FINNMÁRKOKOMIŠUVDNA
FINNMARKSKOMMISJONEN

RAPPORT FELT 4
KARASJOK

BIND 1

RAPPORT FELT 4
KARASJOK

BIND 1

Finnmarkskommisjonen
11. desember 2019

Forsidefoto: Kjell H. Sæther

INNHOLDSFORTEGNELSE

DEL I
BAKGRUNN 7

1. INNLEDNING 8

1.1 Kommisjonens rapport 8
1.2 Kommisjonens mandat 8
1.2.1 Generelt 8
1.2.2 Særlig om fisket i Tanavassdraget 9
1.2.3 Særlig om motorferdsel i utmark 10
1.3 Kommisjonens sammensetning 11
1.4 Finnmarkskommisjonen og liknende kommisjoner ellers i landet 11
1.5 Oversikt over rapportens innhold 11

2. SAKENS BEHANDLING 13

2.1 Sakens behandling for kommisjonen 13
2.1.1 Feltutlysning, kunngjøring og informasjonsmøter 13
2.1.2 Feltutvidelser 15
2.1.3 Sakkyndige utredninger 16
2.1.4 Interesserepresentanter 16
2.1.5 Åpne høringsmøter 17
2.1.6 Besiktigelser 18
2.1.7 Annet 18
2.2 Sakens videre behandling 18

3. UTREDNINGSFELTETS BELIGGENHET. TILGRENSENDE EIENDOMMER 21

3.1 Geografisk beliggenhet 21
3.2 Oversikt over befolkningsutviklingen 23
3.3 Eiendomsstruktur og tilgrensende eiendommer 25
3.4 Kommisjonens mandat når det gjelder grensedragningen mot tilstøtende eiendommer 27

4. GRUNNEN I FINNMARK – HOVEDTREKK I RETTSUTVIKLINGEN 29

4.1 Utviklingen frem mot og i årene etter grensedragningen i 1751 29
4.1.1 Perioden frem til 1500-tallet 29
4.1.2 Særlig om forholdene i Indre Finnmark – svensk jurisdiksjon fra 1500-tallet til 1751 31
4.1.3 Grensedragningen i 1751. Lappekodisillen 33
4.1.4 Situasjonen i Indre Finnmark i de første tiårene etter 1751 35
4.2 Jordutvisningsresolusjonen av 1775 36
4.3 Utviklingen fra slutten av 1700-tallet og frem til og med jordsalgsloven av 1965 37
4.3.1 Forholdene frem til midten av 1840-tallet 37
4.3.2 Fremveksten av læren om «statens umatrikulerte grunn» – staten som enerådende grunneier ... 39
4.4 Utviklingen fra 1965-loven frem til i dag ... 42
4.5 Kort om Finnmarkseiendommen 44

5. SAKER SOM ER REIST FOR KOMMISJONEN 47

5.1 Innledning 47
5.2 Realitetsbehandlede saker der Finnmarkseiendommen (FeFo) er part 47
5.3 Oversikt over mottatte meldinger om reindriftsinterne rettsforhold 59
5.4 Meldinger som ikke er realitetsbehandlet . 60

DEL II

KOMMISJONENS RETTSLIGE VURDERINGER 63

6. UTGANGSPUNKT FOR KOMMISJONENS VURDERINGER 64

6.1 Innledning 64
6.2 Rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk 64
6.2.1 Finnmarksloven § 29 – «Gjeldende nasjonal rett» 64
6.2.2 Generelt om vilkårene for rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk 65
6.2.3 Nærmere om ervervsgrunnlagene 66
6.2.3.1 Hevd 66
6.2.3.2 Alders tids bruk 67
6.2.3.3 Festnede rettsforhold 68
6.2.3.4 Lokal sedvanerett 70
6.2.3.5 Okkupasjon 71
6.2.4 Særlig om erverv av særrettigheter der rettighetspretendenten alt har andel i en rett 72
6.2.5 Hvem kan erverve rettigheter med grunnlag i langvarig bruk? 73
6.3 Særlig om de folkerettslige kildene 74
6.3.1 Finnmarkslovens regulering av lovens forhold til folkeretten 74
6.3.2 Nærmere om de folkerettslige kildenes betydning ved rettighetskartleggingen 75
6.3.2.1 ILO-konvensjon nr. 169 75
6.3.2.2 Særlig om kravet om god tro/rettsoppfatning 78
6.3.2.3 Særlig om betydningen av statens disposisjoner 80
6.3.2.4 Særlig om ikke-diskriminering 82
6.3.2.5 Noen oppsummerende betraktninger 84
6.4 Beviskrav og bevisbyrde 85
6.4.1 Beviskrav og bevisbyrde i sivile saker – generelt 85
6.4.2 Beviskrav og bevisbyrde i saker om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk 86
6.4.3 Særlig om bevisbyrdereglene i saker om erverv av reindriftsrett 87
6.4.4 Forholdet til folkeretten 88

7. KOLLEKTIVE RETTIGHETER – HELE ELLER STORE DELER AV FELTET 90

7.1 Innledning 90
7.1.1 Forholdet til rapportens øvrige kapitler. Oversikt over kapittelets innhold 90
7.1.2 Hva saken gjelder 90
7.2 Bemerkninger fra parter, interesserepresentanter og andre 93
7.2.1 Sohpar v/Nils Thomas Utsi 93
7.2.2 Kárášjoga Sámiid Searvi (Karasjok sameforening) 95
7.2.3 Guttormgruppen 97
7.2.4 Kárášjoga gielda/Karasjok kommune 100
7.2.5 Reinbeitedistrikt 16 Karasjok vest 102
7.2.6 Reinbeitedistrikt 13 Karasjok Lágesduottar 103
7.2.7 Interesserepresentantene 104
7.2.7.1 Nils Aslak Boine (jordbruk) 104
7.2.7.2 Aslak Mattis N. Eira (reindrift, østre sone) 104
7.2.7.3 Mathis Nilsen Eira (reindrift, vestre sone) 106
7.2.7.4 John Aslak Johansen (friluftsliv) 107
7.2.7.5 Laila Somby Sandvik (fastboende utmarksbrukere) 108
7.2.8 Finnmarkseiendommen (FeFo) 110
7.2.9 Bemerkninger fra andre 110
7.3 Kommisjonens vurderinger 111
7.3.1 Utgangspunkt 111
7.3.1.1 Ervervsgrunnlag 111
7.3.1.2 Særlig om kollektive rettighetserverv 112
7.3.1.3 Metodisk tilnærming 113
7.3.2 Rettighetssituasjonen i 1751 114
7.3.2.1 Befolkningsutvikling og brukstradisjoner 114
7.3.2.2 Synspunkter fra juridisk teori 115
7.3.2.3 Kommisjonens vurderinger 116
7.3.3 Lokalbefolkningens bruk etter 1751 118
7.3.3.1 Innledning 118
7.3.3.2 Reindrift 119
7.3.3.3 Jordbruk og jordbruksrelatert utmarksbruk 124
7.3.3.4 Hogst til brensel og andre nytteformål 129
7.3.3.5 Jakt og fangst 134
7.3.3.6 Fiske i ferskvann 139
7.3.3.7 Andre former for utmarkshøsting (multer og andre bær, sennagress, reinlav) 144
7.3.3.8 Byggverk i utmark 148
7.3.3.9 Samlet vurdering av lokalbefolkningens bruk etter 1751 151
7.3.4 Andre gruppers bruk 154
7.3.4.1 Innledning 154
7.3.4.2 Opplysninger i sakkyndige utredninger 154
7.3.4.3 Opplysninger på kommisjonens høringsmøter 158
7.3.4.4 Opplysninger i kommisjonens bevissikringsintervjuer 159
7.3.4.5 Samlet vurdering av andre gruppers bruk 160
7.3.5 Statens disposisjoner 162
7.3.5.1 Innledning 162
7.3.5.2 Før jordutvisningsresolusjonen av 1775 163
7.3.5.3 Perioden fra 1775 og frem til jordsalgsloven av 1863 163
7.3.5.4 Perioden fra 1863 til 1902 165
7.3.5.5 Perioden fra 1902 til 1965 167
7.3.5.6 Perioden etter 1965 170
7.3.6 Lokalbefolkningens rettsoppfatninger 171
7.3.6.1 Rettsoppfatninger uttrykt i den sakkyndige feltutredningen 171
7.3.6.2 Rettsoppfatninger uttrykt på kommisjonens høringsmøter 173
7.3.6.3 Rettsoppfatninger uttrykt i kommisjonens bevissikringsintervjuer mv. 178
7.3.6.4 Oppsummering 181
7.3.7 Nærmere om betydningen av statens disposisjoner over grunn og ressurser 182
7.3.7.1 Innledning 182

7.3.7.2 Generelt om den rettslige betydningen av statens disposisjoner 184
7.3.7.3 Fristavbrytende omstendigheter 187
7.3.7.4 Betydningen av statens disposisjoner frem til jordsalgsloven av 1863 188
7.3.7.5 Betydningen av statens disposisjoner mellom 1863 og 1980 191
7.3.7.6 Samlet vurdering av disposisjonenes varighet, omfang og innhold 196
7.3.7.7 Særlig om statens disposisjoner over skogen 199
7.3.7.8 Forholdet mellom statens disposisjoner og karasjokbefolkningens bruk 201
7.3.7.9 Oppsummering. Forholdet til ILO-konvensjon nr. 169 203
7.3.7.10 Nærmere om den lokale rettens karakter 205
7.3.7.11 Særmerknad fra kommisjonens mindretall 208
7.3.8 Rettighetssubjekt og rettighetshaverkrets 209
7.3.8.1 Innledning 209
7.3.8.2 Alle fastboende eller kommunens «samiskættede»/ samiske befolkning som rettighetshavere? 210
7.3.8.3 Særlig om reindriftsutøverne som mulig rettighetssubjekt 212
7.3.8.4 Forholdet til lokale rettighetspretendenter 213
7.3.9 Forholdet til den alminnelige reindriftsretten og andre bruksrettigheter 215
7.3.9.1 Innledning 215
7.3.9.2 Reindriftsretten 215
7.3.9.3 Bruksrettigheter for andre grupper 216
7.3.10 Oppsummering/konklusjon 218

DEL I

BAKGRUNN

1. INNLEDNING

1.1 Kommisjonens rapport

Finnmarkskommisjonen avgir med dette sin første delrapport om rettighetsforholdene i felt 4 Karasjok. Delrapporten behandler de rettighetsspørsmålene som er reist for kommisjonen der Finnmarkseiendommen (FeFo) er part. Den inneholder kommisjonens vurdering av hvem som eier grunnen i feltet og hvilke bruksrettigheter som eksisterer på denne grunnen. Rapporten redegjør også for de saksforholdene konklusjonene bygger på, jf. lov 17. juni 2005 nr. 85 om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (finnmarksloven) § 33.

Delrapporten behandler til sammen 43 saker om mulige kollektive og/eller individuelle rettigheter på den grunnen i Karasjok i kommune som FeFo overtok fra Statskog SF 1. juli 2006 ved ikrafttredelsen av finnmarksloven kapittel 2, jf. lovens §§ 29 første ledd og 49 første ledd. I tillegg vil kommisjonen i en egen delrapport for felt 4 behandle 30 saker om interne rettighetsforhold i reindriften. Kommisjonen har i feltet også mottatt tre rettighetsmeldinger som ikke er realitetsbehandlet fordi de er ansett å falle utenfor kommisjonens mandat.

1.2 Kommisjonens mandat

1.2.1 Generelt

Ifølge finnmarksloven § 5 tredje ledd skal det opprettes en kommisjon som skal utrede rettigheter til land og vann i Finnmark «*for å fastslå omfanget og innholdet av de rettighetene som samer og andre har på grunnlag av hevd eller alders tids bruk eller på annet grunnlag*». § 29 første ledd fastslår at kommisjonen på grunnlag av «*gjeldende nasjonal rett skal utrede bruks- og eierrettigheter til den grunnen som Finnmarkseiendommen overtar etter § 49*».

Om kommisjonens *saklige mandat* uttaler Høyesterett i dommen om eiendomsretten til Stjernøya 2016 at det er «*på det rene at Finnmarkskommisjonens oppgave i henhold til* § 29 *utelukkende er å utrede bruks- og eierrettigheter til grunnen.*»[1] Uttalelsen kom som ledd i Høyesteretts behandling av spørsmålet om Utmarksdomstolen for Finnmark hadde kompetanse til å ta stilling til pengekrav (i form av tonnøre fra gruvevirksomhet) som var avledet av en mulig eiendomsrett til grunnen. Etter å ha gjennomgått finnmarkslovens forhistorie og forarbeider besvarte Høyesterett spørsmålet benektende.[2]

Flertallet i Stortingets Justiskomité slår fast at kommisjonen «*primært [skal] utrede bruks- og eierrettigheter som er basert på langvarig og tradisjonell bruk*». Komitéflertallet mente likevel at mandatet ikke kunne avgrenses til rettigheter med et slikt grunnlag, og uttalte at det kan tenkes rettighetsforhold basert på kontrakt som «*det vil være naturlig for kommisjonen å utrede.*»[3] Bruks- og eierrettigheter kan imidlertid også bygge på andre forhold enn bruk, så som avtale eller arv. Det er derfor ingen umiddelbar motstrid mellom Høyesteretts uttalelse om at kommisjonen «*utelukkende*» skal utrede «*bruks- og eierrettigheter til grunnen*» og uttalelsen om at kommisjonens mandat ikke kan avgrenses til rettigheter som har grunnlag i utøvd bruk.

Det fremstår likevel som klart at kommisjonens hovedoppgave er å utrede spørsmål om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk.

Kommisjonens mandat omfatter også å utrede reindriftens rettigheter på den grunnen Finnmarkseiendommen overtok. Interne rettsforhold i reindriften, for eksempel beitegrenser, skal imidlertid bare utredes dersom noen som har rettslig interesse i å få spørsmålet avklart krever det, jf. § 5 i forskrift 16. mars 2007 nr. 277 om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark. I Karasjok vil kommisjonen som nevnt i punkt 1.1, behandle 30 saker om reindriftsinterne rettsforhold, der de som har reist sakene oppfyller vilkåret om rettslig interesse. To rettighetsmeldinger om slike forhold er ikke tatt til behandling fordi de er ansett å falle utenfor kommisjonens mandat, jf. punkt 5.4.

Kommisjonens *geografiske mandatområde* er i finnmarksloven § 29 første ledd, jf. 49 første ledd avgrenset til den grunnen i Finnmark som Statskog SF før 1. juli 2006 hadde

1 HR-2016-2030-A, premiss 62.

2 HR-2016-2030-A premiss 54–63.

3 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 19–20.

grunnbokshjemmel til eller eide uten å ha grunnbokshjemmel. Da ble denne grunnen, som omfatter vel 95 % av fylkets areal, overført til FeFo, jf. finnmarksloven § 49 første ledd.

Spørsmål om rettigheter til grunn i felt 4 som var utmålt til private før 1. juli 2006 faller som følge av dette, utenfor kommisjonens mandat. Det samme gjelder grunn i kommunalt eie og grunn som på dette tidspunktet var eid av andre statlige institusjoner enn Statskog SF, som for eksempel Statsbygg, Forsvaret eller Kystdirektoratet/Kystverket.

Spørsmålet om rettigheter i sjø er ikke aktuelt i Karasjok, men det nevnes likevel at kommisjonens geografiske mandatområde også omfatter den sjøgrunnen og de strandrettigheter som FeFo overtok fra Statskog SF, jf. finnmarksloven § 2 og lakse- og innlandsfiskloven § 16. Finnmarksloven § 29 første ledd fikk ved lov 21. september 2012 nr. 66 et nytt annet punktum (i kraft fra 1. januar 2013). Lovendringen innebærer at kommisjonen også skal «*utrede krav om kollektive eller individuelle rettigheter til fiskeplasser i sjø- og fjordområder i Finnmark dersom noen med rettslig interesse i en avklaring krever det*.»

I motsetning til det som gjelder for rettigheter på landjorden og strandrettigheter, blant annet laksefiske i sjø med faststående redskap, er kommisjonens utredning av rettigheter til fiskeplasser i sjø- og fjordområder dermed – på samme måte som dens utredning av reindriftsinterne forhold – betinget av at det fremsettes krav om det.

1.2.2 Særlig om fisket i Tanavassdraget

§ 6 i forskriften om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark gir ytterligere en begrensning av kommisjonens mandat. Det heter her at kommisjonen ikke skal «*utrede rettigheter til fisket i Tana- og Neidenvassdragene*». I Justisdepartementets merknader til forskriftsbestemmelsen heter det:

> «I Tana- og Neidenvassdragene har lokalbefolkningen særskilte rettigheter til fisket på grunnlag av lov, alders tids bruk og lokal sedvane, jf. finnmarksloven kapittel 4. For fisket i disse vassdragene er Miljøverndepartementet i ferd med å avklare hvordan arbeidet med å utvikle en lokal, rettighetsbasert forvaltning skal legges opp. I begge vassdragene må det tas hensyn til forholdet til Finland. Det er neppe hensiktsmessig at Finnmarkskommisjonen utreder rettighetene til fisket i disse vassdragene, og språklig kan det hevdes at disse rettighetene faller utenfor uttrykksmåten «bruks[...]rettigheter til den grunnen som Finnmarkseiendommen overtar» i finnmarksloven § 29.»

Et spørsmål merknadene ikke behandler, er om begrensningen i § 6 gjelder hele vassdragene, eller bare deres lakseførende strekninger. Lest isolert tilsier ordlyden i § 6 at førstnevnte forståelse må legges til grunn. Hva angår *Tanavassdraget*, som også renner gjennom store deler av Karasjok kommune, støttes en slik forståelse av at § 1 i lov 23. juni 1888 om Retten til Fiskeri i Tanavasdraget i Finmarkens Amt, som regulerte fisket i vassdraget frem til 2014, gjaldt «*Fiskeri i Tanaelven (...) og dens Bielve*», og ikke bare den lakseførende strekningen av vassdraget. Dette er også lagt til grunn av Ingvald Falch som med henvisning til ordlyden i 1888-lovens § 1 skriver: «*Dette betyr at lakseretten ikke er begrenset til så langt laks har gått. Skulle den f.eks. ledes på nye trakter, vil fisket også her være en bygdelagsrett*».[4] Slik rettstilstanden var da forskriften ble vedtatt i 2007, kunne det dermed være nærliggende å anta at § 6 sikter til hele Tanavassdraget, og ikke bare de lakseførende strekningene.

Tanaloven av 1888 er imidlertid erstattet av lov om fiskeretten i Tanavassdraget 20. juni 2014 nr. 51. I motsetning til 1888-loven, gjelder 2014-loven bare for «*lakseførende deler av Tanavassdraget*», jf. lovens § 2. Forholdet til rettighetskartleggingen i Finnmark er verken drøftet i Miljøverndepartements lovproposisjon eller i Stortingskomiteens innstilling.[5] De særlige fiskerettighetene som er regulert i 2014-lovens §§ 4 og 5, er imidlertid begrenset til de lakseførende delene av vassdraget. Det samme gjelder den ordningen for forvaltningen av fiskeretten i Tanavassdraget som er regulert i §§ 6 til 12 i forskrift 4. februar 2011 nr. 119. Forskriften er gitt i medhold av dagjeldende § 28 annet ledd i finnmarksloven,[6] og legger forvaltningen av fiskeretten i de lakseførende delene av Tanavassdraget til det lokalt oppnevnte organet Tanavassdragets fiskeforvaltning.

Dette har som rettslig konsekvens at fisket i de ikke-lakseførende delene av vassdraget i utgangspunktet er underlagt FeFos forvaltning. Det er derfor nærliggende å anse eventuelle særlige fiskerettigheter i disse delene som omfattet av uttrykket «*bruks[...]rettigheter til den grunnen som Finnmarkseiendommen overtar*», jf. finnmarksloven § 29 første ledd, og dermed omfattet av kommisjonens mandat både geografisk og saklig. En slik forståelse antas også å være best i samsvar med formålet med rettighetskartleggingen i Finnmark.

---

4 Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo, Stensilserie nr. 118, 1988 s. 23. Falch bruker begrepet «bygdelagsrett» fordi fiskeretten i vassdraget ligger til en del av elvedalens befolkning som en særrett, jf. Falch, Op. cit., s. 14–15.

5 Prop. 58 L (2013–2014) Lov om fiskeretten i Tanavassdraget (Tanaloven) og Innst. 247 L (2013–2014) Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om lov om fiskeretten i Tanavassdraget (Tanaloven).

6 Finnmarksloven § 28 ble endret ved ikrafttredelsen av Tanaloven av 2014 slik at forskriftshjemmelen i annet ledd etter lovendringen er begrenset til å gjelde for Neidenvassdraget, mens hjemmelen for å gi forskrifter for forvaltningen av den lakseførende strekningen av Tanavassdraget nå er inntatt i 2014-lovens § 6.

Kommisjonen har etter dette forstått forskriftens § 6 slik at eventuelle rettighetskrav som konkret gjelder fiskerettigheter i de lakseførende delene av Tanavassdraget ikke skal utredes, og at en heller ikke av eget tiltak skal utrede fiskeretten til disse delene av vassdraget. Rettighetsspørsmål som gjelder de delene av Tanavassdraget hvor det ikke går laks, og som ikke er underlagt Tanavassdragets fiskeforvaltning, vil derimot måtte utredes på vanlig måte.

Som utgangspunkt synes det nærliggende å forstå begrensningen i forskriftens § 6 når det gjelder fisket i *Neidenvassdraget,* på tilsvarende måte som angitt ovenfor. Her gjør det seg imidlertid gjeldende visse uklarheter med hensyn til den geografiske utstrekningen av den særlige lokale fiskeretten.[7] Spørsmålet om forståelsen av § 6 i relasjon til Neidenvassdraget settes dessuten ikke på spissen i arbeidet med kommisjonens rapport for Karasjok. Det er derfor ikke grunn til å problematisere spørsmålet nærmere i nærværende sammenheng.

Selv om laksefisket i Tanavassdraget faller utenfor kommisjonens mandat, ville fremstillingen av den lokale bruken vært ufullstendig dersom dette fisket som har vært en viktig del av karasjokbefolkningens livsopphold (birgejupmi), overhodet ikke ble omtalt i rapporten. Det er derfor også redegjort noe nærmere for denne bruken, jf. særlig punkt 7.3.3.6. De opplysningene om og synspunktene på laksefisket som har fremkommet under behandlingen av enkeltsakene i kapittel 9 til 12 er derimot i mindre grad gjengitt i rapporten. De aktuelle opplysningene og synspunktene er imidlertid tilgjengelige i kommisjonens referater fra de ulike rundebordsamtalene og høringsmøtene der sakene har vært behandlet.

1.2.3 Særlig om motorferdsel i utmark

Som fremholdt i punkt 1.2.1, er kommisjonens mandat etter den forståelsen Høyesterett har lagt til grunn i Stjernøysaken, begrenset til å utrede «*bruks- og eierrettigheter til grunnen*.» Videre følger det av merknadene til flertallet i Justiskomiteen at det i første rekke er aktuelt for kommisjonen å utrede bruks- og eierrettigheter som kan ha grunnlag i hevd, alders tids bruk eller liknende rettsgrunnlag, men slik at det etter omstendighetene også kan være aktuelt å utrede bruks- og eierrettigheter som har et annet grunnlag, for eksempel avtale.

Det er i norsk rett lange tradisjoner for at rett til ferdsel over andres eiendom er en bruksrett som kan erverves med grunnlag i hevd eller alders tids bruk. Blant annet har hevdsloven av 1966 i § 8 første ledd en særregel om 20 års hevdstid for «*naudsynt veg*». Også tidligere hevdslovgivning har hatt slike bestemmelser. Det er heller ikke noe i veien for å hevde ferdselsrettigheter som ikke omfattes av bestemmelsen om «*naudsynt veg*». I slike tilfeller vil grunnlaget for et eventuelt rettighetserverv være 1966-lovens regler om langhevd som etter § 8 første ledd forutsetter minst 50 års brukstid, eller reglene om alders tids bruk.

En forutsetning for et rettighetserverv er videre at det dreier seg om ferdsel som i innhold og omfang går ut over allemannsretten til ferdsel i utmark. Denne retten har et sedvanerettslig grunnlag, men er i dag regulert i friluftsloven 28. juni 1957 nr. 16 § 2 første ledd.[8] Ferdsel som utøves innenfor allemannsrettens rammer kan ikke hevdes,[9] og heller ikke gi grunnlag for rettighetserverv etter reglene om alders tids bruk. Saken vil derimot stille seg annerledes dersom det dreier seg om ferdsel ut over allemannsrettens rammer.

Et typisk eksempel på slik ferdsel er ferdsel som har satt spor etter seg ved at det har blitt opparbeidet kjøretraseer i utmarka som følge av bruk av hest og kjerre eller liknende transportmidler, eller der den som har utøvd ferdselen har bearbeidet terrenget for å gjøre det lettere å ta seg frem. Er det i sin tid ervervet en ferdselsrett ut over allemannsretten, kan det videre være spørsmål om den opprinnelige ferdselsretten har utviklet seg i tråd med «*tida og tilhøva*» slik at den i dag også omfatter rett til kjøring med motoriserte terrenggående transportmidler som traktor, snøscooter eller ATV.[10]

Kommisjonens mandat omfatter også utredning av slike tinglige ferdselsrettigheter. Rettighetene kjennetegnes av at rettens innehaver har opparbeidet en rett til ferdsel på andres grunn uten at grunneieren kan motsette seg at ferdselen utøves. Spørsmålet om en mer liberal praktisering av gjeldende lovgivning om motorferdsel i utmark er derimot ikke omfattet av kommisjonens mandat. Dette spørsmålet gjelder ikke eksistensen av en tinglig rett, men praktiseringen av offentlig reguleringslovgivning. En annen sak er imidlertid at eksistensen av rettigheter til utmarksbruk kan være et moment som må vektlegges ved praktiseringen av motorferdselloven og behandling av søknader om dispensasjoner fra lovens kjøreforbud.

For øvrig vil eventuelle tinglige ferdselsrettigheter i utmark måtte utøves innenfor rammene av alminnelig offentligrettslig reguleringslovgivning på samme måte som tinglige rettigheter til for eksempel jakt, fangst og fiske er begrenset av slike rammer.

7 Ingvald Falch, Op. Cit. s. 23–24. Se også NOU 1993: 34 s. 143 og 155.

8 Se Marianne Reusch, Allemannsretten, 2012 s. 17–19.

9 Borgar Høgetveit Berg, Hevd, 2005 s. 313–314.

10 Se Rt. 1924 s. 583. Se også Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 5 Varangerhalvøya vest*, 2014 s. 195–197 og Utmarksdomstolen for Finnmark, dom avsagt 21. oktober 2016 (16-041336TVI-UTMA) s. 17–18.

1.3 Kommisjonens sammensetning

Om sammensetningen av kommisjonen fastsetter finnmarksloven § 29 annet ledd:

> «Kongen oppnevner Finnmarkskommisjonens medlemmer. Finnmarkskommisjonen skal bestå av en leder og fire andre medlemmer. Lederen skal oppfylle de kravene som domstolloven stiller til høyesterettsdommere. To av de øvrige medlemmene skal oppfylle de kravene som stilles til tingrettsdommere. Minst to medlemmer skal være bosatt i eller på annen måte ha sterk tilknytning til Finnmark fylke.»

Finnmarksloven kapittel 5, som regulerer Finnmarkskommisjonens mandat og arbeidsmåte, trådte i kraft ved kongelig resolusjon 14. mars 2008. Kommisjonen hadde ved avgivelsen av rapporten for felt 4 Karasjok følgende sammensetning:

Jon Gauslaa (leder)
Hilde Agathe Heggelund
Ole Henrik Magga
Veronica Andersen
John Bernhard Henriksen

Gauslaa, Heggelund og Magga ble oppnevnt 14. mars 2008. Andersen ble oppnevnt 11. november 2014. Hun erstattet Kjell Næss, som hadde vært medlem fra 14. mars 2008 til 31. desember 2013. Henriksen ble oppnevnt som erstatter for Anne Marit Pedersen 20. oktober 2015, etter at Pedersen hadde vært medlem fra 14. mars 2008 til 31. desember 2014.

1.4 Finnmarkskommisjonen og liknende kommisjoner ellers i landet

Finnmarkskommisjonen har visse likhetstrekk med Høyfjellskommisjonen for Sør Norge som var i virksomhet fra 1908 til 1953, og med Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms som fungerte fra 1985 til 2004. I likhet med disse har Finnmarkskommisjonen til oppgave innenfor sitt geografiske mandatområde å avklare hvilke rettigheter den lokale befolkningen med grunnlag i langvarig bruk av har erverv et til grunn og naturressurser i utmark. Videre har Finnmarkskommisjonen, på samme måte som Høyfjellskommisjonen og Utmarkskommisjonen, hovedansvaret for saksopplysningen, jf. finnmarksloven § 32.

Én forskjell mellom de to tidligere kommisjonene og Finnmarkskommisjonen, er at de førstnevnte hadde som en lovfestet oppgave å "*fastsette grenser mellom statens grunnarealer og tilstøtende grunnarealer*".[11] Grensefastsettelse mellom FeFo-forvaltet grunn og tilstøtende arealer er derimot ikke nevnt, verken i finnmarksloven eller forarbeidene. Se nærmere i rapportens punkt 3.3. I motsetning til Høyfjellskommisjonens og Utmarkskommisjonens konklusjoner, har Finnmarkskommisjonens konklusjoner heller ikke rettskraft.[12] Som følge av dette er kommisjonens konklusjoner verken rettslig bindende for sakens parter eller andre.

En annen forskjell mellom Finnmarkskommisjonen og de tidligere kommisjonene er at Finnmarkskommisjonen selv fastsetter felt for utredningsarbeidet og bestemmer hvilken rekkefølge feltene skal behandles i, jf. finnmarksloven § 30 første ledd.

Høyfjellskommisjonen trådte i funksjon etter felttildeling fra Justisdepartementet. Utmarkskommisjonen bestemte hvilken rekkefølge de sakene som var brakt inn for kommisjonen skulle behandles i. Den trådte imidlertid ikke i funksjon av eget tiltak, men bare etter stevning, og slik at stevningen avgrenset tvistegjenstandens art og omfang. Finnmarkskommisjonen er ikke avhengig av initiativ fra en part for å tre i funksjon, og dens vurderinger er ikke begrenset av det partene har anført for kommisjonen.

1.5 Oversikt over rapportens innhold

Denne rapporten har to bind. Rapportens **bind 1** har to hoveddeler. Del I er en bakgrunnsdel, som i tillegg til det innledende kapittel 1, i kapittel 2 redegjør for saksgangen i behandlingen av rettighetsspørsmålene i feltet. Kapittel 3 beskriver utredningsfeltets beliggenhet og gir en omtale av tilstøtende eiendommer, mens kapittel 4 tar for seg hovedtrekk i rettsutviklingen i Finnmark, med særlig fokus på forholdene i Indre Finnmark. Kapittel 5 gir en oversikt over hvilke spørsmål om mulige rettighetserverv i felt 4 som er reist for kommisjonen av private parter.

Del II inneholder kommisjonens vurderinger av rettighetssituasjonen i feltet.

Kapittel 6 redegjør for det rettslige utgangspunktet for vurderingene, og for hvilke prinsipper kommisjonen har bygget vurderingene på.

Kapittel 7 gir en generell vurdering av den fastboende befolkningens kollektive rettigheter i feltet, med grunnlag i innmeldte rettighetsmeldinger fra Sohpar, Kárášjoga Sámiid Searvi, Guttorm-gruppen og Karasjok kommune. Et fellestrekk ved disse meldingene er at de gjelder all FeFo-forvaltet

11 Sitert fra § 2 nr. 2 i lov 7. juni 1985 nr. 51 om utmarkskommisjon for Nordland og Troms (nå opphevet).

12 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 21 (merknader fra Justiskomiteens flertall til finnmarksloven § 33).

grunn i feltet. I kapittel 7 behandler kommisjonen også reindriftsutøvernes rettigheter, dels på bakgrunn av innmeldte krav om eiendomsrett til betydelige deler av grunnen i feltet fra Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar og Reinbeitedistrikt 16 Karasjok vest/Kárášjoga oarjejohtolat, og dels uavhengig av dette. Spørsmålene om interne rettighetsforhold i reindriften vil som nevnt innledningsvis, bli behandlet i en egen delrapport.

Det fremgår av det foregående at seks av de rettighetsmeldingene kommisjonen har mottatt er behandlet i kapittel 7 og at de gjelder hele eller store deler av feltet.

De øvrige 37 mottatte meldingene gjelder kollektive eller individuelle rettigheter i mer avgrensede deler av Karasjok. Disse meldingene behandles i rapportens **bind 2**. I kapittel 8 omtaler kommisjonen enkelte fellesspørsmål og redegjør for noen generelle utgangpunkter for vurderingen av de spørsmålene meldingene reiser.

Den videre behandlingen er inndelt geografisk. Kapittel 9 tar for seg ni rettighetsmeldinger som reiser spørsmål om særlige rettigheter i Anárjohkdalen i den sørøstre delen av feltet. Av disse gjelder to kollektive eier- og bruksrettigheter og sju erverv av individuelle rettigheter. I kapittel 10 vurderer kommisjonen ni meldinger som gjelder ulike områder i Karasjokdalen i feltets sørvestlige del. Også her gjelder to av meldingene kollektive rettigheter og sju individuelle rettigheter av ulik art og ulikt omfang. Rettighetsforholdene i Iešjohkadalen og den nordvestre delen av feltet er behandlet i kapittel 11. Her er 15 meldinger vurdert, hvorav én gjelder kollektive rettigheter og 14 individuelle rettigheter. I kapittel 12 behandler kommisjonen fire meldinger i Tanadalen og den nordøstre delen av feltet. Én av meldingene gjelder kollektive rettigheter og tre individuelle rettigheter. Kommisjonens konklusjoner er oppsummert i kapittel 13.

Det skriftlige grunnlagsmaterialet konklusjonene er bygget på, fremgår av den avsluttende litteraturlisten. Se for øvrig rapportens fotnoter og øvrige kildehenvisninger, der det også fremgår hvilke muntlige kilder som er trukket inn i kommisjonens vurderinger.

2. SAKENS BEHANDLING

2.1 Sakens behandling for kommisjonen

2.1.1 Feltutlysning, kunngjøring og informasjonsmøter

Finnmarkskommisjonen fastsetter etter finnmarksloven § 30 selv felt for utredningsarbeidet og bestemmer rekkefølgen i behandlingen av feltene. I bestemmelsens første ledd heter det:

> "Ved avgjørelsen skal det bl.a. legges vekt på hensynet til en naturlig og hensiktsmessig avgrensning av feltet når det gjelder utstrekning og rettslig og historisk sammenheng samt på behovet for avklaring av rettsforholdene".

Kommisjonen besluttet i møte 5. – 6. oktober 2010 å utlyse Karasjok som felt 4. Feltet omfatter den grunnen i Karasjok kommune som Finnmarkseiendommen (FeFo) overtok fra Statskog SF 1. juli 2006 ved ikrafttredelsen av finnmarkslovens kapittel 2, jf. finnmarksloven § 29 første ledd, sammenholdt med § 49 første ledd. Se kartet i figur 2.1.

Om kunngjøringen av nye utredningsfelt bestemmer finnmarksloven § 31 første ledd:

> "Utredningsarbeidet for et felt skal kunngjøres med oppfordring til mulige rettighetshavere om å melde seg. Kunngjøringen foretas i Norsk lysingsblad, i en avis som er alminnelig lest på stedet og lokalt på annen hensiktsmessig måte".

Kommisjonen publiserte sin kunngjøring om felt 4 (på norsk og samisk) i Norsk lysningsblad, Finnmark Dagblad, Ságat og Ávvir 25. januar 2011, og på kommisjonens hjemmeside (www.finnmarkskommisjonen.no). Kunngjøringen hadde følgende ordlyd:

KUNNGJØRING AV UTREDNINGSFELT – KARASJOK

Finnmarkskommisjonen ble oppnevnt våren 2008 med hjemmel i finnmarksloven 17. juni 2005 nr. 85. Kommisjonen skal kartlegge eksisterende bruks- og eierrettigheter til Finnmarkseiendommens grunn som folk i Finnmark har ervervet med grunnlag i langvarig bruk (hevd, alders tids bruk eller på annet grunnlag), som per i dag ikke er formelt rettslig anerkjent.

Kommisjonen skal etter finnmarksloven § 30 fastsette felt for kartleggingsarbeidet, og kartlegge rettighetsforholdene innenfor hvert felt uavhengig av om noen har krevd å få anerkjent rettigheter. Etter § 31 skal kommisjonen kunngjøre at den starter kartleggingen i et felt med oppfordring til mulige rettighetshavere om å melde seg. Med dette kunngjør kommisjon at kartleggingen starter i:

Felt 4 – KARASJOK

Rettighetskartleggingen vil omfatte all grunn i Karasjok kommune som Finnmarkseiendommen overtok fra Statskog Finnmark ved finnmarkslovens ikrafttredelse 1. juli 2006, herunder også grunn som Finnmarkseiendommen etter denne datoen har disponert over.

Mulige rettighetshavere i felt 4 Karasjok anmodes herved om å melde fra til:

Finnmarkskommisjonen
P.b. 24, 9846 Tana
Besøksadresse: Diggevisti – Tinghuset, 9845 Tana
E-post: finnmarkskommisjonen@domstol.no

Mer informasjon gis av kommisjonens sekretariat; tlf 78 92 64 40, finnmarkskommisjonen@domstol.no. Se også www.finnmarkskommisjonen.no, hvor skjema for melding om mulige rettigheter kan lastes ned.

Etter finnmarksloven § 31 annet ledd plikter kommisjonen i tillegg til å kunngjøre feltutlysningen, å varsle «*reindriftsorganisasjoner og andre representanter for brukerinteresser i det aktuelle feltet, samt Sametinget, Finnmark fylkesting, Finnmarkseiendommen og berørte kommuner*». Ved brev 24. januar 2011 ble følgende institusjoner og foreninger varslet:

Anárjogaleagi biras
Báhkkiljohka fritidsforening
Beskenjárg gilisearvi/grendelag

Deatnu
Tana
Porsanger
Porsángu
Porsanki
Vuorji
Sáravárri
Alta
Sohppar-
vađđa
Barta
Čearru
Rivdnjes-
vađđa
Váddevárri
Ástevárri
Iešjávri
Stiippan-
várri
Váljohka
Ádjatskáidi
Fáhttevárri
Idjajávri
Deatnu
Tana
Mollešjohka
Skierregielas
Sieiddejávri
Borjjasnjárga
Guovdageaidnu
Kautokeino
Beatnatjávri
Geaimmejávri
Geahtaveadji
Čorot-
jávri
Gárdin
Karasjok
Njárgasaš
Kárášjohka
Iešjohka
Ássebákti
Jergul
Báhkilvárri
Ájovárri
Šuoššjávri
Bieskkenjárga
Skáidi
Dilljavárri
Dorvonjárga
Áitevárri
Gámehiseana
Kárášjohka
Ástevárri
Iškoras
Dálabohki
Ráitevárri
Čiekka-
várri
Iškorasjohka
Ruvvárri
Njuovččot
Allamaras
Viercadat
Beaivvašgieddi
Máreveadji
Jorggástat
Salču
Vuččol-
skáidi
Finland
Njoammelčearru
Máretvuovdi
Guovdageaidnu
Kautokeino
Goššjohka
Anárjohka
Áibmečearru
Galmmat
Ássuorgebuollán
Skielgan
Sámmolaš-
gahpir
Gurbbeš
Guorras
Cáskin-
buollán
Basevuovdi
N
0
5
10
20 Kilometer

Figur 2.1

Dalabogi guovlu
Finnmarkseiendommen (FeFo)
Finnmark Bondelag
Finnmark fylkesting
Finnmark Sau og Geit
Finnmark Bonde- og småbrukarlag
Forum for Natur og Friluftsliv (FNF), Finnmark
Gárdin/Ravnastua
Iešjávri og omegn utmarkslag
Karasjok Bondelag
Karasjok elgjegerforening
Karasjok flyttsamelag
Kárášjoga gielda – Karasjok kommune
Karasjok historielag
Karasjok jeger- og fiskeforening
Norges Jeger og Fiskeforbund (NJFF), Finnmark
Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi/Norske Reindriftsamers Landsforbund
Nuorta-Finnmárkku boazoadoallohálddahus
Rájá Gilisearvi
Rávdojohka grendelag
Reinbeitedistrikt 14 A Spierttagáisá
Reinbeitedistrikt 13 Siskkit Čorgaš ja Lágesduottar
Reinbeitedistrikt 14 Spierttanjárga
Reinbeitedistrikt 16 Karasjok vest/Kárášjoga oarjejohtolat
Reinbeitedistrikt 17 Karasjok øst/Kárášjoga nuortajohtolat
Sámediggi – Sametinget
Váljoga biras

Kommisjonen har 15. mars 2011 og 6. juni 2016 avholdt åpne informasjonsmøter i Karasjok der det ble redegjort generelt for kommisjonens arbeid og mandat, og hvor de fremmøtte fikk anledning til å stille spørsmål. 25. mars 2014 hadde kommisjonen informasjonsmøter for siidaer og siidaandelshavere i reinbeitedistrikt 13, 14, 14A og 17 (Karasjok øst) og 26. mars 2014 for siidaer og siidaandelshavere i reinbeitedistrikt 16 (Karasjok vest). Temaet på disse møtene var kommisjonens ansvar for å utrede reindriftsinterne rettsforhold.

For øvrig har kommisjonen blant annet i februar 2016 brukt hjemmesiden og andre informasjonskanaler til å informere befolkningen i feltet om at eventuelle rettighetsmeldinger bør oversendes så snart som praktisk mulig, og helst innen en nærmere angitt dato, men uten at det ble satt noen frist. I juni 2017 orienterte kommisjonen på hjemmesiden om at meldingene måtte være oversendt innen 8. august 2017. Dette ble det også informert om 20. juni og 1. august 2017 ved at følgende annonsetekst ble rykket inn i Finnmark Dagblad, Ságat og Ávvir:

8. august 2017 - frist for å fremme rettighetsmelding i felt 4 Karasjok

Finnmarkskommisjonen er i ferd med å avslutte sitt utredningsarbeid i felt 4 Karasjok. De som ønsker å få utredet bruks- og/eller eierrettigheter i feltet må sende inn rettighetsmelding innen **8. august 2017**.

Mottatte rettighetsmeldinger, tilleggsinformasjon og eventuelle merknader til meldingene, legges fortløpende ut på vår nettside. Kommisjonens siste høringsmøte i feltet gjennomføres 22.–23. august 2017 i Karasjok.

Mer informasjon: www.finnmarkskommisjonen.no,
epost: finnmarkskommisjonen@domstol.no,
tlf. 78926440.

2.1.2 Feltutvidelser

Etter finnmarksloven § 30 annet ledd kan kommisjonen justere grensene for et felt etter at feltet er utlyst dersom justeringen er nødvendig for å «*skape en naturlig og hensiktsmessig avgrensning*». Kommisjonen har med hjemmel i denne bestemmelsen utvidet felt 4 slik at det også omfatter tre tomter med umiddelbart nærliggende områder som samlet omfatter rundt fire dekar av Kautokeino kommunes areal. Se kartet i figur 2.1, og i punkt 11.4, 11.6 og 11.9 i bind 2.

Det gjelder for det første en tomt ved Oaivvošluoppal vel 60 meter fra grensen til Karasjok, der det er oppført tre mindre byggverk. For det andre er feltet utvidet til å omfatte en tomt på vestbredden av Mollešjohka vis á vis bebyggelsen i Nedre Mollešjohka, vel 50 meter fra kommunegrensen, der det er oppført et sommerfjøs. For det tredje er feltet utvidet slik at det omfatter en tomt på Galbasuolu i Iešjávri der det står en fiskerhytte og en iscontainer. Tomta ligger rundt en kilometer vest for grensen mellom Karasjok og Kautokeino.

De tre tomtene er gjenstand for fremsatte krav om erverv av eiendomsrett. Se punkt 11.4.4.3 når det gjelder tomta ved Oaivvošluoppal, punkt 11.6.4.7 når det gjelder tomta på vestbredden av Mollešjohka og punkt 11.9.4.3 når det gjelder tomta på Galbasuolu. Felles for tomtene er at det i relativt lang tid har stått byggverk der som har vært brukt av kravsfremsetterne og deres rettsforgjengere. Spørsmålet om eiendomsretten til tomtene vil derfor bare berøre kravsfremsetternes og FeFos rettslige posisjon. Dette i motsetning til for eksempel et krav om bruksrett til fornybare utmarksressurser som også kan berøre rettsstillingen til andre brukere av og potensielle bruksrettshavere til det aktuelle området. Et viktig moment er også at det vil ta uforholdsmessig lang tid fra kravene ble reist for kommisjonen til de er avgjort dersom det først skal tas stilling til dem i kommisjonens rapport for felt 8 Kautokeino.

De respektive kravsfremsetterne og FeFo ble ved brev 30. oktober 2019 (jnr. 14/315-160), med kopi til Karasjok og Kautokeino kommuner, underrettet om at kommisjonen vil ta stilling til spørsmålet om eiendomsrett til de tre lokalitetene i rapporten for felt 4 Karasjok. I den grad de aktuelle kravsfremsetterne eller andre for øvrig har fremmet rettighetskrav i Kautokeino, vil disse kravene bli behandlet i Kautokeino-rapporten, fordi de kan berøre flere mulige rettighetshavere og interessenter enn tomtekravene. Felt 8 Kautokeino ble utlyst 18. september 2017.

2.1.3 Sakkyndige utredninger

Finnmarksloven § 32 første ledd åpner for at kommisjonen kan «*innhente forklaringer, dokumenter og annet materiale, samt foreta undersøkelser og utredninger m.m. om faktiske og rettslige forhold som kan være av betydning for kommisjonens konklusjoner*.»

Finnmarkskommisjonen utlyste 25. januar 2011 en anbudskonkurranse i samsvar med regelverket for offentlige anskaffelser. Frist for å levere anbud var 21. mars 2011. Det ble bedt om en utredning av bruk av grunn og naturressurser i felt 4, og av rettsoppfatninger knyttet til bruken. I konkurransegrunnlagets bilag A punkt 3 ble det stilt følgende krav til utredningen:

> «Det bes om en beskrivende fremstilling av ulike gruppers (jordbrukere, reindriftsutøvere, kombinasjonsbrukere, fastboende bygdebefolkning, fritidsbrukere/allmennhet, eventuelt andre) bruk av grunn og naturressurser i de ulike feltene. Brukens innhold, omfang og varighet må beskrives. Det er viktig både å fokusere på tidligere tiders bruk og på dagens bruk. De rettsoppfatningene som har gjort – og gjør – seg gjeldende når det gjelder bruken, beskrives.
>
> Med rettsoppfatninger menes i nærværende sammenheng de ulike gruppenes og informantenes oppfatninger om brukens rettmessighet, og ikke deres oppfatninger om hvordan rettstilstanden bør være. Utredningen må ha fokus på både kvinners og menns bruk av utmarka.
>
> Det vil også ha interesse å få belyst hvordan bruk og rettsoppfatninger har utviklet seg over tid, og herunder hvordan statlige reguleringer av bruken av grunn og naturressurser fra og med Kgl. res. 27. mai 1775 angaaende Jorddelingen i Finnmarken samt Bopladses Udvisning og Skyldlægning sammesteds og frem mot våre dager, har blitt mottatt av den berørte lokalbefolkningen og av andre aktuelle brukergrupper.
>
> Både argumenter som kan anføres for og argumenter som kan anføres mot en bestemt konklusjon på spørsmålet om mulige rettsdannelser bør komme frem, i den grad slike argumenter kan trekkes ut av det materialet som undersøkes. Imidlertid må det avgrenses mot vurderinger av hvilke tingsrettslige posisjoner den utøvde bruken og de foreliggende rettsoppfatningene eventuelt måtte kvalifisere for. Dette er forhold som det ligger til kommisjonen å ta stilling til.
>
> Det forutsettes at både skriftlige og muntlige kilder benyttes i utredningsarbeidet. Det må fremgå hvilken metode som er benyttet i arbeidet, og det stilles herunder krav om at kildegrunnlaget (kildehenvisningene) fremkommer i utredningen.»

Kommisjonen mottok ett (1) tilbud innen fristen. Tilbudet var levert av Norsk Institutt for Kulturminneforskning (NIKU). Etter forhandlinger og revidert tilbud innlevert 25. april 2011, ble kontrakt inngått 6. mai 2011. Utredningen er utarbeidet av NIKU i samarbeid med Norut/ Northern Research Institute (NORUT), Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš/Samisk Nærings- og Utredningssenter (SEG) og Universitetet i Tromsø (UiT). Den ble ferdigstilt 25. april 2013 og er publisert på kommisjonens hjemmeside.

I tillegg til den nevnte utredningen som fokuserer på bruk og rettsoppfatninger i felt 4, har kommisjonen fått gjennomført flere tematiske sakkyndige utredninger som er relevante for vurderingen av rettighetsforholdene i feltet. Den første av utredningene tar for seg allmenhetens bruk av utmarka, mens den andre redegjør for utviklingen av den såkalte jordsalgslovgivningen i Finnmark fra og med 1775-resolusjonen om jordutvisning til og med jordsalgsloven av 1965. Begge utredningene er generelt innrettet, men inneholder også informasjon av betydning for de spørsmålene som kommisjonen skal utrede i Karasjok. Norsk institutt for naturforskning (NINA) står bak utredningen av allmennhetens bruk. Den rettshistoriske utredningen er utarbeidet av professor Kirsti Strøm Bull. Også disse utredningene er publisert på kommisjonens hjemmeside.

Ved oppstarten av arbeidet i felt 4 besluttet kommisjonen også å innhente en generell sakkyndig utredning om interne rettighetsspørsmål i reindriften i Finnmark. Etter utlysing ble JBH Consultants v/John Bernhard Henriksen engasjert for å foreta utredningen. Den forelå i ferdigstilt form 23. mars 2011, og er publisert på kommisjonens hjemmeside. I januar 2017 engasjerte kommisjonen professor Kirsti Strøm Bull for å utarbeide en sakkyndig utredning om ulike generelle rettslige problemstillinger i saker som gjelder interne rettighetsforhold i reindriften. Utredningen ble ferdigstilt 29. januar 2018 og er publisert på kommisjonens hjemmeside.

2.1.4 Interesserepresentanter

Kommisjonen oppnevnte i møte 16.–18. april 2012 (sak 21/12) representanter for ulike interessegrupper i feltet for å følge kommisjonens arbeid, jf. finnmarksloven § 32 tredje

ledd.[1] Før oppnevningen hadde kommisjonen invitert organisasjoner og sammenslutninger innenfor de ulike brukergruppene til å foreslå minst to representanter hver, en kvinne og en mann. Kommisjonen foretok oppnevningen på grunnlag av de mottatte forslagene. Ved avgivelsen av rapporten for felt 4 var følgende personer interesserepresentanter:

Laila Somby Sandvik (fastboende utmarksbrukere)
John Aslak Johansen (friluftsliv)
Nils Aslak Boine (jordbruk)
Aslak Mathis N. Eira (reindrift)
Mathis Nilsen Eira (reindrift)

Sistnevnte ble oppnevnt 24. juni 2014 (sak 34/14) etter at den først oppnevnte representanten, Berit Anne Guttorm, ba om fritak våren 2014. Før oppnevningen av Mathis Nilsen Eira, innhentet kommisjonen forslag fra aktuelle organisasjoner og sammenslutninger innen reindriften.

Stortingets Justiskomité betegner ordningen med interesserepresentanter som et rettshjelpstiltak, og som et alternativ til at partene opptrer for kommisjonen med egen advokat.[2] Fordi representantene har kunnet følge kommisjonens arbeid og komme med innspill til sakkyndige utredninger og annet fremlagt materiale, har de også bidratt til saksopplysningen. De har også deltatt i planleggingen av og foreslått informanter til kommisjonens høringsmøter.

Kommisjonens første møte med interesserepresentantene fant sted 12. februar 2013 i Karasjok. De var til stede da den sakkyndige utredningen ble lagt frem for kommisjonen 4. mars 2013, og har gitt muntlige og skriftlige kommentarer til utredningen. Senere har kommisjonen hatt møter med interesserepresentantene blant annet 25. mars 2014, 14. oktober 2015 og 1. mars 2016. Kommisjonens sekretariat hadde 20. november 2014 et møte med interesserepresentantene for å forberede prosessen med åpne høringsmøter i feltet. Interesserepresentantene har hatt en viktig rolle ved gjennomføringen av disse møtene. Se nedenfor i punkt 2.1.5.

Interesserepresentantene har også deltatt på de de to informasjonsmøtene kommisjonen har hatt med reindriften 25. og 26. mars 2014, og på det generelle informasjonsmøtet 6. juni 2016. De deltok også på kommisjonens besiktigelse av deler av Karasjokdalen og Anárjohkdalen 14. oktober 2015. Reindriftens to interesserepresentanter, Aslak Mathis N. Eira og Mathis Nilsen Eira var også med på kommisjonens områdebesiktigelse 11. mai 2017, jf. punkt 2.1.6.

1 Det ble oppnevnt to interesserepresentanter for reindriften i feltet fordi det alt på oppnevningstidspunktet var klart at interne rettsspørsmål i reindriften ville bli et langt viktigere tema i felt 4 enn i tidligere utredningsfelt.

2 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 20.

2.1.5 Åpne høringsmøter

15. oktober 2015 avholdt kommisjonen et innledende høringsmøte for felt 4. Hensikten var å belyse bruk og rettsoppfatninger generelt. Kommisjonen hadde med bistand fra interesserepresentantene invitert 12 personer til rundebordsamtale. John Bernhard Henriksen som på dette tidspunktet ikke var medlem av kommisjonen, ledet møtet. I samtalen deltok i tillegg til Henriksen og informantene, kommisjonens medlemmer Andersen, Gauslaa, Heggelund og Magga og fire av interesserepresentantene.[3] Møtet hadde om lag 30 tilhørere, som kunne stille spørsmål og kommentere det som fremkom. Under møtet var også tre representanter fra FeFo til stede.

I 2016 hadde kommisjonen fire geografisk avgrensede høringsmøter for feltet. Møtene fokuserte både på generell bruk og mottatte rettighetsmeldinger og behandlet følgende områder: Anárjohkdalen (1. og 2. mars), Karasjokdalen (7. og 8. juni), Iešjohkadalen (23. og 24. august) og Tanadalen og områdene rundt Karasjok tettsted, samt meldinger som gjelder hele eller store deler av feltet (11. og 12. oktober). På møtene deltok kommisjonen, interesserepresentantene, meldingsfremsetterne og representanter for FeFo. Under møtenes første del ble det avholdt en rundebordsamtale. Her deltok en del inviterte personer, kommisjonens medlemmer og interesserepresentantene. De sistnevnte hadde en sentral rolle når det gjelder hvem som ble invitert til å delta i samtalene. Under møtenes andre del redegjorde de ulike meldingsfremsetterne for sine meldinger, og besvarte spørsmål fra kommisjonen og interesserepresentantene.

Kommisjonens avsluttende høringsmøte fant sted 22. og 23. august 2017. Her ble det fokusert på rettighetsmeldinger mottatt etter høringsmøtet i oktober 2016. Møtet ble gjennomført ved at meldingsfremsetterne redegjorde for sine meldinger og svarte på spørsmål.

Til sammen avga 80 personer forklaringer på de åpne høringsmøtene, fordelt på 15 på møtet for Anárjohkdalen, 16 på møtet for Karasjokdalen, 18 på møtet for Iešjohkadalen, 14 på møtet for Tanadalen, områdene rundt Karasjok tettsted og meldinger for hele eller store deler av feltet, og 17 på møtet i august 2017.[4] For fullstendighetens skyld, nevnes det også at kommisjonen 13. til 17. februar 2017 hadde et åpent høringsmøte i Karasjok der temaet var de reindriftsinterne rettighetsmeldingene i feltet. Her avga 32 personer forklaring.

3 Laila Somby Sandvik hadde forfall.

4 Tallene omfatter både deltakere i rundebordsamtalene og personer som avga partsforklaring på vegne av aktuelle meldingsfremsettere. Antall avgitte forklaringer er en del høyere enn antall personer som møtte og avga forklaring. Én og samme person kan undertiden både ha deltatt i rundebordsamtalen og avgitt partsforklaring. I noen tilfeller forekommer det også at samme person har avgitt flere partsforklaringer.

I etterkant av høringsmøtene har kommisjonen også kontaktet en del av de som avga partsforklaring og stilt oppfølgende spørsmål. Kommisjonen har også kontaktet parter som ikke kunne delta på høringsmøtene med ulike spørsmål knyttet til deres rettighetsmeldinger. Se nærmere om dette under behandlingen av de ulike meldingene i kapittel 9 til 12, jf. også kapittel 7.

2.1.6 Besiktigelser

Kommisjonen gjennomførte 14. oktober 2015 en besiktigelse av deler av Karasjokdalen og Anárjohkdalen. Her deltok kommisjonen og interesserepresentantene, men ingen parter.

Videre foretok kommisjonen 11. mai 2017 en områdebesiktigelse med helikopter som dekket store deler av Karasjok. Besiktigelsen startet ved Rávdojohka like ved tettstedet, og dekket først den østre delen av kommunen etter ruten Vájamohkenjárga–Iškoras–Galmmat–Cáskin–Basevuovdi, og så nordover mot Guorras–Goššjohka–Rávnnaluhppu–Njárgasaš–Váljohka–Sohpparvađđa–Divrejávri. I den vestre delen fulgte helikopteret ruten Gasádatjávri–Iešjávri–Mollešjohka–Šuošsjávri–Ástevárri–Čiekkavárri–Beaivvašgieddi–Skielgan–Gurbbeš–Njoammelčearru–Dálabohki–Jergul–Gárdin/Ravnastua–Jalgesvađđa, før besiktigelsen ble avsluttet ved Rávdojohka.

Hensikten med besiktigelsen var i første rekke var å få et overblikk over de områdene i feltet som er gjenstand for krav om interne rettsforhold i reindriften. Helikopterruten passerte imidlertid også mange av av de områdene som er gjenstand for rettighetsmeldinger der FeFo er part.

2.1.7 Annet

I tillegg til å sørge for utarbeidelse av ulike eksterne sakkyndige utredninger, har kommisjonen og sekretariatet også selv gjennomgått en lang rekke skriftlige kilder, så som aktuelle arkiver og lokalhistorisk litteratur. Dette har gitt grunnlag for ulike interne utredninger og notater, som har vært en del av bakgrunnen for kommisjonens vurderinger av de spørsmålene rapporten behandler.

Under arbeidet med rapporten har sekretariatet gjort 23 intervjuer med 27 informanter som ifølge meldingsfremsetterne og andre kan bidra til saksopplysningen når det gjelder behandlingen av deres rettighetsmelding.

Kommisjonen har også hatt ekstern bistand for å gjennomgå rettighetsmeldingene. Høsten 2013 engasjerte kommisjonen JBH Consultants v/John Bernhard Henriksen for å innhente ytterligere informasjon angående de mottatte rettighetsmeldingene om reindriftsinterne forhold, og for å presisere og konkretisere de rettslige problemstillingene som meldingene reiser. Arbeidet ble ferdigstilt i september 2015. Fra september 2013 til mars 2014 gjorde juridisk utreder Bernhard Vigen et liknende arbeid når det gjelder de 19 rettighetsmeldingene som kommisjonen per august 2013 hadde mottatt om mulige rettighetserverv til den grunnen FeFo forvalter i feltet.

Når det ellers gjelder kommisjonens arbeid med saksopplysningen og hvilken informasjon som er innhentet, vises det til det som er sagt om dette under behandlinge av de ulike rettsspørsmålene og rettighetsmeldingene som er vurdert i kapittel 7 og kapitlene 9 til 12.

For øvrig medførte kommisjonens økonomi i 2014 og 2015, at de planlagte høringsmøtene i Karasjok måtte utsettes til 2016. Også andre deler av utredningsarbeidet har måttet utsettes, med den følge at rapporten for feltet har blitt betydelig forsinket.

2.2 Sakens videre behandling

Ifølge finnmarksloven § 36 første ledd skal det opprettes en særdomstol, Utmarksdomstolen for Finnmark, som skal behandle tvister om rettigheter som oppstår etter at Finnmarkskommisjonen har utredet et felt. Domstolen har vært i operativ virksomhet siden 1. september 2014.

Etter § 38 første ledd må eventuelle tvister i etterkant av kommisjonens utredning av et felt reises ved skriftlig stevning til Utmarksdomstolen senest atten måneder etter at kommisjonens rapport ble avgitt. Det vil i felt 4 si innen 11. juni 2021. § 38 første ledd angir også kravene til stevningens innhold. Annet ledd åpner for at fristen i visse tilfeller kan utvides. Fordi kommisjonen ikke er en domstol og dens konklusjoner ikke har rettskraft,[5] er Utmarksdomstolen ingen ankedomstol over kommisjonens konklusjoner, men en særdomstol som i første instans behandler rettighetsspørsmål som oppstår etter at kommisjonen har utredet et felt.[6] Utmarksdomstolens avgjørelser kan påankes direkte til Høyesterett, jf. finnmarksloven § 42.

Adgangen til å reise sak for Utmarksdomstolen ligger etter alminnelige prosessregler til sakens parter, og andre med rettslig interesse i å få prøvd kommisjonens konklusjoner. Personer og grupper som har fått sine rettighetskrav realitetsbehandlet av kommisjonen, vil alltid ha stilling som part. Det samme gjelder andre – i første rekke kollektive enheter – som kommisjonen har vurdert rettsstillingen til uten at de uttrykkelig har fremsatt noe krav. Som hjemmelshaver til den grunnen som har vært gjenstand for rettighetskartleggingen, er også FeFo part i de sakene kommisjonen har behandlet,

5 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 21 (merknader fra flertallet i Justiskomiteen til finnmarksloven § 33).

6 Se f.eks. Utmarksdomstolens kjennelse 19. desember 2014 (UTMA-2014-164427-1) s. 5 og 7.

bortsett fra saker som gjelder interne rettighetsforhold i reindriften.

I de interne reindriftsssakene vil de personene eller driftssammenslutningene (siidaene) som har fremmet saken for kommisjonen, kunne reise sak for Utmarksdomstolen. Videre vil også andre utøvere av reindrift i det aktuelle området ha rettslig interesse, og kunne bringe kommisjonens konklusjoner inn for Utmarkdomstolen. Dette gjelder uavhengig av om de aktuelle utøverne eller sammenslutningene/siidaene selv har fremmet rettighetsmelding for kommisjonen.

Finnmarkseiendommen har visse plikter ut over det som kan anses som alminnelige partsforpliktelser.[7] Det fremgår av finnmarksloven § 34 første ledd at FeFo "*uten ugrunnet opphold*" skal ta stilling til kommisjonens konklusjoner. Hva som er "*ugrunnet opphold*" vil blant annet bero på antall spørsmål som er behandlet i kommisjonens rapport og omfanget og kompleksiteten av spørsmålene. Fristen for FeFo til å ta stilling til konklusjonene, er imidlertid betraktelig kortere enn søksmålsfristen på atten måneder. Noe av grunnen til at den sistnevnte fristen er relativt romslig, er at lovens ordning forutsetter at FeFo skal ha tatt stilling til konklusjonene, og at partene skal ha hatt en reell mulighet til å forhandle før utløpet av fristen.[8]

§ 34 annet ledd slår fast at FeFo i den grad man kan tiltre konklusjoner om at andre har rettigheter til den grunnen FeFo forvalter, plikter å gi skriftlig uttrykk for dette. Dersom det dreier seg om rettigheter som er egnet for tinglysning, plikter FeFo også uten ugrunnet opphold å sørge for at dette skjer, eller å reise grensegangssak for jordskifteretten, jf. også finnmarksloven § 45.

Som part kan FeFo også reise sak for Utmarksdomstolen dersom man er enig i kommisjonens konklusjoner og ønsker disse stadfestet ved rettskraftig dom, men FeFo har ingen plikt til slikt saksanlegg. Heller ikke i tilfeller der FeFo ikke slutter seg til kommisjonens konklusjoner, plikter man å reise sak. I slike tilfeller må derfor den private parten som har fått medhold av kommisjonen, ofte selv ta initiativet til videre rettslig behandling. Som hovedregel må dette skje ved stevning til Utmarksdomstolen innen fristen på atten måneder etter at kommisjonens rapport forelå. Samme frist gjelder også i saker om reindriftsinterne forhold der FeFo ikke er part.

Finnmarksloven § 35 åpner for at parter som «*ikke er enig i kommisjonens konklusjoner, eller som trenger bistand til å få konklusjonene nedfelt i bindende avtale*», kan be kommisjonen om å mekle. Det er imidlertid ikke et vilkår for saksanlegg at partene først har forsøkt mekling.[9] Kommisjonens plikt til å mekle faller bort ved utløpet av søksmålsfristen i § 38.[10]

Finnmarksloven § 43 regulerer dekningen av kostnadene ved et å anlegge sak for Utmarksdomstolen. I tilfeller der kommisjonen har gitt en privat part medhold og FeFo motsetter seg dette, vil staten dekke nødvendige saksomkostninger både for den private parten og FeFo, jf. annet ledd. Dette gjelder uavhengig av om parten har reist sak for å få stadfestet kommisjonens konklusjon, eller om FeFo har anlagt sak for å få fastslått at konklusjonen er feil.

Spørsmålet om kostnadsdekning i saker der kommisjonen ikke har gitt den private parten medhold er regulert i § 43 tredje ledd. Dersom den private parten reiser sak, kan Utmarkdomstolen uten å foreta noen prejudisiell prøving av søksmålets muligheter for å føre frem, bestemme at staten skal dekke partenes nødvendige saksomkostninger dersom sakens prinsipielle betydning, sakens betydning for parten, eller andre hensyn tilsier det. Videre skal staten alltid dekke den private partens og FeFos nødvendige saksomkostninger dersom det er grunn til å tro at søksmålet «*kan føre frem*». I hvilken grad private parter som ikke har fått medhold av kommisjonen, vil få dekket saksomkostninger ved et eventuelt søksmål, avgjøres derfor av Utmarksdomstolen.

Dersom partene ikke ønsker å sette rettighetsspørsmålet på spissen ved saksanlegg for Utmarksdomstolen, kan de la FeFo fortsette å forvalte grunnen uten at det avskjærer adgangen til senere å ta opp spørsmålet.[11] Dette er en følge av at kommisjonens konklusjoner ikke har rettskraft, og utgjør en viss modifikasjon av FeFos forpliktelser etter § 34. Den erklæringen FeFo etter § 34 er forpliktet til å gi i den grad man kan slutte seg til kommisjonens konklusjoner, er for sin del ikke til hinder for at FeFo senere tar initiativ til å få saken rettskraftig avgjort.

Etter finnmarksloven § 36 tredje ledd kan «*saker som hører under utmarksdomstolen*» ikke bringes inn for de alminnelige domstolene eller jordskifteretten. Utmarksdomstolen har derfor som utgangspunkt eksklusiv kompetanse innenfor sitt saksfelt.[12] Saker som domstolen har avvist etter finnmarksloven § 39 fordi de er ansett som uegnet for behandling, kan derimot bringes inn for de nevnte instansene. Det samme gjelder saker der søksmålsfristen på 18 måneder i § 38 første ledd er utløpt og Utmarksdomstolen ikke har tatt saken til behandling etter § 38 annet ledd som åpner for at

7 Se merknadene til finnmarksloven § 34 fra flertallet i Justiskomiteen i Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 21.

8 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 23 (komitéflertallets merknader til finnmarksloven § 38).

9 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s- 22 (komitéflertallets merknader til finnmarksloven § 36).

10 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 22 (komitéflertallets merknader til finnmarksloven § 35).

11 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 21 (komitéflertallets merknader til finnmarksloven § 33).

12 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 22 (komitéflertallets merknader til finnmarksloven § 36 tredje ledd).

domstolen i visse tilfeller kan ta en sak til behandling selv om 18-månedersfristen er utløpt.

Uttrykket «*saker som hører under utmarksdomstolen*» omfatter rettighetsspørsmål som er behandlet i kommisjonens rapport, men ikke saker om spørsmål kommisjonen ikke har utredet. Utmarksdomstolen er en særdomstol som skal behandle «*tvister om rettigheter som oppstår etter at kommisjonen har utredet et felt*», og skal ved behandlingen «*ta utgangspunkt i*» kommisjonens rapport, jf. finnmarksloven §§ 36 første ledd og 41 første ledd.[13] Utmarkdomstolens kompetanse beror dermed på hvilke spørsmål kommisjonen har utredet. Se også Justisdepartementets merknader til § 5 i forskrift 16. mars 2007 nr. 277 der det er uttalt at domstolen «*bare skal behandle tvister om rettighetsspørsmål som kommisjonen har utredet i rapporten for vedkommende felt*.»

En rettighetspretendent som ikke selv har reist spørsmål om rettighetserverv for kommisjonen, vil på grunn av begrensningene i Utmarksdomstolens kompetanse ikke uten videre få prøvd saken der. Vedkommende kan imidlertid reise sak for de alminnelige domstolene, både før og etter at fristen for å bringe saken inn for Utmarksdomstolen er utløpt.

Det kan også tenkes at potensielle rettighetshavere eller andre som ikke har fremmet krav for kommisjonen og som har innvendinger mot at noen har fått anerkjent rettigheter i et område, kan oppfylle kravene til rettslig interesse og få prøvd spørsmålet for Utmarksdomstolen.

Kommisjonen har i rapporten for felt 4 ikke vurdert spørsmål om mulige individuelle rettighetserverv som det ikke er fremsatt krav om. Videre har kommisjonen i tilfeller der det ikke er fremsatt krav som gjelder særlige kollektive rettsdannelser for mindre grupper av befolkningen i feltet, hatt begrensede muligheter til å undersøke eksistensen av slike rettsdannelser.

Dette medfører ikke at eventuelle rettigheter er tapt. Kommisjonens konklusjoner har ikke rettskraft. Det har derfor ingen rettsvirkninger at kommisjonen ikke har behandlet et spørsmål. Enkeltpersoner eller grupper som mener at de har rettigheter i felt 4 som kommisjonen ikke har behandlet, kan derfor reise sak for de alminnelige domstolene for å få avklart spørsmålet. Som nevnt over, er imidlertid Utmarksdomstolens kompetanse til å prøve slike spørsmål begrenset.

13 Se Utmarksdomstolens avvisningskjennelse 14. januar 2015 (UTMA-2014-164247), samt domstolens avgjørelse 20. august 2015 av spørsmålet om dens saklige kompetanse – delvis avvisning av søksmålet, krav om festeavgift og tonnøre (UTMA-2014-162528-3 og UTMA-2014-164564). Se også HR-2016-2030-A (Stjernøy) premiss 54-63.

3. UTREDNINGSFELTETS BELIGGENHET. TILGRENSENDE EIENDOMMER

3.1 Geografisk beliggenhet

Kommisjonens felt 4 besto ved utlysningen 25. januar 2011 av den grunnen i Karasjok kommune som Finnmarkseiendommen (FeFo) overtok fra Statskog SF da finnmarkslovens kapittel 2 trådte i kraft 1. juli 2006. Se kartet i figur 3.1. Senere er feltet utvidet slik at det også omfatter tre tomter med oppførte byggverk i Kautokeino kommune, like ved Karasjok-grensen, jf. punkt 2.1.2.

Karasjok kommune ligger i Indre Finnmark og grenser i vest til Kautokeino kommune, i nordvest til Alta kommune, i nord til Porsanger kommune, i nordøst til Tana kommune og i sør og øst til Utsjok og Enare kommuner i Finland. Landskapet er et typisk viddelandskap der forgrenete vassdrag snor seg mellom rygger og rabber. Vegetasjonen domineres av bjørkekratt. Elvedalene har mye bjørkeskog og noe furuskog. Mesteparten av vidda ligger rundt 300 moh., med noen topper over 600 moh.[1] Kommunenes høyeste punkt Vuorji på grensen mot Porsanger, ligger på 1024 moh.[2]

Karasjok er rik på innlandsfisk, laks, fugl, vilt og multer, og har også forekomster av mineraler. Det området som i dag inngår i kommunen ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751. Se nærmere nedenfor i punkt 4.1. Da Norge i 1837 ble inndelt i formannskapsdistrikter inngikk Karasjok i Kistrand formannskapsdistrikt (herred). I tillegg til Karasjok, omfattet Kistrand dagens Kautokeino, Nordkapp og Porsanger kommuner. Etter at Kautokeino ble utskilt i 1851 og Nordkapp (Kjelvik) i 1861, ble Karasjok eget herred i 1866.[3] I samisk sammenheng inngikk det meste av dagens Karasjok i Ávjovárri-siidaen og noe i Juxby-siidaen.[4]

Til tross for at Karasjok fikk status som eget herred i 1866, ble grensene mot de ulike naboherredene fastsatt hver for seg i årene mellom 1924 og 1937. Grensen mot Porsanger ble fastsatt i 1924, grensene mot Kautokeino og Alta i 1935 og grensen mot Tana i 1937.[5]

Karasjok har i dag et areal på 5453 km^2. Av dette er litt over 200 km^2 ferskvann.[6] Før grensene ble endelig fastsatt i 1937 var det antatt at snaut 7500 km^2 inngikk i kommunens areal.[7] Til tross for at kommunen da ble over 2000 km^2 mindre, er den fortsatt landets nest største. Den grunnen i Karasjok som FeFo har overtatt fra Statskog SF er inndelt i 28 gårdsnumre. Disse har et samlet areal på litt over 5361 km^2, og dekker dermed 98,3 % av kommunens areal.[8]

Den søndre delen av Karasjok inngår i Øvre Anárjohka nasjonalpark. Nasjonalparken ble opprettet i 1976 og har et areal på 1414,3 km^2.[9] Av dette ligger noe over 270 km^2 i Karasjok. I verneforskriften, der arealet er oppgitt til ca. 1390 km^2, heter det at formålet med nasjonalparken er «*å bevare et stykke av Finnmarksvidda med et representativt utvalg av de naturtyper som forekommer der, så som furuskog, bjørkeskog og vidde med kratt, myr, vatn, elver og låge fjell. Dyre- og plantelivet skal få utvikle seg mest mulig fritt uten menneskelig påvirkning.*»[10]

Karasjok har også to naturreservater, Goššjohka og Oahcesaisuolu, som begge ble etablert i 2007 for å bevare tilnærmet urørte lauvskogsområder.[11] Goššjohka naturreservat har et areal på 1290 dekar (1,29 km^2) og omfatter den nedre delen av Goššjohka, som er ei sideelv til Anárjohka.

1 Store norske leksikon, nettutgaven (https://snl.no/Karasjok).
2 http://www.kartverket.no/Kunnskap/Fakta-om-Norge/Hoyeste-fjelltopp-i-kommunen/hoyeste-fjelltopp-i-hver-kommune/
3 Store norske leksikon, nettutgaven (https://snl.no/Kistrand).
4 NOU 1978 A *Finnmarksvidda natur – kultur*, s. 150, samt kart inntatt på s. 148–149 og s. 157.
5 Finnmarkskommisjonen, *Fra siida til kommune – en forsøksvis fremstilling med vekt på Karasjok*, 5. juli 2019 (jnr. 14/315-109), s. 1 og s. 16–18.
6 https://no.wikipedia.org/wiki/Karasjok.
7 Tidlig på 1900-tallet varierer angivelsen av Karasjoks areal i ulike kilder. For eksempel oppgir Finnmarkskomiteen av 1901 Karasjoks areal til 7539 km^2 i innstilling 22. oktober 1902 om beitefredning av furuskog s. 4. Amund Helland opererer i *Norges Land og Folk, Finnmarkens Amt*, bind 3, 1906 s. 313 med 7390 km^2.
8 Opplysningene om utstrekningen av den grunnen FeFo forvalter i Karasjok kommuner er hentet fra Kartverkets nettsted www.seeiendom.no. Nettstedet tar forbehold om at informasjonen kan være beheftet med visse mangler.
9 Miljødirektoratets Naturbase, http://faktaark.naturbase.no/Vern?id=VV00000006
10 Forskrift 19. desember 1975 nr. 19 om fredning av Øvre Anarjokka nasjonalpark, Karasjok og Kautokeino kommuner, Finnmark punkt I.
11 Forskrift 29. juni 2007 nr. 791 og 792 om verneplan for rik løvskog i Finnmark, Vedlegg 4 (Goššjohka) § 2 og Vedlegg 5 (Oahcesaisuolu) § 2.

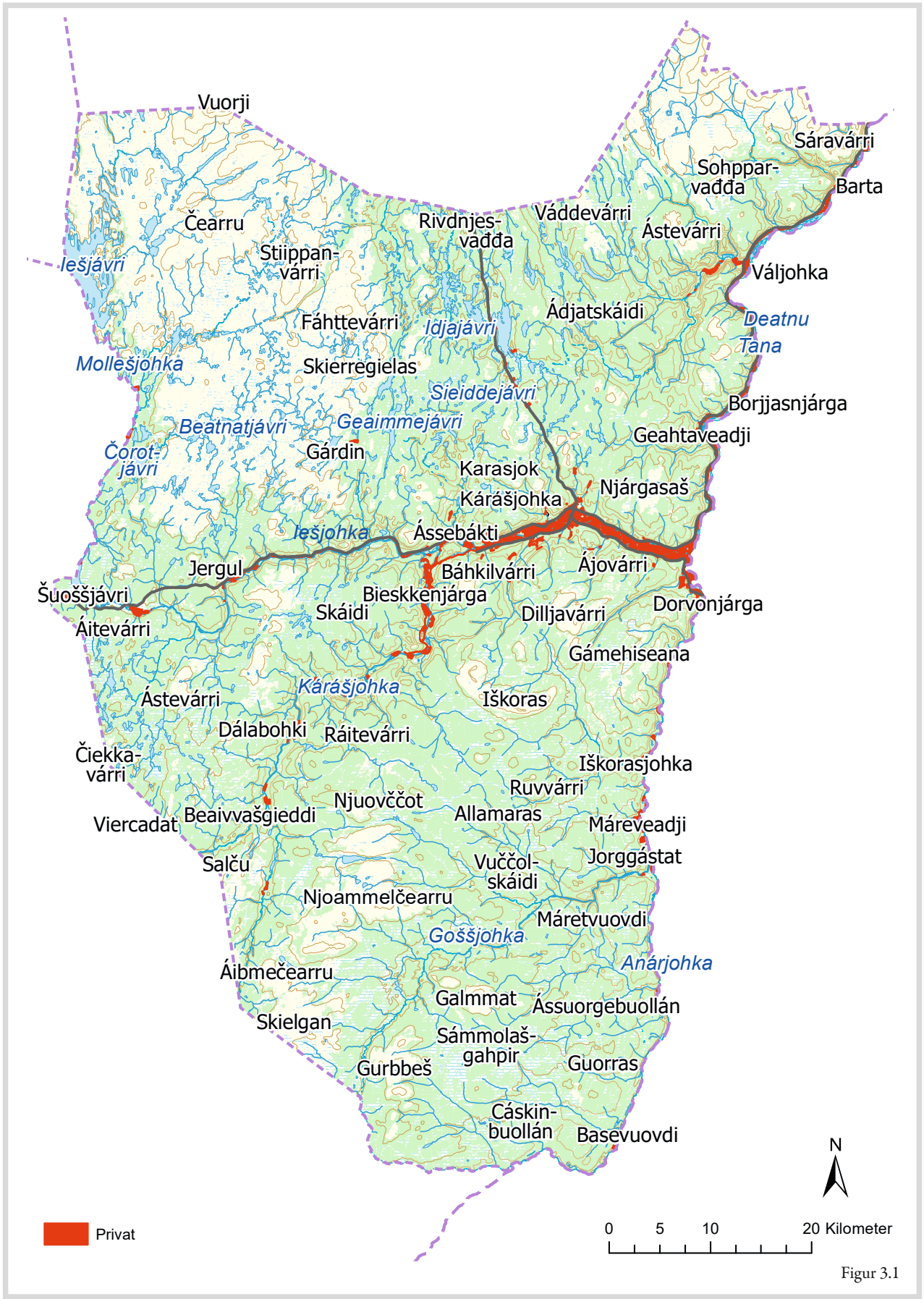
Vuorji
Čearru
Iešjávri
Stiippan-
várri
Rivdnjes-
vaðða
Váddevárri
Ástevárri
Sáravárri
Sohppar-
vaðða
Barta
Váljohka
Deatnu
Tana
Ádjatskáidi
Fáhttevárri
Idjajávri
Mollešjohka
Skierregielas
Sieiddejávri
Borjjasnjárga
Geahtaveadji
Beatnatjávri
Geaimmejávri
Čorot-
jávri
Gárdin
Karasjok
Njárgasaš
Kárášjohka
Iešjohka
Ássebákti
Jergul
Báhkilvárri
Ájovárri
Šuoššjávri
Bieskkenjárga
Dorvonjárga
Skáidi
Dilljavárri
Áitevárri
Gámehiseana
Kárášjohka
Ástevárri
Iškoras
Dálabohki
Ráitevárri
Čiekka-
várri
Iškorasjohka
Ruvvárri
Njuovččot
Viercadat
Beaivvašgieddi
Allamaras
Máreveadji
Jorggástat
Salču
Vuččol-
skáidi
Njoammelčearru
Máretvuovdi
Goššjohka
Anárjohka
Áibmečearru
Galmmat
Ássuorgebuollán
Skielgan
Sámmolaš-
gahpir
Guorras
Gurbbeš
Cáskin-
buollán
Basevuovdi
N
Privat
0
5
10
20 Kilometer

Figur 3.1

Oahcesaisuolu naturreservat er en holme på 333 dekar. Holmen ligger i Kárášjohka på østsiden av hovedløpet mellom Buollánnjárga og Gorvá. Den består av elvesedimenter.

3.2 Oversikt over befolkningsutviklingen

Det arealet som utgjør Karasjok kommune, har trolig vært brukt og bebodd av mennesker i 6–7000 år. Det er funnet steinalderboplasser blant annet ved Bieskkenjárga i Karasjokdalen, ved Jorggástat i Anárjohkdalen, ved Iešjávri og ved Stuorrageađgi nær Karasjok kirkested. Videre er det ved Geaimmejávri, Ássebákti og nær kirkestedet funnet offerplasser, gravplasser og ildstedliknende anlegg fra den perioden som i arkeologien betegnes som samisk jernalder og som går fra starten av vår tidsregning til ca. 1600. Det er også funnet spor etter fangstanlegg for villrein.[12] Anleggene var trolig i bruk frem til overgangen til tamreindrift på 1600-tallet.[13]

1500-tallets norske og svenske skattelister er de eldste skriftlige kildene med informasjon om folketallet i Finnmark. I andre halvdel av 1500-tallet var antallet skattemenn i Ávjovárri-siidaen mellom 18 og 26 og folketallet på mellom 100 og 150 individer. På 1600-tallet varierte antallet skattemenn mer, og folketallet ser ut til å ha ligget på under 100 det meste av århundret.[14] Samene i Indre Finnmark var lenge organisert i nomadiske veidesamfunn med flyttinger mellom sesongboplasser.[15]

Fogd Niels Knags matrikkel opplyser at det i 1694 var 16 fjellsamiske skattemenn (familier) i AdeVehr (Ávjovárri) tingsted som lå ikke langt fra Jergul i retning Šuoššjávri. Disse skattet både til Norge og Sverige. I det tilgrensende tingstedet Juxby (Talvadas), som omfattet området fra dagens Karasjok kirkested og nordover på begge sider av Tanaelva mot Váljohka og inn i Tana kommune, var antallet fire, mens Koutken (Kautokeino), i likhet med Ávjovárri, hadde 16 skattemenn. Av Knags beskrivelse fremgår det for øvrig at han i februar 1695 møtte «grentzefinnerne» i Enontekis. De var skeptiske til å betale skatt til Norge, og viste til at de:[16]

> «ei burde Schatte til Norge, efftersom de Suencshe Løndte Iustitiens betienter oc Presterne paa samme steder, oc wj Norske hafde der ingen Ius, derfore war det en forsømmelse av de Suendske Foegder, i at beobagte deris Herres Rett, at de saa Lenge har tilladt de nordske foegder, att oppeberge Schatt av deris Konges Undersaater».

Knag hadde da påpekt at de «*bemelte Finnebyer Langt over Hundrede aar haver schattet til Norge, huilche Byer Ligger paa den westre side Kiølen Eller Field Ryggen*». Samene svarte ifølge Knag at de «*ingenlunde, wilde wige fra den ældgammel maade, at erligge deris Schat til Norge, tj de boer paa den Nordske side av Field Ryggen, oc haver ald deris næring med Schiøtterie oc Fischefangst av de Nordsche Lande og wande*». Knag avslutter sin beretning slik:[17]

> «Men ieg Kaldte Finnerne til mig, oc bekom min Konges Schatt uden Ringeste Restance, oc det med en goed villie.»

Major Peter Schnitler deler i grenseeksaminasjonsprotokollene fra 1742–1745 Finnmarks befolkning i fem grupper; «*1) af Nordmænd, kaldede Buemænd, eller Boemænd, 2) Norske Søe-Finner; 3) privative Norske Field-Finner, eller Lapper, 4) Fælles Field-Finner, eller Lapper). ... 5) de saakaldende Qvæner*». Han fremholder at «*Om Finnerne i Almindelighed er at merke, at de ere de rette og ældste Jndvaanerne af Finmarken*». Den gruppen Schnitler betegner som «*Fælles Field-Finner*» er de som betaler skatt både til Norge og til Sverige eller Russland. Om de som hørte til Kautokeino prestegjeld som på Schnitlers tid også omfattet dagens Karasjok kommune, heter det:[18]

> «De nu som ere alleene Svenske-Norske Fælles Finner av Koutokeino Præstegield i Vest-Finmarken under Kongelig Svensk Jurisdiction, sidde om Vintern oven- eller Søndenfor de privative Norske Field-Finner alt op til Field-Ryggen eller Kiølen, og nære sig paa samme Maade, som de Norske Field-Finner, fløttendes mod Sommeren neer til Søe Kanten paa Kongelig privative-Norsk Grund, hvorfra de om Høsten fare op igjen til Fieldz til fælles Finmarken».

Ávjovárri, Karasjok og Juxby omtales som svenske «markesteder» (markedssteder). Befolkningen betegnes som «*Finner Som Norrig har tilfælles med Sverrig*». Ifølge Schnitler hadde til sammen 18 familier tilhold på de tre stedene, ti i Ávjovárri, seks i Karasjok og to i Juxby.[19] Schnitler gir føl-

12 NOU 1978: 18 A, *Finnmarksvidda natur – kultur*, s. 136–144, samt kartillustrasjon på s. 147–148. Se også Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, *Samenes historie fram til 1750*, 2004 s. 100–101.

13 Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, *Samenes historie fram til 1750*, 2004 s. 203 flg.

14 Siv Rasmussen, *Befolkningsutviklingen i Rounala, Ávjovárri og Guovdageaidnu 1559–1799*, 2002, vedlegg 2.

15 Se nærmere NOU 1984: 18 s. 70–79.

16 Niels Knag, *Matricul oc Beschrifuelse ofuer Findmarchen for Anno 1694*, [i] Martha Brock Utne, *Finnmark omkring 1700*, 1932 s. 31, jf. også s. 28–29.

17 Op. cit. s. 30. Av matrikkelens s. 27 fremgår det at skatten hadde vært 1 riksdaler per skattemann siden 1601.

18 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd III, ved Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, 1985 s. 55–57.

19 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd I, ved Kristian Nilsen og Ingolf Kvamen, 1962 s. 401.

gende beskrivelse av topografi og bruksforhold i Indre Finnmark: [20]

> «Finmarkens indre faste Land bestaaer af Fielde deels bar-steenede, deels moesede, ..., mesten rund-flade, Myrer, Vande, Elve og Aaer, hvor Jngen af de Norske Boemænd boer; Thi foruden den ufrugtbare Grund ligger Sneen der for længe du paa Aaret, at der ei kan saaes; Græss er der heller ikke synderlig, uden paa Elv-Brædene; Men derfra op til Fieldene er Landet kun tienligt for Lapper, hvis Reensdyr om Vinteren leve af bare Moese, og om Sommern behjelpe sig med lidet Græss».

Sitatene fra Schnitler viser at det på 1740-tallet ikke var norsk bosetting i Indre Finnmark, og heller ikke i Karasjokområdet. Derimot var det kvensk bosetting der. Etter å ha vist til at «*3dc saadanne Qvæner paa privative-norsk Grund*» noen få år tidligere hadde «*røddet sig Jord-Pladser, nærende sig af deres Qvæg, Fiskerie i Tanen-elv og andre ferske Field-Vande*», skriver Schnitler:[21]

> «Ved Karasjok-Elven have i en 20-Aars Tid 5 saadanne Qvæner satt sig, søgende deres Næring, som de ved Tanen-Elv, dog sidde disse Karasjok-Qvæner paa fælles Grund, under den Kongelig-Svenske Jurisdiction. Og paa den Maade, som disse Qvæner søge deres Ophold, kunde meer Leilighed til Ny-byggere være ved Altens- Tanens- Karasjok- og Jetzjoks-Elve.»

Når det gjelder den videre utviklingen av folketallet i Karasjok, viser folketellingen for Kautokeino prestegjeld, som Karasjok var en del av frem til 1851,[22] at det i 1801 ble registrert ni fastboende familier i Karasjok. Disse livnærte seg av «*Fædrivt og fersk Vands Fiskerie*». De ni familiene besto av 48 personer, fordelt på 22 menn og 26 kvinner. I Ávjovárri (Afiuvarra) ble det registrert 28 familier med til sammen 162 personer, hvorav 92 menn og 70 kvinner. Disse familiene ble betegnet som «*omvankende FieldFinner som ernære sig af Rensdyrs Drivt*».[23]

Det ble dermed i 1801 talt til sammen 210 personer i kretsene Karasjok og Ávjovárri. Ved folketellingen i 1855 hadde tallet økt til 490. Etter dette var det med unntak av en nedgang fra 588 i 1865 til 515 i 1875, en jevn økning frem til 2001. I 1900 var folketallet oppe i 637 og i 1910 i 849. I 1930 ble det registrert 1087 innbyggere i Karasjok. Senere steg antallet til 1581 i 1946, og videre til 2181 i 1960, 2530 i 1970, 2645 i 1980, 2687 i 1990 og 2859 i 2001.[24] Ved den siste offisielle folke- og boligtellingen i 2011 ble registrert en nedgang til 2752 innbyggere.[25]

Det meste av bosettingen i Karasjok har vært konsentrert ved og i nærheten av kirkestedet. Karasjok kirke ble oppført i 1807, og er en av de få trebygningene i Finnmark som ikke ble brent under den tyske tilbaketrekningen høsten 1944. I perioden mellom 1865 og 1960 var stort sett langt over halvparten av husholdningene i kommunen lokalisert her. For øvrig var bosettingene lokalisert i de ulike elvedalene, nedover Tanadalen mot Váljohka, oppover Anárjohkdalen til Basevuovdi og Karasjokdalen mot Dálabohki, samt langs bielvene Bávttajohka og Iešjohka.[26]

Ved folketellingen i 1980 bodde 2361 av de 2645 registrerte innbyggerne i Karasjok i de fem grunnkretsene i kommunen som ligger ved eller relativt nært kirkestedet. Grunnkretsene danner et område på snaut 28 ganger 10,5 km, og omfatter rundt 287 km^2. Fordelingen mellom dem var 102 personer i Bakkeljok (Báhkiljohka) sørvest for kirkestedet, 223 i Halde (Háldi) på nordvestsiden, 1470 i Mannevarre (Mánnevárri) på nordøstsiden, 356 i Karasjok tettsted og 129 i Grensen krets som går sørøstover til finskegrensen. I de øvrige seks grunnkretsene bodde det til sammen 282 personer. 116 av disse var bosatt i Tanadalen, 40 i Karasjokdalen, 101 i Iešjohkadalen, åtte i Nattvann (Idjajávri) krets og de to grunnkretsene i Anárjohkdalen, Iskurasjok (Iškorasjohka) og Storfossen (Geavŋŋis), hadde 15 og to innbyggere. For to personer var bosted ikke oppgitt.[27]

Dermed var nesten 90 % av Karasjoks innbyggere (2361 av 2645) i 1980 bosatt på litt over 5 % (287 av 5452 km^2) av kommunens areal. I 2001 bodde 2696, eller noe over 94 %

20 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd III, ved Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, 1985 s. 54.

21 Schnitler, Op. Cit, Bd. III, ved Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, 1985 s. 54. Se også s. 55. Det Schnitler i sitatet betegner som «*privative-Norsk Grund*» er grunn som før grensedragningen i 1751 var underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon, i motsetning til «*felles Grund*» som var underlagt svensk geistlig og verdslig jurisdiksjon, men hvor befolkningen betalte skatt både til Sverige og Danmark-Norge. Se ellers rapportens punkt 4.1.

22 http://arkivverket.no/arkivverket/Bruk-arkivet/Slekt/Kirkeboeker/Soknehistorikk/Finnmark.

23 Digitalarkivet, *Folketeljing 1801 for 2011 Koutokeino prestegjeld*, 2014 s. 9–13. (http://xml.arkivverket.no/folketellinger/hefter/1801/20Finnmark/f8012011_hefte.pdf)

24 Statistisk sentralbyrå (SSB), *Folke- og boligtelling 2001 Kárášjohka – Karasjok*, tabell 1 s. 30, jf. s. 24.

25 SSB, Folke- og boligtellingen, 2011 (https://www.ssb.no/a/kortnavn/fobhoved/tab-2012-06-21-01.html).

26 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 Felt 4 Kárášjohka/Karasjok s. 31.

27 Statistisk Sentralbyrå (SSB), *Folke- og boligtelling 1980, Kommunehefte for 2021 Karasjok*, tabell 22, s. 31. De stedsnavnene som er angitt her og i påfølgende avsnitt, er de som er brukt av SSB i originalkilden.

av kommunens 2859 innbyggere i de fem grunnkretsene ved og omkring kirkestedet, fordelt på 186 personer i Bakkeljok (Báhkiljohka), 363 i Halde (Háldi), 1225 i Mannevarre (Mánnevárri), 801 i Karasjok tettsted og 121 i Grensen krets. I de seks andre grunnkretsene hadde folketallet blitt over halvert fra 282 i 1980 til 140 i 2001. Det bodde 69 personer i Tanadalen, 26 i Karasjokdalen, 31 i Iešjohkadalen, seks i Nattvann (Idjajávri) og åtte i Iskurasjok (Iškorasjohka). Storfossen (Geavŋŋis) krets var fraflyttet. Oppgitt bosted manglet for 23 personer.[28]

Næringstilpasningen i Karasjok var lenge preget av at befolkningen levde i veidesamfunn og livnærte seg av jakt, fangst og fiske. Fra 1600-tallet og fremover ble reindrift en viktig næringsvei. Driften ble tilpasset reinens naturlige flyttemønster, der reinflokkene oppholdt seg på vinterbeite i innlandet og trakk ut mot kysten for sommerbeite.[29] Etterhvert ble det også vanlig å holde bufe i kombinasjon med ulike former for utmarkshøsting, så som jakt, fangst, fiske og bærplukking. Den samiske betegnelse på slike bruksformer er «birgejupmi». Begrepet er knyttet til selvforsyning, og innebærer at utøveren utnytter naturressursene slik at det gir grunnlag til livsoppholdet.[30]

Sauehold var vanlig de fleste stedene i kommunen som hadde fast bosetting. Mange holdt også storfe. Til utmarksslåtter ble myrer og nes ved elvene benyttet. Omkring kirkestedet er vilkårene for dyrking relativt gode. Det oppdyrkede jordbruksarealet økte sterkt i årene etter andre verdenskrig, samtidig som slåttebruken avtok.[31] Mye av slåttebruken var uformelt fordelt mellom brukerne, men fra slutten av 1800-tallet ble det vanligere med slåtteforpaktninger. De fleste forpaktningene lå nær kirkestedet og ved Váljohka nordøst for kirkestedet. Det var imidlertid også forpaktninger ved Šuoššjávri helt vest i kommunen, ved Guhkesjávri helt sør i kommunen, ved Goššjohka, Čáhppesjohka og Gámehisjohka i Anárjohkdalen, i Karasjokdalen og i Iešjohkadalen, inkludert området ved Gárdin/Ravnastua.[32]

I de delene av kommunen som har furuskog, særlig i Anárjohkdalen, men også i Tanadalen og Karasjokdalen har skogsdrift i perioder hatt stor betydning. Elvefisket etter laks har stått sterkt i Tanadalen, oppover Kárášjohka og Anárjohka, og i den lakseførende delen av Iešjohka. Sammen med husdyrholdet har elvefisket vært en viktig forutsetning for den lokale bosettingen.[33]

3.3 Eiendomsstruktur og tilgrensende eiendommer[34]

Finnmarkseiendommen er registrert som hjemmelshaver til 98,32 % av grunnen i Karasjok, jf. punkt 3.1. Den privateide grunnen i kommunen har dermed meget beskjeden utstrekning, men ved utløpet av august 2015 var det matrikkelført 2757 eiendomsenheter i Karasjok. Av disse var 1873 (67,9 %) registrert som grunneiendommer og 851 (30,9 %) som festegrunn. I tillegg kommer 33 (1,2 %) eierseksjoner. I tallene inngår også noen uregistrerte enheter, og drøyt 320 enheter som er utgått av matrikkelen, hvorav 53 grunneiendommer.

183 (6,6 %) av matrikkelenhetene har ukjent etableringsdato. Av disse er 75 festegrunn, to er eierseksjoner og 106 er grunneiendommer, hvorav seks er utgåtte, 28 er registrert på FeFo og 72 er eiendommer med andre eiere enn FeFo, fortrinnsvis privatpersoner. Av de 72 private eiendommene med ukjent etableringsdato, ligger 63 ved eller relativt nær kirkestedet. De øvrige ni ligger ved Váljohka (fem), i Anárjohkdalen (én) og i Iešjohkadalen (tre).

Kommisjonen undersøkelse av skattelister, tingbøker, dombøker, jordebøker, kirkebøker, pantebøker, landmålerprotokollen og andre kilder som kan belyse eiendomshistorien i Ávjovárri og Kautokeino fra 1550 til 1884 viser at det her i 1724 eksisterte i alle fall én verdivurdert eller skyldsatt eiendom. Denne eiendommen var blitt beslaglagt av den svenske kronen fordi innehaveren ikke hadde betalt skatt de siste tre årene, eller latt eiendommen ligge øde.[35]

Det skriftlige kildematerialet for de første 50–60 årene i form av tingbøker og liknende materiale etter at Ávjovárri/Karasjok i 1751 ble gjenstand for dansk-norsk enejurisdiksjon har knapt noen opplysninger om eiendomsforholdene i Karasjok. I 1800 ble det imidlertid tinglyst salg av en privat eiendom fra kirkesanger Jens Hansen til Missions Collegiet

28 Statistisk Sentralbyrå, *Folke- og boligtelling 2001, Kárášjohka - Karasjok*, tabell 28, s. 51.

29 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 Felt 4 Kárášjohka/Karasjok s. 8. Se også s. 115 flg.

30 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 Felt 4 Kárášjohka/Karasjok s. 82.

31 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 Felt 4 Kárášjohka/Karasjok s. 7. Se også s. 33–36.

32 Finnmarkskommisjonen, *Oversikt over tidlige eiendommer og en del utmarksslåtter i feltet*, notat 29. september 2015 (jnr. 14/315-22) s. 3–4 og *Forpaktning av utmarksslåtter i Karasjok*, notat 5. juli 2019 (jnr. 14/315-153) s. 4–5, jf. vedlegg 1 Liste over utmarksslåtter og en del andre forpaktninger i Karasjok kommune.

33 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 Felt 4 Kárášjohka/Karasjok s. 7–8. Se også s. 43 flg.

34 Opplysningene i underpunktet bygger i hovedsak på oversikt over matrikkelnumre i Karasjok mottatt fra Kartverket 1. september 2015 (jnr. 14/315-21), og informasjon fra nettstedet www.seeiendom.no. Antall utmålinger fra den usolgte grunnen i de ulike omtalte periodene kan før øvrig være betraktelig lavere enn antall eiendomsetableringer. Dette fordi mange nyetablerte eiendommer er fradelinger fra tidligere utmålte eiendommer.

35 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1863*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s.18–22.

for 170 Riksdaler. Trolig dreide det seg om tomt til Karasjok kirke som ble bygd i 1807.[36]

Mellom 1811 og 1814 ble det oppmålt og skyldsatt ni eiendommer ved kirkestedet og én ved Váljohka. De ble tinglyst i 1817. Én av eiendommene ble fradelt fra en alt eksisterende eiendom. De øvrige ni var allerede etablert, og har dermed blitt tatt i bruk en gang mellom 1724 og 1811/1814.[37] Seks av de nevnte ti eiendommene kan gjenfinnes i dagens matrikkel.[38]

Fem av dem ligger ved kirkestedet (gnr. 21, bnr. 58; gnr. 21, bnr. 59; gnr. 21, bnr. 62; gnr. 21, bnr. 66 og gnr. 21, bnr. 67). De har i dag et areal fra 1,6 til snaut 9 dekar. Den sjette ligger i Váljohka (gnr. 3, bnr. 6) og er på litt over 25 dekar. Det ble etter dette ikke målt opp, skyldsatt og matrikulert nye eiendommer fra den usolgte grunnen i Karasjok før i 1862 da tre eiendommer (gnr. 21, bnr. 76; gnr. 21, bnr. 84; og gnr. 21, bnr. 86) ble oppmålt og skyldsatt.[39] Flere av de nevnte eiendommene har imidlertid senere vært gjenstand for fradelinger blant annet i forbindelse med arveoverganger. De kan derfor ha hatt betraktelig større arealmessig utstrekning enn det som fremgår av dagens matrikkel.

Antallet eiendomsetableringer i Karasjok økte etter at jordsalgsloven av 1863 avløste 1775-resolusjonen. Fra de vel 40 årene utmålingene skjedde i medhold av 1863-loven, kan man i dagens matrikkel gjenfinne 144 eiendommer. Antallet er høyest i 1881 (37) og 1901 (33). Andre år med flere enn ti årlige etableringer er 1869 (12) og 1870 (16).[40] Ellers er antallet under fem i året, bortsett fra i 1883 og 1884 med sju etableringer hvert år. I årene 1863 til 1868, 1871 til 1878, 1882, 1887 til 1889, 1892, 1893 og 1898 er det ikke registrert eiendomsetableringer i Karasjok.

Også i de årene 1863-loven var gjeldende, skjedde de fleste eiendomsetableringene innenfor en omkrets på 15 km fra kirkestedet. Blant unntakene er seks eiendommer som ble etablert i 1869 og 1870 ved Buollánnjárga i Karasjokdalen om lag 20 km sørøst for kirkestedet (gnr. 18, bnr. 2; gnr. 18, bnr. 3; gnr. 18, bnr. 4; gnr. 19, bnr. 7; gnr. 19, bnr. 9; og gnr. 19, bnr. 10).

Det ble i 1870 også tinglyst en eiendom ved Šuoššjávri helt vest i kommunen (gnr. 17, bnr. 2), og fire eiendommer i Tanadalen vel 30 km nordøst for kirkestedet ved Geahtaveadji (gnr. 5, bnr. 2 og gnr. 5, bnr. 5) og Borjjasnjárga (gnr. 5, bnr. 3 og gnr. 5, bnr. 4). De 17 øvrige tinglyste eiendommene i Karasjok i 1869 og 1870 var lokalisert ved eller i nærheten av kirkestedet. I likhet med det som gjaldt de tidligere eiendomsetableringene, dreide det seg også i disse tilfellene om eiendommer som var tatt i bruk på før eiendommene ble oppmålt og skyldsatt.[41]

I de drøyt 30 årene fra 1871 til 1902 ble det utmålt eiendommer blant annet i Tanadalen ved Váljohka, i den nedre delen av Karasjokdalen og ved Ássebákti, men også i denne perioden skjedde de fleste utmålingene ved eller relativt nært kirkestedet. I 1896 ble det etablert en eiendom ved Iškorasjohka, drøyt 20 km oppover Anárjohkdalen (gnr. 26, bnr. 2).

De første eiendomsetableringene i øvre Anárjohka, i øvre Kárášjohka og nordvestover mot Iešjávri fant sted i medhold av jordsalgsloven av 1902, henholdsvis ved Basevuovdi i 1904 (gnr. 28, bnr. 3), Beaivvašgieddi i 1910 (gnr. 27, bnr. 10) og Mollešjohka i 1949 (gnr. 15, bnr. 2). Frem til 1940 ble det utmålt ytterligere noen eiendommer i Karasjoks utkantbygder, blant annet én ved Basevuovdi (gnr. 28, bnr. 5 i 1931) og én mellom Goššjohka og Basevuovdi (gnr. 28, bnr. 6 i 1933). I Øvre Kárášjohka ble det utmålt tre eiendommer på Beaivvašgieddi (gnr. 27, bnr. 10 i 1932; gnr. 27, bnr. 4 i 1937; og gnr. 27, bnr. 2 i 1939) og én ved Sáđgejohka (gnr. 27, bnr. 5 i 1938). Ved Dálabohki ble to eiendommer utmålt (gnr. 18, bnr. 24 i 1936 og gnr. 18, bnr. 26 i 1939).

Videre ble det etablert åtte eiendommer ved Šuoššjávri mellom 1902 og 1940 (gnr. 17, bnr. 3 i 1907; gnr. 17, bnr. 4 i 1910; gnr. 17, bnr. 5 i 1920; gnr. 17, bnr. 6 i 1922; gnr. 17, bnr. 7 i 1930, gnr. 17, bnr. 8 i 1931; og gnr. 17, bnr. 10 og gnr. 17, bnr. 11 i 1939). Den første eiendommen i Jergul ble etablert i 1924 (gnr. 14, bnr. 2). I de følgende årene ble det etablert ytterligere tre eiendommer her (gnr. 18, bnr. 16 i 1926; gnr. 14, bnr. 3 i 1927 og gnr. 14, bnr. 4 i 1931).

Også mellom 1902 og 1940 skjedde et klart flertall av de eiendomsetableringene i Karasjok som i dag er registrert i matrikkelen ved eller relativt nær kirkestedet. Til sammen ble det i disse årene utmålt i overkant av 250 eiendommer. Stort sett lå antallet under ti i året, med unntak av 1907 (13), 1924 (12), 1930 (11), 1931 (16), 1932 (17), 1933 (13) og 1939 (18). I årene 1909, 1910 og 1914 foreligger det ikke opplysninger om eiendomsetableringer.

De første krigsårene skjedde det ingen merkbare endringer i utmålingshyppigheten. For eksempel ble det i 1941

36 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 23–24.

37 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 24–29.

38 Én av disse, gnr. 21, bnr. 66 «Mæleng» er oppført med etableringsdato 26. februar 1917, men reell etableringsdato er 26. februar 1817.

39 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 31. I tillegg til de 13 eiendommene som ble oppmålt og skyldsatt før 1863, ble det tinglyst minst 15 amtssedler i Karasjok mellom 1843 og 1856. En amtsseddel ga innehaveren midlertidig hjemmel til en bestemt plass inntil skjøte kunne utstedes. Se nedenfor i punkt 7.3.5.3.

40 Det ble utmålt 15 eiendommer i 1902, men bare tre av disse ble utmålt med hjemmel i 1863-loven.

41 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 31, jf. også vedlegg 7 Eiendommer i Karasjok tinglyst 1817–1884.

utmålt 14 grunneiendommer i Karasjok. Dette året ble det for første gang også opprettet festegrunn i kommunen. Mellom 1944 og 1947 ble det utmålt tre eiendommer, to våren 1944 og én i april 1946. Videre ble det etablert to fester i 1947.

I etterkrigstiden har antall eiendomsetableringer variert fra år til år, men antallet har jevnt over vært betraktelig høyere enn før 1940. For eksempel ble det i 1954 etablert 63 eiendommer, mens antallet i 1962 var 40 og 43 i 1988. Fra slutten av 1950-tallet og frem til slutten av 1980-tallet var tendensen at antallet etableringer av festegrunn med enkelte unntak, blant annet i 1962 og 1967, var klart høyere enn antallet grunneiendommer. I 1959 var fordelingen ti grunneiendommer og 14 festegrunn, i 1969 var den 12 grunneiendommer og 16 festegrunn, i 1979 sju grunneiendommer og 43 festegrunn og i 1981 fire grunneiendommer og 46 festegrunn.

Fra 1990 og frem til 1. juli 2006 da FeFo overtok forvaltningen av den usolgte grunnen i Finnmark, ble det de fleste årene etablert mellom 30 og 40 grunneiendommer i året i Karasjok. Antall bortfester var som regel fem eller lavere. Det desiderte toppunktet for nyetableringer var i 1994 med 94 nye grunneiendommer, mens det laveste antallet var i 1997 med ni nye.

Etter at FeFo overtok forvaltningen, har antallet nye eiendommer som regel ligget mellom 10 og 20, med unntak av 2006 da det ble etablert 51 nye eiendommer, hvorav 27 etter 1. juli, og 2007 da antall nyetableringer var 34. Det store flertallet av nye eiendommer som har blitt etablert i Karasjok har også etter andre verdenskrig vært lokalisert ved eller i nærheten av kirkestedet. Dette var for eksempel tilfellet for samtlige av de 43 eiendommene som ble etablert i 1988, for 65 av de 94 eiendommene som ble etablert i 1994 og for 29 av de 35 etableringene som fant sted i 2007.

Et generelt trekk ved eiendomsstrukturen i Finnmark er at grensen mellom den grunnen FeFo forvalter og utmålte private eiendommer ikke alltid er presist angitt i de private eiendommenes hjemmelsdokumenter. Også eiendommenes lokalisering kan være usikker. Ifølge opplysninger som tidligere var tilgjengelige på Kartverkets (tidligere Statens kartverk) hjemmesider, manglet i september 2009 om lag 4 % (2500) av de om lag 61 000 matrikkelførte eiendommene i Finnmark kartfesting.[42] Disse eiendommenes nærmere beliggenhet var derfor ikke kjent. Videre var i underkant av 7 % (4200) av eiendommene sirkeleiendommer som er avmerket på kart, men uten angitt areal. En del sirkeleiendommer er på kartet plassert innenfor deres reelle utstrekning, mens andre er feilplassert. Dette kan også forekomme i Karasjok.

Som nevnt foran, var det per 31. august 2015 matrikkelført 2757 eiendommer i Karasjok. 33 av disse var eierseksjoner, 851 hadde festenummer, og 1873 hadde unike gårdsnumre/bruksnumre. Fire av de sistnevnte er sirkeleiendommer. Ifølge Kartverket er det i grunnboken registrert ti eiendommer og 15 festetomter i Karasjok som ikke finnes i matrikkelkartet. Disse eiendommene mangler dermed geografisk referanse, og kan ikke uten videre lokaliseres.

Kartet i figur 3.1 som viser grensene mellom den grunnen FeFo forvalter og privat grunn i feltet, er basert på nasjonalt register for matrikkelenheter. Det viser verken eiendommer som ikke er kartfestet eller sirkeleiendommer. Grensene er heller ikke rettsgyldige. Eventuelle feil i registeret er derfor videreført til kartet, som i rapporten er inntatt av illustrasjonshensyn.

Selv om kartet er beheftet med en viss usikkerhet, er det på det rene at det store flertallet av de private eiendommene i Karasjok i liten grad omfatter utmarksarealer og er relativt små. Det finnes imidlertid noen unntak. På strekningen fra Karasjok kirkested og østover langs Kárášjohka er det både på nordsiden og sørsiden av elva en del jordbrukseiendommer med areal fra 100 og opp i mot 300 dekar. I området ved Šuoššjávri helt vest i kommunen er det et par eiendommer på over 300 dekar, blant annet gnr. 17, bnr. 7 på vel 328 dekar og gnr. 17, bnr. 12 på over 362 dekar. Ved Váljohka i Tanadalen er flere av eiendommene på rundt 150 dekar.

3.4 Kommisjonens mandat når det gjelder grensedragningen mot tilstøtende eiendommer

Kommisjonen har forstått sitt mandat slik at den ikke har til oppgave å foreta en generell grensedragning mellom den FeFo-forvaltede grunnen og private eiendommer i Finnmark. Denne vurderingen er blant annet basert på at behovet for grensedragning mellom de to typene grunn ikke er omtalt i finnmarkslovens ordlyd og forarbeider. Dersom lovgivers mening var at kommisjonen skulle trekke slike grenser, hadde dette etter alt å dømme vært lovfestet, eller i det minste vært nevnt i forarbeidene. Det må også antas at de materielle og prosessuelle sidene av de spørsmålene som en slik grensefastsettelse reiser, ville vært gjenstand for en nærmere drøftelse.

Det er også sett hen til den øvrige forhistorien til reglene om rettighetskartleggingen, der Sametinget under konsultasjonene med Stortingets Justiskomité i forkant av lovvedtaket uttalte:[43]

42 Se Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 5, Varangerhalvøya øst*, 2014 s. 19.

43 Sametinget, *Arbeidsdokument (1) for konsultasjonene*, 24. juni 2004 (13876_1_P), s. 20.

> «Det vil være svært uheldig å bygge på modellen som Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms var bygget opp etter, når Sametinget og samer bosatt i områdene hvor kommisjonen arbeidet så sterkt har motsatt seg arbeidsmetodene til denne kommisjonen. Dessuten er ikke hovedformålet med en identifiseringskommisjon i Finnmark å lage grenser mellom private eiendommer og statens, formålet er å finne ut hvem som er de rettmessige eiere av grunnen i [de] enkelte områder, og fastslå dette for senere tider.»

Prosessordningen for Finnmarkskommisjonen, der kommisjonen innenfor relativt vide rammer skal utrede aktuelle rettighetsspørsmål uavhengig av fremsatte krav og med begrenset deltakelse fra partene, gjør den dessuten lite egnet til av eget tiltak å avklare grensene mellom tidligere utmålte eiendommer og FeFo-forvaltet grunn. Fraværet av en partsprosess gir mindre muligheter for kontradiksjon og juridisk bistand til de private partene. Dette er viktig i grensegangssaker, der partsforholdet mellom hjemmelshaverne til de arealene som er gjenstand for en grensetvist (FeFo og vedkommende private grunneier), ofte vil avtegne seg klarere enn i saker som gjelder erverv av kollektive bruksrettigheter i utmark, som ifølge Justiskomiteen er hovedtemaet for kommisjonens rettighetskartlegging.[44] En prosessordning som forutsetter at det tas initiativ fra en part, vil for øvrig også sikre at samfunnet ikke bruker ressurser på å avklare eiendomsgrenser som ingen av eierne av de tilgrensende eiendommene ser noe behov for å få avklart.

Kommisjonen har derfor ansett det som lite hensiktsmessig ressursbruk om den av *eget tiltak* skulle begi seg inn på en avklaring av eiendomsgrenser, som verken den private grunneieren eller FeFo har sett noe behov for. I tilfeller hvor disse mener at det er behov for en slik avklaring, eksisterer det et apparat som kan håndtere grensespørsmålene, og som vil være bedre rustet for dette enn kommisjonen, blant annet fordi prosessordningen er en annen.

Ved en grensegangssak vil avgjørelsen dessuten i stor grad måtte bygge på tolking av grensebeskrivelsene i gamle utmålsforretninger og oppmålingsprotokoller, og der det ikke er et vurderingstema om det er opparbeidet rettigheter med grunnlag i langvarig bruk. Sakene må derfor også anses som saker som «*åpenbart ikke egner seg for utredning av kommisjonen*», jf. finnmarksloven § 30 tredje ledd. For øvrig vises det til den mer utførlige redegjørelsen for kommisjonens mandatforståelse i punkt 3.3 i rapporten for felt 3 Sørøya.[45] Se også det som er sagt i punkt 1.2, om at det blant annet i lys av Høyesteretts avgjørelse i saken om eiendomsretten til Stjernøya og forarbeidene til finnmarksloven,[46] fremstår som klart at kommisjonens hovedoppgave er å utrede spørsmål om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk.

Kommisjonens arbeid i Karasjok tyder for øvrig på at behovet for å klarlegge grensene mellom FeFo-forvaltet grunn og utmålte private eiendommer ikke er spesielt påtrengende her.

Dersom det er behov for å få avklart eiendomsgrensene eller en eiendoms nøyaktige beliggenhet, kan imidlertid spørsmålet tas opp med kommunen som matrikkelmyndighet. Det kan også reises sak for domstolene eller grensegangssak etter jordskiftelova 21. juni 2013 nr. 100 (jordskiftelova) kapittel 4. Konkrete grensespørsmål kan også avklares på utenrettslige måter, for eksempel ved avtale mellom de involverte grunneierne.

44 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 28.

45 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 3 Sørøya*, 2013 s. 18–21.

46 HR-2016-2030-A premiss 62 og Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 19–20.

4. GRUNNEN I FINNMARK – HOVEDTREKK I RETTSUTVIKLINGEN

4.1 Utviklingen frem mot og i årene etter grensedragningen i 1751

4.1.1 Perioden frem til 1500-tallet

Arkeologiske utgravninger viser at bosettingen på kysten av Finnmark er eldre enn 10 000 år,[1] mens de eldste kjente sporene etter menneskelig aktivitet på Finnmarksvidda er 7500 år gamle.[2] Det er antatt at det for rundt 6000 år siden ble etablert fangstsamfunnstilpasninger på vidda, dels med sesongflyttinger mellom kysten og innlandet, og dels med helårsbosetting i innlandet og kontakt mot fjordene og finnmarkskysten og mot Bottenviken.[3]

Som fremholdt i punkt 3.2, er det flere steder i Karasjok funnet steinalderboplasser, og gjort funn fra samisk jernalder som dekker perioden fra Kristi fødsel til ca. 1600. Dette gjelder også andre stedet på Finnmarksvidda og i kyst- og fjordområdene. Det er derfor antatt at Finnmark har hatt permanent samisk bosetting i alle fall siden starten av vår tidsregning.[4]

De samiske samfunnene var veidesamfunn med flyttinger mellom sesongboplasser. Ressurshøstingen var organisert etter det såkalte siidasystemet. Siidaen var et ressursområde og siidagrensene fulgte vannskillene med fjorder og vassdrag som sentrum i ressursområdet. Kartet i figur 4.1 bygger dels på Ørnulv Vorrens rekonstruksjoner av siidagrensene omkring 1700,[5] dels på kart utarbeidet av ČálliidLágádus/Samuli Aikio i 2017,[6] og dels på skisser utarbeidet av kommisjonen.[7] Siidasystemet hadde et kollektivt preg. Siidaens medlemmer hadde i fellesskap retten til siidaens ressursområde, og fordelte ressursene internt.[8]

I tillegg til arkeologisk materiale har særlig den finske geologen og geografen Väinö Tanners analyse av de østsamiske siidasamfunnene fra 1929 vært viktig for oppfatningen av hvordan de samiske samfunnene var organisert.[9] Ifølge Tanner hadde kollektive organer over husholdsnivå en avgjørende rolle i ressursforvaltningen og reguleringen av forholdet mellom husholdene. Fangstutbyttet ble fordelt mellom husholdene etter deres størrelse.[10]

Senere har andre påpekt at dette særlig gjaldt utbyttet av ressursutnyttelse som krevde felles innsats, så som villreinfangst og elvefiske etter laks. Utbyttet av individuell jakt og fangst tilfalt derimot den enkelte jegeren og hans hushold. Nyere forskning har dessuten vist at det er betydelige regionale og tidsmessige variasjoner når det gjelder organiseringen av siidaene. Siidasystemet hadde derfor ikke samme innhold overalt hvor det ble praktisert, men eksistensen av kollektive enheter over husholdsnivået som fordelte ressursutnyttelsen internt, var lenge et gjennomgående trekk ved organiseringen av de samiske samfunnene.[11]

Samene både i Indre Finnmark og andre steder kunne nokså uforstyrret drive jakt, fangst, fiske og annen ressursutnyttelse. I vikingtiden var det en viss, trolig sesongbasert, norrøn bosetting langs Finnmarkskysten. Mot slutten av 1000-tallet forsvinner imidlertid alle spor etter slike bosettinger nord for Tromsø i det arkeologiske funnmaterialet, og man finner ikke opplysninger om norsk bosetting i Finnmark før mot slutten av 1200-tallet.[12] I en beskrivelse fra 1790-årene skriver Ole Hannibal Sommerfelt, med henvisning til

1 Se f.eks. Arvid Petterson, *Stjernøy, bosetting og næringsliv*, 2005 s. 5 og Mia Krogh, *Tradisjoner, landskap og folk, om kulturminner og -vern i Berlevåg*, delrapport nr. 3 fra NFR-prosjektet *Vernet om faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet*, Universitetet i Tromsø, stensilserie N nr. 57, 1999.

2 NOU 1978: 18A Finnmarksvidda. Natur – kultur s. 143.

3 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 Felt 4 Kárášjohka/Karasjok, 2013 s. 44.

4 Se f.eks. Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 8.

5 Se NOU 1978: 18A *Finnmarksvidda. Natur – kultur* s. 148–149 og 157.

6 Se Samuli Aikio: Davvisámi báikenamat, 2017 s. 6.

7 Finnmarkskommisjonen, *Fra siida til kommune*, notat 5. juli 2019 (jnr. 14/315-109) vedlegg 1 og 2.

8 NOU 1984: 18 s. 72.

9 Väinö Tanner, *Antropogeografiska studier inom Petsamo-området I. Skolt-Lapparna*, [i] Fennia 49, No. 4, 1929.

10 Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, *Samenes historie fram til 1750*, 2004 s. 176. Se også s. 178–185 der det gis en relativt bred omtale av Tanners studie av de østsamiske siidane og av den konteksten Tanners arbeid inngikk i.

11 Se nærmere Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, *Samenes historie fram til 1750*, 2004 s. 175–177.

12 Povl Simonsen, *Den norske bosetning i Finnmark*, [i] Ottar nr. 58 (4), 1968 s. 16 flg. på s. 17–19.

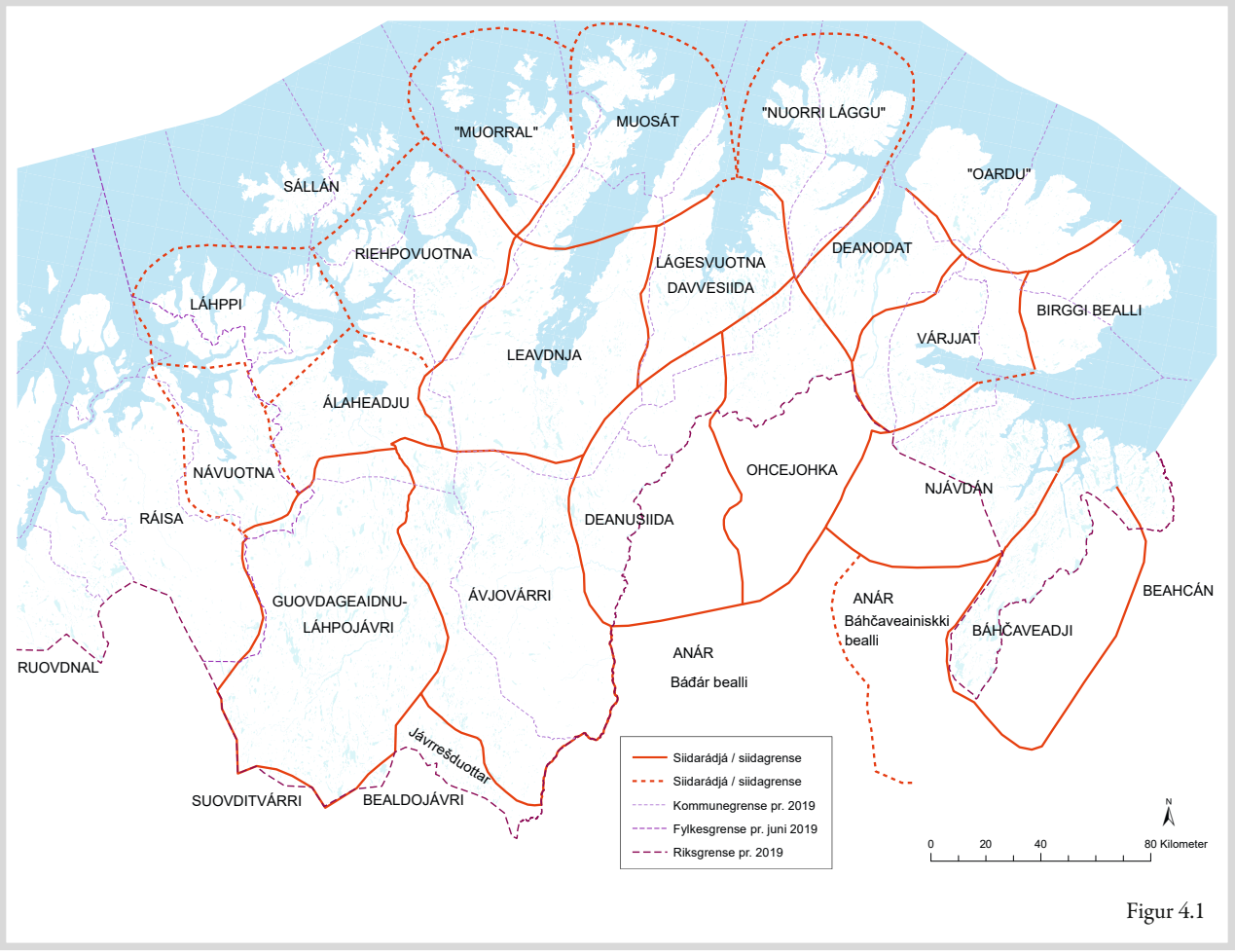

Figur 4.1

Gerhard Schönings verk, «*Forsøg til de nordiske lands, særdeles Norges, gamle Geografi*» fra 1751:[13]

> «Efter bemeldte Schönings Forsög er det vistnok aldeles rigtigt, at Normændene senere, og först ved de Tider Christendommen indförtes i Norge, have boesat sig i Finmarken, og ere indkomne deels fra Nordlands og Trondhjems Amter, men mange ogsaa, særdeles i det 14de, 15de, 16de og 17de Seculo ere didkomne fra Bergens Stift. Fra 1305, da Kong Hagen Magnussön bevilgede Bergenserne Handel paa Finmarken, kan man nok egentlig regne den finmarkske Söstrands og Öers Bebyggelse af Normænd.»

Umiddelbart foran det som her er sitert, skriver Sommerfelt, som var fogd i Øst- og Vest-Finnmark fra 1783 til 1787 og amtmann i Finnmark fra 1787 til 1800:[14]

> «At Finnerne have været Finmarkens förste Beboere, have været et Folk under sine egne Fyrster eller Forstandere, samt at de have givet Finmarken sit Navn, det synes, efter Schönings anförte i hans Forsög til særdels Norges gamle Geographie, at være uimodsigeligt.»

Sommerfelt gir dermed uttrykk for det samme som Peter Schnitler da han på 1740-tallet i grenseeksaminasjonsprotokollene fremholdt at «om *Finnerne i Almindelighed er at merke, er at de ere de rette og* ældste *Jndvaanerne af Finmarken*», jf. punkt 3.2.

13 Ole Hannibal Sommerfelt, *Kort beskrivelse over Finmarken*, [i] Topographisk Journal 1799–1800 § 16. Se https://web.archive.org/web/20130812062251/http://janmon.priv.no/olehsommerfelt.html.

14 Sommerfelt, Op. cit. § 16.

Den norrøne tilstedeværelsen i Finnmark i vikingtiden virket neppe inn på samisk samfunnsliv og ressursutnyttelse, men samene i Finnmark måtte etter hvert betale skatt både til Norge, Sverige og Russland. Dette var ingen statsrettslig eller privatrettslig tilegnelse av områdene, idet skattleggingen hadde form av en fredsskatt som ble betalt av et folk med tilhold utenfor den egentlige riksgrensen, men innenfor statens skatteland. For Norges del ser skattleggingen ut til å ha blitt igangsatt av håløygske storbønder, før kongemakten overtok den på Olav den Helliges tid.[15] Etter hvert strakte den norske skattleggingen seg til Kandalaksja på Kolahalvøya. Grensen for den russiske skattleggingen gikk i Nord-Troms. Fra 1300-tallet begynte også svenskene å skattlegge mot finnmarkskysten.[16]

Anleggelsen av Vardø kirke og Vardøhus festning tidlig på 1300-tallet og økende norsk fiskeværbosetting fra slutten av 1200-tallet, bidro til at de ytre kystområdene i Finnmark ble underlagt norsk verdslig og geistlig jurisdiksjon. Denne tilstanden synes å ha festnet seg i løpet 1300-tallet.[17] Med unntak av skattlegging, var derimot Indre Finnmark i liten grad gjenstand for norsk jurisdiksjonsutøvelse på denne tiden, og heller ikke i de nærmeste århundrene.

Finnmark ble lenge ansett som en utpost fjernt fra sivilisasjonen. Erik Walkendorf, som ble utnevnt til erkebiskop i Nidaros i 1510 og som tiltrådte i 1511, gir følgende beskrivelse i en beretning til pave Leo X i Roma, fra en reise som trolig ble foretatt i 1512:[18]

> «[Finmarken] bestaar af brede Klipper, i det hele tørre og meget ufrugtbare, thi kun i faa af dens Dale gror smaa Væxter og paa de fleste Steder vokser ikke Græs, men endog af Skov eller Vedfang findes intet, især langs Havet; den frembringer af Husdyr kun faa Faar og Gjeder. Dette Landskabs Fjelde byder for Synet et underligt og usædvanligt Udseende og Form. Landet vilde ikke være beboeligt for kristne Mennesker, hvis ikke Fiskefangsten, som der er meget rigelig, lokkede Folk til at slaa sig ned der, thi denne Art Fisk, som sædvanligt kaldes Stokfisk [tørrfisk], er saa værdifuld, at den for sin Godheds Skyld udføres til næsten alle fremmede kristne Folk.»

Walkendorf gir til dels fargerike beskrivelser av dyrelivet i havet utenfor Finnmark. Han opplyser også paven om at «*De Finner, som bor mellom Russland og Finmarken, er nu Kristne*». Etter å ha beskrevet ulike overnaturlige fenomener, avslutter han beretningen slik:[19]

> «Foruden dette, findes der i dette Land ogsaa meget andet saadant, som jeg forbigaar i Taushed for Sagens Utrolighets Skyld og for ikke at vække Anstød hos Deres Hellighed».

4.1.2 Særlig om forholdene i Indre Finnmark – svensk jurisdiksjon fra 1500-tallet til 1751

Den svenske jurisdiksjonen i Indre Finnmark ble i likhet med den norske jurisdiksjonen i kystområdene, etablert ved en gradvis utvikling. Svensk geistlig og verdslig jurisdiksjon, blant annet i form av rettspleie, ser ut til å ha fungert der fra midten av 1500-tallet.[20] Freden i Knærød i 1613 avsluttet Kalmarkrigen og gjorde at Sverige avsto sitt krav på kystområdene i Finnmark og Troms med fjordene og det nærmeste opplandet.[21] Med dette ble disse områdene underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon. Det området som inngår i Kautokeino, Karasjok og den øvre delen av Tana kommune (gamle Polmak kommune), lå derimot under svensk jurisdiksjon.[22]

På 1500-tallet ble de samiske områdene som skattet til Sverige inndelt i lappmarker. De nordligste var Torne og Kemi. Hver lappmark var inndelt i «lappebyer» (samebyer) der beboere hadde enerett til beite og andre ressurser innenfor samebyens grenser. Noen samebyer ble videre inndelt i «lappskatteland» der enkeltpersoner hadde en form for individuell særrett.[23]

Inndelingen i samebyer fulgte samenes inndeling i siidaer. Hver sameby ble en egen rettskrets med årlige ting. Ved siden av fagdommeren, besto retten av en nemnd oppnevnt blant samebyens innbyggere. Et liknende system fantes bare delvis i de områdene som lå under dansk-norsk jurisdiksjon. Også innbyggerne i de samiske fjordstrøkene hadde i stor grad enerett til ulike ressurser i sine områder, men de sorterte under tingsteder som i hovedsak lå i de norskdominerte

15 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 8–9.

16 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 9 og note 3 på s. 318.

17 Se blant annet Geir Atle Ersland og Terje H. Holm, *Norsk forsvarshistorie. Bind 1: Krigsmakt og kongemakt 900–1814*, 2000 s. 22, Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 10 og Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, *Samenes historie fram til 1750*, 2004 s. 165.

18 Erik Walkendorf, *En kort og summarisk Beskrivelse over Nidaros Diocese og særligt over den Del av denne, som kaldes Finmarken, det yderste Landskab i Kristenheden mod Nord*, avsnitt 2. Brevet er sendt til paven rundt 1520. Det ble oversatt fra latin til norsk og utgitt i 1901 av Dr. K. H. Karlsson og Dr. Gustav Storm.

19 Walkendorf, Op. cit, avsnitt 7 til 16. Det området Walkendorf omtaler som beliggende «*mellem Russland og Finmarken*» er i note 28 i oversetterens merknader antatt å omfatte «*Lapper søndenfor Vardøhus, altsaa i Torne Lapmark*», hvori inngår «*de derværende Lappebyer Arrisby (Utsjoki), Ekselby (Temby), Indejaur (Enare), Adever (Adjuvarra) og Kodicken (Kautokeino)*».

20 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 150.

21 Se for eksempel Øyvind Ravna, *Finnmarksloven – og retten til jorden i Finnmark*, 2013 s. 62.

22 Steinar Pedersen, *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv* [i] NOU 1994: 21 s. 13 flg. på s. 29–30.

23 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 144–145.

fiskeværene.[24] Svensk lovgivning, domspraksis og administrativ praksis bidro dermed til at rettsutviklingen i Indre Finnmark fra rundt 1550 til 1750 ble annerledes enn ved kysten.[25]

De svenske samebyene hadde stor grad av selvstyre, men begrensede muligheter til å motsette seg at nybyggere etablerte seg i deres områder.[26] Det finnes likevel materiale fra lokale tingbøker og andre kilder som kan tilsi at samtykke fra innehaveren av lappskatteland eller vedkommende sameby i noen tilfeller ble ansett som en betingelse for nybygging.[27] Dessuten er det ikke gitt at samebyenes kollektive rettigheter på 1500- og 1600-tallet sto vesentlig svakere enn tilsvarende lokale rettigheter i ikke-samiske områder. På denne tiden kunne kongemakten nokså fritt gripe inn i private rettigheter. Ideen om ekspropriasjonserstatning ble for eksempel ikke formulert før på slutten av 1600-tallet, og fikk ikke umiddelbart gjennomslag.[28]

Bildet nyanseres dessuten av systemet med «lappskatteland». Systemet går tilbake til slutten av 1500-tallet og ble endelig avviklet først i 1928. Det gikk ut på at hver sameby ble inndelt i mindre områder (skatteland), som tilkom enkeltfamilier eller enkelte slekter. Områdene kunne erverves ved arv eller kjøp, og bruken av dem ga grunnlag for skatteplikt til staten.[29] Den som var innehaver av et lappskatteland, hadde dermed en individuell særrett til området.

Det har vært antatt at inndelingen i lappskatteland bygde på samisk sedvanerett. Embedsmennene kan ha ansett det fornuftig å se hen til sedvaneretten da de skulle etablere en skatteordning for samene, og så har den blitt videreutviklet gjennom praksis.[30] Videre hadde innehaverne av lappskatteland ifølge den svenske koloniseringsplakaten som ble utferdiget i 1673 og revidert i 1695 og 1749, rett til beite, jakt, fiske og annen høsting på sitt skatteland. De kunne også nekte nybyggere å slå seg ned der dersom det kunne påvises at dette ville skade deres ressursutnyttelse. Som nevnt over, kan rettsbeskyttelsen tidvis også ha gått lenger enn dette.[31]

For samebyene Kautokeino, Ávjovárri (Karasjok) og Teno, som i dag i hovedsak ligger i Norge, foreligger det opplysninger om bruksområder ofte knyttet til fiske, som lå til enkeltpersoner eller enkeltfamilier. Områdene ble gjerne omtalt som eiendommer («ägor»).[32] Begrepet «skatteland» forekommer også i kilder fra Kautokeino, og i kilder fra det området som i dag omfattes av Karasjok kommune.[33] Herfra finnes det også opplysninger som tyder på at områdene kunne kjøpes og selges, arves og pantsettes.[34] På tinget i Ávjovárri for 1671 ble det ble spurt om hvem som brukte fiskevannene. Dette ga følgende svar:[35]

> «Kilbi Järfwi och Y Järfwi, brukas af hehla byen, och fiiskia dhe hwar om annan, effter gammall stadga och förliikningh. Wuddis Järfwi brukas aff Olof Gotormsson och Påhl Hanson allena. Uthi Ellfwerne Yes Jochi och Karas Jochi, brukar hehla byen Laxefiiskie, Hwar och en i

24 Se for eksempel Allan Kristensen, *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – med utgangspunkt i studier av tingbøkene fra Finnmark for perioden 1620 – 1770* [i] NOU 2001: 34 s. 33 flg. på s. 37 og 47–48.

25 Se nærmere Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 144–152 og Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 104–114.

26 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 106, jf. også s. 109–110. Se også Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 225–233.

27 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 230–233 med videre henvisninger til Kaisa Korpijaakko Labba, *Om samernas rättsliga ställing i Sverige-Finland*, 1994 s. 375, 378 og 386–387.

28 Tanken om eiendomsretten som en rett det ikke kunne gripes inn i uten erstatning, ble først formulert i 1689 i verket «*The Two Treatises of Government*» av John Locke, som for øvrig anførte at urfolk hadde en for uorganisert samfunnsform til at de kunne eie land. Prinsippet om ekspropriasjonserstatning ble i 1789 nedfelt i artikkel 17 i Den franske grunnlovgivende forsamlings menneskerettserklæring, og i 1791 i det femte tillegget til den amerikanske Grunnloven. Den norske Grunnlovens § 105 ble utformet i 1814, men dansk-norsk rett hadde spesialregler om ekspropriasjonserstatning i en bergverksanordning fra 1752 og i en anordning om veivesenet fra 1793, som i 1801 ble gjort gjeldende også i Norge, jf. Håvard Steinsholt, *Oreigning* [i], Hans Sevatdal, v/Per Kåre Sky og Erling Berge (red.), *Eigedomshistorie. Hovudliner i norsk eigedomshistorie frå 1600-talet fram mot nåtida*, 2017.

29 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 106. Se Nils Johan Päiviö, *Lappskattelandens rättsliga utveckling i Sverige*, Diedut nr. 3: 2001 for en bredere omtale av lappskattlandssystemet.

30 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 146.

31 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 110 og Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 230–233.

32 Etter at Klemet Juksesson i Enare hadde klaget Nils Mortensson i Ávjovárri inn for å ha fisket i hans fiskevann, ble det for eksempel på tinget i Ávjovárri i 1658 besluttet at Juksesson og Mortensson heretter skulle bruke hver sine eiendommer, jf. Dag A. Larsen og Kåre Rauø, *Dombok for Torneå Lappmark 1639–1725*, 1999 s. 18.

33 Se rettsprotokoller fra tinget i Kautokeino 12. februar 1700 og 11. februar 1704, gjengitt hos Dag A. Larsen og Kåre Rauø, *Dombok for Torneå Lappmark 1639–1725*, 1999 s. 129 og 159, og fra tinget i Teno og Utsjok tinglag 10. og 11. februar 1738, gjengitt hos Larsen og Rauø, *Dombok for Torneå Lappmark 1736–1751*, 1999 s. 90.

34 Se rettsreferater fra tinget i Kautokeino 12. februar 1658, 6. februar 1660 og 3. februar 1694, gjengitt hos Dag A. Larsen og Kåre Rauø, *Dombok for Torneå Lappmark 1639–1725*, 1999 s. 18, 21 og 102.

35 Dag A. Larsen og Kåre Rauø, *Dombok for Torneå Lappmark 1639–1725*, 1999 s. 678 b. Sitatet bygger dels på avskrift gjort av Ella Simma Fjellgren, publisert 1981 gjengitt i Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 255 og dels på avskrift gjort av Larsen og Rauø i 1999. Navnet «Kilbi Järfwi» ble trolig her brukt om Ieŝjávri, og navneformene «Y Järfwi» og «Wuddis Järfwi» trolig om Idjájávri og Vuottašjávri, hvorav sistnevnte ligger i dagens Kautokeino kommune.

> sitt rum och ställe. Finnes fuller andre små Siögar, men ähre obrukelige och odughze.»

Selv om tingbøkene for Kautokeino og Ávjovárri har noe informasjon om egne bruksområder for enkeltpersoner eller familier, finnes det ingen entydige opplysninger om en konsekvent inndeling i lappskatteland slik som i en del av de svenske samebyene lenger sør. Det er derfor antatt at det i Kautokeino og Ávjovárri eksisterte en felles beskyttet rett for de som tilhørte samebyen innenfor dennes område.[36] En mulig årsak til dette kan ha vært at relativt få personer tilhørte disse samebyene. Derfor var det trolig ikke noe stort behov for inndeling i ressursområder, samtidig som skattleggingen fra 1695 av skjedde i form av en fellesskatt.[37]

En annen årsak kan være at fremveksten av reindrift med større flokker hadde ført til redusert press på jakt- og fiskeressursene på den tiden rettsprotokollene ble skrevet, og at det derfor ble ført færre saker knyttet til disse ressursene i denne perioden. Nils Johan-Päiviö har pekt på at økt sambruk av skatteland i forbindelse med overgangen til reindrift med større flokker førte til at skattelandene fikk redusert betydning, og at dette skjedde først i de nordligste av de svenskadministrerte samebyene.[38] Da reinflokkene økte i størrelse utover på 1600-tallet oppsto dessuten, ifølge Päiviö, en skjevhet i skattesystemet ved at det var skattelandene som utgjorde beregningsgrunnlaget for skatten og ikke antallet rein. Det ble dermed uforholdsmessig dyrt å sitte på skatteland. Dette forholdet, sammen med omleggingen av skattesystemet fra 1695, kan ha bidratt til at skattelandene etter hvert opphørte.[39]

Systemet med inndeling i lappmarker, samebyer og lappskatteland var i hovedsak en administrativ overbygning. Den svenske jurisdiksjonsutøvelsen grep i liten grad inn i eller endret bruken av naturressursene, som fortsatt var regulert av samisk sedvanerett.

Dette hadde sammenheng med at tilflyttingen til de samiske områdene var liten, og derfor ikke påvirket de samiske brukstradisjonene. Ikke minst gjaldt dette i Kautokeino, Ávjovárri og Teno. I 1738 var det fem nybyggerfamilier i hele området, tre i Ávjovárri og to i Teno. Flertallet på tingene der rettstvister ble avgjort, var dessuten samiske brukere, og datidens svenske lovgivning hadde få bestemmelser som kunne anvendes i tvister mellom enkeltpersoner eller mellom samebyene.[40] Tilgjengelige rettsprotokoller og tingbøker viser at når det oppsto brukstvister, bygget de svenske embetsmennene og dommerne som deltok på tingene i stor grad på det sedvanlige. Dette medførte at de samiske sedvanene fikk en formalisert rettslig status ved at de ble anvendt som rettsgrunnlag på tingene.[41]

Også det forholdet at Kautokeino, Ávjovárri og Teno var de tre svenske samebyene som lå lengst unna den svenske sentralmakten, kan ha bidratt til at de avgjørelsene om tingsrettslige forhold som ble avsagt på tingene, i hovedsak var bygget på lokal samisk rettsoppfatning. Sverre Tønnesen oppsummerer forholdene midt på 1700-tallet slik:[42]

> «Henimot 1750 ble rettspraksis og rettsoppfatning i Polmak, Karasjok og Kautokeino ennå regulert av den gamle sedvanerett. Denne må i vår terminologi antagelig beskrives som at bygdesamfunnet "eide" bygdas jord. Det var dog klart at [den svenske] staten kunne utvise jord til nybyggere, uten erstatning til bygdelaget. Men de rettigheter som fantes til jakt, fangst, fiske og beite tilhørte bygdelaget.»

4.1.3 Grensedragningen i 1751. Lappekodisillen

Grensen mellom Norge og Sverige, som frem til 1809 også omfattet Finland, ble fastlagt ved den såkalte Strømstadtraktaten i 1751. I forkant av grensedragningen, som gjeldt strekningen fra Kornsjø ved Halden til Nesseby i Finnmark, ble det gjort omfattende undersøkelser av den lokale utmarksbruken, under ledelse av major Peter Schnitler. Hans protokoller er en viktig kilde når det gjelder lokale bruksforhold og rettsoppfatninger i Finnmark midt på 1740-tallet.[43] Protokollene viser at tilstanden der samene i Indre Finnmark brukte ressursene og fordelte dem mellom seg i henhold til sine sedvaner og tradisjoner på dette tidspunktet fortsatt sto ved lag.

I forbindelse med grensedragningen ble det utferdiget et tillegg til grensetraktaten, kalt «*Første Codicil og Tillæg Til Grendse-Tractaten imellem Kongerigerne Norge og Sverrig*

36 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 146.

37 Nils-Johan Päiviö, *Från skattemannarätt til nyttjanderätt – En rättshistorisk studie av utvecklingen av samernas rättigheter från 1500-talet till 1886 års renbetelag*, 2011 s. 97.

38 Nils-Johan Päiviö, Op. cit., 2011 s. 103 og 252–257.

39 Nils-Johan Päiviö, Op. cit., 2011 s. 94–95.

40 Dette gjelder også den samtidige norske lovgivningen. At bestemmelsene i Christian Den Femtis Norske Lov av 1687 ikke ble ansett å kunne regulere bruksforholdene innad i bygdene på norsk side av riksgrensen, er en viktig del av bakgrunnen for utferdigelsen av jordutvisningsresolusjonen av 1775, jf. nedenfor i punkt 4.2.

41 Se Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 111–112 og Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 150–152. Se også Finnmarkskommisjonen, *Eindomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884,* 16. august 2019 (jnr. 14/315-137).

42 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 114.

43 *Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, utgitt av Kjeldeskriftfondet, bind I ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen 1962, bind II ved Just Qvigstad og K. B. Wiklund 1929 og bind III ved Lars Ivar Hansen og T. Schmidt, 1985.

Lapperne betræffende» (lappekodisillen). Kodisillens § 10 fastslår at den samiske befolkningen skulle beholde retten til å flytte over grensen med sine reinflokker i samsvar med "*gammel Sædvane*". Som tidligere skulle de også «*lige med Landets Undersaatte*» kunne «*betiene sig af Land og Strand til Underholdning for deres Dyr og sig selv*».

Dette må anses som en anerkjennelse og lovfesting av rettigheter som eksisterte i 1751. Det er vanskelig å angi rettighetenes nærmere innhold og karakter, men kodisillens § 10 viser at grensedragningen ikke skulle gripe inn i det statene mente var etablerte samiske rettigheter.[44]

Grensedragningen medførte samtidig at den dansk-norske statsrettslige høyhetsretten (enejurisdiksjonen) over indre Finnmark ble stadfestet. Fra tidspunktet for ikrafttredelsen av grensetraktaten skulle norsk lovgivning gjelde i området, og lovgivningen skulle håndheves av norske domstoler og norsk øvrighet.[45] Om statsmakten på denne tiden også mente at stadfestelsen av norsk enejurisdiksjon over indre Finnmark medførte at områdene ble Kongens/statens eiendom i privatrettslig forstand, er derimot et annet spørsmål.

Når det gjelder Finnmarks kyst- og fjordstrøk, tyder mye på at oppfatningen i den dansk-norske statsadministrasjonen midt på 1700-tallet var at dette var en kongeallmenning. Det er ikke gitt at områdene alltid ble behandlet i samsvar med dette. Sverre Tønnesen antar imidlertid at embedsmennene trolig har ment at Kongen i egenskap av landsherre hadde ulike grunneierbeføyelser, og at lokalbefolkningen på samme måte som i andre kongeallmenninger, hadde rett til utmarkshøsting i samsvar med den bruken de hadde utøvet i alders tid.[46]

I alle fall må dette gjelde kystområdene i Vest-Finnmark, der fogd Niels Knag på tinget i Hasvåg i 1693 brukte uttrykket «*Hans Majestets alminding og Skove*» om fredlysningen av Alta-skogen. Uttrykket er hentet fra Christian Den Femtis Norske Lov av 1687 og samsvarer med 1700-tallets vanlige språkbruk i embetsverket om den delen av Finnmark som før 1751 lå under dansk-norsk jurisdiksjon.[47] Derimot synes statens representanter på 1820-tallet å ha ment at kystområdene i Øst-Finnmark sto i en annen stilling enn kystområdene i vestfylket, jf. punkt 4.3, men det er ingen klare holdepunkter for at dette var oppfatningen også på 1750-tallet.

Det må tas forbehold når det gjelder Sør-Varanger, ettersom grensen mot Russland først ble avklart i 1826, men det kan ellers være nærliggende å anta at oppfatningen midt på 1700-tallet av Finnmark som kongeallmenning var rådende i embetsverket når det gjelder kystområdene både i Vest-Finnmark og Øst-Finnmark. I hvilken grad dette også gjelder de indre områdene, som nettopp var blitt en del av Norge, kan derimot være mer usikkert.

I en vedleggsutredning til Rettsgruppens utredning viser Gudmund Sandvik til at lappekodisillens § 30 første ledd siste setning fastslår at «*hvert Rige skal herefter paa sin Side af benevnte Grendse aleene og ubeskaaret* være berettiget, alle *Regalia og Jura Majestatis, saavel i Geistlige som Verdslige Sager, at øve og bruge*.» Sandvik fremholder at formuleringen er avledet fra innledningen til Kongeloven av 14. november 1665. Her formaliserte Fredrik III eneveldet i Danmark-Norge, etter at styreformen var blitt innført ved et statskupp i 1660,[48] ved å erklære at riksrådet og stendene hadde overdratt til ham arveretten til «*disse Vore Kongeriiger Danmarck og Norge sampt alle Iura Majestatis, absolute Magt, Souverainetet og alle Kongelige Herligheder og Regalier*.» Dette leder Sandvik til følgende konklusjon:[49]

> «Den samme Lappekodisillen som garanterte rettigheter "Lapperne betreffende" sa avslutningsvis at heretter hadde hvert rike ubeskåren suverenitet innenfor sine grenser. En del av denne suvereniteten for myndighetene i det norske riket var å bruke norsk lov. Og etter norsk lov på 1700-tallet var Finnmark "Kongens land".»

Sandvik synes dermed å legge til grunn at de indre områdene i Finnmark ble underlagt Kongens eiendomsrett direkte i kraft av lappekodisillen. En slik slutning er imidlertid ikke i samsvar med kodisillens formål, som var å bevare «*Den Lappiske*

44 Se NOU 1984: 18 s. 179–182 med videre henvisninger til den svenske Högsta Domstolens avgjørelse i Skattefjällsmålet, 29. januar 1981 (NJA avd.) I s. 1–253, NOU 1993: 34 s. 223–224, NOU 1997: 5 s. 73–75, NOU 2007: 13 s. 402 og 409–410, samt foredraget til kgl. res. 2. november 2005 nr. 850 [om] *Videre forhandlinger om en ny reinbeitekonvensjon mellom Sverige og Norge*, og skrivelse 3. februar 2005 fra den svenske regjeringen til Riksdagen. Se også Steinar Pedersen, *Lappekodisillen i Nord 1751–1859 – Fra grenseavtale og sikring av samenes rettigheter til grensesperring og samisk ulykke* [doktoravhandling], 2006, utgitt i Dieđut 3:2008 og Steinar Pedersen, *Momenter om Lappekodisillen og samiske rettigheter i Finnmark* [i] NOU 1997: 5 s. 78–89.

45 Se for eksempel Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 122.

46 Se Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 56–58 og s. 133–148 og Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, utredning for Finnmarkskommisjonen, 2014 s. 5. Et unntak er Sørøya, som på 1700-tallet ble ansett som et «Krongods» og dermed som Kongens personlige eiendom, og ikke som «Kongens Allmenning» der den lokale befolkningen hadde rett til aktuell utmarksbruk. Se Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 3 Sørøya*, 2013 s. 15–17.

47 Gudmund Sandvik, *Statens grunn i Finnmark. Et historisk perspektiv* [i] NOU 1993: 34 s. 334 flg. på s. 345–346.

48 Store norske leksikon, nettutgaven (https://snl.no/Norge_under_dansk_styre_-_1537-1814).

49 Gudmund Sandvik, *Statens grunn i Finnmark. Et historisk perspektiv* [i] NOU 1993: 34 s. 334 flg. på s. 358–359.

Nation».[50] Den er heller ikke i samsvar med kodisillens § 30 lest i sammenheng, ettersom § 30 i hovedsak fremstår som en gjentakelse og utdyping av de rettighetsgarantiene som er gitt i § 10.[51]

Det forholdet at formuleringen fra Kongeloven av 1665 er brukt i lappekodisillen, kan derfor neppe trekkes lenger enn til å være et uttrykk for at de to statene som var parter i kodisillen skulle ha full statsrettslig jurisdiksjon – også lovgivningsmyndighet – innenfor sine respektive grenser. Lovgivningsmyndigheten var imidlertid begrenset som følge av at kodisillen er et folkerettslig dokument der hver av statene påtar seg en forpliktelse overfor den andre staten om å sikre samiske rettigheter. Etableringen av statsrettslig enejurisdiksjon kunne derfor ikke gi grunnlag for å oppheve de privatrettslige rettighetene av individuell eller kollektiv art som eksisterte i området på det tidspunktet kodisillen trådte i kraft.[52]

Lappekodisillen er i første rekke et uttrykk for at traktatpartene var opptatt av å sikre de rettighetene den samiske befolkningen hadde opparbeidet gjennom langvarig bruk av og tilhold i de aktuelle områdene. Statsadministrasjonen må derfor i alle fall ha ment at samene i Indre Finnmark hadde minst like sterke rettigheter til de lokale naturressursene som det befolkningen på denne tiden hadde i Ytre Finnmark. I den grad det i Indre Finnmark i løpet av de vel 200 årene området var underlagt svensk jurisdiksjon, var etablert sterkere rettigheter enn i Ytre Finnmark, kan det videre ikke ha vært meningen å gripe inn i disse rettighetene.

For øvrig er statsadministrasjonens syn på spørsmålet om hvem som er eier av grunnen eller har rettigheter i et område, verken i 1751 eller i dag alene avgjørende for hvordan rettighetssituasjonen er. Ved vurderingen av dette må det også ses hen til bruken av området, hvilke rettsoppfatninger som gjør seg gjeldende der, og om det statlige nærværet har påvirket lokalbefolkningens oppfatninger om rettighetsforholdene. Samtidig kan det ut fra kodisillens henvisning til gammel sedvane sluttes at grensedragningen, som medførte at det ble trukket en riksgrense gjennom et område som inntil da hadde vært bebodd og brukt av samer, ikke var ment å medføre – eller medførte – noen umiddelbare endringer av rettighetsforholdene.

4.1.4 Situasjonen i Indre Finnmark i de første tiårene etter 1751

Grensedragningen i 1751 var som fremholdt i punkt 4.1.3, ikke ment å skulle gripe inn i etablerte samiske rettigheter. Det er heller ikke noe i tingbøkene for Ávjovárri og Kautokeino som tyder på at det i de første tiårene etter 1751 skjedde noen endringer i rettighetsforholdene i Indre Finnmark etter overgangen til norsk jurisdiksjon.[53]

Det må riktignok tas et visst forbehold når det gjelder bruken av furuskogen. På tinget i Ávjovárri i 1762 ble det lest opp et brev fra rentekammeret i København til amtmannen der Kongen godkjenner at trær skadet av skogbrann kunne utvises til allmuen mot en avgift til statskassen.[54] Det undersøkte tingbokmaterialet for perioden fra 1751 til 1822 har imidlertid ingen opplysninger om at innbyggere i Ávjovárri har betalt slike avgifter. Ved hvert ting ble det uttrykkelig spurt om det siden forrige ting hadde tilfalt statskassen (Hans Majestets kasse) noen ikke faste inntekter («uvisse Indkomster»). De eneste inntektene av denne typen til statskassen fra Indre Finnmark i denne perioden var en avgift, såkalt «reinleie», som svenske statsborgere betalte for bruk av beiter og fiskevann innenfor Kautokeinos vestgrense.[55]

Tingbøkene har derimot ingen opplysninger om at de som tilhørte samebyene Ávjovárri og Kautokeino har betalt avgifter for bruk av ressursene i denne perioden. De har heller ingen opplysninger om begrensninger på ressursbruken for befolkningen i Ávjovárri og Kautokeino mellom 1751 og 1822, eller om statlig ressursforvaltning i området.

Dette gjør det nærliggende å anta at det i all hovedsak fortsatt var lokale samiske sedvaner som regulerte bruken, på samme måte som i perioden med svensk jurisdiksjon.

Som nevnt i punkt 4.1.2, finnes det for årene før 1751 en del opplysninger om individuelle særrettigheter til bestemte ressurser, men slik at en felles beskyttet rett innenfor samebyens område for de som tilhørte denne utgjorde den viktigste rettigheten. For perioden etter 1751 tyder opplysningene på at tilstanden med felles beskyttede rettigheter innenfor den enkelte samebyens område er enda mer fremtredende enn før. Det foreligger en rekke opplysninger om tvister mellom samebyer angående bruken av ressurser og områder. Derimot er det få opplysninger om tvister om enerettigheter innenfor de enkelte samebyene.

Dette trenger likevel ikke bety at slike rettigheter var fraværende. Befolkningen kan ha ansett rettsapparatet som lite egnet til å løse tvister om slike rettigheter. Etter at reindrift med større flokker ble vanlig, kan også presset på de

50 Dette kommer blant annet til uttrykk i forarbeidene til kodisillen. Se nærmere NOU 1984: 18 s. 187.

51 Jon Gauslaa, *Kommentarer til Lappekodisillen 2. oktober 1751* [i] Norsk lovkommentar, note 41 til 44 (til kodisillens § 30) med videre henvisninger.

52 NOU 1997: 5 s. 74–75.

53 Finnmarkskommisjonen, *Felt 4 – Rettsprotokoller for Indre Finnmark etter 1751*, notat 20. juli 2017 (jnr. 14/315-102).

54 Finnmarkskommisjonen, Op. Cit. (jnr. 14/315-102) s. 4, jf. vedlegg 2.

55 Finnmarkskommisjonen, Op. Cit. (jnr. 14/315-102) s. 4, jf. vedlegg 3.

ressursene som tradisjonelt ser ut til å ha stimulert dannelsen av individuelle rettigheter, småviltjakt og fiske, ha avtatt. Dette kan i sin tur ha ført til et lavere konfliktnivå knyttet til slike rettigheter, med den følge at opplysningene om individuelle rettighetstvister blir tilsvarende fåtallige i kildematerialet.

4.2 Jordutvisningsresolusjonen av 1775

På grunn av datidens uavklarte statsgrenseforhold er det usikkert i hvilken grad Christian Den Femtis Norske lov (NL) av 1687 skulle gjelde i Finnmark. Loven ble imidlertid kunngjort på tingene i Øst-Finnmark høsten 1688.[56] Med dette ble den lokale befolkningen introdusert for begrepet *"Kongens Alminding"* i NL 3-12-3. Videre må det antas at oppfatningen blant embetsstanden var at den loven som ble kunngjort på tingene faktisk skulle gjelde. Det er derfor nærliggende å anta at NL 1687 i prinsippet har vært gjeldende i Finnmarks kystområder fra kunngjøringen i 1688, og i Indre Finnmark fra tidspunktet for innlemmelsen i Norge i 1751.

Loven hadde imidlertid ikke regler som kunne løse de utfordringene som hadde oppstått på grunn av det begynnende jordbruket i Finnmark. Ifølge Sverre Tønnesen hadde det i siste halvdel av 1700-tallet blitt behov for å fordele de naturlige engslettene mellom enkeltpersoner i bygdesamfunnene. De lokale brukssedvanene som hadde regulert og fordelt bruken av grunn og utmarksressurser, ga fortsatt domstolene grunnlag for å avgjøre hvilken bygd som hadde retten til bestemte engsletter. Derimot var domstolene «*helt uten midler til å få avgjort hvem av enkeltmedlemmene av bygdelaget som skulle utnytte engen*».[57]

Statsmakten vurderte derfor ulike tiltak for å fordele jorden innad i bygdene, men fant ikke hjemmel for dette verken i 3-12-4 artikkel 7 i NL 1687 om utvisning av allmenningsgrunn til bruk som særrettigheter for enkeltpersoner i allmenningen, eller i andre generelle forordninger.[58] Tønnesen antar at dette kan skyldes at «*Kongen muligens i eldre tid sto svakere i Finnmarksallmenningen enn [i] de andre kongsallmenningene*».[59] Fordi det eksisterende regelverket ble ansett utilstrekkelig, fant statsadministrasjonen det nødvendig å utarbeide en resolusjon som ga staten særskilt hjemmel til å utvise jordstykker til eneeiendom i Finnmark.

Resolusjonen ble forberedt fra slutten av 1760-tallet,[60] og ble vedtatt 27. mai 1775 med tittelen «*Kgl. res. ang. Jorddelingen i Finmarken samt Bopladses Udvisning og Skyldlægning sammesteds*». Hovedformålet med resolusjonen var ikke å sikre statens økonomiske eller eiendomsrettslige interesser, men å legge til rette for ordnede forhold i jordbruket, og å sikre stabil bosetting i Finnmark ved at oppsitterne skulle bli eiere av sine boplasser.[61] Mens statens disposisjoner i allmenningene i Sør Norge i tillegg til å bidra til nyrydding skulle skaffe staten inntekter, la resolusjonen opp til gratis jordutvisning i Finnmark. I § 6 heter det dessuten:

> «De Herligheder, som hidindtil have været tilfælles for hele Bygder eller Almuen i Almindelighed, være sig Fiskerie i Havet og de store Elve, samt Landings-Steder og deslige, forblive fremdeles til saadan almindelig Brug».

Ressurser som før 1775 hadde ligget til «*alminnelig Brug*» for «*hele Bygder eller Almuen i Almindelighed*», skulle dermed fortsatt gjøre det. Lokalbefolkningens utmarksrettigheter skulle med andre ord være i behold, selv om statsmakten var forvaltningsmyndighet og anså seg som eier av grunnen. I en beskrivelse av Finnmark fra 1799–1800, skriver daværende amtmann i Finnmark, Ole Hannibal Sommerfelt, om Øst-Finnmark at «*Landet har hört Kongen til, og tilhörer ham endnu, forsaavidt det ej er skyldsat og solgt.*»[62]

Datidens eiendomsrettsbegrep hadde imidlertid ikke samme innhold som i dag.[63] Når Sommerfelt og andre samtidige embedsmenn sa at et område «tilhører» Kongen, var ikke det nødvendigvis uttrykk for *privatrettslig eierrådighet* i dagens betydning. Det kunne også være en henvisning til Kongens styringsrett.[64] Blant annet kan 1775-resolusjonens § 7 c) om at utviste plasser som ble liggende øde, etter tre år skulle være «*Kongen igjen hjemfalden*» og kunne overdras til andre, ses i et slikt lys. Hovedformålet med § 7 c) var neppe å markere Kongens eiendomsrett, men å oppfordre de som hadde fått utvist eiendommer til å ta disse i bruk.

En viktig del av bakgrunnen for resolusjonen var dessuten at verken de lokale sedvanene eller allmenningslovgivningen ga grunnlag for å løse de brukskonfliktene som oppsto som

56 NOU 1993: 34 s. 345 og NOU 1997: 4 s. 583.

57 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 66–69.

58 Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, utredning for Finnmarkskommisjonen, 2014 s. 6–7.

59 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 86.

60 Se nærmere Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, utredning for Finnmarkskommisjonen, 2014 s. 7–14.

61 Se Otto Jebens i NOU 1993: 34 s. 285, jf. s. 255–256 og Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 133–136.

62 Ole Hannibal Sommerfelt, *Kort beskrivelse over Finmarken*, [i] Topgraphisk Journal 1799–1800 s. 143 (§ 16). Se også https://web.archive.org/web/20130812062251/http://janmon.priv.no/olehsommerfelt.html. Sommerfelt var amtmann fra 1787 til 1800 og hadde vært fogd i Øst- og Vest-Finnmark fra 1783 til 1787.

63 Se for eksempel Thor Falkanger, *Allmenningsrett*, 2009 s. 45.

64 NOU 1993: 34 s. 253–254.

følge av det Tønnesen omtaler som det «*begynnende jordbruket*» i Finnmark.[65] En betydelig del av jordutvisningene i medhold av 1775-resolusjonen i den første tiden etter at resolusjonen var satt i kraft, må derfor ha vært knyttet til områder som var tatt bruk av den som fikk utvist eiendommen. I disse tilfellene har det dreid seg om formalisering og regulering av pågående bruk, ved at oppsitterne har fått papirer på områder de alt hadde i sin besittelse.

Uansett hvilket syn staten selv hadde på det rettslige grunnlaget for 1775-resolusjonens bestemmelser om jordutvisninger, har resolusjonen neppe medført noen umiddelbare endringer av statens privatrettslige stilling i Finnmark og befolkningens syn på dette. I alle fall må dette gjelde i Karasjok som relativt få år før 1775 var blitt norsk territorium, og der resolusjonen ble lite anvendt i de snaut 90 årene den regulerte jordutvisningene, jf. punkt 3.3.

4.3 Utviklingen fra slutten av 1700-tallet og frem til og med jordsalgsloven av 1965

4.3.1 Forholdene frem til midten av 1840-tallet

De samtidige kildene viser at 1775-resolusjonen fikk langt mindre betydning i Øst-Finnmark enn i Vest-Finnmark. I 1796 skrev for eksempel topografen og juristen Lars Hess Bing:[66]

> «Allerede ved Amtmand Collets Betænkning, Aar 1757, foresloges en Jorddeling, men den kom ikke til Virkelighed førend ifølge Kongel. Befaling af 27 Maj 1775, efter Forslag af T. Fieldsted, som Stedets da værende Amtmand, nu Stiftsamtmand over Trondhiems Stift. Der bleve da 2de Landmaalere ansatte, en i Østfinm., og en i Vestfinm., de sidste med en Assistent. I Østfinmarken blev Jorddelingen til visse Boepladse igjen ophævet, formedelst de dermed forbundne Vanskeligheder, som flød af Landets Beskaffenhed, Indbyggernes Tænkemaade og omflakkende Levemaade, den de ikke paa den Tid være at formaae til at omvexle med faste Boepæle, saa at altsaa Jorddelingen vilde være unyttig. I Vestfinmarken derimod gik den frem, og blev fuldført i Aar 1789 over alle til den Tid opryddede og indtagne Jorder eller Engesletter, og Eiendoms Skiøder paa de uddeelte Pladse bleve givne. Derved er nu matrikulerede Jorder til 629 Boepladse, under følgende 6 Tinglave, som Vestfinmarken indeholder, nemlig; Hammerfest, Loppen, Hasvig, Maasøe, Alten og Kiældvig».

Mens det i Vest-Finnmark mellom 1775 og 1789 ble matrikulert jord til 629 boplasser i kraft av 1775-resolusjonen, ser landmåleren i Øst-Finnmark ifølge Bing ut til å ha oppgitt prosjektet, blant annet som følge av landets beskaffenhet og innbyggernes tenke- og levemåte.

En annen samtidig kilde, teologen Jens Rathke, som senere ble professor i naturhistorie, opplyser at det ikke ble foretatt jordutvisninger i Øst-Finnmark. Han foretok på 1790-tallet flere reiser til Finnmark, og fremholder at «*Landets Udskiftning til Eiendom fandt som Bekiendt til Uheld saa megen Modsigelse i* Østfinmarken*, at den ej kunne iværksettes*».[67] Det kan også nevnes at amtmann Ole Hannibal Sommerfelt i den i punkt 4.2 omtalte topografiske beskrivelsen av Finnmark, skriver at det ikke hadde funnet sted noen jordinndeling i Øst-Finnmark. Han forklarer dette med områdets «*uryddede og udyrkede Jordsmonn*».[68]

I Øst-Finnmark har kirkebøkene opplysninger om at det mellom 1779 og 1789 ble utvist 72 eiendommer i Vadsø prestegjeld, hvorav 27 fra Nesseby kirkested. Opplysningene finnes så vidt vites bare i kirkebøkene for Vadsø prestegjeld for det nevnte tidsrommet. Kirkebøkene refererer til landmålerens protokoll, men eiendommene gjenfinnes ikke i pantebøkene. De ble følgelig ikke matrikulert og tinglyst. Dette gjør det nærliggende å anta at utvisningene ble påbegynt ved at eiendommene ble ført inn i landmålerprotokollen, men at utvisningene senere har blitt opphevet eller ikke blitt fullført, jf. det som over er gjengitt fra de samtidige kildene.

I Nesseby-dommen uttaler førstvoterende at det «*materialet som er fremlagt for Høyesterett, gir klare holdepunkter for at det som ble registrert i kirkebøkene, var utvisninger som hadde skjedd etter bestemmelsene i jordutvisningsresolusjonen*.»[69] Det fremgår ikke hvilket materiale førstvoterende sikter til, og andre har anført at det som er registrert i kirkebøkene i hovedsak er umatrikulerte eiendommer som var etablert uavhengig av resolusjonen.[70]

De påbegynte eiendomsutvisningene har etter alt å dømme hatt et formelt grunnlag i resolusjonen. Bruken av de aktuelle eiendommene kan imidlertid ha foregått uavhengig

65 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 66.

66 Lars Hess Bing, *Beskrivelse over Kongeriget Norge,* Øerne *Island og Færøerne, samt Grønland* (...), 1796 s. 146–147.

67 Jens Rathke, *Afhandling om de norske fiskerier og beretninger om reiser i aarene 1795–1802 for at studere Fiskeriforhold m.v.*, utgitt 1907 av Selskapet for de norske Fiskeriers Fremme, s. 144.

68 Ole Hannibal Sommerfelt, *Kort beskrivelse over Finmarken*, [i] Topographisk Journal 1799–1800 s. 143 (§ 16).

69 HR-2018-456-P (sak nr. 2017/860) premiss 138, jf. også premiss 136–137.

70 Øyvind Ravna, *Nye bidrag til eiendomshistorien i Finnmark*, [i] Heimen nr. 1:2017 s. 6 flg., særlig s. 18–25 med videre henvisninger.

av resolusjon både før og etter den påbegynte, men ikke fullførte eiendomsformaliseringen.

Også Finnmarkskommisjonens undersøkelser av andre utredningsfelt, tyder på at 1775-resolusjonen hadde langt mindre betydning i Øst-Finnmark enn i Vest-Finnmark. I amtmannsberetningen for Finnmark for 1836 til 1840 er det for eksempel uttalt:[71]

> «Jordutdelingen efter Resolutionen av 27de Mai 1775 endnu kun er for en Deel fremmet i Lebesby og Kjøllefjord, Thanens og Næsseby Thinglaug, men aldeles ikke i Vadsø, Vardø og Polmak Thinglauge».

Under arbeidet med rapportene for Nesseby og Varangerhalvøya øst, fant ikke kommisjonen dokumentasjon for at det ble utvist jord i medhold av resolusjonen før 1824 i Nesseby, 1841 i Vadsø og 1844 i Vardø. Også antall jordutvisninger i perioden frem til resolusjonen ble avløst av jordsalgsloven av 1863 ser ut til å vært relativt lavt.[72] I dagens Berlevåg kommune ble resolusjonen første gang tatt i bruk i 1817, etter at det her var etablert en eiendom i kraft av en såkalt amtsseddel i 1797.[73] Også her skjøt imidlertid jordutvisningene for alvor fart først da jordsalgsloven av 1863 hadde erstattet resolusjonen. I Båtsfjord ser den første eiendommen ut til å ha blitt etablert i 1864 i medhold av 1863-loven.[74] Det første utmålet i kraft av 1775-resolusjonen i Tana, fant trolig sted i 1795.[75] I 1826 var det 18 eiendommer med kongelig skjøte i Tana, mens rundt 30 personer hadde amtssedler på den jorden de brukte.[76]

Den første matrikuleringen av eiendom i Karasjok ser ut til å ha skjedd i 1811, og i årene frem til 1814 skjedde det ytterligere åtte matrikuleringer. Etter dette ser det ikke ut til å vært utmålt eiendommer i Karasjok før i 1862, jf. foran i punkt 3.3.

Som nevnt over, ble det i Finnmark også etablert eiendommer i kraft av amtssedler. Før 1775 ble det også etablert boplasser med grunnlag i plassedler.[77] Antall eiendomsetableringer i kraft av 1775-resolusjonen eller liknende grunnlag, var likevel langt høyere i vest enn i øst.

Forskjellen kan ha sammenheng med at et hovedformål med 1775-resolusjonen var å skape ordnede forhold i jordbruket, jf. punkt 4.2. Der det ikke var behov for jordutvisninger for å skape slik orden, for eksempel fordi brukskonkurransen var liten eller fordi bruken ble regulert av lokale sedvaner, var det heller ikke behov for å ta resolusjonen i bruk. I en utredning utarbeidet som bakgrunnsmateriale til Samerettsutvalgets utredninger er dette forklart slik:[78]

> «Det faktum at jordutvisningsresolusjonen av 1775 i så liten grad fikk betydning i Øst-Finnmark, tror jeg må ses i sammenheng med de rådende sedvanene. Samene visste hvilke engsletter de kunne bruke, og hvilke naboen brukte. Sedvanen med kollektiv bruk kunne altså brukes for å fordele [engslettene], og dermed forelå det ikke noe utpreget behov for å få avklart enkeltpersoners rett til jordstykkene.»

Stortinget anmodet 23. mars 1824 regjeringen om en oversikt over «*de Staten tilhørende Eiendomme og sammes nutidige Anvendelse*». For å følge opp dette påla Finansdepartementet landets amtmenn å opplyse «*om de i Amtsdistriktet værende Almindinger*». I Finnmark ba amtmannen fogdene om å redegjøre for statens allmenninger i deres respektive distrikter.[79]

Fogden i Vest-Finnmark meldte at det her eksisterte «*Staten tilhørende Almindinger*» med ulike bruksrettigheter for lokalbefolkningen, men at distriktet var for stort til at han kunne gi «*nogen Detailleret Beskrivelse over disse*». Videre opplyste han at staten eide enkelte engslåtter og øyer, der det blant annet ble drevet fuglefangst, oterveide og samlet fjær og egg. Disse områdene kunne «*maaske ikke egentlig … kaldes Almindinger*».[80]

Fogden i Øst-Finnmark uttalte at det her «*saavidt mig bekiendt, existerer ingen Staten tilhørende Almindinger*».

71 Sitert etter Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk lovgjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, utredning for Finnmarkskommisjonen, desember 2014 s. 26.

72 Finnmarkskommisjonen rapporter, *felt 2 Nesseby*, 2013 s. 49 og 66 og *felt 5 Varangerhalvøya øst*, 2014 s. 55–56.

73 En amtsseddel ga innehaveren hjemmel til en bestemt plass inntil skjøte kunne utstedes, og ga reelt sett like god beskyttelse som et skjøte. Ordningen ble avviklet ved jordsalgsloven av 1863, jf. Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 151.

74 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 21 og 61.

75 Steinar Pedersen, *Laksen, allmuen og staten: fiskerett og forvaltning i Tanavassdraget før 1888*, Diedut nr. 2: 1986 s. 34.

76 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 Felt 7 Deatnu/Tana – Deanuvuotna/Tanafjorden, s. 75–79.

77 En plasseddel ga innehaveren en livslang garanti til å bebo og bruke den plassen seddelen gjaldt og ga vern mot andres inntrengen på dette området, men den kunne ikke overdras, pantsettes eller verdsettes ved arveskifte. Det første kjente tilfellet av at en plasseddel ble utstedt i Finnmark var på tinget i Talvik 18. juni 1760. Ordningen ble avviklet i 1775, jf. Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 90–92.

78 Allan Kristensen, *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – med utgangspunkt i studier av tingbøkene fra Finnmark for perioden 1620–1770* [i] NOU 2001 s. 34 s. 33 flg. på s. 52.

79 Steinar Pedersen, *Fra bruk av naturgodene etter samiske sedvaner til forbud mot jordsalg til ikke-norsktalende*, [i] NOU 2001: 34 s. 289 flg. på s. 299–301. Se også Øyvind Ravna, *Nye bidrag til eiendomshistorien i Finnmark*, [i] Heimen nr. 1:2017 s. 6 flg. på s. 16.

80 Steinar Pedersen, Op. cit., [i] NOU 2001: 34 s. 289 flg. på s. 301–302.

Amtmannen tok dette til etterretning og journalførte at fogden «*melder at i Øst-Finnmarken ikke existere nogen Staten tilhørende Almindinger*».[81]

Det er vanskelig å si noe om årsaken til fogdenes ulike syn på eksistensen av «*Staten tilhørende Almindinger*». Den hyppige bruken av 1775-resolusjonen i vestfylket kan imidlertid ha bidratt til å opprettholde og forsterke synet på staten som allmenningseier, mens den så godt som fraværende bruken av resolusjonen i øst, kan ha ført til at det her ikke var en slik effekt.

Etter at Finansdepartementet hadde mottatt amtmannens innberetning, utarbeidet det en oversikt som ble sendt Stortinget. Til tross fra at innberetningen ga grunnlag for å skille mellom statsallmenninger med bruksrett for lokalbefolkningen i Vest-Finnmark, andre statseiendommer i Vest-Finnmark og allmenninger uten definert eier i Øst-Finnmark,[82] ga departementet en felles omtale av grunnen i Finnmark: «*I det egentlige Finmarken, hvor lidet eller ingen matriculeret Jord findes, maa vel alt det øvrige i vidløftig forstand kaldes Almindinger*».[83]

Ettersom utsagnet er inntatt i en beskrivelse av «Statens Eiendomme», må det antas at departementet anså Finnmark som en statsallmenning der lokalbefolkningen hadde rett til ulike former for utmarksbruk i samsvar med bruksutøvelsen fra gammel tid og de lokale bruksforholdene. Departementet gir derimot ikke uttrykk for at grunnen i Finnmark var et statlig «Jordegods» eller «Krongods» der statens eiendomsrett er ubegrenset.

Også på 1830-tallet ble det fra lokale statlige embedsmenn og på sentralt hold gitt uttrykk for at Finnmark var allmenningsgrunn, der rettighetene var delt mellom staten og lokalbefolkningen. Dette gjaldt nå både vestfylket og østfylket der fogden betegnet furuskogene i Sør-Varanger som var blitt norsk område i 1826, som «statens Almindingsskove».[84]

Statsmyndighetene gjorde også i første halvdel av 1840-tallet gjeldende at Finnmark var en allmenning, som var klart atskilt fra statens jordegods. I Finansdepartementets oversikt over statens eiendommer fra 1845, som ble utarbeidet i 1842 og 1843, viser amtmannen under tittelen «Statens Almindinger» til at det var lite matrikulert jord i Finnmark. Derfor måtte alt land som ikke var ryddet og utmålt til private «*formeentlig … ansees som Alminding*». Samtidig ga amtmannen uttrykk for at i Finnmark «*eier Staten intet Jordegods*».[85]

Det må etter dette antas at praktiseringen av 1775-resolusjonen frem til midten av 1840-tallet ikke medførte et endret syn på rettighetsforholdene i Finnmark, verken blant statens embetsmenn eller lokalbefolkningen. Bestemmelsene i resolusjonen hadde trolig heller ikke nevneverdig innvirkning på befolkningens ressursutnyttelse. De lokale brukssedvanene sto trolig ved lag uavhengig av statens jordutmålinger. Dette er ikke spesielt underlig sett i lys av at resolusjonens § 6 slår fast at «*De Herligheder, som hidindtil have været tilfælles for hele Bygder eller Almuen i Almindelighed … forblive fremdeles til saadan almindelig Brug*».

4.3.2 Fremveksten av læren om «statens umatrikulerte grunn» – staten som enerådende grunneier

Mens statens syn på rettighetsforholdene i Finnmark midt på 1840-tallet neppe var vesentlig annerledes enn i 1775, skulle dette endre seg i løpet av de kommende tiårene. En viktig årsak til dette var trolig den begynnende fornorskingspolitikken. Det oppsto en oppfatning om at statens eiendomsrett til grunnen i Finnmark hadde et annet innhold enn statens eiendomsrett til andre utmarksområder, og at Finnmark ikke var allmenningsgrunn.

I 1848 uttalte Finansdepartementet i en odelstingsproposisjon om opphevelse av forbudet mot salg av statsallmenninger i 1821-loven om det beneficerende Gods:[86]

> «Det egentlige Finmarken har nemlig fra gammel Tid af været betragted som tilhørende Kongen eller Staten, fordi det oprindelig kun var beboet av et Nomadefolk, Lapperne uden faste Boliger. Lidt efter lidt blev dog en Deel deraf bebygget av Indvandrede, hvilke dog ei betragtedes som Eiere av Jorden (cfr. § 19 i Forord. Af 5te Febr. 1685). Finmarken har derfor fra de ældste Tider været benævnt og behandlet som en Colonie.»

81 Sitert etter Steinar Pedersen, Op. cit. [i] NOU 2001: 34 s. 289 flg. s. 302 og s. 303.

82 Når det gjelder eiendomsvarianter på individnivå som ikke var et tema i departementets oversikt, var det i Finnmark på denne tiden eiendommer etablert med grunnlag i skjøte utstedt i medhold av 1775-resolusjonen, eiendommer etablert med grunnlag i amtsseddel, og jordplasser som var tatt i bruk uten offentlig godkjenning.

83 Finansdepartementet, *Beskrivelse over Statens Eiendomme, forfattet deels i Aaret 1825 og deels i 1826*, 1827 s. 75, sitert etter Steinar Pedersen, Op. cit. [i] NOU 2001: 34 s. 289 flg. På s. 304. Når det i sitatet her og i andre sitater i dette underpunktet vises til «*det egentlige Finmarken*», siktes det til det området som i dag utgjør Finnmark fylke, i motsetning til datidens Finnmark Amt, som også omfattet deler av dagens Troms fylke.

84 Steinar Pedersen, Op. cit. [i] NOU 2001: 34 s. 289 flg. På s. 308. Se også s. 307–310.

85 Steinar Pedersen, Op. cit. [i] NOU 2001: 34 s. 289 flg. På s. 310–311.

86 Oth. prp. nr. 21/1848 Angaaende naadigst Proposition til Norges Riges Storthing om Udfærdligelse af en Lov om Ophaævelse af § 38 i Lov af 20de August 1821 om det beneficerende og Statens Gods s. 23 (sitert etter NOU 1993: 34 s. 339).

Til tross for at departementet fastslår at Finnmark «*fra gammel Tid*» har vært ansett som Kongens/statens eiendom, fremgår det av proposisjonen at man erkjente at det fantes allmenningsrettigheter der. Etter å ha omtalt de fastboendes bruksrettigheter uttaler departementet, blant annet med henvisning til grensetraktaten med Sverige av 1751:[87]

> «Ved siden av denne Brugsret, som de faste Indbyggere have over det fælles Territorium, maa og mærkes den Ret til Havnegang, Jagt, Fiskerie og Hugst i Skovene, som tilkommer saavel norske som svenske Finner.»

Proposisjonen betegner grunnen i Finnmark som «*de Finmarkske Almindinger*» og gir uttrykk for at disse hadde annen karakter enn statsallmenningene i Sør-Norge. Allmenningene i Finnmark betegnes ikke som statsallmenninger, men departementet anså heller ikke grunnen i Finnmark som et statlig jordegods der lokalbefolkningen ikke hadde bruksrettigheter.[88]

Departementets utsagn om at Finnmark «*fra gammel Tid*» hadde vært ansett som norsk statseiendom, kan ikke umiddelbart forenes med det faktum at Indre Finnmark først ble norsk territorium i 1751, og grenseområdene mot Russland i Sør-Varanger først i 1826. Dette hindret ikke at synspunktet raskt fikk tilslutning i juridisk teori, der det også ble forsterket.

Professor Fr. Brandt var den første som utga en samlet fremstilling av norsk tingsrett. Verket kom ut i 1867. Om rettighetsforholdene i Finnmark heter det:[89]

> «Det *egentlige Finmarken* har lige fra den ældste Tid været betragtet som den norske Stats *Ejendom*. Først langt ned i den historiske Tid er dette Distrikt blevet bebygget af Indvandrede; men disse ansaaes ikke som Ejere af Grundene».

Mens Finansdepartementet bruker uttrykker «*fra gammel Tid*», slår Brandt fast at Finnmark har vært eid av staten fra «*den* ældste *Tid*» uten å begrunne synspunktet. Departementet viser for sin del til at Finnmark opprinnelig var befolket av nomader hvis bruk ikke kunne gi grunnlag for erverv av eiendomsrett, og til at området rettslig sett var behandlet som en koloni.

Imidlertid fremholder også Brandt at grunn i Finnmark som ikke var utmålt til private, var allmenningsgrunn der befolkningen hadde ulike bruksrettigheter. Om dette uttaler han:[90]

> «I Forhold til de udviste Lodder blev den øvrige Del af Finmarken at betragte som en Almenning (jf. Skovl. 1863 § 56); dog skulde al Furu- og Granskov være det Offentlige forbeholdt, men Birkeskoven bestemmes til visse Bygder, som dertil er trængende.»

I likhet med Finansdepartementet i 1848 viser han også til samenes rettigheter:[91]

> «Ved siden av den Brugsret, som saaledes tilkommer de faste Beboere over det fælles Territorium, maa mærkes den Ret, som baade de *norske* og de *svenske Finner* har til Havnegang, Jagt, Fiskerie samt Hugst i Skovene efter Trakt. 7/18 Oktbr. 1751 §§ 10–13 og 16, jfr. Reskr. 27. Septbr. 1726».

Selv om både Finansdepartementet og Brandt anfører at Finnmark var statseid, la de dermed til grunn at det eksisterte ulike allmenningsrettigheter som tilkom lokalbefolkningen. Også jordsalgsloven av 1863, som avløste 1775-resolusjonens bestemmelser om jordutvisning, bygger på et slikt syn. I motsetning til det som var tilfellet for jordutvisningsresolusjonen fremgår det riktignok av lovens tittel at den gjaldt avhendelse «*af Statens Jord*», men loven fremtrer likevel i mange henseender som en stadfestelse av de lokale allmenningsrettighetene.

Lovens § 1 om at områder som var sommerbeite for bufe eller rein ikke kunne avhendes, ga dessuten rettighetene et visst vern. Videre ble 1775-resolusjonens § 6 om at ressurser som hadde ligget til «alminnelig Brug» fortsatt skulle gjøre det, beholdt. Bestemmelser om andre forhold enn allmenningsbruk, blant annet §§ 1, 2, 7 og 8, ble derimot opphevet.[92]

Oppfatningen fra 1848 og frem til og med vedtakelsen av jordsalgsloven av 1863 var dermed fortsatt at den delen av grunnen i Finnmark som ikke var utmålt til private, var en form for allmenning. Staten ble ansett som grunneier, men dette endrer ikke i seg selv det forholdet at grunneierrådigheten er begrenset av de allmenningsrettighetene og andre bruksrettigheter som måtte være etablert på grunnen. Forestillingen om at Finnmark var allmenning ble imidlertid forlatt i årene etter at 1863-loven trådte i kraft. I et prosesskrift

87 Oth. prp. nr. 21/1848 s. 28. Sitert etter NOU 2001: 34 s. 313.

88 Steinar Pedersen, *Fra bruk av naturgodene etter samiske sedvaner til forbud mot jordsalg til ikke-norsktalende*, [i] NOU 2001: 34 s. 289 flg. på s. 315.

89 Fr. Brandt, *Tingretten fremstillet efter den norske Lovgivning*, 1867 s. 194. Utsagnet er gjentatt i 2. utg. (1878) s. 181–182 og 3. utg. (1892) s. 188. Se også Fr. Brandt, *Brudstykker af Forelæsninger over Tingsretten*, 1863 s. 111.

90 Fr. Brandt, *Tingretten fremstillet efter den norske Lovgivning*, 1867 s. 194. Se også 2. utg s. 182 og 3. utg. s. 189.

91 Fr. Brandt, Op. cit., 1867 s. 195. Se også 2. utg. s. 183 og 3. utg. s. 190.

92 Se nærmere Steinar Pedersen *Fra bruk av naturgodene etter samiske sedvaner til forbud mot jordsalg til ikke-norsktalende*, [i] NOU 2001: 34 s. 289 flg. på s. 331–337.

utarbeidet i forbindelse med en rettssak om hogst i Altaskogen i 1864 anførte Regjeringsadvokaten:[93]

> «Finnmarken, det gamle Skatteland uden fastboende jordbrugende Indvaanere, er som bekjendt taget i uindskrænket Besiddelse og kolonisert af selve Kronen. Den fuldt organiserede Stat underlagde sig det herreløse af Nomader gjennemfarne Land som Eiendom, og benyttede denne Eiendom ganske som en Privatmand, der ikke er bunden av andres Rett. Hele Finmarken, da væsentlig en Skovmark, ble en Kronodomæne».

Regjeringsadvokaten postulerer her at staten som grunneier i Finnmark «*ikke er bunden av andres Rett*», og at Finnmark var et «Kronodomæne». Det dreier seg dermed om en *ubegrenset* eiendomsrett for Kongen/staten, der befolkningen verken har allmenningsrettigheter eller andre bruksrettigheter. Dette synspunktet fikk betegnelsen «*læren om statens umatrikulerte grunn i Finnmark*», og ble etter hvert det rådende synet på rettighetsforholdene i Finnmark.

Mens jordsalgsloven av 1863 kan anses som en stadfestelse av at det eksisterte allmenningsrettigheter i Finnmark, viser forarbeidene til jordsalgsloven av 1902 at grunnen i Finnmark nå ble ansett som en norsk/statlig *privateiendom* som staten kunne håndtere som den måtte finne det for godt.[94] I 1919 gir professor Nicolaus Gjelsvik følgende oppsummering av rettighetssituasjonen i Finnmark i datidens tingsrettslige standardverk:[95]

> «Den bruksrett, staten saaledes har git i Finmarken, er en ret, som staten kan ta tilbake, naar den vil, uden at det er at gaa nogen privatmands ret for nær.»

I dette ligger det at folk i Finnmark ikke ble ansett å ha noen selvstendige rettigheter til utmarkshøsting. Statens eierposisjon var av en slik art at finnmarkingenes utmarksbruk var «*tålt bruk*» som ikke kunne gi grunnlag for rettserverv, og der de rettighetene som var nedfelt i 1775-resolusjonen og senere lovgivning fritt kunne innskrenkes eller oppheves.

Staten har også ellers i landet blitt ansett som eier av store skogs- og fjellområder, men uten å ha anført at dette var til hinder for rettighetserverv på lokalbefolkningens hånd, eller at de lokale rettighetene ikke hadde et selvstendig rettsgrunnlag. For eksempel er statens eiendomsrett i statsallmenningene i Sør-Norge betegnet som en «*eiendomsrett av særlig karakter på grunn av den særegne og store begrensning de bruksberettigedes rettigheter medfører*».[96]

Videre har lokalbefolkningens rettigheter i de sør-norske statsallmenningene sitt grunnlag i alders tids bruk.[97] I Christian Den Femtis Norske Lov (1687) 3-12-1 het det: «*Saa skal Alminding være, saasom den haver været af Gammel Tid, baade det øverste og det yderste*».[98] Liknende formuleringer har vært inntatt i senere allmenningslovgivning. Fjelloven av 1920 hadde i § 2 en bestemmelse om at bygdene i statens allmenninger fremdeles skulle «*utøve sine bruksrettigheter … som fra gammel tid*». I gjeldende fjellov av 1975 heter det i § 2 første ledd: «*Rett til allmenningsbruk ligg til bygd eller grend som frå gamal tid har hatt slik rett*.»

Det har også forekommet at det i statsallmenningene med grunnlag i utøvd bruk kan være etablert særrettigheter til blant annet setring og fiske som går lenger enn de rettighetene som er lovfestet i allmenningslovgivningen.[99] Ifølge Rt. 1982 s. 1575 er det «*uomtvistet at det kan foreligge særrettigheter i statsallmenning*», og at dette er rettigheter «*som står på egne ben i kraft av et særskilt rettsgrunnlag på tvers av allmenningsretten*», for eksempel hevd.[100] Dette er også forutsatt i fjellovas § 1 fjerde ledd, der det heter at rettigheter i statsallmenningene «*i kraft av særleg heimel*» ikke er omfattet av loven. I merknadene til bestemmelsen viser Landbruksdepartementet til at den tilsvarer § 48 i 1920-loven, og uttaler:[101]

> «Regelen er så sjølvsagd at det i og for seg ikkje skulle vere naudsynleg å ha den med i lovteksten. Men den gjer heller ingen skade, og det kunne lett gje opphav til mistyding om den vart teken bort.»

Situasjonen i Finnmark, hvor staten etterhvert anså seg som enerådende grunneier og anførte at lokalbefolkningen ikke hadde noen selvstendige rettigheter eller kunne erverve rettigheter gjennom langvarig bruk, medførte derfor et klart avvik fra rettstilstanden ellers i landet.

93 Sitert etter NOU 1993: 34 s. 339. Se også NOU 2001: 34 s. 337.

94 Se f.eks. Steinar Pedersen, *Fra bruk av naturgodene etter samiske sedvaner til forbud mot jordsalg til ikke-norsktalende*, [i] NOU 2001: 34 s. 289 flg. på s. 364–366. Se også Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk lovgjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, 2014 s. 76–99.

95 Nicolaus Gjelsvik, *Norsk tingsret. Forelesninger*, 1919, s. 113. Uttalelsen er gjentatt i de to senere utgavene av boken, 2. utg. 1926 og 3. utg. 1936.

96 Rt. 1963 s. 1263 (Vinstra) på s. 1268. Se også s. 1277.

97 For en bredere fremstilling av det rettslige grunnlaget for allmenningsretten, kan det bl.a. vises til Thor Falkanger, *Allmenningsrett*, 2009, s. 45–53, jf. også s. 39–41.

98 Tilsvarende formulering var inntatt i bolk VII, kapittel 61 i Magnus Lagabøtes landslov fra 1274. Uttrykkene «øverste» og «ydterste» sikter til fjellstrekninger og sjøen, jf. Falkanger, Op. cit. s. 47.

99 Se for eksempel RG 1961 s. 148 (Eidsivating), RG 1977 s. 65 (Eidsivating) og Rt. 1982 s. 1575 (Krogsgård).

100 Rt. 1982 s.1575 på s. 1580.

101 Ot. prp. nr. 32 (1973–74) s. 36.

Oppfatningen om staten som enerådende grunneier har også ligget til grunn for den særskilte lovgivningen om grunnen i Finnmark i jordsalgslovene av 1902 og 1965. Det fantes enkelte bestemmelser om rett til ulike typer utmarksbruk for lokalbefolkningen både i jordsalgslovgivningen og i andre lover, men som det fremgår av det foregående, anså staten dette som rettigheter som fritt kunne endres eller oppheves ved senere lovvedtak.

Spørsmålet om rettighetserverv på den usolgte grunnen i Finnmark med grunnlag i langvarig bruk, har ikke ofte vært behandlet i rettspraksis. I 1960 la imidlertid Høyesterett til grunn at de dagjeldende reglene i 1775-resolusjonen og jordsalgsloven av 1902 ikke ga rom for en annen ordning enn ellers i landet.[102] En sildoljefabrikk hadde derfor hevdet rett til å ta vann fra et nærliggende vann. I forbindelse med hevdsvurderingen uttaler førstvoterende:[103]

> «Uten at jeg vil ha sagt noe om statens grunn i Finnmark i enhver henseende kan betraktes som ren privateiendom, anser jeg det klart at den i ethvert fall ikke er ren statsalmenning.»

Dommen gjaldt hevd av en rettighet som ikke var regulert i jordsalgslovgivningen, og var ikke til hinder for at det utvalget som forberedte jordsalgsloven av 1965 utalte:[104]

> «Så langt tilbake som den norske soge vet å berette, var all jord og grunn i det egentlige Finnmark betraktet som statens eiendom.»

Det er usikkert om utsagnet medfører noen selvstendig stillingtagen fra lovutvalgets side, men utvalget gjengir den rådende oppfatningen blant norske jurister på 1960-tallet.

4.4 Utviklingen fra 1965-loven frem til i dag

Læren om statens umatrikulerte grunn sto i akademisk-juridiske kretser praktisk talt uimotsagt frem til 1972 da Sverre Tønnesen forsvarte sin juridiske doktoravhandling, *Retten til jorden i Finnmark.* Tønnesen antok blant annet at den samiske lokalbefolkningen i Finnmark opprinnelig hadde utøvd en rådighet over grunn og ressurser som «*etter nåtidens mål*» kan sammenliknes med en grunneiers rådighetsutøvelse.[105] Han stilte videre spørsmål ved berettigelsen av statens ubegrensede eierrådighet, og lanserte begrepet Finnmarksallmenningen. Slik Tønnesen så det, måtte fylkets befolkning i alle fall ha rettigheter til hogst, bufebeite, og den utmarkshøstingen som ellers er aktuell ut fra lokale bruks- og ressursforhold.[106]

Tønnesens synspunkter fikk en sentral plass i Samerettsutvalgets mandat. Nordli-regjeringen oppnevnte utvalget 10. oktober 1980 for å utrede retten til land og vann i landets samiske bosettingsområder. Utvalgets mandat viser blant annet til Tønnesens spørsmål om «*et bygdelag i Finnmark i dag kan ... få medhold av domstolene om det går til sak mot f.eks. staten og krever fastslått at en bestemt eierfunksjon tilligger bygdefolket*».[107]

Den såkalte Rettsgruppen utredet i NOU 1993: 34 eiendomsretten til grunnen i Finnmark for Samerettsutvalget. Gruppens flertall konkluderte med at grunnen er eid av staten.[108] Flertallet holdt muligheten åpen for at de indre delene av fylket som før 1751 var underlagt svensk jurisdiksjon, opprinnelig kan ha vært eid av andre,[109] men anså det unødvendig å ta stilling til dette. Utviklingen i de påfølgende drøyt 200 årene måtte uansett innebære at statens eiendomsrett hadde blitt etablert som et festnet rettsforhold.[110]

Gruppens mindretall konkluderte med at den delen av Finnmark som før 1751 var underlagt svensk jurisdiksjon, det vil si det området som i dag omfatter Kautokeino, Karasjok og øvre del av Tana kommune, er eid av den befolkningen som bor i og bruker områdene.[111] Rettighetsbærerne er ifølge mindretallet i hovedsak kollektive lokale enheter; en form for bygdeallmenninger hvor rettighetene ligger til befolkningen i vedkommende bygd.[112]

Selv om det var uenighet i Rettsgruppen om den geografiske utstrekningen av statens eiendomsrett, var det enighet om at det tilligger befolkningen i Finnmark så mange selvstendige rettigheter til ulike typer utmarksbruk at statsgrunnen i fylket må anses som en form for allmenning.[113] Gruppen holdt også muligheten åpen for at det kunne foreligge

102 Rt. 1960 s. 810 (Sifi) på s. 811–812.
103 Rt. 1980 s. 810 (Sifi) på s. 814–815.
104 Innstilling om lov og forskrifter om Statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke, 29. september 1962, s. 5.
105 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 57–58.
106 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 301–313.
107 NOU 1984: 18 s. 42–43.
108 NOU 1993: 34 s. 230–266. Flertallet besto av Rettsgruppens leder Tor Falch, samt medlemmene Torgeir Austenå, Sverre Dragsten, Tor Falkanger, Stein Owe og Gudmund Sandvik.
109 NOU 1993: 34 s. 262 der det bemerkes at spørsmålet må «*i det minste kunne sies å være usikkert*.»
110 NOU 1993:34 s. 261–266.
111 NOU 1993: 34 s. 266–267. Mindretallet besto av Otto Jebens som senere fastholdt og utdypet sine synspunkter i doktoravhandlingen *Om eiendomsretten til grunnen i indre Finnmark*, 1999.
112 NOU 1993: 34 s. 297.
113 NOU 1993: 34 s. 322.

andre lokale rettsdannelser i fylket. Om bygdelagenes disposisjoner heter det:[114]

> «Det kan ikke utelukkes at enkelte bygdelag har ervervet særlig rett [ut over den generelle allmenningsretten] til bruken av visse ressurser med hjemmel i reglene om alders tids bruk, lokal sedvanerett eller «festnede forhold» slik disse er utformet i praksis og teori».

I konklusjonen om eiendomsretten til grunnen i Ytre Finnmark uttrykker flertallet seg slik:[115]

> «Konklusjonen mht. grunneiendomsretten må derfor bli den samme for Ytre Finnmark som for de omtvistede arealer i Vinstra-dommen [dommen stadfestet at staten var grunneier i de sør-norske statsallmenningene]. Staten er eier til de umatrikulerte områdene i den tidligere privative delen av Finnmark. Reindriftsnæringen har imidlertid en meget sterk og omfattende bruksrett i området, og også de øvrige næringer og befolkningsgrupper vil kunne ha visse bruksrettigheter med større eller mindre omfang, se utredningene om de enkelte ressursene i kapittel 3 [NOU 1993: 34 s. 85–228] og Jebens' vedleggsutredning pkt. III. 4-7 [NOU 1993: 34 s. 392–394].»

På samme måte som i Ytre Finnmark, antar flertallet at det også i Indre Finnmark kan være etablert til dels sterke lokale rettigheter med grunnlag i den bruken som har vært utøvd. Det sies ikke noe nærmere om innholdet i og omfanget av rettighetene, ettersom dette nødvendigvis vil måtte avklares etter en konkret undersøkelse av bruk og rettsoppfatninger.

Samerettsutvalget tok ikke stilling til hvem som eier de ulike delene av Finnmark, men foreslo i NOU 1997: 4 en ny forvaltningsordning for den grunnen i fylket som ikke var solgt til private. Regjeringen Bondevik II fulgte i Ot.prp. nr. 53 (2002–2003) opp utvalgets forslag om at et nytt eierorgan skulle overta forvaltningen av den usolgte grunnen i Finnmark fra staten. Utvalgets forslag om kommunal styring med utmarkshøstingen med muligheter for å etablere såkalte bygdebruksområder for å ta høyde for lokale rettsdannelser, fikk derimot ikke tilslutning.

Departementet delte utvalgets vurdering om at «*statens eierposisjon ikke nødvendigvis har ført til at selvstendig bruksrett er innskrenket eller falt bort, eller ikke har kunnet oppstå*».[116] Det sa seg også langt på veg enig i grunnlaget for og intensjonen med forslaget om å etablere en kommunal forvaltningsordning som åpner for å etablere bygdebruksområder, men stilte seg tvilende til ordningens funksjonsdyktighet. Departementet viste også til at bygdebruksområdene ville innebære eksklusive rettigheter for en relativt snever krets brukere, og at dette ville være «*lite forening med en oversiktlig og god ressursforvaltning*.»[117]

I proposisjonen uttaler departementet også at «*hele eller deler av indre Finnmark*» er området som samene etter ILO konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1 har krav på «*eiendoms- og besittelsesrett til*». Når en likevel valgte en felles løsning for hele Finnmark, hadde det blant annet sammenheng med at det ikke var tilstrekkelig faktisk grunnlag til å trekke et skille mellom slike områder og områder der samene etter artikkel 14 nr. 1 har krav på bruksrett.[118]

Om det nye eierorganet, Finnmarkseiendommen (FeFo), uttaler departementet at det vil gi alle finnmarkinger «*en andel i eiendomsretten til grunnen og naturressursene*», og at FeFo, sammenholdt med finnmarkslovens system for forvaltningen av utmarksressursene har «*store likhetstrekk med en bygdeallmenning*.»[119] Departementet tar også høyde for at det på den grunnen som etter finnmarksloven skal forvaltes av FeFo, kan være etablert særlige bruks- eller eierrettigheter som vil «*falle utenfor det forvaltningssystemet som det er lagt opp til i loven*.»[120]

Lovforslaget hadde imidlertid ingen mekanismer for å kartlegge omfanget av eller innholdet i slike særlige rettsdannelser. Det ble fra ulike hold vist til at fraværet av slike mekanismer var problematisk i et folkerettslig perspektiv. Blant annet uttalte ILOs overvåkingsorgan, CEACR, i en observasjonsuttalelse avgitt i 2004 om Norges oppfyllelse av ILO-konvensjon nr. 169 at lovforslaget slik det forelå ikke syntes å oppfylle de kravene som følger av konvensjons artikkel 14 (1) om identifisering av samiske landrettigheter.[121]

Dette bidro til at Stortingets justiskomité supplerte forslaget med regler om kartlegging av eksisterende rettigheter for å fastslå hvilke rettigheter folk i Finnmark har «*på*

114 NOU 1993: 34 s. 252. Utsagnet er inntatt i flertallets fremstilling, men hadde også støtte fra mindretallet.

115 NOU 1993: 34 s. 261. Når det i sitatet vises til «*den tidligere privative delen av Finnmark*», siktes det til den delen av Finnmark som var under dansk-norsk enejurisdiksjon før grensedragningen mot Sverige i 1751.

116 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 96.

117 Se nærmere Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 99–100.

118 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 88. Se også s. 90.

119 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 103–104.

120 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 122.

121 ILO, Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations (CEACR), Individual Observation concerning Convention No. 169, Norway, Published: 2004 para 16–18 (Ilolex: 062004NOR169), der det blant annet heter at forslaget «*appears to go beyond what is permitted under Article 14*». Se også Hans Petter Graver og Geir Ulfstein, *Folkerettslig vurdering av forslaget til ny Finnmarkslov*, utarbeidet etter forespørsel fra Stortingets Justiskomité, november 2003 og Utenriksdepartementet, Rettsavdelingen, *Vurdering av den folkerettslige utredningen til professorene Graver og Ulfstein*, mars 2004.

grunnlag av hevd eller alders tids bruk eller på annet grunnlag», jf. finnmarksloven § 5 tredje ledd.[122]

Det kan etter dette slås fast at synspunktet om at finnmarkingenes utmarksbruk var «tålt bruk» som ikke kunne gi rom for selvstendige rettsdannelser med grunnlag i langvarig bruk, er forlatt. Dette fremgår også av lovens § 5 annet ledd der det heter at «*finnmarksloven ikke gjør inngrep i kollektive og individuelle rettigheter som samer og andre har opparbeidet ved hevd eller alders tids bruk*.» Bestemmelsen uttrykker det alminnelige rettsprinsippet om at grunneieren må respektere de rettighetene som andre har over den aktuelle eiendommen,[123] men henvisningen til opparbeidede rettigheter har betydning ut over dette. Den tydeliggjør at samisk tradisjonell bruk og annen bruk, også i Finnmark kan gi grunnlag for rettighetserverv.

Dette er også uttalt i forarbeidene til finnmarksloven der det heter at synspunktet om at utmarksbruken i Finnmark var tålt bruk «*ikke kan opprettholdes, og at den bruk som har vært utøvd kan gi grunnlag for opparbeidelse av rettigheter*.»[124] At finnmarksloven § 5 har selvstendig betydning ut over å fastslå prinsippet om at grunneieren må respektere andres bruksrettigheter, er også lagt til grunn i rettspraksis. For eksempel betegner Høyesterett i dommen i Stjernøy-saken § 5 som «*en uttrykkelig anerkjennelse av at samene på tingsrettslig grunnlag kan ha rettigheter til grunnen i Finnmark som ennå ikke er kartlagt*.»[125]

Også det forholdet at Stortinget har lovfestet at det skal kartlegges hvilke bruks- og eierrettigheter lokalbefolkningen i Finnmark har til den grunnen (FeFo) har overtatt, viser at det tidligere synet er forlatt. Dette fremgår av finnmarkslovens § 5 første ledd der det heter at samene «*kollektivt og individuelt gjennom langvarig bruk av land og vann [har] opparbeidet rettigheter til grunn i Finnmark*», og i følgende uttalelser fra Justiskomiteens flertall:[126]

> «Flertallet vil bemerke at Finnmarkskommisjonen ... kan komme til at det eksisterer bruksrettigheter på Finnmarkseiendommens grunn, at grunn som Finnmarkseiendommen står som eier av i realiteten eies av andre, eventuelt at det i tillegg eksisterer bruksrettigheter for tredjepersoner på den samme grunnen.»
>
> «Flertallet viser til at man bør være varsom med å uttale seg om hvordan utfallet av identifikasjonsprosessen vil bli. Dette er et rettsspørsmål som det er opp til domstolene å avgjøre med bindende virkning. På bakgrunn av det kollektive preg som mye av utmarksbruken i Finnmark har, og de ulike brukergruppene og bruksmåtene som ofte er representert i det samme området, er det imidlertid etter flertallets mening god grunn til å tro at det bare i meget beskjeden grad vil bli kartlagt privat, individuell eiendomsrett til utmark. Det dominerende vil etter flertallets oppfatninger trolig være kollektive bruksretter av ulike slag.»

Synet på staten som en enerådende grunneier i Finnmark, er dermed erstattet av en erkjennelse av at lokalbefolkningen har ulike selvstendige bruksrettigheter. Loven tar også høyde for at det kan vise seg å være andre eiere av utmarksarealer i Finnmark enn FeFo.

4.5 Kort om Finnmarkseiendommen

Finnmarkslovens kapittel 2 trådte i kraft 1. juli 2006. Finnmarkseiendommen overtok da Statskog SFs rettslige posisjoner i Finnmark. Se finnmarksloven § 49 første ledd om at FeFo «*overtar de faste eiendommer i Finnmark fylke som Statskog SF har grunnbokshjemmel til eller eier uten å ha grunnbokshjemmel*». Fra samme dato fikk FeFo ansvaret for heftelser i de eiendommene og rettighetene som ble overtatt fra Statskog SF, og ansvaret for «*avtaler om bruksretter, leieretter o.l.*» til disse eiendommene, jf. § 49 annet ledd.

Finnmarksloven gir i mange henseender FeFo status som privat grunneier. Blant annet vil statlige myndigheters fremtidige styring med ressursforvaltningen på FeFo-grunnen måtte skje med grunnlag i offentlig reguleringslovgivning,[127] og ikke i kraft av eierrådighet eller statlig instruksjonsmyndighet. Forarbeidene uttaler også at FeFo «*råder som en privat grunneier over grunn og ressurser*», med «*samme handlefrihet som en privat grunneier*».[128]

Som grunneier er FeFo likevel underlagt flere lovfestede begrensninger enn en alminnelig privat grunneier. Blant annet setter formålsparagrafen i finnmarksloven § 1 visse rammer for utøvelsen av eierrådigheten. § 3 pålegger FeFo å se hen til statens folkerettslige forpliktelser. §§ 14 og 15 begrenser FeFos adgang til pantsettelse og uttak av overskudd. Virksomheten er etter § 16 underlagt en kontrollordning, og etter § 18 visse offentligrettslige regler. I motsetning til andre private grunneiere har FeFo ikke ekspropriasjonsrettslig vern

122 Se nærmere Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 14–18, jf. også s. 36–37.

123 Se for eksempel Kirsti Strøm Bull, *Finnmarksloven – Finnmarkseiendommen og kartlegging av rettigheter i Finnmar*k [i] Hans-Kristian Hernes og Nils Oskal (red.), *Finnmarksloven*, 2008 s, 153–156.

124 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 122.

125 HR-2016-2030-A premiss 68. Se også Utmarkdomstolens dom i Nesseby-saken avsagt 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 58–59.

126 Innst. O. nr. 80 (2004–2005), henholdsvis s. 18 og 28.

127 Ot.prp. nr. 53 (2002–2003) s. 107. Se også finnmarksloven § 21 første ledd.

128 Ot.prp. nr. 53 (2002–2003) s. 91 og 104.

mot ny lovgivning som endrer, innskrenker eller opphever dens rettsstilling eller rettigheter, jf. § 20. Videre fremgår det av §§ 22, 23 og 25 at andre har rett til å utnytte ulike ressurser på FeFo-grunnen, og § 24 åpner for at kommunene i visse henseender kan disponere over ressursene.

Også reglene om rettighetskartleggingen i lovens kapittel 5 er et uttrykk for at innholdet i og utstrekningen av FeFos eierrådighet er mindre avklart enn det som er vanlig for private grunneiere. De nevnte reglene er nettopp et utslag av at Stortinget har ment at rettighetsforholdene på den grunnen FeFo disponerer ikke er avklarte, og ansett det nødvendig med en systematisk rettighetskartlegging for å bringe klarhet i forholdene.[129]

De ovennevnte forholdene endrer imidlertid ikke det faktum at FeFo er et selvstendig privat rettssubjekt, som ikke er underlagt statlig instruksjonsmyndighet. Det arealet FeFo disponerer er ikke statens grunn, men et areal som er underlagt regional styring innenfor lovfestede rammer, og der disponeringen tilligger et styre der tre medlemmer er oppnevnt av Sametinget og tre av Finnmark fylkesting. Arealet kan anses som et kollektivt felleseie for Finnmarks befolkning, men der utstrekningen av og innholdet i FeFos eierrådighet ikke er endelig avklart. Om FeFos rolle i kartleggingen har FeFos styre i sak 18/09 vedtatt:

> «FeFo vil i forhold til kartleggingsprosessene i regi av Finnmarkskommisjonen innta en aktiv rolle. Styret begrunner dette med at FeFo på denne måten kan bidra til et best mulig grunnlag for kommisjonens rapport, samtidig som FeFo også ivaretar fellesskapets interesser i prosessen best ved å opptre aktivt.»

I direktørens saksfremlegg er uttrykket «*aktiv rolle*» forklart slik:[130]

> «Den passive rollen innebærer at FeFo ikke gjør noe av eget tiltak, men kun forholder seg til prosessen og de utspill kommisjonen eventuelt gjør overfor oss. Den eneste aktive rollen er den vi er pålagt i § 34 der det heter at FeFo uten ugrunnet opphold skal ta stilling til kommisjonens rapport.
>
> Alternativet vil være å ta en aktiv rolle i forhold til kommisjonen. En aktiv rolle vil kunne utøves på ulike måter. Den mest ambisiøse måten å gjøre det på er å ta en proaktiv rolle som innebærer at FeFo, når det foreligger rettighetskrav, selv sørger for å fremme motargumenter og fronter disse bl.a. i media. En noe mer tilbaketrukket rolle vil være at FeFo som aktør skaffer seg oversikt over hvilke krav som fremmes, følger kartleggingsprosessen fortløpende og kommer med innspill når dette synes nødvendig for å sikre et best mulig beslutningsgrunnlag for kommisjonens rapport og de interesser FeFo er satt til å ivareta.
>
> Direktørens konklusjon er at FeFo bør innta en aktiv rolle, men ikke en proaktiv rolle. Dette for å sikre de interesser FeFo er satt til å ivareta på vegne av fylkets befolkning i disse prosessene.»

Finnmarkseiendommen har også fremholdt at man så lenge Finnmarkskommisjonen utreder et felt først og fremst anser sin rolle å være «*bidragsyter for å belyse faktum*», og uttalt:[131]

> «FeFos vurdering av rettighetsforholdene i det enkelte felt kommer først etter at rapporten foreligger jf finnmarksloven § 34. Dette er bakgrunnen for at FeFo ikke har tilkjennegitt noen synspunkter for eller imot innkomne krav. FeFo anmoder om at dette kommer klart fram i kommisjonens rapport.»

Under kommisjonens høringsmøte for felt 3 Sørøya i Hammerfest 29. og 30. august 2012, utdypet FeFo-direktør Jan Josef Olli dette. Han viste til at FeFo ønsker at de som har utøvd en rettsstiftende bruk skal få anerkjent dette, men at FeFo mens sakene behandles i kommisjonen ikke vil opptre som en aktiv part eller gi uttrykk for enighet eller uenighet når det gjelder de spørsmålene kommisjonen behandler. FeFo vil heller ikke delta i debatt om kommisjonens arbeid, men bidra til saksopplysningen ved å legge frem dokumenter og annet materiale.

Denne tilnærmingen har også vært forsøkt fulgt under kommisjonens utredning av rettighetsforholdene i Karasjok. I epost 24. februar 2016 (jnr. 14/315-50) ga imidlertid FeFo uttrykk for at man ikke er «*rigget for å gå i dybden mtp innhentning av informasjon knyttet til ... innkomne meldinger i felt 4*» og at det er «*svært ressurskrevende*» å foreta søk i gamle protokoller. Det er også vist til at FeFo har begrenset mulighet til å utføre kildesøk i forkant av kommisjonens rapporter, men at man i de tilfellene «*kommisjonen har tilkjent rettigheter, [har] utført omfattende kildesøk*» som grunnlag for FeFo-styrets behandling av rapportene.

I epost 9. mai 2017 (jnr. 14/374-12) orienterte FeFo kommisjonen om at man har startet arbeidet med arkivsøk, men at arbeidet foreløpig ikke er ferdigstilt «*grunnet*

129 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 28.

130 Finnmarkseiendommen – direktørens saksfremlegg, styrevedtak sak 18/09.

131 Finnmarkseiendommen, *Ansvar for sakens opplysning iht. finnmarksloven § 32 og innspill fra FeFo knyttet til ytterligere dokumentasjonsbehov*, notat til Finnmarkskommisjonen, oversendt pr. e-post 7. oktober 2011.

kommende sak for Høyesterett, øvrige rettssaker og annet forefallende arbeid.»

Kommisjonen ba i brev til FeFo 25. september 2017 (jnr. 14/374-14), om å få oversendt dokumenter og annet arkivmateriale som FeFo måtte ha tilgjengelig angående eiendomsutmål og forpaktninger, samt vedutvisninger og liknende disposisjoner i de områdene som er gjenstand for mottatte rettighetsmeldinger. I svarbrev 1. november 2017 (jnr. 14/374-15) viser FeFo til at omfanget av relevant materiale i FeFos fysiske arkiv ut over det kommisjonen alt har fått tilsendt eller som ligger i Statsarkivet, er «*svært begrenset*». Det FeFo har funnet av ny dokumentasjon i etterkant av kommisjonens rapporter, er «*nesten uten unntak funnet via søk på internett*», og er «*ikke dokumenter FeFo selv har vært i besittelse av*».

Når det ellers gjelder FeFos deltakelse i de sakene kommisjonen har behandlet, vises det til behandlingen av mottatte rettighetsmeldinger i rapportens kapittel 7 og 9 til 12.

5. SAKER SOM ER REIST FOR KOMMISJONEN

5.1 Innledning

Finnmarkskommisjonen har i felt 4 Karasjok mottatt 74 meldinger om mulige rettigheter. 41 av meldingene reiser utelukkende spørsmål om mulige erverv av eier- og/eller bruksrettigheter til arealer som Finnmarkseiendommen (FeFo) har grunnbokshjemmel til, eller eier uten å ha grunnbokshjemmel, og hvor FeFo dermed er part. 28 meldinger gjelder interne rettighetsspørsmål i reindriften, typisk avklaring av beitegrenser. I tillegg kommer to meldinger som reiser begge typer spørsmål, og tre meldinger som gjelder spørsmål som faller utenfor kommisjonens mandat og som ikke er realitetsbehandlet.

Kommisjonen har dermed i felt 4 behandlet 43 saker som reiser spørsmål om det på den grunnen FeFo-forvalter i Karasjok er etablert rettigheter for andre enn FeFo. I tillegg kommer 30 saker om reindriftsinterne spørsmål. De sistnevnte sakene vil bli behandlet i en egen delrapport, mens de 43 sakene der FeFo er part er behandlet i nærværende rapport.

Fire av de 43 sakene gjelder eiendomsrett til all FeFo-forvaltet grunn i feltet. Disse sakene er behandlet i kapittel 7. To enheter innen reindriften har reist spørsmål om eiendomsrett til store arealer i feltet. FeFo er part også i disse sakene, og de er derfor også behandlet i kapittel 7. Kapittelet gir også en generell vurdering av om det i feltet er etablert en alminnelig reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk. Dette er ikke et reindriftsinternt spørsmål, men et spørsmål om reindriftens rettigheter på den grunnen FeFo forvalter.

De øvrige 37 sakene er behandlet etter geografisk lokalisering, se rapportens bind 2. Ni av sakene knytter i det vesentlige an til Anárjohkdalen i feltets sørøstre del, og er behandlet i kapittel 9. I kapittel 10 behandler kommisjonen de ni sakene som for det meste gjelder den sørvestre delen av feltet, i eller nær Karasjokdalen. Kapittel 11 tar for seg 15 saker som er lokalisert i den nordvestre delen av feltet på nord- og østsiden av Iešjohka. De fire sakene som i hovedsak er lokalisert i Tanadalen i feltets nordøstre del, er vurdert i kapittel 12.

Kartene i figur 5.1.1 til 5.1.4 viser hvilke deler av feltet meldingene gjelder. Den begrunnelsen rettighetspretendentene har anført for sine synspunkter, og kommisjonens vurderinger av de spørsmålene meldingene reiser, er inntatt i rapportens kapittel 7 til 12.

5.2 Realitetsbehandlede saker der Finnmarkseiendommen (FeFo) er part

I det følgende gis en oversikt over rettighetsmeldinger kommisjonen har realitetsbehandlet, og som gjelder eier- eller bruksrettigheter til grunn som er forvaltet av FeFo i Karasjok kommune. Meldingene er oppført i den rekkefølgen kommisjonen har mottatt dem, mens de i rapporten er behandlet i en rekkefølge som bygger på deres geografiske lokalisering. Arealangivelsen under de ulike meldingene er gjort av kommisjonen og bygger på meldingsfremsetternes opplysninger og kartinntegninger.

(**1**). *Amund Peder Teigmo*
Meldingen er datert 11. mai 2009 (jnr. 14/369). Den gjelder særlige bruksrettigheter og tinglig ferdselsrett langs etablerte traseer. Teigmo-familiens utmarksbruk har skjedd med utgangspunkt i gården «Teigmo» (gnr. 22, bnr. 13) på Holganjárga i Karasjok kommune. Kravsområdet er lokalisert i fjellområdene mellom Njárgasaš og Kárášjohka, og på strekningen fra Holganjárga og sørover til Iškoras og Rohči i Anárjohkdalen. Områdets utstrekning er i overkant av 190 km^2. Kommisjonen har behandlet meldingen i punkt 9.9.

(**2**). *Idar Langmyr*
Meldingen er innsendt 29. juni 2009 (jnr. 14/368) og gjelder bruksrett til bærplukking, jakt og fiske på nordre del av Karasjokfjellet. Det dreier seg om et område på noe over 380 km^2 nord og vest for Idjajávri, fra Geađgejohka/Steinelv i øst til Stiippanávži i vest, og nordover fra områdene rundt Máilevađđa og Gieddoaivi til kommunegrensen mot Porsanger. De spørsmålene meldingen reiser er behandlet i punkt 11.13.

Anarjokdalen/Anárjohleahki
Njárgasaš
Kárášjohka
Karasjok
Ássebákti
Iešvárri
Iešjohka
Dákteroavvi
Beajalgŋávárri
Báhkilvárri
Dorvonjárga
Bieskkenjárga
Buollánnjárga
Dilljavárri
Čáhppesvárri
Gussajávri
Bálggesvárri
Skáiddečorru
Gámehiseana
Kárášjohka
Iškoras
Doarrobasskáidi
Buortnavárri
Šuolggajohka
Iškorasjohka
Suolomaras
Iškorasvuopmi
Njuovččot
Mássuorskáidi
Sarvves-
čielgi
Máreveadji
Salču
Mássuorbmi
Jorggástat
Hánnoaivi
Čalbmebeal-
skáidi
Goššjohka
Máretvuovdi
Rávotjohka
Áibmečearru
Geavgŋoaivi
Ássuorgge-
buollán
Galmmat
Skielgan
Anárjohka
Skielganjohka
Gurbbeš
Guorrasjohka
Cáskin-
čohkka
Guorras
Cáskinjohka
Bassevuovdi
Helligskog
N
0 1 2 4 6 8 10 Kilometer

Figur 5.1.1

Anarjokdalen/Anárjohleahki

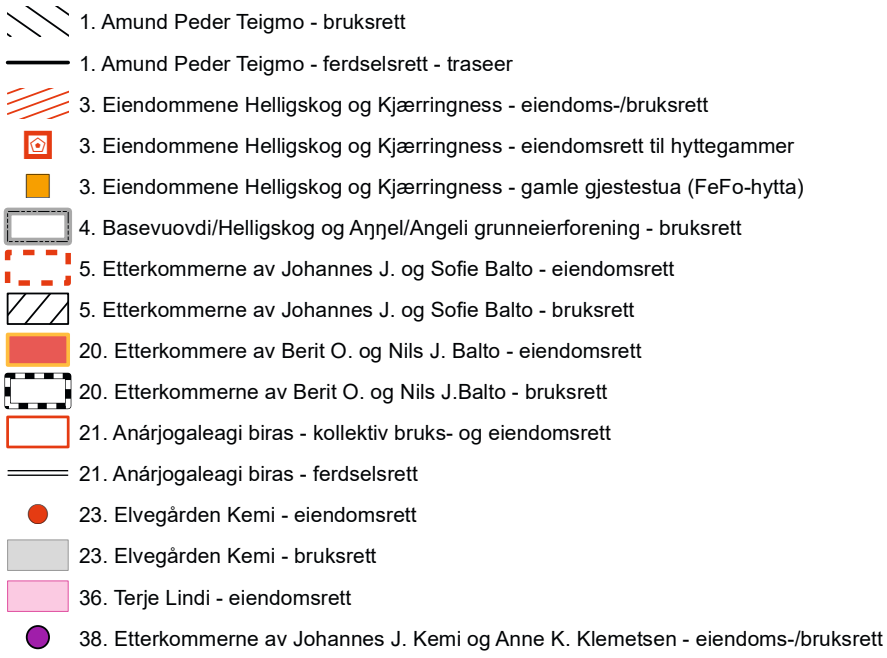

Figur 5.1.1 tegnforklaring

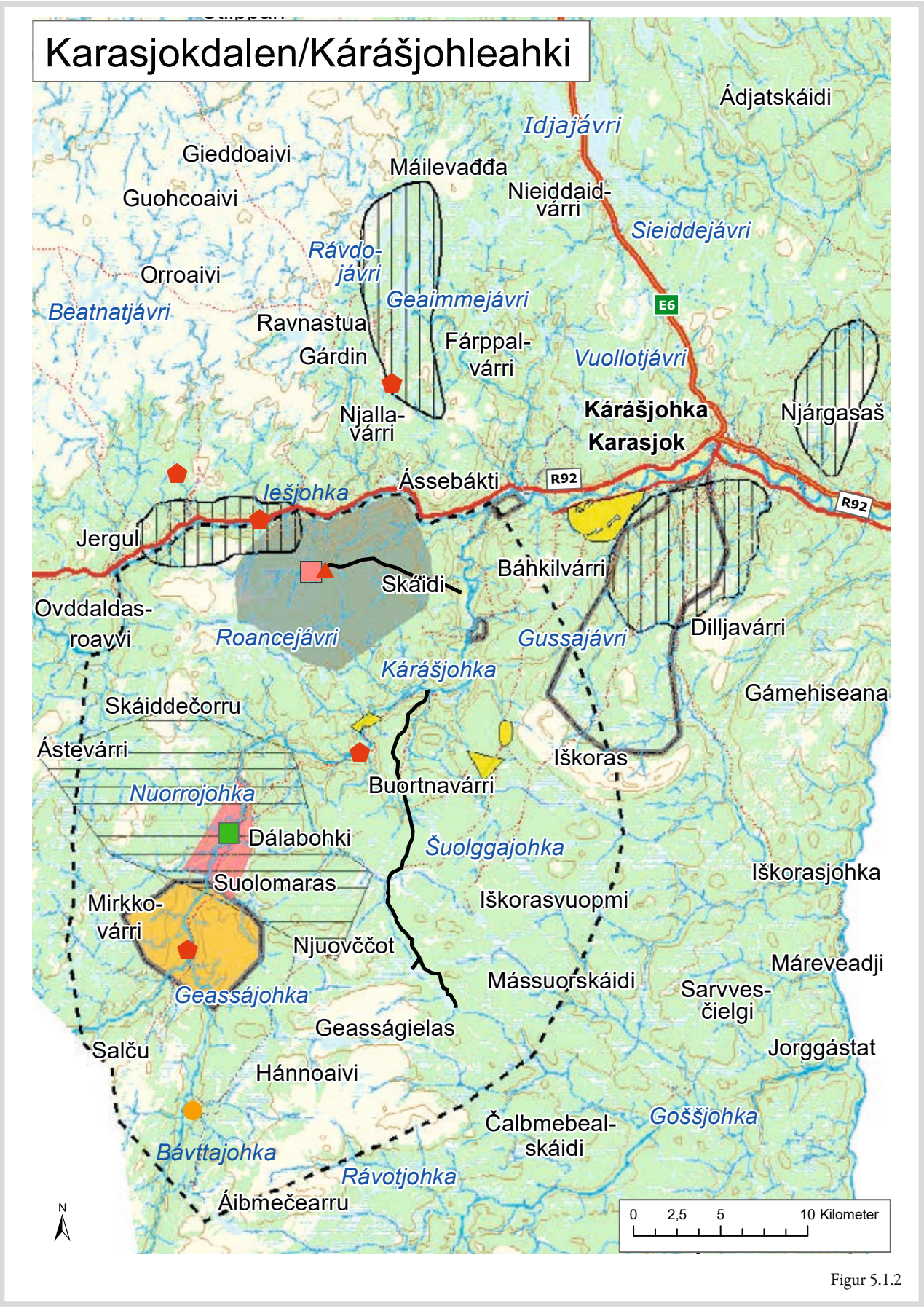
Karasjokdalen/Kárášjohleahki
Ádjatskáidi
Idjajávri
Gieddoaivi
Máilevađđa
Guohcoaivi
Nieiddaid-
várri
Sieiddejávri
Rávdo-
jávri
Orroaivi
Geaimmejávri
E6
Beatnatjávri
Ravnastua
Fárppal-
várri
Gárdin
Vuollotjávri
Njalla-
várri
Kárášjohka
Karasjok
Njárgasaš
Ássebákti
R92
Iešjohka
R92
Jergul
Báhkilvárri
Skáidi
Ovddaldas-
roavvi
Roancejávri
Gussajávri
Dilljavárri
Kárášjohka
Gámehiseana
Skáiddečorru
Ástevárri
Iškoras
Buortnavárri
Nuorrojohka
Dálabohki
Šuolggajohka
Iškorasjohka
Suolomaras
Iškorasvuopmi
Mirkko-
várri
Njuovččot
Máreveadji
Mássuorskáidi
Sarvves-
čielgi
Geassájohka
Geasságielas
Salču
Jorggástat
Hánnoaivi
Čalbmebeal-
skáidi
Goššjohka
Bávttajohka
Rávotjohka
Áibmečearru
N
0 2,5 5 10 Kilometer

Figur 5.1.2

Karasjokdalen/Kárášjohleahki

- 6. Nystad/Hánsá-slekta - gamme-/hytteplass
- 6. Nystad/Hánsá-slekta - bruksrett
- 8. Knut Frode Berg - eiendomsrett
- 13. Terje Tretnes med brødre - eiendomsrett
- 13. Terje Tretnes med brødre - bruksrett
- 15. Dalabogi guovlu - eiendomsrett
- 15. Dalabogi guovlu - bruksrett
- 16. Fridtjof Berglund - eiendoms-/bruksrett
- 19. Beskenjargilisearvi/Beskenjarg Grendelag - kollektiv eiendomsrett
- 19. Beskenjargilisearvi/Beskenjarg Grendelag - kollektiv bruksrett
- 19. Beskenjargilisearvi/Beskenjarg Grendelag - ferdselsrett - tradisjonelle traseer
- 25. Etterkommerne av Amund Hansen og Amund A.Grønvold - bruksrett
- 26. Paal Arne Sollien - bruksrett
- 29. Per Tor Turi - eiendomsrett

Figur 5.1.2 tegnforklaring

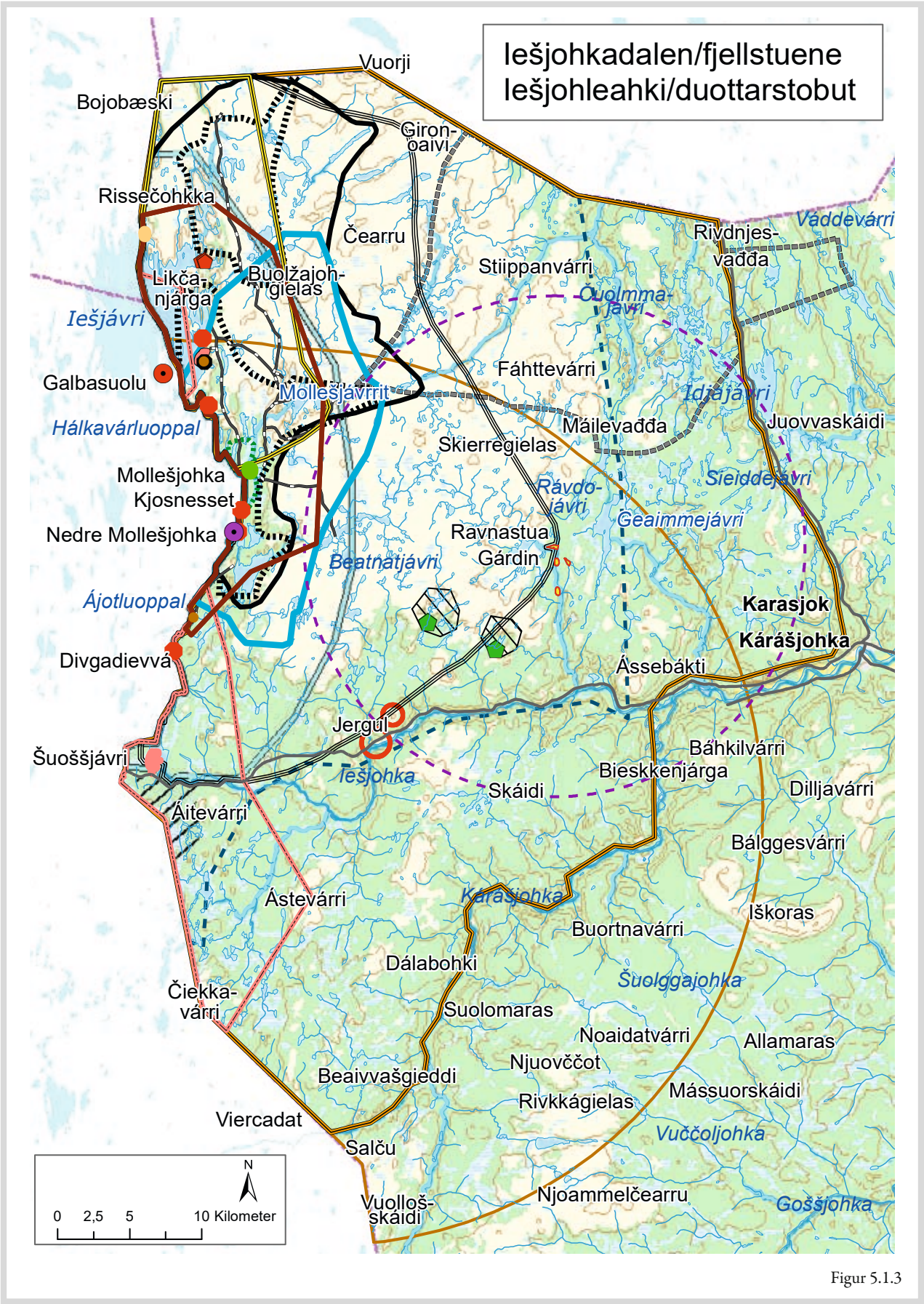
Iešjohkadalen/fjellstuene
Iešjohleahki/duottarstobut
Vuorji
Bojobæski
Giron-
oaivi
Rissečohkka
Čearru
Rivdnjes-
vadđa
Váddevárri
Likča-
njárga
Buolžajoh-
gielas
Stiippanvárri
Čuolmma-
jávri
Iešjávri
Galbasuolu
Mollešjávrrit
Fáhttevárri
Idjajávri
Hálkavárluoppal
Máilevadđa
Juovvaskáidi
Skierregielas
Mollešjohka
Kjosnesset
Ráydo-
jávri
Sieiddejávri
Nedre Mollešjohka
Ravnastua
Gárdin
Čeaimmejávri
Beatnatjávri
Ájotluoppal
Karasjok
Kárášjohka
Divgadievvá
Ássebákti
Jergul
Šuoššjávri
Iešjohka
Báhkilvárri
Bieskkenjárga
Skáidi
Dilljavárri
Áitevárri
Bálggesvárri
Ástevárri
Karášjohka
Iškoras
Buortnavárri
Dálabohki
Šuolggajohka
Čiekka-
várri
Suolomaras
Noaidatvárri
Allamaras
Njuovččot
Beaivvašgieddi
Mássuorskáidi
Rivkkágielas
Viercadat
Vuččoljohka
Salču
Njoammelčearru
Vuolloš-
skáidi
Gošsjohka
N
0 2,5 5 10 Kilometer

Figur 5.1.3

Figur 5.1.3 tegnforklaring

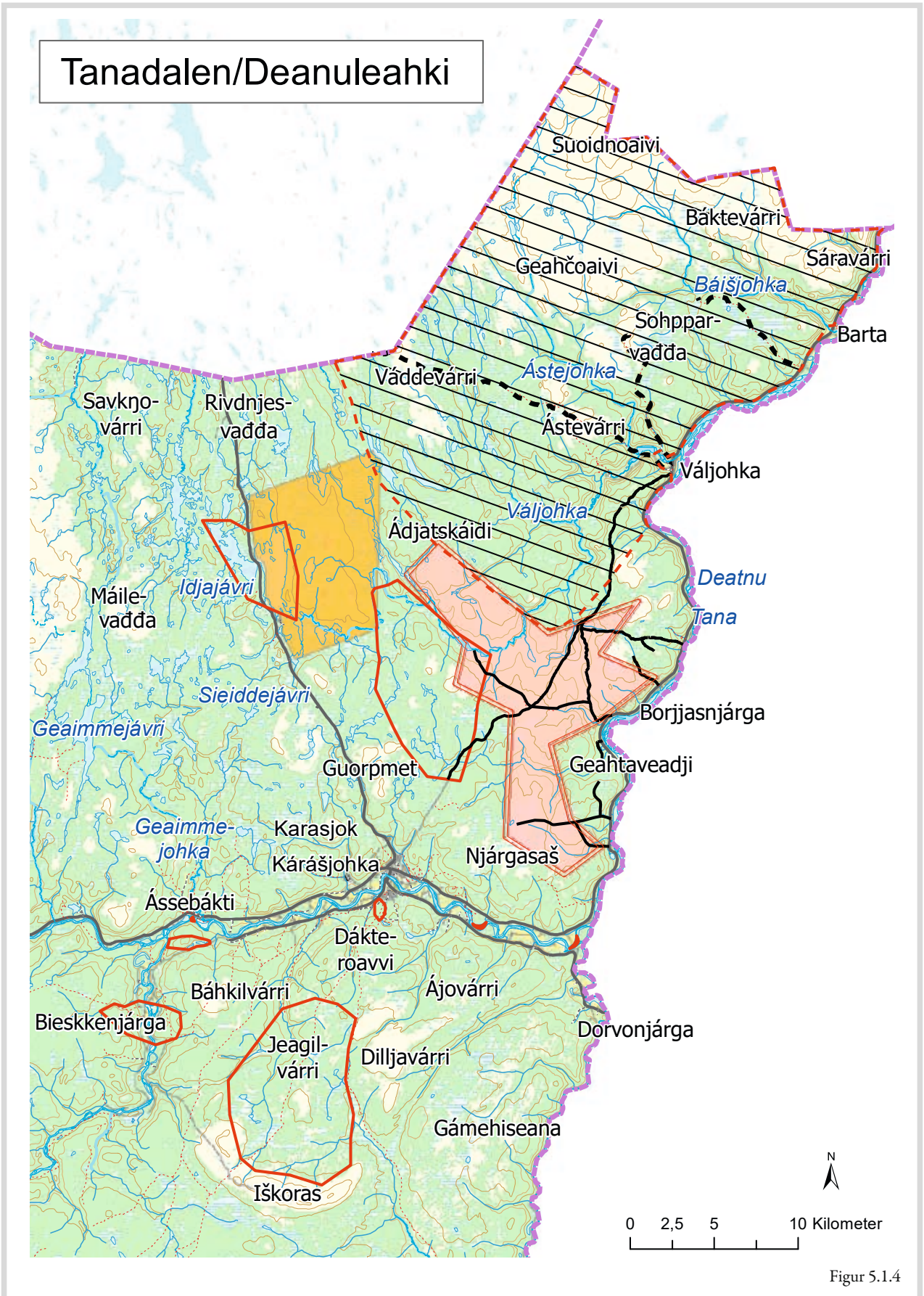
Tanadalen/Deanuleahki
Suoidnoaivi
Báktevárri
Sáravárri
Geahčoaivi
Báišjohka
Sohppar-
vadda
Barta
Vádđevárri
Ástejohka
Savkŋo-
várri
Rivdnjes-
vadda
Ástevárri
Váljohka
Váljohka
Ádjatskáidi
Deatnu
Tana
Máile-
vadda
Idjajávri
Sieiddejávri
Geaimmejávri
Borjjasnjárga
Guorpmet
Geahtaveadji
Geaimme-
johka
Karasjok
Kárášjohka
Njárgasaš
Ássebákti
Dákte-
roavvi
Báhkilvárri
Ájovárri
Bieskkenjárga
Dorvonjárga
Jeagil-
várri
Dilljavárri
Gámehiseana
Iškoras
N
0 2,5 5 10 Kilometer

Figur 5.1.4

Figur 5.1.4 tegnforklaring

(**3**). *Eiendommene «Kjærringnes» og «Helligskog»*
Meldingen er innsendt 5. november 2009 (jnr. 14/367) og gjaldt i utgangspunktet ulike realrettigheter i utmark for eiendommene «Kjærringnes» og «Helligskog» (gnr. 28, bnr. 3 og gnr. 28, bnr. 5) i Anárjohkdalen, på strekningen Vuolitjárjávri–Surggiidgávnnadeapmi–Basevuohčču–Anárjohka. Den omfatter et utmarksområde på snaut 40 km² og er innsendt av Stig Harby, som kjøpte eiendommene i 2008. Harby har 10. mars 2014 også krevd eiendomsrett til fire gammehytter, og 3. januar 2017 krevd eiendomsrett til den såkalte FeFo-hytta (gnr. 28, bnr. 1, fnr. 2). Han har videre 22. februar 2017 bedt kommisjonen om å fastsette grenser for hvor vinterbeite for rein historisk aldri har funnet sted og stadfeste vernet mot reinbeite fem-seks kilometer rundt elvegårdene, og 4. mars 2017 krevd at de to eiendommenes rett til å ha sytingsrein må gjenopprettes. De spørsmålene Harby har reist er, i den grad de faller innenfor kommisjonens mandat, behandlet i punkt 9.5.

(**4**). *Basevuovdi/Helligskog og Aŋŋel/Angeli Grunneierforening*
Meldingen ble fremmet 3. mai 2010 (jnr. 14/366) og gjelder bruksrettigheter på strekningen Anárjohka–Jussábuoðđoguoika–Cáskinjohka–Gurbbeš–Galmmat–Guorrasjohka–Anárjohka i Anárjohkdalen. Den er fremsatt kollektivt på vegne av grunneierne og beboerne i Basevuovdi/Helligskog på norsk side og Aŋŋel/Angeli på finsk side av grensen. Kravsområdets utstrekning er noe under 300 km². Meldingen er behandlet i punkt 9.6.

(**5**). *Etterkommerne av Johannes J. og Sofie Balto*
Meldingen er innsendt 28. mai 2010 av Kjell Magne Grønnli, på vegne av etterkommerne av Johannes J. og Sofie Balto (jnr. 14/365). Den gjelder eiendomsrett til et område *«fra Kleppe nedover til Kleppesavvonája og over til Čuonjegáldu og nedover Goššjohka til Anárjohka og til Kleppe igjen»*, og eksklusiv bruksrett til elvedalene utenfor. Den arealmessige utstrekningen av eiendomskravet er litt over 20 km². Bruksrettskravet omfatter rundt 180 km². For det tilfellet at eiendomskravet ikke fører frem, utgjør bruksrettskravet om lag 200 km². Meldingen er vurdert i punkt 9.3.

(**6**). *Nystad-slekta/Hánsá-slekta*
Kommisjonen har mottatt to meldinger fra Nystad-slekta, 7. februar 2011 signert av Arne Nystad, og 30. mars 2011 signert av Arne Nystad, Waldemar Henry Nystad, Hans Nergård og Amund Øvergård (jnr. 14/348). Meldingene reiser spørsmål om særlig bruksrett for Nystad-, Nergård-, og Øvergård-familiene (Hánsá-slekta) til fire utmarksområder ved Njárgasaš, Jeagilvárri, Liidnebeahcanroavvi og Beajalgŋávárri og til vannene Geaimmejávri og Máilejávri, samt rett til å bygge gammer ved Liidnebeahcanjávri, Beajalgŋájávri, Ráitejávri og Beaivvašgieddi. Videre er det spørsmål om særlige fiskerettigheter for Nystad-slekta i Iešjohka og Kárášjohka, og rett til å sette opp en fangsthytte ved Geaimmejávri på eksisterende grunnmur. Kravsområdet dekker snaut 160 km². Meldingen er så langt den reiser spørsmål som er omfattet av kommisjonens mandat, behandlet punkt 10.9.

(**7**). *Familien Eriksen/Eira*
Meldingen er innsendt 7. mars 2011 (jnr. 14/364) av Nils Sverre Eriksen. Den gjelder eiendomsrett til seks hyttetomter i Oivvoš og Gásadat sør og nordvest for Iešjávri, og særlige bruksrettigheter fra Čoavddatmohkki og Šuoššjávri og nordover mot Mollešjohka, Iešjávri og Gásadat. Området utgjør til sammen rundt 380 km². Meldingen, som også reiser spørsmål om tinglig ferdselsrett, er behandlet i punkt 11.4.

(**8**). *Knut Frode Berg*
Meldingen er oversendt kommisjonen 19. mai 2011 (jnr. 14/363) og gjelder eiendomsrett til en hytte på 12 m² med tomt på vel tre dekar ved Sádgejohka i Karasjokdalen, om lag 75 km oppover Kárášjohka. Kommisjonen har behandlet meldingen i punkt 10.6.

(**9**). *Valjok Biras*
Kommisjonen mottok meldingen 31. mai 2011 (jnr. 14/361). Den gjelder kollektiv eiendomsrett eller bruksrett til Váljohka–Luostejokdalen–Justinjávri–Suoidnejávri–Goadjenjávri–Geaidnojávri–Leavvajohka for «*lokalbefolkningen i området*», samt motorisert ferdselsrett langs etablerte traseer. Kravsområdet ligger i Tanadalen nordøst for Karasjok tettsted og har et areal på vel 520 km². Meldingen er behandlet i punkt 12.2.

(**10**). *Kåre Theodorsen og etterkommere av Berit Rønnaug Eira*
Meldingen er sendt til kommisjonen 3. oktober 2011 (jnr. 14/373). Den gjelder ikke-eksklusiv bruksrett til å høste fornybare utmarksressurser (bærplukking, fiske og vedhogst) i et område på rundt 70 km² øst for E6 fra Sieiddejávri og Idjajávri mot Šaldečohkat og Geađgejávri. Bruken har utgangspunkt i eiendommene gnr. 13, bnr. 4 («Offerseth») og gnr. 13, bnr. 6 («Leirbakken») ved Sieiddejávri. Meldingen er behandlet i punkt 12.4.

(**11**). *Familien Hansen, Holmestrand og Mienna*
Meldingen er datert 29. oktober 2011 (jnr. 14/360). Den gjelder særlig, men ikke eksklusiv bruksrett i et område på i overkant av 1900 km², med Jergul i sentrum, mellom Šuoššjávri og Ássebákti på nordsiden av riksvei 92 og sør for riksveien til Vuollošskáidi, Videre er det fremmet krav om eiendomsrett til Suhpenjunesvárri og nærliggende myrområder, Sulájeaggi, og fem holmer i Iešjohka, samt området innenfor én kilometer fra bebyggelsen i Jergul. De spørsmålene meldingen reiser er vurdert i punkt 11.3.

(**12**). *Iešjohtsearvi og Iešjávri og omegn utmarkslag*
Meldingen er datert 31. oktober 2011 (jnr. 14/359) og fremsatt på vegne av de som bor i eller på annen måte sogner til kravsområdet, enten de er medlemmer av Iešjohtsearvi og Iešjávri og omegn utmarkslag eller ikke. Den gjelder kollektiv eiendomsrett nær bebyggelsen, og «*bruksrett på linje med reindriften*» til et område på i overkant av 2230 km² i den nordvestre delen av Karasjok, på strekningen Gárdin/Ravnastua–Mollešjohka–Šuoššjávri–Čoavddatmohkki–Jergul–Beaivvašgieddi. Meldingen er behandlet i punkt 11.2.

(**13**). *Terje Tretnes med brødre*
Kommisjonen mottok meldingen 11. november 2011 (jnr. 14/358). Den gjelder eiendomsrett til et festet grunnstykke på 40 dekar og til en gamme ved Skáiddejávri (Beskángammen), samt særlige, ikke-eksklusive bruksrettigheter i et område på snaut 80 km² på Iešjohskáidi i Karasjokdalen. De spørsmålene meldingen reiser er vurdert i rapportens punkt 10.7.

(**14**). *Etterkommere av Klemet Johannesen Guttorm*
Meldingen ble fremmet 2. desember 2011 (jnr. 14/371). Den gjelder eiendomsrett til en gammeplass ved Rávdojávrrit og en gammeplass ved Cohppásjávri, og særlig, men ikke eksklusiv bruksrett til to utmarksarealer på til sammen 13 km² ved Bajimus Rávdojávri/Rávdojohka nord for Jergul og ved Cohppásjávri, sør for Sáđoaivi i Iešjohkadalen. Kommisjonen har behandlet meldingen i punkt 11.12.

(**15**). *Dalabogi Guovlu*
Meldingen ble mottatt 2. februar 2012 (jnr. 14/355) og gjelder kollektiv eiendomsrett til et utmarksområde på om lag 15 km², og bruksrett til et omkringliggende område på i overkant av 140 km² ved Dálabohki i Karasjokdalen. Dálabohki ligger seks mil fra Karasjok kirkested, en mil nedenfor Beaivvašgieddi og en mil ovenfor Noaidat. De spørsmålene meldingen reiser er behandlet i rapportens punkt 10.3.

(**16**). *Fridtjof Berglund*
Meldingen ble mottatt 14. februar 2012 (jnr. 14/343). Den gjelder eiendomsrett til to gammer ved Gohppe, og eiendoms- eller særlig bruksrett til fire atskilte områder ved Gohppe, Rávnná-Lemetjeakkit, Námmáláddot og Báhkilskáidi i Karasjokdalen. De dekker til sammen noe over 10 km². Meldingen er behandlet i punkt 10.8.

(**17**). *Familien Gaup Eriksen*
Meldingen ble mottatt 21. februar 2012 (jnr. 14/354) og gjelder eiendomsrett eller særlig bruksrett til et område på om lag 1360 km² i den nordvestre delen av Karasjok kommune. De spørsmålene meldingen reiser er behandlet i rapportens punkt 11.5.

(**18**). *Sohpar v/Nils Thomas Utsi*
Meldingen ble fremmet 24. juni 2012 (jnr. 14/347). Den gjelder kollektiv eiendomsrett for alle samiskættede som er bosatt innenfor kravsområdet, som i meldingen i tillegg til å omfatte Karasjok, også omfatter store arealer i kommunene Kautokeino, Alta, Kvænangen, Nordreisa og Kåfjord. Kommisjonen behandler i rapporten for felt 4 den delen av meldingen som gjelder områder i Karasjok. Det vil si all

FeFo-forvaltet grunn i kommunen – om lag 5360 km². Meldingen er behandlet i kapittel 7, sammen med meldingene fra Kárášjoga Sámiid Searvi, Guttormgruppen, Kárášjoga gielda/Karasjok kommune og reinbeitedistriktene 16 og 13, jf. (24), (30), (32), (37) og (39) nedenfor. Meldingen vil for øvrig i den grad den gjelder arealer som er dekket av kommisjonens geografiske mandatområde, bli behandlet i senere rapporter.

(**19**). *Beskenjárgilisearvi/Beskenjarg Grendelag*
Meldingen er datert 28. august 2012 (jnr. 14/362) og gjelder kollektiv eiendomsrett til Beskángammen ved Skáiddejávri og kollektiv særlig bruksrett til et areal på vel 1000 km² i Karasjokdalen, på strekningen Bieskkenjárga–Skáiddegeahči–Iešjohka–Ástejohka–Viercadat–Šuorpmogorži–Áibmevárri–Njoammelvárri–Ruvvárri–Iškoras–Báhkilvárri–Skáiddegeahči, samt rett til motorisert ferdsel på etablerte traseer. Den er fremsatt på vegne av personer med bosettings- og/eller slektsmessig tilhørighet til kravsområdet. De spørsmålene meldingen reiser, er behandlet i rapportens punkt 10.2.

(**20**). *Etterkommere av Berit Olsdatter og Nils J. Balto*
Meldingen er fremmet 17. januar 2013 (jnr. 14/341). Den gjelder eiendomsrett til et område mellom Iškorasjohka og Máreveadji på om lag 1,5 km², samt et bruksrettskrav som i innhold er sammenfallende med kravet fra Anárjogaleagi biras, jf. (21) umiddelbart nedenfor, men der kommisjonen har beregnet den arealmessige utstrekningen til om lag 900 km². Meldingen er behandlet i punkt 9.4.

(**21**). *Anárjogaleagi biras*
Kommisjonen mottok meldingen 15. juli 2014 (jnr. 14/329). Den gjelder kollektiv bruksrett til vel 1450 km² i Anárjohkdalen (Anárjohkas nedbørsfelt), samt eiendomsrett i nærområdene til en del eiendommer i dalen. Kravet er fremmet på vegne av nåværende og tidligere beboere i Anárjohkdalen og deres etterkommere med familier, enten de er bosatt på norsk eller finsk side av dalen, samt andre medlemmer av Anárjogaleagi biras. I rapporten er de spørsmålene meldingen reiser vurdert i punkt 9.2.

(**22**). *Etterkommerne av Josef J., Klemet J., Iver J. og Anne K. J. Boine*
Meldingen kom inn til kommisjonen 8. juni 2015 (jnr. 15/795). Den gjelder eiendomsrett eller bruksrett til et område på noe over 100 km² nordøst for Karasjok kirkested i Tanadalen, samt ferdselsrett langs etablerte traseer. Kommisjonen har behandlet meldingen i punkt 12.3.

(**23**). *Gården Kemi*
Meldingen er datert 29. januar 2016 (jnr. 16/195) og gjelder mulig erverv av realrettigheter i form av eiendomsrett til en hytte/gammetomt ved Mánabaijávri i Anárjohkdalen, og bruksrettigheter i samsvar med finnmarksloven §§ 22 og 23 for «elvegården Kemi», som ligger i Angeli på finsk side av riksgrensen. Den omfatter et areal på vel 270 km² og er fremmet av Stig Harby som eier gården. Kommisjonen har behandlet meldingen i rapportens punkt 9.7.

(**24**). *Kárášjoga Sámiid Searvi (Karasjok sameforening)*
Meldingen er datert 28. februar 2016 (jnr. 16/354) og gjelder kollektiv eiendoms- og bruksrett for kommunens befolkning til den FeFo-forvaltede grunnen i Karasjok – noe over 5360 km². Den er behandlet i kapittel 7, sammen med meldingene fra Sohpar, Guttormgruppen og Kárášjoga gielda/Karasjok kommune, jf. (18) ovenfor, og (32) og (39) nedenfor. I kapittelet er også meldingene fra reinbeitedistriktene 16 og 13 behandlet, jf. (30) og (37).

(**25**). *Etterkommerne av Amund Hansen og Amund Amundsen Grønvold*
Meldingen er innsendt 28. februar 2016 (jnr. 16/292). Den gjelder særlig, men ikke eksklusiv bruksrett til fire utmarksarealer med et samlet areal på vel 120 km² sør og sørvest for Karasjok kirkested, samt rett til motorisert ferdsel hele året, og da i første rekke til og fra Beaivvašgieddi i Karasjokdalen. Ett av områdene ligger ved eiendommen «Grønvold» (gnr. 27, bnr. 2) ved Beaivvašgieddi. De tre andre ligger sør for kirkestedet i retning Iškoras, og ved Buollánnjárga og sør for Ássebákti. Meldingen er behandlet i punkt 10.5, sammen med meldingen fra Paal Arne Sollien, jf. (26) umiddelbart nedenfor.

(**26**). *Paal Arne Sollien*
Meldingen er datert 29. februar 2016 (jnr. 16/291). Den har sitt utgangspunkt i eiendommen «Sollien» (gnr. 27, bnr. 10) ved Beaivvašgieddi i Karasjokdalen, og gjelder særlig, men ikke eksklusiv bruksrett til et område på i overkant av 35 km², samt rett til motorferdsel til og fra området hele året. Kommisjonen har behandlet meldingen i punkt 10.5, sammen med meldingen fra etterkommerne av Amund Hansen og Amund Amundsen Grønvold, blant annet fordi også Sollien er etterkommer av Amund Hansen, jf. (25) over.

(**27**). *Familien Johnsen v/Nils Rolf Johnsen*
Meldingen er sendt inn 29. februar 2016 (jnr. 16/290). Den gjelder eiendomsrett til de hyttetomtene ved Gavdnjavuotna der familien i dag har festekontrakt, samt særlig, men ikke

eksklusiv bruksrett til om lag 200 km² fra Mollešjohka og nordover mot Gásadat og østover til Mollešjávrrit og sørover til Ájotluobbalguoika. Meldingen er behandlet i punkt 11.6, sammen med meldingene fra Ellen Johnsen, Per Edvard og Berit Dagny og John Erik Johnsen, jf. (31), (42) og (43) nedenfor.

(**28**). *Anna Ragnhild Balto*
Meldingen ble oversendt kommisjonen 1. mars 2016 (jnr. 16/358). Den gjelder eiendomsrett til to eiendomsparseller med et samlet areal på 20 dekar ved Šuoššjávri fjellstue, og et areal på rundt 600 dekar nord for Vuottašjohka, samt særlig, men ikke eksklusiv bruksrett til om lag 15 km² fra Šuoššjávri og sørover mot Ástejávri. De spørsmålene meldingen reiser er behandlet i punkt 11.10.

(**29**). *Per Tor Turi*
Kommisjonen mottok meldingen 2. mars 2016 (jnr. 16/359). Den gjelder individuell eiendomsrett til et grunnstykke ved Dálabohki i Karasjokdalen på 21 dekar. Turi fremmet i meldingen også et bruksrettskrav, men han har senere frafalt dette kravet og sluttet seg til bruksrettskravet fra Dalabogi Guovlu, jf. (15) over. Kommisjonen har behandlet meldingen i punkt 10.4, jf. også punkt 10.3 der meldingen fra Dalabogi Guovlu er vurdert.

(**30**). *Reinbeitedistrikt 16 Karasjok vest*
Meldingen er mottatt 8. juli 2016 (jnr. 16/845). Den gjelder kollektiv eiendomsrett for reineierne i Reinbeitedistrikt 16 til deres høst-, vår- og vinterbeitearealer. Dette utgjør om lag 3330 km², og dekker mesteparten av Karasjok kommunes vestre del. Kommisjonen har vurdert de særlige spørsmålene meldingen reiser i rapportens kapittel 7, der også meldingene fra Sohpar, Kárášjoga Sámiid Searvi, Guttormgruppen, Kárášjoga gielda/Karasjok kommune og Reinbeitedistrikt 13 er behandlet, jf. (18) og (24) foran og (32), (37) og (39) nedenfor.

(**31**). *Familien Johnsen v/Ellen Johnsen*
Meldingen er innsendt av Ellen Johnsen 11. juli 2016 (jnr. 16/861) og gjelder eiendomsrett til de samme hyttetomtene som i Nils Rolf Johnsens melding, jf. (27), samt bruksrett fra Atnejávri østover mot Reavvojávri, sørover mot Gárdin/Ravnastua og Šuoššjávri, og nordover til Mollešjohka og Atnejávri. Bruksrettskravets utstrekning er om lag 900 km². Meldingen er behandlet i punkt 11.6, der også meldingene fra Nils Rolf Johnsen, Per Edvard Johnsen og Berit Dagny og John Erik Johnsen er behandlet, jf. punkt (42) og (43).

(**32**). *Guttormgruppen*
Meldingen ble fremmet 23. august 2016 (jnr. 16/922), og gjelder i likhet med meldingene fra Sohpar, Kárášjoga Sámiid Searvi og Kárášjoga gielda/Karasjok kommune kollektiv eiendoms- og bruksrett til all FeFo-forvaltet grunn i Karasjok (noe over 5360 km²). Rettighetshaverkretsen er imidlertid begrenset til «*den samiske befolkningen*» i kommunen. Meldingen er behandlet i kapittel 7, sammen med meldingene fra Sohpar og Kárášjoga Sámiid Searvi, jf. (18) og (24) over, og Kárásjoga gielda/Karasjok kommune, jf. (39) nedenfor. I dette kapittelet har kommisjonen også behandlet meldingene fra reinbeitedistriktene 16 og 13, jf. (30) og (37).

(**33**). *Margit R. Eriksen Opgård*
Meldingen er datert 26. august 2016 (jnr. 16/1103) og gjelder eiendomsrett til et grunnstykke på vel 10 dekar øst for Mollešjohka, og eiendomsrett eller fortsatt bruksrett til en tomt på holmen Galbasuolu i Iešjávri der det står en fiskehytte og en iscontainer. Den gjelder videre særlig bruksrett til om lag 5 km² ved (Øvre) Mollešjohka fjellstue og andel i særlig bruksrett til anslagsvis 200 km² fra Ájotluoppal til Gásadatjávri. De spørsmålene meldingen reiser er behandlet i punkt 11.9.

(**34**). *John Petter Eriksen, John Edvard Eriksen og Mathis Ailo Hætta*
Meldingen er datert 30. desember 2016 (jnr. 17/89). Den gjelder i Karasjok et mulig erverv av eiendomsrett eller særlig bruksrett til et område på vel 180 km² i Iešjohkadalen, fra Šuoššjávri mot Čorotjávri og Čiekkavárri, samt et mindre areal ved Iešjávri og noe av innsjøen. Meldingen er behandlet i rapportens punkt 11.7.

(**35**). *Mayisboahttit Gárdinis*
Kommisjonen mottok meldingen 31. desember 2016 (jnr. 17/87). Den gjelder eiendomsrett til et område ved Gárdin/Ravnastua der bebyggelsen «lå før krigen», og tre andre områder. Eiendomskravet utgjør samlet omtrent 500 dekar. Meldingen gjelder også bruksrett til blant annet slåtter, fiske, snarefangst og hogst i et område «*i omkrets 17 km*» rundt Gárdin/Ravnastua. Det vil si om lag 950 km². Meldingen gjelder også rett til motorferdsel langs en del angitte ferdselsårer, og er behandlet i punkt 11.11.

(**36**). *Terje Lindi*
Meldingen er innsendt 4. februar 2017 (jnr. 17/227) og gjelder eiendomsrett til om lag fem km² like nord for Iškoras, 15 km sørvest for Karasjok kirkested, og til et areal på to km² (Linddijeaggi) snaut fem km øst for kirkestedet. Meldingen er behandlet i punkt 9.10.

(**37**). *Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar*
Meldingen er datert 17. februar 2017, og mottatt 1. mars 2017 (jnr. 17/741). Den gjelder prinsipalt eiendomsrett og subsidiært reinbeiterett (bruksrett) for siidaandelshaverne i distriktet til litt over 660 km² nordøst i Karasjok. Meldingen er behandlet i kapittel 7 der kommisjonen også behandler meldingene fra Sohpar, Kárášjoga Sámiid Searvi, Guttormgruppen, Kárášjoga gielda/Karasjok kommune og Reinbeitedistrikt 16, jf. (18), (24), (30), (32) og (39).

(**38**). *Etterkommerne av Johannes J. Kemi og Anne K. Klemetsen*
Kommisjonen mottok meldingen 1. mars 2017 (jnr. 16/421). Den gjelder eiendomsrett til et areal på 2 dekar og bruksrett til et omkringliggende område på vel 10 dekar. Området ligger nordøst for Iškoras, mellom Ávžegeašjeaggi og Ell-áhkobohki, anslagsvis 17 km sør for tettstedet. De spørsmålene meldingen reiser er behandlet i punkt 9.8.

(**39**). *Kárášjoga gielda/Karasjok kommune*
Kommisjonen mottok meldingen 15. juni 2017 (jnr. 17/630). Den er i likhet med meldingen fra Kárášjoga Sámiid Searvi fremmet på vegne av kommunens befolkning og gjelder eiendoms- og bruksrett til all FeFo-forvaltet grunn i felt 4 (noe over 5360 km²). Den er behandlet i kapittel 7 sammen med meldingene fra Sohpar, Kárášjoga Sámiid Searvi og Guttormgruppen, jf. (18), (24) og (32) og meldingene fra reinbeitedistriktene 16 og 13, jf. (30) og (37).

(**40**). *Etterkommerne etter Sámmol Nilsen Østerbøl og Ravna Johnsdatter Østerbøl*
Meldingen er datert 27. juli 2017 (jnr. 17/1090) og gjelder dels spørsmål om eiendomsrett og dels spørsmål om bruksrett til ni ulike områder i Karasjok kommune som samlet dekker et areal på snaut 148 km². Det dreier seg om fire utmarksområder ved Idjajávri, Gimešvárri, Bieskkenjárga, samt et område mellom Jeagilvárri og Iškoras, og om fem mindre arealer langs Kárášjohka. De spørsmålene som er reist av Østerbøl-etterkommerne er, så langt de er omfattet av kommisjonens mandat og ikke ansett som åpenbart uegnet for utredning av kommisjonen, behandlet i rapportens punkt 12.5.

(**41**). *Familien Ole Julius Eriksen*
Meldingen gjelder eiendomsrett til et punktfeste i Rissečohkka på nordsiden av Iešjávri, og bruksrett til noe over 220 km² på østsiden av Iešjávri til og med Likčajávri, Mollešjávri og (Øvre) Mollešjohka fjellstue, og fra Iešjávri og nordover langs kommunegrensen mot Alta og østover langs kommunegrensen mot Porsanger til Atnejávri. Den er datert 7. august 2017 (jnr. 17/1104) og er behandlet i punkt 11.8.

(**42**). *Familien Johnsen v/Per Edvard Johnsen*
Meldingen er sendt til kommisjonen 7. august 2017 (jnr. 17/1103). Den gjelder eiendomsrett til et punktfeste i Likčavuotna på østsiden av Iešjávri, festetomtene «Kjosnesset» snaut to km nord for Nedre Mollešjohka og «Østmyr» ved Nedre Mollešjohka. Johnsen krever også eiendomsrett til et sommerfjøs vest for Nedre Mollešjohka og til to nedfalte torvgammer, én i Hálkavárluoppal og én i Divgadievvá. Meldingen gjelder videre bruksrett til multemyrene i et område på om lag 230 km² fra Ájotluoppal og Hárrejávrrit til Likčajávri og Čearoaljávrrit. Den gjelder også ferdselsrett på fem barmarksløyper og rett til å lande med sjøfly på Iešjávri og andre vann i området. De spørsmålene meldingen reiser er behandlet i punkt 11.6, sammen med meldingene fra Nils Rolf Johnsen, Ellen Johnsen og Berit Dagny og John Erik Johnsen, jf. (27), (31) og (43).

(**43**). *Familien Johnsen v/Berit Dagny og John Erik Johnsen*
Kommisjonen mottok meldingen 10. august 2017 (jnr. 17/1110). Den gjelder eiendomsrett til de samme hyttetomtene i Gavdnjavuotna som i Nils Rolf Johnsens og Ellen Johnsens meldinger, jf. (27) og (31), samt et utmarksareal på rundt 965 dekar ved hyttene. Meldingen gjelder også eiendomsrett til det sommerfjøset ved Nedre Mollešjohka som også Per Edvard Johnsen har krevd eiendomsrett til, jf. (42), samt bruksrett til et område på om lag 360 km² fra Čorotjávri i sør til Atnejávri i nord. Meldingen er behandlet i punkt 11.6 der også de øvrige kravene fra Johnsen-familien er behandlet.

5.3 Oversikt over mottatte meldinger om reindriftsinterne rettsforhold

Som nevnt innledningsvis vil kommisjonen i den kommende delrapporten om reindriftsinterne rettighetsforhold behandle tilsammen 30 rettighetsmeldinger. I det følgende gis det for oversiktens skyld en stikkordspreget oversikt over disse meldingene, etter den rekkefølgen de er sendt inn til eller er registrert mottatt av kommisjonen:

(1). Vuolábiid-Spiertta siida, 30. mai 2011 (14/345),
(2). Buollánnjárgga-siida, 6. september 2011 (14/357),
(3). Áibmejávri dálvesiida, 10. november 2011 (14/356),
(4). Etterkommerne av Klemet Johannesen Guttorm, 2. desember 2011 (14/371),
(5). Máhte Per Ánde siida, 14. desember 2011 (14/370),
(6). Vintersiidagruppen Johannes Anders P. Guttorm, 23. januar 2012 (14/353),
(7). Njoammilčearu siida, 2. februar 2012 (14/350),
(8). Vintersiidagruppen ved Nils Anders J. Guttorm, 6. februar 2012 (14/351),

(9). Báhkilskáiddi dálvesiida, 1. mars 2012 (14/352),
(10). Vintersiidagruppen ved Mathis P. Guttorm, 6. februar 2012 (14/344),
(11). Vintersiida Rivkkaroggi Vuorji, 6. februar 2012 (14/349),
(12). Iŋgosiid siida, 19. oktober 2012 (14/339),
(13). Čáskin siida, 4. februar 2013 (14/342),
(14). Káre Jovn' Aslat siida, 28. oktober 2013 (14/337),
(15). John Per L. Anti dálvesiida, 29. oktober 2013 (14/338),
(16). Mirkocaza siida, 4. november 2013 (14/336),
(17). Samuel John N. Anti og Petter N. Anti siida, 5. november 2013 (14/335),
(18). Etterkommere av Heaikk' Ántte siida, 8. november 2013 (14/334),
(19). Reinbeitedistrikt 14 A Spierttagáisá, 18. november 2013 (14/333),
(20). Jovnnin Pier Jovnna gánddaid siida, 2. desember 2013 (14/332),
(21). Šalču siida, 13. mars 2014 (14/331),
(22). Ravdol siida,17. mars 2014 (14/330),
(23). Nilut Piera bártnit, 28. desember 2015 (16/20),
(24). Skáiddeduottar siida v/Rasmus John S. Anti m.fl., 15. mars 2016 (16/374),
(25). Skáiddeduottar siida v/Nils Johannes Hætta m.fl., 6. juni 2016 (16/1355),
(26). Rávnn' Áslat bártniid siida/Ássuorgge-Buollán vintersiida, 19. oktober 2016 (16/1323),
(27). Nuorrojoga ja Ástevári siiddat, 17. februar 2017 (17/261),
(28). Reinbeitedistrikt 13 – Lágesduottar, 1. mars 2017 (14/346, jf. 17/741),
(29). Familiene Eira og Sara 28. mars 2017, (16/980) og
(30). Čiekkajávri-Mádjoga siida, 16. april 2017 (17/705).

5.4 Meldinger som ikke er realitetsbehandlet

Nedenfor gis en oversikt over mottatte rettighetsmeldinger i felt 4 som ikke er realitetsbehandlet fordi de i sin helhet er ansett å falle utenfor kommisjonens mandat.

(**1**). *Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar*
I brev 23. mars 2011 (jnr. 14/346-1) til Finnmarkskommisjonen heter det:

> «Distriktsstyret i Rbd 13 vil herved henvise til Reindriftsstyrets vedtak i juni 2009 om at de midlertidige grenser fra 2004 mellom Reinbeitedistrikt 16 – Karasjok Vest og Reinbeitedistrikt 17 – Karasjok Øst ikke er faste grenser, og at beitegrensetvisten og beiterettighet må avklares via Finnmarkskommisjonen.
>
> Distriktsstyret vil anmode at Finnmarkskommisjonen utreder beiterettigheter fra Nattvann ved E6 i nord og sørover på begge sider langs midlertidig distriktsgrense til finskegrensa i sør.»

Som ledd i det arbeidet John Bernhard Henriksen var engasjert til å utføre for kommisjonen før han i oktober 2015 ble oppnevnt som medlem, møtte han sju representanter for distrikt 13 i Karasjok 10. oktober 2013. Distriktet opplyste under møtet at det har fire vintersiidaer. To av disse hadde på møtetidspunktet oversendt rettighetsmelding til kommisjonen, Buollánnjárgga siida og Máhte Per Ánde siida, jf. punkt 5.3 (2) og 5.3 (5). Etter møtet sendte også de to øvrige siidaene, Káre Jovn' Aslat siida og John Per L. Anti dálvesiida inn rettighetsmelding, jf. punkt 5.3 (14) og 5.3 (15).

Kommisjonens mandat er å kartlegge eksisterende bruks- og eierrettigheter som har grunnlag i langvarig bruk. Derfor vurderte kommisjonen det slik at meldingen fra distrikt 13, som gjaldt et forvaltningsmessig/administrativt vedtak om inndeling i reinbeitedistrikter og fastsetting av distriktsgrenser, faller utenfor mandatet.

Reinbeitedistrikt 13 fikk underretning om dette ved brev 20. mai 2014 (jnr. 14/346-8). I brevet ble det opplyst at rettighetsmeldingene fra de fire vintersiidaene i distriktet «*vil være gjenstand for behandling og vurdering i kommisjonen*».

Som det fremgår av punkt 5.2 (37) og 5.3 (28) foran, har distriktet 1. mars 2017 oversendt en ny rettighetsmelding til kommisjonen (jnr. 17/747-1). De spørsmålene denne meldingen reiser er behandlet i kapittel 7 (eiendomsrett), mens den delen som gjelder reindriftsinterne forhold, vil bli behandlet i den kommende delrapporten om slike forhold.

(**2**). *Reinbeitedistrikt 17 Karasjok øst*
Reinbeitedistrikt 17 Karasjok øst anmodet ved brev 8. april 2011 (jnr. 14/372) kommisjonen om å kartlegge beiterettigheter mellom Reinbeitedistrikt 17 Karasjok øst og Reinbeitedistrikt 16 Karasjok vest. Innledningsvis i brevet heter det:

> «Det henvises til Reindriftsstyrets vedtak i juni 2009 hvor det heter at den midlertidige distriktsgrensen vedtatt i 2004 (fordeling av tidligere fellesdistrikt 17/18) foreløpig utsettes med fastsettelse på permanent basis, inntil Finnmarkskommisjonen har foretatt kartlegging av de tradisjonelle beiterettigheter i de aktuelle beiteområder.
>
> [Den] midlertidige grensen mellom de to distrikter som det bestrides om er geografisk i nord fra Porsangerfjorden og sørover til finskegrensen i Anárjohka. Distriktsgrenselengden er på om lag 150–200 km».

Distriktet viser videre til at distriktsstyret har «*fremmet et konkret forslag på permanent sonegrense i 2009 for Reindriftsstyret*», og at forslaget er fremmet etter «*innhentet uttalelse fra de fleste vintersiidaer som er tilhørende under RBD 17*».

10. oktober 2013 møtte John Bernhard Henriksen fire representanter for distriktet. På dette tidspunktet hadde tre av distriktets siidaer sendt inn rettighetsmeldinger, Buollánnjárgga siida, jf. punkt 5.3 (2); Máhte Per Ánde siida, jf. punkt 5.3 (5); og Iŋgosiid siida, jf. punkt 5.3 (12). Senere har ytterligere fem siidaer fremmet meldinger, Káre Jovn-Aslat siida, jf. punkt 5.3 (14); John Per L. Anti dálvesiida, jf. punkt 5.3 (15); Samuel John N. Anti og Petter N. Anti siida, jf. punkt 5.3 (17); Jovnnin Pier Jovnna gánddaid siida, jf. punkt 5.3 (20); og Rávvn' Áslat bártniid siida/Ássuorgge-Buollán vintersiida, jf. punkt 5.3 (26). Etter det kommisjonen kjenner til, har tre siidaer i distrikt 17 ikke levert inn melding.

Kommisjonen besluttet etter dette å avvise rettighetsmeldingen fra distrikt 17 så langt den gjelder den midlertidige distriktsgrensen fastsatt av Reindriftsstyret i 2009.

Distriktet ble underrettet om dette ved brev 22. april 2014 (jnr. 14/372-9). Det ble vist til at kommisjonens mandat er å kartlegge eksisterende bruks- og eierrettigheter i Finnmark med grunnlag langvarig bruk, og at «*forvaltningsmessige vedtak som inndeling i reinbeitedistrikter og distriktsgrenser faller utenfor kommisjonens mandat*». Videre ble det fremholdt at for at kommisjonen skal ta stilling til tvister om beiterettigheter og beitegrenser, må saken reises av de som mener å inneha slike rettigheter, fortrinnsvis siidaene i distriktet, og at mange av siidaene i distrikt 17 har fremmet slike meldinger.

(**3**). *Vilho Guttorm og Martta A. Andersen*
Meldingen kom inn til kommisjonen 23. november 2015 (jnr. 15/1552) og gjelder en eiendom i Váljohka (gnr. 3, bnr. 12). Den anfører at eiendommen urettmessig ble overført fra deres mor til staten, og krever hjemmelen tilbakeført.

Kommisjonens undersøkelser viser at eiendommen 1. oktober 2007 ble etablert som matrikkelenhet, og at meldingsfremsetternes mor, Kristin Andersdatter Guttorm ble registrert som hjemmelshaver 2. september 1949. Eiendommen ble 16. juni 1976 tinglyst på Ottar Andersen, og overdratt til staten ved Finnmark fylkeslandbruksstyre 24. juni 1986, for så 23. mars 2010 å bli overført til Finnmark Skogselskap.

Eiendommen inngikk dermed ikke i den eiendomsmassen som ble overført fra Statskog SF til FeFo ved finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006. Det faller derfor utenfor kommisjonens mandat å utrede rettighetsspørsmål knyttet til eiendommen, jf. finnmarksloven § 29 første ledd og 49. Meldingsfremsetterne ble underrettet om dette ved brev 14. april 2016 (jnr. 15/1552-2).

DEL II

KOMMISJONENS RETTSLIGE VURDERINGER

6. UTGANGSPUNKT FOR KOMMISJONENS VURDERINGER

6.1 Innledning

Kommisjonen gir i dette kapittelet en generell redegjørelse for noen av de generelle rettslige utgangspunktene som ligger til grunn for vurderingen av rettighetsforholdene i felt 4.

Punkt 6.2 redegjør for uttrykket «*gjeldende nasjonal rett*» i finnmarksloven § 29 første ledd, og omtaler vilkårene for rettighetserverv og rettsdannelser med grunnlag i langvarig bruk. Temaet i punkt 6.3 er betydningen av de folkerettslige kildene. Punkt 6.4 tar for seg reglene om beviskrav og bevisbyrde i saker om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk, og hvilke særregler som gjelder når det er spørsmål om erverv av reindriftsrett på slikt grunnlag.

Det understrekes at fremstillingen er generell. For eksempel er uttrykket «grunneieren» brukt som et hjelpemiddel ved beskrivelsen av innholdet i reglene om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk. Begrepsbruken innebærer derfor ingen stillingtaken til hvem som eier den grunnen som FeFo siden 1. juli 2006 har forvaltet i felt 4 Karasjok.

6.2 Rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk

6.2.1 Finnmarksloven § 29 – «Gjeldende nasjonal rett»

Finnmarksloven § 29 første ledd slår fast at kommisjonen skal utrede bruks- og eierrettigheter til den FeFo-forvaltede grunnen i Finnmark «*på grunnlag av gjeldende nasjonal rett*».

Ifølge flertallet i Stortingets justiskomité innebærer dette at kommisjonen skal bygge konklusjonene «*på gjeldende rett, i første rekke alminnelig tingsrett herunder samiske sedvaner*». Komitéflertallet poengterer også at uttrykket «*gjeldende nasjonal rett*» er brukt for «*bedre å få frem at også samiske sedvaner og rettsoppfatninger skal hensyntas.*»[1] Hensikten er å fremheve at ikke bare skriftlig materiale som lovgivning, lovforarbeider, rettspraksis og administrativ praksis, men også samiske sedvaner og rettsoppfatninger, er relevante rettskilder når «*gjeldende nasjonal rett*» om rettighetserverv ved langvarig bruk skal anvendes i Finnmark.

Det heter i finnmarksloven § 5 tredje ledd at kommisjonen skal utrede rettigheter til land og vann som befolkningen i Finnmark har «*på grunnlag av hevd eller alders tids bruk eller på annet grunnlag*». Hevd og alders tids bruk er de vanligste grunnlagene for rettighetserverv ved langvarig bruk,[2] og eksempler på *ekstinktive* erverv. Denne ervervsformen kjennetegnes ved at den tidligere rettighetshaverens rett faller bort, og at andre trer inn i rettighetshaverens posisjon.[3]

Komitéflertallet drøfter ikke innholdet i uttrykket «*på annet grunnlag*» i § 5 tredje ledd, men uttrykket understreker at det også finnes andre aktuelle ervervsgrunnlag enn hevd og alders tids bruk. Som eksempler på andre grunnlag, kan nevnes festnede rettsforhold og lokal sedvanerett.[4] Det kan også tenkes ulike typer *originære (opprinnelige) erverv* som innebærer at den som først bruker et objekt, blir ansett som eier av dette, og hvor okkupasjon er et eksempel.

Se ellers den nærmere omtalen av de ulike ervervsgrunnlagene i punkt 6.2.3.

Reglene i «*gjeldende nasjonal rett*» om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk er til en viss grad nedfelt i hevdsloven av 9. desember 1966 nr. 1, men både det konkrete innholdet i hevdsvilkårene, og innholdet i de øvrige ervervsgrunnlagene er utviklet i rettspraksis.

Høyesteretts avgjørelser i Rt. 2001 s. 769 (Selbu) og Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen) er særlig viktige når det gjelder betydningen av samisk bruk og samiske rettsoppfatninger i saker om rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk i tradisjonelle samiske bruksområder. Selbu-saken gjaldt erverv av reindriftsrett i privat utmark i Trøndelag. Høyesterett tok ved rettsanvendelsen hensyn til særtrekk ved den utøvde bruken. I Svartskog-saken hadde lokalbefolkningen ervervet kollektiv eiendomsrett til 116 km^2 utmark i Kåfjord i Troms. Her tok Høyesterett hensyn til tradisjonell samisk

1 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 18–19.

2 Se for eksempel Kirsti Strøm Bull og Nikolai K. Winge, *Fast eiendoms rettsforhold*, 2009 s. 71 flg.

3 Se for eksempel Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 60–62.

4 Se for eksempel Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 345 flg., særlig på s. 385–390.

rettsoppfatning, og antok at domsresultatet var «*i godt samsvar*» med ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 og de hensynene regelen skal ivareta.[5]

I forslaget til finnmarksloven sammenfatter Justisdepartementet de to dommene slik:[6]

> «Det man kan utlede av disse dommene er at Høyesterett anvender velkjente tingsrettslige prinsipper, men på samiske premisser og i tråd med folkeretten. Det synes som Høyesterett anvendte den rettsnormen en fortolkning av de folkerettslige tekstene gir i den konkrete tingsrettslige analysen. Dette medførte at samisk bruk og det samiske syn på og holdning til eierposisjon ble lagt til grunn for avgjørelsen. I Selbudommen var dette særlig tydelig i vurderingen av nomadisk bruk og i Svartskogdommen kom dette til uttrykk i vurderingen av god tro og i forhold til tradisjonell samisk rettsoppfatning av eiendomsbegrepet».

Mer konkret vil dette innebære at rettighetsforholdene må bedømmes på grunnlag av den samiske kulturens begreper om rettigheter. Særlig karakteristisk er de kollektive innslagene i rettsoppfatningen, som har sine historiske røtter fra veidesamfunnets tid. Høyesterett har med dette også vist at rettsreglenes begreper ikke alltid kan brukes mekanisk. Et eksempel er også bedømmelsen av kretsen av rettighetshavere i Svartskog-saken sammenliknet med den alminnelige bruksrettshaverkretsen i bygdeallmenninger sør i landet.

Også Høyesteretts avgjørelser i sakene om eiendomsretten til Stjernøya og om styringsretten over den lokale ressursnyttelsen i deler av Nesseby kommune må fremheves.[7] Spørsmålet i Stjernøy-saken var om de reindriftsutøverne som i lang tid hadde brukt Stjernøya som sommerbeite for rein, hadde eiendomsrett til deler av øya med grunnlag i okkupasjon eller alders tids bruk. De fikk ikke medhold i dette, men Høyesterett viderefører linjen fra Selbu-saken og Svartskog-saken ved å understreke at de tingsrettslige prinsippene for rettighetserverv i samiske bruksområder må anvendes på samiske premisser og i lys av ILO-konvensjon nr. 169.[8]

I Nesseby-saken var det spørsmål om lokalbefolkningen i tillegg til bruksrettigheter som bygger på alders tids bruk i et område på om lag 400 km^2, også hadde rett til å forvalte de naturressursene som bruksrettighetene er knyttet til, eller om denne retten ligger til FeFo som grunneier.[9] Lokalbefolkningen fikk ikke medhold, men Høyesterett gjentar at «*anvendelse av tingsrettslige prinsipper på samiske premisser [er] i tråd med ILO-konvensjon nr. 169*».[10]

At også folkeretten får betydning for anvendelsen av «*gjeldende nasjonal rett*» er også poengtert i finnmarkslovens forarbeider. I sine merknader til finnmarksloven § 29 viser flertallet i Justiskomiteen til at folkerettslige kilder «*vil være relevante i den utstrekning de omfattes av det alminnelige presumsjonsprinsippet*.»[11] Se ellers nedenfor i punkt 6.3 flg.

6.2.2 Generelt om vilkårene for rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk

De ovenfor omtalte ervervsgrunnlagene åpner alle for at bruk av utmark kan bli stadfestet som en rettighet, selv om bruken i utgangspunktet ikke hadde et formelt rettsgrunnlag. Forutsetningen er for det første at bruken må ha pågått i *lang tid* i sammenheng (tidsvilkåret). For det andre må bruken ha hatt et visst *omfang og innhold* (bruksvilkåret) og for det tredje må bruksutøveren ha hatt en *beskyttelsesverdig oppfatning* om at bruken er et utslag av en underliggende rettighet (godtrovilkåret). Er vilkårene oppfylt, vil det å stadfeste bruken som en rettighet formalisere en tilstand som har vedvart i lang tid, og som det anses uheldig å endre ved å tilbakeføre tilstanden til slik den var før den rettsstiftende bruken startet.[12]

Tidsvilkåret innebærer at bruk som har pågått i relativt få år, ikke vil være tilstrekkelig til å gi grunnlag for rettighetserverv. Dette gjelder også bruk som har hatt opphold av en viss varighet, og som derfor ikke er sammenhengende. Har bruken vært avbrutt og blitt gjenopptatt etter noen år, kan imidlertid ny ervervsperiode starte fra tidspunktet for gjenopptakelsen.

I bruksvilkåret ligger det at bruk som vært for beskjeden eller for lite synlig til å ha gitt grunneieren eller andre berørte rettighetshavere noen oppfordring til å gripe inn for å stanse bruken, ikke vil gi grunnlag for rettighetserverv. Et moment ved vurderingen av om vilkåret er oppfylt, er videre om rettighetspretendenten ikke bare selv har utøvd bruk, men har iverksatt tiltak som hindrer andres bruk, for eksempel inngjerding.[13] Også rettslige disposisjoner over bruken, for eksempel bortleie, kan ha betydning. I hvilken grad slike

5 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1252.

6 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 43.

7 Stjernøy-saken er behandlet av Finnmarkskommisjonen, *Rapport Felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 38–55 og Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 20. august 2015 (14-162528TVI-UTMA og 14-164564TVI-UTMA), og Nesseby-saken i Finnmarkskommisjonen, *Rapport Felt 2 Nesseby*, 2013 s. 57–130 og Utmarksdomstolen, dom 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA).

8 HR-2016-2030-A premiss 74 til 85.

9 HR-2018-456-P (sak nr. 2017/860) premiss 1.

10 HR-2018-456-P premiss 125.

11 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 19.

12 For en mer utførlig omtale av begrunnelsen for reglene om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk, kan det bl.a. vises til Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 345–350.

13 Se Rt. 2000 s. 604 (Sameiet Løvenskiold Ullern) på s. 608.

disposisjoner alene kan gi grunnlag for bortfall av eierens eller tidligere bruksberettigedes rettigheter, er likevel usikkert.[14]

Godtrovilkåret innebærer at den som vet eller burde vite at bruken ikke bygger på en selvstendig rettighet, ikke vil få anerkjent bruken som rettsstiftende. Ved vurderingen av om vilkåret er oppfylt, kan også brukens varighet, innhold og omfang ha betydning. Har bruken pågått uhindret i lang tid, kan det styrke den gode troen, og er bruken omfattende og synlig, kan det være et uttrykk for at brukeren er i god tro. Omfattende bruk vil også gi grunneieren en oppfordring om å gripe inn. Unnlater grunneieren dette, vil brukerens gode tro bli styrket.

Som regel vil heller ikke den som bruker en eiendom etter avtale med eller tillatelse fra grunneieren, for eksempel en forpaktningsavtale, kunne erverve en selvstendig rett til eiendommen. Dette prinsippet er tidvis formulert som at «*ingen kan hevde mot sin egen atkomst*». Selv om bruk som bygger på en tillatelse normalt ikke åpner for rettighetserverv, kan det imidlertid ligge annerledes an dersom det i god tro er utøvd mer omfattende bruk enn hva tillatelsen åpner for. Et spørsmål av spesiell interesse i forlengelsen av dette er dessuten hva som skal til for at den som har andel i en generell bruksrett til et område, kan erverve særrettigheter i dette området som går ut over den generelle retten. Dette er omtalt i punkt 6.2.4.

Hva som i konkrete tilfeller skal til for å erverve en rettighet med grunnlag i langvarig bruk, vil ellers variere fra sak til sak, og vil blant annet bero på de lokale bruksforholdene og hvilket ervervsgrunnlag som er mest aktuelt. Er det tale om en utbredt lokal bruk og en lokal rettsoppfatning som avviker fra lovgivningen, eller om en bruksform som ikke er lovregulert, kan for eksempel lokal sedvanerett være mer aktuelt enn hevd. Et fellestrekk er imidlertid at dersom vilkårene for rettighetserverv er oppfylt, vil brukeren enten det er en enkeltperson eller en større eller mindre gruppe, erverve en rettighet som tilsvarer den utøvde bruken, men ikke noe mer.[15]

Innholdet i de ulike ervervsvilkårene har variert noe over tid. Ved vurderingen av om vilkårene er oppfylt, må det tas utgangspunkt i gjeldende rett på den tiden den potensielt rettsstiftende bruken fant sted.[16] Fordi godtrokravet for rettighetserverv med grunnlag i hevd eller alders tids bruk først ble innført i norsk rett rundt midten av 1800-tallet, ved en gradvis utvikling i rettspraksis,[17] vil det i tilfeller der tidsvilkåret og bruksvilkåret var oppfylt på dette tidspunktet, ikke være nødvendig å vurdere spørsmålet om god tro. Det som da eventuelt blir spørsmålet er ikke om det i sin tid forelå et rettighetserverv, men om det etter at ervervet ble fullført har skjedd noe som gjør at retten har falt bort. Dette vil måtte vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle, men det skal generelt sett mye til for at en rettighet som først er etablert faller bort.[18]

Videre åpnet ikke norsk rett mellom 1874 og 1966 for hevd av bruksrettigheter i utmark bortsett fra når bruken viste seg ved en fast innretning, jf. § 1 i snikhevdsloven av 23. mai 1874. Hevdsloven av 1966 åpner derimot i § 8 første ledd for dette, forutsatt minst 50 års bruk. Derfor er ikke hevd aktuelt for bruksrettigheter der bruken ikke vises ved en fast innretning og hvor bruken fant sted i den perioden 1874-loven var gjeldende rett.[19] De ulovfestede reglene om alders tids bruk har derimot aldri hatt en slik begrensning, og er derfor aktuelle også i slike tilfeller.

Også ellers har reglene om hevdstid hatt et ulikt innhold til ulike tider. Blant annet hadde Norske Lov (1687) 3-12-2 en regel om 30 års hevdstid ved hevd av eiendomsrett i allmenning, mens hevdstiden ellers var 20 år både ved hevd av eiendomsrett og hevd av bruksrett.[20]

6.2.3 Nærmere om ervervsgrunnlagene

6.2.3.1 Hevd

Hevd skiller seg ut fra de andre ervervsgrunnlagene ved at vilkårene er lovfestet og relativt skarpt tilhogde særlig når det gjelder *tidsvilkåret*, jf. hevdsloven §§ 2 og 8. For hevd av rettigheter til utmark må det ha vært utøvd bruk i god tro i full hevdstid. Ved hevd av eiendomsrett eller bruksrettigheter som vises gjennom en fast innretning, samt nødvendig vei eller opplagsplass, kreves minst 20 års bruk. Ved hevd av bruksrettigheter som ikke vises ved en fast innretning, og i tilfeller der hevderen er en større personkrets, for eksempel befolkningen i ei bygd, er hevdstiden 50 år. Det er også et krav at bruken har pågått i sammenheng. Det er rom for kortvarige avbrudd, men avbrudd ut over to år vil normalt stanse hevden, jf. hevdsloven § 6 annet ledd.

14 Se nærmere Øyvind Ravna, *Rettslige disposisjoner som grunnlag for bortfall av rettigheter*, [i] Tidsskrift for eiendomsrett, nr. 1/2016 s. 51 flg.

15 Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 373, jf. også s. 377.

16 Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefiske i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 93.

17 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 232–235 og Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 204–219.

18 Se for eksempel Carl Jacob Arnholm, *Passivitetsvirkninger*, 1932 s. 76–77 der det uttales at det regnes å være «*blant de sikreste av alle rettssetninger*» at eiendomsrett ikke går tapt *alene* som følge av ikke-bruk.

19 Overgangsreglene i hevdsloven § 12 åpner for at hevd av ikke-synbare servitutter kan starte i 1922, jf. Sivillovbokutvalget, Rådsegn 6 *Om hevd*, 1961 s. 27 og Ot.prp. nr. 30 (1965–66) s. 35.

20 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 190–191. Se også s. 464–465.

Når det gjelder *bruksvilkåret*, følger det av hevdsloven § 2 at man for å hevde eiendomsrett må ha hatt tingen «*som sin eigen*». Anvendt på hevd av eiendomsrett til utmark, innebærer dette at bruken må ha hatt et eksklusivt eller dominerende preg. Bruken må videre samsvare med det som ville vært naturlig for en grunneier i et tilsvarende område. Det vil si at den må ha omfattet de bruksmåtene som ville ha inngått i en grunneiers bruk, og ha vært tilstrekkelig synlig til å gi den egentlige grunneieren en oppfordring om å gripe inn for å stanse bruken.

Kravet til synlig bruk gjelder også ved hevd av bruksrett, men det er tilstrekkelig å ha utøvd bruk som en «*bruksrettshavar*», jf. hevdsloven § 7 første ledd. I dette ligger det at bruken må samsvare med det som ville vært naturlig for en bruksberettiget i et tilsvarende område. Den som bare har drevet hogst der det ligger til rette for også å drive beite, jakt og fiske, kan få anerkjent bruksrett til hogst, men ikke eiendomsrett. Har vedkommende vært så godt som alene om å hogge, kan det dreie seg om en eksklusiv hogstrett. Det er imidlertid ikke til hinder for å erverve en ikke-eksklusiv hogstrett at også grunneieren eller andre har drevet hogst i området.

Godtrovilkåret er for hevd av eiendomsrett nedfelt i hevdsloven § 4 første ledd, og er i § 7 annet ledd gitt tilsvarende anvendelse ved hevd av bruksrett. § 4 første ledd slår fast at den som «*veit at han ikkje eig tingen, hevdar ikkje*», og at det samme gjelder den som ikke vet det fordi han «*ikkje har vore so aktsom som han burde etter tilhøva*». Dette betegnes ofte som et krav om *aktsom god tro*. Den gode troen trenger ikke ha vært til stede fra det tidspunktet bruken startet, ettersom manglende protester etter forholdene vil kunne være egnet til å etablere god tro. Fra det tidspunktet god tro er etablert, må den imidlertid være til stede i full hevdstid, enten den er 20 eller 50 år. Er først hevden fullført, vil det ikke ha noen rettsvirkninger om hevderen senere bringes ut av god tro. Det gjelder også om dette skjer kort tid etter fullført hevdstid.[21]

Er det aktuelt å legge sammen hevdstiden til flere brukere, jf. hevdsloven § 3, må alle ha vært i god tro. Er hevderen ikke en enkeltperson, men en gruppe, for eksempel befolkningen i ei bygd, er det ikke påkrevd at alle i gruppen har vært i god tro, men et klart flertall må ha vært det.[22]

Ifølge hevdsloven § 5 kan den som alt har «*rett til å sitja med tingen*» ikke hevde rett til den. Dette innebærer at bruk som har grunnlag i en tillatelse fra eieren, så som en leieavtale eller et stilltiende samtykke (tålt bruk), ikke gir rom for rettighetserverv, med mindre bruken går ut over tillatelsens rammer. Det kan ellers være vel så nærliggende å anse dette som en spesialanvendelse av godtrovilkåret og bruksvilkåret, enn som et selvstendig hevdsvilkår.[23] Dette fordi den som utøver bruk med grunnlag i en tillatelse, normalt ikke vil være i god tro med hensyn til at bruken kan utøves uavhengig av tillatelsen. Videre vil bruk som utøves innenfor rammene av en tillatelse ikke ha et omfang som gir eieren grunn til å gripe inn mot den.

6.2.3.2 Alders tids bruk

Vilkårene for rettighetserverv ved *alders tids bruk* er av samme art som hevdsvilkårene, men er ikke lovfestet. I Selbusaken omtaler førstvoterende vilkårene på følgende måte:[24]

> «Rettserverv ved alders tids bruk hviler på tre elementer: Det må foreligge en viss *bruk,* som må ha funnet sted i *lang tid*, og ha skjedd i *god tro*. Man har imidlertid ikke faste kriterier ved avgjørelsen om de enkelte vilkår er oppfylt. Brækhus/Hærem: Norsk Tingsrett side 610 fremhever at vilkårene ikke er uavhengige –"en kan for eksempel slappe noe på kravene til tiden, dersom bruksutøvelsen har vært mer markert og omvendt, og for det annet tas det også hensyn til andre momenter som for eksempel rettighetens art og kvalitet, hvor tyngende den er for den tjenende eiendom og hvor nødvendig den er for den eller dem som påstår å ha retten". Dette er etter min mening en dekkende beskrivelse.
>
> Dette ervervsgrunnlag er aktuelt i mange forhold. Og som det fremheves i sitatet foran, må det blant annet legges særlig vekt på "rettighetenes art". Da vår sak gjelder beiterett for rein, må det tas hensyn til de særlige forhold innen reindriften.»

Blant de særlige forholdene som ble hensyntatt, var at reindrift er en ekstensiv bruksform, der arealbruken varierer fra år til år avhengig av vær, vind og beitenes beskaffenhet. Sammen med reindriftssamenes nomadiske driftsform medførte dette at «*avbrudd ikke [kan] hindre rettserverv selv om det har hatt atskillig lengde*». Videre kunne ikke rettserverv være «*avskåret utelukkende fordi det er såkalt "streifbeiting" som har funnet sted.*» Med henvisning til den nomadiske driftsformen og det forholdet at reindriften tidligere i hovedsak gjorde bruk av organiske og nedbrytbare materialer, er det også uttalt at det må utvises varsomhet med «*å trekke slutninger av at man*

21 Se Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 247–249.

22 Se for eksempel Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 401–403.

23 Miriam Skag, *Tålt bruk*, [i] Lov og Rett 2004, s. 553 flg. på s. 569–570 og Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 298–302.

24 Rt. 2001 s. 769 på s. 788–789. Saken er behandlet i plenum og avsagt med dissens (9-6), men det var enighet om utgangspunktene for bevisvurdering og rettsanvendelse, jf. annenvoterende på s. 817. Det bemerkes for øvrig at uttrykket «*den tjenende eiendom*» i sitatet sikter til den eiendommen hvor den rettsstiftende bruken har pågått.

mangler konkrete opplysninger om [reindrifts]samenes tilstedeværelse i et område».[25]

Høyesterett har også i senere saker der alders tids bruk har vært anført som grunnlag for erverv av rettigheter til grunn og naturressurser i samiske bruksområder, uttalt at anvendelsen av reglene om alders tids bruk må tilpasses samisk bruk og samiske rettsoppfatninger. I Stjernøy-saken, der de samiske rettighetspretendentene ikke fikk medhold i at de med grunnlag i alders tids bruk hadde ervervet eiendomsrett til mesteparten av Stjernøya, uttaler førstvoterende:[26]

> «De ulovfestede reglene om alders tids bruk er fleksible og kan i noen grad tilpasses forholdene i den konkrete sak. Overfor den samiske befolkningen vil det blant annet måtte tas hensyn til samiske sedvaner om kollektiv bruk. Hovedspørsmålet i saken er om de ankende parter og deres rettsforgjengere har rådet over deler av Stjernøya som om de var eiere. For at dette skal være tilfellet, må de ha brukt øya i et tilstrekkelig omfang med hensyn til intensitet og kontinuitet. Sentralt i denne sammenheng er hvor dominerende bruken har vært sammenliknet med andres bruk av de aktuelle områdene.»

Det følger av det som hittil er sagt, at det ikke kan angis noen absolutt grense for hvor lang *brukstid* som kreves for rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk. I sin alminnelighet kreves det imidlertid betraktelig mer enn ved hevd, og ofte henimot 100 år.[27] På samme måte som ved hevd, er det også et krav at bruken må ha vært utøvd i sammenheng. Det vil imidlertid – uten at det kan angis noen eksakte tidsrammer – være rom for mer langvarige bruksopphold enn ved hevd, før oppholdet anses som så omfattende at et pågående rettighetserverv blir avbrutt.

Vilkårene er mer lempelige og mer fleksible enn hevdsvilkårene når det gjelder *brukens innhold og intensitet*. Det kreves ikke like omfattende eller intensiv bruk dersom bruken har vært langvarig. Har bruken vært intensiv, kan det som fremholdt i Selbu-dommen, bli slakket på tidskravet, som da vil kunne nærme seg 50 år. For å lede til erverv av eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk, må bruken ha omfattet de bruksmåtene som det ville vært naturlig for eieren å utnytte i et tilsvarende område. I Svartskog-skogen konkluderte Høyesterett med henvisning til at bruken hadde «*vært altomfattende og intensiv*», med at bruksvilkåret var oppfylt.[28]

Videre kreves det også for erverv av eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk at bruken må ha hatt en viss intensitet og ha vært dominerende i forhold til andres bruk. I Stjernøy-saken behandler Høyesterett spørsmålet om erverv av eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk i premiss 95 til 117, og legger til grunn at verken Stjernøy reinbeitedistrikt eller sakens andre rettighetspretendent, Sara-gruppen, hadde utøvd tilstrekkelig intensiv og dominerende bruk til å få medhold. For å begrunne dette viser Høyesterett blant annet til at også den fastboende befolkningen hadde «*gjort bruk av store deler av øya*», og til at staten hadde «*manifestert eierrådighet over øya gjennom juridiske disposisjoner i form av utvisninger, salg og bortfeste*.»[29]

Godtrokravet er i utgangspunktet det samme som ved hevd. Den lengre brukstiden kan imidlertid gjøre aktsomhetsterskelen noe lavere.[30] Det er en følge av at det kan være vanskelig å avklare hvilken oppfatning rettighetspretendentens forgjengere hadde da bruken startet. Er tidsvilkåret oppfylt, vil bruken dessuten har pågått uhindret i hele ervervsperioden. Dette vil ofte ha styrket brukernes oppfatning om at bruken hadde grunnlag i en rettighet.

For øvrig kan det også ved alders tids bruk stenge for rettserverv at brukeren har annen lovlig adkomst (hjemmel) til bruken, eller at bruken er tålt.[31] Det er imidlertid på samme måte som ved hevd, vanskelig å si noe om hvilken selvstendig betydning dette har ved siden av kravene til brukens omfang og innhold, og bruksutøverens rettsoppfatning/gode tro.

6.2.3.3 Festnede rettsforhold

Finnmarkslovens forarbeider omtaler festnede rettsforhold (festnet bruk) som et selvstendig ervervsgrunnlag ved siden av hevd og alders tids bruk.[32] Festnede rettsforhold synes også flere ganger å ha vært anvendt i rettspraksis som grunnlag for erverv av rettigheter i utmark.[33] At festnede rettsforhold er et selvstendig ervervsgrunnlag har også støtte i juridisk teori,[34] men det har også vært anført at betegnelser som «festnede» rettsforhold og «festnet» bruk mer har vært brukt som

25 Rt. 2001 s. 769, henholdsvis på s. 789 og 792–793.

26 HR-2016-2030-A premiss 96.

27 Se nærmere Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008), s. 186–195, der det er uttalt at «*[s]om et utgangspunkt kan den nedre grensen for rettighetserverv ved alders tids bruk settes til ca. 50 år*» (s. 190), men at rundt 100 års bruk er «*en retningslinje i den samlede vurderingen av om alders tids bruk foreligger*» (s. 195).

28 Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen) på s. 1244.

29 HR-2016-2030-A premiss 111 til 113.

30 Se blant annet Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2 utg. (2008) s. 203 flg., særlig på s. 224.

31 Se nærmere Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 156–181.

32 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 37.

33 Se blant annet Rt. 1937 s. 158 (Follafoss), Rt. 1963 s. 370 (Lågen), Rt. 1963 s. 1263 (Vinstra) og Rt. 1991 s. 1311 (Beiarn-Skjerstad).

34 Se for eksempel Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 71, Karl Arne Utgård, *Bruk i alders tid* [i] JV 2002 s. 253–262 på s. 258–260 og Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg (2016) s. 52–53.

et argument for å stadfeste en etablert tilstand, enn som et egentlig ervervsgrunnlag.[35]

Festnede rettsforhold har ofte vært sammenliknet med alders tids bruk, og har også vært omtalt som «*en variant av alders tids bruk*».[36] I flere av dommene som viser til festnede rettsforhold er imidlertid kravet om rettsoppfatning/god tro hos rettighetserververen nedtonet. Samtidig er den egentlig berettigedes passivitet over lengre tid tillagt betydelig vekt.[37] I Rt. 1949 s. 492 som gjaldt bortfall av beiterett i «Tolgas heimtrakt», er det for eksempel uttalt:[38]

> «Skulle de setereierne som i sin tid har flyttet ut og ikke har tatt helsommerbeiting opp igjen, nå kunne ta til med helsommerbeiting i heimtrakten, ville de rive opp i de faktiske bruksforhold som således for lengst har festnet seg, og de ville skape et problem som det måtte støte på betydelige vanskeligheter å løse. Høyesterett finner at de utflyttede setereierne ved sin egen holdning overfor den utvikling som har funnet sted, har satt seg i den stilling at de må være uten adgang til å gripe inn i de bruksforhold som er denne utviklings resultat.»

I Rt. 1979 s. 1421 konkluderte Høyesterett med at en lokal fiskeforening som i lang tid hadde administrert fisket, hadde ervervet fiskerett på vegne av lokalbefolkningen. I dommen heter det:[39]

> «Jeg er etter dette … ikke enig med lagmannsretten når den har lagt til grunn at innvånerne i Kvam ikke har en virkelig fiskerett i tvistefeltet. Grunneiernes unnlatelse av å manifestere sin nåværende rettsoppfatning overfor Fiskeforeningen kan … ikke ses som et utslag av velvillighet overfor Kvams innvånere som de når som helst kunne gjøre slutt på.»

Et særtrekk ved festnede rettsforhold, er at ofte vil verken eieren eller brukeren kjenne til det korrekte rettsgrunnlaget mellom dem, slik dette kan fremgå av stiftelsesdokumentene. Et eksempel er Rt. 1939 s. 603 der fire gårder i over 100 år hadde delt festeavgifter i strid med stiftelsesgrunnlaget, og hvor Høyesterett fant «*rettsforholdet nu så festnet at det vilde være uriktig å … føre forholdet tilbake til det som de gamle dokumenter av 1689 og 1759 inneholder*».[40]

Denne uttalelsen er også et uttrykk for at Høyesterett tidvis har lagt til grunn at dersom en tilstand har stått ved lag tilstrekkelig lenge, vil det være uheldig å endre denne tilstanden. Et annet eksempel er Rt. 1961 s. 1163 der Høyesterett konkluderte med at skogeieren også eide grunnen, fordi det var «*klart at det ikke nå kan rippes opp i etablerte rettsforhold på det grunnlag at denne mer enn 100 år gamle oppfatning er uriktig*».[41] Se også Rt. 1963 s. 370 der flertallet i Høyesterett med henvisning til at det lokale fisket hadde fått «*stor fasthet og stabilitet*», og et forhold som «*på denne måte og i den grad er festnet, bør og kan ikke nå rives opp*».[42]

Det er antatt at festnede rettsforhold vil være mest aktuelt som ervervsgrunnlag når partene har oversett eller misforstått et stiftelsesdokument, og hvor rettighetspretendenten ikke ville oppfylle godtrokravet etter reglene om hevd eller alders tids bruk.[43]

Et annet forhold som gjør at det kan passe bedre å snakke om festnede rettsforhold enn om alders tids bruk som ervervsgrunnlag, er at det ved festnede rettsforhold ikke nødvendigvis (bare) er spørsmål om rettighetspretendentens fysiske bruk og rettslige disposisjoner knyttet til et bestemt område, men også om mer omfattende forestillinger (lovgivning, forskrifter, administrativ praksis) knyttet til allmenningsforhold. Dette var fremtredende i Vinstra-dommen i Rt. 1963 s. 1263 der Høyesterett bekreftet statens stilling som eier av grunnen i de sørnorske statsallmenningene, men samtidig uttalte at «*det er tale om en eiendomsrett av en særlig karakter på grunn av den særegne og store begrensning de bruksberettigedes rettigheter medfører.*»[44]

For øvrig har det vært antatt at oppfatningen om at staten før finnmarkslovens ikrafttreden var eier av den usolgte grunnen i Finnmark, har grunnlag i læren om festnede rettsforhold. Som nevnt i punkt 4.4, la for eksempel flertallet i Samerettsutvalgets rettsgruppe til grunn at selv om Indre Finnmark tidligere kan ha vært eid av andre enn staten, hadde utviklingen i de drøyt 200 årene etter grensefastsettelsen mot Sverige i 1751 medført at statens eiendomsrett hadde blitt et festnet rettsforhold.[45] Utmarksdomstolen for Finnmark har oppsummert situasjonen slik:[46]

35 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 286–287. Se også Ernst Nordtveit, *Høgsteretts rolle ved utvikling av rettar til fast eigedom*, [i] Schei, Skoghøy og Øie (red), *Lov Sannhet Rett – Norges Høyesterett 200 år*, 2015 s. 765 flg. på s. 775–776.

36 Se for eksempel Thor Falkanger, *Lokal sedvanerett – knyttet til fast eiendom*, [i] TfR 2017 nr. 1 s. 68 flg. på s. 76.

37 Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 389–390.

38 Rt. 1949 s. 492 (Tolgas heimtrakt) på s. 494.

39 Rt. 1979 s. 1421 (Søre Kvam Fiskeforening) på s. 1428.

40 Rt. 1939 s. 603 (Trommestad) på s. 609.

41 Rt. 1961 s. 1163 (Dale Skog) på s. 1172.

42 Rt. 1963 s. 370 (Lågen) på s. 378.

43 Karl Arne Utgård, *Bruk i alders tid*, [i] JV 2002 s. 253–262 på s. 260.

44 Rt. 1963 s. 1263 (Vinstra) på s. 1268, se også s. 1277.

45 NOU 1993:34 s. 261–266.

46 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom i Nesseby-saken, avsagt 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 24–25.

> «Synspunktet om statens eiendomsrett til grunn i Finnmark bygger i korthet på at denne er etablert som et festnet forhold; selv om statens erverv av jurisdiksjon over områdene i fylket etter fredsslutningen i 1613, og etter grensedragningene i 1751 og 1826, ikke nødvendigvis innebar overdragelse av eiendomsrett og private landrettigheter til staten, så er statens eiendomsrett over tid etablert som et festnet forhold.»

I Nesseby-dommen viser førstvoterende til at utmarksdomstolen har sett det som «*et grunnleggende spørsmål om "staten eller andre, ved sine handlinger over tid har brutt ned bygdefolkets rettsoppfatninger og opprinnelige, sedvanebaserte styringsrett over utmarksressursene, og om dette i så fall må aksepteres som et forhold som har festnet seg nærmest som en ny sedvane"*.» Videre uttaler han: «*Etter mitt syn er et slikt utgangspunkt ikke fullt ut treffende, verken rettslig eller ut fra de faktiske forholdene i saken*».[47]

Med dette kan det se ut som førstvoterende mener at det ikke er «*fullt ut treffende*» at statens styringsrett har sitt grunnlag i læren om festnede forhold. Uttalelsen må imidlertid ses i lys av at hovedproblemstillingen i Nesseby-saken slik førstvoterende formulerer den, ikke er hva som er det rettslige grunnlaget for statens rett, men hva som er «*det nærmere innholdet i de bruksrettighetene som lokalbefolkningen har ervervet ved alders tids bruk*.»[48]

Det førstvoterende ikke anser som «*fullt ut treffende*», er derfor trolig at utmarksdomstolen formulerer sakens hovedproblemstilling som et spørsmål om staten hadde brutt ned lokalbefolkningens styringsrett over ressursutnyttelsen i tvisteområdet, mens spørsmålet slik førstvoterende vurderte det, var om lokalbefolkningen hadde ervervet en slik styringsrett ved bruk i alders tid. Selv om førstvoterende besvarer spørsmålet benektende,[49] er dette derfor neppe uttrykk for en oppfatning om at statens eiendomsrett ikke har grunnlag i læren om festnede forhold.

6.2.3.4 Lokal sedvanerett

Lokal sedvanerett er i tingsrettslig forstand en ulovfestet generell rettsregel angående utnyttelsen av fast eiendom, og som gjelder i et geografisk avgrenset område, for eksempel et vassdrag eller en utmarksstrekning. Lokal sedvanerett har samme trinnhøyde som formell lov, og vil derfor i prinsippet måtte stå tilbake for nyere lovgivning. Betydningen av lokal sedvanerett som rettsregel har derfor som følge av samfunnsutviklingen og økende lovregulering blitt betydelig innsnevret, men ikke sjelden er tidligere sedvanebaserte regler blitt kodifisert i lovgivningen. Et eksempel på dette er allmenningsretten,[50] og et annet er retten til utmarksbeite for jordbrukseiendommer i Finnmark. Denne sedvanebaserte retten ble først lovfestet i finnmarksloven § 23 annet ledd.

Lokal sedvanerett påberopes også som ervervsgrunnlag for rettigheter i utmark, og har mange likhetstrekk med alders tids bruk og festnede rettsforhold, og også med hevd for en større personkrets, jf. hevdsloven § 8 annet ledd. Også når ervervsgrunnlaget er lokal sedvanerett, må det ha foregått en relativt fast og langvarig bruk, og den rådende lokale rettsoppfatningen må være at bruken er et utslag av en (lokal) ulovfestet rettsregel («opinio juris»). Hålogaland lagmannsrett har i en dom fra 2016 om beiterett i utmark for et større antall eiendommer i Lyngen i Troms gitt følgende oppsummering av vilkårene for rettighetserverv med grunnlag i (lokal) sedvanerett:[51]

> «Sedvanerett innebærer at en faktisk rettstilstand blir tillagt rettslig betydning som hjemmelsgrunnlag for rettigheter over annen manns eiendom. For å kunne konstatere sedvanerett kreves både at det må foreligge en fast praksis, at denne har vært utøvd gjennom lang tid og at den er utøvd i den tro at man fulgte en rettsregel.»

Det har i juridisk teori vært stilt spørsmål ved om lokal sedvanerett har selvstendig betydning som ervervsgrunnlag for rettigheter i utmark ved siden av hevd, alders tids bruk eller festnede rettsforhold.[52] Imidlertid forekommer det at Høyesterett anser lokal sedvanerett som den mest dekkende beskrivelsen av ervervsgrunnlaget. I Rt. 1995 s. 644 konkluderte Høyesterett med at det på grunnlag av lokal sedvanerett var etablert en gjensidig beiterett for grunneierne i tvisteområdet på hverandres utmark, uavhengig av eiendomsgrensene. Dommen viser også at overgangen mellom lokal sedvanerett og alders tids bruk ofte er flytende. Om dette uttaler førstvoterende:[53]

> «Jeg er enig med lagmannsretten i at det, slik omstendighetene her ligger an, er mest dekkende å si at beiteretten har sitt grunnlag i en lokal sedvanerett. Jeg tilføyer imidlertid at når alle de eiendommer sedvaneretten gjelder, har

47 HR-2018-456-P (sak nr. 2017/860) premiss 146.

48 HR-2018-456-P (sak nr. 2017/860) premiss 121. Se også premiss 1, 108-109 og 119-120.

49 HR-2018-456-P (sak nr. 2017/860) premiss 149 der det konkluderes med at lokalbefolkningen «*ikke har utøvd sine bruksrettigheter på en slik måte at det gjennom alders tids bruk er etablert bruksrettigheter som også omfatter rett til forvaltning av naturressursene*».

50 Thor Falkanger, *Lokal sedvanerett – knyttet til fast eiendom*, [i] TfR 2017 nr. 1 s. 68 flg. på s. 71. Se også s. 76.

51 Hålogaland lagmannsrett, dom avsagt 14. januar 2016 (LH-2015-82310). Se også LH-2006-295.

52 Thor Falkanger, *Lokal sedvanerett – knyttet til fast eiendom*, [i] TfR 2017 nr. 1 s. 68 flg. på s. 99.

53 Rt. 1995 s. 644 (Balsfjord) på s. 650.

> utøvet bruken i alders tid, slik tilfellet i stor grad er her, vil begrepene lokal sedvanerett og alders tids bruk gli over i hverandre, jf. dommen i Rt. 1912 s. 433.»

Det som her er sitert, illustrerer en sentral forskjell mellom alders tids bruk og lokal sedvanerett som ervervsgrunnlag. Lokal sedvanerett og alders tids bruk glir over i hverandre, men bare så langt alle de aktuelle eiendommene har utøvd bruk i alders tid. Dersom det ikke er tilfellet, vil retten når ervervsgrunnlaget er alders tids bruk, bare tilkomme de eiendommene som oppfyller tidsvilkåret. Er derimot ervervsgrunnlaget lokal sedvanerett, vil også de eiendommene som ikke selv i alders tid har utøvd rettsstiftende bruk, ha del i den sedvanebaserte retten.

En annen forskjell mellom lokal sedvanerett og alders tids bruk, er at lokal sedvanerett forutsetter at den potensielt rettsstiftende bruken må være utøvd i den tro at den samsvarte med en rettsregel. Derfor er det normalt bare villfarelser om innholdet i (lovfestede eller ulovfestede) rettsregler som vil åpne for rettighetserverv med grunnlag i lokal sedvanerett. Villfarelser om faktiske forhold vil ikke gjøre det, fordi slike villfarelser normalt ikke vil gi opphav «*til noen lokal rettsoppfatning*».[54] Ved alders tids bruk kan derimot også villfarelser om faktiske forhold åpne for rettighetserverv, forutsatt at rettighetspretendenten ikke kan bebreides for å ha tatt feil.

For øvrig er det mulig at lokal sedvanerett kan ha større praktisk betydning som ervervsgrunnlag i Finnmark enn ellers i landet. Dette er blant annet et utslag av fylkets spesielle eiendomshistorie,[55] og med at generelle rettsregler på grunn av språklige og kulturelle forhold ikke nødvendigvis har hatt samme innvirkning på lokale rettsoppfatninger som ellers i landet. I tillegg har samiske sedvaner og rettsoppfatninger et særskilt folkerettslig vern i ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8, jf. også artikkel 26 i FNs erklæring om urfolks rettigheter.

6.2.3.5 Okkupasjon

I motsetning til de foran omtalte ekstinktive ervervsformene, er okkupasjon et *originært* (opprinnelig) erverv, som innebærer at noen har tatt et objekt i sin besittelse, og etter hvert har blitt ansett som eier av eller bruksberettiget til dette. Et rettighetserverv som bygger på okkupasjon, kan derfor anses som en rettslig anerkjennelse av en etablert faktisk tilstand.

Okkupasjon er fortsatt et praktisk ervervsgrunnlag for (eierløst) løsøre, og dagens rettsforhold når det gjelder fast eiendom i Norge bygger i ikke liten grad på okkupasjon. I motsetning til i eldre tid, er imidlertid okkupasjon i dag en lite praktisk måte å erverve rettigheter til fast eiendom på.[56] Det er likevel ikke uvanlig at okkupasjon anføres som et argument for å forklare dagens rettighetsforhold, og som ervervsgrunnlag i saker om eiendomsrett til utmark.

For eksempel var Stjernøy reinbeitedistrikts prinsipale rettsgrunnlag i Stjernøy-saken at distriktets reineiere var eiere av mesteparten av øya med grunnlag i okkupasjon, og subsidiært med grunnlag i alders tids bruk. Reinbeitedistriktets motpart, FeFo, viste på sin side prinsipalt til at staten var «*den opprinnelige eieren av de umatrikulerte områdene i ytre Finnmark*», og til at statens eierskap og forvaltning i alle fall var blitt etablert ved «*festnet bruk*».[57]

Høyesterett behandler okkupasjon som mulig ervervsgrunnlag for de aktuelle reineierne i dommens premiss 87 til 94. I premiss 90 siteres følgende fra Utmarksdomstolens avgjørelse:

> «Hva særlig gjelder spørsmålet om hvem som har vært opprinnelig eier, uttaler Finnmarkskommisjonen på side 43 i sin rapport fra felt 1, Stjernøya/Seiland, at det ikke kan utelukkes at antakelser om at staten ikke var opprinnelig eier i utmarksområder kan ha noe for seg. Finnmarkskommisjonen viser imidlertid til at det ikke er gitt at reindriften var opprinnelig eier selv om det forutsettes at staten ikke var opprinnelig eier av Stjernøya. Ifølge kommisjonen kan det være vel så nærliggende at øyas fastboende befolkning hadde en slik posisjon. Utmarksdomstolen er enig i det.»

Førstvoterende fremholder videre i premiss 91 at det som uttales i dette sitatet, ikke ser ut til å stå i strid med de tidsnære kildene reinbeitedistriktet hadde påberopt, og konkluderer i premiss 94:

> «Etter mitt syn er opplysningene om Kautokeinosamenes delvis bruk av Stjernøya til sommerbeite fra "gammel Tid" – et beite som senere ble flyttet til andre kystnære områder – ikke tilstrekkelig til å konstatere eiendomsrett til øya på grunnlag av *prinsippene om okkupasjon*.»

Bruken ble med andre ord ikke ansett som tilstrekkelig fordi det dreide seg om «delvis bruk» som senere ble flyttet til andre områder. Dette viser at det også ved okkupasjon må foreligge en bruk av et visst omfang når det gjelder intensitet og kontinuitet. Imidlertid er det vanskelig å angi mer bestemte krav når det gjelder dette, og også når det gjelder brukstid og rettsoppfatning.

54 Eidsivating Lagmannsrett, dom 23. januar 1997 (LE-1994-02871).
55 Se foran i rapportens kapittel 4.
56 Se Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 5760.
57 HR-2016-2030-A premiss 22 (reinbeitedistriktet) og 41 (FeFo).

Som nevnt foran, fikk reinbeitedistriktet heller ikke medhold i sin subsidiære påstand om eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk. Sakens utfall ble dermed at også de omtvistede delene av Stjernøya er eid av FeFo. Hva som er grunnlaget for FeFos rett, går Høyesterett ikke inn på. Henvisningen i dommens premiss 113 til at staten har «*manifestert eierrådighet over øya gjennom juridiske disposisjoner i form av utvisninger, salg og bortfeste*», tyder imidlertid på at det dreier seg om et festnet rettsforhold, og ikke en opprinnelig rett i form av okkupasjon.

6.2.4 Særlig om erverv av særrettigheter der rettighetspretendenten alt har andel i en rett

Spørsmålet om erverv av en særrett for den som alt har en rett, har i rettspraksis blant annet vært aktuelt ved hevd av særrettigheter i allmenning, men kan også komme opp i andre sammenhenger.

I Stjernøy-saken anførte for eksempel FeFo at reindriftsutøvernes bruk ikke hadde gått ut over den bruken de kunne utøve i kraft av sin alminnelige bruksrett til reindrift. Staten som grunneier hadde derfor ikke hatt noen oppfordring til å gripe inn mot bruken, som derfor ikke kunne gi grunnlag for erverv av eiendomsrett.[58] Høyesterett la til grunn at bruken isolert vurdert uansett ikke hadde vært tilstrekkelig intensiv og dominerende til å etablere eiendomsrett. Det var derfor ikke nødvendig «*på generelt grunnlag å behandle FeFos anførsel om at eiendomsrett ikke kan erverves på grunnlag av en bruk som har vært i samsvar med en bruksrett*».[59]

Når det gjelder særrettigheter i allmenning, har det vært vist til at brukere som har andel i allmenningsretten, må ha utøvd «*en intens, omfattende og etter forholdene eksklusiv bruk som i det vesentlige har utelukket andre bruksberettigede fra en bestemt bruk, eller et bestemt område*», for å erverve ytterligere rettigheter.[60] Dette bygger på at Høyesterett i Rt. 1986 s. 583 uttalte:[61]

> «Man må ved vurderingen av anførslene om hevd og alders tids bruk være klar over at partene i alle fall har en omfattende, og muligens også en eksklusiv, bruksrett til de arealer det her gjelder. Det er tale om en rett, eventuelt en særrett, til beite og slått og til hugst til eget bruk. For at bruken skal gi grunnlag for hevd eller alders tids bruk, må den klart ha gått ut over hva en slik bruksrett har gitt hjemmel for. Generelt at kravene til hevd og alders tids bruk som grunnlag for eiendomsrett til almenningsgrunn, må stilles strengt, se Høyesteretts avgjørelse i Rt. 1927 s. 805 som gjaldt hevd fra bygdealmenning.»

Høyesteretts uttalelse om at de allmenningsberettigedes bruk må «*klart ha gått ut over hva en slik bruksrett har gitt hjemmel for*», er et utslag av at de alt hadde bruksrettigheter i allmenningen. Uttalelsen er dermed, på samme måte som FeFos anførsel i Stjernøy-saken om at bruk i samsvar med en bruksrett er til hinder for hevd av eiendomsrett, et utslag av prinsippet om at «*ingen kan hevde mot sin egen atkomst*.» Dette prinsippet er som fremholdt i punkt 6.2.3.1, jf. også punkt 6.2.3.2, uttrykt i hevdsloven § 5, men gjelder også når ervervsgrunnlaget er alders tids bruk.[62]

I juridisk teori er det fremholdt at det i slike tilfeller må gjøres en «differansevurdering» der det må avklares om den bruken som er utøvd, overstiger den bruken rettighetspretendenten alt har rett til, og vurderes om differansen er så stor at den har gitt grunneieren en oppfordring om å gripe inn. Er svaret bekreftende, vil det være grunnlag for rettighetserverv ut over den alminnelige retten, forutsatt at også vilkårene om brukstid og rettsoppfatning er oppfylt.[63]

Med henvisning til Rt. 1986 s. 583 har det også vært anført at kravet om sterkere bruksintensitet ved erverv av særrettigheter i allmenninger har sammenheng med at staten som eier av allmenningsgrunnen, har «*mindre høve til å føre ein aktiv kontroll*» enn andre grunneiere. Det har vært antatt at dette gjelder enten rettighetspretendenten er allmenningsberettiget eller ikke, og at det «*same må i ein viss grad også gjelde statens umatrikulerte grunn i Finnmark*.»[64] Synspunktet er et utslag av at staten har store arealer å føre tilsyn med, og derfor – i alle fall ikke tidligere – hadde like gode forutsetninger som en privat grunneier til å oppdage og gripe inn mot bruk som den anså som urettmessig. Det har følgelig størst tyngde ved bruk som ikke setter spor etter seg i terrenget. Bruk som manifesterer seg tydelig, må derimot komme i en annen stilling.

Dommen i Rt. 1986 s. 583 gjaldt dessuten grensedragningen mellom private eiendommer og en statsallmenning, der det var spørsmål om private grunneiere hadde utøvd rettsstiftende bruk der de hadde allmenningsrettigheter. Dommen i Rt. 1927 s. 805, som det er vist til i 1986-dommen, gjaldt hevd fra bygdeallmenning. I hvilken grad

58 HR-2016-2030-A premiss 46.

59 HR-2016-2030-A premiss 116.

60 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 264. Se også Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 352–253 og Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 122–123 og 168–171.

61 Rt. 1986 s. 583 (Soknedal søndre) på s. 593.

62 Se for eksempel Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 264–268. Se ellers Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005, s. 295 flg., Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 369–372.

63 Se for eksempel Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 298–315.

64 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 123 og s. 171. I Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 352–353, er synspunktet knyttet til allmenningsforhold generelt, uten at Finnmark er nevnt særskilt.

disse dommene gir grunnlag for slutninger om at det generelt sett skal mer til for å erverve rettigheter med grunnlag i hevd eller alders tids bruk der staten er eller har vært grunneier enn i andre områder, er derfor usikkert.

Det kan også ellers spørres i hvilken grad et prinsipp om at man for å erverve en særrett til bruk som man alt har rett til, må ha utøvd bruk som må «*klart ha gått ut over*» det som har kunnet skje i kraft av den retten man allerede har, er anvendelig i saker om rettighetserverv på den FeFo-forvaltede grunnen i Finnmark. De to nevnte dommene gjelder erverv av særrettigheter i statsallmenning og bygdeallmenning. Den grunnen FeFo forvalter er ingen av delene,[65] selv om de rettighetene lokalbefolkningen i Finnmark har til ulike typer ressursutnyttelse har en allmenningsrettslig karakter, og må karakteriseres som «allmenningslignende» rettigheter.[66]

Saken i Rt. 1986 s. 583 gjaldt dessuten et mulig erverv av eiendomsrett til et område der rettighetspretendentene hadde rettigheter til beite og hogst. Dette er rettigheter som ligger til gårdene i allmenningen. Det er derfor mulig at synspunktet om at det må være utøvd en bruk som går klart ut over den alminnelige retten for at det skal være grunnlag for erverv av særlige rettigheter, må modifiseres noe når det gjelder erverv av allmenningslignende rettigheter som ligger til en videre krets, slik som for eksempel jakt, fangst, fiske og multeplukking.

Prinsippet om at det skal en del til for at den som alt har en bruksrett, kan erverve mer omfattende rettigheter, gjelder imidlertid også på FeFo-grunnen. Det kan når det gjelder dette, vises til Utmarksdomstolens dom av 21. oktober 2016. Domstolen tar utgangspunkt i at retten til multeplukking på den FeFo-forvaltede grunnen er en «allmenningslignende rett», og viser til Rt. 1986 s. 583 og slår fast at man for å erverve særrettigheter i allmenning må ha utøvd «*en intens, omfattende og etter forholdene eksklusiv bruk som i det vesentlige har utelukket andre bruksberettigede fra en bestemt bruk eller et bestemt område*».[67] Mens Finnmarkskommisjonen la til grunn at rettighetspretendenten hadde oppfylt differansekravet og hadde ervervet en særrett,[68] kom Utmarksdomstolen til at hun ikke hadde gjort det. Derfor hadde hun bare en andel i den alminnelige retten til multeplukking i det aktuelle området, men ingen særrett.[69]

En annen dom fra Finnmark som bygger på prinsippet om at erverv av særrett der bruken har grunnlag i en alminnelig rett, krever at bruken har gått klart ut over den alminnelige retten, er Hålogaland lagmannsretts dom i RG 1990 s. 264. Saken gjaldt etterkommerne av en gruppe reindriftssamer som i 1928 hadde avviklet sin reindrift i tvisteområdet. Etterkommerne krevde i 1984 å bli tilkjent eksklusiv reindriftsrett der. Kravet førte ikke frem, blant annet fordi den bruken saksøkernes rettsforgjengere hadde utøvd i tvisteområdet ikke hadde «*gått ut over det som ... også kunne følge av annet rettslig grunnlag, allemannsrett eller en kollektiv bruksrett*.»[70]

6.2.5 Hvem kan erverve rettigheter med grunnlag i langvarig bruk?

Både enkeltpersoner og grupper, for eksempel medlemmene av en familie, folket i ei bygd eller en reinbeitesiida kan erverve rettigheter med grunnlag i langvarig bruk. Videre kan flere personer erverve rettigheter samlet, slik at de blir sameiere eller får en felles bruksrett, men det forutsetter at bruken er utøvd ut fra en oppfatning om at de er sameiere eller samberettigede. Også om bruken er utøvd av en gruppe, gjelder det visse særlige forhold ved anvendelsen av vilkårene for rettighetserverv. Som nevnt i punkt 6.2.3.1, er det ikke påkrevd at alle brukerne var i god tro med hensyn til at bruken er berettiget, men tilstrekkelig at en «*klar overvekt*» var det.[71] Alders tids bruk eller eventuelt lokal sedvanerett, vil i slike tilfeller ofte være et mer aktuelt ervervsgrunnlag enn hevd. Særlig gjelder dette om bruken ikke er utøvd av en klart avgrenset personkrets.[72]

Selv om også en sammenslutning kan erverve rettigheter med grunnlag i langvarig bruk, vil det når det gjelder rettigheter til utmark normalt være den befolkningen som har utøvd den rettsstiftende bruken, og ikke sammenslutningen som sådan, som er rettighetserverver.

Dette kan illustreres av Høyesteretts avgjørelse i Rt. 1916 s. 1249. Spørsmålet var om tvisteområdet, som utgjorde store deler av Hardangervidda, var statsallmenning eller om kommunene Eidfjord og Ullensvang hadde ervervet eiendomsrett til området med grunnlag i hevd eller alders tids bruk. Høyesterett forkastet dette. Kommunene hadde disponert over tvisteområdet i atskillig utstrekning, men dette var som

65 I Rt. 1960 s. 810 (Sifi) uttaler Høyesterett på s. 814–815 at grunnen i Finnmark i alle fall ikke er «*ren statsallmenning*». I Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 103–104 uttaler Justisdepartementet at den forvaltningsordningen som ble foreslått regulert i finnmarksloven har «*store likhetstrekk med en bygdeallmenning*».

66 Se Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 105–106, og Utmarksdomstolen for Finnmarks dom 21. oktober 2016 (16-041336TVI-UTMA) der det på s. 11 uttales at kommisjonens karakteristikk av at retten til høsting av multer på FeFo-grunnen er en «allmenningslignende rett», er en treffende betegnelse.

67 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 21. oktober 2016 (16-041336TVI-UTMA) s. 11.

68 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 5 Varangerhalvøya øst*, 2014 s. 194–195.

69 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 21. oktober 2016 (16-041336TVI-UTMA) s. 14.

70 RG 1990 s. 264 (Hålogland) på s. 275.

71 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 402.

72 Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 351–352.

representant for de bruksberettigede i allmenningen. Deres disposisjoner kunne derfor ikke medføre erverv av eiendomsrett. Rettighetene i allmenningen måtte tilligge den bruksberettigede befolkningen, ikke kommunene som sådanne.

Avgjørelsen fikk et etterspill i Rt. 1948 s. 533 der det var spørsmål om Eidfjord kommune hadde rett til å disponere over statsallmenningen. Kommunen fikk ikke medhold. Rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk var uaktuelt fordi kommunens rådighet over tvisteområdet var for kortvarig til å kunne oppfylle tidsvilkåret.[73] Kommunen hadde heller ikke ervervet noen rett på grunnlag av lokal sedvanerett, stilltiende samtykke fra staten eller hevd. Når det gjelder det siste, sluttet Høyesterett seg til synet til underinstansen, Høyfjellskommisjonen for Sør-Norge. Denne la til grunn at når Rt. 1916 s. 1249 hadde slått fast at kommunen ikke eide tvisteområdet, kunne kommunen heller ikke ha ervervet noen rett til å disponere over det med grunnlag i reglene om hevd. Høyfjellskommisjonen bemerket også:[74]

> «Kommuner har ikke i alminnelighet noen som helst rett i statsalmenninger, og det kan da fornuftigvis ikke bli tale om hevd av en utvidet rett [til å disponere over allmenningen] for Eidfjord kommune.»

Er rettighetserververen en enkeltperson, vil rettigheten som utgangspunkt ligge til ham/henne personlig (eiendomsrett, personlig servitutt) eller til den eiendommen (reell servitutt) som har vært utgangspunktet for den rettsstiftende bruken. Rettigheten kan bli overført til andre gjennom lovlig rettsovergang, for eksempel arv. Er erververen en gruppe, vil retten ligge til gruppen. De som inngår i gruppen, vil ha del i retten så lenge de er en del av gruppen, men ikke etter at de trer ut av denne.[75] Den som flytter fra ei bygd som har en kollektiv rett til ulike former for utmarksbruk, vil etter flyttingen ikke ha del i den kollektive retten. De som flytter til bygda, vil få del i retten til tross for at de ikke selv har bidratt til den rettsstiftende bruken.

Slike rettigheter omtales ofte som «bygdelagsrettigheter». Uttrykket «bygdelag» stammer fra eldre norsk allmenningsrett. I Christian den femtis Norske Lov (1687) 3-12-3 het det for eksempel at «*En hver skal nyde Sætter og Fædrift i den Alminding som ligger til hans Bøjdelav*».

Noen ganger brukes uttrykket for å betegne *rettighetshaverkretsen* og noen ganger for å betegne det *området* hvor folket i ei bygd har ervervet rettigheter på grunnlag av alders tids bruk.[76] Det må ikke forveksles med medlemsbaserte foreninger knyttet til lokale bygdesamfunn. I rapporten her brukes begrepet med mindre noe annet er sagt, for å betegne rettighetshaverkretsen. Når det tales om «bygdelagsrettigheter», siktes det dermed til rettigheter ervervet av befolkningen i et bygdesamfunn med grunnlag i langvarig bruk. Slike rettigheter vil i dag som hovedregel tilkomme bygdas befolkning som kan disponere over rettighetene innenfor lovgivningens rammer.

6.3 Særlig om de folkerettslige kildene

6.3.1 Finnmarkslovens regulering av lovens forhold til folkeretten

Ifølge finnmarksloven § 3 gjelder loven «*med de begrensninger som følger av ILO-konvensjon nr. 169*» og loven skal «*anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk og minoriteter*».

I merknadene til § 3 i Innst. O. nr. 80 (2004–2005) betegner flertallet i Justiskomiteen henvisningen til ILO-konvensjon nr. 169 som en «*begrenset inkorporering*». At finnmarksloven gjelder «*med de begrensninger*» som følger av konvensjonen, innebærer at konvensjonen vil gå foran loven ved eventuell motstrid. Det dreier seg imidlertid ikke om en generell inkorporering der konvensjonen er gitt «*generell forrang over all norsk lovgivning*». Skulle det vise seg at finnmarksloven mangler bestemmelser av et visst innhold, skal domstolene «*ikke bruke ILO-konvensjonen til å bygge ut finnmarksloven*». Dette vil være «*en oppgave for lovgiver*.»[77]

Justiskomiteens flertall bruker dermed uttrykket «*begrenset inkorporering*» som motsats til «*generell inkorporering*». Den direkte rettsvirkningen av inkorporasjonen av ILO-konvensjon nr. 169 begrenses med dette til anvendelsen av finnmarkslovens materielle bestemmelser, og FeFos myndighetsutøvelse etter loven. I Stjernøy-dommen kommenterer Høyesterett dette slik:[78]

> «Uttalelsen [i Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 33] om at ILO-konvensjonen ikke skal brukes til "å bygge ut finnmarksloven" understreker at inkorporeringen var ment å begrense seg til finnmarkslovens egne bestemmelser. Selv om loven regulerer prosedyrene for å avklare rettigheter, regulerer den ikke de *materielle reglene* som rettighetene skal avklares på grunnlag av. At rettigheter ikke kan utledes "direkte fra ILO-konvensjonen", er dessuten uttrykkelig

73 Rt. 1948 s. 533 på s. 539.

74 Høyesteretts gjengivelse av kommisjonens begrunnelse, inntatt i Rt. 1948 s. 533 på s. 540.

75 Se for eksempel NOU 1993: 34 s. 24.

76 Se bl.a. Thor Falkanger, *Allmenningsrett*, 2009 s. 94–98, og NOU 1993: 34 s. 250.

77 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 33.

78 HR-2016-2030-A premiss 76.

> presisert i flertallets merknader til lovens § 5 på side 36 i innstillingen.»

I den uttalelsen fra komitéflertallet i Innst. O nr. 80 s. 36, som Høyesterett her viser til, heter det:

> «*Flertallet* foreslår å innta i finnmarksloven [§ 5] en klar anerkjennelse av at det eksisterer rettigheter i Finnmark som ennå ikke er kartlagt. En direkte henvisning til folkeretten som grunnlag for slike rettigheter er imidlertid problematisk. ILO-konvensjonen slår fast at opparbeidete rettigheter skal anerkjennes, men man kan etter *flertallets* mening ikke utlede rettigheter direkte fra ILO-konvensjonen.»

Det er dermed i finnmarkslovens forarbeider, og med tilslutning fra Høyesterett, lagt til grunn at rettigheter ikke kan utledes «*direkte fra konvensjonen*». Rettighetskartleggingen vil dermed i utgangspunktet måtte skje på grunnlag av de internrettslige reglene om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk som det er redegjort for i punkt 6.2, men slik at den interne tingsretten må anvendes på «samiske premisser», slik Høyesterett har fremholdt blant annet i Stjernøy-saken og Nesseby-saken.[79] Derfor vil både ILO-konvensjonen og andre relevante folkerettslige bestemmelser, kunne ha til dels stor betydning ved anvendelsen av de internrettslige reglene.

Dette følger av det såkalte presumsjonsprinsippet, som innebærer at «*norsk rett så langt som mulig skal tolkes i samsvar med folkeretten*».[80] Justiskomiteens flertall slår fast at ILO-konvensjonen vil være en viktig rettskildefaktor ved anvendelsen av finnmarksloven og at dette «*har sin bakgrunn i presumsjonsprinsippet*» og i at Norge er «*folkerettslig forpliktet til å følge [konvensjonen]*».[81] I merknadene til lovens § 29 første ledd om at kartleggingen skal skje på grunnlag av «*gjeldende nasjonal rett*», sier komitéflertallet at folkerettslige kilder «*vil være relevante i den utstrekning de omfattes av det alminnelige presumsjonsprinsippet*».[82]

6.3.2 Nærmere om de folkerettslige kildenes betydning ved rettighetskartleggingen

6.3.2.1 ILO-konvensjon nr. 169

Som fremholdt i punkt 6.3.1, har Høyesteretts i Stjernøy-saken lagt til grunn at finnmarkslovens § 3 ikke er en generell inkorporasjon av ILO-konvensjon nr. 169 i norsk rett, men en begrenset inkorporasjon som medfører at finnmarksloven må vike dersom det konstateres direkte motstrid mellom bestemmelser i loven og bestemmelser i konvensjonen.

Mer praktisk enn direkte motstrid mellom loven og konvensjonen, er det at loven og de rettsreglene loven foreskriver at skal anvendes – i dette tilfellet de internrettslige bestemmelse om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk – kan bli anvendt på en måte som strider mot konvensjonen. Dette illustreres også av observasjonsuttalelsen fra ILOs «Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations» utarbeidet i 2009 og offentliggjort i 2010, om Norges oppfølging av ILO-konvensjon nr. 169, der det blant annet heter:[83]

> «The Committee notes that under section 29 of the Finnmark Act, the Commission "shall investigate rights of use and ownership to the land" taken over by the Finnmark Estate "on the basis of current national law". In this connection, the Committee also notes that section 3 clarifies that "the Act shall apply within the limits that follow from ILO Convention No. 169" and that it shall be applied "in compliance with the provisions of international law concerning indigenous peoples and minorities". The Committee trusts that the steps necessary will be taken to ensure that the process of identifying and recognizing rights of use and ownership under the Finnmark Act will be consistent with *Article 14(1),* and also *Article 8* of the Convention which requires due regard to customs and customary law of the indigenous peoples concerned in applying national laws and regulations. ***The Committee requests the Government to provide information on further developments and progress made regarding the survey and recognition of existing rights in Finnmark county, including information on the work of the Finnmark Commission and the Uncultivated Land Tribunal for Finnmark.***»

Det fremgår her at særlig artikkel 8 om tilbørlig hensyntagen til sedvaner og rettsoppfatninger, og artikkel 14 (1) om anerkjennelse av landrettigheter, vil være viktige for rettighetskartleggingen. Uttalelsen tyder også på at ekspertkomiteen anser at bestemmelsene om rettighetskartleggingen i finnmarksloven i seg selv oppfyller konvensjonens krav. Den viser videre at komiteen har tillit til at kartleggingen vil bli gjennomført i samsvar med det som følger av artikkel 8 og 14 (1), men at den ønsker informasjon om dette etter hvert som kartleggingsprosessen utvikler seg.

79 HR-2016-2030-A premiss 85 og HR-2018-456-P (sak nr. 2017/860) premiss 125.

80 HR-2016-2030-A premiss 77.

81 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 33.

82 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s.19.

83 International Labour Conference, 99th Session 2010, *Report of the Committee of Experts on the Application of Convention and Recommendations, part II.I Observations concerning reports on ratified Conventions, Indigenous and tribal peoples (Co. 169), Norway* s. 776.

Da ekspertkomiteen i 2014 utarbeidet sin neste – og foreløpig siste – observasjonsuttalelse om Norges oppfølging av ILO-konvensjon nr. 169, hadde den informasjon om kommisjonens rapporter for felt 1 Stjernøya/Seiland og felt 2 Nesseby. I uttalelsen heter det blant annet:[84]

> «The Finnmark Commission issued its first report in March 2012 (the Stjernøya and Seiland field) and its second report in February 2013 (the Nesseby field). The Committee notes that a common feature of the rights recognized by the Commission for the local population and reindeer herders in the two fields is that they are based on long-term utilization. Thus, the rights are protected against expropriation and similar procedures, and also involve certain restrictions on the Finnmark Estate's landowner rights. (...). ***The Committee trusts that the necessary steps will be taken to ensure that the process of identifying and recognizing rights of use and ownership under the Finnmark Act will be consistent with Article 14(1) and also Article 8 of the Convention which requires due regard to customs and customary law of the indigenous peoples concerned in applying national laws and regulations. The Committee therefore requests the Government to provide information on progress made regarding the survey and recognition of existing rights of indigenous peoples in Finnmark County, including information on the work of the Finnmark Commission and the Uncultivated Land Tribunal for Finnmark.***»

Ekspertkomiteen har med andre ord ingen spesifikke merknader til rapportene for felt 1 og felt 2, og har fortsatt tillit til at kartleggingsprosessen vil bli gjennomført i samsvar med artikkel 8 og 14 (1). Det forholdet at komiteen også her viser til disse bestemmelsene i omtalen av rettighetskartleggingen i Finnmark, understreker deres betydning for kartleggingsprosessen.

Ved tolkningen av og den konkrete anvendelsen av disse bestemmelsene, må det tas utgangspunkt i alminnelig folkerettslig tolkningsmetode, slik den kommer til uttrykk i artikkel 31 til 33 i Wien-konvensjonen om traktatretten fra 1969. Norge har ikke ratifisert konvensjonen, men er bundet av det som fremgår av artikkel 31 til 33 ettersom disse bestemmelsene uttrykker alminnelig folkerettslig sedvanerett om prinsippene for traktattolkning.[85]

Det fremgår av hovedregelen i artikkel 31 (1) at tolkningen av folkerettslige traktater og konvensjoner skal skje «*in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and purpose*». Utgangspunktet for tolkningen er med andre ord ordlyden i bestemmelsene, men slik at traktatens formål er et viktig tolkningsmoment. Rettsanvenderen vil når det er flere tolkningsalternativer, måtte velge det som anses best egnet til å oppfylle konvensjonens formål. Dette betegnes som det folkerettslige effektivitetsprinsippet. Prinsippet har medført at konvensjoner og traktater på menneskerettighetens område ofte har blitt tolket dynamisk i tråd med samfunnsutviklingen.[86]

Artikkel 8 (1) i ILO-konvensjon nr. 169 slår fast at ved anvendelsen av «*national laws and regulations to the peoples concerned, due regard shall be had to their customs or customary laws*». Dette innebærer at det ved anvendelsen av interne regler om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk må ses hen til at samiske sedvaner og rettsoppfatninger er en relevant rettskilde. Det må også tas hensyn til dette i den konkrete rettsanvendelsen. Sedvanene og rettsoppfatningene må tillegges tilbørlig vekt når det er spørsmål om samiske rettserverv. Høyesterett har i Stjernøy-saken uttrykt dette slik: «*At tingsrettslige prinsipper skal anvendes på samiske premisser er i tråd med ILO-konvensjonen artikkel 8 nr. 1*», og i Nesseby-saken med en litt annen formulering.[87]

Artikkel 14 (1) er den sentrale bestemmelsen i ILO-konvensjon nr. 169 når det gjelder anerkjennelse av rettigheter til tradisjonelle urfolksområder. Den lyder slik:

> «The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised. In addition, measures shall be taken in appropriate cases to safeguard the right of the peoples concerned to use lands not exclusively occupied by them, but to which they have traditionally had access for their subsistence and traditional activities. Particular attention shall be paid to the situation of nomadic peoples and shifting cultivators in this respect».

Bestemmelsen skiller mellom områder hvor urfolket har vært den dominerende brukergruppen («*lands which they traditionally occupy*»), og områder som urfolket har hatt tilgang til for sitt livsopphold og tradisjonelle aktiviteter, men uten å ha vært enerådende («*lands not exclusively occupied by them, but*

84 International Labour Conference, 104th Session 2015, *Report of the Committee of Experts on the Application of Convention and Recommendations, part II.I Observations concerning reports on ratified Conventions, Indigenous and tribal peoples (Co. 169), Norway.*

85 Se for eksempel Morten Ruud og Geir Ulfstein, *Innføring i folkerett*, 4. utg. (2011) s. 81.

86 For eksempel har den Europeiske Menneskerettsdomstolen (EMD) i flere avgjørelser uttalt at Den Europeiske Menneskerettskonvensjonen (EMK) «*is a living instrument, which must be interpreted in the light of present-day conditions.*» Se for eksempel *Tyrer v. The United Kingdom (application 5856/72), 25. april 1978.*

87 HR-2016-2030-A premiss 85 og HR-2018-456-P premiss 125.

to which they have traditionally had access for their subsistence and traditional activities»). I de førstnevnte tilfellene kan det være grunnlag for å anerkjenne eier- og besittelsesrettigheter («*rights of ownership and possession*»), og i de sistnevnte for å anerkjenne bruksrettigheter («*right to ... use*»).[88] Skillet er ikke ulikt skillet i intern tingsrett om at langvarig utmarksbruk som har hatt et eksklusivt preg, kan gi grunnlag for eiendomsrett, mens bruk som har vært langvarig uten å være eksklusiv, kan gi grunnlag for (ikke-eksklusive) bruksrettigheter.

I Stjernøy-saken drøfter Høyesterett i premiss 77 til 85 om urfolkets bruk av et område må ha vært eksklusiv for at området skal være omfattet av uttrykket «*lands which they traditionally occupy*» i artikkel 14 (1). Etter å ha vist til NOU 1997: 5, NOU 2007: 13 og professorene Graver og Ulfsteins folkerettslige vurdering fra november 2003 av forslaget til ny finnmarkslov, slår Høyesterett i premiss 83 fast at det «*også i norsk tingsrett er lagt til grunn at en begrenset bruk av andre ikke er til hinder for eiendomserverv gjennom utøvelse av eierrådighet i alders tid*». I premiss 85 slutter Høyesterett seg til den oppsummeringen av Rt. 2001 s. 769 (Selbu) og Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen) som er gitt i finnmarkslovens forarbeider, der det blant annet heter:[89]

> «Det synes som Høyesterett [i Svartskogsaken] anvendte den rettsnormen en fortolkning av de folkerettslige tekstene gir i den konkrete tingsrettslige analysen. Dette medførte at samisk bruk og det samiske syn på og holdning til eierposisjon ble lagt til grunn for avgjørelsen. I Selbudommen var dette særlig tydelig i vurderingen av nomadisk bruk og i Svartskogdommen kom dette til uttrykk i vurderingen av god tro og i forhold til tradisjonell samisk rettsoppfatning av eiendomsbegrepet.»

Når det ellers gjelder ordlyden i artikkel 14, angir ikke bestemmelsen et eksplisitt krav til brukens varighet, men det følger av uttrykket «*traditionally occupy*» at dette i relativt lang tid må ha vært situasjonen. Ordlyden stiller heller ikke noe krav om intensiv bruk. Har bruken først vært dominerende eller eksklusiv, kan det derfor neppe stilles særlig strenge krav til intensitet.

Det forholdet at det ikke er sagt noe om brukernes rettsoppfatning i artikkel 14, for eksempel i form av et krav om god tro, må i alle fall – sammenholdt med artikkel 8 – medføre at det internrettslige godtrokravet må praktiseres mildt. For eksempel kan det ikke i seg selv være til hinder for erverv av eiendomsrett på den tidligere umatrikulerte grunnen i Finnmark, at statens eierpretensjoner er uttrykt i tidligere lovgivning og administrativ praksis.

Dessuten kan det også i denne relasjonen trekkes paralleller til de internrettslige reglene om rettighetserverv. Som fremholdt i punkt 6.2.3.2, er vilkårene for alders tids bruk fleksible. Blant annet kan det lempes på kravene til intensitet dersom bruken er langvarig, og langvarig bruk uten faktiske eller rettslige innsigelser vil ofte gi en sterk presumsjon for god tro. En liknende fleksibilitet gjør seg også gjeldende når det gjelder festnede rettsforhold og lokal sedvanerett.[90]

Godtrokravet vil derfor heller ikke etter intern rett alltid ha stor praktisk betydning, men det kan likevel spørres om fraværet av et eksplisitt krav om rettsoppfatning/god tro i artikkel 14 har betydning ut over at kravet må praktiseres mildt. Dette er drøftet i punkt 6.3.2.2 nedenfor.

Ved tolkningen og anvendelsen av artikkel 14, og konvensjonens øvrige bestemmelser, må det ellers ses hen til at bestemmelsene er formulert med sikte på at de skal gjelde i ulike land, der de interne reglene og prinsippene for rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk ikke nødvendigvis er sammenfallende. Dette har kommet til uttrykk i konvensjonens artikkel 34 om fleksibel gjennomføring under hensyntagen til «*the conditions characteristic of each country*».

Det må etter dette antas at en stat oppfyller artikkel 14 (1) dersom den ved anvendelsen av intern tingsrett tar høyde for kulturelle særpreg ved urfolkets bruk og rettsoppfatninger, jf. også artikkel 8 om tilbørlig hensyntagen til urfolks sedvaner. Dette kan som sagt, medføre at det må tas særlig hensyn til urfolkets rettsoppfatninger og til forhold som særpreger urfolkets bruk.

Videre vil det være aktuelt med tilpasninger for å unngå at intern tingsrett anvendes på en diskriminerende måte. For eksempel må vilkårene for rettighetserverv tillempes slik at det reelt sett ikke stilles strengere krav for å anse urfolkets bruk som rettsstiftende enn for å anse bruk utøvd av majoritetsbefolkningen som rettsstiftende. Dette er omtalt i punkt 6.3.2.4.

88 Ordlyden taler om å anerkjenne (recognize) eierrettigheter og sikre (safeguard) bruksrettigheter, men det følger av sammenhengen i artikkel 14 at det i begge tilfellene dreier seg om anerkjennelse av rettigheter, jf. NOU 1997: 5 s. 37, Carl August Fleischer, *Vurdering av dokument offentliggjort 3/11 2003 om «Folkerettslig vurdering av forslaget til ny finnmarkslov»*, februar 2004 s. 33 og Utenriksdepartementet, Rettsavdelingen, *Vurdering av den folkerettslige utredningen til professorene Graver og Ulfstein*, mars 2004 s. 1.

89 Se Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 36 og Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 43.

90 Se for eksempel Thor Falkanger, *Lokal sedvanerett – knyttet til fast eiendom* [i] TfR 2017 s. 68 flg. på s. 87–92, der det fremheves at spørsmålet om det foreligger en lokal rettssedvane vil bero på en bred totalvurdering.

Høyesterett gjorde slike tillempinger både i Selbu-saken og i Svartskog-saken. Avgjørelsene bygger på intern rett, men Høyesteretts rettsanvendelsene var tilpasset det særpregede ved den samiske bruken og de samiske rettsoppfatningene som gjorde seg gjeldende i de to sakene. I Svartskog-saken der konklusjonen om at lokalbefolkningen hadde ervervet eiendomsrett til tvisteområdet var bygget på reglene om alders tids bruk, uttaler førstvoterende:[91]

> «Det støtter imidlertid det standpunktet jeg er kommet til, at det er i godt samsvar med reglene i ILO-konvensjon nr. 169 fra 1989 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater artikkel 14 nr. 1 første punktum og de hensyn denne regelen skal ivareta.»

Høyesterett anvendte ikke artikkel 14 (1) som et direkte rettsgrunnlag, men uttalelsen viser at bestemmelsen ga føringer for anvendelsen av de internrettslige prinsippene. Selv om de samiske rettighetspretendentene ikke fikk medhold i sitt krav om eiendomsrett i Stjernøy-saken, viser omtalen av artikkel 14 (1), jf. artikkel 8 (1), i domspremissene at Høyesterett i den konkrete rettsanvendelsen fastholdt de rettslige utgangspunktene fra Selbu- og Svartskogssaken.

6.3.2.2 Særlig om kravet om god tro/rettsoppfatning

Som nevnt over, etablerer ikke ILO-konvensjonens artikkel 14 noen subjektive vilkår i form av krav om aktsom god tro eller en bestemt rettsoppfatning på urfolkssiden, for å anerkjenne vedkommende folks eier- eller bruksrettigheter i deres tradisjonelle områder. Heller ikke andre folkerettslige bestemmelser om urfolks landrettigheter opererer med slike vilkår. Et sentralt spørsmål blir da hvilken betydning dette får ved vurderingen av samiske rettighetserverv.

En viktig del av årsaken til at de folkerettslige reglene ikke opererer med et godtrokrav, er at de har sitt utspring i at urfolkets historie i dets tradisjonelle bruksområder er eldre enn statenes eksistens eller tilstedeværelse i disse områdene. Se for eksempel ILO-konvensjons artikkel 1 (1) b) der et sentralt element i angivelsen av hvilke folkegrupper konvensjonen gjelder for lyder:

> «peoples in independent countries who are regarded as indigenous on account of their descent from the populations which inhabited the country, or a geographical region to which the country belongs, at the time of conquest or colonisation or the establishment of present state boundaries».

Når urfolket er de opprinnelige besitterne og brukere av de aktuelle områdene, vil det også ha etablert rettigheter til områdene. Ved anerkjennelsen av urfolkets rettigheter etter artikkel 14 er det dermed ikke behov for å operere med et godtrokrav i tillegg til vilkåret om at det må dreie seg om områder «*which they traditionally occupy*» eller områder «*to which they have traditionally had access for their subsistence and traditonal activities*».

De folkerettslige reglene er dessuten i stor grad begrunnet ut fra et rettferdighetshensyn. Det er ansett nødvendig å rette opp den historiske uretten urfolk har vært utsatt for, blant annet ved at de ofte har blitt fratatt sine opprinnelige land- og ressursrettigheter. Blant annet opererer artikkel 27 i FNs urfolkserklæring, som stiller mer konkrete krav enn ILO-konvensjonens artikkel 14 til prosessen for å anerkjenne urfolks landrettigheter, med et rettferdighetsvilkår:

> «States shall establish and implement, in conjunction with indigenous peoples concerned, a fair, independent, impartial, open and transparent process, giving due recognition to indigenous peoples' laws, traditions, customs and land tenure systems, to recognize and adjudicate the rights of indigenous peoples pertaining to their lands, territories and resources, including those which were traditionally owned or otherwise occupied or used.»

Det kan spørres om det er «fair» at urfolk må sannsynliggjøre god tro i saker om landrettigheter i deres tradisjonelle områder, og særlig i saker der staten eller statens rettsetterfølger er motpart.

Ved vurderingen av om det vil være i samsvar med folkeretten å operere med et krav til god tro når samiske land- og ressursrettigheter i tradisjonelle samiske bruksområder skal avklares, kan det være grunn til å skille mellom kollektive og individuelle rettigheter. Rettighetssubjektet etter ILO-konvensjonens artikkel 14 og urfolkserklæringen er «*vedkommende folk*». Dette kan tilsi at det særlig er i saker om kollektive rettigheter at godtrokravet kan være problematisk, mens det kan stille seg annerledes i saker om individuelle rettighetserverv, og i saker der enkeltpersoner innenfor urfolket pretenderer å ha ervervet rettigheter på bekostning av en større gruppe.

Når det gjelder forholdet mellom norsk retts godtrokrav ved rettserverv med grunnlag i hevd eller alders tids bruk, og den manglende formuleringen av et godtrokrav i ILO-konvensjonens artikkel 14, kan det også ses hen til konvensjonens artikkel 34. Denne lyder slik:

> «The nature and scope of the measures to be taken to give effect to this Convention shall be determined in a flexible manner, having regard to the conditions characteristic of each country».

91 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1252.

Følgelig er det rom for en viss fleksibilitet og nasjonale tilpasninger ved den konkrete anvendelsen av konvensjonen. Dette har sin bakgrunn i at konvensjonen er ment å skulle gjelde i stater med ulike rettssystemer og ulike rettsregler. Når norsk rett i sin alminnelighet opererer med et krav om god tro, kan det derfor hevdes at det ikke uten videre vil være konvensjonsstridig å anvende et slikt krav også i saker om samiske rettserverv, så fremt de nasjonale reglene ikke blir anvendt på en diskriminerende måte. Rekkevidden av et slikt synspunkt er likevel usikker. Prinsippet i artikkel 34 kan ikke trekkes så langt at det setter konvensjonen ut av kraft.

Ved vurderingen kan det også være hensiktsmessig å se hen til hva som er bakgrunnen og begrunnelsen for at det i norsk rett opereres med et krav om at rettighetspretendenten må være i aktsom god tro ved hevd og alders tids bruk. Sivillovbokutvalet som forberedte hevdsloven av 1966, uttalte at godtrokravet fremstår som «*meir allment og absolutt hjå oss enn i noko anna land vi kan jamføra med*».[92] Utsagnet er basert på utvalgets redegjørelse for reglene om hevd i dansk, finsk, islandsk, svensk, engelsk, fransk, sveitsisk og tysk rett. Redegjørelsen viser at de fleste av landene opererer med et godtrokrav ved hevd, men at kravet er mer fleksibelt og mindre strengt enn i Norge, der regelen er at det må foreligge aktsom god tro i hele ervervsperioden.[93]

For eksempel er det etter svensk, finsk og fransk rett tilstrekkelig at hevderen var i aktsom god tro da bruken startet, men vedkommende trenger ikke være det i hele hevdsperioden. Islandsk rett stiller krav om god tro, men den gode troen trenger ikke ha vært aktsom. Etter dansk rett er regelen at hevderen «*ikkje plent treng ha vore uvitande om at han vanta rett til den bruken det gjeld*», men at hevd i alle fall må «*nektast i særleg grove tilfelle*». Sveitsisk rett krever god tro i hele ervervsperioden, men mot slutten av perioden er aktsomhetskravet «*mykje mindre*». Etter tysk rett gjelder det ikke noe godtrokrav ved hevd av fast eiendom, men hevd av slike rettigheter er bare aktuelt for dem som er registrert som eier i grunnboken uten å være eier, og er derfor ikke særlig praktisk. I engelsk rett kan bruk som utøves mot protest ikke gi grunnlag for hevdserverv.[94]

Godtrokravet er begrunnet ut fra en rettferdighetstanke om at ingen skal vinne rett ved urett.[95] En slik tanke har mye for seg dersom rettighetspretendenten har opptrådt uredelig eller mot bedre vitende. Vedkommende vil da ikke ha en beskyttelsesverdig posisjon i utgangspunktet, og heller ikke om bruken har pågått i lang tid. Det var et slikt tilfelle som var bakgrunnen for at Høyesterett i Rt. 1844 s. 273 (Ihlsvigen) innførte et godtrokrav ved hevdserverv.[96] Senere er dette kravet generalisert i rettspraksis og juridisk teori, og gjelder nå også ved alders tids bruk.

Begrunnelsen for godtrokravet treffer derimot dårlig der rettighetspretendenten er den opprinnelige besitteren eller brukeren, og hvor vedkommende ikke hadde noen grunn til å anse bruken som urettmessig. I slike tilfeller vil imidlertid godtrokravet bli anvendt slik at rettighetspretendenten vil bli ansett å være i aktsom god tro. En eventuell anvendelse av godtrokravet i de nevnte tilfellene vil derfor gi samme resultat som en ikke-anvendelse av kravet.

Fordi kommisjonen vil måtte ta stilling til en lang rekke rettighetsspørsmål av til dels ulik art og med ulikt innhold, og hvor også rettsgrunnlaget vil variere, er det ellers vanskelig å si noe generelt om dette. I noen tilfeller dreier det seg om rettighetserverv for enkeltpersoner med grunnlag i reglene om hevd, og i andre tilfeller om rettighetserverv for større kollektive grupper der rettsgrunnlaget er reglene om alders tids bruk eller prinsippene om lokal sedvanerett.

Ved den konkrete anvendelsen av de internrettslige ervervsgrunnlagene vil både ILO-konvensjonens artikkel 8 og artikkel 14 og andre relevante folkerettslige bestemmelser være viktige momenter ved rettsanvendelsen. Samtidig vil de ulike internrettslige ervervsgrunnlagene og ervervsvilkårene måtte anvendes på en fleksibel måte, og slik at anvendelsen av godtrokravet også må ses i lys av den underliggende begrunnelsen for å operere med et slikt krav.

I saker der den internrettslige begrunnelsen for godtrokravet ikke slår til, kan gode grunner tale for at godtrokravet ikke tillegges betydning, eller anvendes på en måte som gjør at det anses oppfylt, og slik at saken får et utfall i samsvar med internasjonal urfolksrett. I saker der den internrettslige begrunnelsen for godtrokravet står sterkt, kan derimot det manglende godtrokravet i ILO-konvensjonens artikkel 14 og andre urfolksrettslige bestemmelser, neppe være til hinder for at et slikt krav blir anvendt fordi saken gjelder en samisk rettighetspretendent.

På bakgrunn av det foreliggende rettskildematerialet er det vanskelig å trekke noen sikker konklusjon med hensyn til om det vil være i samsvar med internasjonal urfolksrett å operere med et godtrokrav i saker om samiske rettighetserverv i tradisjonelle samiske områder. De forholdene det her er redegjort for, underbygger imidlertid ytterligere at de internrettslige vilkårene for rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk må tilpasses den konkrete situasjonen i de samiske bruksområdene og anvendes på samiske premisser. Dette har også Høyesterett poengtert ved flere anledninger,

92 Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 6* (om hevd), 1961 s. 20.

93 Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 6* (om hevd), 1961 s. 29–40.

94 Teksten i dette avsnittet bygger på Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 6* (om hevd), 1961 s. 29–40, og tar derfor ikke høyde for eventuelle endringer i de ulike landenes hevdsregler etter 1961.

95 Aage Thor Falkanger, *God tro,* 1999 s. 45–48. Se også s. 66–72.

96 Se nærmere Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 204–209 og s. 219. Se også Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 232–235.

senest under behandlingen av Stjernøy-saken i 2016 og Nesseby-saken i 2018.[97]

6.3.2.3 Særlig om betydningen av statens disposisjoner

Et spørsmål av særlig interesse ved vurderingen av mulige rettighetserverv i Finnmark, er hvilken virkning statlige disposisjoner har for de lokale rettighetsforholdene. Rettspraksis i saker om mulige rettighetserverv på (antatt) statseid grunn, viser at statens disposisjoner ofte har vært et viktig moment ved vurderingen av om lokale rettighetspretendenter har vært i god tro.

Spørsmålet, som dermed har nær sammenheng med godtrovilkåret, er aktualisert etter at rapporten fra FNs spesialrapportør for urfolk, Victoria Tauli-Corpuz, forelå i august 2016. Tauli-Corpuz viser til at Finnmarkskommisjonen i sine første fem rapporter i svært liten grad («almost exclusively»)[98] har funnet grunnlag «*for recognizing Sami individual or collective ownership or usage rights beyond usage rigths already granted to all inhabitants in Finnmark*.» Hun peker videre på at konklusjonene «*seem to have been motivated by the State's active and extensive disposition of land and resources in the investigated fields which is seen to have precluded property or usage rights for the local population*»,[99] og fremholder:[100]

> «The Special Rapporteur is of the view that the State's earlier dispositions as the claimant of property rights in Finnmark cannot be considered to create law in order to support its continued ownership of land. The importance of that point can be further underscored by the fact that in many cases, the Sami communities' severed connection to their lands and resources is a result of earlier government policies and assimilation efforts towards the Sami. A starting point for any measures to identify and recognize indigenous peoples' land and resource rights should be their own customary use and tenure systems. That is also clear in the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, article 26 (3) of which indicates that States are obligated to provide legal recognition and protection to those lands, territories and resources that indigenous peoples have traditionally owned, occupied or otherwise used or acquired "with due respect to the customs, traditions and land tenure systems of the indigenous peoples concerned". Likewise, article 8 (1) of the ILO Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) provides that due regard must be paid to customs and customary law of the indigenous peoples concerned in applying national laws and regulations.»

Spesialrapportørens syn er med andre ord at statens tidligere grunneierdisposisjoner er irrelevante for rettighetskartleggingen, og at dette ytterligere underbygges av at de samiske samfunnene ofte har fått innskrenket sin tilknytning til land og ressurser som følge av tidligere tiders assimileringspolitikk overfor den samiske befolkningen. Synspunktets rettslige forankring er en henvisning til artikkel 26 (3) i FNs erklæring om urfolks rettigheter fra 2007, som er relativt sammenfallende med det som følger av ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8 og 14, jf. også spesialrapportørens henvisning til konvensjonens artikkel 8 (1).

Det synspunktet som fremgår av 2016-rapporten, er betraktelig skjerpet sammenliknet med den uttalelsen FNs tidligere spesialrapportør for urfolksrettigheter, James Anaya, avga i 2011.[101] Her er det i avsnitt 44 fremholdt at «*the Finnmark Act is a compromise text that was crafted to accommodate a diversity of Sami and non-Sami interests in the County, and that it was endorsed by the Sami Parliament. The extent to which it genuinely advances Sami self-determination and resource rights will be determined by its implementation over time*».

ILOs ekspertkomité har ikke tatt opp betydningen av statens disposisjoner i den i punkt 6.3.2.1 omtalte observasjonsuttalelsen fra 2014, som ble utferdighet på et tidspunkt da to av kommisjonens rapporter var publisert. Videre fikk ikke Stjernøy reinbeitedistrikt gjennomslag for sin anførsel i Stjernøy-saken om at det måtte ses bort fra «*statens tidligere eierpretensjon og beføyelser ved avgjørelsen av [reindrifts]*

97 HR-2016-2030-A premiss 74 til 85 og HR-2018-456-P premiss 125.

98 Kommisjonen har i disse fem rapportene behandlet 39 rettighetsmeldinger. 23 av meldingene er fremmet av ulike lokale sammenslutninger og gjelder kollektive rettigheter, og 16 gjelder individuelle rettigheter. Av de 23 kollektive meldingene har 11 fått medhold så langt de har reist spørsmål som er omfattet av kommisjonens mandat, 4 av meldingene har fått delvis medhold og 8 har ikke ført fram. Av de 16 individuelle meldingene har 8 ført frem, 4 er gitt delvis medhold og 4 har ikke ført frem.

99 Kommisjonen har særlig vurdert hvilken innvirkning statens disposisjoner har hatt på de lokale rettsoppfatningene i de feltene den har behandlet, og lagt til grunn at disposisjonene har bidratt til at rettsoppfatninger om lokal eiendomsrett og eksklusive bruksrettigheter ut over befolkningens andel i den alminnelige retten som nå er regulert i finnmarksloven, stort sett har blitt brutt ned. Rettsoppfatningene om lokale (ikke-eksklusive) bruksrettigheter har derimot ikke blitt brutt ned. Disse rettighetene står derfor ved lag og forvaltes av FeFo på vegne av den berettigede befolkningen. Som det er redegjort for i rapportens punkt 4.5, er ikke FeFo en representant for staten eller underlagt statlig styring, men et organ som ledes av Sametinget og Finnmark fylkesting i fellesskap.

100 Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples on the human rights situation of the Sami people in the Sápmi region of Norway, Sweden and Finland, 9. august 2016 avsnitt 23-24.

101 Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples, James Anaya – *The situation of the Sami people in the Sápmi region of Norway, Sweden and Finland*, 6. juni 2011.

samenes tingsrettslige krav på øya».[102] Med henvisning til at Finnmarkskommisjonen etter finnmarksloven § 29 skal utrede bruks- og eierrettigheter i Finnmark på grunnlag av «*gjeldende nasjonal rett*» og til merknadene til finnmarksloven § 5 i Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 36, uttaler Høyesterett i premiss 73:

> «Dette må innebære at statens tidligere rettslige og faktiske disposisjoner over grunnen i Finnmark på vanlig måte vil inngå som momenter ved vurderingen av krav om eiendomsrett på grunnlag av alders tids bruk.»

I premiss 105 bemerker Høyesterett at reindriftssamenes bruk av Stjernøya må «*holdes opp mot statens disposisjoner*.» Etter å ha omtalt statens disposisjoner og de fastboendes bruk noe nærmere, uttaler retten i premiss 113 at staten har «*manifestert eierrådighet over øya gjennom juridiske disposisjoner i form av utvisninger, salg og bortfeste*». Statens disposisjoner ble følgelig vektlagt av Høyesterett, men konklusjonen er trukket etter en bred og sammensatt vurdering. Det er derfor vanskelig å angi hvilken konkret vekt statens disposisjoner har hatt.

I Nesseby-saken redegjør Høyesterett i premiss 133 til 142, jf. også premiss 144, relativt bredt for statens disposisjoner, særlig når det gjelder jordutvisninger og bortforpaktninger av utmarksslåtter. Førstvoterende omtaler lokalbefolkningens bruk i premiss 143 og 144, og poengterer i premiss 145 at lokalbefolkningen ikke «*har utøvd forvaltningsmyndighet av den karakter som Unjárgga gilisearvi/Nesseby bygdelag krever i denne saken*», og uttaler videre:[103]

> «Vurderingen av om det er etablert rettigheter ved alders tids bruk må, som jeg har påpekt, skje ut fra en bred vurdering. Spørsmålet her er om det er etablert en rett til forvaltning av naturressursene. Ved en slik vurdering må lokalbefolkningens handlemåte og oppfatninger holdes opp mot disposisjoner som er foretatt av andre, og som fremstår som utøvelse av en rett til forvaltning. Ved denne vurderingen kan man ikke se bort fra de disposisjoner staten har foretatt på grunnlag av en oppfatning om å være eier. Dette gjelder selv om vurderingen skal skje på samiske premisser, og selv om staten har opptrådt med det uriktige utgangspunkt at samenes utnyttelse av utmarksressursene var "tålt bruk".»

I hvilken grad statens disposisjoner over tvisteområdet har hatt *avgjørende* betydning for konklusjonen, er likevel usikkert. Førstvoterende viser i Nesseby-dommens premiss 149 til at statens utvisninger av grunn og utmarksslåtter har vært foretatt «*på grunnlag av en oppfatning om å være eier av grunnen*», og til at bygdelaget har akseptert at FeFo, hvis eiendomsrett til grunnen er avledet av statens rett, er eier av grunnen i tvisteområdet, og uttaler:

> «Samlet er det mitt syn at lokalbefolkningen ikke har utøvd sine bruksrettigheter på en slik måte at det gjennom alders tids bruk er etablert bruksrettigheter som også omfatter rett til forvaltning av naturressursene.»

I premiss 150 er det fremholdt at dette «*styrkes av at lokalbefolkningens bruk av tvisteområdet … ikke har vært eksklusiv*». Førstvoterende trekker frem at området også har vært brukt av reindriftsutøverne i Reinbeitedistrikt 6/5D (Varangersiidaen), og av andre fastboende i Nesseby kommune,[104] og legger etter en samlet vurdering til grunn at Nesseby bygdelag «*ikke kan få medhold i sitt krav om rett til forvaltning av de naturressursene som saken gjelder*.»[105]

Høyesterett har med andre ord foretatt en vurdering der lokalbefolkningens bruk av og disposisjoner over tvisteområdet, statens disposisjoner og andres bruk har vært sentrale momenter, men hvor det er vanskelig å si noe sikkert om hvilket moment som har hatt størst betydning. For øvrig behandler Høyesterett forholdet til folkeretten, og særlig ILO-konvensjon nr. 169, i dommens premiss 162 til 197, men uten å gå nærmere inn på forholdet til eller den rettslige betydningen av uttalelsene i rapporten fra FNs spesialrapportør fra august 2016.[106]

For øvrig viser også tidligere rettspraksis at statens disposisjoner har vært ansett som relevante momenter i saker om rettighetserverv med grunnlag i hevd eller alders tids bruk på antatt statseid grunn – også når rettighetspretendentene har samisk bakgrunn. I Svartskog-saken vurderte Høyesterett hvilken betydning statens disposisjoner over tvisteområdet hadde for lokalbefolkningens gode tro.[107] Disposisjonene hadde her vært relativt fåtallige og for det meste hatt et offentligrettslig preg. Derfor var ikke rettsoppfatningen om at det eksisterte en lokal kollektiv eiendomsrett til tvisteområdet brutt ned, og lokalbefolkningen vant frem.

Når det gjelder Høyesteretts anvendelse av godtrokravet og vurdering av betydningen av statens disposisjoner over tvisteområdet i Svartskog-saken, må det imidlertid bemerkes

102 Anførselen er gjengitt slik i Stjernøy-dommen (HR-2016-2030-A) premiss 21.

103 HR-2018-456-P premiss 147.

104 HR-2018-456-P premiss 151-154.

105 HR-2018-456-P premiss 199, se også premiss 154.

106 Det fremgår ikke av Høyesteretts domspremisser om og i tilfellet i hvilken grad rapporten var et tema under Høyesteretts behandling av saken. Derimot viser Utmarksdomstolens dom 23. januar 2017 (14-164739 TVI-UTMA) s. 6, 52 og 57 at rapporten var et tema og at den ble vektlagt.

107 Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen), blant annet på s. 1247–1250.

at eiendomshistorien her er annerledes enn i Finnmark. Som det er redegjort for i punkt 4.3.2, utviklet det seg i siste halvdel av 1800-tallet en oppfatning om at grunnen i Finnmark hadde vært eid av Kongen/staten siden «*den ældste Tid*». Grunnen ble dermed oppfattet som «opprinnelig statsgrunn», i motsetning til grunn som staten en eller annen gang har kjøpt, såkalt «innkjøpt statsgrunn». Tvisteområdet i Svartskog-saken faller i sistnevnte kategori. Det inngikk i det området den dansk-norske kongen Fredrik III i 1666 solgte til eieren av Røros kobberverk, Joachim Irgens. Etter at Svartskogen i de neste århundrene hadde vært eid av ulike privatpersoner og private rettssubjekter, kjøpte staten området tilbake og fikk tinglyst skjøte på det i 1885.[108]

Sett med dagens øyne kan det spørres om kongens disposisjoner på 1660-tallet var rettmessige,[109] men oppsitternes rettighetserverv i Svartskog-saken hadde likevel preg av et ekstinktivt erverv. Dette gjør det mer nærliggende å vurdere rettighetspretendentenes gode tro og betydningen av statens disposisjoner i denne saken, enn i saker som gjelder rettigheter i områder som staten har ansett seg som eier av, men hvor grunnen først i nyere tid har blitt matrikulert.

Som Høyesterett viser til i Stjernøy-saken, er det imidlertid ikke noe i finnmarkslovens ordlyd eller forarbeider som tyder på at Stortinget da loven ble vedtatt mente at tidligere statlige disposisjoner i Finnmark ikke skulle kunne vektlegges ved rettighetskartleggingen. I så fall ville § 29 første ledd hatt om ikke en annen formulering, så i alle fall et tillegg hvor dette fremgikk.

Dette har sin bakgrunn i at fri bevisførsel og fri bevisvurdering er grunnleggende prinsipper i norsk prosessrett. Prinsippene innebærer at sakens parter i utgangspunktet står fritt til å føre de bevisene de ønsker og at retten står fritt ved vurderingen av hvilken vekt bevisene skal tillegges. Etter at prinsippene ble formelt lovfestet i tvisteloven (2005) §§ 21-2 og 21-3, må det forholdet at et bevis ikke kan føres for eller anvendes av retten, ha en særskilt lovhjemmel i form av en unntaksbestemmelse. Når finnmarksloven ikke har slike regler om statens tidligere disposisjoner i Finnmark, [110] er derfor det rettslige utgangspunktet at disse etter «*gjeldende nasjonal rett*» kan trekkes inn ved vurderingen av dagens rettighetsforhold i fylket.

Kommisjonen må imidlertid se hen til spesialrapportørens uttalelse, som kan begrense vekten av de statlige disposisjonene. Hvilken vekt de skal tillegges, er likevel en sammensatt vurdering. Her kan blant annet disposisjonenes starttidspunkt, omfang og preg av offentligrettslig eller privatrettslig rådighetsutøvelse ha betydning. Et annet forhold som kan spille inn, er befolkningssammensetningen i det aktuelle området. Spørsmålet om betydningen av statens disposisjoner, og om de for eksempel har kapasitet til å endre rettsstillingen ved å bryte ned lokale rettsoppfatninger, kan derfor ikke besvares generelt. Dette vil måtte vurderes konkret fra sak til sak.

6.3.2.4 Særlig om ikke-diskriminering

Tanken om at alle mennesker skal behandles likt og ha like muligheter, er grunnleggende i menneskerettslig sammenheng. Det finnes derfor en rekke folkerettslige bestemmelser som tar sikte på å hindre diskriminering. For eksempel uttrykker artikkel 26 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) et generelt prinsipp om likebehandling der det heter:

> «All persons are equal before the law and entitled without any discrimination to the equal protection before the law. In this respect, the law shall prohibit any discrimination and guarantee to all persons equal and effective protection against discrimination on any ground such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.»

Det likebehandlingsprinsippet som er uttrykt her, vil ikke alltid være tilstrekkelig til å etablere reell likebehandling mellom ulike grupper i samfunnet. I en del tilfeller vil det for å oppnå dette være nødvendig å legge forholdene særskilt til rette for bestemte grupper. Dette er bakgrunnen for at artikkel 1 (4) i FNs rasediskrimineringskonvensjon av 1965 slår fast at tiltak som iverksettes for å sikre tilfredsstillende fremgang for etniske grupper eller individer som trenger særskilt beskyttelse, ikke skal anses som rasediskriminering, og at statene etter artikkel 2 (2) er forpliktet til å treffe særskilte tiltak for å beskytte slike grupper når forholdene tilsier det.

Erkjennelsen av at det for å etablere reell likebehandling ikke alltid er tilstrekkelig med formell likhet, er et resultat av en gradvis utvikling. Et talende uttrykk for dette er avgjørelsen til Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) i Thilmmenos-saken fra 2000.[111] Følgende utsagn illustrerer

108 Se nærmere Rt. 2001 s. 1229 (Svarstkogen) på s. 1229–1232.

109 Se for eksempel Øyvind Ravna, *Kongelige disposisjoner på 1600-tallet og betydningen for bygdefolks adgang til å eie og forvalte utmark i Nord-Norge*, [i] Ottar nr. 300, 2014 (2), s. 19 flg.

110 Finnmarksloven har et eksplisitt bevisforbud i § 41 annet ledd der det blant annet fremgår at Utmarksdomstolen ikke kan ta imot vitneforklaring fra Finnmarkskommisjonens medlemmer.

111 Hovedspørsmålet i saken var om statens vedtak om ikke å tilkjenne Thilmmenos statsautorisering som regnskapsfører fordi han tidligere var dømt for å ha nektet å bruke militæruniform av religiøse årsaker, var et brudd på det aksessoriske diskrimineringsforholdet i EMK artikkel 14, sammenholdt med artikkel 9 om religionsfrihet mv.

den nyere forståelsen av prinsippet om ikke-diskriminering og rett til likestilling:[112]

> «The Court has so far considered the right under Article 14 not to be discriminated against in the enjoyment of the rights guaranteed under the Convention is violated when States treat differently persons in analogous situations without providing an objective and reasonable justification ... However, the Court considers that this is not the only facet of the prohibition of discrimination in Article 14. The right not to be discriminated against ... is also violated when States without an objective and reasonable justification fail to treat differently persons whose situations are significantly different.»

Retten til reell likebehandling krever dermed ikke bare at like tilfeller behandles likt, men også at ulike tilfeller må behandles ulikt dersom det ikke foreligger objektive og saklige grunner som tilsier noe annet. Dette har blant annet ført til at barn tilhørende minoriteter og urfolk har rett til opplæring i og på eget språk, og under hensyntagen til deres kulturelle, språklige og etniske bakgrunn. Det har vært en tilsvarende utvikling når det gjelder urfolks land- og ressursrettigheter.

Mer konkret innebærer dette at urfolk har krav på at det ved rettsanvendelsen må tas hensyn til forskjellen mellom deres og majoritetsbefolkningens situasjon. Dette gjelder også i saker om urfolks rett til land og ressurser i deres tradisjonelle bruks- og bosettingsområder.

De folkerettslige bestemmelsene om urfolks rettigheter kan dessuten anses som et oppgjør med den historiske diskrimineringen urfolk har opplevd, også når det gjelder manglende anerkjennelse av land- og ressursrettigheter. Dette kommer for eksempel til uttrykk i fortalen til FNs erklæring om urfolks rettigheter av 2007 der det blant annet heter:

> «indigenous peoples have suffered from historic injustices as a result of, inter alia, their colonization and dispossession of their lands, territories and resources, thus preventing them from exercising, in particular, their right to development in accordance with their own needs and interests.»

Det fremgår videre av erklæringens artikkel 2 at retten til ikke-diskriminering går lenger enn retten til formell likhet ved at den fastslår at urfolk og individer tilhørende urfolk har rett til frihet fra enhver form for diskriminering, også ved utøvelsen («in the exercise») av deres rettigheter.

FNs rasediskrimineringskomité (CERD), som overvåker statspartenes gjennomføring av rasediskrimineringskonvensjonen, har i flere uttalelser tatt opp problemer knyttet til historisk og eksisterende diskriminering av urfolk, også diskriminering angående retten til eiendom. Se blant annet General Recommendation XXIII fra 1997 der det er uttalt:[113]

> «3. The Committee is conscious of the fact that in many regions of the world indigenous peoples have been, and are still being, discriminated against and deprived of their human rights and fundamental freedoms and in particular that they have lost their land and resources to colonists, commercial companies and State enterprises. Consequently, the preservation of their culture and their historical identity has been and still is jeopardized.
>
> ...
>
> 5. The Committee especially calls upon States parties to recognize and protect the rights of indigenous peoples to own, develop, control and use their communal lands, territories and resources and, where they have been deprived of their lands and territories traditionally owned or otherwise inhabited or used without their free and informed consent, to take steps to return those lands and territories.»

Komiteen anvender med dette prinsippet i rasediskrimineringskonvensjonens artikkel 5 (d) (v), jf. artikkel 2. Det fremgår her at statspartene plikter å eliminere alle former for rasediskriminering også når det gjelder «*the right to own property alone as well as in association with others*» på urfolk i kollektiv forstand. Dette til tross for ordlyden i bestemmelsene primært synes å etablere beskyttelse for individer og (mindre) grupper av individer. En slik forståelse er også lagt til grunn og videreført i nyere folkerettslig utvikling. Mathias Åhrén har oppsummert dette slik:[114]

> «The notion that human rights apply to individuals only – and in the same manner to all individuals – may seem incompatible with the notion of peoples' rights and differential treatment.... recently international law has simply evolved. It has come to embrace rights of indigenous peoples' as such and has come to hold that individuals belonging to ethnic and culturally distinct groups, such as indigenous peoples, are entitled to differential treatment.»

I en avgjørelse avsagt i mai 2017 der det var spørsmål om en svensk sameby oppfylte vilkårene for å få realitetsbehandlet en klage på at det var gitt konsesjon til gruvedrift i et

112 European Court of Human Rights, Application no. 34369/97, judgment 6. April 2000, para. 44.

113 Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), *General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples: 18/08/97*.

114 Mathias Åhrén, *Indigenous Peoples' Status in the International Legal System*, 2016 s. 162.

tradisjonelt samisk område, trekker CERD inn FNs urfolkserklæring ved tolkningen av artikkel 5 (d) (v) i rasediskrimineringskonvensjonen. Artikkel 5 (d) (v) omhandler retten til ikke-diskriminering og likestilling når det gjelder «property rights», og som ledd i begrunnelsen for at vilkårene for å realitetsbehandle klagen var oppfylt, viser CERD til artikkel 26 (2) i erklæringen og uttaler:[115]

> «On the second issue, i.e. whether the petitioners' claim falls within the scope of article 5 (d) (v), the Committee recalls that Art. 26 (2) of the Declaration on the Rights of Indigenous Peoples establishes the right for indigenous peoples to own, use, develop and control "lands, territories and resources that they possess by reason of traditional ownership or other traditional occupation or use". This definition has been endorsed by the Committee in its General Recommendation No. XXIII where it has called upon States parties to recognize and protect the rights of indigenous peoples to own, develop, control and use their communal lands, territories and resources. The Committee therefore considers that, for the purpose of admissibility, the petitioners' claims raise issues related to article 5 (d) (v), as well as articles 5 (a) and 6 of the Convention, that such claims have been sufficiently substantiated and that they should be examined on their merits».

Som fremholdt i punkt 6.3.2.2, innebærer de folkerettslige kildene at det tidvis vil være nødvendig å tilpasse anvendelsen av de internrettslige reglene om rettighetserverv slik at de ikke blir anvendt på en diskriminerende måte. Behovet for en slik tilpassing har sin bakgrunn i at de norske reglene om erverv av eier eller bruksrettigheter ved hevd eller alders tids bruk i sin opprinnelige utforming og anvendelse er tilpasset det norske bondesamfunnet. Bruken hadde her som regel et fast utgangspunkt i et gårdsbruk og var derfor ofte mer synlig for omverdenen og mer intensiv innenfor et bestemt område enn for eksempel den samiske reindriftens bruk.

Dersom man i rettsanvendelsen stiller de samme kravene til brukens omfang og intensitet når det er spørsmål om samiske rettighetserverv, vil det derfor være en fare for at anvendelsen av reglene kan ha en diskriminerende effekt, selv om reglene i utgangspunktet er like for alle. Den kulturelle tilpasningen som Høyesterett har gjort i Selbu-dommen der det ble tatt høyde for reindriftens bruksmessige og kulturelle særtrekk, og i Svartskog-saken der godtrokravet ble anvendt i lys av samiske rettsoppfatninger, har derfor støtte i den folkerettslige utviklingen.

Tidligere ble urfolks rettigheter til land og ressurser i hovedsak vurdert i en kulturell kontekst. Et eksempel på dette er den forståelsen som FNs menneskerettighetskomité har lagt til grunn ved tolkningen av SP artikkel 27, hvor det er lagt til grunn at urfolks bruk av tradisjonelle områder og ressurser er en integrert del av deres kulturutøvelse.[116] Kulturperspektivet er fremdeles viktig, men nyere internasjonal rettspraksis viser at man også legger vekt på likestilling mellom urfolk og majoritetsbefolkningen når det gjelder eiendomsretten som sådan.

Utviklingen når det gjelder forståelsen av ikke-diskriminering og retten til likestilling i relasjon til urfolks landrettigheter, har vært særlig markant i det inter-amerikanske menneskerettighetssystemet, men har også fått tilslutning i andre deler av verden.[117] Det finnes i dag relativt mange eksempler fra andre land og regioner som viser en utvikling der urfolks tradisjonelle besittelse av landområder har blitt likestilt med formell hjemmel eller andre former for anerkjennelse av eiendomsrett. Et viktig fellestrekk i sakene er også at det ikke stilles noen subjektive vilkår om «god tro» på urfolkssiden, men opereres med et objektivt og faktabasert vurderingsgrunnlag, hvor urfolks tradisjoner og rettsoppfatninger er tillagt stor vekt.[118]

6.3.2.5 Noen oppsummerende betraktninger

Utgangspunktet for kommisjonens rettslige vurderinger vil være de internrettslige prinsippene om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk, men anvendt i lys av det som kan utledes av ILO-konvensjon nr. 169 og andre relevante folkerettslige kilder.

Et eksempel på en slik kilde er bestemmelsen om kulturvern i SP artikkel 27, jf. også artikkel 1 om selvbestemmelsesrett. Artikkel 27 har vært gjenstand for betydelig konkretisering gjennom håndhevelsespraksis i FNs Menneskerettskomité. I motsetning til ILO-konvensjonen, er

115 Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), Decision adopted under article 14 of the Convention, concerning communication No. 53/2013 (Lars-Anders Agren et al v. Sweden), 1/16 May 2017.

116 UN Human Rights Committee, *General Comment No. 23*, (Art. 27), (CCPR/C/21/Rev.1/Add.5), 26. april 1994.

117 Se Jo Pasqualucci, *International Indigenous land Rights; A Critique of the Jurisprudence of the Inter-American Court of Human Rights in Light of the United Nations declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, Wisconsin International Law Journal 51, 2009, s. 58–61. Maia Campbell & s. James Anaya, *The Case of the Maya Villages of Belize: Reversing the Trend of Government Neglect to secure Indigenous Land Rights,* Human Rights Law Review 8:2, 2008 s. 394, Nigel Banks, *Land Claims Agreements in Arctic Canada in light of International Human Rights Norms,* Yearbook of Polar Law, 2009 s. 222–226 og Mathias Åhrén, *Indigenous Peoples' status in the International Legal System*, 2016 s. 169–194.

118 Se nærmere Finnmarkskommisjonen, *Internasjonal utvikling i forståelsen av ikke-diskriminering og retten til likestilling i relasjon til urfolks land og ressursrettigheter*, notat 2. juli 2017 (jnr. 14/315-100).

bestemmelsen generelt inkorporert i norsk rett, og har derfor direkte rettsvirkning. Det som følger av SP går dessuten foran annen norsk rett ved motstrid, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3.

Et annet folkerettslig dokument av stor interesse, er FNs urfolkserklæring. Den ble vedtatt av FNs generalforsamling 13. september 2007 med 144 mot fire stemmer.[119] Erklæringen er ikke formelt bindende, men har atskillig rettslig betydning både fordi den har stor internasjonal tilslutning og fordi den i betydelig grad uttrykker prinsipper som må anses som folkerettslig sedvanerett. Når det gjelder landrettigheter har den begrenset selvstendig betydning ved siden av ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8 og 14. Den har imidlertid i artikkel 26 og 27 bestemmelser som inneholder mer konkrete formuleringer enn ILO-konvensjonens artikkel 14, jf. artikkel 8.

Det finnes også andre folkerettslige kilder som kan ha interesse i konkrete saker, men ILO-konvensjonens bestemmelser er mer direkte innrettet mot temaet anerkjennelse av landrettigheter. Det er derfor i første rekke naturlig å se hen til disse. Riktignok finnes det få uttalelser fra ILOs håndhevingsorganer som direkte gjelder forståelsen av artikkel 14 (1). Deres praksis viser imidlertid at artikkel 14 (3), jf. 14 (2) krever at kartleggingsprosedyrene må være tilgjengelige, og at fremsatte krav om landrettigheter «*are being examined in depth*».[120]

6.4 Beviskrav og bevisbyrde

6.4.1 Beviskrav og bevisbyrde i sivile saker – generelt

Med «beviskrav» siktes det til hvor høy sannsynlighet som må foreligge for at et faktum skal anses bevist. Begrepet må ikke forveksles med bevisbedømmelsen, som dels gjelder spørsmålet om hvilke bevis som kan tas i betraktning, og dels spørsmålet om hvilken vekt de ulike bevisene skal tillegges. Norsk retts hovedregel om beviskrav i sivile saker er at det kreves minst 50 % sannsynlighet for at et faktum skal anses bevist (overvektsprinsippet). Regelen medfører at retten skal legge til grunn det faktum den finner mest sannsynlig på grunnlag av bevisførselen.

Uttrykket «bevisbyrde» angir hvem av sakens parter som har tvilsrisikoen («bevisbyrden») for at en faktisk omstendighet skal anses bevist. Lykkes ikke den parten som har bevisbyrden med å føre bevis for at den omstendigheten vedkommende har anført som grunnlag for sitt krav er den mest sannsynlige, vil parten ikke vinne frem. Utgangspunktet i sivile saker er at bevisbyrden ligger på den som har gått til sak for å bli tilkjent en rettighet (saksøker). Under sakens gang vil imidlertid bevisbyrden veksle mellom partene avhengig av hvilke bevis de legger fram.

Dette er i juridisk teori betegnet som «subjektiv bevisbyrde», og står som motsats til begrepet «objektiv bevisbyrde» som angir hvor høy sannsynlighet som må foreligge for at et forhold skal kunne legges til grunn som en kjensgjerning.[121] I en sak om hevdserverv kan for eksempel rettighetspretendenten ha lagt frem dokumentasjon som tyder på at vedkommende har oppfylt vilkåret om brukstid. Som følge av dette, flyttes i realiteten bevisbyrden over på motparten. Det blir nå opp til denne å sannsynliggjøre at vilkåret ikke er oppfylt. Dersom motparten lykkes med dette, blir det igjen rettighetspretendenten som har bevisbyrden.

De generelle sivilprosessuelle prinsippene om beviskrav og bevisbyrde er ikke lovfestet, men må anses som sedvanerettslige regler av lovs rang. Det finnes likevel en del lovregler som angir avvikende beviskrav, og også en del særregler om bevisbyrde i sivile saker.

Blant annet følger det av § 24 i diskrimineringsloven om etnisitet av 21. juni 2013 nr. 60 at det skal legges til grunn at diskriminering har skjedd dersom det «*foreligger omstendigheter som gir grunn til å tro at det har skjedd diskriminering*» og «*den ansvarlige ikke sannsynliggjør at diskriminering likevel ikke har funnet sted*». I forarbeidene er det uttalt at bestemmelsen slår fast at prinsippet om «*delt bevisbyrde*» skal gjelde saker etter loven.[122] Dette prinsippet er også lovfestet i de øvrige diskrimineringsbestemmelsene i norsk rett, blant annet likestillingsloven § 27, diskrimineringsloven om seksuell orientering § 23 og arbeidsmiljøloven § 13-8.

Betegnelsen «delt bevisbyrde» er noe misvisende. Regelen innebærer ikke at bevisbyrden rent faktisk er delt mellom sakens parter, men at den går over på «*den ansvarlige*» når den som mener seg diskriminert oppfyller beviskravet «*gir grunn til å tro*». Klageren har dermed bevisrisikoen også etter prinsippet om «delt» bevisbyrde. Beviskravet «*gir grunn til å tro*» ligger imidlertid en del lavere enn alminnelig

119 De fire statene som stemte mot var USA, Canada, New Zealand og Australia. Disse har senere endret oppfatning og støtter nå erklæringen. 11 stater avsto fra å stemme (Aserbajdsjan, Bangladesh, Bhutan, Burundi, Colombia, Georgia, Kenya, Nigeria, Russland, Samoa og Ukraina). 34 stater var ikke til stede under avstemmingen. Se https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/declaration-on-the-rights-of-indigenous-peoples.html.

120 Klagesaken *National Trade Union of Education Workers (SNTE), Radio Education mot Mexico* (ilolex: 161998MEX) avgjort av ILOs "Governing Body", 1998. Saken er omtalt i NOU 2007: 13 s. 433–434.

121 Jo Hov, *Rettergang*, 2010 s. 1148–1149.

122 Prop. 88 L. (2012–2013) s. 178. Prinsippet gjelder ikke i saker om straff etter lovens § 26, jf. § 26 fjerde ledd.

sannsynlighetsovervekt.[123] Situasjonen er derfor i utgangspunktet gunstigere for klageren enn i en alminnelig sivil sak, der saksøker som utgangspunkt må sannsynliggjøre med mer enn 50 % at en påberopt omstendighet er korrekt.

Dersom den som er innklaget for diskriminering greier å sannsynliggjøre med mer enn 50 % at det ikke foreligger diskriminering i strid med lovgivningen, vil klageren ikke vinne frem. Prinsippet om «delt bevisbyrde» er derfor langt på vei sammenfallende med det som i prosesseretten betegnes som «omvendt bevisbyrde», og som innebærer at det ikke er saksøkte som må bevise ut over 50 % for at det forholdet vedkommende påberoper er korrekt, men saksøker som må bevise for at forholdet ikke er korrekt. Reindriftsloven § 4 annet ledd som er omtalt i punkt 6.4.3, er et eksempel på en bestemmelse som opererer med «omvendt bevisbyrde».

For saker som behandles i Finnmarkskommisjonen vil ikke prinsippene om bevisbyrde/ tvilsrisiko ha samme betydning som i en alminnelig rettsprosess. Dette er et utslag av at kommisjonen, og ikke sakens parter, har hovedansvaret for sakens opplysning, jf. finnmarksloven § 32 første ledd. Derimot har prinsippene om beviskrav betydning også for kommisjonen. Når opplysningene i en sak er frembrakt, må kommisjonen, på samme måte som en domstol, legge til grunn det saksforholdet den etter en helhetsvurdering finner mest sannsynlig.

6.4.2 Beviskrav og bevisbyrde i saker om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk

De utgangspunktene som er skissert i punkt 6.4.1, gjelder også i saker om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk. Det er dermed den som anfører å ha ervervet en rettighet som har bevisbyrden for at vilkårene er oppfylt. For å vinne frem må vedkommende som utgangspunkt sannsynliggjøre med minst 50 % at bruken har tilstrekkelig varighet og innhold til å være potensielt rettsstiftende. For godtrokravet gjelder det imidlertid en presumsjon for i god tro,[124] som innebærer at motparten må bevise manglende god tro hos rettighetspretendenten.

Dette har sammenheng med at det tidligere ikke gjaldt noe godtrokrav i saker om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk. Spørsmålet om rettighetspretendenten kjente eller burde kjent til de egentlige forholdene, ble ansett som et for krevende bevistema.[125] Som nevnt i punkt 6.2.2, oppsto godtrokravet ved en utvikling i rettspraksis på 1800-tallet,[126] men slik at rettighetspretendenten ville være i god tro med mindre motparten kunne sannsynliggjøre noe annet.[127] Dette er nå lovfestet i hevdsloven § 4. I forarbeidene til bestemmelsen heter det:[128]

> «Kravet til god tru er negativt forma: Hevdaren eller hjelpemannen hans må ikkje vita om at han vantar rett til tingen eller kunna klandrast for at han ikkje veit om det. Til anna vert opplyst, lyt ein såleis som før gå ut ifrå at hevdaren er i god tru. Det vert rette eigar som lyt føra prov for om han vil gjera gjeldande noka anna.»

Etter § 4 gjelder det dermed en presumsjon for at rettighetspretendenten er i god tro om brukens rettmessighet. Det samme gjelder når ervervsgrunnlaget er alders tids bruk eller liknende rettsgrunnlag. Som nevnt over, er presumsjonen om god tro ved hevd et utslag av at det lenge ble ansett som for vanskelig å føre bevis for dette. Om en person er i god tro, er i seg selv et vanskelig bevistema. Særlig gjelder dette når vurderingen må gå langt tilbake i tid. Det som gjelder for hevd, må derfor desto mer gjelde ved ervervsgrunnlag hvor tidskravet er strengere enn ved hevd, og hvor man dermed også må undersøke forholdene lenger tilbake i tid.[129]

Betydningen av presumsjonen er imidlertid begrenset til at rettighetspretendenten må vike dersom motparten kan sannsynliggjøre med mer enn 50 % at godtrokravet ikke er oppfylt. Viser motparten til forhold som tyder på dette, har rettighetspretendenten på vanlig måte bevisbyrden for at god tro foreligger.[130] Vedkommende har også bevisbyrden for at det ikke foreligger annen hjemmel for bruken. Se Hålogaland lagmannsrett avgjørelse 17. mars 2004 der det er uttalt:[131]

> «Rette eier har bevisbyrden for at hevder ikke var i god tro. Hevderen må imidlertid bevise at han bygger sitt erverv – eller sin bruk – på noe han har trodd var en rett og ikke for eksempel tålt bruk.»

123 I forarbeidene til den relativt likelydende bestemmelsen i arbeidsmiljøloven § 13-8 er innholdet i uttrykket «*gir grunn til å tro*» omtalt på følgende måte: «*En arbeidstaker eller arbeidssøker som mener seg diskriminert og tar saken til domstolene, må således etablere en presumsjon for diskriminering ved å vise til at det foreligger indikasjoner på at det har funnet sted usaklig forskjellsbehandling. Her er det altså ikke krav om sannsynlighetsovervekt. Dersom arbeidstaker klarer å etablere en slik presumsjon påligger det arbeidsgiver å sannsynliggjøre at diskriminering ikke har funnet sted*», jf. Ot. prp. nr. 49 (2004–2005) s. 328–329.

124 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 250–251.

125 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 232, med videre henvisninger til hevdslovens forarbeider (note 439).

126 Se bl.a. Rt. 1844 s. 273 (Ihlsvigen), Rt. 1860 s. 243 (Søndre Oulie) og Rt. 1873 s. 463 (Myhren).

127 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 250.

128 Rådsegn 6 fra Sivillovbokutvalget s. 25, jf. s. 12, med henvisninger til bl.a. Rt. 1900 s. 438 og Rt. 1907 s. 149.

129 Se ellers Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 222–224.

130 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 83.

131 LH-2003-12681 Isvegen.

Fordi sannsynlighetsovervekt er tilstrekkelig for at et faktum skal anses bevist, vil reglene om beviskrav og bevisbyrde bare få direkte betydning når begge mulighetene anses like sannsynlige.

I allmenningsforhold gjelder det visse særlige bevisbyrderegler når det er spørsmål om et område er statsallmenning eller privateid. Reglene innebærer at private rettighetspretendenter har bevisbyrden for at området er privateid, men slik at dette først inntrer etter at det offentlige har ført bevis for «*at strækningen til bestemt kjendt tid har henligget enten ganske øde eller underlagt ordinært almenningsbruk.*»[132] Dette prinsippet («læren om allmenningsbeviset») er lagt til grunn av Høyesterett i flere dommer,[133] men det har liten praktisk betydning i dag.[134]

6.4.3 Særlig om bevisbyrdereglene i saker om erverv av reindriftsrett

Reindriftsloven § 4 annet ledd stiller opp en særlig bevisbyrderegel når det er spørsmål om det er ervervet reindriftsrett i et område. Bestemmelsen lyder slik:

> «Innenfor det samiske reinbeitedistriktet skal det legges til grunn at det foreligger rett til reinbeite innenfor rammen av denne lov, med mindre annet følger av særlige rettsforhold.»

§ 4 annet ledd viderefører innholdet i § 2 første ledd tredje punktum i reindriftsloven av 1978.[135] Det fremgikk her at «*utmarksstrekninger … som inngår i reinbeiteområdene, er å anse som lovlig reindriftsareal … med mindre annet følger av særlige rettsforhold*».[136] Bestemmelsen kom inn i reindriftsloven i 1996.[137] Den innebærer at det ikke lenger er reineierne som har bevisbyrden for at det i de nevnte områdene er ervervet reindriftsrett på andres utmarksgrunn, men grunneieren som har bevisbyrden for at det ikke hefter reindriftsrett på eiendommen.

Lovendringen i 1996 hadde sin bakgrunn i at Høyesteretts dom i den såkalte Korsjøfjell-saken,[138] hadde skapt usikkert om reindriftsrettens geografiske utstrekning. Det fremgår av forarbeidene at departementet etter å ha vurdert tre alternative løsninger, valgte en regel om omvendt bevisbyrde.[139] Valget er begrunnet med det at lovgiver med dette ville «*ta klart standpunkt i et spørsmål som myndighetene ikke kommer utenom*» og at løsningen ville «*skape en ryddig forvaltningsmessig situasjon og en klar oppfyllelse av ILO-konvensjon 169 … på dette punktet*». Om virkningen av lovendringen sies det at den ikke vil medføre at det:[140]

> «etableres rett der den før ikke var, men derimot at det innføres en regel for tvilsrisiko for avgjørelse av spørsmålet der det oppstår tvist. Målet er en ryddig avklaring av reindriftssamenes rett til områder som faktisk benyttes i dag. … Lovendringen innebærer således ikke noen ekspansjon på andre rettigheters bekostning. Den baner derimot veien for en avklaring av et forhold som ikke tidligere har fått en klar løsning gjennom lovverket.»

Også i spesialmerknadene til den aktuelle bestemmelsen, er det vist til at en regel om omvendt bevisbyrde vil oppfylle statens forpliktelser etter ILO-konvensjonens artikkel 14 (2) til å etablere et effektivt vern av reindriftssamens tinglige rettigheter. Om dette heter det:[141]

> «Departementet vil understreke at lovendringen vil være i samsvar med statens folkerettslige forpliktelser. I ILO konvensjon 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater heter det i art. 14 pkt. 2: 'Myndighetene skal ta nødvendige skritt for å identifisere de landområder der vedkommende folk (her: samene) tradisjonelt lever, og sikre effektivt vern av deres eiendomsrett og rett til besittelse.' Denne avklaringen vil være en klar oppfyllelse av det staten her har forpliktet seg til.»

Om innholdet i bestemmelsens beviskrav bemerker Høyesterett i Selbu-dommen at dette «*ikke er strengere enn at det kreves sannsynlighetsovervekt for at bruken ikke har hatt et tilstrekkelig omfang til at arealet er lovlig reindriftsareal*».[142] Retten peker på at ordlyden er noe misvisende fordi den tilsier at det må påvises et særlig rettsgrunnlag for at det ikke skal bestå reindriftsrett i utmarksstrekninger i reinbeiteområdene.

132 Rt. 1916 s. 1249 på s. 1258.
133 Se for eksempel Rt. 1959 s. 388 (Folldalen, Tynset og Kvikne vestfjell) på s. 396.
134 Thor Falkanger, *Allmenningsrett*, 2009 s. 56.
135 Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 53.
136 Vedkommende fylkesmann avgrenset reinbeiteområder i 1935 med hjemmel i § 2 i dagjeldende reindriftslov av 1933. To av landets seks samiske regionale reinbeiteområder (tidligere «reinbeiteområder») ligger i Finnmark.
137 Lov om endringer i reindriftsloven, jordskifteloven og viltloven, 23. februar 1996 nr. 8.
138 Rt. 1988 s. 1217.
139 De to andre alternativene som ble vurdert, var en utvidelse av reindriftslovens ekspropriasjonshjemmel og en ordning med avtaleinngåelser mellom de berørte partene, jf. Ot. prp. nr. 28 (1994–95) s. 31.
140 Ot. prp. nr. 28 (1994–95) s. 31.
141 Ot. prp. nr. 28 (1994–95) s. 39.
142 Rt. 2001 s. 769 på s. 788. Dommen er avsagt i plenum og under dissens (9-6), men dissensen gjaldt ikke forståelsen av bevisbyrderegelen i reindriftsloven, men den konkrete bevisbedømmelsen i en del av tvisteområdet. En tilsvarende forståelse av bevisbyrderegelen er for øvrig lagt til grunn i Rt. 1997 s. 1608 på s. 1616.

Dette betegnes som «*uheldig*».[143] Bestemmelsen ble likevel videreført i 2007-loven uten at ordlyden ble endret på dette punktet. Det er imidlertid ikke noe i forarbeidene som tilsier at meningen var å endre bestemmelsens rettslige innhold.[144]

Høyesterett fremholder også at dersom beiterett anses ervervet i et område, «*vil dette som alminnelig regel medføre at samene også har ervervet de tilknyttede rettighetene*»,[145] til blant annet trevirke, jakt, fangst og fiske og de øvrige beføyelsene som nå er regulert i reindriftslovens kapittel 3. Denne slutningen hadde støtte i ordlyden i dagjeldende § 2 første ledd tredje punkt, som inneholdt en henvisning til bestemmelsens første punkt som for sin del hadde en direkte henvisning til reguleringen av de ulike bestanddelene i reindriftsretten i 1978-lovens kapittel III.

Ordlyden i gjeldende § 4 annet ledd viser for sin del bare til «rett til reinbeite». Som sagt over, er imidlertid bestemmelsen en videreføring av 1978-lovens bestemmelse. Den i § 4 annet ledd angitte presumsjonen omfatter derfor ikke bare rett til reinbeite, men også de beføyelsene som ellers inngår i reindriftsretten. Samtidig følger det både av lovens uttrykk «rett til reinbeite» og bestemmelsens forarbeider og øvrige forhistorie, at presumsjonsregelen er begrenset til saker om erverv reindriftsrett. Ved vurderingen av andre rettighetskrav fra reindriften, for eksempel om eiendomsrett eller bruksrettigheter som går ut over det som er regulert i reindriftsloven, vil man etter intern rett måtte ta utgangspunkt i de alminnelige bevisbyrdereglene.

6.4.4 Forholdet til folkeretten

Spørsmålet om folkerettens betydning er ikke bare aktuelt ved anvendelsen av interne regler om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk, men også ved anvendelsen av interne regler om beviskrav og bevisbyrde. Etter ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 skal det foretas en grundig kartlegging av innholdet i og omfanget av urfolkets landrettigheter. Statene plikter også å sørge for at ikke formelle eller prosessuelle hindre, så som strenge krav til partsevne, er til hinder for at spørsmål om urfolks landrettigheter kan prøves for nasjonale domstoler.[146] Det er imidlertid ingenting, verken i ILOs håndhevelsespraksis eller andre rettskilder, som tyder på at artikkel 14 stiller spesielt strenge krav til innholdet i de nasjonale reglene om beviskrav og bevisbyrde.[147]

Noe av grunnen til det, kan være at spørsmålet om beviskrav og bevisbyrde ofte ikke vil settes på spissen i saker om anerkjennelse av urfolks land- og ressursrettigheter. Bevisbildet vil ofte være relativt klart ved vurderingen av de objektive kravene om brukens varighet og innhold. Det er derfor særlig ved vurderingen av de subjektive vilkårene at prinsippene om beviskrav og bevisbyrde vil kunne ha praktisk betydning. Som fremholdt i punkt 6.3.2.1, etablerer imidlertid ikke ILO-konvensjonen noen subjektive vilkår for statens forpliktelse til å anerkjenne urfolks land- og ressursrettigheter. Derfor har trolig heller ikke behovet for å stille særlige krav når det gjelder bevisbyrde og beviskrav i slike saker vært så fremtredende.

Det har imidlertid i andre sammenhenger vært stilt spørsmål ved om kravene til bevisbyrde i saker om urfolks land- og ressursrettigheter er rettferdige, og eventuelt om de kan være diskriminerende. Den første spesialrapportøren for urfolksrettigheter i FN-systemet, José Martinez Cobo, ble i 1971 oppnevnt for å gjennomføre en bredt anlagt studie om diskriminering av urfolk. Om kravene til bevisbyrde i saker om urfolks landrettigheter sier han:[148]

> «Lands occupied and controlled by indigenous populations should be presumed to be indigenous lands. In case of doubt or dispute the *onus probandi* of the ownership of the land shall fall... on the non-indigenous populations who claim to have acquired a right to part of the land.»

Martinez Cobo tar her utgangspunkt i en presumsjon om at urfolk har eiendomsrett til landområder og ressurser som de tradisjonelt har besittet og brukt, og at motparten bør ha bevisbyrden («*onus probandi*») i tilfeller der det er tvil eller tvist om rettighetene. Han gjør seg dermed til talsmann for omvendt bevisbyrde i slike saker. Som fremholdt i punkt 6.4.3, er dette i norsk rett lovfestet i reindriftsloven § 4 annet ledd i saker som gjelder reindriftsrett.

Ved innføringen av reindriftslovens regel om omvendt bevisbyrde ble det blant annet vist til at en slik regel ville oppfylle forpliktelsene i ILO-konvensjonens artikkel 14 (2). Det kan imidlertid spørres om det kan anføres noen objektiv eller saklig begrunnelse for at regelen skal begrenses til saker om erverv av reindriftsrett, og ikke gjelde generelt for avgjørelsen av rettighetskrav i tradisjonelle samiske bruksområder, og hvor kravet har sitt grunnlag i tradisjonell samisk bruk av grunn og naturressurser. I forlengelsen av dette kan det også spørres om det er i samsvar med de prinsippene om rett til ikke-diskriminering og likestilling som er omtalt i punkt

143 Rt. 2001 s. 769 på s. 788.

144 Ot. prp. nr. 25 (2006–2007) s. 53. Se også NOU 2001: 34 s. 135.

145 Rt. 2001 s. 769 på s. 788.

146 Se bl.a. observasjonsuttalelsen fra ILOs ekspertkomité til Peru avgitt i 2006 (ilolex: 062006PER169), samt direkte forespørsler («direct requests») til Peru fra 1999, 2003 og 2006 (ilolex: 091999PER169, 092003PER169 og 092006PER169), og omtalen av disse i NOU 2007: 13 s. 439–440 (punkt 12.2.3.2).

147 NOU 2007: 13 s. 234. Se også s. 452–454.

148 José Martinez Cobo, *Study of the problem of Discrimination against Indigenous Populations*, 1983 (UN DOC E/CN 4/Sub. 2/1983/21/Add. 8, para 519.

6.3.2.4, å behandle reindriftssamer og andre samer ulikt i denne relasjonen.

Det er godt mulig at denne forskjellsbehandlingen kan være uproblematisk i et folkerettslig perspektiv, men det forutsetter at den kan begrunnes objektivt og saklig. Dette ble ikke drøftet nærmere, verken i forbindelse med endringen av reindriftsloven i 1996 eller senere.

I denne sammenhengen har det også interesse at FNs menneskerettighetskomité i 2009 ved behandlingen av Sveriges sjette periodiske rapport om den nasjonale gjennomføringen av konvensjonen om sivile og politiske rettigheter blant annet uttalte:[149]

> «The Committee is concerned about the de facto discrimination against the Sami in legal disputes, since the burden of proof for land ownership has been placed wholly on Sami claimants... The State party [Sweden] should ... introduce legislation providing for a flexible burden of proof in cases regarding Sami land and grazing rights, especially where other parties possess relevant information.»

Komiteen kritiserer Sverige for at bevisbyrden i saker om samiske landrettigheter i sin helhet tillegges den samiske parten, og anbefaler at Sverige vedtar mer fleksible regler om bevisbyrde i slike saker. Dette må forstås slik at komiteen ikke nødvendigvis sikter til en regel om omvendt bevisbyrde, men til regler om «delt bevisbyrde» av den typen som er omtalt i punkt 6.4.1.

Det kan være forskjeller når det gjelder innholdet i og anvendelsen av bevisbyrdereglene i norsk og svensk rett, men uttalelsen viser at det ikke er opplagt at formell likhet for loven når det gjelder bevisbyrde vil være tilstrekkelig til å oppfylle folkerettslige krav om ikke-diskriminering. Dette vil imidlertid også bero på hvordan bevisbyrdereglene praktiseres i konkrete saker.

Det følger av redegjørelsen i punkt 6.4.1 og 6.4.2 at de norske bevisbyrdereglene gir rom for en viss fleksibilitet, blant annet ved at de anvendes slik at bevisbyrden veksler mellom partene i løpet av sakens gang. Videre gjelder det visse særskilte presumsjonsregler i rettighetspretendentens favør, blant annet når det gjelder god tro og spørsmålet om erverv av reindriftsrett. Så lenge det er tilstrekkelig med alminnelig sannsynlighetsovervekt for å vinne frem med et krav, og ikke for eksempel kreves kvalifisert sannsynlighetsovervekt eller opereres med *strengere* beviskrav når det er spørsmål om å anerkjenne samiske landrettigheter enn landrettigheter ervervet av personer tilhørende andre grupper, kan det neppe hevdes at de internrettslige reglene i seg selv er i strid med relevante folkerettslige instrumenter.

Riktignok anførte de reineierne som ikke fikk medhold i Rt. 1997 s. 1608 (Aursunden), at de norske reglene om alders tids bruk i denne saken var *anvendt* uten hensyntagen til reindriftens bruksmessige og kulturelle særtrekk. Reineierne brakte avgjørelsen inn for FNs Menneskerettskomité med påstand om at dette var i strid med diskrimineringsforbudet i artikkel 26 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, og med artikkel 27 om kulturvern.

Menneskerettskomiteen realitetsbehandlet ikke saken,[150] men de spørsmålene saksanlegget reiste har i dag neppe lenger noen praktisk betydning. Grunnen til dette er at Høyesterett i Rt. 2001 s. 769 (Selbu) tok høyde for de bruksmessige og kulturelle særtrekkene som hadde preget reindriften i tvisteområdet ved anvendelsen av de nasjonale tingsrettslige reglene. Fordi dette er en plenumsavgjørelse og det var enighet om disse grunnleggende forholdene, må dette i dag anses som uttrykk for gjeldende nasjonal rett.

Selbu-saken gjaldt imidlertid erverv av reindriftsrett. Som det fremgår av det foregående, kan det spørres om ikke den folkerettslige utviklingen må tilsi at reindriftslovens prinsipp om omvendt bevisbyrde må få mer generell anvendelse i saker om rettighetskrav som bygger på tradisjonell samisk bruk av grunn og naturressurser. I alle fall tilsier disse forholdene at de internrettslige reglene og prinsippene om bevisbyrde, på samme måte som de tingsrettslige prinsippene, må anvendes i lys av de folkerettslige kildene og på samiske premisser.

149 Human Rights Committee, 95th Session, CCPR/C/SWE/CO/6, 7. May 2009, para. 21.

150 Se *Jonassen et al. v. Norway* (Communication No. 942/2002), para. 8.3 flg.

7. KOLLEKTIVE RETTIGHETER – HELE ELLER STORE DELER AV FELTET

7.1 Innledning

7.1.1 Forholdet til rapportens øvrige kapitler. Oversikt over kapittelets innhold

Det følger av finnmarksloven § 33 første ledd bokstav a) og b) sammenholdt med § 32 at kommisjonen skal utrede rettighetssituasjonen i de ulike feltene uavhengig av mottatte henvendelser. Kommisjonen har i felt 4 Karasjok mottatt fire rettighetsmeldinger som reiser spørsmål om hvilke rettigheter feltets befolkning eller deler av den har til grunn og naturressurser i hele feltet. Mens kommisjonen i tidligere felt har vurdert den generelle rettighetssituasjonen i feltet uavhengig av mottatte meldinger, har den derfor i felt 4 vurdert dette med utgangspunkt i meldingene fra Sohpar, Kárášjoga Sámiid Searvi, Guttormgruppen, og Karasjok kommune.

De spørsmålene de nevnte rettighetsmeldingene reiser, er behandlet i kapittel 7.

Kapittel 7 behandler også rettighetsmeldingene fra Reinbeitedistrikt 16 Karasjok vest og Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar om eier- og/eller bruksrettigheter innenfor de respektive distriktsgrensene. Også disse meldingene dekker store deler av feltet. Reindriftens bruk har dessuten vært og er fortsatt en viktig del av lokalbefolkningens bruk av grunn og ressurser i feltet. Derfor behandler kommisjonen i kapittel 7 også spørsmålet om reindriftsrett i de delene av feltet som ikke er gjenstand for eksplisitte rettighetskrav fra reindriften vis á vis FeFo. Mottatte rettighetsmeldinger om interne rettighetsforhold i reindriften, vil bli behandlet i en egen delrapport.

I kapittel 9 til 12 behandler kommisjonen rettighetsmeldinger knyttet til geografisk begrensede områder i feltet. Det dreier seg dels om kollektive meldinger fremmet av ulike lokale sammenslutninger, og dels om individuelle meldinger fremmet av enkeltpersoner eller familier.

Kapittel 9 behandler ni meldinger som gjelder ulike områder i Anárjohkdalen sørøst i Karasjok. To av dem gjelder kollektive eier- og/eller bruksrettigheter og sju ulike individuelle rettigheter. I kapittel 10 behandler kommisjonen ni meldinger som er knyttet til Karasjokdalen i kommunens sørvestre del. Også her gjelder to av meldingene kollektive eier- og/eller bruksrettigheter og sju individuelle rettigheter. I feltets nordvestre del, som dekker Iešjohkadalen og områdene nordover mot grensen mot Alta og Porsanger og vestover mot Kautokeino, har kommisjonen mottatt 15 meldinger. Én av disse gjelder kollektive eier- og/eller bruksrettigheter og 14 ulike individuelle rettigheter. Disse meldingene er behandlet i rapportens kapittel 11. Kommisjonen tar i kapittel 12 for seg meldinger i den nordøstre delen av Karasjok, nedover Tanadalen og nordover mot grensen mot Porsanger og Tana. Her gjelder én melding kollektive eier- og/eller bruksrettigheter og tre individuelle rettighetserverv.

De meldingene som er behandlet i kapittel 9 til 12, reiser spørsmål om det i de områdene meldingene gjelder er etablert *særlige rettigheter* som går ut over den generelle retten i feltet. Et sentralt spørsmål er derfor om det i noen av disse områdene har vært utøvd en bruk som har gått ut over det som har kunnet skje i kraft av den generelle retten. Dette innebærer samtidig at vurderingene i kapittel 7 ikke *fullt ut* omfatter rettighetsforholdene i de delene av feltet som er gjenstand for slike særlige rettighetskrav, ettersom dette også er vurdert i kapittel 9 til 12.

Punkt 7.1.2 gir en oversikt over hva saken gjelder og hva kommisjonen har gjort for å opplyse saken. Det de ulike kravsfremsetterne, interesserepresentantene, FeFo og andre måtte ha anført i sakens anledning, er omtalt i punkt 7.2. Kommisjonen vurderer i punkt 7.3.1 til 7.3.9 om feltets befolkning har ervervet kollektive eier- eller særlige bruksrettigheter til grunnen i feltet og hvem rettighetene i så fall tilkommer. Kommisjonen har når det gjelder spørsmålet om hva slags rettigheter som foreligger, delt seg i et flertall bestående av Gauslaa, Henriksen og Magga, og et mindretall bestående av Andersen og Heggelund. Se nedenfor i punkt 7.3.7.11 og 7.3.10.

7.1.2 Hva saken gjelder

Saken gjelder spørsmålet om hele eller deler av lokalbefolkningen i Karasjok kommune har *kollektive eier- eller bruksrettigheter* til den grunnen i kommunen som Finnmarkseiendommen (FeFo) forvalter. Se figur 7.1. Dette vil bero på om befolkningens utmarksbruk har hatt en varighet og et innhold og omfang, og skjedd på grunnlag av en rettsoppfat-

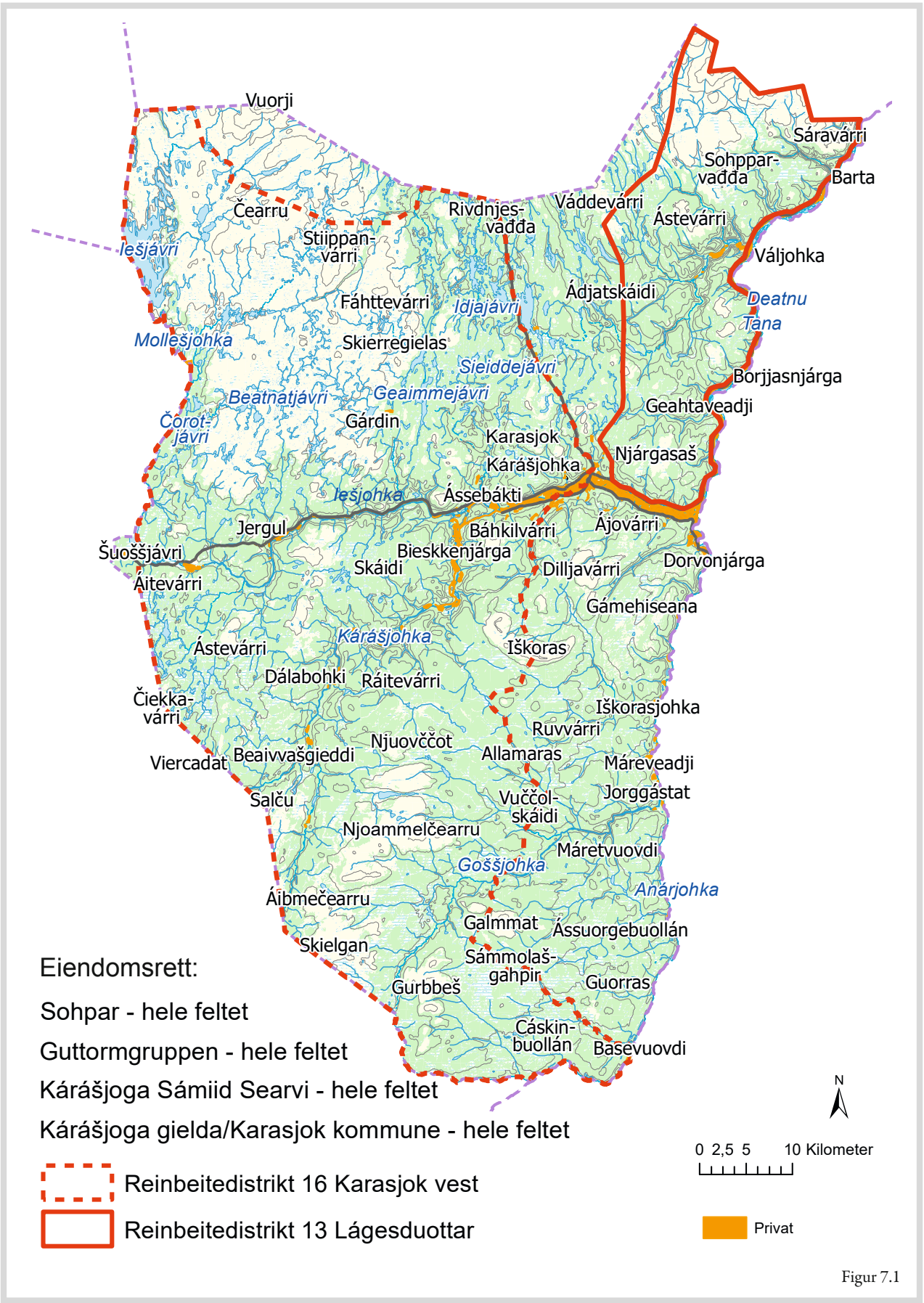
Vuorji
Sáravárri
Sohppar-
vaðða
Barta
Čearru
Rivdnjes-
vaðða
Váddevárri
Ástevárri
Iešjávri
Stiippan-
várri
Váljohka
Ádjatskáidi
Deatnu
Tana
Fáhttevárri
Idjajávri
Mollešjohka
Skierregielas
Sieiddejávri
Borjjasnjárga
Beatnatjávri
Geaimmejávri
Geahtaveadji
Čorot-
jávri
Gárdin
Karasjok
Njárgasaš
Kárášjohka
Iešjohka
Ássebákti
Jergul
Báhkilvárri
Ájovárri
Šuoššjávri
Bieskkenjárga
Skáidi
Dilljavárri
Dorvonjárga
Áitevárri
Gámehiseana
Kárášjohka
Iškoras
Ástevárri
Dálabohki
Ráitevárri
Čiekka-
várri
Iškorasjohka
Ruvvárri
Njuovččot
Allamaras
Beaivvašgieddi
Máreveadji
Viercadat
Jorggástat
Salču
Vuččol-
skáidi
Njoammelčearru
Máretvuovdi
Gošsjohka
Anárjohka
Áibmečearru
Galmmat
Ássuorgebuollán
Skielgan
Sámmolaš-
gahpir
Guorras
Gurbbeš
Cáskin-
buollán
Basevuovdi
Eiendomsrett:
Sohpar - hele feltet
Guttormgruppen - hele feltet
Kárášjoga Sámiid Searvi - hele feltet
Kárášjoga gielda/Karasjok kommune - hele feltet
Reinbeitedistrikt 16 Karasjok vest
Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar
N
0 2,5 5 10 Kilometer
Privat

Figur 7.1

ning som har kunnet gi opphav til dannelser av rettigheter *ved siden av* eller *ut over* lovgivningen.

Mer konkret er det spørsmål om lokalbefolkningen har en *selvstendig kollektiv rett* til utmarksbruk, hvilket innhold retten har, og hvordan den skal avgrenses geografisk. Utnyttelse av rein og reindrift har pågått i Karasjok fra langt tilbake i tid, og ennå i dag er rundt 25 % av kommunens befolkning tilknyttet reindriften, jf. punkt 7.3.3.2. Derfor inngår også reindriftens bruk i helhetsvurderingen av om den lokale bruken har vært rettsstiftende.

For å *opplyse saken* har kommisjonen gjennomgått relevant litteratur og undersøkt arkiver og dokumenter. Kommisjonen har også intervjuet 23 personer om utmarksbruk og rettsoppfatninger.[1] Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) har på oppdrag fra kommisjonen utarbeidet en sakkyndig utredning om bruk av grunn og naturressurser i feltet og rettsoppfatninger med hovedvekt på perioden fra rundt 1850 og frem til i dag. Utredningen ble ferdigstilt 25. april 2013.[2]

Bruk av grunn og naturressurser i feltet og rådende rettsoppfatninger var også tema på kommisjonens innledende høringsmøte for feltet 15. oktober 2015, der hensikten var å belyse bruk og rettsoppfatninger generelt. Høringsmøtet ble gjennomført som en rundebordsamtale. Her deltok 12 inviterte informanter, kommisjonens medlemmer og fire av de oppnevnte interesserepresentantene.[3] Under møtet var også tre representanter for FeFo til stede.

Kommisjonen avholdt i 2016 fire åpne høringsmøter knyttet til ulike deler av feltet; 1. og 2. mars (Anárjohkdalen), 7. og 8. juni (Karasjokdalen), 23. og 24. august (Iešjohkadalen) og 11. og 12. oktober (Tanadalen og områdene rundt Karasjok kirkested, samt meldinger som gjelder hele eller store deler av feltet). Første del av møtene ble avholdt som en rundebordsamtale med hovedfokus på bruk og rettsoppfatninger generelt i det området som var tema for møtet. Her deltok kommisjonens medlemmer, interesserepresentantene og en del inviterte informanter. Temaet under møtenes andre del var rettighetsmeldingene i området. Meldingsfremsetterne redegjorde for sine meldinger og besvarte spørsmål fra kommisjonen og interesserepresentantene.

22. og 23. august 2017 avholdt kommisjonen et avsluttende høringsmøte for feltet. Tema på møtet var rettighetsmeldinger mottatt etter høringsmøtet i oktober 2016. Også her fikk meldingsfremsetterne anledning til å redegjøre for meldingene og svare på spørsmål.

På de fire høringsmøtene for de ulike delene av feltet deltok i tillegg til kommisjonens medlemmer og interesserepresentantene til sammen 20 personer i rundebordsamtalene, fordelt på fire på møtet for Anárjohkdalen, fem på møtet for Karasjokdalen, seks på møtet for Iešjohkadalen og fem på møtet for Tanadalen og områdene rundt kirkestedet. Videre ble det avgitt 44 forklaringer av parter og andre personer som partene hadde bedt om at skulle forklare seg. Fordelingen mellom de ulike møtene var 11 både for Anárjohkdalen og Karasjokdalen, 12 for Iešjohkadalen og 10 for Tanadalen og områdene ved kirkestedet. På oppsamlingsmøtet avga 16 personer forklaring.[4] FeFo var til stede på alle høringsmøtene, men uten å ta ordet.

For helhetens skyld, nevnes det også at kommisjonen 13. til 17. februar 2017 hadde et åpent høringsmøte i Karasjok der temaet var de reindriftsinterne rettighetsmeldingene i feltet. Møtet hadde i første rekke betydning for vurderingene i kommisjonens delrapport om de interne rettsforholdene i reindriften, men belyste også reindriftens generelle bruk av feltet.

Kommisjonen gjorde 14. oktober 2015 en besiktigelse av deler av Karasjokdalen og Anárjohkdalen. Her deltok kommisjonens medlemmer og interesserepresentantene. 11. mai 2017 foretok kommisjonen en områdebesiktigelse med helikopter som dekket det meste av Karasjok kommune, jf. punkt 2.1.6. Her deltok kommisjonsmedlemmene og de to interesserepresentantene for reindriften, ettersom besiktigelsen i første rekke var knyttet til de reindriftsinterne kravene.

1 Finnmarkskommisjonen, *Felt 4 Karasjok – oversikt over bevissikringsintervjuer*, (jnr. 14/315-157). I tillegg er det gjort ni slike intervjuer med fokus på interne rettsforhold i reindriften. I det følgende vil det i hovedsak bli vist til informasjon fra intervjuer som knytter an til bruken av hele eller betydelige deler av feltet, mens informasjon fra intervjuer som primært er relatert til fremsatte rettighetsmeldinger er brukt ved behandlingen av de ulike meldingene.

2 NIKU Oppdragsrapport 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok. Sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen*.

3 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte Karasjok*, 15. oktober 2015 (jnr. 14/315-28).

4 Antall avgitte forklaringer er noe høyere enn her oppgitt. En del personer forklarte seg om flere rettighetsmeldinger, og noen deltok både i rundebordsamtalene og avga forklaring til ulike meldinger. Se Finnmarkskommisjonen, *Møtebøker for Finnmarkskommisjonens høringer*, Anárjohkdalen, 1. og 2. mars 2016, Karasjokdalen 7. og 8. juni 2016, Iešjohkadalen 23. og 24. august 2016, Tanadalen og områdene rundt kirkestedet 11. og 12. oktober 2016 og de sist mottatte meldingene 22. og 23. august 2017 (jnr. 14/315-55, 14/315-62, 14/315-85, 14/315-86 og 14/315-114).

7.2 Bemerkninger fra parter, interesserepresentanter og andre

7.2.1 Sohpar v/Nils Thomas Utsi

Rettighetsmeldingen fra Sohpar er datert 24. juni 2012 (jnr. 14/347-1) og er fremmet av Nils Thomas Utsi «*i Sohpars navn og for Sohpar og norras/siidaforsamling*» på vegne av «*alle samiskættede i Kautokeino siidaområde*».[5] Den gjelder eiendomsrett til «*Kautokeino kommune, Karasjok kommune, Alta kommune, Kvænangen kommune, Nordreisa kommune og Kåfjord kommune*». Meldingen gir følgende beskrivelse av kravsområdet:[6]

> «Kautokeino siidas areal begynner ved Háldi og går nordover-nordøst til Nuhpa. Der følger den siidagrensen østover til sørsiden av Rávttošjávri, sørover-sørøstover til den finsknorske riksgrensen og deretter med riksgrensen vestover og nordvestover tilbake til Háldi, etter riksgrensenes avtaler. Kautokeino siidagrenser følger ikke fylkes- eller kommunegrenser da disse har blitt trukket i ettertid. Det er mulig at den daværende svenske riksgrensen ble trukket etter Kautokeino siidaens sørlige grense da grensen ble flyttet eller det ble tillatt å flytte Kautokeino siida til Norge og dermed slapp Kautokeino siida fra den nordre grensen. Den nordlige grensen var beskrevet i forbindelse med Sveriges påstand om hvor riksgrensen skulle gå. Dermed finnes det også en skriftlig beskrivelse av Kautokeino siidaområde.
>
> Selv om en del av Kautokeino siidaområde muligens er utenfor Finnmarkskommisjonens feltmandat, er likevel disse områdene også en del av dette kravet. Finnmarkskommisjonens mandat rekker til Troms fylke. Videre fra Troms må man finne en annen løsning dersom Finnmarkskommisjonen ikke behandler spørsmålet om siidaområdet helt til Háldi, som er innenfor Troms fylke. I forbindelse med avklaringen av den samiske eiendomsretten hadde det vært mest naturlig å følge siidagrensene i stedet for fylkes- eller kommunegrensene.»

I meldingens punkt 6 heter det at Sohpar forventer at kommisjonen «*stadfester at alle samiske siidaområder i Finnmark eies av de respektive områders samiskættede som deres felles enerettsområde*».[7] Dette må forstås slik at meldingen, på samme måte som meldingene fra Kárášjoga Sámiid Searvi, Guttormgruppen og Karasjok kommune, omfatter all FeFo-forvaltet grunn i Karasjok, men i tillegg også betydelige arealer i andre kommuner.

I det følgende behandles den delen av meldingen som gjelder Karasjok. For øvrig vil meldingen så langt den faller innenfor kommisjonens geografiske mandatområde,[8] bli behandlet i senere rapporter. Rapporten for felt 4 vil derfor ikke behandle Sohpars anførser om vårjakt på ender i Kautokeino og fisket i Kautokeinoelva,[9] men komme tilbake til dette i rapporten for felt 8.

Sohpar viser til at den samiske befolkningen «*har jaktet på allslags dyre-, fiske-, og fuglearter og tatt nytte av all slags vekster som finnes i området*» og drevet reindrift over hele siidaområdet. Utviklingen av det samiske jordbruket har vært hindret av den norske statens reguleringer, men også jordbruket har hatt stort omfang. Det er også poengtert at ressursene skal «*forsikres og forvaltes etter behovene til siidaområdets samiskættede, og ivaretas best mulig etter interesser og ellers slik at ressursene kommer til gode for alle som bor i siidaområdet.*»[10]

Kravet om eiendomsrett har ifølge meldingen «*bakgrunn i alle samiskættedes bruk og bosetting gjennom langt tid til og med [finnmarkslovens ikrafttreden] 1. juli 2006*» og at den samiske felles retten tilkommer «*alle som har bodd og bor i Kautokeino siidaområde og er av samisk ætt*». Andre beboere er ifølge Sohpar ikke rettighetshavere og har ikke del i den felles samiske retten, ettersom «*eiendomsretten til siidaområdene [vil] tilhøre de samiskættede*», på samme måte som den samiske reindriftsnæringen er forbeholdt samer. Dette er likevel ikke til hinder for «*en selvstendig rettighetshavers krav til en eiendom i siidaområdet [dersom] denne personen har brukt området så lenge på en slik måte at eiendoms- eller bruksrett er oppfylt*».[11]

Som rettslig grunnlag viser Sohpar til at nasjonale og internasjonale organer har anerkjent at urfolk har rett til å eie sine landområde. Om dette er det blant annet uttalt:[12]

> «Opprettelsen av den norske stat har ikke brutt den samiske eiendomsretten. Dette har Norge internasjonalt anerkjent med ratifiseringen av ILO-konvensjon nr. 169 og

5 Rettighetsmeldingen er skrevet på samisk, og oversatt til norsk av kommisjonen. Når det i det følgende siteres fra meldingen, er sidehenvisningene knyttet til kommisjonens oversettelse.

6 Rettighetsmeldingens s. 5-6.

7 Rettighetsmeldingens s. 24.

8 Finnmarksloven § 29 første ledd avgrenser mandatområdet til "*den grunnen som Finnmarkseiendommen overtar etter § 49*". Det vil si de faste eiendommene i Finnmark fylke som Statskog SF hadde grunnbokshjemmel til eller eide uten å ha grunnbokshjemmel, ved finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006. Kommisjonen kan derfor ikke behandle den delen av rettighetsmeldingen som gjelder områder i dagens Troms fylke (Kvænangen, Nordreisa og Kåfjord).

9 Se Sohpars rettighetsmelding s. 8–14.

10 Sohpar, Op. cit. s. 8 og 14–15.

11 Sohpar, Op. cit. s. 3–4.

12 Sohpar, Op. cit. s. 2.

dette er også nasjonalt anerkjent gjennom finnmarksloven § 5.»

Meldingen peker videre på at de samiske områdene «*tilhørte de samiskættede før Finnmarkseiendommen tok over forvaltningen og det ble bestemt at Finnmark skulle bli et felleseie for hele befolkningen i Finnmark fylke*». Ifølge Sohpar er de samiskættedes felles enerettsområder i Finnmark ikke en del av FeFos felleseie, verken etter finnmarksloven § 5, Norges grunnlov eller internasjonal urfolksrett, ettersom områdene «*fra gammelt av har tilhørt de samiskættede*».[13]

Sohpar uttrykker ellers misnøye med en del av disposisjonene til Finnmarkseiendommen (FeFo) etter at grunnbokshjemmelen ble overtatt fra Statskog, blant annet når det gjelder økte festepriser i tilknytning til samisk næringsdrift. Det er også anført at FeFo ikke har evne eller vilje til å oppfylle den delen av finnmarkslovens formålsparagraf som anviser at det skal tas særlig hensyn til samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv.[14]

I meldingens avsnitt om angivelse av type rettighet heter det:[15]

> «De fullstendige eier- og forvaltningsrettigheter tilkommer Kautokeino siida ved siidaforsamlingen og siidaområdets samiskættede, etter bestemmelser om siidaforsamlingens forhandlinger gjennom Sohpar, og etter generelle bestemmelser om privateiendom og eiendomsbruk.
>
> Finnmarkseiendommen eier ikke en tomme med jord og ingenting som er over, på eller under Kautokeino siidaområde. Kautokeino siida eier alt som er over, på eller under Kautokeino siidaområde etter Sohpars bestemmelser og etter de bestemmelser og tradisjoner som gjelder for målte eiendommer eller andre individuelle eller kollektive eier- og bruksrettigheter.»

For øvrig viser Sohpar til at siidasystemet har vært velkjent når det gjelder fordelingen av samiske geografiske områder og tilhørende ressurser, både i Finnmark og i andre tradisjonelle samiske bosettingsområder. Lappekodisillens § 5 angir hvor Kautokeino siidaområde starter og siidagrensen aldri har vært flyttet.[16] Sohpar poengterer også at den samiske bruken har pågått uavbrutt og tilnærmet eksklusivt frem til i dag. Det er derfor den som motsetter seg kravet om samisk eiendomsrett som må føre bevis for at retten ikke er i behold, og for hvordan retten falt bort og når dette skjedde.[17] Etter å ha vist til mindretallsforslaget i Samerettsutvalget i NOU 1997: 4 om å etablere en egen Samisk grunnforvaltning, forventer Sohpar at kommisjonen:[18]

> «1. ... stadfester at Kautokeino siidaområde eies av dette områdets samiskættede, slik det har vært og er.
> 2. ... stadfester at alle samiske siidaområder i Finnmark eies av de respektive områders samiskættede som deres felles enerettsområde, slik det har vært og er. Dette kravets bredere forståelse forplikter Finnmarkskommisjonen til å også kartlegge alle nåtidige kartleggingsfelt som de samiskættedes felles enerettsområde i tillegg til de rettighetskravene som ellers er fremmet av områdets folk.
> 3. ... fastsetter grenser rundt de samiskættedes felles enerettsområde i forhold til FeFos felleseie.
> 4. ... stadfester at de samiskættede selv har myndighet til å bestemme hvorvidt de avgrenser siidaområdene som et eget eier- og forvaltningsområde eller om de ser disse sammen under ett som de samiskættedes felles enerettsområde hvis eiendom og forvaltning eventuelt kan forestås av Sohpar på et felles eiergrunnlag. Sohpars påstand er at Sohpar eier og forvalter de samiskættedes felles enerettsområder frem til og dersom siidaforsamlingen er på plass som kan ta over ansvaret.»

Sohpar ved Nils Thomas Utsi var innkalt til høringsmøtet 24. august 2016, men han hadde ikke anledning til å møte. Derimot møtte han og avga forklaring på *høringsmøtet 23. august 2017*.[19]

Om kravets *geografiske utstrekning* sa Utsi at han hadde tatt utgangspunkt i Kautokeino, fordi han kjenner dette området best, men at tankegangen er aktuell for hele Finnmark. Han understreket at kravet gjelder all grunn som inngår i felt 4 Karasjok, og at Sohpar vil fremme tilsvarende krav for Tana og resterende felt. Sohpar vil også fremme krav for domstolene om at FeFos eiendomsrett i de tidligere utredede feltene må tilbakeføres til Sohpar.

Utsi fremholdt at *grunnlaget for kravet* er historien til den samiske befolkningen i Finnmark. Han viste til at samene eide Finnmark før den norske staten etablerte jurisdiksjon over området, og at staten ikke har opphevet eller overtatt dette eierskapet på lovlig vis. Tvert i mot har det samiske eierskapet ifølge Utsi aldri tatt slutt, men den norske staten har skjøvet det til side slik at naturessursene i Finnmark i dag tilfaller andre enn de rettmessige eierne.

Han ga uttrykk for at samiske rettigheter vil være godt beskyttet dersom de blir anerkjent i samsvar med

13 Sohpar, Op. cit. s. 3-4 sammenholdt med s. 17 og s. 19–20.
14 Sohpar, Op. cit. s. 17–18.
15 Sohpar, Op. cit. s. 20.
16 Sohpar, Op. cit. s. 21–22.
17 Sohpar, Op. cit. s. 22 (når det gjelder eksklusiv bruk) og s. 23–24.
18 Sohpar, Op. cit. s. 24.
19 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 22. og 23. august 2017 (jnr. 14/315-111) s. 122–140.

ILO-konvensjon nr. 169. Finnmarksloven er en god lov, men fungerer ifølge Utsi ikke tilfredsstillende fordi lovens intensjoner ikke følges. Sohpars syn er at hele Finnmark, også havområdene, har vært i samenes eie. Fordi dette er et tradisjonelt samisk område er staten etter artikkel 14 (1) i ILO-konvensjonen forpliktet til å anerkjenne samenes eiendomsrett.

Den fremtidige *forvaltningen* må bygge på urfolks selvbestemmelsesrett og tradisjonell samisk bruk. Samene må stå for forvaltningen og legge til rette for at rettighetssituasjonen også er akseptabel for andre. Utsi fremholdt at storsamfunnets motvilje mot å anerkjenne tradisjonell samisk bruk, som for eksempel vårjakt på ender, uttrykker en intoleranse som må bort.

Utsi viste til at ILO-konvensjonen gir samene rett til å etablere sine egne institusjoner. Fordi Finnmark historisk sett var inndelt i siidaområder, bør dette ligge til grunn for forvaltningen. For eksempel kan Karasjok anses som ett siidaområde, og dette og andre siidaområder kan ha et åpent siidamøte og velge en siidaforsamling som er siidaens styre. De ulike siidaforsamlingene i Finnmark møtes på et Sohparting, der de vedtar regler for forvaltningen av land og vann, mens den daglige forvaltningen skjer på siidanivå, der også inntektene fra siidaområdene blir disponert. Han ga ellers uttrykk for at det måtte gjelde visse begrensninger for hvem som skal kunne stemme ved valget til siidaforsamlingen, og at dette må konkretiseres nærmere.

Når det gjelder begrepet «*samiskættede*», som avgrensning av rettighetshaverkretsen, fremholdt Utsi at samene har arvet landområdene i Finnmark og at de samiskættede i Finnmark eier land og vann der. Det å være «samiskættet» handler imidlertid ikke om genetikk, men om kultur og identitet. Den samiske ætten i Finnmark kan derfor også omfatte andre enn genetiske samer. Den formelle identiteten er bredere enn den genetiske, sa Utsi, og viste til at på samme måte som utlendinger kan bli en del av det norske samfunnet, kan de som kommer til Finnmark bli en del av det samiske samfunnet. Det underliggende formålet er imidlertid å bevare det samiske samfunnet. Derfor må det med grunnlag i samisk selvbestemmelserett utformes regler som på en dynamisk måte sikrer at samisk språk, kultur og næringer ikke blir fortrengt.

På spørsmål om *forholdet mellom kollektive og individuelle rettigheter*, fremholdt Utsi at samene er et folk. Dette kommer til uttrykk både i ILO konvensjon nr. 169 og gjennom den dekoloniseringsprosessen som har foregått i FN-regi etter andre verdenskrig, men som stanset opp før den nådde urfolksområdene. Individuelle eller kollektive særrettigheter som alt er etablert eller som vil bli anerkjent av kommisjonen, til for eksempel reindrift, multeplukking, jakt eller fiske, vil imidlertid bestå ved siden av Sohpars rett, og uavhengig av hvem som har rettighetene.

Utsi kom også inn på kommisjonens *behandlingsmåte og feltinndeling*. Ideelt sett burde kommisjonen tatt utgangspunkt i de gamle siidagrensene og ikke i kommunegrensene, men han antok at dette hadde liten praktisk betydning. Dette begrunnet han med at Sohpars påstand er at siidaforsamlingene i de ulike siidaområdene eier hele Finnmark. Når rettighetskartleggingen er avsluttet, vil det bli en intern sak for de samiske eierne å avgrense områdene slik at de er i samsvar med historien, og med den bruken og forvaltningen som er riktig. Utsi ga ellers uttrykk for at kommisjonen bør behandle de spørsmålene som er reist i Sohpars krav særskilt, og ikke bare parallelt med kravene fra Kárášjoga Sámiid Searvi, Guttormgruppen og Karasjok kommune.

Om kommunens krav sa Utsi før øvrig at den samiske befolkningen eier landområdene, og at retten ikke kan oppheves og overføres til en kommune. Er kravet fremmet på vegne av befolkningen i Karasjok og ikke på vegne av kommunen, er det imidlertid mindre problematisk.

Utsi utdypet også sin skepsis til *dagens forvaltningsordning*. Han anser FeFo som en representant for staten, og sa at etableringen av FeFo innebærer at rettighetssgrunnlaget til det samiske folket er forkastet. Å etablere FeFo som et sameie mellom samene og de norske innflytterne i Finnmark er ikke tilstrekkelig til å oppfylle ILO-konvensjonens artikkel 14. Dette løser ikke spørsmålet om samisk eiendomsrett slik staten er forpliktet til. Forvaltningen fungerer ikke i samsvar med finnmarkslovens formål om særlig hensyntagen til samisk kultur. Han anser FeFo som et midlertidig organ som må opphøre når eierskapet til og forvaltningen av landområdene er ført tilbake til de samiske siidane som er de rette eierne av grunnen i Finnmark.

I forlengelsen av dette ga Utsi også uttrykk for at mindretallsforslaget i NOU 1997: 4 om å etablere en samisk grunnforvaltning i Indre Finnmark inneholdt gode elementer og at forslaget til en viss grad dannet utgangspunktet for Sohpars påstand. Sohpar går imidlertid lenger enn mindretallsforslaget ved å legge til grunn at de samiske siidane i Finnmark fortsatt er i funksjon.

Sohpar har ved e-post til kommisjonen 25. april 2018 (14/347-13) presisert kravsområdets geografiske utstrekning og poengtert at rettighetskravet også omfatter elgjakt.

7.2.2 Kárášjoga Sámiid Searvi (Karasjok sameforening)

Kárášjoga Sámiid Searvi (heretter: KSS) henvendte seg til kommisjonen ved brev 28. februar 2016 (jnr. 16/354-1). I brevet er det vist til at det arealet i Karasjok som ikke er eller vil bli overført til private som følge av rettighetskartleggingen («restarealet»), må komme «*under kommunal forvaltning og*

eierskap, dvs. kollektive bruks- og eiendomsrettigheter for alle i Karasjok».

I brevet skisserer KSS at en endelig rettighetsmelding kan utformes slik at den omfatter «*hele arealet i Karasjok kommune med unntak av det som i dag er i privat eie [eller] som eventuelt kommer i privat eie*» etter at rettighetskartleggingen er fullført. Det er når det gjelder dokumentasjon for bruk og rettsoppfatninger, vist til doktoravhandlingene til Sverre Tønnesen, Otto Jebens og Kaisa Korpijaakko-Labba, utredninger av eller i regi av Samerettsutvalget, samt utgivelser av Erik Solem og Aage Solbakk.[20] Dette materialet er også trukket frem i angivelsen av rettsgrunnlaget for den rettigheten som søkes anerkjent. Det er også Høyesteretts avgjørelser i Rt. 2001 s. 769 og Rt. 2001 s. 1229, ILO-konvensjon nr. 169 og FNs urfolkserklæring.

På *høringsmøtet 12. oktober 2016* avga leder i KSS, Ragnhild L. Nystad, og styremedlem, Egil Utsi, forklaring på vegne av foreningen.[21] De overlot manuskriptet til kommisjonen (jnr. 16/345-5). Det fremgår her, og ble også understreket under utspørringen, at KSS ikke har fremmet rettighetsmeldingen på vegne av foreningen og dens medlemmer. Den er et forslag til avklaring av rettighetsforholdene til de delene av Karasjok hvor det ikke er grunnlag for å anerkjenne eierrettigheter for enkeltpersoner eller mindre grupper av befolkningen.

Representantene for KSS viste blant annet til at Norske Samers Riksforbund helt siden opprettelsen i 1968, har anført at naturressursene i samiske bosetningsområder, og i alle fall i Indre Finnmark, «*tilhører kollektivt det samiske folket, på [grunnlag] av hevd, alders tids bruk og sammenhengende bosetning av området*», og må forvaltes av «*samefolket selv*».[22]

De fremholdt at majoriteten av befolkningen i Karasjok har vært og er samer. For eksempel var fastboende samer den største gruppen ved folketellingen i 1875 med 53 % og i 1900 med 55 %. Reindriftsutøverene utgjorde 38 % i 1875 og 40 % i 1900. Antall norske beboere utgjorde bare rundt 20 personer, eller vel 7 % i 1900. De viste til at denne befolkningssammensetningen gir grunnlag for en slutning om at «*samer har opparbeidet seg eier- og bruksrettigheter*» i Karasjok.[23] Videre viste de til at bruken blant annet har bestått av jakt, fiske, fangst og reindrift og kombinasjon av dette. Også bær og trevirke ble utnyttet. Bruken var kollektiv, der blant annet utmarkslåttene ble delt «*etter hvordan veksten var og etter et sinnrikt system og etter hvem som trengte mest av slåttemarka det året.*»[24]

Nystad understreket på høringsmøtet at kravet bygger på både de fastboendes og reindriftsutøvernes bruk, fordi gruppene i fellesskap har brukt områdene.[25]

Hun og Utsi utdypet også det rettslige grunnlaget for kravet. I tillegg til å vise til de fremstillingene og dommene som er nevnt i brevet 28. februar 2016, trakk de frem Høyesteretts dom i Stjernøy-saken fra 2016, og Finnmarkskommisjonens konklusjon om rettighetsforholdene i Gulgofjord. De poengterte at kommisjonen her la til grunn at det med grunnlag i alders tids bruk er etablert en kollektiv eiendomsrett som fortsatt er i behold, men som ikke vil være virksom før stedet eventuelt igjen får fastboende befolkning.[26]

På spørsmål fra kommisjonen fremholdt Utsi at selv om reindriftssamene ikke fikk medhold i Stjernøy-saken, har dommen stor interesse fordi den viser til og vektlegger avgjørelsene i Selbusaken og Svartskogsaken.[27] Utsi viste også til følgende uttalelse fra Gällivare tingsretts avgjørelse fra 2016 om Girjas samebys jakt- og fiskerettigheter:

> «Tingsrätten förklarar att Girjas sameby i förhållande till staten ensam har rätt till jakt på småvilt och fiske inom Girjas samebys område på Gällivare kronoöverloppsmark 2:1 och at staten inte får upplåta jakt- og fiskerätt på området samt att Girjas sameby har rätt att utan statens samtycke upplåta jakt på småvilt och fiske på Girjas samebys område.»

Utsi viste også til at Sverre Tønnesen i doktoravhandlingen om retten til jorden i Finnmark poengterer at befolkningen i Indre Finnmark «*fra gammelt av har ment seg eneberettiget til de goder almenningsjorden har kastet av seg*». Utsi trakk også frem Tønnesens synspunkter om at rettighetsforholdene i Finnmark bør reguleres slik «*at den befolkning som i alle tider har benyttet seg av et bestemt landområde, også anses som berettiget til dette*».[28]

Han påpekte også at Otto Jebens med henvisning til at Kaisa Korpijaakko-Labba har sannsynliggjort at samene i Indre Finnmark eide grunnen der før 1751 og til at den

20 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 og Kaisa Korpijaakko-Labba, *Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland*, 1994; NOU 1984: 18, NOU 1993: 34, NOU 1997: 4, NOU 1997: 5 og NOU 2001: 34; og Erik Solem, *Lappiske rettsstudier*, 1933, og Aage Solbakk, *Ávjovári – Kárášjoga historjá I 1553–1900*, 2000.

21 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11.–12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77), s. 84–94.

22 Kárášjoga Sámiid Searvi, *Finnmarkskommisjonens åpne høringsmøte/rundebordsamtale, 11.–12. oktober 2016*, s. 2.

23 Kárášjoga Sámiid Searvi, Op. cit. s. 3.

24 Kárášjoga Sámiid Searvi, Op. cit. s. 3–4.

25 Finnmarkskommisjon, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 87–88.

26 Kárášjoga Sámiid Searvi, Op. cit. s. 4-7.

27 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 92–93.

28 Kárášjoga Sámiid Searvi, Op. cit. s. 7–13.

samiske tradisjonelle oppfatningen om (kollektiv) enerett til områdets ressurser har grunnlag i en reell rettslig tradisjon som ble håndhevet av domstolene, har lagt til grunn at det:[29]

> «foreligger sterke grunner som taler for at befolkningen i Indre Finnmark (samene) fortsatt har krav på eiendomsrett til grunnen i dette området etter norsk intern rett. (...) Denne slutning styrkes av en presumsjon på folkerettslig grunnlag».

Avslutningvis kom KSSs representanter inn på forholdet til de rettighetsmeldingene som per oktober 2016 var fremmet for kommisjonen og uttalte:[30]

> «Kárášjoga Sámiid Searvi konstaterer at bare endel av befolkningen i Kárášjohka har framsatt sine eie- og forvaltningsrettslige krav overfor kommisjonen, mens de allerede fremsatte kravene omfatter det meste av kommunens utmarksarealer.
>
> Dersom hver enkelt gruppe skal få innfridd sine krav om å kunne forvalte grunnen i deres område, vil det bli et "lappeteppe" av et forvaltningsregime. Vårt inderlige ønske hadde vært at gruppene kunne samarbeide og stille kollektive eiendomskrav og dermed få grunnlag til å danne et felles (kollektiv) forvaltningsregime "samisk grunnforvaltning" for grunnen i Kárášjohka. Dette ville være i samsvar med samisk sedvanemessig oppfatning og i henhold til Samerettutvalgets mindretall innstilling om å opprette en "Samisk grunnforvaltning" og være i samsvar med synspunktene i Sverre Tønnesens doktoravhandling "Retten til jorden i Finnmark" (1973) og til doktoravhandlinga av Otto Jebens, " Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark" (1999) hvor han sier blant annet at "det foreligger sterke grunner som taler for at befolkningen (samene) i Indre Finnmark fortsatt har krav på eiendomsrett til grunnen etter norsk intern rett. Sámiid Searvi har merket seg at "melding 42 Sohpar iešválddalaš ovddasteamin v/Nils Thomas Utsi" nevner en form for samisk grunnforvaltning, som trenger en nærmere gjennomgang og for å vurdere om dette kan være aktuelt for andre områder enn Guovdageaidnu.»

Når det gjelder dagens *rettighetshaverkrets*, presiserte Utsi at alle som bor innenfor Karasjok kommunes grenser i dag vil ha de samme rettighetene, enten de er etnisk samiske eller ikke.

7.2.3 Guttormgruppen

23. august 2016 orienterte Thoralf Henriksen kommisjonen (jnr. 16/922-1) om at han på vegne av Guttormgruppen ville fremme rettighetskrav i felt 4. I henvendelsen heter det:

> «På vegne av en gruppe etterkommere (heretter Guttormgruppen) etter Guttorm-slektas stamfar Nils Guttormsen (som levde 1696 i Ávjovarri siida), vil undertegnede nå varsle Finnmarkskommisjonen om at det blir fremmet et kollektivt krav om eiendomsrett, bruksrett og forvaltningsrett til arealer innenfor Felt 4 Karasjok, innen desember 2016.»

I en foreløpig melding om eiendoms- og bruksrettigheter datert 7. oktober 2016 (jnr. 16/922-3) krever Guttormgruppen å få «*revitalisert kollektiv eier- og bruks- og forvaltningsrett*» til all (tidligere) umatrikulert grunn i Karasjok kommune. Det er fremholdt at Guttorm-slekta, som betegnes som «*den største samiske slekta i Karasjok kommune*», sammen med de øvrige samiske slektene i kommunen, i alle fall siden 1663 har utøvd tilnærmet eksklusiv bruk av grunnen, og at gruppen aldri har gitt fra seg sine nedarvede rettigheter. Videre heter det:[31]

> «Guttormgruppens alders tids bruks (festnet forhold) rettigheter er fundamentert på reell samisk sedvanemessig-tradisjonell individuell/kollektiv rettsoppfatning, bruk, høsting, reindrift, jakt og fangst i ovenfornevnte områder gjennom i hvert fall 353 år, fra 1663 til nå i 2016, og ikke basert etter statlig konsesjons betinget bruk».

For å underbygge påstanden om kollektiv eiendoms-, bruks- og forvaltningsrett, viser gruppen til at da det på 1600-tallet kom to kvenfamilier til Ávjovárri, måtte disse ha tillatelse fra siidaens leder for å slå seg ned i området. På slutten av 1600-tallet var Per Guttormsson og Olof Guttormsson, som var brødre av deres stamfar, Nils Guttormsen, ledere av Ávjovárrisiidaen og forvaltere av siidaens landområder. Per Person Guttorm, som var sønn av Per Guttormsson, var den første samen som begynte med jordbruk i Tanadalen. Han fikk anerkjent sin samiske landrett ved en dom avsagt av tingretten i Torneå Lappmark 8. februar 1729. Det er anført at dette viser at «*Guttorm-slekta allerede i 1669 var innforstått med at vi samer eier våre egne landområder*», og redegjort for slektshistorien frem mot vår tid. For øvrig er det fremholdt at Guttorm-slektas forfedre har markert sitt eierforhold til arealene «*gjennom sedvaner, selvbevissthet, trolldomskunst,*

29 Kárášjoga Sámiid Searvi, Op. cit. s. 14–15. Se også Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 484–487.

30 Kárášjoga Sámiid Searvi, Op. cit. s. 17–18.

31 Guttormgruppen, *Foreløpig melding om eiendoms- og bruksberettigelse i felt 4 Karasjok*, s. 1, jf. s 3.

stadfesting av offersteder og bruk av hellige navn på fjell og offersteder».[32]

Guttormgruppen viser videre til at Peter Schnitler i grenseeksaminasjonsprotokollene fra 1740-tallet uttaler at samene var «*de rette og ældste Indvaanere av Finmarken*»,[33] og til et omfattende offentlig utredningsmateriale. Fra NOU 1993: 34 fremheves synspunktene til Otto Jebens om kollektiv eiendomsrett til grunnen for de samiske bygdene i Indre Finnmark.[34] Videre viser gruppen til mindretallsforslaget i NOU 1997: 4 om å etablere en egen Samisk grunnforvaltning i Indre Finnmark.[35] Gruppen trekker også frem Steinar Pedersens konklusjon i NOU 2001: 34 om at samene frem til 1863 hadde en tilnærmet enerett til jakt i Indre Finnmark, men at retten i løpet av få år ble utslettet som følge av urettmessige statlige disposisjoner.[36]

På bakgrunn av dette anfører Guttormgruppen at de samiske bygdesamfunnene i Finnmark frem til 1700-tallet hadde en så sterk rådighet over naturgodene at det var «*å sammenlikne med eiendomsrett*». Derfor var Fr. Brandts tese om Finnmark som statens eiendom et utslag av uholdbare kolonirettslige teorier og norsk nasjonsbygging. Det samme gjelder den «norske historiske skolen» som lærte at samene var «*et usivilisert nomadefolk uden eiendomsrett til jord, og at en slik eiendomsrett først oppsto når den mer sivilserte innvandrende norrøne, germanske stamme, tok jord til odel, og begynte med jordbruk*.» Videre heter det:[37]

> «Men selv om den norske stat ved offentlige lovverk og forskrifter som er fundamentert på usanne påstander, som her beskrevet ovenfor, har staten Norge aldri klart å stoppe samene i Indre Finnmark i å utøve selvbestemmelse/selvråderett over sine egne land og naturressursområder i alle fall frem til 1970-tallet.»

Guttormgruppen trekker også frem doktorgradsarbeidene til Sverre Tønnesen om retten til jorden i Finnmark fra 1972, Otto Jebens om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark fra 1999 og Steinar Pedersen om lappekodisillen fra 2005. Fra avhandlingen til Jebens fremheves synspunktet om at samene i Indre Finnmark før 1751 hadde en rådighet som synes «*å oppfylle betingelsene for en eiendomsrett eller en rett beslektet med dette*».[38] Når det gjelder Pedersens avhandling, peker gruppen blant annet på at lappekodisillens formål var å bevare den «Lappiske Nation» og at den var et rettighetsdokument for alle samer, ikke bare de som drev med reindrift, men at norske myndigheter etter hvert førte en politikk som ikke tok hensyn til dette.[39]

Videre gir Guttormgruppen uttrykk for at finnmarksloven ikke er tilstrekkelig til å ivareta samiske rettigheter, og for at FeFo ikke ivaretar disse rettighetene på en akseptabel måte. Slik gruppen ser det, er det fare for at fortsatt FeFo-forvaltning i Indre Finnmark kan bane vei for omfattende gruvedrift og ytterligere tilstrømming av utenlandske jegere og fiskere.[40]

For øvrig viser gruppen til Høyesteretts avgjørelser i Selbu-saken, Svartskog-saken og Stjernøy-saken som støtte for sitt krav,[41] som er formulert på følgende måte:[42]

> «Guttormgruppen påberoper seg fullstendig eiendoms- og forvaltningsrett over all umatrikulert grunn i Karasjok kommune, sammen med den øvrige samiske befolkning i Karasjok kommune.
>
> Guttormgruppen hevder at FeFo eier absolutt ingen landarealer i disse omtalte områder, hverken over, på eller under jordoverflate, det er samer, i dette tilfellet Guttormgruppen, som er rettmessig grunneier i disse områdene.»

På *høringsmøtet 12. oktober 2016* avga Thoralf Henriksen (f. 1955), Roald Isaksen (f. 1945) og Magnar Aslaksen (f. 1964) forklaring på vegne av Guttormgruppen. De redegjorde for bakgrunnen for kravet, og utdypet det som er anført i den foreløpige rettighetsmeldingen.[43] Blant annet viste Thoralf Henriksen til at slekta deres i det området som i dag utgjør Karasjok kommune, har drevet reindrift siden 1700-tallet og jordbruk siden 1703, og for øvrig jakt, fangst og annen utmarkshøsting. Han sa også at svenske tingrettsdokumenter viser at en av deres forfedre, Per Persen Guttorm, på denne tiden fikk anerkjent rettigheter til utmarksslåtter.

Thoralf Henriksen viste også til Oscar Albert Johnsen fremstilling av Finnmarks politiske historie,[44] til dokumentasjoner og beskrivelser utarbeidet av Jakob Fellman, som var

32 Guttormgruppen, Op. cit. s. 9–11, se også s. 3, med henvisninger til Aage Solbakk, *Deanuleaki – Tanadalen: slekter, historie*, 2008 s. 496–587 og Ellen Simma Fjellgren, *Utdrag Ur Dombøckerna over Torneå Lappmark, Arbeidskopi nr. 8. Ur Jamtlands läns renoverande herredsretts dombok vol 3, fol. 906-907*, 1981 s. 24–26.

33 Guttormgruppen, Op. cit. s. 10.

34 Guttormgruppen, Op. cit. s. 3, jf. NOU 1993: 34 s. 297.

35 Guttormgruppen, Op. cit. s. 2, jf. NOU 1997: 4 s. 157 flg.

36 Guttormgruppen, Op. cit. s. 4, jf. NOU 2001: 34 s. 366–371.

37 Guttormgruppen, Op. cit. s. 4.

38 Guttormgruppen, Op. cit. s. 5, jf. Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 302.

39 Guttormgrupoen, Op. cit. s. 5–6, jf. Steinar Pedersen, *Lappekodisillen i nord 1751–1859*, 2005 bl.a. s. 111–113 og 354.

40 Guttormgruppen, Op. cit. s. 7-9.

41 Guttormgruppen, Op. cit. s. 4. Se også s. 1–2.

42 Guttormgruppen, Op. cit. s. 9.

43 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11.–12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77), s. 77–83.

44 Oscar Albert Johnsen, *Finnmarkens politiske historie. Aktmæssig fremstillet*, 1923.

prest i Utsjok fra 1821 til 1828, og til reindriftsmeldinger fra 1700-tallet og frem til i dag.

Videre anførte han at bare den samiske befolkningen i Karasjok har etablert rettigheter med grunnlag i alders tids bruk til kommunens arealer. Den informasjonen Guttormgruppen har lagt frem for kommisjonen gjelder i hovedsak de som tilhører Guttorm-slekta, men informasjonen er relevant også for kommunens øvrige samiske befolkning. Den kollektive retten gruppen ber om å få anerkjent, skal derfor være et samlet eierforhold for den samiske befolkningen i Karasjok.

Når det gjelder disponeringen over rettigheter og ressurser, sa Thoralf Henriksen at det beste vil være om dette skjer via et styre valgt direkte av den samiske befolkningen som bor og lever i kommunen, og at politikerne ikke skal blande seg inn i dette. Han presiserte at disponeringen over rettighetene må skje innenfor lovgivningens rammer. For øvrig trodde han ikke at det ville bli noe praktisk problem å avgrense personkretsen «*den samiske befolkningen i Karasjok*», ettersom de fleste i Karasjok vet hvem som er samer og hvem som ikke er det.

Guttormgruppen oversendte en justert versjon av rettighetsmeldingen 25. april 2017 (jnr. 16/922-10) og et «*endelig revidert meldingsbrev*» 14. mai 2017 (16/922-13). Her gjentas i hovedsak anførslene fra den foreløpige meldingen av 7. oktober 2016, men med en annen systematikk, og supplert med en omfattende oversikt over relevante kilder og relevant litteratur.[45]

Det er også gjort enkelte presiseringer. Blant annet er det anført at forfedrenens bruk går tilbake til tidlig på 1500-tallet, slik at det dreier seg om over 500 års sammenhengende bruk, og ikke i overkant av 350 år, som anført i den foreløpige meldingen. Videre er det understreket at mange stedsnavn i Karasjok har fått navn etter Guttormgruppens intensive bruk av områdene.[46]

Gruppen viser også til Høyesteretts dom i Stjernøysaken,[47] og poengterer at de, i likhet med de fastboende på Stjernøya, har utnyttet alle tilgjengelige utmarksressurser, og at reindriftens bruk heller ikke i Karasjok har vært dominerende sammenliknet med de fastboendes bruk (dommens premiss 44 og 45). Guttormgruppen ber kommisjonen merke seg dommens premiss 80 til 85 og 88, der Høyesterett omtaler ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 og viser til avgjørelsene i Selbu-saken og Svartskog-saken. Gruppen viser også til premiss 90 og 110 der Høyesterett gjengir noe av Utmarkdomstolens omtale av de fastboendes og reindriftssamenes bruk av Stjernøya.[48]

Avslutningsvis formulerer Guttormgruppen et rettighetskrav som i innhold er sammenfallende med det som ble formulert i den foreløpige meldingen, men noe utdypet:[49]

> «Guttormgruppen påberoper med dette seg fullstendig eiendoms- og forvaltningsrett over all umatrikulert grunn i Karasjok kommune, sammen med den øvrige samiske befolkning i Karasjok. Guttormgruppen hevder at FeFo absolutt ikke er eier av umatrikulert grunn i disse omtalte områder, hverken over, på eller under jordoverflate. Det er samer, i dette tilfellet Guttormgruppen, som er rettmessig grunneier i disse områdene. Guttormgruppen ser på FeFo som kun en midlertidig grunnforvalter til eier- og bruksrettigheter er avklart.
>
> Guttormgruppen har gjennom minst 500 år, innehatt nedarvet eierrettigheter til sine landområder i Indre Finnmark (Karasjok kommune). Men slik FeFo har forholdt seg til samiske rettigheter i Finnmark til nå, så er vi svært bekymret for landrettighetene til vår etterslekt. I verste fall vil [Finnmarks]-kommisjonen med en negativ konklusjon til vårt krav om anerkjennelse av våre nedarvede rettigheter, være med på begravelsen av de mest og best dokumenterte urfolksrettigheter i hele verden. Som skrevet tidligere, så viser vi til alle samerettsutredninger og juridiske doktoravhandlinger og andre forskninger og dokumentasjoner om samiske rettigheter i Indre Finnmark.
>
> ...
>
> Guttormgruppen ber med dette Finnmarkskommisjonen om å akseptere generelle samiske rettsoppfatninger, bruksformer og tradisjoner til utmarksbruk, og med bakgrunn i dette anerkjenne Guttormgruppens kollektive eiendoms-, bruks- og forvaltningsrettigheter til sine landområder i Karasjok kommune.»

For helhetens skyld skal det også nevnes at Guttormgruppen henvendte seg til kommisjonen 15. desember 2016 (jnr. 16/922-4). Med henvisning til en artikkel i Ságat 7. desember 2016 der det hevdes at staten på rettsstridig måte tillegnet seg grunnbokshjemmel til all umatrikulert grunn i Finnmark i 1992/93, krever gruppen at kommisjonen gransker saken:

> «For Guttorm-slekta er det særdeles viktig å få gransket påstandene om at staten har tilrøvet seg grunnbokshjemmel til vårt slektsland i Finnmark. Guttorm-slekta er den største samiske slekt i Finnmark, i Karasjok utgjør Guttorm-

45 Guttormgruppen, *Endelig melding om eiendoms- og bruksberettigelse i felt 4 Karasjok*, 14. mai 2017, s. 12–14.

46 Op. cit s. 2. Dette er omtalt også i den foreløpige meldingen (s. 10), men ikke under en egen overskrift.

47 HR-2016-2030-A.

48 Guttormgruppen, Op. cit. 2017 s. 8 (se også s. 8-9 i 25. april-versjonen).

49 Guttormgruppen, Op. cit. 2017 s. 11–12 (se også s. 11–12 i 25. april-versjonen).

slekta anslagsvis ca. 90–96 % av den samiske befolkning. Guttorm-slekta er også sannsynligvis største samiske slekt i Tana, Porsanger og Lebesby (Laksefjord).»

Kommisjonen oppfattet henvendelsen som et innspill med tilleggsopplysninger til gruppens (på dette tidspunktet foreløpige) rettighetsmelding. Guttormgruppen ble ved brev 27. april 2017 (jnr. 16/922-12) underrettet om at de opplysningene som fremkommer i brevet av 15. desember 2016 vil bli vurdert i forbindelse med kommisjonens behandling av gruppens rettighetsmelding.

7.2.4 Kárášjoga gielda/Karasjok kommune

Karasjok kommune henvendte seg til kommisjonen i brev 2. mars 2017 (jnr. 17/630-1), og orienterte om at kommunen vurderer å fremme krav om «*kollektiv eiendoms- og bruksrett for hele kommunens areal på vegne av kommunens befolkning*». Det ble opplyst at det eventuelt ville dreie seg om «*et subsidiært krav*» som vil gjelde for de arealene som «*ikke blir tilkjent øvrige, herunder privatpersoner, lag, foreninger, siidaer eller distrikt*». Som begrunnelse ble det vist til at kommunen «*ønsker å sikre fremtidens generasjoner fortsatt råderett over egen grunn*».

Kommunestyret behandlet spørsmålet i møte 15. juni 2017 (sak 17/43). Samme kveld fikk kommisjonen oversendt rådmannens saksutredning og kommunestyrets vedtak (jnr. 17/630-2).

Av rådmannens saksutredning fremgår det at det historiske og rettslige grunnlaget for kravet i all hovedsak er sammenfallende med det Kárášjoga Sámiid Searvi har vist til, jf. punkt 7.2.2. Foruten finnmarksloven §§ 3 og 5 om forholdet til folkeretten og til bestående rettigheter, er det vist til Høyesteretts avgjørelser i Svartskog-saken og Stjernøy-saken, kommisjonens konklusjon i Gulgofjord-saken og Gällivarre tingsretts avgjørelse i saken om Girjas Samebys jakt- og fiskerettigheter. Det er også vist til FNs urfolkserklæring og ILO konvensjon nr. 169, og til doktoravhandlingene til Tønnesen og Jebens. Om den utøvde bruken heter det:

> «Jakt, fiske, og fangst i elver og vann, gårdsdrift og reindrift har preget Karasjok samfunnet langt tilbake i tid. Familiene har dessuten delt på utnytting av utmarka, de har delt på slåttemark i utmark, mens skogene ble brukt til trevirke som brensel og husbygging.
>
> På samme måte har reindriftssamene brukt områdene sør for Karasjok som vinterbeite, samtidig som de også har brukt områdene til utnytting av utmark som jakt, fangst og bærplukking om sommeren.
>
> Rådmannen ser disse aktivitetene som en viktig del av den samiske kulturarven og det er derfor viktig at disse rettighetene videreføres til kommende generasjoner. Rådmannen vil derfor tilrå at kommunen fremmer krav til Finnmarkskommisjonen om kollektive eiendoms- og bruksrettigheter for kommunens arealer som ikke blir tilkjent øvrige, herunder privatpersoner, lag, foreninger, siidaer eller distrikt.»

På bakgrunn av dette fremmet rådmannen følgende innstilling:

> «Karasjok kommune fremmer krav til Finnmarkskommisjonen om kollektive eiendoms- og bruksrettigheter for hele kommunens arealer på vegne av kommunens befolkning. Subsidiært, krav som gjelder for alle arealer som ikke blir tilkjent øvrige, herunder privatpersoner, lag, foreninger, siidaer eller distrikt.»

Kommunestyrets vedtak, som ble fattet med ni mot seks stemmer, lyder slik:

> «Karasjok kommune viser til Finnmarkseiendommens kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter etter Finnmarksloven for arealer som ligger innenfor Karasjok kommune, eller tilgrensende områder som befolkningen som helhet eller deler av befolkningen i kommunen har brukt og/eller fortsatt bruker.
>
> Karasjok kommune viser også til fml. § 5 som anerkjenner at det på grunn som tidligere har vært forvaltet av staten i Finnmark, og som nå forvaltes av Finnmarkseiendommen kan være etablert både eiendoms og bruksrettigheter basert på den bruken lokalbefolkningen i Karasjok har utøvd etter alders tids bruk, hevdsinstituttet, etter samisk rettskultur med sedvaner og rettsoppfatninger.
>
> Karasjok kommune viser videre til de krav som er fremmet for Finnmarkskommisjonen fra private, reinbeitedistrikter/siidaer og andre om bruks- og eiendomsrett i grunn innenfor Karasjok kommune. Kommunen legger til grunn at disse kravene vil bli gjennomgått og grundig vurdert av Finnmarkskommisjonen, og at rettigheter som er opparbeidet anerkjennes og sikres og at det etableres hensiktsmessig forvaltning av disse områdene som også hensyntar den tradisjonelle bruken av områdene. Karasjok kommune vil forholde seg til de rettighetshaverne som etter Finnmarkskommisjonens utredninger og eventuelt gjennom rettsapparatet forøvrig får anerkjent privatrettslige rettigheter til grunn innenfor kommunen.
>
> Karasjok kommune legger også til grunn at det er etablert tingsrettslige rettigheter i hele kommunen også der hvor ikke private, reinbeitedistrikter/siidaer og andre har fremmet krav om kollektiv eiendoms- og bruksrett for arealene. Finnmarkskommisjonens utredningsplikt vil kunne fastslå at lokalbefolkningen i Karasjok har utøvd en

dominerende bruk av områdene innenfor Karasjok kommune og at denne bruken basert på samiske sedvaner og rettsoppfatninger, alders tids bruk og hevd vil gi grunnlag for anerkjennelse av omfattende kollektive bruks- og eiendomsrettigheter. Kommunen vil derfor aktivt medvirke til Finnmarkskommisjonens arbeid med kartlegging av rettighetsforholdene i Karasjok kommune og vil stille ressurser til disposisjon for å bidra til kartleggingen av den bruken lokalbefolkningen har utøvd i ulike områder innenfor Karasjok kommune.

Karasjok kommune fremmer krav til Finnmarkskommisjonen om kollektiv bruks- og eiendomsrett basert på lokalbefolkningens bruk gjennom alders tids bruk av områdene innenfor Karasjok kommunes grenser for de arealene hvor det ikke allerede er fremmet krav til Finnmarkskommisjonen. Kravet om kollektiv eiendomsrett vil gjelde for de områdene hvor ikke privatpersoner, lag, foreninger, siidaer eller reinbeiteditrikter har opparbeidet seg eiendomsrett til grunnen. Karasjok kommune bestrider at Finnmarkseiendommen har noen selvstendig opparbeidet eiendomsrett til disse områdene, da FeFos rett er avledet av statens eiendomsrettshevdelse.

Karasjok kommune har forståelse for at Finnmarkskommisjonen ikke er avhengig av at en part anlegger sak for å kunne utrede rettighetsforholdene i et område. Kommunen er også inneforstått med det faktum at når kommunen fremmer et krav om bruks- og eiendomsrett på vegne av et kollektiv av brukere av områdene, så kan det være nødvendig å skille dette arbeidet ut fra kommunens øvrige oppgaver. Eiendomsforvaltningen bør organiseres slik at den best mulig ivaretar viktige hensyn særlig til samisk kulturarv, samisk naturbruk/ meahcástallan og samiske næringer.

Når Karasjok kommune velger å fremme et krav for kommisjonen er det et uttrykk for at vi mener det er etablert bruks-og eiendomsrettigheter til hele grunnen som i dag ligger innenfor Karasjok kommune, grunn som Finnmarkseiendommen forvalter inntil rettsavklaringen er gjennomført. Det er videre et uttrykk for at kommunen ønsker lokal forvaltning av områdene enten i form av at de private rettighetshaverne selv organiserer forvaltning av grunn de får anerkjent eiendomsrett til, eller ved at kommunen er intitiativtaker til å bidra til en organisering av et lokalt forvaltningsorgan som særlig skal ivareta lokale sedvaner og rettsoppfatninger ved forvaltningen av grunn og ressurser. Karasjok kommune vil legge til grunn at det påligger folkerettslige forpliktelser for enhver som forvalter grunn i samiske områder, til å ivareta menneskerettslige forpliktelser for sikring av samisk kultur.

Kommunen vil etter at kartleggingsprosssen er ferdigstilt bidra til å organisere eiendomsforvaltningen for områder hvor det ikke er navngitte eller klart identifiserbare rettighetshavere, men hvor det foreligger klare bruks- og eiendomsrettigheter basert på lokalbefolkningens omfattende bruk av grunn og ressurser.»

På *høringsmøtet 23. august 2017* avga ordfører Svein Atle Somby, varaordfører Jon Nystad, rådmann Knut Maurstad og teknisk sjef Trygve Nilsen forklaring.[50] De opplyste at de seks kommunestyrerepresentantene som stemte mot forslaget, ikke var uenige i at kommunen skulle fremme krav for kommisjonen, men skeptiske til flertallets forslag fordi dette ble lagt frem kvelden før kommunestyret skulle behandle saken. Mindretallet hadde fremmet et alternativt forslag til hvordan kravet burde fremmes. Av de to forslagene som forelå, fikk forslaget til posisjonen i kommunestyret ni stemmer, og opposisjonens forslag seks stemmer.

Nystad fremholdt at vedtaket stort sett hadde blitt positivt mottatt av folk i kommunen, og at det før saken ble behandlet i kommunestyret var sendt ut en pressemelding om kravet. Det ble her opplyst at kommunen ville fremme et rettighetskrav på vegne av kommunens innbyggere, til de områdene i kommunen som i løpet av rettighetskartleggingen ikke blir tilkjent andre private rettighetspretendenter. Når det ellers gjelder bakgrunnen for kravet, viste han blant annet til at kommunen hadde registert at det i kommisjonens tidligere utredningsfelt er relativt store restområder der FeFo er grunneier. Det er nettopp de restområdene som ikke tilfaller enkeltpersoner eller mindre kollektive enheter i Karasjok som er omfattet av kommunens krav.

På spørsmål om hva som ligger i at kravet er «*subsidiært*», understreket Nystad at intensjonen ikke er å konkurrere med andre rettighetspretendenter, det være seg enkeltpersoner, familer eller grupper. Finner kommisjonen grunnlag for å anerkjenne eiendomsrett for slike mindre lokale enheter, vil ikke kommunen motsette seg det. Kommunens krav gjelder det arealet som blir igjen etter at rettighetskartleggingen er fullført og som andre ikke tilkjennes eiendomsrett til.

Kommunen ser det slik at dette restområdet ikke tilhører FeFo, men kommunens innbyggere i fellesskap. Derfor er det ikke noen motsetning mellom kommunens krav og de øvrige kravene som er fremmet om rett til hele arealet i kommunen. Kravene fra Sohpar, Kárášjoga Sámiid Searvi og Guttormgruppen har i likhet med kommunens krav grunnlag i den lokale befolkningens langvarige bruk, og er i stor grad fremmet på vegne av samme rettighetshaverkrets.

Når det gjelder spørsmålet om *hvilken rettighetshaverkrets* den felles lokale retten må tilordnes, fremholdt Nystad at kravet ikke er fremmet på vegne av kommunnen som sådan, men på vegne av kommunens befolkning for å sikre kom-

50 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 22.–23. august 2017 (jnr. 14/315-111), s. 99–112.

mende generasjoner rettigheter til land og vann i kommunen. Han undestreket at selv om Karasjok er en samisk kommune og kravet bygger på den samiske befolkningens langvarige bruk og internasjonal urfolksrett, er kravet fremmet på vegne av alle innbyggere i kommunen, uavhengig av deres etniske opprinnelse.

Om *forvaltningen* av de rettighetene innbyggerne i kommunen eventuelt vil bli tilkjent til «restområdet», viste Somby til at dette i utgangspunktet vil måtte være opp til kommunen og dens innbyggere. På spørsmål om kommunen hadde vurdert hvordan forvaltningen bør organiseres for å ivareta det målet som er uttrykt i vedtaket av 15. juni 2017 om at forvaltningen må ivareta hensynet til samisk kulturarv, samisk naturbruk og samiske næringer, fremholdt Nystad at det finnes flere alternativer. Blant annet kan kommunen selv besørge forvaltningen, eventuelt slik at den skilles ut fra kommunens øvrige oppgaver slik som antydet i vedtaket. Det kan også være aktuelt å samarbeide med FeFo. Kommunen vil vurdere dette mer konkret etter hvert som prosessen går fremover, men forventer ikke at kommisjonen skal si noe om dette.

Om den *historiske bruken* fremholdt Nystad at områdene i Karasjok i hovedsak har vært brukt av lokalbefolkningen, både fastboende og reineiere, men kommunen er reindriftsområde og også reineiere fra andre kommuner har hatt vinterbeiteområder der, særlig i de sørligste og vestligste delene av kommunen. Han anså Karasjok kommune som en naturlig suksessor til den gamle Ávjovárri-siidaen både befolkningsmessig og organisatorisk. Det dreier seg langt på vei om det samme området, og mange i Karasjok er etterkommere av de som tilhørte Ávjovárri siida. Karasjok kommune er i en posisjon som kan videreføre Ávjovárri-siidaens gamle rettighter ved at den er etterkommeren av det samfunnet som Ávjovárri siida i sin tid var.

Nystad viste for øvrig til at kommunen, slik som fremholdt i kommunestyrevedtaket 15. juni 2017, vil bidra til saksopplysningen, og lete frem spesfikk informasjon som kommisjonen måtte be om. Han nevnte også at kommisjonen kan finne nyttige opplysninger både i slektsboka for Karasjok og i kirkebøkene, og at det også finnes relevant informasjon i Riksarkivet.

7.2.5 Reinbeitedistrikt 16 Karasjok vest

Reinbeitedistrikt 16 Karasjok vest fattet 24. juni 2016 følgende årsmøtevedtak (sak 10/2016):

> «Årsmøtet i reinbeitedistrikt 16 fremmer/melder inn krav til Finnmarkskommisjonen om kollektiv eiendomsrett for høst/vår og vinterbeitearealer i Karasjok kommune (felt 4) for reineiere i reinbeitedistrikt 16.»

I den rettighetsmeldingen som distriktet har utfylt i etterkant av vedtaket, og som kommisjonen mottok 8. juli 2016 (jnr. 16/845-3), er det poengtert at rettighetskravet gjelder distriktets høst-, vår- og vinterbeiteområder i Karasjok kommune. Det er gitt en detaljert beskrivelse av grensene for området, som dekker Karasjok kommunes vestre del, og som ifølge kommisjonens beregninger utgjør om lag 3330 km^2, eller noe over 60 % av kommunens totale areal på 5453 km^2. I meldingen er det også redegjort for reindriften i distriktet, og fremholdt at det består av ni sommersiidaer med 70 siidaandeler og over 400 medlemmer. Det totale beitearealet utgjør 7 516 km^2, som foruten områder i Karasjok, også omfatter arealer i Porsanger, Måsøy, Nordkapp og Kvalsund.[51]

Når det gjelder det rettslige grunnlaget for den rettigheten som påstås ervervet for distriktets reineiere, gir rettighetsmeldingen en generell beskrivelse av rettsgrunnlaget for samisk reindrift. Distriktet fremholder at samisk reindriftrett «*er en bruksrett av privatrettslig karakter og hviler på sedvane, alders tids bruk, hevd og særlige rettsforhold*», og at rettens innhold fremgår av reindriftslovens kapittel 3. I meldingens punkt 4 viser distriktet til reindriftslovens formålsparagraf (§ 1), og til statens forpliktelser etter Grunnloven § 108 (tidligere 110 a) og internasjonal rett:

> «I reindriftslovens § 1 (formålsparagrafen) heter det blant annet at for det samiske reinbeiteområdet skal loven legge til rette for en økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig reindrift med basis i samisk kultur, tradisjon og sedvane til gagn for reindriftsbefolkningen selv og samfunnet for øvrig. For å nå disse mål skal loven gi grunnlag for en hensiktsmessig organisering og forvaltning av reindriften. Reindriften skal bevares som et viktig grunnlag for samisk kultur og samfunnsliv. Loven skal bidra til sikring av reindriftsarealene i det samiske reinbeiteområdet som reindriftens viktigste ressursgrunnlag. Ansvaret for sikring av arealene påhviler både innehaverne av reindriftsretten, øvrige rettighetshavere og myndighetene.
>
> Lovens § 3 sier at loven skal anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk og minoriteter.
>
> Grunnloven § [108] pålegger Staten å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvilke sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Reindriften er et viktig uttrykk for samisk kultur og samfunnsliv, samtidig som reindriften framstår som en selvstendig næring.
>
> Norge er gjennom internasjonale konvensjoner til vern av urfolks rettigheter, som for eksempel FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, spesielt artikkel 27, ILO-konvensjon nr. 169 og artikkel 8 (j) i konvensjonen om bio-

51 Reinbeitedistrikt 16, *Rettighetsmelding til kommisjonen*, innkommet 8. juli 2016 (jnr. 16/845-3), punkt 2 og 3.

> logisk mangfold, forpliktet til å ta hensyn til urfolks rettigheter. Det er ikke omtvistet at samene er et urfolk. Dette innebærer at samisk reindrift har et særlig folkerettslig vern.
>
> Grunnloven § [108] og internasjonale regler forplikter både kommunale, regionale og statlige myndigheter til å ta hensyn til samisk kultur, næring og samfunnsliv opp til særskilt beandling og vurdering i samfunnsplanleggingen generelt, og i arealplanleggingen spesielt.»

På *høringsmøtet 12. oktober 2016* avga leder for reinbeitedistrikt 16, Klemet Amund Eira (f. 1958), forklaring på vegne av distriktet.[52] Han kom innledningsvis inn på historien til distriktet og tidligere distriktssammenslåinger, og forklarte at beitetidene for høst-, vinter- og vårbeitene er regulert i distriktets bruksregler. Eira opplyste også at utøverne i distrikt 16 i tillegg til å drive reindrift også driver noe fiske når det er bart, og bærplukking om høsten.

Om bakgrunnen for at distriktet, til tross for at bruksrettighetene er sikret i reindriftsloven, har krevd eiendomsrett til høst-, vinter- og vårbeitene i Karasjok, fremholdt Eira at utøverne frykter for at dersom andre, og da spesielt enkeltpersoner eller familier, får anerkjent eiendomsrett til noen av områdene, vil det bli vanskeligere å drive reindrift. Han fremholdt at kravet ikke gjelder en særrett for enkeltpersoner eller familier, men en kollektiv eiendomsrett for de reindriftsutøverne som til enhver tid tilhører distriktet, og at det til sammen kan dreie seg om 400–500 personer.[53]

Når det gjelder andres bruk og rettigheter, sa Eira at reindriften i dag har en del utfordringer med rypejegere og elgjegere. Han antok imidlertid at også andre i Karasjok kunne ha en andel i en lokal eiendomsrett til det området kravet fra distrikt 16 gjelder, blant annet fastboende i Iešjohkadalen. Han fryktet imidlertid for at en eventuell felles forvaltning kunne føre til krangel. For øvrig ga Eira uttrykk for at distriktets eiendomskrav bygger på alders tids bruk, og ikke myndighetsfastsatte beitegrenser, selv om disse grensene er sammenfallende med den bruken som er utøvd i alders tid. Han fremholdt også at det ikke nødvendigvis er en helt entydig oppfatning blant reindriftsutøverne at reindriftens bruk gir grunnlag for rettighetserverv ut over bruksrett.[54]

7.2.6 Reinbeitedistrikt 13 Karasjok Lágesduottar

Styret for Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar, fattet i møte 15. februar 2017 følgende vedtak:

> «Distriktsstyret for Rbd 13 – Lagesduottar vedtar å fremsette til Finnmarkskommisjonen krav om eiendomsrett (primært) over areal som ligger nordøstlig i felt 4 – Karasjok. Sekundært fremsettes krav om beiterettigheter for rein i samme areal».

I brev registrert innkommet til kommisjonen 1. mars 2017 (jnr. 17/741-1) er det gitt følgende grensebeskrivelse av området, som kommisjonen har beregnet til om lag 660 km^2:

> «Fra nordøst ifra E6 i Ikkajohka og vestover langs kommunegrensa frem til Porsanger kommunegrense ved Suoidnegalgeahci, deretter sørover langs kommunegrensen til Skuolfoaivi, deretter rett sørover til Ratkkoaivi, videre til Cuoppa-avzi til Goddevadda, til Geinnodatoaivi, og deretter rett sørover til Geassajavri, til Gimesvarri, til Savkadas til Karasjok, og derifra østøver langs Karasjok-elva og nordover langs finskegrensa til utgangspunktet».

I begrunnelsen for kravet viser distriktet til Hålogaland lagmannsretts dom 26. mars 2010 om beiteretten i tidligere distrikt 12 som er en avgrenset del av distrikt 17.[55] Ved dommen ble det fastsatt at distrikt 13 har enerett til høst- og vinterbeiter i det aktuelle området. Distrikt 13 viser til at rettssaken gjaldt en del av det samme området som distriktet nå har krevd eiendomsrett til. Dommen er derfor ifølge distrikt 13 «*sentral dokumentasjon for nærværende krav*.»

På kommisjonens *høringsmøte 13. februar 2017* møtte distriktets leder, John Idar Anti, nestlederen Per Andersen Gaup, styremedlemmet Piera Heaika Guttorm og utøverne Anders Persen Gaup, og Aslak Johnsen Anti og avga forklaring på vegne av distrikt 13.[56] Temaet på møtet var interne rettighetsforhold i reindriften, som distriktet hadde fremsatt krav om 6. februar 2017 (jnr. 14-346/11), jf. også brev 23. mars 2011 (14/346-1). Den delen av kravet som gjelder eiendomsrett til grunnen ble derfor ikke særskilt behandlet, jf. også at dette ble formulert først 15. februar 2017, to dager etter at representantene fra distrikt 13 forklarte seg.

Det kom likevel frem en del informasjon om bruken av området. Nils Mathis Gaup sa at området nord for Kárášjohka og nordøstover til grensen mot Tana kommune har vært høstbeite for Lágesduottar siden tidlig på 1900-tallet. Kanskje brukte også deres forfedre områdene på 1800-tallet. Distriktet hadde hatt et skillegjerde der i alle fall siden like etter andre verdenskrig, og at de også har hytter og boplasser der. Både Gaup og flere av de andre som forklarte seg, kom inn på at reindriftsutøverne i distrikt 13 hadde både

52 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11–12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 95–108.

53 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 97–101. Se også s. 102.

54 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 99, 101 og 102–103.

55 LH-2009-1333706.

56 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 13. februar 2017 (jnr. 14/315-91) s. 5–17.

høst-, vår- og vinterbeiter i kravsområdet. John Idar Anti fremholdt at den bruken utøvere tilhørende distrikt 14A Spierttagáisá har gjort av det området som er omfattet av eiendomskravet fra distrikt 13, først tok til på 1970-tallet.

7.2.7 Interesserepresentantene

Interesserepresentantene har ikke hatt skriftlige merknader til spørsmålet om et mulig generelt rettighetserverv for hele eller deler av lokalbefolkningen i Karasjok til den grunnen FeFo overtok fra Statskog SF i 2006. Derimot har de under kommisjonens høringsmøter tilkjennegitt synspunkter og bidratt med informasjon som belyser bruk og rettsoppfatninger.

7.2.7.1 Nils Aslak Boine (jordbruk)

Nils Aslak Boine opplyste på *høringsmøtet* 15. oktober 2015 at jordbruket i dag bruker om lag 6000 dekar i Karasjok, men at ytterligere 10 000 dekar kunne vært brukt til formålet.[57] Om utmarksbruken sa han at lokalbefolkningen har brukt og bruker de ulike områdene i kommunen. For eksempel har de som har bodd i Váljohka brukt sine nærområder. De senere årene har bruken blitt vanskeliggjort som følge av ulike lovreguleringer. Motorferdselloven har gjort det umulig å komme seg til fiskevannene inne på fjellet. Fisket har også blitt begrenset av fiskereguleringer.[58]

På høringsmøtet for *Anárjohkdalen* konkretiserte Boine dette. Det var tidligere vanlig å bruke hest og kjerre under utmarkshøstingen. Etter hvert ble hesten erstattet av motorkjøretøy, men motorferdselloven har innskrenket både ferdselen og bruken av ressursene. Begrensningene på motorferdselen har også gjort det nærmest umulig å vedlikeholde de gammene som var oppført der høstingen foregikk. Gammene har derfor falt ned. Dette gjør det vanskeligere å dokumentere tidligere bruk. Boine viste også til at det hadde vært vanlig å drive notfiske om våren, men at dette hadde blitt forbudt. Lover og regler har også ellers gjort at folk mot sin vilje har måttet slutte med tradisjonell utmarksbruk for sitt livsopphold (birgejupmi). Foruten jordbruk omfattet dette også utmarksslåtter, jakt, fangst fiske og bærplukking.[59]

Boine fryktet at utmarka i Karasjok i økende grad vil bli brukt av tilreisende, på tvers av lokal bruk og lokale interesser. Han antydet at mye av dagens lovgivning har som formål å begrense lokalbefolkningens bruk og legge til rette for utenbygdsboendes friluftsliv. Ifølge Boine verdsettes ikke tradisjonell bruk, høsting og kunnskapsoverføring. Han håper derfor at arbeidet til kommisjonen kan åpne for at lokalbefolkningen kan gjenoppta og fortsette sin tidligere bruk.[60]

Når det gjelder Anárjohkdalen, fremholdt Boine at det har vært mye kontakt over riksgrensen mot Finland, med felles bruk av utmarka på tvers av grensen. Han poengterte også at mange fortsatt har tilhørighet og tilknytning til dalen, selv om de har flyttet derfra.[61]

Også på høringsmøtet for *Tanadalen og kirkestedet* tok Boine opp at motorferdselloven og annen lovgivning har begrenset utmarkshøstingen. Han fremholdt at dette har vært uheldig for det biologiske mangfoldet. For eksempel har gjeddebestanden økt i mange vann. Dette har gått ut over tilgangen til andre arter.[62] Boine viste ellers til at det har vært drevet jordbruk i Karasjok siden 1700-tallet. Lenge dreide det seg om beite og slåttebruk, men fra tidlig på 1950-tallet fikk folk økonomisk støtte til å bearbeide jorda. På 1960-tallet begynte mange med storfe og fjøsdrift.[63]

Han sa at i Tanadalen var utmarksnæring en vanlig tilleggsnæring til jordbruket, og at folk fisket sik i Váljohka og i fiskevannene, primært til eget bruk. For øvrig ga Boine uttrykk for at statens grunnlovsmessige forpliktelser overfor samene ikke blir tilstrekkelig ivaretatt, blant annet fordi muligheten til tradisjonell samisk utmarksbruk både i Tanadalen og ellers i Finnmark er tilsidesatt av Norges EØS-rettslige forpliktelser. Slik han ser det, vil ikke dette endre seg med mindre ny lovgivning sikrer at samene igjen kan drive tradisjonell utmarkshøsting.[64]

7.2.7.2 Aslak Mattis N. Eira (reindrift, østre sone)

Aslak Mattis N. Eira fortalte på *høringsmøtet 15. oktober 2015* at hans familie etter at de i noen år hadde betalt festeavgift for det huset de hadde bodd i siden 1957, ønsket å kjøpe tomta. De fikk da beskjed av lensmannen om at de ifølge dagjeldende jordsalgslov måtte skifte etternavn fra Eira Guttorm til Aspelund, som var navnet på det området der tomta lå. Det godtok ikke familien. Derfor ble det ikke noe av kjøpet. Eira fremholdt at historien var beskrivende for den tradisjonelle rettsoppfatningen blant reindriftsfamiliene i Karasjok.[65]

57 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte* (jnr. 14/315-28), 15. oktober 2015 s. 12.

58 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28), 15. oktober 2015 s. 14.

59 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 2–3, 5 og 14.

60 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55), 1. og 2. mars 2016 s. 12.

61 Finnmarkskommisjonen, Op. cit (jnr. 14/315-55), 1.–2. mars 2016 s. 3.

62 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11.–12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 6, 11, 22 og 64–65.

63 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) 11.–12. oktober 2016 s. 6 og 26–28.

64 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) 11.–12. oktober 2016 s. 6 og 34–35.

65 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte* (jnr. 14/315-28) 15. oktober 2015 s. 2.

Han ga uttrykk for at reindriftsamene tradisjonelt ikke har vært opptatt av å eie jorda eller hindre andres bruk. Både blant reindriftssamer og fastboende foregikk utmarksbruken over store områder. Det var lite brukskonkurranse og unødvendig å ha «papirer» for å sikre bruken. Dette endret seg fra 1860-tallet, da det ble nødvendig å ha papirene i orden for å drive jordbruk. Ifølge Eira har vestlig eiendomsrettstenkning fratatt reindriftsutøvere og fastboende en stor del av deres rettigheter. Frem til 1960 var lokalbefolkningen stort sett alene om å bruke de lokale ressursene. Etter dette har konkurransen fra utenbygdsboende økt. Norges tilslutning til EØS har økt presset ytterligere. Blant annet har finsk turistfiske ødelagt fiskevann og fortrengt lokale brukere.[66]

Eira viste også til utviklingen innen fiskeriene der rettighetene har havnet hos ganske få personer som holder til lenger sør i landet. Liknende endringer foregår i Indre Finnmark, sa Eira, som fremholdt at den vestlige kulturen som tilsier at alt skal eies og at mennesker og eiendom skal knyttes sammen, gjør at også samer må formalisere sine rettigheter. Ellers vil de tape alt. Det samiske kollektive tradisjonelle rettssystemet kommer til kort når andre kommer til de samiske områdene med dokumenter som sier at de har rett til gruvedrift og til elver og jordstykker.[67]

For øvrig fremholdt Eira at reindriften har brukt all tilgjengelig utmark i Karasjok i fellesskap med de fastboende. Det har alltid vært god kontakt mellom de to gruppene. Før var kontakten nødvendig for at man skulle klare seg, og også i dag er forholdet godt. De fastboendes utmarkskultur og bruk, er imidlertid i ferd med å forsvinne. Dette anså han som beklagelig.[68]

På høringsmøtet for *Anárjohkdalen* viste Eira til at både reindriftens og fastboendes bruk går langt tilbake i tid, og har vært nødvendig for livbergingen. Grensen mellom Norge og Finland har endret bruken, og gjort at reindriftsutøvere og jordbrukere har måttet tilpasse seg statenes lovgivning. For eksempel var Jorggástat i Anárjohkdalen viktig for reindriften og flyttevei til og fra finsk side, men da grensen ble sperret for reindrift mistet stedet mye av sin betydning.[69]

Eira tok også opp at en del områder i Karasjok hadde vært fredet mot reinbeite for at fastboende skulle ha dyrefôr. Furuskogen var fredet for å sikre ressurser til husbygging og andre formål. Dette hadde ikke vært noe problem ettersom det på den tiden områdene var fredet var god tilgang til reinbeite og få inngrep i beitelandet. I dag har dette endret seg. Inngrep i reindriftens sommerbeiteland medfører tidligere høstflytting og økt press på de gjenværende reinbeitene. Ifølge Eira har reinbeitearealet i Finnmark blitt innskrenket med om lag 2500 km^2 siden 1950-tallet. Det er derfor ikke bare reinen som er årsaken til at beitelandet forringes.[70]

Han ga for øvrig uttrykk for at det er uheldig at tidligere jordbruksarealer, særlig på kysten, blir fradelt til hytter og fritidseiendommer. I motsetning til jordbruksdrift, som han anser som «myk» bruk av naturen, medfører dette ytterligere begrensninger for reindriftsnæringen. Begrensningene kommer på toppen av ulike irreversible naturinngrep.[71]

Også på høringsmøtet for *Karasjokdalen* fremholdt Eira at det er uheldig at jordbruket er i ferd med å forsvinne. Det står for en skånsom og rettmessig bruk av naturen. Ifølge Eira kan i dag bare i underkant av ti husholdninger i Karasjok kalles jordbruk. Han fremholdt at både reindriften og jordbruket har rettigheter i Karasjok. De har i flere hundre år levd der og uten avbrudd brukt naturressursene. Reindriftens bruk har endret seg fra et jakt- og fangstsamfunn til et reindriftssamfunn, men restene fra siidasystemet og språket er bevart og fortsatt i bruk.[72]

Eira tok også opp at klimaendringene har endret ressurstilgangen. Blant annet er Dákteroavvi og Givdovárri som på 1960-tallet var snaufjell, i dag gjengrodd av furuskog. Det har også vært stor økning i elgbestanden i løpet av det siste århundret. Han sa at dagens elgjakt faller utenfor den samiske betegnelsen «bivdu», ettersom «bivdu» innebærer at bruken enten det var jakt, fangst eller fiske, skulle gå i overskudd ved at virksomheten ga et utkomme. Elgjakten er derimot organisert slik at man må betale for det kjøttet man tar ut ved jakt.[73]

For øvrig uttrykte Eira også på høringsmøtet for Karasjokdalen frykt for at den lokale ressursbruken skal bli fortrengt av tilreisende. Han fremholdt at det er viktig å styrke både reindriftens og de fastboendes bruk og rettigheter, og viste til at de ulike gruppene har brukt de samme områdene, men i ulike deler av året. De områdene reindriften brukte om vinteren, ble med unntak av snarefangst, i liten grad brukt av de fastboende i denne perioden. Områdene ble derimot

66 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28), 15. oktober 2015 s. 2.

67 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28), 15. oktober 2015 s. 2–3.

68 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28), 15. oktober 2015 s. 3.

69 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55), s. 2.

70 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55), 1. og 2. mars 2016 s. 11.

71 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55), 1. og 2. mars 2016 s. 11 og 13.

72 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 7. og 8. juni 2016 (jnr. 14/315-62) s. 3–4.

73 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62), 7. og 8. juni 2016 s. 15–16.

brukt av de fastboende om sommeren, når reindriftsutøverne oppholdt seg ved kysten.[74]

På høringsmøtet for *Tanadalen og kirkestedet* sa Eira at det var uheldig at reindriftsloven av 1978 avviklet systemet med sytingsrein, der fastboende kunne eie rein i reindriftssamenes flokker. Han viste også til at en del av dagens distrikts- og siidagrenser ikke samsvarer med tradisjonell bruk. Blant annet er Europavei 6 en unaturlig bruksgrense.[75]

Eira var kritisk til kommisjonens håndtering av rettighetsmeldingene fra Reinbeitedistrikt 16 og 17. Han viste til at Rbd 16 i 2016 fikk fremme et felles krav om eiendomsrett, mens Rbd 17 i 2014 hadde fått tilbakemelding om at krav måtte fremmes av de ulike siidaene, og ikke av distriktet, jf. punkt 5.4 (2). Derfor hadde distriktets arbeid med et felles krav stoppet opp. Kommisjonen understreket at det ikke hadde vært meningen å avskjære Rbd 17 fra å fremme et felles krav på vegne av distriktets reineierne, og at det ikke var for sent å fremme et slikt krav.[76]

7.2.7.3 Mathis Nilsen Eira (reindrift, vestre sone)

Mathis Nilsen Eira viste under *høringmøtet 15. oktober 2015* til at reindriftssamenes bruk også tidligere var undergitt visse regler om når flyttingen fra sommerbeite til vinterbeite skulle foregå. Imidlertid var dette i hovedsak naturstyrt fordi reinens behov var avgjørende. Han sa at reindriften har brukt og bruker alle tilgjengelige arealer i Karasjok, og at reindriftslovgivningen siden 1933 har hatt som mål at reindriften ikke skulle være lønnsom. For å underbygge dette viste han til at store områder har vært fredet mot reindrift, både ved kysten og i innlandet. I Karasjok har det vært fredninger blant annet ved Basevuovdi, Bieskkenjárga og rundt kirkestedet.[77]

Eira poengterte at reindriftsutøverne alltid har akseptert andres bruk. Reindriftens bruksområder brukes også av andre, så som sjøsamer ved kysten og fastboende samer i innlandet. Han fremholdt at finnmarksloven ivaretar både reindriftssamers og fastboende samers rettigheter, og at staten med loven har tilbakeført Finnmark til innbyggerne i fylket.[78]

På høringsmøtet for *Anárjohkdalen* fortalte Eira at han i lang tid har drevet reindrift ved Basevuovdi, der furuskogen er viktig reinbeite. Han opplyste at det meste av dalen har vært brukt kontinuerlig av reindriften, men et område sør for Goššjohka ble ikke brukt fra 1945 til 1961/62. Videre var Basevuovdi tidligere fredet mot reinbeite av hensyn til furuskogen. Eira ga uttrykk for at det økende antallet elg i området er en større trussel mot furuskogen enn reinen.[79] I likhet med Boine sa han at det har vært god kontakt over riksgrensen. Blant annet holdt reindriftsutøverne ofte til i Angeli på den finske siden om vinteren. Han var likevel skeptisk til at kommisjonen skal behandle rettighetskrav som er fremsatt av eller på vegne av brukere med tilhold på finsk side.[80]

Eira redegjorde på høringsmøtet for *Karasjokdalen* for reindriftens bruk av dalen og området fra Ássebákti og oppover Iešjohkadalen. Ifølge Eira har det ikke vært for mye rein i Karasjokdalen. Områdene ved Dálabohki er fortsatt en viktig flyttevei for de som har vinterbeite ved Anárjohka. Blant annet har reindriftsutøverne ryddet ungskog der for å lette flyttingen.[81]

Han fortalte ellers at mange reindriftsutøvere har ansett fjellstuene som et symbol på myndighetenes politikk og som et skremmende fenomen fordi det ble gjennomført rettssaker der. Områdene rundt fjellstuene hadde dessuten vært fredet mot reinbeite. På grunn av behovet for bygningsmaterialer var også furuskogen fredet, blant annet i Govdavuovdi, ved Bieskkenjárga, i Iešjohkadalen, på begge sider av Šuolggajohnjálbmi og Kárášjohka og på Gieddevuovdi ved Beaivvašgieddi. Etter hvert har skogsarbeidet blitt avviklet og fredningene opphevet. Han gjentok at elg er en større trussel mot furuskogen enn rein, fordi rein ikke spiser furu om vinteren.[82]

Eira ga uttrykk for at retten til utmarksressursene bør tilkomme de som kan nyttiggjøre seg av dem. Lokale kollektive bruksrettigheter og bruk som gir utkomme må gå foran fritidsbruk, men eventuelle bygdelagsrettigheter må ikke gå ut over reindriftsutøvernes bruk. I likhet med Aslak Mattis N. Eira påpekte han at reindriftssamer og fastboende brukte de samme områdene, men ikke samtidig. Reindriftens bruk foregikk om vinteren og de fastboendes i hovedsak om sommeren.[83]

På høringsmøtet for *Iešjohkadalen* fremholdt Eira at reindriftens bruk her har vært den samme som i Karasjokdalen og Anárjohkdalen. Fastboende fra Mollešjohka, Šuoššjávri,

74 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62), 7. og 8. juni 2016 s. 31.

75 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11. og 12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 23 og 28.

76 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) 11. og 12. oktober 2016 s. 104–108. Kommisjonen hadde da rapporten gikk i trykken ikke mottatt noe felles krav fra Rbd 17.

77 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte* (jnr. 14/315-28), 15. oktober 2015 s. 7–8.

78 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28), 15. oktober 2015 s. 19.

79 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 9–10.

80 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55), 1. og 2. mars 2016 s. 10, 47 og 60–61.

81 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 7. og 8. juni 2016 (jnr. 14/315-62) s. 7–8. Se også s. 9 og s. 46.

82 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62) 7. og 8. juni 2016 s. 13–14. Se også s. 57–58.

83 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62) 7. og 8. juni 2016 s. 19 og 31.

Jergul og Čoavddatmohkki utnyttet utmarksressursene i området og høstet til eget livsgrunnlag om sommeren, da reindriftsutøverne ikke var der. Om vinteren drev de fastboende noe snarefangst, men områdene ble i hovedsak brukt av reindriftsutøverne. De hadde vårbeiter og høstbeiter sør og nord for Iešjohka der det også var gode merkings- og skilleområder. Området ved Iešjohka var også ressursområde for de fastboende. Det medførte ingen uheldig brukskonkurranse med reindriften. De senere årene har imidlertid snøscootertrafikken vært forstyrrende. Det drives også rypejakt i området, blant annet ved Čearru, men Eira opplever ikke dette som problematisk.[84]

Han ga uttrykk for at det var positivt at fredningene mot reinbeite rundt fjellstuene og av hensyn til skogsdriften i Karasjokdalen og Anárjohkdalen, nå er opphevet. Reindriftsloven av 1978 har derimot hatt uheldige virkninger. Tidligere eide også nesten alle fastboende i Iešjohkadalen rein. Da loven avviklet dette ble det skapt et skille mellom fastboende og reindriftssamer. Dette har vært uheldig for begge gruppene. Eira var videre kritisk til lovens ordning om at hver familie bare kunne ha ett reinmerke. Han sa også at myndighetenes krav om at all inntekt må dokumenteres, har vært uheldig. Det har bidratt til at driftsenhetene måtte bli større for å være lønnsomme.[85]

Eira viste ellers til at reindriften har en lang historie i Karasjok og at utøvernes rettigheter har karakter av en sterkt lovregulert bruksrett blant annet når det gjelder når på året de ulike driftsenhetene har rett til å drive reindrift i ulike områder. Det er derfor ikke riktig slik det hevdes fra andre næringer og interessenter, at reindriften har mer omfattende rettigheter enn andre.[86]

Også på høringsmøtet for *Tanadalen og kirkestedet* tok Eira opp at mange fastboende samer i Karasjok hadde sytingsrein og reinmerker, og tilhørte siidaen selv om de ikke deltok i den daglige reindriften. Han gjentok at opphøret av dette påvirket forholdet mellom reindriftssamene og de fastboende negativt, men forholdet er fortsatt godt. Blant annet kjøper han ved behov høy fra lokale bønder for å fôre dyrene. Ellers påpekte Eira at motorferdselloven har begrenset mulighetene til å utnytte de lokale utmarksressursene både for reineiere og fastboende. Han ønsket ikke å bruke betegnelsen «overgrep», men oppfattet det som arrogant opptreden fra myndighetenes side.[87]

Ellers kom Eira igjen inn på at nærområdene rundt fjellstuene hadde vært fredet mot reinbeite. Han viste til fjellstua ved øvre Mollešjohka, men ga uttrykk for at det var bra at områdene var forbeholdt fjellstueoppsitterne slik at de kunne leve av nærområdene.[88]

Når det gjelder eiendomskravet fra Rbd 16, fremholdt Eira at han som utøver i distriktet står bak kravet. Han viste til at dagens distriktsgrenser ble fastsatt i forkant av reindriftsloven av 1933. Sommerbeitene ble inndelt i tre ulike distrikter etter 1978-loven. Etter 2007-loven ble disse slått sammen til dagens Rbd 16. Innenfor sitt område fastsetter og forvalter distriktet interne bruksregler og fordeler vinterbeiteområdene seg i mellom. Dette anser Eira som en god og fremtidsrettet ordning. Han kom også med visse betraktninger om bruksrett og eiendomsrett, og poengterte at distriktets krav er fremsatt på vegne av alle reineierne i distriktet.[89] Se ellers punkt 7.3.8.3.

7.2.7.4 John Aslak Johansen (friluftsliv)

John Aslak Johansen fortalte på høringsmøtet for *Anárjohkdalen* at første gang det ble skutt elg i Karasjok var i 1905, og at kommunen forvaltet elgjakten fra rundt 1915 til 1925 da jakten ble forbudt. Under andre verdenskrig kom mye elg over grensen fra Finland. På 1950-tallet søkte kommunen om å forvalte elgjakten, men fikk avslag. I 1961 ble det åpnet for elgjakt, fordi elgen skadet furuskogen i Anárjohkdalen. Dette året ble det skutt tre elg i Karasjok. Etter dette har elgjakten økt sterkt i omfang. Johansen opplyste at det de siste årene har vært felt rundt 200 elg årlig i kommunen, med 245 som høyeste antall. Trolig blir en del fellinger ikke innrapportert. Dette gjelder særlig tidligere, da elgjakten var viktig for folks livberging (birgejupmi).[90]

Johansen viste til at kommunen i 1996 hadde hatt et stedsnavnutvalg der han deltok, og hvor over 1000 stedsnavn ble registert. Noen steder i Anárjohkdalen er navn hogd inn i trær og steiner, for eksempel Balto Sámmol beahci i Goššjohka. Mange stedsnavn er basert på personnavn, og dette dokumenterer at områdene har vært brukt og av hvem. Det finnes også stedsnavn som vitner om bestemte bruksformer, blant annet Rihtájeaggi og Rihtávárri som er gamle fangstmetoder. Johansen viste til at selv om Anárjohkdalen først fikk fast bosetting på 1800-tallet, har området vært brukt i minst 400 år. Det er funnet fangtsgroper fra

84 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 23. og 24. august 2016 (jnr. 14/315-76), s. 32–35 og 118–119.

85 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76), 23. og 24. august 2016 s. 32–35. Se også s. 118–119.

86 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76), 23. og 24. august 2016 s. 64–65.

87 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11.–12. oktober 2016 (jnr. 14-315/77) s. 24–25 og 31. Se også s. 54.

88 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14-315/77) 11.–12. oktober 2016 s. 74–75.

89 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14-315/77) 11.–12. oktober 2016 s. 103–104.

90 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 5 og 30.

15–1600-tallet, og det har vært drevet tamreindrift der helt siden bruksformen tok til på 1600-tallet.[91]

Ellers var Johansen, i likhet med Mathis Nilsen Eira, skeptisk til at kommisjonen skal vurdere rettighetskrav fremsatt av personer eller grupper med tilhold på finsk side av grensen.[92]

På høringsmøtet for *Karasjokdalen* viste Johansen til at det i 1905 ble etablert en fjellstue ved Beaivvašgieddi og at det i 1915 ble bygd et kapell der. Han så ikke bort fra at de som bodde i dalen var kritiske til dette fordi det økte brukskonkurransen fra fremmedfolk og turister.[93] Når det gjelder dagens forhold, anser Johansen tilstrømming av jegere sørfra som den største trusselen mot samisk levemåte og kultur både i Karasjokdalen og ellers i kommunen. Snarefangst var lenge en viktig inntektskilde for samene, men i dag er det ofte dårlige rypeår. Ifølge Johansen er det lokale synet at myndighetene slipper til for mange jegere, og at dette utarmer bestanden. Derfor mener mange at de blir fortrengt fra sine tradisjonelle høstingområder.[94]

For øvrig fremholdt Johansen at de utnyttelsesformene det i dag er størst interesse for er elgjakt og laksefiske. Et uttrykk for dette er at mange aktører er involvert i forvaltningen av disse bruksformene, som slik Johansen ser det, både er for gjennomregulerte og for kostbare.[95]

På høringsmøtet for *Iešjohkadalen* uttrykte Johansen forståelse for at fjellstueoppsitterne har behov for gjester. Han trakk en linje mellom oppsitternes tidligere birgejupmi-bruk og dagens bruk. De lokale utmarksressursene har ikke lenger direkte betydning for livsoppholdet, men de er fortsatt viktige fordi de bidrar til inntekter ved at tilreisende kommer til fjellstuene.[96]

Johansen pekte også på at Iešjohkadalen har en rik kulturhistorie. Ved Jergul, Suláoaivi, Ássebákti og Geaimmejohka vitner offerplasser og hustufter om omfattende og langvarig bruk. Det er også gammer i området, blant annet ved Cohppásjávri, som forteller om bruken.[97]

Han fortalte ellers at da den organiserte elgjakten startet i Karasjok og Kautokeino i 1961, fikk hver kommune tildelt ti soner og ti elg. De som ønsket å jakte måtte by på sonene. Ifølge Johansen ble Øvre Iešjohka-valdet, som omfattet hele området mellom Porsanger-veien og Jergul, solgt for 100 kroner, mens man i dag må betale 5000–6000 kroner for å få delta i jakten.[98]

På høringsmøtet for *Tanadalen og kirkestedet* viste Johansen til at de ressursene folk trengte for å overleve fantes i nærområdene. Folk plukket bær og slo gress på myrene, og det var godt fiske i Váljohka og Sávkadasjohka. Dalen hadde også gode fiskevann, blant annet Gimešjávri og Gimešluoppal, men nå er det forbudt å fiske laks i Váljohka uten å løse fiskekort. Dagens pengehushold gjør at folk har mindre behov for ressursene, men mange bruker fortsatt naturen og har tilhørighet til områdene. Han hadde stor forståelse for at lokalbefolkningen ønsker å bruke og forvalte sine tradisjonelle bruksområder, og påpekte at gammeplassene kan belyse bruken.[99]

7.2.7.5 Laila Somby Sandvik (fastboende utmarksbrukere)

Laila Somby Sandvik sa på høringsmøtet for *Anárjohkdalen* at Karasjok ikke har en eneste kvadratkilometer som ikke har vært brukt av reindriften og/eller fastboende. Hun antok at den registreringen av stedsnavn som Johansen refererte til, ville underbygge dette. Sandvik fremholdt også at det som fremkom på høringsmøtet, viser at utmarksbruken i Anárjohkdalen har vært lik bruken i de andre elvedalene, blant annet i Karasjokdalen der hun er fra.[100]

Hun poengterte også at folk har bodd på fjellet og i utmark (meahcci) for å ha noe å leve av (birgejupmi), og at folk brukte både nærområdene og områder lenger unna. De hadde imidlertid klare oppfatninger av hvor grensen for deres høstingsområder gikk. For eksempel plukket ikke folk fra Bieskkenjárga multer i områder som ble ansett å tilhøre Jergul og motsatt.[101] I dag er imidlertid bruk som tidligere kunne utøves mer eller mindre fritt, så som uttak av lauvtrær og motorferdsel i utmark, ulovlig med mindre det søkes om det og gis tillatelse.[102]

På møtet for *Karasjokdalen* fortalte Sandvik at dalens befolkning brukte de ressursene de trengte for sitt livsopphold. Rypefangst foregikk om vinteren og ofte nært

91 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55), 1. og 2. mars 2016 s. 13–14.

92 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55), 1. og 2. mars 2016 s. 60.

93 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 7. og 8. juni 2016 (14/315-62) s. 12.

94 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62), 7. og 8. juni 2016 s. 17.

95 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62), 7. og 8. juni 2016 s. 18.

96 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 23. og 24. august (jnr. 14/315-76) s. 31–32.

97 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) 23. og 24. august 2016 s. 65–67 og s. 76–77.

98 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) 23. og 24. august 2016 s. 90–91.

99 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11.–12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 65–66.

100 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 14 og 16.

101 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55), 1. og 2. mars 2016 s. 16 og 30.

102 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55), 1. og 2. mars 2016 s. 17 og 67.

bostedene, men var det ikke ressurser der, høstet folk lenger unna. Folk dro fra Bieskkenjárga til Vuccoljávri for å fiske. Dit er det over 25 kilometer. I år med lite multer på de nærmeste myrene, var det vanlig å dra til Iškorasvuopmi og Vuccoljávri. Selv om også andre plukket der, så befolkningen i Bieskkenjárga på disse myrene som sine, men noen myrer var delt. Blant annet gjaldt dette Báhkkilvár-Stuorrajeaggi, der folk fra Spiinnegieddi plukket på den ene delen, og folk fra Bieskkenjárga på den andre.[103]

Blant andre viktige former for ressursutnyttelse nevnte hun høsting av reinlav, plukking av multer og andre bær, og hogst til brensel, bygningsmaterialer, sleder, kjørepulker og duodjiemner. Frem til tidlig på 1960-tallet ble det også slått gress på myrene i Skáidi. Laksefiske var også viktig. Fortsatt har fire personer i Bieskkenjárga garnfiskerett. Fiskeplassene ble fordelt for lenge siden. Tidligere ble laksefisket ofte utøvd i felleskap ved bruk av stengsler eller not. Ellers fisket folk etter tur. Før andre verdenskrig var livsgrunnlag og gjøremål stort sett knyttet til årstidene. Det var vanlig å bytte fisk og multer mot kjøtt fra reindriftsamene.[104]

Hun fortalte at en person på 1950-tallet var blitt anmeldt for å ha skutt elg. Etter dette ble folk forsiktige med å snakke om at de drev elgjakt. Den gangen skjøt folk elg fordi de trengte kjøtt, og ikke fordi det var en fritidssyssel. Frem til midt på 1960-tallet levde folk av naturen. De hadde lite penger og var uten fast inntekt. Det rådende synet var at umerkede dyr ikke tilhørte noen, og i alle fall ikke staten. I dag er det så mye elg at det jaktes hver høst. Også bjørnestammen har økt. Tidligere var det bjørn på fjellet ved Iškorasvuopmi, men nå kommer bjørnen ned til Bieskkenjárga. Hun var også bekymret for økende bestander av ørn og ulv.[105]

Sandvik fremholdt at tradisjonen med at folk hentet den maten de trengte fra naturen, har blitt brutt. Etter at det de senere årene har blitt kjent at butikkmaten kan være forurenset, har det imidlertid blitt vanligere å høste kjøtt, fisk og bær fra naturen. Hun antok at dette ville fortsette, og ga uttrykk for at tidligere tiders tenkemåte, der folk ikke høster mer enn de trenger, fortsatt står ved lag. Tidligere var det nødvendig å plukke multer både til eget bruk og til salg. Dette har endret seg, men fortsatt plukker noen så mye at de har til neste år, for det tilfellet at det blir et dårlig multeår.[106]

Selv om bruken ikke lenger er nødvendig for livsopphold, har den ifølge Sandvik ennå et kollektivt preg. Det har vært og er nødvendig å samarbeide. Blant annet er det fortsatt vanlig å fortelle naboene om hvor de har fisket, slik at ikke andre drar dit neste dag og tømmer vannet.[107]

Hun ga uttrykk for at folket i Bieskkenjárga alltid har delt sine bruksområder med andre. Dette er bakgrunnen for at Bieskkenjárgilisearvi, jf. punkt 10.2, ikke har fremmet krav om eksklusive eierrettigheter, men det er viktig at bruksrettighetene stadfestes i samsvar med den bruken som har vært utøvd og som fortsatt utøves. Selv om Vuccoljávri ligger relativt langt fra Bieskkenjárga, er det for eksempel i hovedsak folk derfra som har fisket i dette vannet.[108]

Hun fortalte også at det har vært drevet gullgraving både i Sáđgejohka og lenger inne i Karasjokdalen. Dette er nå avsluttet, og det har ikke blitt igangsatt malmgraving. Det ble tidligere også hogd tømmer i furuskogen. Sandvik var usikker på når folk utenfra begynte å bruke dalens fornybare utmarksressurser, men det var først når snøcootere ble vanlige. Heller ikke i dag kommer det særlig mange folk utenfra. Hun så imidlertid ikke bort fra at dette kan endre seg, og at det kan være fare for at lokale brukere fortrenges fra sine høstingsområder.[109]

Hun påpekte ellers at Bieskkenjárga har hatt fast bosetting siden 1860-tallet, og at folk både her og andre steder i Karasjokdalen, er provosert av at andre skal bestemme over deres tradisjonelle bruksområder, og av at lokalbefolkningen må betale for deler av bruken.

Sandvik fant det også problematisk at de må søke dispensasjon etter motorferdselloven for å ta seg inn til tradisjonelle bruksområder som Vuccoljávri og Skáiddejávri.[110]

Sandvik som har bakgrunn fra reindriften og fortsatt er tilknyttet næringen, håpet ellers at kontakten mellom dagens unge reindriftsutøvere og fastboende kan forbli like god som da de fastboende hadde reinmerker og kjørerein som de brukte til transport av personer og gods.[111] Mens forholdet mellom fastboende og reindriftssamer var godt, hadde derimot de fastboende samene vært mer tilbakeholdne når det gjelder kontakt med den norske befolkningen. Dette

103 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 7. og 8. juni 2016 (jnr. 14/315-62) s. 3 og 9.

104 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62), 7. og 8. juni 2016 s. 3. Se også s. 9.

105 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62), 7. og 8. juni 2016 s. 12 og 18.

106 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62), 7. og 8. juni 2016 s. 16–17 og 19–20.

107 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62), 7. og 8. juni 2016 s. 32.

108 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62), 7. og 8. juni 2016 s. 5.

109 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62), 7. og 8. juni 2016 s. 10, 14, 15 og 16–17. Se også s. 32.

110 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62), 7. og 8. juni 2016 s. 32.

111 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62), 7. og 8. juni 2016 s. 6–7 og 10.

hadde sammenheng med at de norske ofte ble oppfattet som representanter for øvrigheten.[112]

På høringsmøtet for *Tanadalen og kirkestedet* sa Sandvik i likhet med reindriftens interesserepresentanter, at de fastboende og reindriften brukte de samme områdene, men til ulike tider. Reineierne var der om vinteren da de fastboende stort sett bare drev vedhogst i utmarka. De fastboende brukte områdene om sommeren og høsten mens reineierne var ved kysten.[113]

Når det gjelder motorferdsel i utmark, fremholdt hun at særlig de som bor avsides i Karasjok, er misfornøyde med at de må søke dispensasjon for å dra til områder de har brukt i flere generasjoner, og hvor de tidligere kjørte med hest og kjerre. Etter hennes mening er bensinen for dyr til at noen drar til utmarka uten mål og mening. Det dreier seg dessuten om ferdsel langs stier og spor som er oppbeidet ved langvarig ferdsel til tradisjonelle høstingsområder.[114]

7.2.8 Finnmarkseiendommen (FeFo)

Finnmarkseiendommen har ikke uttalt seg om rettighetssituasjonen i Karasjok. Dette er et utslag av at FeFo når kommisjonen utreder et felt, ønsker å være en «*bidragsyter for å belyse faktum*», men uten å tilkjennegi synspunkter «*for eller imot innkomne krav*», jf. punkt 4.5.

I motsetning til i tidligere felt, har FeFo i felt 4 heller ikke fremlagt et dokumentutdrag med en oversikt over en del av statens disposisjoner i feltet. Kommisjonens forespørsler om å få tilsendt aktuelt arkivmateriale i tilknytning til mottatte rettighetsmeldinger har gitt varierende resultater, blant annet fordi arkivsøk er «*svært ressurskrevende*».

Når det gjelder utredningsarbeidet i felt 4, har FeFo dermed inntatt det FeFo-direktøren i saksfremlegget i sak 18/09 betegner som en «*passiv rolle*», der en ikke «*gjør noe av eget tiltak, men kun forholder seg til prosessen og de utspill kommisjonen eventuelt gjør overfor oss*». Som fremholdt i punkt 4.5, gjorde FeFo-styret følgende vedtak på styremøtet 24. og 25. mars 2009:

> «FeFo vil i forhold til kartleggingsprosessene i regi av Finnmarkskommisjonen innta en aktiv rolle. Styret begrunner dette med at FeFo på denne måten kan bidra til et best mulig grunnlag for kommisjonens rapport, samtidig som FeFo også ivaretar fellesskapets interesser i prosessen best ved å opptre aktivt.»

Etter det kommisjonen kjenner til, har spørsmålet om hvordan FeFo skal forholde seg til kartleggingsprosessene ikke vært behandlet i FeFo-styret etter 2009. Som nevnt i punkt 4.5, har imidlertid FeFo vist til at man ikke «*er rigget for å gå i dybden*» med tanke på å innhente informasjon knyttet til rettighetsmeldingene i Karasjok, og til at man har nedprioritert å innhente mulig relevant informasjon i de ulike sakene inntil de eventuelt blir å behandle i utmarksdomstolen.

Dette kan ha medført noe merarbeid for kommisjonen, men det har ikke vært et avgjørende hinder for å utrede de generelle rettighetsforholdene i Karasjok. Grunnlaget for å ta stilling til spørsmålet er godt belyst blant annet gjennom den sakkyndige feltutredningen, kommisjonens høringsmøter, intervjuer og arkivundersøkelser, og i en rekke andre skriftlige kilder.

7.2.9 Bemerkninger fra andre

Stig Harby, som har fremmet tre rettighetskrav i Anárjohkdalen, jf. rapportens punkt 9.5 til 9.7, har ved brev 25. august 2016 (jnr. 16/845-4) fremmet en rekke innsigelser mot eiendomskravet fra reinbeitedistrikt 16 Karasjok vest. I brevet ber han kommisjonen «*se helt bort i fra dette uberettigede kravet*» innenfor det området som er omfattet av det rettighetskravet han har fremsatt på vegne av eiendommene Helligskog og Kjærringness. Han anfører blant annet:

> «1. Historisk har verken reinbeitedistrikt 16 eller noen av deres forgjengere hatt sitt vinterbeite innenfor innhøstingssonen til de samiske elvegårdene «Helligskog» og «Kjærringness» ved Basevuovdi som eksklusivt var forbeholdt disse som en helt nødvendig del av fjellstuegårdenes eksistensgrunnlag. I hele Anárjohkdalen ble slike vernesoner rundt gårdene passet ekstra godt på (...) og håndhevet meget strengt av myndighetene på grunn av den verdifulle furuskogen her, som ble ansett som høyst beskyttelsesverdig mot ødeleggelse fra reindriften. I tillegg gjorde den geografiske beliggenheten rett ved riksgrensen til Finland og reineiernes frykt for å kunne miste reinflokken over på finsk side – med den da meget begrensede muligheten av å kunne få disse reinsdyrene tilbake – det at reindriften historisk alltid holdt trygg avstand til områdene rundt bebyggelsen her. (...).
>
> 2. Utover dette ellers i felt 4, så kvalifiserer for øvrig ikke ensidig bruk som vinterbeite noen få måneder per år til eiendomsrett, slik som RbD 16 fører frem dette i sitt rettighetskrav melding 56 – i tillegg til at bruken til reinbeitedistrikt 16 aldri har vært eksklusiv, men at disse områdene historisk også samtidig har blitt høstet av året rundt av den samiske, kvenske og norske fastboende befolkningen i

112 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62), 7. og 8. juni 2016 s. 14.

113 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11. og 12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 29.

114 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) 11.–12. oktober 2016 s. 42. Se også s. 38–39.

Karasjok i et mye større omfang (jakt, fiske, brensel, slåtter, husdyrbeite m.m.)»

Han viser også til at rettighetskravet fra Rbd 16 er fremmet på sviktende rettslig grunnlag. Verken reindriftsloven § 1 eller § 3, Grunnloven § 108 (tidligere § 110 a) eller folkerettens regler om urfolk og minoriter, kan ifølge Harby gi grunnlag for å tildele reindriften nye beiterettigheter i områder reindriften aldri har brukt, slik som innhøstingssonen til de to gårdene ved Basevuovdi.

7.3 Kommisjonens vurderinger

7.3.1 Utgangspunkt

7.3.1.1 Ervervsgrunnlag

Spørsmålet i det følgende er om lokalbefolkningen har kollektive eier- eller bruksrettigheter til den grunnen i Karasjok som FeFo overtok fra Statskog SF ved finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006. Et eventuelt bekreftende svar vil i sin tur foranledige en drøftelse av rettens nærmere innhold og hvem som tilhører den rettighetshaverkretsen som i dag er subjekt for rettighetene.

Kommisjonen har mottatt fire rettighetsmeldinger som i utgangspunktet omfatter hele det nevnte arealet, og to meldinger fra reindriftsutøvere som omfatter betydelige deler. Det fremgår av redegjørelsen i punkt 7.2.1 til 7.2.4 at de meldingene som gjelder hele arealet er sammenfallende også når det gjelder det faktiske og rettslige grunnlaget for de påberopte rettighetene. Derimot angir de ulike rettighetshaverkretser. Sohpar og Guttormgruppen har anført at kretsen omfatter alle samiskættede/den samiske befolkningen i kommunen. Meldingene fra Kárášjoga Sámiid Searvi og Karasjok kommune er fremmet på vegne av alle innbyggerne i kommunen.

De to meldingene fra reindriften knytter til en viss grad an til det samme faktiske og rettslige grunnlaget som de andre meldingene, jf. punkt 7.2.5 og 7.2.6, men har et mer begrenset geografisk omfang og gjelder en snevrere personkrets. Ved vurderingen av om lokalbefolkningens bruk av grunn og ressurser i Karasjok fra gammelt av og frem til i dag er av rettsstiftende karakter, er imidlertid også reindriftens bruk sentral. De reindriftsutøvere som i dag er bosatt i Karasjok, inngår dessuten i den rettighetshaverkretsen som de andre meldingene er fremmet på vegne av.

Et eventuelt kollektivt rettighetserverv for befolkningen i Karasjok vil dessuten bero på om bruk og rettsoppfatninger i historisk tid og frem mot vår tid har hatt et rettsstiftende omfang og innhold, holdt mot statens disposisjoner. Dette må vurderes uavhengig av dagens krets av rettighetshavere. Kommisjonen har derfor ansett det hensiktsmessig først å vurdere befolkningens bruk og rettsoppfatninger, og betydningen av statens dispisisjoner i punkt 7.3.2 til 7.3.7, og har deretter i punkt 7.3.8 behandlet spørsmålet om avgrensningen av rettighetshaverkretsen.

Ved vurderingen av om det er etablert rettigheter for alle i kommunen eller bare den samiske befolkningen, er det blant annet spørsmål om det er et rettslig grunnlag for å gjøre et slikt skille. For reindriftsutøverne vil det i tillegg til å være spørsmål om bare disse er rettighetshavere, også være spørsmål om de har visse særskilte rettigheter som kommer i tillegg til den retten som generelt måtte være etablert for befolkningen i Karasjok, jf. punkt 7.3.9.

Når det gjelder mulige ervervsgrunnlag, åpner hevdsloven § 8 annet ledd for at også en større personkrets kan erverve rettigheter ved *hevd*. Det er imidlertid antatt at bestemmelsen bare hjemler bruksrettshevd og ikke eiendomshevd.[115] De fire meldingene om kollektive rettigheter i hele feltet er ikke begrenset til bruksrett, men omfatter også eiendomsrett. Det samme gjelder de to meldingene fra reindriften. Derfor er hevdsreglene ikke et aktuelt ervervsgrunnlag.

Derimot åpner *alders tids bruk* også for erverv av kollektiv eiendomsrett.[116] Det kreves lengre brukstid enn ved hevd, men mindre når det gjelder brukens innhold og omfang. Vilkårene er også mer fleksible enn hevdsvilkårene, og gir derfor større rom for en helhetlig vurdering.

I tilfeller der bruken går langt tilbake i tid er det imidlertid ikke opplagt at *alders tids bruk* eller læren om *festnede rettsforhold* alltid vil være en helt treffende karakteristikk av ervervsgrunnlaget.

Begrepet «alders tids bruk» har vært forbundet med en viss uklarhet,[117] og inneholder en antydning om at rettighetene opprinnelig lå til andre enn de som senere har utøvd rettsstiftende bruk. Alders tids bruk forutsetter i sin tradisjonelle anvendelse at det må ha foregått bruk i strid med de underliggende rettsforholdene, og i et omfang som har gitt den egentlig berettigede en grunn til å gripe inn.[118] Er vilkårene oppfylt, vil det ha skjedd et *ekstinktivt* erverv ved

115 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 396.

116 Se f.eks. Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen).

117 Se f.eks. Sjur Brækhus og Axel Hærem i *Norsk Tingsrett*, 1964, s. 604: "*Alders tids bruk er et rettsinstitutt som unektelig har mer av alderens patina enn av avklarethet*". Lenge var det også usikkert om alders tids bruk skulle anses som et bevismiddel, en presumsjonsregel eller et selvstendig grunnlag for erverv av rettigheter, men dagens oppfatning er at det er et ervervsgrunnlag. Se Rt. 2001 s. 769 (Selbu) og Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen). Se også Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 385–390 og Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 63–68.

118 Se f.eks. Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 17, 71 og 156 og Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 388.

at rettighetene ikke lenger vil tilkomme den opprinnelige rettighetshaveren, men brukeren.

Dersom rettighetene ikke lå til noen andre da den rettsstiftende bruken startet, er ikke rettighetservervet ekstinktivt, men *originært* (opprinnelig). Det kan da synes treffende å betegne ervervsgrunnlaget som tingsrettslig *okkupasjon* eller en form for *lokal sedvanerett*. Innholdet av den opprinnelige rettsdannelsen kan på samme måte som innholdet i ekstinktive rettsdannelser ha blitt påvirket av og blitt endret i takt med «tida og tilhøva», men det vil like fullt være tale om en *opprinnelig rett* for de som har utøvd den rettsstiftende bruken. Når det ellers gjelder innholdet i de her omtalte ervervsgrunnlagene, vises det til fremstillingen i punkt 6.2.3.1 til 6.2.3.5.

Som det fremgår av punkt 4.1, jf. også punkt 7.3.2, er den lokale bruken av utmarksressursene i Karasjok betydelig eldre enn etableringen av norsk statsrettslig jurisdiksjon over området. Et spørsmål er derfor om det forelå en rettsdannelse for stedets befolkning da området ble en del av Norge. Er det tilfellet, er spørsmålet om – og i tilfellet i hvilken grad – den opprinnelige rettsdannelsen har blitt endret som følge av andres bruk og av statens disposisjoner.

Enten ervervsgrunnlaget betegnes som alders tids bruk, sedvanerett eller okkupasjon, vil imidlertid det avgjørende for hvilket innhold de rettighetene som eventuelt er etablert i dag, være utøvd bruk og foreliggende rettsoppfatninger, sammenholdt med statens disposisjoner. Ved denne vurderingen vil også de folkerettslige kildene ha betydning, jf. foran i punkt 6.3.2.

7.3.1.2 Særlig om kollektive rettighetserverv

Saken gjelder erverv av en *kollektiv rett*. Som fremholdt i punkt 6.2.5, er rettighetshaveren i slike tilfeller *den gruppen som har utøvd bruken*. Har en gruppe ervervet en kollektiv rett, vil retten i dag ligge til gruppens rettsetterfølgere. Dette vil normalt være de som bor der rettigheten er ervervet, med mulig tillegg av folk som bor andre steder og hvor befolkningen derfra tradisjonelt og frem til i dag har deltatt i bruken av området.[119] Enkeltpersoner har del i den kollektive retten så lenge de inngår i den gruppen retten tilkommer. De som flytter fra rettighetsområdet, vil miste andelen i den kollektive retten, mens de som flytter dit, får del i retten når de bosetter seg der.

En bygdelagsrett er et eksempel på en kollektiv rett. Retten er ervervet med grunnlag i bygdefolkets langvarige bruk. Utgangspunktet for avgrensningen av rettighetshaverkrets og rettighetsområde er bygdenes bruk fra gammelt av.[120] Dette kan imidlertid på samme måte som rettens innhold, endres over tid. Både bosetting og næringsstruktur kan ha endret seg slik at bygdelaget må «*fastlegges på ny*». Noen ganger kan «*det meste av en kommune bli omfattet*.»[121]

Et særtrekk ved bosettingsmønsteret i Karasjok er at en stor del av befolkningen har vært og er bosatt nær kirkestedet. Ifølge folketellingene for 1835, 1855 og 1865 gjaldt dette rundt to tredjedeler av de fastboende (75 av 109 i 1835; 122 av 177 i 1855; og 169 av 257 i 1865), i 1875 og 1900 rundt 55 % (185 av 337 i 1875; og 280 av 507 i 1900), og i 1910 noe over 70 % (364 av 509). I tillegg ble det registrert et relativt stort antall «*omreisende Fjeldlapper*» med tilhold ulike steder på «Fjeldet», 275 i 1835; 405 i 1855; 331 i 1875, 184 både i 1875 og 1900 og 340 i 1910.[122]

Den registerte bosettingen andre steder enn ved og nær kirkestedet varierte relativt mye i de ulike delene av kommunen mellom 1835 og 1910. Bare Segelnæs og Holmen ved Váljohka i Tanadalen ser ut til å ha hatt bosetting i hele perioden. Antall bosatte var imidlertid lavt og lå begge steder stort sett mellom 10 og 20. Det er registert fast bosetting i Anárjohkdalen ved Iškorasjohka og Hornmyr/Dorvenjarg fra 1855 og i Karasjokdalen ved Bieskkenjárga fra 1865, men heller ikke her bodde på noe tidspunkt mer enn 15–20 personer. Det samme gjelder de andre stedene utenom kirkestedet som mellom 1835 og 1910 hadde registrert fast bosetting.[123]

Både kommune- og kretsgrenser har variert noe i perioden, og det kan ha vært en viss underregistrering, særlig blant reindriftsbefolkningen som ikke hadde faste bosteder.[124] Selv om det tas høyde for mulige feilkilder, kan det imidlertid slås fast at mesteparten av den faste bosettingen i dagens Karasjok kommune mellom 1835 og 1910 var lokalisert ved og i nærheten av kirkestedet, og at det ellers dreide seg om mindre bosettinger med ganske få familier. Aftenpostens beskrivelse av bosettingsmønsteret fra 1913 er derfor treffende:[125]

> «Karasjok herred har en vældig udstrækning – i alt ikke mindre end 7390 kvadratkilometer, hvoraf vel 250 kv.km. er skog, ager og eng. Til trods for at det i hele dette store

119 For eksempel anla Alta herredsrett en slik synsvinkel i dom 17. april 1996 (sak 95-00296 A). Se nærmere Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 69–70.

120 Regelen er blant annet uttrykt i fjellova § 2. Se ellers Kjell Meinich Olsen, *Norsk Almenningsret*, 1928 s. 136.

121 Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 96, jf. s. 16.

122 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutvikling i Karasjok 1559-2001*, vedlegg 2 (jnr. 14/315-113), 3./7. juli 2017.

123 Hilde L. Sommerseth, Op. cit., vedlegg 2 (jnr. 14/315-113), 3./7. juli 2017. De angitte stedsnavnene er de som er brukt i Sommerseths originalkilder.

124 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutvikling i Karasjok 1559-2001*, (jnr. 14/315-113) s. 11–12.

125 Aftenpostens aftennummer, 17. januar 1913 (s. 1): «*Finnmarkens jordbrug – voxende interesse*».

> herred, bor dog den største del af befolkningen for trangt. Ca. to tredjeparter af herredets hele befolkning er nemlig klumpet sammen paa det elveneset omkring Karasjok Kirke».

Utviklingen har blitt forsterket i løpet av 1900-tallet. 1. januar 2017 bodde 68,4 % (1844 av 2696) av innbyggerne i Karasjok i «tettbygde strøk».[126] Imidlertid er også de fleste av de som bor i spredtbygde strøk, bosatt relativt nær kirkestedet. Som fremholdt i punkt 3.2, bodde nesten 90 % (2361 av 2645) av Karasjoks innbyggerne i 1980 i de fem grunnkretsene som ligger ved eller i nærheten av kirkestedet. Tanadalen hadde da 116 innbyggere, Karasjokdalen 40, Iešjohkadalen/Idjajávri 109 og Anárjohkdalen 17 innbyggere.[127] Ved folktellingen i 2001 bodde over 94 % av befolkningen (2696 av 2859) i disse fem grunnkretsene, som til sammen utgjør rundt 5 % av kommunens areal (285 av 5453 km^2). Av de 163 personene som i 2001 ikke var registert bosatt her, var 69 personer bosatt i Tanadalen, 26 i Karasjokdalen, 37 i Iešjohkadalen/ Idjajávri og åtte i Anárjohkdalen. I tillegg kommer 23 personer uten registrert bosted.[128]

Lest isolert, kan tallene tilsi at «bygdelagsrett» ikke er en treffende betegnelse på en mulig kollekiv rett for befolkningen i Karasjok, med mindre bygdelaget anses å omfatte det meste av eller hele kommunen. Dette er likevel ikke til hinder for at det kan foreligge kollektive rettsdannelser der hele kommunens befolkning inngår. At en kollektiv rett ikke kan betegnes som en «bygdelagsrett», har dessuten ikke betydning for rettens nærmere innhold.

En annen sak er at det for en mindre personkrets kan være erververt særlige rettigheter til avgrensede deler av Karasjok som kan gis en slik betegnelse, og som for eksempel kan innebære at de som i dag inngår i kretsen, er beskyttet mot å bli fortrengt fra områdene av andre brukere og annen virksomhet. Både i Anárjohkdalen, Karasjokdalen, Tanadalen og Iešjohkadalen er det utkantbygder som har hatt permanent bosetting i over 100 år. Det kan derfor ikke utelukkes at det på slike steder kan være etablert bygdelagsrettigheter som fortsatt er i behold. Dette kommer kommisjonen tilbake til i kapittel 9 til 12 ved vurderingen av de kollektive rettighetsmeldingene som gjelder disse områdene. Temaet i kapittel 7 er den generelle rettighetssituasjonen i feltet.

126 Statistisk Sentralbyrå (SSB), *Befolking og areal i tettsteder, tabell 2 Folkemengde i tettbygde og spredtbygde strøk. Kommune. 1. januar 2017*, oppdatert 19. desember 2017 (https://www.ssb.no/beftett).

127 Statistisk Sentralbyrå, *Folke- og boligtelling 1980, Kommunehefte for 2021 Karasjok*, tabell 22, s. 31. For to personer manglet opplysninger om registert bosted.

128 Statistisk Sentralbyrå, *Folke- og boligtelling 2001, Kárášjohka – Karasjok*, s. 26 (kart) og s. 51 (tabell 28).

7.3.1.3 Metodisk tilnærming

En mulig tilnærming ved avklaringen av hvem som eier eller har rettigheter til et utmarksareal, er å undersøke om de opprinnelige rettighetsforholdene har blitt «*eliminert som følge av den senere rettsutvikling*.»[129] Alternativt kan det tas utgangspunkt i dagens antatte situasjon og undersøkes om forhold som ligger tilbake i tid gjør at denne ikke kan anses som gjeldende rett.[130] Det har også vært anført at det ved vurderingen av godtrokravet er mest fruktbart å starte med dagens situasjon og vurdere forholdene lenger tilbake i tid, blant annet fordi det i tiden mellom brukens oppstart og tidspunktet for godtrovurderingen, kan ha skjedd mye som kan ha rokket ved brukernes gode tro.[131]

Høyesterett vurderte i Selbu-saken og Svartskog-saken rettsoppfatninger og bruk i tidligere tider og frem mot vår tid, men uten å gå bredt inn på de opprinnelige rettighetsforholdene.[132] I Nesseby-saken kan det se ut som om Høyesterett tar utgangspunkt i dagens situasjon. Førstvoterende betegner utmarksdomstolens spørsmålsstilling «*om staten … har brutt ned bygdefolkets rettsoppfatninger og opprinnelige, sedvanebaserte styringsrett over utmarksressursene, og om dette i så fall må aksepteres som et forhold som har festnet seg*» som «*ikke fullt ut treffende*», verken rettslig eller faktisk.[133] Dette synes å ha sammenheng med at førstvoterende anser sakens hovedspørsmål som et spørsmål om «*hva som er det nærmere innholdet i de bruksrettighetene som lokalbefolkningen har ervervet ved alders tids bruk*.»[134]

Spørsmålet om innholdet av lokalbefolkningens rettigheter til den FeFo-forvaltede grunnen i Karasjok, vil bero på utviklingen av deres bruk og rettsoppfatninger over tid, og på hvilken betydning statens og andres disposisjoner har hatt. Det har derfor neppe avgjørende betydning om man ved vurderingen tar utgangspunkt i dagens situasjon, eller i den opprinnelige situasjonen så langt denne kan avklares. Karasjok kom imidlertid under norsk jurisdiksjon først i 1751. Da hadde lokalbefolkningen lenge vært så godt som enerådende i området i alle fall i faktisk henseende, jf. punkt 4.1. Dette gjør det nærliggende å ta utgangspunkt i de opprinnelige rettighetsforholdene. Sentrale spørsmål er da hvilke rettigheter som var etablert i 1751, og om det senere

129 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999, s. 42 og 44–45.

130 Flertallet i Samerettsutvalgets rettsgruppe anvendte til dels en slik metode, jf. NOU 1993: 34 s. 19 og 230.

131 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008), s. 224.

132 Rt. 2001 s. 769 på s. 791 flg. og Rt. 2001 s. 1229 på s. 1241 flg. I Rt. 1963 s. 1263 (Vinstra) tok ikke Høyesterett stilling til de opprinnelige rettighetsforholdene, men anså det som et festnet forhold at statsalmenningene var eid av staten. Rettsgruppens flertall gjorde det samme når det gjelder Indre Finnmark, jf. NOU 1993: 34 s. 262 og 265.

133 HR-2018-456-P premiss 146.

134 HR-2018-456-P premiss 121.

har skjedd noe som har endret rettighetene når det gjelder rettslig karakteristikk, innhold og rettighetshaverkrets.

Nedenfor drøfter kommisjonen i punkt 7.3.2 hvilken rettslig karakteristikk som best betegner den retten karasjokbefolkningen hadde i 1751. I punkt 7.3.3 beskrives deres bruk fra 1751 frem til i dag. Punkt 7.3.4 redegjør for andres bruk og 7.3.5 for statens disposisjoner. Temaet i punkt 7.3.6 er de lokale rettsoppfatningene. I punkt 7.3.7 vurderes hvilken betydning statens disposisjoner har for dagens rettighetsforhold, og hvordan disposisjonene har virket inn på de lokale rettsoppfatningene. Punkt 7.3.8 redegjør for hvem som inngår i rettighetshaverkretsen. Forholdet til reindriftsretten og andre bruksrettigheter er tatt opp i punkt 7.3.9.

Som fremholdt i punkt 7.1.1, har kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen og Magga) konkludert annerledes enn mindretallet (Andersen og Heggelund), når det gjelder hva slags type rettighet som tilkommer feltets befolkning i dag. Dette er et utslag av at flertallet og mindretallet har ulike syn på betydningen av statens disposisjoner og hvordan de har påvirket de lokale rettsoppfatningene. Se punkt 7.3.7.11, samt punkt 7.3.10 der konklusjonene er oppsummert.

7.3.2 Rettighetssituasjonen i 1751

7.3.2.1 Befolkningsutvikling og brukstradisjoner

De eldste kjente sporene etter menneskelig aktivitet på Finnmarksvidda er 7500 år gamle, jf. punkt 4.1.1. Det finnes imidlertid lite informasjon om befolkningsutviklingen før på midten av 1500-tallet da området var underlagt svensk jurisdiksjon. Svenske og dansk-norske skattelister for årene 1553 til 1749 viser at Karasjok hadde befolkning i hele denne perioden.[135]

På grunnlag av skattelistene er det beregnet at 102 personer holdt til i Ávjovárri-siidaen i 1559. Siidaen er geografisk relativt sammenfallende med Karasjok kommune. Frem til 1604 lå folketallet noe over 100, med 119 i 1569 som lavest og 150 i 1599 som høyest. Mellom 1609 og 1724 var folketallet under 100, med unntak av 1639 og 1699 da det er beregnet til 142 og 101. Fra 1734 til 1739 økte tallet fra 107 til 164, før det i 1744 gikk ned til 133 og opp til 139 i 1749.[136]

Folketallet var dermed lavt mellom 1559 og 1749, men Ávjovárri/Karasjok hadde permanent befolkning i flere hundre år før 1751. Listene registerte dessuten bare skattytere og ikke skattyternes familiemedlemmer. Når en skattyter døde, er det ikke gitt at en annen i familien trådte inn i hans sted. Dette kan ha ført til underregistering. Noen skattytere kan også ha ønsket å unngå skatteoppkreverne. Befolkningen hadde dessuten gjerne flere faste boplasser gjennom året, slik at det kan ha vært vanskelig for oppkreverne å vite om skattyteren hadde flyttet, eller hadde midlertidig opphold utenfor siidaens grenser. Befolkningstallene utgjør derfor trolig bare et minimum.[137]

Bruken av utmarksressursene i Ávjovárri/Karasjok før 1751 var som fremholdt i punkt 4.1.1, preget av flytting mellom sesongboplasser. Ressursbruken var organisert etter det såkalte siidasystemet. Dette hadde et kollektivt preg. Siidaens medlemmer hadde felles rettigheter til siidaens ressursområde og fordelte siidaens ressurser seg i mellom.[138]

Befolkningen ble etter hvert gjort til gjenstand for skattlegging, både fra Norge, Sverige og Russland. Dette kan ha påvirket hvilke produksjonsformer de enkelte husholdene måtte satse på for å tilfredsstille skatteoppkreverne. Skattleggingen påvirket imidlertid neppe den interne styringen over ressursutnyttelsen eller siida-organiseringen som sådan.[139]

På 1500-tallet ble Indre Finnmark underlagt svensk verdslig og geistlig jurisdiksjon. De samiske områdene i Sverige var inndelt i lappebyer (samebyer) der beboerne hadde enerett til beite og andre ressurser innenfor samebyens grenser. En del samebyer ble også inndelt i «lappskatteland» som ga grunnlag for skatteplikt til den svenske staten, og der innehaveren og dennes familie hadde en individuell særrett til sitt lappskatteland. Lappskattelandene omtales i rettsprotokollene som «ägor» (eiendommer). Dette var en administrativ overbygning som trolig hadde utspring i de gamle samiske sedvanene, jf. punkt 4.1.2.

Fra og med 1737 ble lappskattelandene årlig ført opp i de svenske jorde- og oppebørselbøkene.[140] Ávjovárri-siidaen hadde dette året fem skatteland (*Etts- och Pytojerfwi*; *Karasjocki Kenta*; *Olkawara och Karasjocki*; *Assia Packta kenta og Etsjärf*) der siidaens 18 skattemenn var registrert.[141] Tenosiidaen og Utsjok-siidaen, der noen av de tidligere skattelandene i dag ligger innenfor Karasjoks kommunegrenser, hadde henholdsvis tre og 27 skatteland. Skattelandene opphørte i jordebøkene i 1744 og 1745, først i Utsjok og Teno, deretter i Ávjovárri. Til sammenlikning var det registrert 11 skatte-

135 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutvikling i Karasjok 1559-2001*, (jnr. 14/315-113) 3. juli 2017, med videre henvisninger til Siv Rasmussen, *Befolkningsutviklingen i Rounala, Ávjovárri og Guovdageaidnu 1559–1799*, 2003.

136 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutvikling i Karasjok 1559-2001*, (jnr. 14/315-113), 3. juli 2017 tabell s. 23.

137 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutvikling i Karasjok 1559-2001*, (jnr. 14/315-113) 3. juli 2017 s. 2.

138 Se blant annet Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, *Samenes historie fram til 1750*, 2004 s. 175–185.

139 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 144–152 og Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 104–114.

140 I Jukkasjärvi pastorat og Enontekis anneks og pastorat fra 1731. Se Kåre Rauø og Dag A. Larsen, *Jorde och uppbördsbok for Torneå Lappmark 1731–1756*, Lenvik bygdemuseum 1995.

141 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 14–17.

land i Kautokeino i 1737. Ved den siste registreringen i svenske jordebøker i 1752 hadde Kautokeino-siidaen fem skatteland.[142] Da Peter Schnitler i 1744 tok opp vitneprov om riksgrensens gang, forklarte flere vitner at fjellandet og fiskevannene i Kautokeino, Ávjovárri, Teno og Utsjok ble brukt i fellesskap og ikke var skiftet mellom siidaenes medlemmer. Landet i Inari-siidaen og delvis i Neiden-, Pasvik- og Petsjenga-siidaene var derimot skiftet mellom medlemmer «*saa at hver har sit visse Romm*».[143]

Inndelingen i skatteland var i siidaene Ávjovárri, Teno, Utsjok og Kautokeino ikke gjennomført i samme grad som lenger sør, og opphører i kildene rundt 30 år tidligere enn i de tilgrensende områdene i sørvest, Jukkasjärvi og Enontekis. Det er derfor antatt at det i de fire nevnte siidaene eksisterte en felles beskyttet rett innenfor samebyens respektive områder for de som tilhørte den, og at denne felles retten var det sentrale i disse siidaene. Skattleggingen skjedde i form av fellesskatt som siidaen selv fikk ansvar for å utlikne på hver enkelt skattemann.[144]

Med ett enkelt unntak fremtrer Kronen ikke som eier i det omfattende rettsmaterialet som er bevart fra disse siidaene. Unntaket gjelder en eiendom ved Kárášjohka som i 1724 omtales som det «*Cronofallne Öde wid Karasjocki*». Det vil si en eiendom som hadde «*fallt til Kronen*». Etter svensk lov kunne Kronen beslaglegge en eiendom dersom eieren i tre år unnlot å betale skatt. Staten kunne også gjøre seg til eier av eiendommer som ble liggende øde.[145] Kildematerialet har ingen andre eksempler på at dette har skjedd i Ávjovárri- eller Teno-siidaen. Kildene bruker ikke uttrykk som «*Kronens land*» eller «*Hans Majestets land*», men har mange eksempler på at bestemte områder eller stedsspesifikke ressurser ligger til bestemte siidaer eller familier. Dette viser at uttrykket «*Crono Öde*» sikter til en bestemt eiendom og ikke til området som helhet.[146]

Omtalen av den aktuelle eiendommen har for øvrig sin bakgrunn i at to kvenfamilier, der den ene hadde to voksne sønner, fikk utstedt et frihetsbrev av Häradsrätten i 1724. Frihetsbrevet ga dem på visse vilkår tillatelse til å etablere seg på denne eiendommen ved Kárášjohka.[147]

Ellers hadde datidens svenske lovgivning få bestemmelser som var egnet til å avgjøre tvister i de samiske områdene. Tilgjengelige rettsprotokoller og tingbøker fra den perioden Indre Finnmark var underlangt svensk jurisdiksjon, viser at lokale brukstvister i all hovedsak ble avgjort på grunnlag av lokale rettsoppfatninger og lokal sedvanerett, jf. punkt 4.1.2.[148]

7.3.2.2 Synspunkter fra juridisk teori

Det fremgår av det foregående at samene i Ávjovárri/Karasjok hadde rett til å bruke ressursene, og betydelig innflytelse over bruken. Dette gjaldt både forholdet til utenforstående og den interne fordelingen. Sverre Tønnesen har gitt følgende karakteristikk av den tingsrettslige situasjonen i Indre Finnmark i årene før området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon:[149]

> «Henimot 1750 ble rettspraksis og rettsoppfatning i Polmak, Karasjok og Kautokeino ennå regulert av den gamle sedvanerett. Denne må i vår terminologi antagelig beskrives som at bygdesamfunnet "eide" bygdas jord. Det var dog klart at [den svenske] staten kunne utvise jord til nybyggere, uten erstatning til bygdelaget. Men de rettigheter som fantes til jakt, fangst, fiske og beite tilhørte bygdelaget.»

Også Otto Jebens har lagt til grunn at samene i Indre Finnmark i prinsippet var å anse som eiere av grunnen da området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751. Han tar riktignok forbehold om at det i 1999 da hans doktoravhandling ble publisert, ikke forelå opplysninger om at samene i Indre Finnmark før 1751 hadde gitt samtykke til nybygg som var etablert der, men uttaler:[150]

> «Tross dette fremtrer lappebyens rådighet over de ressurser som var knyttet til grunnen i dens område som et sammenhengende og konsekvent system av rettigheter. Det er naturlig å betegne dette som en rådighet av generell karakter over vedkommende område, ikke bare som en bruksrett. Denne rådighet synes således å oppfylle betingelsene for en eiendomsrett, eller en rett beslektet med dette.»

142 Kåre Rauø og Dag A. Larsen, *Jorde och uppbördsbok for Torneå Lappmark 1716–1752, Kautokeino, Aviovara Teno, Utsjok byer.* 1999, s. 97–103. Antallet skatteland avhenger til en viss grad av hvordan man leser kilden.

143 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd I, ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen, 1962 s. 354. Se også s. 230, 292, 360 og 368.

144 Sverre Tønnesen, Op. cit. 1972/1979 s. 106–110 og Otto Jebens, Op. cit, 1999 s. 144–149. Se også Nils Johan Päiviö, *Lappskattelandens rättsliga utveckling i Sverige*, Diedut nr. 3: 2001 og *Från skattemannarätt til nyttjanderätt – En rättshistorisk studie av utvecklingen av samernas rättigheter från 1500-talet till 1886 års renbetelag*, 2011.

145 Maria Ågren, *Att hävda sin rätt – Synen på jordägandet i 1600-talets Sverige, speglad i institutet urminnes hävd*, 1997 s. 18.

146 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 18–20.

147 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 18–20.

148 Sverre Tønnesen, Op. cit. 1972/1979 s. 111–112, Otto Jebens, Op. cit. 1999 s. 150–152 og Finnmarkskommisjonen, *Kilder som belyser rettshistorien i Karasjok før 1750*, 22. november 2016 (jnr. 14/315-69).

149 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 114.

150 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 302.

Jebens tar også forbehold om at den siterte konklusjonen om rettsstillingen før 1751 forutsetter at samenes rådighet over ressursene ikke kan anses avledet av en forutsatt eiendomsrett for den svenske kronen. Etter å ha vist til at det ikke finnes materiale fra Indre Finnmark som kan gi rom for en slutning om at den svenske kronen/staten hadde eiendomsrett til dette området, uttaler han:[151]

> «Samtidig tyder materialet fra dombøkene for dette område på at rettighetene for befolkningen i de respektive lappebyene har hatt sitt utspring direkte av bruken fra eldgammel tid. Dette vil si at befolkningens rett har et originært utspring og således har sitt helt selvstendige grunnlag.»

Oppfatningen til Jebens er med andre ord at de ulike samebyene i 1751 eide sine respektive områder, og at det dreide seg om en opprinnelig (originær) rett med grunnlag i okkupasjon.

Dette bygger blant annet på en bred gjennomgang av rettspraksis i Torne Lappmark, der samebyene Kautokeino, Ávjovárri og Teno inngikk, for å belyse den svenske kronens og samenes rettigheter til Indre Finnmark.[152] Jebens viser også til tidligere forskningsbidrag som kan kaste lys over rettighetssituasjonen i Indre Finnmark midt på 1700-tallet.[153] I tillegg til doktoravhandlingen til Sverre Tønnesen og materiale fra NOU 1978: 18 A og NOU 1993: 34, kommer han inn på den finske rettshistorikeren og juristen Kaisa Korpijaakko-Labbas doktoravhandling fra 1989 om samenes rettslige stilling i Sverige-Finland frem til midten av 1700-tallet.[154]

Korpijaakko-Labbas avhandling tar for seg samenes rett til land og vann fra 1500-tallet og frem til omtrent 1740, med hovedfokus på Rounala sameby, som omfattet et område sør og øst for Skibotn i Troms fylke. Hun viser imidlertid også til materiale fra Indre Finnmark.

Hennes konklusjon er at samene anså seg som eiere av de områdene de rådet over, og at deres rettigheter frem til rundt 1740 var av samme art som de svenske skattebøndenes rettigheter. I likhet med skattebøndendes områder, var de samiske områdene gjenstand for skattlegging, og områdene hadde faste grenser og var innført i datidens jordebøker. Slik Korpijaakko-Labba ser det, var samene derfor etter datidens svensk-finske rett å anse som eiere av sine landområder. Dels dreide det seg om individuelle eiere av lappskatteland, og dels om kollektivt eierskap for de samebyene der inndelingen i lappskatteland ikke var gjennomført fullt ut.[155]

Senere har også juristen Nils Johan Päiviö publisert en doktoravhandling der han konkluderer med at de samiske skattebetalernes (skattelappenes) eiendomsforhold på første halvdel av 1700-tallet ble regulert på samme måte som de svenske skattebøndenes:[156]

> «Utifrån rättspraxis från 1700-talets första hälft framgår med all tydelighet att lappskattelanden behandlades som skattejord av *härädsrätterna*». ... I civilrättsligt hänseende var skattejord och lappskatteland helt jämställda».

Den svenske historikeren Lennart Lundmark mener at kildematerialet viser at beskatningen av de svenske samene de første tiårene av 1600-tallet var basert på person, ikke på jord, men er enig i at områdene ble behandlet som skattejord. Han viser ellers til at skattebøndenes rettigheter var underlagt en rekke begrensninger. Ifølge Lundmark kan derfor verken bøndenes eller samenes rettigheter frem mot 1750 betegnes som eiendomsrett i dagens betydning av ordet.[157]

Flertallet i Rettsgruppen tok ikke stilling til hvem som eide grunnen i Indre Finnmark i 1751, da området kom under dansk-norsk enejurisdiksjon. Utviklingen siden 1751 måtte slik flertallet så det, uansett medføre at statens eiendomssrett var etablert som et festnet rettsforhold.[158]

7.3.2.3 Kommisjonens vurderinger

Det som kan bringes på det rene om befolkningsuviklingen i og bruken av Ávjovárri/Karasjok før 1751 viser at befolkningen der hadde vært så godt som enerådende i mange hundre år før området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon. For eksempel fremholdt major Peter Schnitler på 1740-tallet at samene «*ere de rette og ældste Jndvaanerne af Finmarken*», og at det ikke var norsk bosetting i Indre Finnmark.[159] I en forestilling av 16. januar 1769, som er et av forarbeidene til

151 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 303.

152 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 251–293.

153 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 241–250.

154 Kaisa Korpijaakko-Labba, *Saamelaisten oikeusasemasta Ruotsi-Suomessa: oikeushistoriallinen tutkimus Länsi-Pohjan Lapin maankäyttöoloista ja -oikeuksista ennen 1700-luvun* puoliväliä/*Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland: en rättshistorisk utredning av markanvändningsförhållanden och -rättigheter i Västerbottens lappmark före mitten av 1700-talet*, finsk utgave 1989/svensk utgave 1994.

155 Kaisa Korpijaakko-Labba, Op. cit. (svensk utgave) 1994, blant annet s. 327, 364, 382 og 468. Se også gjennomgangen av avhandlingen i Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 179–203.

156 Nils Johan Päiviö, *Från skattemannarätt til nyttjanderätt – En rättshistorisk studie av utvecklingen av samernas rättigheter från 1500-talet till 1886 års renbetelag*, 2011 s. 102.

157 Lennart Lundmark, *Samernas skatteland*, 2006 s. 29–30 og 40–45.

158 NOU 1993: 34 s. 261-266.

159 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd III, ved Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, 1985 s. 54 og 56.

1775-resolusjonen, skriver Hans Paus som var sorenskriver i Finnmark fra 1753 til 1770:[160]

> «Innbygerne udi landet er fornemmelig tvende slags, finner og normænd. Finnerne var landets ældste beboere, som fra umindelige tider af have besat Finmarken og givet den sit navn, ja om man end ikke af historien vidste, at dette folk har beboet landet for næsten 2000 aar siden, saa viiste dog finnernes natur og levemaade, der saa nøie passer sig paa landets beskaffenhed, at de er Finmarkens ægte børn og indbyggere, ligesom ogsaa landet og clima selv synes at erkjende finnerne for sine ægte børn og nordmændene ligesom for steebørn.»

Ole Hannibal Sommerfelt var fogd i Øst- og Vest-Finnmark fra 1783 til 1787 og amtmann i Finnmark fra 1787 til 1800. I en beskrivelse fra 1790-tallet, viser han til Gerhard Schönings verk, «*Forsøg til de nordiske lands, særdeles Norges, gamle Geografi*» fra 1751, og uttaler:[161]

> «At Finnerne have været Finmarkens förste Beboere, have været et Folk under sine egne Fyrster eller Forstandere, samt at de have givet Finmarken sit Navn, det synes, efter Schönings anförte i hans Forsög til særdels Norges gamle Geographie, at være uimodsigeligt.»

Det ser med andre ord ut til å ha vært en samstemt oppfatning i det dansk-norske embedsverket i siste halvdel av 1700-tallet at samene var den opprinnelige befolkningen i Finnmark.

Når det gjelder Indre Finnmark, beskriver Schnitler topografi og bruksforhold slik:[162]

> «Finmarkens indre faste Land bestaaer af Fielde deels bar-steenede, deels moesede, ..., mesten rund-flade, Myrer, Vande, Elve og Aaer, hvor Jngen af de Norske Boemænd boer; Thi foruden den ufrugtbare Grund ligger Sneen der for længe ud paa Aaret, at der ei kan saaes; Græss er der heller ikke synderlig, uden paa Elv-Brædene; Men derfra op til Fieldene er Landet kun tienligt for Lapper, hvis Reensdyr om Vinteren leve af bare Moese, og om Sommern behjelpe sig med lidet Græss».

Han opplyser videre at «*Ved Karasjok-Elven have i en 20-Aars Tid 5 saadanne Qvæner satt sig, søgende deres Næring*».[163] Dette endrer ikke at samene frem til 1750 var den dominerende brukergruppen og at de hadde den faktiske rådigheten over grunn og ressurser i Karasjok-området.

Dessuten ble brukstvister på tingene i stor grad avgjort på grunnlag av samisk sedvanerett og rettsoppfatninger.[164] Samene hadde derfor også betydelig rettslig rådighet over bruken.

Som fremholdt i punkt 7.3.2.2, tar Otto Jebens forbehold om at det når det gjelder Indre Finnmark ikke fremgår om «*samene hadde gitt samtykke til de nybygg som var etablert der før 1751*».[165] Hans avhandling ble publisert i 1999. Året etter viser Aage Solbakk i sin fremstilling av Karasjoks historie til at den første jordbruksbosettingen i Karasjok-området ble etablert på 1720-tallet da tre kvenfamilier fikk tillatelse av samene i Ávjovárri-siidaen til å bosette seg på et elvenes.[166] De kildene Sverre Tønnesen, Otto Jebens og Kaisa Korpijaakko-Labba omtaler,[167] viser for sin del at samene fikk protokollført at tilflytterne ikke kunne «*förfördela byens Allmoga uti gildemarck, fiällfänge och tilhörige fiske elfwer och watn.*»[168]

Det sentrale i denne sammenhengen er uansett at samene i Ávjovárri/Karasjok utøvde en rådighet over samebyens område som gikk ut over selve bruken, og som langt på vei kan sammenliknes med en grunneiers rådighet, sett i lys av datidens begrensninger i grunneierretten. Det rettslige vernet mot inngrep i private rettigheter var svakt på 1600- og 1700-tallet. Derfor sto samebyenes rettigheter neppe vesentlig svakere enn andres kollektive rettighter på denne tiden.

Lennart Lundmark har som nevnt i punkt 7.3.2.2, påpekt at svenske skattebønders og samenes rettigheter før 1750 ikke kan betegnes som en «eiendomsrett» slik begrepet brukes i dag. 1500-, 1600- og 1700-tallets rettighetsbegrep hadde imidlertid et annet innhold enn dagens og private

160 Sitert etter Landbruksdepartementet, *Oversigt Finmarken. Kolonisation. Fornorskning* (jnr. 14/288-13), 1914 s 2.

161 Ole Hannibal Sommerfelt, *Kort beskrivelse over Finmarken*, [i] Topographisk Journal 1799–1800 § 16. Se også https://web.archive.org/web/20130812062251/http://janmon.priv.no/olehsommerfelt.html.

162 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd III, ved Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, 1985 s. 54.

163 Schnitler, Op. cit, Bd. III, ved Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, 1985 s. 54. Se også punkt 3.2 foran.

164 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 111–112 og Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 150–152. Se også Finnmarkskommisjonen, *Kilder som belyser rettshistorien i Karasjok før 1750*, 22. november 2016 (jnr. 14/315-69).

165 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 302.

166 Aage Solbakk, *Ávjovári – Kárášjoga historjá I, 1553–1900*, 2000 s. 241. Av andre kilder fremgår det at det dreide seg om to familier, men at den ene av disse hadde to voksne sønner, jf. foran i punkt 7.3.2.1.

167 Se for eksempel Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 106, jf. også s. 109–110, Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 230–233. Se også Steinar Pedersen, *Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig*, i NOU 1994: 21 s. 13 på s. 49–50 og foran i punkt 4.1.2.

168 Sitert etter Dag A. Larsen og Kåre Rauø, *Dombok Torne Lappmark – Kautokeino, Aviovarre, Teno, Utsjok tingsteder 1639–1725*, Lenvik Bygdemuseum 1999 s. 35-41.

rettigheter hadde langt svakere rettsbeskyttelse enn i dag. Det avgjørende må derfor være at samenes rettigheter var mer eller mindre likeartet som skattebøndenes rettigheter, slik blant annet doktoravhandlingene til Kaisa Korpijaakko-Labba og Nils Johan Päiviö viser.

Slik kommisjonen ser det, var den faktiske og rettslige rådigheten befolkningen i Ávjovárri frem til 1751 hadde over de områdene som inngikk i samebyen, av samme art som rådigheten til en samtidig kollektiv grunneier. Rettigheten var et utslag av befolkningens langvarige bruk, der blant annet jakt, fangst og fiske, og fra 1600-tallet også reindrift med større flokker, var viktige elementer. Frem til 1751 var retten ikke brutt ned som følge av svenske statlige disposisjoner. Den var derfor i behold da områdene i Ávjovárri ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751.

Selv om samebyens rådighet ikke uten videre kan karakteres som en «eiendomsrett» i dagens betydning av ordet, synes det klart at den kunne karakteriseres som eller likestilles med en «eiendomsrett» slik begrepet ble brukt i 1751. Spørsmålet er derfor om den senere utviklingen av bruk, rettsoppfatninger og statlige disposisjoner har gjort at retten har falt bort og har blitt erstattet av andre former for rettigheter, eller om rettigheten fortsatt er i behold og hvem den i så fall tilligger.

7.3.3 Lokalbefolkningens bruk etter 1751

7.3.3.1 Innledning

Kommisjonen har foran lagt til grunn at befolkningen i dagens Karasjok kommune da området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751 hadde en rett til grunn og naturressurser som kan sidestilles med det man i dag ville betegnet som en kollektiv eiendomsrett. Retten var etablert før staten fra 1751 gjorde seg gjeldende som reguleringsmyndighet og grunneierpretendent. Skal retten ha falt bort, må det derfor etter 1751 ha inntrådt én eller flere rettsutslettende omstendigheter.

Som eksempler på slike omstendigheter kan nevnes langvarig ikke-bruk eller (klanderverdig) passivitet fra den berettigede. Det kan også tenkes at vedkommende har opptrådt på en måte som må anses som en frivillig avståelse av rettigheten, for eksempel ved en uttrykkelig eller stilltiende aksept av at retten nå tilligger andre, eller at den er overdratt mot vederlag. En annen type rettsutslettende omstendigheter er at andre har brukt eller disponert over det objektet retten gjelder på en måte som åpner for ekstingtive erverv til fortrengsel av den opprinnelig berettigede, for eksempel med grunnlag i hevd, alders tids bruk eller festnede rettsforhold.

Det skal i sin alminnelighet mye til for at en etablert rettighet faller bort. En eiendomsrett eller bruksrett til et område vil ikke falle bort *alene* på grunnlag av ikke-bruk eller passivitet fra rettighetshaveren. At eiendomsrett og varige servitutter (bruksrettigheter) ikke går tapt ved ikke-bruk «*regnes blant de sikreste av alle rettsetninger*».[169] Det skal også mye til for at andre bruksrettigheter enn de varige servituttene går tapt «*ved den rene ikke-bruk av retten*».[170]

Har rettighetshaveren unnlatt å bruke eller disponere over det området retten gjelder eller bare gjort dette i liten utstrekning, kan imidlertid vedkommendes passivitet være et relevant moment ved vurderingen av spørsmålet om rettighetsbortfall. Dette gjelder likevel bare dersom andre har brukt eller disponert over området i strid med rettighetshaverens rett. I slike tilfeller kan andre ha ervervet rettigheter på bekostning av den opprinnelige berettigede.

Det er ikke grunnlag for å anføre at den retten som i 1751 lå til befolkningen i Ávjovárri/Karasjok har falt bort som følge av ikke-bruk eller passivitet. Som det vil bli redegjort for i punkt 7.3.3.2 til 7.3.3.9, har Karasjok-befolkningens utmarksbruk fortsatt frem til i dag. Bruken har endret seg, men dette er en følge av «*tida og tilhøva*». Det er heller ikke grunnlag for å anføre at det foreligger en avståelse av retten. Befolkningen i Karasjok har i ulike sammenhenger forholdt seg til statens disposisjoner, jf. punkt 7.3.5 og 7.3.7. Dette kan imidlertid ikke sidestilles med en uttrykkelig eller stilltiende aksept av staten som *privatrettslig eier* av områdene.

Som følge av dette, kunne det vært nærliggende å gå direkte til vurderingen av spørsmålet om andres, og i første rekke statens, disposisjoner over grunn og ressurser i Karasjok etter 1751 har medført at lokalbefolkningens opprinnelige rettigheter har falt bort eller har endret karakter.

Lokalbefolkningens bruk fra 1751 og frem til i dag kan imidlertid ha betydning for vurderingen av hvilken rettslig karakteristikk som er mest dekkende for innholdet i den retten som i dag tilligger befolkningen i Karasjok. Bruken etter 1751 kan dessuten, sammenholdt med de lokale rettsoppfatningene, være et mulig alternativt eller supplerende rettsgrunnlag for den lokale retten. For eksempel kan det tenkes at befolkningen etter 1751 under enhver omstendighet har utøvd en bruk som vurdert isolert kan åpne for erverv av eier- eller bruksrettigheter.

Kommisjonen vil derfor i det følgende redegjøre for utmarksbruken i feltet fra 1751 og frem til i dag. Fremstillingen er basert på skriftlige kilder, herunder NIKUs og NINAs sakkyndige utredninger, og informasjon gitt under

169 Carl Jacob Arnholm, *Passivitetsvirkninger*, 1932 s. 76–77.
170 Sjur Brækhus og Axel Hærem, *Norsk tingsrett*, 1964 s. 570.

kommisjonens høringsmøter og i bevissikringsintervjuer.[171] I tillegg har kommisjonen mottatt utskrift av intervjuer som Nils Ole Anti gjorde i forbindelse med arbeidet til Ressursutvalget for Finnmarksvidda. Utvalget publiserte NOU 1978: A *Finnmarksvidda. Natur – kultur* og NOU 1978: B *Bruken av Finnmarksvidda*.

7.3.3.2 Reindrift

Reindrift har vært en viktig næringsvei i Ávjovarri/Karasjok i mange hundre år. Reindriften ekspanderte betydelig på 1600- og 1700-tallet. Da grensen mot Sverige-Finland ble trukket opp i 1751, ble det i lappekodisillens § 10 gitt en bestemmelse der det heter:

> «Saasom Lapperne behøve begge Rigers Land, skal det efter gammel Sædvane være dennem tilladt, Høst og Vaar, at flyte med deres Rehn-Hiorder over Grendsen ind i det andet Rige. Og herefter som tilforn, lige med Landets Udersaatter, (...), at betiene sig af Land og Strand til Underholdning for deres Dyr og sig selv».

Den samiske befolkningen skulle med andre ord beholde retten til å flytte over grensen med sine reinflokker i samsvar med «*gammel Sædvane*», og kunne utnytte de lokale naturressursene til livsopphold for seg selv og sine dyr. Som fremholdt i punkt 4.1.3, viser dette at datidens statlige myndigheter var opptatt av at grensedragningen ikke skulle gripe inn i samiske rettigheter. Det viser også at reindriften midt på 1700-tallet var så viktig for den samiske befolkningen at myndighetene anså det nødvendig med særskilte bestemmelser for å sikre reindriften.

Fordi reinflyttingene kunne fortsette som før, fikk grensedragningen ingen umiddelbare konsekvenser for reindriften i Karasjok. Det finnes lite informasjon i skriftlige kilder om reindriften i Karasjok-området i peroden fra 1751 og frem til grensesperringen mot Finland i 1852. Den senere geologiprofessoren Balthazar Mathias Keilhau foretok imidlertid i mars 1828 en reise fra Talvik til Karasjok. I en skildring fra denne reisen forteller han om et besøk hos en gruppe reindriftssamer sør for Iškoras, og gir følgende beskrivelse:[172]

> «Ingen Mand i Vest-Finnmarken eier meget over 2000 Dyr. I Øst-Finnmarken findes den rigeste norske Fin, Pjetar Banne, ... Men hvor stor hans Hjord end er, saa har dog heller ikke han andet Huusgeraad enn nogle faa Gryder, Trækar, Kobber-Kjedler og Hornskeer, og hans Beqvemmeligheder og overhoved hans Maade at leve paa er neppe i noget Punkt annerledes, end de øvrige Finners af Middel-Velstand. Hva enten en Mand har en Hjord paa 2000 eller paa 6000 Dyr, er han, idetmindste for sin Person, i Grunden lige rig. Desuden kan en meget stor Hjord sjelden passes og benyttes rigtig. Ulvene ere de værste Fiender; især i de sidste Aar havde de anrettet store Ødelæggelser, og bragt Armod i mange Familier».

Det er antatt at det rundt 1850 var 50 000 rein fra Finnmark på vinterbeite i Finland, og 15 000 rein fra finsk side på sommerbeite i Finnmark.[173] Reinbeitekommisjonen av 1852 beregnet at de 96 reineierne som da var registert i Karasjok ifølge egne opplysninger hadde til sammen 21 000 rein. Det er imidlertid antatt at det reelle reintallet var om lag 31 000, eller i snitt 323 dyr per reineier.[174]

Etter grensesperringen sank reintallet fra 22 700 i 1865 til 15 000 i 1875 og mange familier forsvant ut av reindriften. I 1907 var tallet igjen nærmere 30 000. Under andre verdenskrig ble det mer enn halvert til rundt 13 000 i 1950. Fra slutten av 1950-tallet til midten av 1970-tallet lå det rundt 25 000. I 1989 hadde det økt til over 60 000, for å gå ned til 28 600 i 2000 og opp til 62 461 i 2008.[175] Etter dette har tallet sunket. Ukorrigert reintall per 31. mars 2018 var 45 157, fordelt på 24 263 i Karasjok vest og 20 894 i Karasjok øst. Dette gir i gjennomsitt 346,6 rein per siidaandel i vest og 401,8 i øst. Fastsatt øvre reintall er for tiden 23 150 i vest og 21 300 i øst, totalt 44 450.[176]

Tallene viser at det fra siste del av 1970-tallet ble mulig å ha flere rein enn før. Ifølge NIKU er en viktig årsak at motoriseringen av reindriften har åpnet for større beiteutnyttelse.[177] I tillegg kan reindriftsloven av 1978 ha fungert som et incitament til å øke størrelsen på flokkene.[178]

Gjennom det meste av 1800-tallet var godt over halvparten av Karasjoks befolkning registrert som «*nomadiserende*

171 Kommisjonen har også gjort en rekke intervjuer for å belyse interne bruksforhold i reindriften. Også her kommer det frem informasjon om lokalbefolkningens utmarksbruk og forholdet mellom reindriftsutøvere og fastboende. Informasjonen endrer ikke det bildet som det øvrige kilde- og intervjumaterialet gir, og er primært innhentet for å belyse de interne bruksforholdene innen reindriften. Den er derfor bare i begrenset grad gjengitt i det følgende.

172 Baltazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 206–207.

173 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 116.

174 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 39.

175 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 38, jf. også s. 117 (antallet i 1865 og 1875), og 125.

176 Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftsnæringen, for reindriftsåret 1. april 2017–31. mars 2018*, Rapport nr. 30/2018, 1. desember 2018 s. 23 og 85.

177 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 125.

178 Kirsti Strøm Bull, *Finnmarkskommisjonen og interne rettighetsspørsmål i reindriften*, 29. januar 2018 s. 39–40.

fjeldlapper» med bosted på «*fjeldet*». I 1801 dreide det seg om noe over 150 av 212 personer, eller vel 75 % av befolkningen, i 1835 om 275 av 384 (71,6 %) i 1855 om 405 av 582 (69,6 %), i 1865 om 331 av 588 (56,3 %) og i 1910 om 340 av 849 (40,0 %).[179]

Per 31. mars 2018 hadde reindriften i Karasjok 122 siidaandeler. Av disse hørte 52 hjemme i østre sone, som består av Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar med 19 siidaandeler, Reinbeitedistrikt 14 Spierttanjárga med 12 siidaandeler og Reinbeitedistrikt 14A Spierttagáisá med 21 siidaandeler. I vestre sone har Reinbeitedistrikt 16 Kárášjoga oarjjabealli 70 siidaandeler. Til sammen var 716 personer tilknyttet reindriften i kommunen, fordelt på 323 i østre sone og 393 i vestre sone.[180] Per 1. januar 2019 hadde Karasjok 2673 innbyggere.[181] Dermed hadde i 2018 nesten 27 % av befolkningen i kommunen direkte tilknytning til reindriften.

Grensesperringen mot Finland medførte ingen fysisk avsperring før det på 1950-tallet ble bygget et gjerde på de mest utsatte stedene. Det foregikk derfor noe reindrift på tvers av grensen etter gammelt mønster også etter 1852.[182] Som reintallsutviklingen viser, fikk imidlertid sperringen betydelig negativ innvirkning. Blant annet ble tilgangen til vinterbeite sterkt redusert.

Som følge av dette, ble det ved en provisorisk anordning i 1853 innført en regulering som begrenset beitetidene for vinterbeitene i Karasjok fra 1. november til 1. mai. Reguleringen ble 7. september 1854 videreført ved lov «*indeholdende Bestemmelser med Hensyn til Benyttelsen af visse Strækninger i Finmarken til Reenbete og til Bevogtning av Reenhjorde m.v.*».[183]

I de følgende årene ble det iverksatt en del fredninger mot reinbeite. I 1857 ble det vedtatt fredninger mot reinbeite rundt kirkestedet og fjellstuene Mollešjohka, Šuoššjávri og Rávdojavri (Ravnastua), samt ved fjellet Dákteroavvi, uten at de berørte reineierne ser ut til å ha hatt innsigelser.[184] Derimot utløste et forslag fremmet i 1902 om å frede et to km bredt belte på hver side av Kárášjohka og Iešjohka mot reinbeite, og et tre km bredt belte langs Anárjohka sterke protester. Reineierne i Karasjok anførte at forslaget var fremmet på feilaktige faktiske premisser. Forslaget ble ikke tatt til følge, men ved lov 11. juli 1924 nr. 2 ble Kongen eller den han bemyndiger gitt generell hjemmel til å forby reinbeite «*i barskogstrekninger eller strekning som er tilsådd med bartrefrø eller hvor plantning med bartreplanter er foretatt*».[185]

Hjemmelen ble i reindriftsloven av 1933 inntatt i § 31 første ledd bokstav d). I § 5 hadde loven en generell hjemmel om «*fredning av reinbeitedistrikt eller del derav*». I medhold av §§ 5 og 31 første ledd bokstav d) ble det ved kgl. res. 22. februar 1935 bestemt at det «*inntil videre*» skulle være forbudt å la rein beite i fire avgrensede områder i Karasjok; ett i Nedre Karasjok og Iešjohkadalen; ett på strekningen Buollánnjárga-Roavvejohka; ett rundt Beaivvašgieddi; og ett rundt Basevuovdi i Anárjohkdalen.[186] Samme dag ble det i medhold av § 5 også vedtatt en kgl. res. som fredet nærområdene rundt fjellstuene ved Šuoššjávri, Mollešjohka, Ravnastua, Iškorasjohka, Ávjovárri og Bieskkenjárga, samt et område rundt Karasjok kirkested, mot reinbeite.[187]

Fredningene har etter hvert blitt opphevet. Forskrift 29. januar 1985 nr. 183 erstattet de to 1935-resolusjonene, og viderefører i punkt I nr. 4, 5 og 6 fredningene rundt Šuoššjávri og Mollešjohka fjellstuer og kirkestedet, men opphevet de øvrige fredningene. Någjeldende forskrift om fredning av visse områder i Finnmark mot reinbeite av 30. juni 2009 nr. 1052 har erstattet 1985-forskriften, men uten å videreføre noen av fredningene i Karasjok.

Reindriftssamenes bruk av Karasjok er bredt beskrevet i *den sakkyndiges feltutredningen*.[188] Det dreier seg i første rekke om vinterbeite sør for Karasjok kirkested, mens det nord for kirkestedet er både vinter-, vår- og høstbeiter. I tillegg til å bruke beiteressursene og flytte rein mellom årstidsbeitene og innad i beiteområdene, har utøverne drevet jakt, fangst og fiske og tatt ut brensel og trevirke. De har også oppført hytter, gammer og buer for overnatting og oppbevaring av utstyr, og oppført gjerder og andre anlegg i forbindelse med merking, slakting og skilling av rein.

De sakkyndige poengterer at forholdet mellom fastboende og reindriftssamer i Karasjok har vært lite konfliktfylt. Deres informanter fra kirkestedet, Anárjohkdalen, Tanadalen og Iešjohkadalen og blant de lokale reindriftsutøverne

179 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Karasjok 1559–2001*, 3. juli 2017 (jnr. 14/315-113) s. 11–12 og vedlegg 2 Befolkningsutvikling på krets/bygdenivå s. 2–3.

180 Landbruksdirektoratet, *Ressusregnskap for reindriftsnæringen, for reindriftsåret 1. april 2017–31. mars 2018*, Rapport nr. 30/2018, 1. desember 2018 s. 30.

181 Statistisk sentralbyrå, *Folkemengde og befolkningsendringar*, oppdatert 22. februar 2019 (https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkemengde/aar-per-1-januar/#relatert-tabell-1).

182 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 59–61. Se også NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 119.

183 Se nærmere Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 35–53. Se også NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 117–118.

184 Kirsti Strøm Bull m.fl. Op. cit. 2001 s. 125 (note 195). Se også NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 119.

185 Se nærmere Kirsti Strøm Bull m.fl. Op. cit, 2001, s. 205–225, særlig s. 219, 223 og 225.

186 Se resolusjonens punkt I bokstav C og D, inntatt i Norsk Lovtidende 1ste Avdeling, 1935 s. 201–202.

187 Se resolusjonens punkt I nr. 13 til 19, inntatt i Norsk Lovtidende 1ste Avdeling, 1935 s. 205–207.

188 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 115–154, særlig s. 133–150.

er samstemte om dette.[189] Som årsaker peker de sakkyndige på at reinen er ved kysten i husdyrenes beitesesong, og at det lenge var et verddeforhold (verddevuohta) mellom fastboende og reindriftssamer. De fastboende skaffet fisk, bær, melk og smør til reindriftssamene i bytte mot reinkjøtt og skinn. Det var også vanlig at fastboende hadde rein i reindriftsamenes flokker, og det var ofte familiære bånd mellom gruppene.[190]

Forholdet mellom reindriften og fastboende har blitt påvirket av at det ikke lenger er behov for verddeordningen og av at ordningen med sytingsrein ble avviklet i 1978. Det beskrives imidlertid fortsatt som godt, om enn ikke like nært som før. De sakkyndige oppsummer slik:[191]

> «De store trekkene i naturgeografien og de lange historiske linjene er konstituerende for reindriftens ressursbruk og rettsoppfatninger. Naturgeografien i finnmark og reinsdyrets biologi bestemmer reindriftens driftsmønster. Reinflokkene har trukket mot kysten for sommerbeite og mot innlandet for vinterbeite siden førhistorisk tid. Det innebærer at reinen er ute ved kysten i husdyrenes beitesesong og at det ikke er grunnlag for beitekonflikter mellom reindrift og fastboende i Karasjok.
>
> Både reindriftens og de fastboendes næringstilpasning er sprunget ut av en felles rot; veidesamfunnet. Den historiske forbindelsen fra dette er videreført gjennom verdderelasjonen. At begge grupper gjennom mange generasjoner har vært gjensidig avhengige av hverandre for utveksling av varer og tjester må også ha bidratt til å forebygge eventuelle konflikter.»

Også *kommisjonens høringsmøter* har gitt mye informasjon om reindriften og forholdet mellom reindriftsutøvere og fastboende. Informasjonen bekrefter inntrykket fra de sakkyndiges utredning.

På det *innledende høringsmøtet* sa for eksempel Samuel John N. Anti (f. 1951) som driver reindrift i østre sone, at reindriftssamene i vinterhalvåret har brukt all utmark i kommunen, bortsett fra de fredede områdene rundt fjellstuene og i furuskogen.[192] Per Ove Biti (f. 1942) fra Bávttajohka fortalte at de fastboende var avhengige av å samarbeide med reindriften. De som drev reindrift der han vokste opp, bodde hos de fastboende når de var i området. Faren drev småbruk og arbeidet også i reindriften. Thoralf Henriksen (f. 1955) fremholdt at så lenge folk levde av kombinasjonsdrift, frem til 1960-tallet, var samarbeid mellom reindriftsamene og de fastboende avgjørende for folks livberging (birgejupmi). Ole Georg Balto (f. 1950) fra Anárjohkdalen sa at samarbeidet og byttehandelen med reindiften fortsatt holdes i hevd av mange som bor utenfor kirkestedet. Nils Erling Skoglund (f. 1932) fra Váljohka fortalte at fastboende og reindriftssamer tidligere forvaltet mange lokale fiskevann i fellesskap.[193]

Anna Ragnhild Balto (f. 1950) er født i Šuoššjávri og oppvokst i Mollešjohka. Hun sa at reineierne ikke slapp flokkene sine inn i de fastboendes myr- og slåtteområder, og at de både i Mollešjohka og ellers i kommunen respekterte de fastboendes høstingsområder for reinlav. Om reinen tok seg inn i slike områder, fjernet reineierne og de fastboende reinen i fellesskap.[194] Marit Guttorm Graven (f. 1951) fra Jergul, vokste opp på et småbruk. Familien drev også reindrift. Hun fortalte at fastboende og reindriftsutøvere brukte nærområdene, mens tilreisende ikke kom før det ble vanlig med traktor. Nils Dalseng (f. 1947) fra Dálabohki ga uttrykk for at områdene ble brukt av de fastboende og av reindriftsutøverne, og at gruppene hadde et tett samarbeid.[195]

Samuel John N. Anti deltok også i rundebordsamtalen på *høringsmøtet for Anárjokdalen*. Han fortalte at reinen tidlig på høstvinteren trekker ned til Anárjohka, der beiteforholdene er bedre enn på fjellet der snøforholdene gjør at beitene ikke brukes før i mars-april. Også furuskogen i dalen gir gode beiteforhold, men nedhoggingen av skogen har forringet en del av vinterbeitene. Ifølge Anti bruker reindriften i dag området helt ned til reingjerdet mot Finland.[196]

Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) sa at reindriften først i nyere tid hadde brukt områdene ned til elva, og at det hadde vært en fredningssone på 3 km fra elva i hele dalen. Anti bemerket til dette at det var bare i Basevuovdi det ikke var tillatt med reinbeite, og at reinen også tidligere beitet i furuskogen ned mot elva når fjellbeitene var dårligere. Klemet Ole Boine (1936–2016) som hadde vært medlem i landbruksnemnda i over 20 år, sa at all furuskog og områdene rundt fjellstuene, samt en del reinlavområder var fredet, men at fredningene ble opphevet på 1980-tallet.[197]

For øvrig ga både Samuel John N. Anti, Klemet Ole Boine og John Johnsen Boine (f. 1948) uttrykk for at det hadde vært god kontakt både over grensen mot Finland og mellom reindriftsutøverne og de fastboende. Klemet Ole Boine fortalte også at reindriftsutøverne sørget for at reinen

189 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 92, 100, 104, 110 og 152.

190 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 blant annet s. 49, 59, 84-85, 100, 111 og 144.

191 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 152.

192 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15. oktober 2015 (jnr. 14/315-28) s. 8.

193 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., (jnr. 14/315-28) s. 3–4 (Biti). 10 (Henriksen), 12 (Balto) og 13 (Skoglund).

194 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., (jnr. 14/315-28) s. 4 (Balto).

195 Finnmarkskommisjonen, Op. cit.,(jnr. 14/315-28) s. 6 (Graven) og 10 (Dalseng).

196 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra* høringsmøte, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 9.

197 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., (jnr. 14/315-55) s. 10–11.

ikke beitet på de fastboendes områder, og at det foregikk utstrakt byttehandel.[198]

Også flere av forklaringene til rettighetsmeldingene for ulike deler av Anárjohkdalen støttet opp om det bildet som ellers fremkom på høringsmøtet om reindriftens bruk og forholdet til de fastboende. Se blant annet forklaringene til John Johnsen Boine, Ole Georg Balto og Kjell Magne Grønnli (f. 1979) om meldingen fra Anárjogaleagi biras, og forklaringen til Olaug Larsson (f. 1953) om meldingen fra etterkommerne av Berit O. og Nils J. Balto,[199] jf. punkt 9.2.3.1 og 9.4.3.1.

John Ingvald Dalseng (f. 1946) fra Dálabohki sa i rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Karasjokdalen* at hovednæringen i dalen var kombinasjon av reindrift, jordbruk og utmarksbruk. En del av de fastboendes vinterarbeid var å passe reinflokkene. Noen flyttet også med reinflokkene til kysten om våren. Per Ove Biti som også deltok på høringsmøtet 15. oktober 2015, utdypet det han der sa om verddeforholdet mellom reindriften og fastboende. Hvert år kunne det bo opptil 30 reindriftssamer hos dem fra desember til de flyttet med reinen til kysten. Reindriftssamene holdt flokkene sine unna de stedene Biti hadde snarer for rypefangst for å unngå at reinen skulle ødelegge snarene, og mange fastboende hadde sytingsrein. Også Asbjørn Guttorm (f. 1957) fortalte om verddeforholdet mellom reindriftsamer og fastboende.[200]

Karen Rasmussen Utsi Somby (f. 1941) har drevet reindrift og har to sønner som gjør det. Hun har bodd i Noaiddáš og Dálabohki. Reinflokken deres har beitet og beiter ved Njuovččot, nedenfor Beaivvašgieddi til Ástevárri og ned mot Kárášjohka og Noaiddát til Ráitevárri. Per Tor Turi (f. 1953) sa at også de fastboende eide rein og levde i sameksistens med reindriftssamene. Han viste ellers til at det hadde skapt probemer for reindriften at noe av furuskogen hadde vært fredet, og tok opp at hundekjøring de senere årene har blitt et økende problem for reindriften.[201]

Petter Kemi (f. 1951) sa i sin forklaring til rettingsmeldingen fra Bieskkenjárgilisearvi, jf. punkt 10.2.3.1, at det var og er lite brukskonkurranse fordi områdene brukes av reindriften om vinteren, og av de fastboende ellers i året. Også Per Tor Turi (f. 1953) og Terje Tretnes (f. 1960) kom inn på forholdet mellom reindriften og fastboende, jf. punkt 10.4.3.1 og 10.7.3.1.[202]

I rundebordsamtalen på *høringsmøtet for Iešjohkadalen* sa Inga Maria Berg (f. 1947), som er fra en reindriftsfamilie som hadde vinterbeite ved Ástevuopmi, og Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937) fra Mollešjohka fjellstue, at verddeforholdet var viktig for både fastboende og reindriften.[203] Ifølge Eriksen Anti og Nils Anders Nilsen Eira (f. 1943) respekterte reindriftssamene at nærområdene rundt fjellstuene var fredet mot reinbeite. Tok rein seg inn dit, drev de den raskt ut.[204]

Ánne Márjá Biti Nordsletta (f. 1936) fra Šuoššjávri fremholdt i forklaring avgitt i videoopptak om rettighetsmeldingen fra Iešjotsearvi og Iešjávri og omegn utmarkslag, jf. punkt 11.2.3.1, at forholdet mellom de to gruppene tidligere var meget godt, men at de i dag er «*som hund og katt, de tåler ikke synet av hverandre*». Hennes niese, Marit Sofie Holmestrand (f. 1953) sa at dette nok var noe overdrevet.[205] Se også forklaringen til Inger Eline Eriksen (f. 1987) til rettighetsmeldingen fra familien Eriksen/Eira, jf. punkt 11.4.3.1, der hun kom inn på verddeforholdet mellom reindriften og fastboende og fortalte at familien hadde hatt sytingsrein.[206]

På høringsmøtet for *Tanadalen og områdene ved kirkestedet* fortalte Nils Anders Rasmus (f. 1939) fra Váljohka i rundebordsamtalen at reindriftssamene kom til dalen for å bytte kjøtt mot fisk, sennagress, kaffe, melk og smør. De fastboende og reindriftssamene drev innsjøfiske i fellesskap. Noen ganger dro de sammen på Tanaelva.[207] Nils Erling Skoglund (f. 1932) sa i sin forklaring om meldingen fra Valjok biras, jf. punkt 12.2.3.1, at reindriften hadde hatt nytte av lokalbefolkningens gammer, og at det tidligere var et godt forhold mellom gruppene. Dette hadde endret seg noe i nyere tid, og han var skeptisk til krav om eierrettigheter fra reindriften.[208]

Det er også i kommisjonens *bevissikringsintervjuer* gitt mye informasjon om reindriftsamenes bruk og forholdet mellom reindriften og fastboende i Karasjok.

Arne Balto (1941–2018) fra Lasedeaimohkki i Anárjohkdalen, sa i intervju 17. juli 2015 at det i hans oppvekst var vanlig at fastboende hadde rein i flokkene til reindriftsutøverne.[209]

198 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., (jnr. 14/315-55) s. 3–4 (Anti), 6 (Klemet Ole Boine) og 7 (John Johnsen Boine).

199 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55), blant annet s. 27–28 og 39.

200 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 7. og 8. juni 2016 (jnr. 14/315-62), s. 4–6 og 9–10.

201 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62) s. 6–7 og 20–21.

202 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62) s. 24 (Kemi), 33 og 36 (Tretnes) og 48–49 (Turi).

203 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 23. og 24. august 2016 (jnr. 14-315/76) s. 3–5.

204 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 5–6 (Eriksen Anti) og 14–15 (Eira).

205 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 55 og 64.

206 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 107–108.

207 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11. og 12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 7–8 og 12.

208 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 50–52.

209 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Arne Balto* (jnr. 15/897-33) s. 5.

John Johnsen Boine (f. 1948) fortalte 15. juni 2016 at bestefaren Per Persen Boine kom til Basevuovdi tidlig på 1900-tallet. Han hadde værstasjon og var fjellstueoppsitter, skogvokter og dreng i reindriften. Som skogvokter fordelte Per teiger i furuskogen. Også reindriftssamene måtte ha teig for å hogge. Johns far, John Persen Boine, hadde vært dreng for en finsk reindriftsutøver.[210]

Også i intervjuet med ekteparet Nils Kristian (f. 1936) og Ingrid Moeng (f. 1943) 17. juli 2015 kom det frem at det på begynnelsen av 1900-tallet ble utvist hogstteiger i furuskogen ved Basevuovdi til reindriften. Når det ellers gjelder reindriften i Anárjohkdalen, sa Nils Kristian at det tidligere var en grense for hvor nært rein kunne komme elva og elvedalen, men at reinen nå «*kommer helt på trappa*», og at det i dag er andre reindriftssiidaer i området enn tidligere.[211]

Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) sa 15. juni 2016 at det på 1940- og 50-tallet var få reindriftsutøvere i Anárjohkdalen på norsk side av grensen.[212] Elina Torikka (f. 1929) fra Angeli på den finske siden, fortalte 8. juli 2015 at når det kom rein på beite til Basevuovdi-området i krigsårene, og også tidligere, ikke var uvanlig at reinen krysset grensen om vinteren:[213]

> «Egentlig hadde den norske stat freda området mot reindrift for å ta vare på furuskogen, men reinen spurte ingen om lov. Heller ikke folk tok fredningen så høytidelig, de levde og høsta som tidligere. Reindriftsutøvere på norsk side brukte også å bo på finsk side; grensa hindret ikke kontakten.»

Josef Pettersen Moen (f. 1927), som er oppvokst i Niitonjárga, ga 8. juli 2015 uttrykk for at de fastboende hadde hatt veldig god kontakt med reindriftsutøverne og at dette var viktig for deres livberging (birgejupmi). I dag er kontakten ikke like god fordi behovet er mindre.[214] Også Waldemar Henry Nystad (1924–2017) og Berit Kirsten Stueng (f. 1929), som begge er oppvokst på kirkestedet, sa i intervjuer 3. september og 17. september 2015 at forholdet mellom fastboende og reindriften var spesielt godt tidligere. Nystad fremholdt at mange fastboende hadde reinmerke og sytingsrein, men at det var blitt mindre vanlig etter andre verdenskrig. Stueng trakk frem at reindriftsutøverne ikke brukte de områdene der de fastboende sanket reinlav.[215]

Det gode forholdet mellom reindriftssamer og fastboende ble også omtalt av Nils Johnsen (f. 1935) 3. september og Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937) 17. september 2015. Johnsen er fra Bieskkenjárga i Karasjokdalen, og sa ellers at furuskogen der hadde vært fredet mot reinbeite. Var det dårlig reinbeite, måtte reindriftssamene søke skogvokteren om lov til å beite der.[216] Eriksen Anti, som også deltok i rundebordsamtalen på høringsmøtet for Iešjohkadalen, fortalte at reindriftsamene alltid hadde godtatt at trekilometerssonen rundt fjellstua i Øvre Mollešjohka var forbeholdt fjellstueoppsitterne, og at det var et gjensidig nytteforhold mellom de to gruppene. De fastboende oppbevarte utstyr for reindriften og ordnet sennagress, brød og fisk, og fikk tilbake reinskinn. De hadde også kjørerein som var med reindriftssamene på sommerbeite ved kysten.[217]

Også søsknene Anders Ole Eira (f. 1939) og Siri Ravna Eriksen (f. 1947) som flyttet med familien fra Øvre til Nedre Mollešjohka i 1950, fortalte om et tett forhold mellom reindriften og fastboende. Reindriftsutøverne respekterte at områdene rundt fjellstua var fredet mot reinbeite. Det var utstrakt byttehandel mellom de to gruppene og reindriftssamene bodde ofte hos de fastboende. Det er fortsatt god kontakt mellom gruppene, men det gamle verddeforholdet har endret seg som følge av innføringen av pengehusholdning og bruk av motorkjøretøy.[218]

Anders Josefsen Boine (f. 1931) er fra Leaibejohka mellom Váljohka og kirkestedet. Han fortalte at det også her var et verddeforhold mellom de fastboende og reindriftsutøverne. Da han var barn, bodde reindriftsutøverne hos de fastboende når de var i området. Det var god kontakt mellom gruppene, som hadde et gjensidig nytteforhold og byttet varer. Reinen kom ikke nær husene, fordi disse områdene var forbeholdt de fastboende som sanket reinlav til husdyrene. Boine sa ellers at det ikke har vært noen endringer med hensyn til hvilke reindriftssidaer og slekter som driver i området, men at reinen ikke voktes like intensivt som før.[219]

I det *intervjumaterialet Nils Ole Anti* har overlatt til kommisjonen, fortalte Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984) at han fra 1928 til 1935 var reingjeter hos en gruppe reindrifts-

210 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med John Johnsen Boine*, (jnr. 15/897-47) s. 11 og 13–14.

211 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Kristian og Ingrid Moeng* (jnr. 15/897-41) s. 8 og 10.

212 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragnhild Astrid Boine* (jnr. 15/897-44) s. 8.

213 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Elina Torikka* (jnr. 15/897-17) s. 6–7.

214 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Pettersen Moen*, (jnr. 15/897-12) s. 8–9.

215 Finnmarkskommisjonen, *Intervjuer med Waldemar Henry Nystad* (jnr. 15/897-24) s. 7 og *Berit Kirsten Stueng* (jnr. 15/897-30) s. 7.

216 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Johnsen* (jnr. 15/897-37) s. 8.

217 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Alette Eriksen Anti* (jnr. 15/897-26) s. 8 og 9.

218 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Ole Eira og Siri Ravna Eriksen* (jnr. 14/364-11) s. 10 og 12.

219 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Josefsen Boine* (jnr. 15/897-6) s. 8 og 9.

samer. Han hadde opparbeidet seg en liten reinflokk, som reindriftssamene voktet etter at han begynte med jordbruk i Anárjohkdalen midt på 1930-tallet.[220] Også Anders Stueng (1902–1984) som drev jordbruk ved Karasjok kirkested, hadde rein hos reindriftssamene. De voktet reinen mot en lønn på 2–3 kroner per rein. Han hadde avviklet reindriften under andre verdenskrig.[221]

Ole Vuolab (f. 1931) sa til Anti at han siden 1949 hadde drevet jordbruk ved Grensen der Kárášjohka og Anárjohka møtes, og at han drev reindrift frem til 1951. Da hadde han avviklet det meste av reindriften, men beholdt rundt 100 rein. Dette var viktig for å få jordbruket til å gå rundt økonomisk de første årene. Reindriftssamene voktet reinen. Han betalte for dette i starten, men ikke de siste årene før han ble intervjuet midt på 1970-tallet.[222]

For øvrig vil kommisjonen i *delrapporten om interne rettighetsforhold i reindriften* gå grundig inn på de ulike reindriftssiidaenes bruk vis á vis hverandre. En bred redegjørelse for dette har begrenset interesse i nærværende sammenheng der spørsmålet dels er om reindriftsutøverne har andel i en mulig felles eiendomsrett eller særlig bruksrett for befolkningen i Karasjok, og dels om de som forutsatt i reindriftsloven § 4 annet ledd, har andel i en alminnelig reindriftsrett.

7.3.3.3 Jordbruk og jordbruksrelatert utmarksbruk

Ved siden av reindrift, var jordbruk lenge den viktigste næringsveien i Karasjok. Etter at Karasjok ble eget herred i 1866 finnes det relativt detaljerte opplysninger om omfanget av dyrket mark, slåttemark og husdyrhold i jordbrukstellingene. For årene før 1866 er det mer sparsomt med opplysninger. Som nevnt i punkt 7.3.2.3, startet imidlertid kvenske tilflyttere med jordbruk der på 1720-tallet. Jordbruket i Karasjok har dermed en nesten 300 år lang historie.

Det *oppdyrkede arealet* var lenge meget beskjedent. De kvenene som kom på 1720-tallet drev med kveghold og laksefiske, men dyrket ikke jord. Vinterfôret ble hentet fra naturlige eller ryddede slåtteenger. Keilhau forteller i sin skildring fra 1828 at en «*norsk Kjøbmand som boede paa Stedet, har gjort et Forsøg med Kartoffel-Avling, hvilken sandsynligviis vil lykkes*». Den samiske befolkningen «*anvende deres lille Avling af Næper*», men «*synes endu ikke meget om Kartofler*».[223]

Snaut 90 år senere opplyser jordbrukstellingen for 1917 at 250 dekar av et jordbruksareal på 3340 dekar var dyrket. For øvrig besto jordbruksarealet av 1190 dekar naturlig eng og 1900 dekar utmarksslåtter. Sistnevnte tall er ingen totaloversikt, men bare over slåtter høstet i 1917.[224] Selv om det var lite dyrket mark hadde noen steder mye dyrkbar jord. Amund Helland skriver:[225]

> «Strøget mellem Port og Assebakte har megen dyrkbar jord. I sidedalførene ved Jesjokka, Karasjokka og Anarjokka er mindre dyrkbar jord, og den, der findes, ligger oftest spredt; det er smaastykker med lange mellemrum.»

Oppdyrket innmark hadde dermed knapt noen betydning for husdyrholdet. Ifølge Helland var også beiteområdene i utmark «*vistnok betegnede som mindre gode, men da indvaanerne er faa og kvægholdet ikke stort og herredets udstrækning betydelig*» var områdene tilstrekkelige.[226] Folk benyttet også utmarksslåtter på myrene og på elvenesene ved Kárášjohka. Her gikk slåttene på omgang etter et eget system. Den som hadde gode slåtter ett år, fikk dårligere slåtter det neste året. Det kunne gå opp til seks år mellom hver gang man fikk slå på et godt sted.[227]

Fra 1917 til 1959 ble jordbruksarealet i Karasjok over tredoblet. Mesteparten av innmarka ble oppdyrket og slåttebruken avtok. Denne utviklingen fant i hovedsak sted på 1950-tallet. I 1949 var jordbruksarealet 5879 dekar fordelt på 193 enheter. Dette omfattet blant annet 3538,5 dekar dyrket eng, 590,2 dekar natureng, 206 dekar seterløkker og 1286,3 dekar utmarksslåtter.[228] I 1959 var jordbruksaralet 10 078,9 dekar. Det ble da registrert 252 jordbruksenheter, hvorav 251 med jordbruksareal. Det aller meste (9900,6 dekar) var fulldyrket, med eng for slått som den klart største kategorien (8754,1 dekar). Utmarksslåtter var ikke lenger en egen tellingskategori.[229]

En viktig årsak til utviklingen var at det ble etablert meieri i Lakselv i 1955. Dette gjorde jordbruket i Karasjok mindre

220 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Klemet Nils Olsen Iskuras*, jnr. 14/315-53 vedlegg 1 s. 8, jf. s. 1.

221 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Anders Stueng*, jnr. 14/315-53 vedlegg 2 s. 4.

222 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Ole Vuolab*, jnr. 14/315-53 vedlegg 4 s. 2.

223 Baltazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 199–200.

224 Det Statistiske Centralbyrå, *Jordbrukstellingen i Norge, 1. januar 1918.* Annet hefte, 1921 hhv. s. 70 og s. 14.

225 Amund Helland, *Norges Land og Folk, Finnmarkens Amt*, bind 3, 1906 s. 322.

226 Amund Helland, *Norges Land og Folk, Finnmarkens Amt*, bind 3, 1906 s. 321.

227 NIKU Oppdragsrapport 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, s. 33–34.

228 Statistisk sentralbyrå, *Jordbrukstellingen i Norge 1949, første hefte*, 1950, s. 40–41 og 112–113. NIKU oppgir i Oppdragsrapport 10/2013 s. 40 et noe lavere jordbruksareal (5782,8 dekar) og et noe høyere slåtteareal (1320,3 dekar).

229 Statstisk sentralbyrå, *Jordbruksteljnga i Noreg 20. juni 1959, første hefte*, 1961 s. 120–121. Også her opererer NIKU Oppdragsrapport 10/2013, s. 40 med et noe lavere totalt jordbruksareal (9984,5 dekar).

basert på selvforsyning og varebytte, og mer handelspreget. Meieriet bidro også til at dalførene ble fraflyttet fordi det ble for dyrt å frakte melken nedover elvene, samtidig som bedre veiforbindelser til Karasjok gjorde at handelsjordbruket skjøt fart.

Etter 1959 har jordbruksarealet i Karasjok vært relativt stabilt, men arealet i drift har gått markant ned etter årtusenskiftet. I 1969 var 9738 dekar av et samlet jordbruksarel på 9961 dekar fulldyrket. Det ble registert 173 driftsenheter.[230] I 1999 hadde kommunen 10 373 dekar i drift og 63 driftsenheter.[231] I 2010 var jordbruksarealet 10 200 dekar, men bare 6300 dekar var i drift, fordelt på 33 jordbruksbedrifter (driftsenheter).[232] Høsten 2017 var 6628 dekar av et totalt jordbruksareal på vel 10 000 dekar i drift. Det var 23 søkere av produksjonstilskudd.[233]

Utviklingen i Karasjok-jordbruket har dermed vært den samme som ellers i landet. Antall gårdsbruk har gått ned og brukenes areal har økt. Gjennomsnittlig bruksstørrelse i 1949 var noe over 30 dekar. I 1969 hadde dette steget til 57,5 dekar og i 1999 til 164,7 dekar. Tallene for antall søkere av produksjonstilskudd og jordbruksareal i drift i 2017 gir et gjennomsnitt på 288,2 dekar.

Bruken av *utmarksslåtter* var viktig for det lokale husdyrholdet frem til siste halvdel av 1950-tallet da oppdyrket eng erstattet behovet for å høste fôr i utmarka. På denne tiden ble også jordbruket og husdyrholdet i økende grad basert på oppdyrkede arealer langs Kárášjohka, både vest for kirkestedet mot Ássebákti og østover mot finskegrensen. Mens det i 1917 ble registert 250 dekar dyrket mark og 1900 dekar høstede utmarksslåtter, ble det i 1959 registert 8754,1 dekar fulldyrket eng til slått. Utmarksslåtter var som nevnt foran, ikke lenger en tellingskategori.

Jorddyrkingen i Karasjok har i hovedsak foregått på private eiendommer som har blitt fradelt fra den usolgte grunnen, eller på bortfestet grunn. Slåttebruken foregikk lenge uten grunnlag i kontrakt med staten. De første slåtteforpaktningene ser ut til å ha skjedd tidlig på 1870-tallet, da to slåtter ved Bieskkenjárga ble forpaktet til Klemet Persen og Anders Andersen Biti.[234]

Folk i Karasjok holdt imidlertid bufe lenge før dette. Som sagt foran, ble det drevet kvegavl der alt på 1720-tallet. Fordi det knapt fantes oppdyrkede arealer, måtte vinterfôret høstes i utmarka. De ti første eiendommene i Karasjok ble tinglyst i 1817. Det fremgår av deres hjemmelsdokumenter at det til hver eiendom lå et varierende antall utmarksslåtter, som ble utvist til eiendom sammen med boplassen. Dette var ikke nyutvisninger, men slåtter som var tatt i bruk og hvor bruken var gjenstand for intern fordeling mellom brukerne.[235] Det kan også nevnes at Keilhau fra sin Karasjok-reise i 1828 forteller at folk om sommeren flyttet fra kirkestedet til Ássebákti med «*deres Qvæg, for at frede Slaatterne ved den egentlige Boplads*».[236]

Bortforpaktning av slåtter ser ut til å ha hatt et beskjedent omfang mellom 1870 og 1900. I det arkivmaterialet kommisjonen har gjennomgått, er det funnet til sammen 11 forpaktninger på utmarksslåtter i Karasjok før 1900, hvorav ni var aktive i århundrets siste tiår.[237]

En del slåtter ble oppmålt og bortforpaktet mellom 1900 og 1950. Det var også en del forpaktninger på ikke oppmålte slåtter. Av 156 førstegangsforpaktninger fra denne perioden, der én kontrakt ofte omfattet flere slåtter, gjaldt i overkant av 100 forpaktninger slåtter som lå så nær kirkestedet at de som bodde der kunne benytte slåttene, eller i Váljohka-området. Av de øvrige lå i underkant av 20 i Karasjokdalen, 20 i Iešjohkadalen, og 15 i Anárjohkdalen. På 1950-tallet ble det foretatt sju forpaktninger, to i Tanadalen, fire i Iešjohkadalen og én ved kirkestedet.[238]

At antall bortforpaktede utmarksslåtter i Karasjok lenge var relativt lavt har sammenheng med at det foregikk en betydelig slåttebruk uten statlig medvirkning. I feltutredningen heter det:[239]

> «Generelt kan vi ta utgangspunkt i Dalsengs (2012) oppsummering av at bruken mellom *nabogrendene ble regulert ved uformelle bruksmessige overenskomster som alle så seg tjent med å overholde.* Verken i Karasjokdalen, Anárjokdalen eller Tanadalen har brukerne sett seg tjent med å formali-

230 Statistisk Sentralbyrå, *Jordbruksteljinga 20. juni 1969, Finnmark*, 1971 s. 8.

231 Statistisk Sentralbyrå, *Jordbrukstelling 1999 Finnmark*, 2001 s. 14.

232 Anne Snellingen Bye og Anne Ingun Løvberget, *Landbruksteljing 2010*, Statistisk Sentralbyrå, Rapport 5/2014 s. 21.

233 Karasjok kommune v/jordbrukssjefen, epost til kommisjonen, 31. oktober 2017 (jnr. 14-315/117).

234 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktning av utmarksslåtter i Karasjok*, 5. juli 2019 (jnr. 14/315-153) vedlegg 1 Liste over utmarksslåtter og en del andre forpaktninger i Karasjok kommune s. 3 (forpaktning 2/72 og 3/72).

235 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1863*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137), s. 24–29.

236 Balthazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 195.

237 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktning av utmarksslåtter i Karasjok*, 5. juli 2019 (jnr. 14/315-153) s. 3–4. Kildene kan ha enkelte mangler. Det reelle antallet kan derfor ha vært noe høyere i perioden mellom 1872 og 1900.

238 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 5. juli 2019 (jnr. 14/315-153) s. 4–5 og vedlegg 1 Liste over utmarksslåtter og en del andre forpaktninger i Karasjok kommune. Den geografiske lokaliseringen av slåttene er ikke alltid helt presis. I tillegg til de nevnte slåttene, kommer dessuten 15 slåtteforpaktninger som det ikke har vært mulig å plassere geografisk.

239 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 111.

sere bruken av utmarka i særlig grad. Blant Kirkestedets brukere var noen utslåtter utmålt, mens resten var uformelt fordelt. I Iešjohkdalen/fjellstuenes ressursområde står statens fjellstuer i en særstilling da de fra gammelt av har hatt et reservert området i en sirkel med radius av tre kilometer omkring fjellstua for beiting og høsting, og også har avtale om hogst av brensel etter behov og forpaktning av en rekke fiskevann. De andre utmarksbrukerne i Iešjohkdalen har både hatt formaliserte utslåtter og basert seg på uformell lokal fordeling.»

Bufeholdet i Karasjok hadde frem til slutten av 1950-tallet samme utvikling som jordbruksarealet. Både antall jordbruksenheter med husdyr og antall husdyr var økende. Etter dette har dyrene blitt konsentrert om færre enheter. De siste 20 årene har bufeholdet gått betydelig ned.

Det finnes få opplysninger om bufeholdet i Karasjok i tidligere tider, men Keilhau skriver i reiseskildringen fra 1828 at «*Hornqvæget i Karasjokk er af et udmerket Stort Slags, forskjelligt fra den norske Race. Faarene synes at være slettere. Heste, Geder og Sviin holdes ikke.*»[240]

Ved folke- og jordbrukstellingen i 1875, som er den første etter at Karasjok fikk status som eget herred, hadde de 91 husholdene som da ble registrert i herredet 340 sauer og 189 storfe, eller 3,7 sauer og 2,1 storfe per hushold. Av disse hørte 161 storfe og 246 sauer til nær kirkestedet, 34 storfe og 71 sauer i Tanadalen og Váljohka-området, 10 storfe og 18 sauer i Anárjohkdalen og fire storfe og fem sauer i områdene nord for Iešjohka (mellom Mollešjohka og Idjajávri).[241]

I 1939 hadde antallet økt til 850 sauer og 594 storfe, og 189 jordbruksenheter.[242] Dette gir 4,5 sauer og 3,1 storfe per enhet. Dyrene var fordelt mellom kirkestedet (423 storfe og 587 sauer), Tanadalen/Váljohka (58 storfe og 72 sauer), Iešjohkadalen (39 storfe og 46 sauer), Karasjokdalen (51 storfe og 108 sauer) og Anárjohkdalen (29 storfe og 37 sauer).[243] I 1959 ble det registert 1318 sauer og 710 storfe i kommunen, fordelt på 252 bruk.[244] Dette gir 5,2 sauer og 2,8 storfe per bruk. De fleste dyrene hørte til på bruk i nærheten av kirkestedet (418 storfe og 808 sauer), men det var fortsatt dyrehold både i Tanadalen/Váljohka (145 storfe og 218 sauer), Iešjohkadalen (47 storfe og 107 sauer), Karasjokdalen (46 storfe og 112 sauer) og Anárjohkdalen (40 storfe og 50 sauer).[245]

Etter hvert har dyreholdet blitt konsentrert ved kirkestedet. I 1979 hadde Karasjok 55 bruk med 1111 sauer (20,2 per bruk) og 57 bruk med 1040 storfe (18,2 per bruk),[246] Tallene for 1999 var 16 bruk med 915 sauer (57,2 per bruk) og 29 bruk med 959 storfe (33,1 per bruk),[247] I 2017 var det sju bruk med 200 sauer (28,6 per bruk) og åtte bruk med 419 storfe (52,4 per bruk).[248]

Mens det oppdyrkede jordbruksarealet i Karasjok i hovedsak ligger langs Kárášjohka på begge sider av kirkestedet, har beite- og slåttebruken foregått overalt i kommunen hvor det har vært fast bosetting. Så lenge det var helårsbosetting i de ulike områdene, hadde de fleste familiene noen få kuer og sauer. Som nevnt i punkt 7.3.2.2, var det dessuten vanlig at de som drev jordbruk hadde et vinterbosted og et sommerbosted. Ifølge Keilhaus skildring fra 1828 var dette etablert praksis alt da. Den sakkyndige feltutredningen opplyser at det er registrert 63 sommerboplasser i kommunen. De fleste ligger ved utløpet av bielver til Anárjohka, Kárášjohka og Tana.[249] Videre fremholder de sakkyndige at fire av fem informanter med vinterbosted på kirkestedet beskriver «*husdyrbruk med ... storfe, småfe og hest på sommerboplasser med både beiteområder og utslåtter*».[250]

Feltutredningen forteller også om omfattende beitebruk i Karasjokdalen, der de veiløse småbygdene ble fraflyttet etter andre verdenskrig.[251] Dalen var tidligere også sommerboplass for jordbrukere fra kirkestedet. Utmarksbruken var derfor intensiv, både i dalen og i omkringliggende områder. Husdyrholdet var «*meget omfattende med mindre oppdyrka områder, storfe, småfe og hest, til dels også rein, gris og gjess samt bruk av store beiteområder og utslåtter*».[252]

I Anárjohkdalen var husdyrholdet ifølge de sakkyndige «*basert på omfattende bruk av utmarksslåtter helt frem til 1970- og 80-tallet*».[253] Om Tanadalen skriver de at folk har hatt husdyrbruk både stasjonært og basert på sesongflyttinger og «*omfattende bruk av utmarksslåtter og utmarksbeiter, også utenfor kommunen*».[254] Husdyrholdet var viktig også

240 Balthazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 199.

241 NIKU Oppdragsrapport 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, s. 35 og 38 (tabell).

242 Det Statistiske Sentralbyrå, *Jordbrukstellingen i Norge 20. juni 1939*, første hefte, 1940 s. 34–35 og s. 202–203.

243 NIKU Oppdragsrapport 10/2013, s. 39 (tabell). Totaltallet for storfe (600) avviker noe fra SSBs tall (594).

244 Statistisk Sentralbyrå, *Jordbruksteljinga i Noreg 20. juni 1959*, første hefte, 1961, s. 42–43 og s. 276–278. NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 40 oppgir noe lavere tall (251 hushold, 696 storfe og 1295 sauer).

245 NIKU Oppdragsrapport 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, s. 40 (tabell).

246 Statistisk Sentralbyrå, *Landbruksteljing 1979,* hefte V, 1979 s. 92–93 og 108–109.

247 Statistisk Sentralbyrå, *Jordbrukstelling 1999 Finnmark*, 2001 s. 27–29.

248 Karasjok kommune v/jordbrukssjefen, e-post til kommisjonen 31. oktober 2017 (jnr. 14/315-117).

249 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 49–52.

250 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 56.

251 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 57.

252 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 64.

253 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 70.

254 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 75.

i Iešjohkadalen, der fjellstuene Mollešjohka, Šuoššjávri og Ravnastua hadde et omfattende naturalhushold og enerett til ressursene i fjellstuenes nærområde. Mye av beitingen foregikk her, men sauene beitet også lenger unna. Utslåtter ble utnyttet «*langt avgårde når dette var hensiktsmessig eller nødvendig*».[255]

På *det innledende høringsmøtet* sa Per Ove Biti (f. 1942) at nesten alle småbrukerne i Karasjokdalen hadde noen kuer og sauer. Småbrukene lå vel en mil fra hverandre for at alle skulle ha et ressursområde som kunne brødfø familien. Ressursene ble fordelt etter et uformelt system som alle respekterte. Ifølge Biti var dette vanlig også i kommunens andre elvedaler.[256]

Nils Sverre Eriksen (f. 1950) fra Mollešjohka fortalte at sauene derfra beitet ned til Stiippanávži, vel 30 kilometer nordøst for Mollešjohka. Ingrid Moeng (f. 1943) fra Basevouvdi i Anárjohkdalen sa at familien for å skaffe fôr først slo høy rundt husene og deretter myrslåttene.[257]

John Johnsen Boine (f. 1948) fortalte i rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Anárjohkdalen* at bestefaren, Per Persen Boine, bosatte seg ved Basevuovdi tidlig på 1900-tallet. Han hadde et par kuer og noen sauer. Da Johns far, John Persen Boine, var barn, hadde de myrslåtter både på norsk og finsk side av riksgrensen. De hadde sommerbeiteplass for husdyrene ved munningen av Skiehččanjohka, og senere ved Guorras, ovenfor Geavgŋoaivi.[258]

Det ble også fortalt om husdyrbeite under behandlingen av flere av rettighetsmeldingene for Anárjohkdalen, blant annet i forklaringene til Ragnhild Astrid Boine (f. 1942), Ole Georg Balto (f. 1950) og Olaug Larsson (f. 1953) til meldingen fra Anárjogaleagi biras,[259] jf. punkt 9.2.3.1.

På høringsmøtet for *Karasjokdalen* ble det fortalt om husdyrhold og at særlig sauene beitet i utmarka. Se forklaringene til Konrad Thorolf Bjørnback (f. 1946) for Bieskkenjárgilisearvi og John Turi (f. 1947) for Dálabogi guovlu,[260] jf. punkt 10.2.3.1 og 10.3.3.1.

Under høringsmøtet for *Iešjohkadalen* sa Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937), Nils Anders Nilsen Eira (f. 1943) og Karen Marit Paulsen (f. 1937) at det var vanlig å ha kuer og sauer. Dyrene beitet ofte nær husene, men sauene også lenger unna.[261] Det ble også fortalt om husdyrhold og utmarksbeite i flere av forklaringene om rettighetsmeldingene. Se blant annet forklaring gitt i videoopptak av Ánne Márjá Biti Nordsletta om rettighetsmeldingen fra Iešjotsearvi og Iešjávri og omegn utmarkslag, jf. punkt 11.2.3.1, og forklaringene til Marit Sofie Holmestrand (f. 1953), jf. punkt 11.3.3.1, Marit Guttorm Graven (f. 1951), jf. punkt 11.12.3.1, Inger Eline Eriksen (f. 1987) og Siri Ravna Eriksen (f. 1947), jf. punkt 11.4.3.1, Nils Rolf Johnsen (f. 1952) og Anna Ragnhild Balto (f. 1950), jf. punkt 11.10.3.1.[262]

Også på høringsmøtet for *Tanadalen og områdene ved kirkestedet* fortalte informantene om husdyrhold og at dyrene beitet i utmarka. Se blant annet forklaringene til Anders Josefsen Boine og Alida Nordvang, jf. punkt 12.3.3.1, og Margit Eriksen Opgård, jf. punkt 11.9.3.1.[263]

I *bevissikringsintervju* 3. september 2015 sa Waldemar Henry Nystad (1924–2017), som er født på kirkestedet og som flyttet med foreldrene til Niitonjárga i 1932/33, at familien hadde fem kuer, to hester og noen sauer. De hadde også noen rein fordi faren var av reindriftsslekt. For å bevare engene på kirkestedet til vinterfôr, hadde kommunen bestemt at husdyrene skulle flyttes til sommerboplassene. Familien oppholdt seg derfor hele sommeren ved Buollánnjárga der de hadde husdyrene på beite. Nystad fortalte at de brukte reinlav som tilleggsfôr, og at mange familier hadde utmarksslåtter, men ikke hans familie. Når det ellers gjelder slåttebruken, sa han at familier med slåttemark hadde faste plasser, som de «visstnok» betalte leie for til lensmannen.[264]

Josef Pettersen Moen (f. 1927) fra Niitonjárga sa 8. juli 2015 at da han var barn hadde alle småbruk med hest, kuer og sauer. Dyrene beitet langs Kárášjohka og det var slåttemark på alle nes. Bruken gikk på omgang og det kunne gå opp til 12 år mellom hver gang det var deres tur til å slå på et bestemt sted. Dette var avklart familiene imellom uten at staten var involvert. Rundt St. Hans flyttet de med dyrene til Buollánnjárga der flere familier hadde sommerboplass. I slutten av august flyttet de tilbake til Niitonjárga. Andre familier hadde sommerboplass og dyr på fellesbeite ved Ássebákti. Flere familier hadde myrslåtter ved Idjajávri.[265] Moens familie flyttet til Ájonjárga i 1941 og fortsatte å dra med husdyrene

255 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 78, 79–80 og 82.

256 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 15. oktober 2015 (jnr. 14/315-28) s. 2–3.

257 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15. oktober 2015 (jnr. 14/315-28) s. 6 (Moeng) og 9 (Eriksen).

258 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 6–7. Se også kommisjonens intervju med Boine 15. juni 2016 (jnr. 15/897-47) s. 11 og 12.

259 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 20, 24 og 25.

260 Finmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 7. og 8. juni 2016 (jnr. 14/315-62) s. 27 og 45.

261 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 23. og 24. august 2016 (jnr. 14/315-76) s. 4–6, 7–9 og 16–18. Eriksen Anti er også intervjuet av kommisjonen 17. september 2015 (jnr. 15/897-26).

262 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 23. og 24. august 2016 (jnr. 14/315-76) blant annet s. 55, 76, 81–84, 92–92, 100–106, 117–118, 125–126 og 147.

263 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøtet*, 11.–12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 56–57, 63 og 64.

264 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Waldemar Henry Nystad* (jnr. 15/897-24) s. 5–6.

265 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Pettersen Moen* (jnr. 15/897-12) s. 6–7.

til sommerboplassen og slå høy. Han flyttet derfra i 1961. Da hadde folk sluttet med myrslåtter, men de slo fortsatt høy på nesene og hadde beitedyr.[266]

Berit Kirsten Stueng (f. 1929) er oppvokst på kirkestedet. Hun fortalte 17. september 2015 at også hennes familie drev småbruk med kuer og sauer på 1930-tallet. De fôret dyrene med høy som de slo på egne eiendommer og på utmarksslått i Jeambealesnjárga. Også her måtte de familiene som ett år hadde slått den beste delen, det neste året slå et annet sted. De fastboende hadde sommerboplasser ved Buollánnjárga eller Ássebákti, og etter hvert ved Čoallejárnjárga. Fra 1942 hadde familien sommerboplass ved Čoallejárnjárga i Karasjokdalen. De dro dit før St. Hans, og tilbake til kirkestedet i august. På sommerboplassen slapp de dyrene på beite, slo høy på egen eiendom, og sanket reinlav ved Dákteroavvi på det hun betegnet som «fellesgunn».[267]

Anders Josefsen Boine (f. 1931) fra Leaibejohka i Tanadalen fortalte 11. september 2015 at familien på det meste hadde hatt tre kuer, samt hest og noen sauer. Frem til 1952 hadde de slåtter ved Nedre Hoaššir. De hadde også en myrslått på Suolobeasjeaggi, der også andre hadde slått, men i en annen del av myra. Boine fortalte også om andre familiers slåttebruk, og sa at selv om folk betalte en viss leie til staten, var bruken fordelt internt og ikke av staten. Familien plukket også reinlav til husdyrfôr om lag en kilometer fra hjemstedet. Også denne høstingen ble forvaltet lokalt. Sankingen av lav og mose som husdyrfôr tok slutt på den tiden folk begynte å dyrke jord. Boine hadde selv begynt å dyrke jord i 1960 da han fikk dyrkingstilskudd, og kjøpte jord av staten. Noen familier i området hadde også hatt sommerboplasser der de var hele sommeren med buskapen.[268]

Nils Johnsen (f. 1935) fra Bieskkenjárga i Karasjokdalen sa 3. september 2015 at familien i hans barndom hadde kuer og sauer, og slo høy som dyrefôr på et nærliggende nes. De hadde også utmarksslått ved Skáiddejávri der de slo siste gang i 1956. Også andre familier hadde utmarksslåtter. Johnsen hadde hørt at de som hadde slått på kirkestedet måtte betale litt for slåttemarka, men slik var det ikke ved Bieskkenjárga. Der ble både slåtter og annen bruk fordelt internt. Johnsen fortalte at det var vanlig å bruke reinlav som ble plukket helt ned til Iškoras, og sopp som dyrefôr, og at flere familier fra kirkestedet hadde sommerboplass ved Buollánnjárga.[269]

I intervju 13. september 2017 fortalte Fridtjof Berglund (f. 1936) fra Báktemohkenjárga i Karasjokdalen at husdyrhold var viktig for familiens livsgrunnlag frem til 1950-tallet. De hadde tre kuer, syv-åtte sauer og et par hester. Faren hadde et jordstykke som ga det meste av dyrefôret, men de hadde myrslått på Gohpesuolu og slo også ved Silbajohka og Námmáláddot.[270]

I intervju 17. september 2015 betegnet Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937) som er oppvokst på fjellstua i Øvre Mollešjohka, området innenfor en radius på tre km fra fjellstua som statsgrunn. Hun fortalte at oppsitterfamilien disponerte dette området blant annet til dyrking og myrslåtter. De hadde også slåtter utenfor området, ned til Čorotguoikoaivi og Nedre Mollešjohka og ved Gárdin/ Ravnastua. I tillegg til det høyet de slo, brukte de bark som dyrefôr. Familien hadde hest, tre kuer og 10–20 sauer. Om sommeren beitet dyrene ved Jussájeaggi. Både slåttebruken og den øvrige bruken utenfor tre km-grensen foregikk uten at de spurte noen om tillatelse. De som slo seg ned i Nedre Mollešjohka på 1950-tallet, hadde samme levesett som de i Øvre Mollešjohka.[271]

Anders Ole Eira (f. 1939) og Siri Ravna Eriksen (f. 1947) er søsken og også fra Øvre Mollešjohka, men familien flyttet til Nedre Mollešjohka i 1950. De fortalte 14. juli 2017 at familien hadde hatt et par kuer, en okse og en kalv, samt noen sauer. Det var dårlig utmarksbeite for storfeet, men sauene beitet helt til Stiippanávži frem til for rundt 30 år siden. Familien hadde også flere utmarksslåtter i området. De sanket også reinlav som husdyrfôr.[272]

Kommisjonens intervjuer med personer fra Anárjohkdalen viser at beite og utmarkslåtter var vanlig også her. Arne Balto (1941–2018) fra Lasedeaimohkki sa 17. juli 2015 at alle i dalen drev småbruk og at mange hadde faste områder for myrslått.[273] Familien til Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) levde av husdyrhold ved Lasedeadji på 1940- og 50-tallet. I intervju 15. juni 2016 sa hun at de hadde hest, to kuer og et titalls sauer. De skaffet i hovedsak fôr til dyrene ved å slå på egen grunn, og hadde ikke utmarksslåtter. Det hadde derimot naboen Johan Helander i Máreveadji. Tidligere hadde også Boines bestefar, John Johansen Balto (1870–1953) myrslått i Mássuorbmi.[274]

Ekteparet Nils Kristian (f. 1936) og Ingrid Moeng (f. 1943) ble intervjuet 17. juli 2015. Nils Kristian er opp-

266 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Pettersen Moen* (jnr. 15/897-12) s. 8.

267 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Kirsten Stueng* (jnr. 15/897-30) s. 5–6.

268 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Josefsen Boine* (jnr. 15/897-6) s. 7 og 9.

269 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Johnsen* (jnr. 15/897-37) s. 6, 7 og 8.

270 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Fridtjof Berglund* (jnr. 14/343-13) s. 9, 11 og 12.

271 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Alette Eriksen Anti* (jnr. 15/897-26) s. 8 og 10.

272 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Ole Eira og Siri Ravna Eriksen* (jnr. 14/364-11) s. 9–10.

273 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Arne Balto* (jnr. 15/897-33) s. 4.

274 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragnhild Astrid Boine* (jnr. 15/897-44) s. 7–8 og 9.

vokst i Iškorasjohka der familien drev småbruk og hadde samme levemåte som dalens øvrige befolkning. Ingrid er fra Basevuovdi. Her hadde familien småbruk med to kuer og et par sauer, og slåttemark både på egen eiendom og i utmarka. I 1956–57 flyttet de til Láttotnjárga om lag 30 kilometer nedover Anárjohkdalen. Også her hadde de slåtter, men da de på 1960-tallet fikk tilskudd til å opparbeide jorden rundt husene sluttet de å bruke myrslåttene.[275]

Når det ellers gjelder Basevuovdi, gjentok John Johnsen Boine (f. 1948) i intervju 15. juni 2016 det han sa på høringsmøtet 1. og 2. mars 2016 om at bestefaren, som kom dit tidlig på 1900-tallet, hadde noen kuer og sauer. Dyrene var på sommerbeite ved munningen av Skiehččanjohka, 12–14 kilometer oppover i dalen på grensen mot Kautokeino kommune. Etter at bestefaren døde, videreførte Boines far og onkel bruken med husdyr og slåtter, rundt bebyggelsen og på de nærmeste myrene og ved elva. Ifølge Boine hadde alle husholdningene faste slåtter. [276]

Elina Torikka (f. 1929) som er oppvokst i Angeli på finsk side av grensen tvers over for Basevuovdi, fortalte 8. juli 2015 at beboerne både på norsk og finsk side hadde husdyr på beite på begge sider av grensen. Slåttebruken var derimot ikke grenseoverskridende.[277]

Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984) ble *intervjuet av Nils Ole Anti* midt på 1970-tallet og fortalte at familien hadde drevet jordbruk med tre melkekyr, en okse, en hest og rundt ti sauer ved Iškorasjohkas utløp i Anárjohka. De hadde utmarksslåtter på 60–70 dekar ved Mánnelaš tre–fire kilometer fra bostedet. Her kunne de årlig slå fem lass høy, mens de på 120–130 dekar hjemmejord kunne slå 40 lass i året. Om sommeren hadde familien bufeet på setring ved Galmmatskáidegeahči vel en mil fra bostedet, fra slutten av juni til begynnelsen av august. Han hadde også forpaktet to utmarksslåtter ved Šuolggajávri og Šuolggajeaggi, om lag 20–25 km fra Iškorasjohka.[278]

Anders Stueng (1902–1984) drev gårdsbruk ved kirkestedet frem til 1952. Bruket var på 17 dekar med to til fire kuer og ti sauer. Hvert år ga det rundt 15 lass høy. Han hadde utmarksslåtter ved Riidonjárga på ni dekar, ved Svineng på 15 dekar og ved Njálbmeguoika nær Ássebákti på 60 dekar. Her hadde han også seterdrift fra 1939 til 1952. Familien flyttet dit hvert år i slutten av juni og oppholdt seg der frem til september. Til sammen ga slåttene om lag åtte høylass. Gårdsbruket hadde vært i slekta i fire generasjoner etter at gårdsdriften og slåttebruken startet i 1825.[279]

John Georg Fredeng (1926–2010) drev frem til sent på 1960-tallet jordbruk ved Riidonjárga. Han arvet bruket etter faren, som startet driften i 1914. Faren hadde hatt et par kuer og noen sauer. Fredeng hadde selv hatt sju kuer, et par sauer og en hest. Bruket var på 70–80 dekar. I tillegg kom en utmarksslått på 40–50 dekar sør for Kárášjohka og en på 70 dekar ved Ájovárri. Frem til 1945 hadde faren også hatt myrslåtter ved Gámehisávži og ved Iškoras, der han slo opp til fem lass høy. Faren hadde hatt kuene på setring ved Ássebákti. Dette tok slutt da Fredeng overtok driften.[280]

Ole Vuolab (f. 1931) fortalte Anti at faren på 1920-tallet drev et jordbruk på vel 90 dekar ved Grensen, der Anárjohka og Kárášjohka møtes. Vuolab overtok i 1949 og bruket ble utvidet til 150 dekar. Han hadde på intervjutidspunktet midt på 1970-tallet kulturbeite på egen eiendom og 12 melkekyr. De to første årene han drev jordbruk, hadde han en utmarksslått ved Iškoras som ga et par høylass per år. Slåtten hadde han leid av en annen person som forpaktet den.[281]

7.3.3.4 Hogst til brensel og andre nytteformål

Karasjok har betydelige skogressurser sammenliknet med mange andre steder i Finnmark. Den eldste kjente beskrivelsen av karasjokbefolkningens bruk av furuskogen er gitt i rettsprotokollen for tinget på Gullholmen i Tana i 1776, der det heter:[282]

> «enhver Almues Mand uden Bevilgning og Udviisning har i denne Skov hugget, fra de ældre Tider og fremdeles, deres nødvændige Bygnings Tømmer, Bord eller Kløvninger, Baad Veed, Aarer med videre uden at betale nogen Skog Leje eller Recognition upaa-anket og upaatalt».

I 1828 skrev Baltazar M. Keilhau om furutreet at i «*de russiske og svenske Lapmarker er Landet bedækket med vidløftige Skove deraf; men på den norske Side forekommer det meget sparsomt*».[283] Karasjok var derimot «*smukt besatte med Løvtræer, omgive Floden nærmest; bagenfor opstige de egentlige*

275 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Kristian og Ingrid Moeng* (jnr. 15/897-41) s. 7–8 og 9.

276 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med John Johnsen Boine*, (jnr. 15/897-47) s. 11.

277 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Elina Torikka* (jnr. 15/897-17) s. 6 og 8–9.

278 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Klemet Nils Olsen Iskuras*, jnr. 14/315-53 vedlegg 1 s. 1 og 2.

279 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Anders Stueng*, jnr. 14/315-53 vedlegg 2 s. 1.

280 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med John Georg Fredeng*, jnr. 14/315-53 vedlegg 3 s. 1.

281 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Ole Vuolab*, jnr. 14/315-53 vedlegg 4 s. 1.

282 Sitert etter Gudmund Sandvik i NOU 1993: 34 s. 358.

283 Baltazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 202. Keilhau omtaler konsekvent de områdene som ligger i Finland som russiske.

Dalsider med taalig god Furreskov.» Om bruken av den lokale furuskogen heter det:[284]

> «Til nogen Fortjeneste giver Furreskoven Anledning; man bygger Baade og tømrer Huse for Indvaanerne længere nede ved Tana-Elv og ved Tana-Fjord, hvor der i det Høieste ikke voxer andet end Birkeskov. Kort, det mangler her ikke paa Næringskilder, og virkelig have disse Folk ogsaa fuldkommen hvad de behøve.»

Karasjok herredsstyre påpekte 13. april 1846 at en del av bestemmelsene i «*Amtets Regler sigtende til Fredning av skovene i Altens Fogderi*» ikke «*passe for Stedets Vilkaar*». Etter å ha vist til at det i Karasjok bare kan holdes formannskap «*et Par Maaneder om Vinteren*» uttaler herredsstyret:[285]

> «medens Adgang oftere kunde trænges til Udvisning, da Skoven her er en væsentlig Næringskilde for Beboerne, der ikke paa engang altid kunne afgjøre hvor stor Udvisning de i Aarets Løb maatte trænge, da det afhenger af Bestillinger... – Dernæst vides heller ingen Skovfoged at være udnævnt, og Repræsentantskabet anser sig ikke autoriseret til at antage Nogen. Som Følge deraf haves Ingen, til Hvem man kan henvende sig om Udvisning, og at der nu for dette Aars Brug af Skoven ikke kan blive Spørgsmaal om Andragender til Hugst følger af sig selv. Repræsentantskabet forventer Amtets Bistand og Foranstaltning til, at Karasjok kunde komme til at udgjøre et Formandskab for sig, samt Opnævnelsen af en Skovfoged, forinden det seer sig istand til at sætte hine Regler i Udøvelse. Det maa desuden tilføies, at en fuldkommen gjennemført Control her ikke kan komme til at finde Sted, da de nomadiserende Fjeldfinner (hvilke dog maa have det nødvendige Brænde) umuligen kunne tage Udvisning derpaa, siden de ikke forud nøiagtigen kunne bestemme, hvor de skulle komme til at opholde sig.»

Det siterte viser at skogen var en viktig næringskilde i Karasjok på 1840-tallet, men at det ikke var utnevnt noen skogfogd, innført noe skogreglement, eller etablert en utvisningsordning. Dette gjør det nærliggende å anta at folk ikke betalte hogstavgift og at hogsten i stor grad var underlagt egenforvaltning, frem til 1856 da det ble ansatt en skogfogd og etablert en utvisningsordning.[286]

I 1906 omtaler Amund Helland skogressursene i Karasjok slik:[287]

> «I Karasjok herred vokser birk, furu, hegg, or, asp, vidjer samt ener. Enkelte graner er iagttaget som sjeldenhet.
>
> Birken og furuen er skogdannende træer i herredet.
>
> Det er meget furuskog, og endu mer birkeskog, saa herredet maa siges at være rigelig forsynet med skog efter herredets beliggenhed og befolkningens størrelse.
>
> Furuskogen vokser især langs elvene paa de her forekommende moer med undergrund af skarp sand og aur og saa oppover aaserne paa elvenes sider. Saaledes er det furu langs elvene Jesjokka, Karasjokka og Anarjokka, men ogsaa birk. Lidt furuskog er der ogsaa langs Tana, skjønt her bliver birkeskogen aldeles overveiende.»

Barskogen i Karasjok er også i dag i hovedsak lokalisert i de ulike elvedalene. Den består for det meste av furuskog, men med noen spredte forekomster av sibirgran.[288] Lauvskogen er lokalisert over store deler av kommunen. Samlet utgjør det skogkledte arealet i kommunen 3317 km^2, eller i overkant av 60 % av det totale arealet. Av dette er 794 km^2 produktivt areal og 300 km^2 regnet som tilgjengelig ved at skogen befinner seg nær vei. I Finnmark har bare Sør-Varanger kommune med 856 km^2 produktivt areal og 502 km^2 tilgjengelig areal, rikere skogressurser enn Karasjok.[289]

En del av skogressursene i Karasjok ligger i dag i verneområder der det gjelder ulike restriksjoner på mulighetene til uttak av trevirke. I Goššjohka naturreservat som omfatter 1278 dekar ved en sideelv til Anárjohka, er det ikke tillatt å skade vegetasjonen eller døde busker og trær, men det er tillatt å ta tørre kvister og greiner til kaffebål og materialer til duodji.[290] Det samme gjelder i Oahcesaisuolu naturreservat som ligger på en holme i Kárášjohka og omfatter 333 dekar.[291] Øvre Anárjohka nasjonalpark har et areal på 1414,3 km^2. Av dette ligger litt over 270 km^2 i Karasjok. Nasjonalparken har om lag 100 km^2 furuskog.[292] Her er levende og døde trær og busker fredet mot skade og ødeleggelse, men det er tillatt å ta

284 Baltazar Mathias Keilhau, Op. cit, 1831. s. 196 og 200.

285 Sitert etter Finnmarkskommisjonen, *Bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, 27. juni 2018 (jnr. 14/315-116) s. 12–13.

286 Se nærmere Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-116) s. 13–18.

287 Amund Helland, *Norges Land og Folk, Finnmarkens Amt*, bind 3, 1906 s. 326.

288 Per K. Bjørklund, Yngve Rekdal og Geir-Harald Strand, *Arealregnskap for utmark. Arealstatistikk for Finnmark*, Ressursoversikt 01/2015 s. 84.

289 Fylkesmannen i Finnmark, Landbruksavdelinga, Seksjon skogbruk, *Finnmarksskogbruket 2016*, s. 16.

290 Forskrift 29. juni 2007 nr. 791 om verneplan for rik løvskog i Finnmark. Vedlegg 4. Fredning av Goššjohka naturreservat, Karasjok kommune, Finnmark § 3 nr. 1 og § 4 nr. 3 og 7.

291 Forskrift 29. juni 2007 nr. 792 om verneplan for rik løvskog i Finnmark. Vedlegg 5. Fredning av Oahcesaisuolu naturreservat, Karasjok kommune, Finnmark § 3 nr. 1 og § 4 nr. 3 og 8.

292 Miljødirektoratet, Naturbase Øvre Anarjokka nasjonalpark (http://faktaark.naturbase.no/Vern?id=VV00000006).

trevirke til brensel på stedet. Verneforskriften har ingen regler som tillater uttak av duodji-virke.[293]

Nasjonalparken ble opprettet i 1975 og naturreservatene i 2007. Bruken av skogressursene i Karasjok er dermed betydelig eldre enn vernevedtakene. Videre har den sakkyndige feltutredningen og kommisjonens høringsmøter, intervjuer og arkivundersøkelser frembrakt informasjon som viser at den lokale utnyttelsen av skogressursene har hatt stort omfang, og fortsatt har betydning.

De sakkyndige fremholder at skogsarbeid i form av hogst, transport og tømmerfløting har vært viktig, særlig i Anárjohkdalen, men også i Karasjokdalen og Tanadalen.[294] Skogen har gitt befolkningen det den trenger av trevirke og gitt grunnlag for salg av bygningstømmer og drift av sagbruk både i privat og statlig regi. Hogst av ved til brensel har derimot i hovedsak vært til eget bruk.[295] Når det gjelder bruken av skogressursene i de ulike delene av Karasjok, opplyser de sakkyndige at vedhogst og uttak av materialer til gjerde og bygninger var viktig for alle de fem informantene som er intervjuet om brukstadisjonene i områdene nær kirkestedet.[296]

I Karasjokdalen forteller flere av informantene om omfattende hogst, både av brensel til eget bruk og bygningsmaterialer, særlig på slutten av 1930-tallet da det ble bygget flere hus i området. Tømmer ble også solgt til Statens trelastlager. Ved Dálabohki var det et privat sagbruk.[297]

Også i Anárjohkdalen var hogsten viktig. Befolkningen hogde ved til eget bruk, men tidvis også for salg. Det ble hogd tømmer på 1930-tallet, men for alvor fra 1960-tallet. Tidligere foregikk hogsten nærmere Karasjok, der tømmeret etter hvert tok slutt. Tømmeret ble fløtet ned Anárjohka før det rundt 1970 ble bygget vei til Goššjohka. I de første tiårene med skogsdrift ble tømmeret brukt som gratis bygningsmaterialer. Senere ble det i statlig regi drevet kommersielt blant annet til papirproduksjon. Frem til 1970-tallet hogde folk også stolpematerialer, stort sett til eget bruk. De tok også virke til elvebåtstaker som kunne selges mot god fortjeneste.[298]

I Tanadalen var det ifølge de sakkyndiges informanter vanlig å hogge ved til brensel fra nærområdene. Det var gode hogstområder i hele dalføret. Ifølge en av informantene har bruken vært utøvd «*av alle i området så lenge det har bodd folk her og fram til i dag*».[299] Dalens befolkning tok også redskapsmaterialer i nærområdene. Frem til 1960-tallet var det vanlig at folk fra Tanadalen og andre steder i kommunen tok gjerdestolper ved Hoaššir. Bygningsmaterialer ble hentet på Váljohkslettene, på Mádjorjohksletta der Kárášjohka møter Anárjohka, og oppover Anárjohkdalen, der også folk fra andre steder i kommunen hentet slike materialer.[300]

I Iešjohkadalen og områdene ved fjellstuene foregikk mye av ressursbruken nær bostedene. Dette gjaldt også vedhogst og uttak av gjerdestolper. En informant fra Šuoššjávri forteller imidlertid at de hentet furutrær fra Varitvárri og ned til Iešvárri, og at også brensel kunne bli hentet lenger unna, blant annet ved Čoavddatmohkki, Čearrojohka, Ovddaldas og Buolžajohka.[301]

Også på *kommisjonens høringsmøter* er det fortalt mye om bruken av skogen. Anna Ragnhild Balto (f. 1950) er oppvokst i Mollešjohka. Hun sa på det *innledende høringsmøtet* at hun i oppveksten aldri hørte om lover som regulerte vedhogst eller annen ressursbruk i utmark. Ingrid Moeng (f. 1943) fra Basevuovdi sa at familien aldri spurte om lov til å hogge ved eller foreta andre gjøremål i utmark.[302] Derimot avtegnet det seg et noe annet bilde når det gjelder furuskogen.

Nils Dalseng (f. 1947) fra Dálabohki viste til at furuskogen i en periode hadde vært fredet mot reinbeite og at lokalbefolkningen måtte ha tillatelse for å hogge der. Etter det han hadde hørt, var det blitt besluttet på en kongress i Bergen i 1680 at furuskogen i Finnmark tilhørte Kongen.[303] Også Nils Erling Skoglund (f. 1932) fra Váljohka ga utrykk for at staten alltid har «*hevdet eierskap til furuskogen*» og at folk i Tanadalen har måttet spørre skogforvalteren om lov til å felle trær. De fikk ikke hogge furutrær i nærområdet, bare lenger unna, og de måtte betale for trærne.

Ole Georg Balto (f. 1950) fortalte om liknende forhold i Anárjohkdalen. De fikk ikke lov av skogvokteren til å hogge i furuskogen rundt husene, og de fikk ellers bare ta ut de styggeste trærne. Ifølge Per Ove Biti (f. 1942) fra Bávttajohka felte hans foreldregenerasjon ikke furutrær i nærheten av Karasjok kirkested uten at skogvokteren først hadde merket trærne.[304]

På høringsmøtet for *Anárjohkdalen* fortalte Klemet Ole Boine (1936–2016) og John Johnsen Boine (f. 1948) i rundebordsamtalen at bruken på finsk side av grensen var inndelt i private teiger der innehaverne selv solgte tømmeret. På norsk side eide og forvaltet staten tømmeret. Før andre

293 Forskrift 19. desember 1975 nr. 19 om fredning av Øvre Anarjokka nasjonalpark, Karasjok og Kautokeino kommuner, Finnmark, II Fredningsbestemmelser punkt 2.1.
294 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 7–8. Se også s. 84.
295 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 48.
296 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 56–57.
297 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 62 og 64.
298 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 69 og 70.
299 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 74.
300 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 74–75.
301 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 81.
302 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15. oktober 2015 (jnr. 14/315-28) s. 4 (Balto) og 6 (Moeng).
303 Dette ble også sagt på høringsmøtet for Karasjokdalen av Nils Dalsengs bror, John Ingvald Dalseng, jf. nedenfor.
304 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 15. oktober 2015 (jnr. 14/315-28) s.11 og s. 15–16.

verdenskrig kunne alle ta ved og tømmer uten å betale, men etter krigen ble furuhogsten inndelt i tre soner. Den var dyrest fra kirkestedet til Čáhppesjohka, billigere derfra til Geavgŋoaivi, og billigst lengst oppe i dalen fra Geavgŋoaivi til grensen mot Kautokeino. Fordi mange hadde dårlig råd, var det vanlig å kjøpe tømmer øverst i dalen og fløte det nedover elva.[305] Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) fortalte at mannen hennes på 1960-tallet hadde kjøpt furutrær fra staten som han hogde og fløtet nedover elva, før han fraktet tømmeret til kirkestedet og solgte det.[306]

John Johnsen Boine fortalte at furuskogen hadde vært en viktig del av livsgrunnlaget for folk i dalen. I tillegg til tømmerhogsten ble det laget tjære av furustubber. Tjæra ble brukt til innsmøring av sleder og båter, og var også en viktig salgsvare. Fordi det bare var stubber som ble brukt, trodde han ikke det ble betalt for bruken. Boine ga ellers uttrykk for at Statens skoger, der han selv arbeidet i 16 år, hadde rasert mye av skogen i dalen, og at staten burde erstatte dette.[307]

Det ble også fortalt om skogsdrift og vedhogst i Anárjohkdalen i flere av forklaringene til de ulike rettighetsmeldingene. Se blant annet Ole Georg Baltos forklaring om rettighetsmeldingen fra etterkommerne av Berit O. og Nils J. Balto, jf. punkt 9.4.3.1, om at bjørk aldri hadde vært kjøpsvare, men at folk tok bjørk der det passet dem. På 1960-tallet ble det innført teigutvisning, og folk måtte fortelle hvor de hogde. Fra slutten av 1980-tallet hadde han hogd materialer der han ville i lauvskogen, men ikke i furuskogen. Også Nils Kristian Balto (f. 1944) sa at vedhogsten hadde foregått fritt, men at Nils Anders P. Boine fra Basevuovdi var blitt skogvokter og merket av vedteiger til folk. Dette var gratis, og folk hentet nyttevirke uten å spørre om lov.[308]

Se også Ole Georg Baltos forklaring til meldingen fra Anárjogaleagi biras, Kjell Magne Grønnlis forklaring til meldingen fra etterkommerne av Johannes J. Balto og Sofie Balto, og Amund Peder Teigmos forklaring, jf. punkt 9.2.3.1, 9.3.3.1 og 9.9.3.1.

Konrad Thorolf Bjørnback (f. 1946) fortalte i rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Karasjokdalen* at folk i dalen tok det de trengte fra naturen, også ved. Bjørnback fortalte også om furuhogst og tømmerdrift med fløting nedover Kárášjohka, først i privat regi og på 1960-tallet i regi av staten. Ifølge Per Ove Biti (f. 1942) ble det også hogd furu i Beaivvašgieddi.[309]

Bjørnback sa at man måtte betale for furuhogsten, men at det var billigere jo lenger oppe i dalen hogsten ble drevet, og nesten gratis i Beaivvašgieddi. Om grunnlaget for at staten tok betalt for furuhogsten, sa John Ingvald Dalseng (f. 1946) fra Dálabohki at foreldrene hadde lært ham at danskekongen i 1680 hadde bestemt at furuskogen i Finnmark tilhørte Kongen. Etter at han «*ikke lenger var sjef her*», hadde staten arvet eiendomsretten.[310] Dalseng fortalte at skogvokteren kom til Dálabohki for å avklare hvor mye skog som kunne felles, og merke trærne for hogging.[311]

Også flere av de som forklarte seg om rettighetsmeldingene, kom inn på bruken av skogen. Dette gjelder blant annet Dalsengs forklaring om rettighetsmeldingen fra Dálabogi guovlu, og forklaringene til Terje Tretnes og John Nystad, jf. punkt 10.3.3.1, 10.7.3.1 og 10.9.3.1.

I rundebordsamtalen for *Iešjohkadalen og områdene ved fjellstuene* fortalte Karen Marit Paulsen (f. 1937) fra Jergul at man for å hogge ved utenom egen eiendom måtte få utvist teig.[312] Derimot sa Inger Eline Eriksen (f. 1987) i sin forklaring om rettighetsmeldingen fra familien Eriksen/Eira, jf. punkt 11.4.3.1, at beboerne i Mollešjohka aldri har søkt om vedteig. De hogde etter behov der veden fantes, for det meste sør for Nedre Mollešjohka og nedover Iešjohkadalen, men ikke på samme sted flere år på rad.[313] Også i andre partsforklaringer ble det fortalt om hogst. Se blant annet forklaringen til Nils Sverre Eriksen og videointervju med Ánne Márjá Biti Nordsletta om meldingen fra Iešjotsearvi og Iešjávri og omegn utmarkslag, jf. punkt 11.2.3.1.

På høringsmøtet for *Tanadalen og områdene ved kirkestedet* kom flere av deltakerne i rundebordsamtalen inn på vedhogst og skogsdrift. Lillian Kemi (f. 1941) fra Rávdojohka fortalte at familien hadde sommerboplass ved Idjajávri, og at familien dro på vedhogst. Faren tok også treemner for å lage kjelker og pulker. Hun hadde i barndommen vært med faren for å hente tørrfuru. Det var tillatt på den tiden, men ble forbudt rundt 1960. Fra da av måtte også levende furuer merkes før de kunne hogges, og det måtte betales for hogsten. Folk fikk heller ikke lenger lov til å hogge bjørkeved der de ville, men det kostet ikke noe å få utvist vedteig.[314]

Nils Anders Rasmus (f. 1939) fra Váljohka fortalte at folk derfra ikke fikk hogge tørrfuru, men at de fikk hogge levende trær i Anárjohkdalen mot betaling etter at skogforvalteren hadde merket trærne. Folk betalte per kubikkmeter tømmer.

305 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 4–5.
306 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55) s. 8.
307 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55) s. 7 og 12.
308 Finnmarkskommisjonen, Op. cit (jnr. 14/315-55) s. 40.
309 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 7. og 8. juni 2016 (jnr. 14/315-62) s. 8 og 10.
310 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62) s. 17–18.
311 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62) s. 15.
312 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, (jnr. 14/315-76), 23. og 24. august 2016, s. 25.
313 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., (jnr. 14/315-76), 23. og 24. august 2016, s. 105.
314 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11. og 12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 15, 16–17 og 20.

Derimot betalte de ikke for vedteigene, selv om all veden ble teiget i Váljohka.[315] Alida Norvang (f. 1958) fra Biessavu i Tanadalen har bodd 30–40 år i Stálogoatnil ikke langt fra kirkestedet. Hun henter fortsatt ved nær hjemmet, og spør ikke FeFo om lov til å hogge. Folk forvalter området på en skikkelig måte og det er nok trær igjen.[316]

Fra møtet kan det også nevnes at Anders Josefsen Boine i sin forklaring om rettighetsmeldingen fra etterkommerne etter Josef J., Klemet J., Iver J. og Anne K. J. Boine, jf. punkt 12.3.3.1, sa at man måtte betale for furutrær og at disse først måtte merkes før de kunne hogges. Bjørk kunne derimot hogges uten betaling, og annet materiale hentet folk der de fant det.

Også mange *bevissikringsintervjuer* har informasjon om bruken av skogen. Waldemar Henry Nystad (1924–2017) fortalte 3. september 2015 at det var vanlig å hogge i elvedalen i nærheten av kirkestedet. Hogsten foregikk mot betaling i teiger oppmerket av skogvokteren.[317] Josef Pettersen Moen (f. 1927), som er oppvokst i Niitonjárga, sa 8. juli 2015 at det på 1930-tallet var vanlig at hogst til brensel og stolper var regulert ved utvisning av teiger, fortrinnsvis i Njárgasaš. Ifølge Moen hadde skogvokteren sagt at det var nok skog til alle i Karasjok, men at teiger måtte utvises «*så det ikke blir krangel*».[318] Også Berit Kirsten Stueng (f. 1929) fra kirkestedet, forteller at de hentet fyringsved i skogen etter teigutvisning fra skogforvalteren.[319]

Anders Josefsen Boine (f. 1931) fra Leaibejohka, som ligger i Tanadalen mellom kirkestedet og Váljohka fortalte at vedhogsten foregikk i nærområdet og at det alt før andre verdenskrig var en vedutviser der som fordelte teiger for lokalbefolkningen. Han trodde at uttaket var regulert for at det ikke skulle hogges i andres områder, og sa ellers at gjerdestolper av bjørk og mindre furutrær bare ble tatt ut ved rydding av skog. Ved uttak av større furutrær til bygningsmaterialer og liknende, kontaktet folk skogvokteren for å få merket trærne.[320]

Mens teigutvisninger ser ut til å ha vært vanlig nær kirkestedet, tyder intervjumaterialet på at hogsten lenge foregikk fritt i mer avsidesliggende deler av kommunen. Nils Johnsen (f. 1935) fra Bieskkenjárga sa 3. september 2015 at de hogde ved i skogen rett i nærheten, og at de verken spurte noen om lov, eller betalte for veden. Imidlertid hadde teigene etter hvert blitt merket av skogvokteren, trolig for at ingen andre skulle hogge akkurat der.[321]

Fridtjof Berglund (f. 1936) fra Báktemohkenjárga i Karasjokdalen fortalte 13. september 2017 at faren hadde sagbruk som ga gode inntekter. Alt før 1930 da faren begynte med denne virksomheten, måtte han innhente fellingstillatelse for furutrær av skogvokteren, men Berglund var usikker på om faren betalte for dette. Han fremholdt videre at de ikke spurte noen om tillatelse til å felle bjørketrær. Selv om det etter hvert ble innført vedutvisning og teiger, har han fortsatt hentet ut trevirke til gjerdestolper uten å spørre noen om tillatelse.[322]

Også i de nordvestre delene av Karasjok ser mye av vedhogsten lenge ut til å ha foregått uten utvisning. Selv om det var lite skog der og nødvendig å spare på veden, sa Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937) i intervju 17. september 2015 at det i Mollešjohka-området ble hogd ved på begge sider av Ájotluoppal. Først «*i nyere tid*» ble det gitt regler om utvisning av vedteiger. Ifølge Eriksen Anti har imidlertid bruken fortsatt som før, uten at reglene har blitt fulgt.[323]

Anders Ole Eira (f. 1937) og Siri Ravna Eriksen (f. 1947) er søsken og ga i intervju 14. juli 2017 i likhet med Eriksen Anti uttrykk for at folk i Mollešjohka-området hadde hentet og henter ved til brensel i elvedalen uten å spørre om tillatelse til å felle, kviste og hente trærne. Det var også vanlig å ta trevirke til hesjestaur og annet nyttevirke uten å spørre om tillatelse.[324]

I Anárjohkdalen gir intervjuene et noe annet inntrykk. Nils Kristian og Ingrid Moeng (f. 1936 og 1943) fortalte 17. juli 2015 at ved- og tømmerhogsten i dalen så lenge de kunne huske hadde vært regulert, og at skogvoktere besørget vedutvisning. Staten tok ikke betalt for hogst til brensel og liknende formål. Derimot betalte folk for furutømmer etter et system som medførte lavere priser jo lenger oppe i dalen tømmeret ble hentet. De fortalte også at det ved utvisning av furuskog ble beregnet et hogstvolum, og at de som tok mer risikerte bøter.[325]

I intervju 15. juni 2016 snakket også Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) om soneinndeling av furuskogen og ulike priser. Vedhogsten var inndelt i teiger, men omfanget av

315 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 17.
316 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 18.
317 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Waldemar Henry Nystad* (jnr. 15/897-24) s. 6.
318 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Pettersen Moen* (jnr. 15/897-12) s. 8.
319 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Kirsten Stueng* (jnr. 15/897-30) s. 7.
320 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Josefsen Boine* (jnr. 15/897-6) s. 8.
321 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Johnsen* (jnr. 15/897-37) s. 7.
322 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Fridtjof Berglund* (jnr. 14/343-13) s. 10, 12 og 13.
323 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Alette Eriksen Anti* (jnr. 15/897-26) s. 9.
324 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Ole Eira og Siri Ravna Eriksen* (jnr. 14/364-11) s. 11.
325 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Kristian og Ingrid Moeng* (jnr. 15/897-41) s. 8–9.

hogsten var ikke regulert. Familien hadde derfor tatt det den trengte. Den tok også gjerdestolper og annet nyttevirke i området rundt huset, der det var mye skog, uten å innhente tillatelse.[326]

Arne Balto (1941–2018) fortalte 17. juli 2015 at faren drev sagbruk og solgte ved og tømmer. Veduttaket var regulert alt på farens tid. Det var både skogvokter og skogforvalter i området. Balto fortalte i likhet med ekteparet Moeng og Ragnhild Astrid Boine at staten solgte tømmer.[327]

Det samme gjorde John Johnsen Boine (f. 1948). I intervju 15. juni 2016 forteller han at bestefaren, Per Persen Boine, kom til Basevuovdi tidlig på 1900-tallet og at tømmerhogst var den viktigste kilden til kontantinntekter for dalens befolkning. De kjøpte furutrær av staten, før trærne ble hogd, fløtet ned Anárjohka og solgt. Bestefaren drev tømmerhogst og var fjellstueoppsitter og skogvokter, og fordelte teiger. Boine fortalte at det var flere private sagbruk i dalen, og at folk i Basevuovdi for det meste brukte tørre furutrær som brensel. Lenger ned i dalen var det mer bjørk og vedteiger fordelt av skogvokteren: «*Det var staten som eide trærne, men folk henta bare*».[328]

Elina Torikka (f. 1929) fra Angeli på den finske siden av grensen sa 8. juli 2015 at tømmerhogsten var regulert slik at beboerne hogde på hver sin side av grensen, og at dette var strengt håndhevet. Ifølge Torikka, foregikk hogsten på norsk side frem til for 30–40 år siden.[329]

Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984) ble *intervjuet av Nils Ole Anti* midt på 1970-tallet. Han fortalte at det i bostedets ressursområde fantes bjørk, vieskog og furuskog. Bjørkeskogen ble bare utnyttet til brensel. Skogvokteren hadde utvist vedteig til ham ikke langt fra bostedet. Her hogde han også gjerdestolper, hesjestaur og annet nyttevirke. I vieskogen som lå ved bostedet, hentet han bark. Dette ble brukt til å berede skinn. Ved Storfossen, vel 30 km fra bostedet, hadde han fått anvist furuhogst av skogvokteren. Tømmeret herfra ble hogd, fløtet ned Anárjohka og solgt til folk nede i Tanadalen. Han fortalte også at familien drev sagbruk fra rundt 1900 frem til etter andre verdenskrig. Også tømmeret til sagbruket ble anvist av skogvokteren, men i motsetning til det som ble hogd ved Storfossen, ble det bare utnyttet til eget bruk.[330]

Anders Stueng (1902–1984) fortalte at skogvokteren anviste hogst av bygningsmaterialer, tømmer, gjerdestolper, hesjestaur og liknende. Stueng fikk også anvist vedteiger i bjørkeskogen, men dekket en del av brenselsbehovet ved hogst på egen eiendom. Han fortalte at fem personer fra Karasjok fra 1908 til 1918 drev sagbruk ikke lagt fra der han bodde. Tømmeret ble hogd ved Ássebákti, i Loddenjárga og ved Báhkiljohka. Det ble ikke solgt utenfor lokalsamfunnet.[331]

John Georg Fredeng (1926–2010) drev jordbruk ved Riidonjárga og fortalte at han hvert år fikk tildelt vedteiger av skogvokteren. Teigene lå ved Mánnevárbohki, nord for Kárášjohka tre-fire km fra bostedet, og ved Ájovárri snaut fem km sør for bostedet. Hogsten ble kun drevet til eget bruk. I tillegg hadde han hogd tømmer nær bostedet, og brukt dette til å bygge fjøs og uthus. Fredeng fortalte også at faren hadde hatt en sag der han sagde bygningsmaterialer til gården, og at det ble drevet med tømmerfløting både i Ieš-johka, Kárášjohka og Anárjohka.[332]

Ole Vuolab (f. 1931) som da Anti intervjuet ham på 1970-tallet hadde drevet jordbruk ved Grensen i Karasjok siden 1949, fortalte at han hentet ved til brensel i Gámehisávži og Ándde-Ásllatvárri etter anvisning fra skogvokteren, i tillegg til å hogge på egen eiendom. Da han slo seg ned ved Grensen, hadde han også vært tømmerhogger, og det drev han med i ti år.[333]

7.3.3.5 Jakt og fangst

Både de fastboendes og reindriftssamenes næringstilpasning og ressursbruk i Karasjok har sitt utspring i det gamle veidesamfunnet, der jakt og fangst, sammen med fiske i ferskvann, ga grunnlaget for bosettingen.[334] Villreinfangsten ble i hovedsak avløst av tamreindrift i løpet av 1600-tallet. Imidlertid ble det på 1740-tallet fortsatt fanget villrein på Jávrrešduottar, sør for Anárjohka i dagens Kautokeino kommune.[335] Mens villreinfangsten tok slutt, fortsatte befolkningen i Karasjok med fangst av og jakt på småvilt som hare, røyskatt, rev og ulike arter av rype og ender, og større rovdyr som ulv og jerv. Etter hvert drev de også elgjakt.[336]

Keilhau forteller i sin reiseskildring fra 1828 fra det besøket han avla hos «*de egentlige Fjeldfinner*» sør for Iškoras at «*En mængde Ryper løp hist og her ind imellem Birkekrattet,*

326 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragnhild Astrid Boine* (jnr. 15/897-44) s. 9.
327 Finnmarkskommisjonen, *Intervju Arne med Balto* (jnr. 15/897-33) s. 5.
328 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med John Johnsen Boine* (jnr. 15/897-47) s. 11–13.
329 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Elina Torikka* (jnr. 15/897-17) s. 8.
330 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Klemet Nils Olsen Iskuras*, jnr. 14/315-53 vedlegg 1 s. 2, 4 og 5.
331 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Anders Stueng*, jnr. 14/315-53 vedlegg 2, s. 1–2 og 2–3.
332 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med John Georg Fredeng*, jnr. 14/315-53 vedlegg 3 s. 2 og 3.
333 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Ole Vuolab*, jnr. 14/315-53 vedlegg 4 s. 1 og 2.
334 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 44–47.
335 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 45.
336 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 52–85.

eftersom vi kjørte forbi».[337] Rypefangst fikk med årene stor betydning for befolkningen i Karasjok.

Det fremgår av Norsk institutt for naturforsknings (NINA) utredning om allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark at jakt og fangst var viktig både i Indre Finnmark generelt og i Karasjok. Etter å ha pekt på at viltet var viktig for livsgrunnlaget i den gamle veidekulturen, viser NINA til at viltutnyttelsen tidlig på 1900-tallet ble en sentralt kilde til befolkningens kontantinntekter. Forslag om premiejakt på rovdyr blant annet i Karasjok vitner om at slik jakt fikk økt betydning i mellomkrigstiden, men den viktigste kilden til kontantinntekter var rypefangsten:[338]

> «Spesielt i de indre strøkene i fylket – i bygdene i Kautokeino, Karasjok, Polmak og Tana – kan det virke som snarefangtst av ryper var av spesielt stor betydning. Snarefangsten foregikk ofte langt inne på vidda, og det ble overnattet i egne jaktgammer eller i flyttsamenes gammer. Det kunne gå mer enn 2 uker før en vendte tilbake til bygda med fangsten og for å hente ny praviant. I gode rypeår kunne man før krigen få mer enn 1 500 ryper».

Også NIKUs feltutredning viser at jakt og fangst har vært viktig. Ifølge NIKU var det i Indre Finnmark i første del av 1900-tallet vanlig at minst én person fra hver husstand drev rypefangst. For mange var dette den viktigste inntektskilden om vinteren. På 1990-tallet drev fortsatt en del av befolkningen i Karasjok jakt og fangst som tilleggsnæring. Fangst ble særlig drevet og drives av folk tilknyttet primærnæringene, mens jakt ble drevet og drives av en videre krets.[339]

I oppsummeringen av ressursbruken til beboerne ved kirkestedet, påpeker de sakkyndige at snarefangsten har foregått over store områder og hatt stort omfang. Videre har elgjakt blitt vanlig i nyere tid. [340] Dette er også tilfellet i Karasjokdalen, der fangst av ryper og pelsdyr hadde stort omfang og foregikk over store områder, og hvor ryper også var en salgsvare.[341]

I Anárjohkdalen har det ifølge de sakkyndige vært drevet snarefangst i et område på nærmere 1000 km^2 «*opp mot fjellpartiene i vest langs hele hoveddalen helt mot finskegrensen i sør*».[342] De sakkyndiges informanter har også gitt opplysninger om elgjakten i dalen.[343]

Også informantene fra Tanadalen har fortalt om snarefangst og elgjakt. Elgjakten hadde imidlertid lite omfang før på 1960-tallet. Før dette var elg «*en sjeldenhet*».[344]

Nord for Iešjohka har fjellstuene drevet omfattende utmarkshøsting i fjellstuenes nærområder der ressursene var forbeholdt oppsitterne. Rypefangst foregikk imidlertid også «*til dels meget langt av gårde når dette var mest hensiktsmessig eller nødvendig.*» Jergul har hatt mye av den samme bruken som Karasjokdalen og Anárjohkdalen, der også jakt og fangst har inngått.[345]

Antall innrapporterte jaktdager i Karasjok i 2010/11 var 712, fordelt på 14 jaktfelt, der antall jaktdager varierte fra én i Heargejohka i Anárjohkdalen, til 181 i Stuorra Čearru, nordvest i kommunen. Antall jaktdager var 24 i de tre jaktfeltene i Anárjohkdalen (Heargejohka, Galmmat og Guorrasvárri), 138 i de tre feltene i Karasjokdalen (Goržžiroavvi, Rávotjohka og Nuorrojohka), 116 i de tre feltene i Tanadalen (Ádjatskáidi, Sohpparvađđa og Sávkadas) og 434 i de fem feltene i Iešjohkadalen/fjellstuene (Fáhttevárri, Jalgesvárri, Varitvárri, Geaimmejohka og Stuorra Čearru). Til sammenlikning ble det i 2010/11 rapportert 1786 jaktdøgn i fire jaktfelt i Hasvik kommune på Sørøya, 1234 jaktdager i fire jaktfelt i Nesseby og 2871 jaktdager i 27 jaktfelt i Kautokeino.[346]

For sesongen 2016/2017 ble det aktivert eller rapportert 1588 jaktdager i Karasjok, fordelt på 93 i Anárjohkdalen, 281 i Karasjokdalen, 225 i Tanadalen og 989 i Iešjohkadalen/fjellstuene. I 2017/18 hadde antall jaktdager gått ned til 664 i hele kommunen, hvorav 71 i Anárjohkdalen, 40 i Karasjokdalen, 109 i Tanadalen og 444 i Iešjohkadalen/fjellstuene. Av de innrapporterte jaktdagene i 2017/2018 sto tilreisende jegere med dagskort for 422 jaktdager, mens de resterende aktiverte dagene i hovedsak var fordelt mellom folk med sesongkort (70) i kommunen eller i hele Finnmark (150). Nedgangen i småviltjakten gjenspeiles også i tallene for jakt- og fangstutbytte. I 2016/2017 ble det rapportert skutt 1237 liryper og 27 fjellryper i Karasjok og innrapportert fangst av fire ryper, mens det i 2017/2018 ble skutt 202 liryper og ti fjellryper, og ikke rapportert om fangst. Det har også vært jaktet sporadisk på rødrev, hare, storfugl, skjærer og kråker.[347]

337 Balthazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 202.

338 NINA Rapport 642/2010, *Allmennhetens bruk av utmarks i Finnmark*, s. 21.

339 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 47–48.

340 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 57.

341 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 64.

342 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 70.

343 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 67–68.

344 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 73.

345 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 82.

346 NINA Rapport 642/2010 *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, s. 48–50, samt nettstedet https://www.natureit.no/nb/map/hunting/53?language=nb når det gjelder navnene på jaktfeltene i Karasjok.

347 FeFo, *Fellingsstatistikker 2016/17 og 2017/18*, e-post til kommisjonen 27. april 2018 (jnr. 14/315-134). Tallene for 2017/18 gjelder 1. juli 2017–31. mars 2018, mens de for 2016/17 gjelder 1. juli 2016–30. juni 2017.

Selv om det kan ha vært noe underrapportering, viser tallene at jakt på og fangst av småvilt har mindre betydning for folk i Karasjok enn før. *Elgjaktens* betydning har derimot økt. Det er både på høringsmøter og i bevissikringsintervjuer gitt informasjon som tyder på at det foregikk uregistert elgjakt av et visst omfang i Karasjok før den organiserte elgjakten kom i gang i 1961 og trolig også senere. Tallene for innrapporterte elgfellinger uttrykker dermed ikke nødvendigvis det reelle fellingstallet. Det må imidlertid legges til grunn at utviklingen i antall innmeldte fellinger over tid gir en god indikasjon på tendensen i den reelle jaktutviklingen.

I årene fra 1968 til 1972 ble det i gjennomsnitt gitt 18 fellingstillatelser for elg i Karasjok, og felt 14 dyr per år.[348] Etter dette har det vært en gradvis økning både av antall fellingstillatelser og antall felte dyr. I NINAs utredning om allmennhetens bruk av utmarka i Finmark heter det:[349]

> «Elgjakt har i takt med veksten i stammen utviklet seg fra en aktivitet for noen få jegere i Sør-Varanger, Alta og Karasjok/Porsanger, til en aktivitet som engasjerer mange jegere og jegermiljøer over så å si hele fylket. Utviklingen vises godt om vi ser på fellingsstatistikken for elg i fylket. Antallet felte elg har økt fra rundt 100 omkring 1980 til mellom 600 og 800 elg de siste årene. Sterkest var veksten fra midten av 90-tallet til midten av 2000 tallet. På 2000-tallet har antall felte dyr økt fra om lag 400 til rundt 800 i 2007 og deretter falt litt de siste par årene (figur 4). De viktigste elgjaktområdene i fylket er særlig østfylket, med Tana, Nesseby, Karasjok og Sør-Varangerområdet, området Karasjok-Porsanger som et annet område, og Alta som et tredje område.»

Elgen har dermed blitt en viktig ressurs i Finnmark og Karasjok har vært og er blant de viktigste områdene for elgjakt i fylket. Fra 2000 til 2005 varierte antall felte elg i Karasjok mellom 99 (2001) og 147 (2005). Etter dette har antallet variert mellom 157 (2014) og 245 (2011), og det er felt til sammen 2444 elg i kommunen (203,7 i året).[350] I 2017 ble det felt 166 elg av en kvote på 233. Av kommunene i Finnmark hadde bare Tana høyere tall i 2017 med 205 fellinger av en kvote på 280. Porsanger fulgte på tredjeplass med 90 fellinger av en kvote på 100.[351]

På den FeFo-forvaltede grunnen utøves som regel elgjakten av jaktlag med mellom fire og åtte jegere.[352] Dette er tilfellet også i Karasjok. I 2017 og 2018 fikk 65 jaktlag med rundt 450 medlemmer tildelt elgvald i kommunen. De siste årene har rundt 70 % av jaktlagene som har fått tildelt elgvald i Karasjok hatt lederen og over halvparten av medlemmene bosatt i kommunen, og vært definert som innenbygds jaktlag. I 2017 dreide det seg om 44 av 65 jaktlag (67,7 %), og i 2018 om 48 av 65 (73,8 %). Jaktlag med lederen bosatt i Karasjok har også unntaksvis hatt elgvald i andre kommuner. I fireårsperioden fra 2015 til 2018 har dette skjedd to ganger.[353]

På det *innledende høringsmøtet* sa Per Ove Biti (f. 1942) at mange i Karasjokdalen drev snarefangst på ryper og harer om vinteren, til salg og eget hushold. Det meste av fangsten foregikk ikke så langt fra bostedet. Ingrid Moeng (f. 1943) som har bodd i Basevuovdi og senere i Jorggástat i Anárjohkdalen, fortalte at familien drev rypefangst for salg. Høstingen foregikk for det meste i nærområdet. Anna Ragnhild Balto (f. 1950) fortale at det i Mollešjohka var vanlig med snarefangst på ryper, først og fremst for salg. Familiene hadde egne fangstområder etter en intern fordeling. De som kom fra kirkestedet for å drive fangst, gjorde dette nord for Iešjávri, og ikke nær bebyggelsen. Marit Guttorm Graven (f. 1951) sa at jakt, også på ender om våren, hadde vært vanlig ved Jergul. Nils Erling Skoglund (f. 1932) fra Váljohka fortalte at rypefangst var viktig for folk i Tanadalen, men at få driver med dette i dag. Han var kritisk til tilreisendes rypejakt.[354]

Om elgjakten fortalte Per Ove Biti at det var lite elg i Karasjokdalen før 1960-tallet, men han antok at elgen kom tidligere til Anárjohkdalen. Ole Georg Balto (f. 1951) bekreftet dette. Han fortalte at fire elg ble sett ved Basevuovdi tidlig på 1900-tallet og at det i krigsårene kom mye elg over fra Finland. Elgjakten foregikk på ski vinterstid og ga kjøtt til alle husholdningene i dalen. Reguleringen av jakten tidlig på 1960-tallet førte til at befolkningen ikke lenger fikk lov til å jakte elg i nærområdene. Nils Erling Skoglund ga uttrykk for at befolkningen hadde mistet sine rettigheter til elgjakt fordi myndighetenes reguleringer har gjort jakten altfor kostbar.[355]

I rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Anárjohkdalen* sa Klemet Ole Boine (1936–2016) at mange drev rypefangst ved Iškorasjohka. John Johnsen Boine (f. 1948) fortalte at bestefaren flyttet til Basevuovdi tidlig på 1900-tallet,

348 Einar Richter Hanssen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970* [i] NOU 1994: 21 s. 205 flg. på s. 249.

349 NINA Rapport 642/2010 *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, s. 43.

350 FeFo, *Elgstatistikk 2000-2017*, vedlegg til epost til kommisjonen 27. april 2018 (jnr. 14/315-134).

351 FeFo, https://www.fefo.no/jakt/elg/for-elgjegeren/fellingsstatus/

352 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark,* 2010 s. 44.

353 FeFo, e-post til kommisjonen, med vedlegg 3. mai 2018 (jnr. 14/315-136).

354 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 15. oktober 2015 (jnr. 14/315-28) s. 3–4 (Biti), 4-5 (Balto), 6 (Graven), 6–7 (Moeng) og 13 (Skoglund).

355 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 3 og 8 (Biti) og 5–6 (Skoglund).

og blant annet drev fangst av rev, ryper og oter i området. Boine opplyste også at det hadde vært drevet jakt på gås ved Goššjohka.[356]

Klemet Ole Boine fortalte at den organiserte elgjakten i Karasjok tok til i 1961 og at han hadde vært med siden starten og skutt mange elg. For å kunne jakte i et område trengte man frem til 1980-tallet ikke betale mer enn at kjøttet kunne selges med god fortjeneste. Han fortalte at det også ble drevet elgjakt uten tillatelse. De lokale myndighetene var ifølge Boine kjent med dette, men lot det passere fordi de visste at elgjakten var «*nødvendig for å klare seg og dermed unngå fattigkassa*.» Kjell Magne Grønnli (f. 1979) fortalte at når folk i Anárjohkdalen sa at noen hadde vært og besøkt «Gurbbešjentene» (Gurbbeš-nieiddat) betydde det at de hadde jaktet elg. John Johnsen Boine bekrefet at dette var et meget kjent uttrykk for de som er oppvokst i dalen.[357]

Det ble også i flere av forklaringene til rettighetsmeldingene i dalen fortalt om elgjakt og jakt på og fangst av ryper og annet småvilt. Opplysningene gir samme inntrykk som rundebordsamtalen. Se særlig forklaringene til Kjell Magne Grønnli og Ole Georg Balto om meldingen fra Anárjogaleagi biras, jf. punkt 9.2.3.1, Nils Kristian Balto om meldingen fra Berit O. og Nils J. Baltos etterkommere, jf. punkt 9.4.3.1 og Amund Peder Teigmo, jf. punkt 9.9.3.1.

Asbjørn Guttorm (f. 1957) vokste opp ved Gorvá. Han fortalte i rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Karasjokdalen* at de jaktet ender langs elvemælen om våren. Om høsten jaktet de ryper, hare og rev. Per Ove Biti begynte med rypefangst i 1948 da han var seks år, og sa at det verken ble betalt for dette eller for annen jakt eller fangst. Tvert i mot fikk de skuddpremie for hver rev de skjøt. I 1949 og 1950 kom det ulvejegere til dalen, og i 1951 var det ikke mer ulv der. Også Karen Rasmussen Utsi Somby (f. 1941) som har bodd i Dálabohki og Noaidatjohka, sa at det ble skutt rev mot skuddpremie, og jaktet på andre dyr. Konrad Thorolf Bjørnback (f. 1946) fra Bieskkenjárga fortalte at oldefaren Anders Andersen Biti (Beskán) som var pelsjeger og solgte skinn, hadde jaktet både bjørn, ulv, rev og mindre dyr som bever uten å betale.[358]

Om elgjakten sa Guttorm at det tidligere var lite elg i Karasjokdalen, men folk jaktet elg som en del av livsopphold (birgejupmi) også før jakten ble tillatt på 1960-tallet. De fastboende jaktet i fellesskap. I nyere tid har han også selv jaktet elg, men til tross for at elgjakten er viktig også i dag, var den tidligere en del av livsgrunnlaget. John Ingvald Dalseng (f. 1946) sa at bestefaren hadde skutt den første elgen i Dálabohki i 1949/50. Ifølge Biti så de elgspor ved Bávttajohka i 1948/49, men elgjakten i dette området kom først i gang noen år senere.[359]

Under behandlingen av rettighetsmeldingene fortalte blant annet Petter Kemi og Konrad Thorolf Bjørnback, som forklarte seg om meldingen fra Bieskkenjárgilsearvi, jf. punkt 10.2.3.1, om jakt og fangst. Det samme gjorde Nils Dalseng, John Turi og Per Tor Turi da de forklarte seg om meldingen fra Dálabogi guovlu, jf. punkt 10.3.2.1. Se også forklaringene til Paal Arne Sollien, Waldemar Grønvold, Terje Tretnes og John Nystad, jf. punkt 10.5.3.1, 10.5.3.2, 10.7.3.1 og 10.9.3.1. Informasjonen er sammenfallende med det som fremkom i rundebordsamtalen.

I rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Iešjohkadalen* sa Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937) fra Mollešjohka at de vinterstid drev snarefangst fra Skáidi til Suolomaras, Jalgavárri og Gavdnjavuotna ved Iešjávri. De jaktet også ender om våren for å skaffe ferskt kjøtt, og tørket kjøtt til slåttetiden. Andejakten pågikk til rundt 1960. Det forekom også at eggene ble utnyttet. Ifølge Karen Marit Paulsen (f. 1937) drev også de fastboende i Jergul vårjakt på ender, men at det er lenge siden dette tok slutt. Per Edvard Johnsen (f. 1962) fra Nedre Mollešjohka sa at snarefangst av ryper, sammen med multeplukking og fiske, var grunnlaget for bosettingen i området. Elle Márjá Gaup Eriksen (f. 1955) fortalte at jakt og fangst var viktig også for de som bodde ved Šuoššjávri.[360]

Inntrykket fra rundebordsamtalen når det gjelder småviltjakt- og fangst, ble ytterligere forsterket av Ánne Márja Biti Nordslettas forklaring (i videoopptak) til meldingen fra Iešjotsearvi og Iešjávri og omegn utmarkslag, jf. punkt 11.2.3.1. Se også forklaringene til Marit Kirsten Guttorm Graven til meldingen fra etterkommerne av Klemet J. Guttorm, jf. punkt 11.12.3.1, Inger Eline Eriksen til meldingen fra familien Eriksen/Eira, jf. punkt 11.4.3.1 og forklaringene fra Nils Rolf Johnsen og Per Edvard Johnsen til meldingene fra Johnsen-familien, jf. punkt 11.6.3.1.

Elgjakt ble omtalt i flere av forklaringene til rettighetsmeldingene. Se særlig forklaringene til Marit Sofie Holmestrand om meldingene fra Iešjotsearvi og Iešjávri og omegn utmarkslag og familien Hansen, Holmestrand og Mienna, jf. punkt 11.2.3.1 og 11.3.3.1, og Alf Kristian

356 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 7 og 17 (John Johnsen Boine) og s. 12–13 (Klemet Ole Boine).

357 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55) s. 5–6 og 12 (Klemet Ole Boine) og 9 (Grønnli og John Boine).

358 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 7. og 8. juni 2016 (jnr. 14/315-62) s. 6 (Guttorm og Biti), 16 (Bjørnback) og 18 (Biti og Somby).

359 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-52) s. 11 (Guttorm, Dalseng og Biti) og 12 (Guttorm).

360 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 23. og 24. august 2016 (jnr. 14/315-76) s. 5 (Eriksen Anti), 10–12 (Johnsen), 22–23 (Eriksen Anti), 23 (Paulsen) og 37 (Gaup Eriksen).

Eriksens (f. 1980) forklaring til meldingen fra familien Gaup Eriksen, jf. punkt 11.5.3.1.

I rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Tanadalen og kirkestedet* fortalte Nils Erling Skoglund (f. 1932) at folk fra Váljohka tidligere drev mye rypefangst vest for Tanaelva. Dette har tatt slutt fordi motorferdselloven gjør det umulig å ta seg inn til områdene. Nils Anders Rasmus (f. 1939) fortalte at folk om høsten og vinteren drev fangst på rype, hare og rev. Han fant det urimelig at forbudet mot motorferdsel gjør at folk ikke får jakte i de områdene forfedrene deres har benyttet helt tilbake til 1820-tallet. Rasmus var misfornøyd med at også folk fra andre kommuner kan jakte elg i Karasjok dersom de er med i jaktlag der lederen er derfra.[361]

Elgjakt og jakt på og fangst av småvilt ble også omtalt i flere av forklaringene til de rettighetsmeldingene som ble behandlet på høringsmøtet. Se blant annet forklaringene til Nils Erling Skoglund om meldingen fra Valjok biras, og Anders Josefsen Boine og Alida Nordvang om meldingen fra etterkommerne etter Josef J, Klemet J., Iver J. og Anne K. J. Boine, jf. punkt 12.2.3.1 og 12.3.3.1, samt forklaringen til Margit R. Eriksen Opgård, jf. punkt 11.9.3.1.[362]

Josef Pettersen Moen (f. 1927) fra Niitonjárga fortalte i *bevissikringsintervju* 8. juli 2015 at han og mange andre hadde drevet snarefangst av ryper ved Idjajávri. De solgte rypene til lokale kjøpmenn.[363] Berit Kirsten Stueng (f. 1929) fra kirkestedet sa 17. september 2015 at faren hadde snarer ved Iškoras. En gang kom han hjem med 400 ryper som han solgte.[364]

Anders Josefsen Boine (f. 1931) sa i intervju 11. september 2015 at det ved Leaibejohka i Tanadalen, der han er oppvokst, var tett skog og derfor lite ryper. Han drev imidlertid snarefangst på ryper ved Njárgasaš. Han fortalte også at folk drev revejakt mot skuddpremie: «*Den som klarte å fangste/skyte en rev ble viden kjent som rik*» fordi det var så godt betalt.[365]

Når det gjelder Karasjokdalen, fortalte Nils Johnsen (f. 1935) fra Bieskkenjárga 3. september 2015 om fangst ved Skáidi, Roancejávri og Roavvealáš. De kunne fange et par hundre ryper i løpet av vinteren. Rypene ble solgt.[366] Fridtjof Berglund (f. 1936) fra Báktemohkenjárga fortalte 13. september 2017 om snarefangst av ryper ved Gohppe, Silbajohka og Roavvejohka. De drev også rypefangst ved Sohkarávži og Bierssájeaggi. Berglund har også jaktet elg. Han mener at elgjakten er for strengt regulert og tviler på at det i nyere tid har foregått tjuvjakt.[367]

Berit Alette Eriksen Anti sa 17. september 2015 at rypefangst var en viktig inntektskilde også i Mollešjohka. De drev fangst også utenfor den sonen som var forbeholdt fjellstua.[368]

Anders Ole Eira (f. 1937) fortalte 14. juli 2017 at han begynte med snarefangst av ryper så snart han ble stor nok til å gå på ski. Han og broren kunne fange flere hundre ryper i løpet av vinteren og alt ble solgt. På 1940- og 50-tallet var det fra slutten av mai også vanlig å drive andejakt ved Mollešjohka. De spurte ingen om lov, men andejakten tok slutt på grunn av dårlig ressurstilgang, og fordi jakten ikke lenger var nødvendig for livsoppholdet (birgejupmi). Anders Oles søster, Siri Ravna Eriksen (f. 1947), sa at hun ikke hadde sett elg i området før for rundt 40 år siden. Hun fortalte at folk med tilhørighet til fjellstuene ikke drev elgjakt.[369]

Elina Torikka (f. 1929) fra Angeli sa 8. juli 2015 at folk i Anárjohkdalen fanget ryper på begge sider av finskegrensen og solgte rypene i Karasjok. Fangsten foregikk uten at det ble spurt om tillatelser. Folk drev også fangst og jakt på storfugl og tiur i furuskogen, og på rev og ulv.[370] Også Nils Kristian Moeng (f. 1936) som ble intervjuet 17. juli 2015 fortalte at folk hadde tilleggsinntekter av rypefangst, og at det ikke var nødvendig å spørre noen om lov for å fange rype. De hadde også drevet fangst på finsk side selv om finske grensevakter hadde prøvd å hindre det.[371] Tilsvarende opplysninger ble gitt av Arne Balto (1941–2018) 17. juli 2015.[372] Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) fortalte 15. juni 2016 at de hadde rypesnarer i nærheten av hjemplassen ved Lasedeadji. Rypene ble solgt.[373] John Johnsen Boine (f. 1948) sa samme dag at snarefangst av ryper var en viktig vintersyssel i dalen, og at rypene ble solgt. De hadde også drevet noe andejakt om

361 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11. og 12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 9–10 og 13–14 (Skoglund) og s. 12, 30 og 35–36 (Rasmus).

362 Opgårds melding gjelder Mollešjohka-området, men ble av praktiske grunner behandlet på høringsmøtet for Tanadalen.

363 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Pettersen Moen* (jnr. 15/897-12) s. 7.

364 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Kirsten Stueng* (jnr. 15/897-30) s. 7.

365 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Josefsen Boine* (jnr. 15/897-6) s. 8.

366 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Johnsen* (jnr. 15/897-37) s. 7.

367 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Fridtjof Berglund* (jnr. 14/343-13) s. 10, 12 og 13.

368 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Alette Eriksen Anti* (jnr. 15/897-26) s. 9.

369 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Ole Eira og Siri Ravna Eriksen* (jnr. 14/364-11) s. 11–12.

370 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Elina Torikka* (jnr. 15/897-17) s. 8.

371 Finnmarkskommisjonen. *Intervju med Nils Kristian og Ingrid Moeng* (jnr. 15/897-41) s. 9.

372 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Arne Balto* (jnr. 15/897-33) s. 4-5.

373 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragnhild Astrid Boine* (jnr. 15/897-44) s. 8.

våren og gåsejakt ved Goššjohka. Jaktområdene var fordelt og alle hadde sine egne områder.[374]

Om elgjakten fortalte Josef Pettersen Moen at det tidligere var lite elg i Karasjok, men når det kom elg dit, ble det drevet fellesjakt og kjøttet ble fordelt. Dette skjedde lenge før staten begynte å regulere elgjakten.[375] Berit Kirsten Stueng sa at folk har drevet elgjakt «*hele tiden, og spesielt før krigen*».[376] Waldemar Henry Nystad (1924–2017) som i likhet med Stueng er fra kirkestedet, hadde hørt at folk «tjuvjakta» elg.[377] Anders Josefsen Boine sa at det før krigen og evakueringen var lite elg ved Leaibejohka i Tanadalen, men når det var elg der jaktet de på den: «*det er mye kjøtt i en elg, og på den tiden trengte vi mat*».[378] Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937) hadde først sett elg ved Mollešjohka i nyere tid, men hun hadde sett elgspor der tidligere.[379]

I Anárjohkdalen foregikk det ifølge Elina Torikka på 1930-tallet felles elgjakt på tvers av riksgrensen ved Basevuovdi og Angeli, uten at det ble spurt om tillatelse.[380] Nils Kristian Moeng sa at Per Persen Boine jaktet elg på Cáskinjohka og i Ruovdegáldu. Ifølge Moeng kom de første elgene til området på slutten av 1800-tallet, og særlig etter de finske krigene kom det mye elg. Før staten regulerte jakten «*henta dem bare elg*».[381] Arne Balto sa at de hadde jaktet elg siden den kom til dalen, og at det var før elgjakten ble regulert.[382] John Johnsen Boine (f. 1948) fortalte at faren, John Persen Boine, jaktet elg i Mánabaiijohka og Heastajohka. Faren mente at elgen var deres ressurs. Derfor brukte han «*bare å hente elg selv om det kanskje ikke var helt lovlig*».[383]

I *intervju med Nils Ole Anti* fortalte Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984) at familien drev jakt og fangst på gjess og svaner om våren ved bostedet der Iškorasjohka renner ut i Anárjohka og oppover Goššjohka. Den viktigste fangstformen var snarefangst etter ryper. Han drev fangst fra januar til mars og hadde faste fangstplasser 40 km oppover Goššjohka. Hele fangsten ble solgt.[384]

Anders Stueng (1902–1984) drev jordbruk ved kirkestedet og fortalte at han hadde drevet noe rypefangst, og at han solgte alt. Fangsten hadde hatt liten betydning for ham, mens andre nok hadde større utbytte av den. Noen ganger hadde Stueng også vært med på revefangst.[385]

John Georg Fredeng (1926–2010) fra Riidonjárga fortalte at han om vinteren drev rypefangst ved Iškoras, og solgte hele fangsten. Etter krigen hadde han trappet ned rypefangsten og drevet sporadisk revejakt.[386] Også Ole Vuolab (f. 1931) hadde drevet rypefangst og solgt all fangsten. Han hadde for det meste fangstet ved Iškoras og Gámehisávži, og ellers drevet noe revejakt og skutt en ulv på 1950-tallet. På 1960-tallet drev han også med elgjakt i et par år.[387]

7.3.3.6 Fiske i ferskvann

Ferskvannsfiske har vært viktig for befolkningen i Karasjok. Sammen med jakt og fangst, var fiske sentralt i den gamle veidekulturen.[388] Ifølge den sakkyndige feltutredningen har de viktigste artene vært laks, ørret, røye, sik og harr, men det har også vært fisket abbor, lake og gjedde.[389]

Kommisjonen skal ikke utrede rettigheter til fisket i Tanavassdraget. Som det er redegjort for i punkt 1.2.2, har kommisjonen forstått begrensningen slik at den gjelder utredning av mulige fiskerettigheter i de lakseførende delene av vassdraget. Hensikten med fremstillingen i punkt 7.3.3 er imidlertid å redegjøre for den utmarkshøstingen befolkningen i Karasjok har drevet siden grensedragningen i 1751. Laksefisket i den delen av Tanaelvas hovedvassdrag som ligger i Karasjok, i Anárjohka, Kárášjohka og Iešjohka, og i sideelver som Váljohka og Goššjohka, har vært en viktig del av denne høstingen. Fremstillingen av karasjokbefolkningens utmarkshøsting ville derfor vært ufullstendig om den ikke skulle omtale laksefisket.

Som nevnt i punkt 4.1.2, viser rettsreferatet for 1671 at «hehla byen», det vil si hele Ávjovárri-siidaen, brukte lakse-

374 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med John Johnsen Boine* (jnr. 15/897-47) s. 12–13.
375 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Pettersen Moen* (jnr. 15/897-12) s. 7.
376 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Kirsten Stueng* (jnr. 15/897-30) s. 7.
377 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Waldemar Henry Nystad* (jnr. 15/897-24) s. 7.
378 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Josefsen Boine* (jnr. 15/897-6) s. 8.
379 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Alette Eriksen Anti* (jnr. 15/897-26) s. 9.
380 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Elina Torikka* (jnr. 15/897-17) s. 8.
381 Finnmarkskommisjonen. *Intervju med Nils Kristian og Ingrid Moeng* (jnr. 15/897-41) s. 9.
382 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Arne Balto* (jnr. 15/897-33) s. 5.
383 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med John Johnsen Boine* (jnr. 15/897-47) s. 13–14.
384 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Klemet Nils Olsen Iskuras*, jnr. 14/315-53 vedlegg 1 s. 7–8.
385 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Anders Stueng*, jnr. 14/315-53 vedlegg 2 s. 4.
386 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med John Georg Fredeng*, jnr. 14/315-53 vedlegg 3 s. 5.
387 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Ole Vuolab*, jnr. 14/315-53 vedlegg 4 s. 2.
388 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 44–47.
389 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 47.

fisket i Kárášjohka og Iešjohka, «Hwar och en i sitt rum och ställe».[390] Drøyt 150 år senere skriver Keilhau:[391]

> «Da Laxefiskeriet, næst Qvægavlen, er den fornemste Næringskilde for Indvaanerne i Karasjokk, saa fortjene Laxe-Elvene lidt nærmere at omtales. Fra Tana-Fjord gaaer Laxen for det første op igjennem hele Tana-Elv, der Begynder to Mile østenfor Karasjokk Kirkebye. Ved Audagoski, to Mile nedenfor denne Begyndelse, stænges Elven heelt over, og der er et stort Fiskerie, hvori Indvaanerne af Karasjokk deeltage med Stedets egne Beboere, der paa den ene Side ere norske Undersaatter, paa den anden Russiske.
>
> Uagtet Tværstængslet ved Audagoski trænger dog en Mængde Lax igjennem, og gaaer fra Tana-Elven op i Anar-jokk, Karas-jokk og Etj-jokk. I den første drive russiske Finner af Enare-Sogn Fiskeriet ved Jorgastak, hvor de have opført nogle Gammer; de Samme fiske ogsaa i Karasjokk ved Bautajokk-Nialmi (d. e. Bauta-Elvens Munding), sex Mile ovenfor Assi-Bagti; saa høit gaaer nemlig Laxen i Karas-jokk. Indvaanerne af Karasjokk have, som anført, Stængsler ved Assi-Bagti; seent om Høsten lystre de høit oppe i Etj-jokk, hvor Laxen gaaer op til Afjuvara. Tilforn deeltoge ogsaa de omvandrende Fjeldfinner i Laxefiskeriet; nu er det forbeholdt de fastboende alene.»

Også de sakkyndige understreker laksefiskets sentrale plass i den lokale ressursutnyttelsen:[392]

> «Laksefisket har en meget sterk posisjon i alle de store elvedalene (Tana, Kárášjohka, Anárjohka og den lakseførende delen av Iešjohka) og synes sammen med husdyrbruket å ha vært de to viktigste forutsetningene for bosetningen. Denne kombinasjonen er utøvd dels med sommerflytting fra Kirkestedet til lakseplassene og dels som fastboende i smågrender i alle de store elvedalene.»

De sakkyndige poengterer at også det øvrige ferskvannsfisket i Karasjok har vært viktig. Mange fisket til vinterforsyning i ulike innsjøer, og om våren drev folk isfiske. Fisket av ørret og røye var underlagt uformelle regler der bestemte familier hadde egne fiskevann. For å unngå at vannene ble tømt, skulle folk ikke fiske med garn der i mer enn ett døgn.[393] I utredningen om allmenhetens bruk fremholder NINA at innlandsfiske var en viktig matressurs i innlandsbygdene. Her var det «*vanlig at alle hushold var involvert i denne virksomheten*».

Når det gjelder Karasjok, viser NINA til at det i tillegg til laks, ble fisket ørret, harr og sik.[394] NINA omtaler også en undersøkelse fra 1983 der det fremgår at drøyt 12 000 personer bosatt i Finnmark, eller nesten 22 % av fylkets befolkning, løste fiskeravgift, mens bare 6,5 % av Norges befolkning gjorde det. Ved siden av Tana var Karasjok den kommunen i Finnmark med den høyeste andelen av personer som løste fiskeravgift,[395] og dermed formodentlig også blant kommunene med høyest andel lokale fiskere.

Videre opplyser NIKU at laksefiske er «*sentralt*» for alle informantene fra kirkestedet, og at «*for de fleste omfatter bruken både garnplasser og stengselfiske*». Også «*innlandsfisket har … vært omfattende*».[396] I oppsummeringen av forholdene i Karasjokdalen heter det:[397]

> «Laksefisket er like sentralt som for Kirkestedets befolkning med både garnplasser og stengselfiske. I Kárášjohka ble det i tillegg fisket både harr og sik. Innlandsfisket i vatn har også vært meget omfattende med både røye, ørret, sik, abbor og gjedde. Røye ble også kultivert ved å ta den over i ørretvatn som ga raskere vekst.»

Laksefisket i Anárjohka var ifølge NIKU det viktigste husholdningstilskuddet i Anárjohkdalen. Folk fisket med «*alle slags redskaper, også stengsler*». Også innlandsfisket i dalen var omfattende, spesielt av sik. Folk fra dalen fisket også andre steder i kommunen, blant annet i Idjajávri.[398]

Laksefiske har vært viktig også i Tanadalen. I Tanaelvas hovedvassdrag foregikk det notfiske frem til 1960/70-tallet. Stengselfisket i Čulloveaiguoika pågikk frem til 80-tallet. Det har i tillegg vært drevet omfattende innlandsfiske i ulike fiskevann.[399]

I Iešjohkadalen har mye av ressursutnyttelsen til de ulike fjellstueoppsitterne skjedd i de områdene som var forbeholdt fjellstuene. Innlandsfiske ble imidlertid drevet «*til dels meget langt av gårde når dette var mest hensiktsmessig eller nødvendig.*» I Jergul var ressursbruken lik mange av smågrendene i Karasjokdalen og Anárjohkdalen, der laksefisket har vært sentralt. Dagens næringsfiske ved Iešjávri er ifølge de sakkyndige en innovasjon bygd på tradisjon.[400]

Fisket i Tanavassdraget har gått ned de siste tiårene. Fra 1972 til 2015 var gjennomsnittlig fangst i den norske delen av vassdraget 71,8 tonn per år. I 2015 ble det tatt nesten

390 Dag A. Larsen og Kåre Rauø, *Dombok for Torneå Lappmark, Kautokeino, Aviovare, Teno og Utsjok tingsteder, 1639–1725*, 1999, s. 41–42.
391 Balthazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 198–199.
392 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 84. Se også s. 7.
393 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 47.
394 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 25.
395 NINA Op. cit, 2010 s. 53.
396 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 56–57.
397 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 64.
398 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 70.
399 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 75.
400 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 82.

36 tonn laks og snaut 2,3 tonn sjørret på norsk side.[401] Samlet fangst i 2016 var 38,6 tonn. I Gaularvassdraget, som var Norges nest største laksevassdrag dette året, var totalfangsten til sammenlikning 27,2 tonn.[402]

Det meste av fisket i Tanavassdraget skjer i Tana kommune, men også i Karasjok-delen av vassdraget har fisket betydelig omfang. I Kárášjohka ble det i 2015 tatt 4444 kg laks og 37 kg sjøørret, i Geaimmejohka 11 kg laks, i Iešjohka 1477 kg laks og 1 kg sjøørret, i Anárjohka 244 kg laks, i Goššjohka 53 kg laks og 11 kg sjøørret, i Váljohka 177 kg laks og 2 kg sjøørret, og på strekningen fra Levajok fjellstue i Tana kommune til møtepunktet mellom Anárjohka og Kárášjohka 1316 kg laks og 75 kg sjørret.[403] Samlet fangst av laks og sjøørret i Karasjok-delen av Tanavassdraget i 2015 var dermed 7722 kg laks og 126 kg sjøørret, til sammen 7848 kg.

Tilreisende står for en betydelig andel av fisket i hovedvassdraget fra Levajok fjellstue til munningen og i sidelevene i Tana kommune. Derimot står lokale fiskere for mesteparten av fisket i Karasjok-delen. Dette gjelder særlig i Iešjohka og nedre del av Kárášjohka der lokale fiskere sto for mer enn 90 % av den innrapporterte fangsten i perioden 2012 til 2015.[404]

Mens det finnes mye informasjon om laksefisket i Karasjok, er det lite informasjon om innlandfisket. I utredningen om allmennhetens bruk påpeker NINA at det er «*betydelig usikkerhet*» om omfanget av finnmarkingenes innlandsfiske, og at det er «*lite sikker informasjon om områdebruk til innlandsfiske også for tilreisendes bruk*».[405] Noe av grunnen til dette er at finnmarkinger ikke har måttet kjøpe kort for å fiske innlandsfisk i fylket. Det finnes derfor lite statistisk materiale om fiskets omfang, hvor det har foregått og hvem som har utøvd det.

For Karasjok forsterkes dette også av at få fiskevann har vært bortforpaktet. To vann ved Ássebákti var fra 1882 til 1891 bortforpaktet til kirkesanger Mathis Isaksen, og to vann nord for kirkestedet var forpaktet av underlensmand Johnsen fra 1885 til 1889.[406] Senere har blant annet to vann ved Jergul vært forpaktet. Ved finnmarkslovens ikrafttreden i 2006 var det forpaktninger på Ápmelašjávri like sørvest for Jorgástat i Anárjohkdalen; Gussajávri rundt fem km sørøst for Buollánnjárga i Karasjokdalen, Bojobeasjávri vel tre km sør for Jergul og Njáhkájávri nord for Riksvei 92 ved Iešjohka vel 20 km vest for kirkestedet, men de tre førstnevnte er inaktive.[407]

På det *innledende høringsmøtet* viste Per Ove Biti (f. 1942) til at laksefisket både i Karasjokdalen og ellers i kommunen hadde stor betydning for folks livberging (birgejupmi). Det var vanlig å bosette seg der det var gode lakseplasser. Annen fisk ga også et viktig mattilskudd. Det meste av innlandsfisket i Karasjokdalen foregikk innenfor et par mil fra der familiene bodde. Han ga også uttrykk for at myndighetenes reguleringer av fisket hadde hatt uheldige virkninger.[408]

Anna Ragnhild Balto (f. 1950) sa at familiene ved Mollešjohka og Šuoššjávri hadde hatt sine egne områder der de fisket og høstet andre utmarksressurser. Nils Erling Skoglund (f. 1932) fortalte at innlandsfiske med garn var en viktig del av befolkningens birgejupmi i Váljohka-området, men at det lokale fisket har blitt fortrengt, blant annet som følge av EØS-avtalen. Jergul-området hadde ifølge Marit Guttorm Graven (f. 1951) tre røyevann i hennes opppvekst. Hver familie hadde sitt vann og sitt høstingsområde. De dro ikke til andres områder for å høste. Ingrid Moeng (f. 1943) fortalte at folk i Anárjohkdalen fisket før slåttetiden på sensommeren.[409] På møtet kom også Berit Stueng (f. 1929), Ole Georg Balto (f. 1951), Nils Sverre Eriksen (f. 1950), Nils Anders Rasmus (f. 1939) og Nils Dalseng (f. 1947) inn på ulike former for fiske.[410]

I rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Anárjohkdalen* fortalte John Johnsen Boine (f. 1948) om omfattende fiske ved Basevuovdi. De fisket laks i slåttetiden, og ellers sik, abbor og gjedde. Da familien bodde i Ráiti fisket de sik i Ráitejávri. Boine var skeptisk til dagens fiskeforvaltning som han mener virker mot sin hensikt fordi det er for strenge begrensninger på garnfisket. Han fremholdt at folk i dalen tidligere drev omfattende fiske. Fiskeplassene var fordelt mellom familiene og ingen tømte vannene for fisk.[411] Klemet Ole Boine (1936–2016) delte Boines skepsis til dagens garnfiskebegrensninger. Han sa også at dagens restriksjoner på

401 Tanavassdragets fiskeforvaltning, *Fangstrapport for Tanavassdraget, sesong 2015*, Rapport 2016-01 s. 25.

402 SSB, https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/elvefiske/aar/2017-01-27

403 Tanavassdragets fiskeforvaltning, *Fangstrapport for Tanavassdraget, sesong 2015*, Rapport 2016-01 s. 27.

404 Tanavassdragets fiskeforvaltning, *Fangstrapport for Tanavassdraget, sesong 2015*, Rapport 2016-01 s. 24.

405 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 87.

406 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktning av utmarksslåtter i Karasjok*, 5. juli 2019 (jnr. 14/315-153) vedlegg 1 Liste over utmarksslåtter og en del andre forpaktninger i Karasjok kommune s. 3.

407 FeFo, epost til kommisjonen 27. april (jnr. 14/315-134). Se også epost 5. april 2018 (jnr. 14/374-21) vedlegg 3. Njákkajávri er ikke med i oversikten over forpaktede fiskevann i Finnmark på FeFos hjemmesider (http://www.fefo.no/no/fiske/Sider/Forpaktedevann.aspx).

408 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 15. oktober 2015 (jnr. 14/315-28) s. 3–4 og 14–15.

409 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., (jnr. 14/315-28) s. 4–5 (Balto), 5, 13 og 21–22 (Skoglund) og 6 (Graven og Moeng).

410 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., (jnr. 14/315-28) s. 8 (Stueng), 9 (Balto og Eriksen) og 11 (Rasmus og Dalseng).

411 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 7–8, 15 og 16.

motorferdselen har fratatt folk muligheten til å fiske i mange fjellvann der de tidligere skaffet mat for vinteren.[412]

Det ble også fortalt om ferskvannsfiske i Ole Georg Baltos forklaringer om meldingene fra Anárjogaleagi biras og etterkommerne av Berit Olsdatter Balto og Nils J. Balto (punkt 9.2.3.1 og 9.4.3.1). Se også Nils Kristian Baltos forklaring om sistnevnte melding og Kjell Magne Grønnlis forklaring om meldingen fra etterkommere av Johannes J. Balto og Sofie Balto (9.3.3.1).

På høringsmøtet for *Karasjokdalen* sa John Ingvald Dalseng (f. 1946) fra Dálabohki i rundebordsamtalen at folk hadde egne fiskeplasser i elva som naboene respekterte. Når det gjaldt innlandfisket, var fiskvannene ved Njuovččot gjenstand for liknende intern fordeling. Ingen utenfra kom dit for å fiske. På den måten ble det fisk nok til alle. Asbjørn Guttorm (f. 1957) fortalte at dersom vårjakten på ender ikke ga noe resultat, drev de isfiske av harr. Var det lite laks i Kárášjohka etter at isen gikk, var innlandsfiske i fjellvannene en alternativ måte å skaffe mat på. De betalte verken for laksefisket eller annet fiske. Fiskeravgiften ble etter det han han kunne huske ikke innført før på 1970-tallet. Heller ikke Per Ove Biti, John Ingvald Dalseng eller Konrad Thorolf Bjørnback (f. 1946) kunne huske noe om betaling av fiskeravgift på 1960-tallet, men tilreisende fiskere fra Sør-Norge måtte på dette tidspunktet kjøpe fiskekort.[413]

Det ble også fortalt om ferskvannsfiske i forklaringene til Petter Kemi om rettighetsmeldingen fra Bieskkenjárgilisearvi (10.2.3.1), John Ingvald Dalseng om meldingen fra Dálabogi guovlu (10.3.3.1), Per Tor Turi, (10.4.3.1), Paal Arne Sollien (10.5.3.1), Waldemar Grønvold (10.5.3.2), Terje Tretnes (10.7.3.1) og John Nystad (10.9.3.1).

I rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Iešjohkadalen* fortalte Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937) at familien drev garnfiske i Stohpoluoppal, Hálkavárluoppal og Oaivvošluoppal. Broren (Aslak Eriksen) hadde en gamme i Gavdnjavuotna og fisket i Iešjávri. Hun har også selv fisket der, og fortalte at folk fra Mollešjohka også fisket ned til Čorotguoika ved Nedre Mollešjohka. Per Edvard Johnsen (f. 1962) sa at fiske og annen utmarksbruk var grunnlaget for bosettingen ved Mollešjohka. Folk fisket blant annet i Øvre Mollešjohka, Iešjávri og Mollešjávri. Johnsen viste til at flere offentlige rapporter har informasjon om hvor det ble fisket og om at fisket var viktig, blant annet en rapport fra 1976 om næringsfiske i Iešjávri og en rapport fra Finnmarksforskning fra slutten av 1990-tallet. Ifølge Johnsen, som selv drev næringsfiske i Iešjávri fra 1977 til 1997, hadde befolkningen i området en praktisk og uformell intern fordeling av fiskeplasser og -vann.[414]

Karen Marit Paulsen (f. 1937) fra Jergul fortalte at brødrene hadde fisket laks i Iešjohka med garn og stengsler, men aldri slik at elva ble stengt. To lokale vann hadde vært forpaktet av fastboende i området. Elle Márjá Gaup Eriksen (f. 1955) fra Šuoššjávri fortalte om økt brukskonkurranse som følge av utbyggingen av riksvei 92. Myndighetenes restriksjoner hadde begrenset mulighetene til å dra til de lokale fiskevannene. Nils Sverre Eriksen (f. 1950) fra Nedre Mollešjohka fremholdt at det ikke bare var folk som bodde ved Iešjohka som fisket laks der. Også folk fra kirkestedet drev laksefiske på strekningen mellom Iešjohgorži og Ássebákti.[415]

Det ble også fortalt om ferskvannsfiske i Marit Sofie Holmestrands, Nils Sverre Eriksens og Ánne Márjá Biti Nordslettas (videointervju) forklaringer om meldingen fra Iešjotsearvi og Iešjávri og omegn utmarkslag (punkt 11.2.3.1). Se også Mart Sofie Holmestrands og Hans Ingvald Hansens forklaringer om meldingen fra familien Hansen, Holmestrand og Mienna (11.3.3.1), Inger Eline Eriksens forklaring om meldingen fra familien Eriksen/Eira (11.4.3.1), Alf Kristian Eriksens forklaring om meldingen fra familien Gaup Eriksen (11.5.3.1), Per Edvard og Eirik Johnsen om meldingen fra Johnsen-familien (11.6.3.1) og Marit Kirsten Guttorm Gravens forklaring om meldingen fra etterkommerne etter Klemet Johannesen Guttorm (11.12.3.1).

På høringsmøtet for *Tanadalen og kirkestedet* sa Nils Anders Rasmus (f. 1939) at de som bodde ved Váljohka fisket både til egen husholdning og for salg. Hans egen familie hadde ikke bare fisket i nærområdene, men også andre steder i Karasjok og i Porsanger, Tana og Lebesby. Ved Váljohka hadde mange hatt sine egne innlandsvann der de fisket, og det foregikk et utstrakt laksefiske i Váljohka. Det ble også fisket i vannene i Tanadalen, og i Tanaelva. Myndighetenes fiskerireguleringer og praktisering av motorferdsellovgivningen har imidlertid ifølge Rasmus langt på vei fratatt folk mulighetene til å fiske. Han fremholdt også at finske myndigheter har for stor innflytelse på laksefisket i Tanavassdraget.[416]

Nils Erling Skoglund (f. 1932) fra Váljohka ga uttrykk for mye av det samme som Rasmus. Han mener at fiskerestriksjonene har ført til så stor gjeddebestand at bestandene av laks og ørret er truet. Ifølge Skoglund foregikk det tidligere et utstrakt notfiske i Tanaelva, der folk hadde faste notfiske-

412 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., (jnr. 14/315-55) s. 8.

413 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 7. og 8. juni 2016 (jnr. 14/355-62) s. 5 og 20 (Dalseng), 6 og 20 (Guttorm), 16 (Biti) og 20 (Bjørnback).

414 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 23. og 24. august 2016 (jnr. 14/315-76) s. 5, 6 og 22 (Eriksen Anti) og s. 10–12, 24–25, 26 og 29–30 (Johnsen).

415 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 19–20 og 39 (Paulsen) og 37 (Gaup Eriksen og Eriksen).

416 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 11. og 12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 7–9, 12, 13, 19–20, 30, 36–37 og 37–38.

steder. Dette har tatt slutt på grunn av dagens lovverk.[417] Lillian Kemi (f. 1941) fra Rávdojoka fortalte at folk her hadde drevet garnfiske i vannene ved Idjavuopmi og Jeagilvárri. Fisket foregikk både i de nærmeste vannene, og lenger unna bostedet. Ifølge Alida Norvang (f. 1958) fra Biessavu i Tanadalen fisket folk blant annet i Gimešjávri. Særlig før slåttetiden ble det fisket mye i vannene, slik at de hadde fisk til slåttefolket.

Skoglund kom også inn på fisket i Váljohka-området i sin partsforklaring for Valjok biras (punkt 12.2.3.1). Se ellers Anders Josefsen Boines forklaring om rettighetsmeldingen fra etterkommerne etter Josef J., Klemet J., Ivar J. og Anne K. J. Boine (12.3.3.1), og Margit R. Eriksen Opgårds forklaring, som gjelder en melding i Iešjohkadalen (11.9.3.1).

Waldemar Henry Nystad (1924–2017) fortalte i *bevissikringsintervju* 3. september 2015 at familien hadde hatt sommerplass ved Buollánnjárga i Karasjokdalen og fisket laks med not og stang. Fisket ble opprinnelig drevet som fellesfiske ved at folk fisket etter tur. Etter hvert ble dette avløst av fiske knyttet til personer. Han hadde som gutt vært med faren for å fiske i Geaimmejávri om våren og høsten og også fisket andre steder, blant annet i Liidnebeahcanguoika.[418] Også Josef Pettersen Moen (f. 1927) fortalte at laksefisket tidligere ble drevet som fellesfiske med not. I intervju 8. juli 2015 sa han at lokalbefolkningen forvaltet elva selv, og at de som hadde sommerboplass ved Ássebákti fisket i Iešjohka og de som hadde sommerboplass i Buollánnjárga fisket i Kárášjohka. Etter at han i 1961 hadde flyttet til Jávrrášmuotkkenjárga, hadde han tidvis drevet innlandsfiske i Idjajávri, der blant annet bestefaren hadde fisket mye tidligere.[419]

Berit Kirsten Stueng (f. 1929) fortalte 17. september 2015 at faren deltok i fellesfisket etter laks i Iešjohka. Det ga så stort utbytte at familien ikke trengte å fiske i fjellvannene etter innlandsfisk, som ellers var viktig for mange i Karasjokdalen.[420] Nils Johnsen (f. 1935) fra Bieskkenjárga sa at de om høsten fisket i ukevis i fjellvannene, og at både dette fisket og fisket i Kárášjohka var viktig. Ifølge Johnsen brukte alle i bygda fiskevannene uten noen fordeling mellom familiene. Notfiske etter laks i elva pågikk hele sommeren fra faste fiskeplasser og ble ofte drevet i fellesskap. De spurte aldri om tillatelse til å fiske, men fisket sjelden i Iešjohka.[421]

Når det ellers gjelder Karasjokdalen, sa Fridtjof Berglund (f. 1936) 13. september 2017 at han har fisket laks ved Gohppe siden barndommen, og at han har en fast fiskeplass ved Gohpegoatnjil. Folk fra dalen har alltid respektert at dette er hans fiskeplass, men ikke de han betegnet som «tomteeierne» fra bygda. Han føler seg fortrengt av disse fiskerne, og fortalte ellers at det tidligere hadde vært en viktig felles fiskeplass for folk i dalen ved Oahcesainjárga.[422]

Anders Josefsen Boine (f. 1931) fra Leaibejohka i Tanadalen fortalte i intervju 11. september 2015 at fiskevannene var fordelt mellom familiene. De som bodde i Geahtaveadji fisket i Gimešjávri og Njukčaluoppal, og Boines familie fisket i Šaldejávri. Sikfisket var viktigst og holdt liv i mange familier. På den tiden var det lite laks som gikk opp i Váljohka fordi det ble fisket mye ved munningen. Nå har laksefisket her tatt seg opp. Det samme gjelder i Tanaelva, der det tidligere ble tatt ut mye laks ved stengselfiske i de nedre delene av elva.[423]

Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937), som også deltok i rundebordsamtalen under høringsmøtet for Iešjohkadalen, sa i intervju 17. september 2015 at fiske etter ørret, harr, lake, gjedde og sik var et viktig mattilskudd i Øvre Mollešjohka. Fisken ble saltet og lagret i tønner. Befolkningen forvaltet fisket selv uten statlig innblanding. De drev ikke garnfiske når de ulike artene hadde gytetid, og betalte ikke for fiskekort. Hun fortalte at de som bodde i Nedre Mollešjohka hadde samme levesett, og blant annet fisket i Gásadat og Oaivvošluoppal.[424]

Anders Ole Eira (f. 1937) og Siri Ravna Eriksen (f. 1947) er søsken og fortalte 14. juli 2017 at innlandsfiske av ørret, harr og røye var viktig både til eget hushold og som salgs- og byttevare. Fisket foregikk både i elver og i innsjøer, i hovedsak fra isen gikk om våren og frem til ettersommeren. Det var vanlig at de ulike familiene hadde faste fiskeplasser. Dette ble respektert. De senere årene har brukskonkurransen fra tilreisende økt betraktelig.[425]

Elina Torikka (f. 1929) fortalte 8. juli 2015 at ingen hadde faste fiskeplasser ved Angeli/Basevuovdi, men at folk på begge sider av Anárjohka drev garnfiske straks isen var gått. Fisket pågikk helt til høsten. Ifølge Torikka ble det

417 Finnmarkskommisjonen, Op. cit (jnr. 14/315-77) s. 9–10, 17–18 og 41 (Skoglund), 14–15 og 15–16 (Kemi) og 19 (Nordvang).

418 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Waldemar Henry Nystad* (jnr. 15/897-24) s. 6.

419 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Pettersen Moen* (jnr. 15/897-12) s. 7–8.

420 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Kirsten Stueng* (jnr. 15/897-30) s. 6.

421 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Johnsen*, (jnr. 15/897-37) s. 6–7.

422 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Fridtjof Berglund* (jnr. 14/343-13) s. 10–11.

423 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Josefsen Boine* (jnr. 15/897-6) s. 7.

424 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Alette Eriksen Anti* (jnr. 15/897-26) s. 8–9 og 10.

425 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Ole Eira og Siri Ravna Eriksen* (jnr. 14/364-11) s. 10–11.

på slutten av 1930-tallet innført forbud mot høstfiske etter laks, men det ble ikke håndhevet.[426] Nils Kristian Moeng (f. 1936) ble intervjuet 17. juli 2015 sammen med kona Ingrid (f. 1943). Han fortalte at fisket i elva var et av sommergjøremålene i dalen. De som hadde garn drev felles fiske og fordelte fangsten mellom seg. Ifølge Nils Kristian forvaltet lokalbefolkningen selv fisket. Ingrid flyttet på slutten av 1950-tallet til Jorggástat. Hun sa at her hadde hver familie faste garnfiskeplasser.[427]

Arne Balto (1941–2018) fortalte 17. juli 2015 at de i Goššjohka fisket mat til slåttefolket, og at de i Mánalašjávri fisket laks og sik. De bestemte selv når de kunne fiske, og spurte ingen om lov.[428] Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) fortalte 15. juni 2016 at de om sommeren fisket med stang og not i Iškorasjohka og Anárjohka. De ulike husholdene hadde faste garnfiskeplasser, men hun kunne ikke huske at det var faste plasser for annet fiske. Folk forvaltet fisket uavhengig av lover og regler.[429]

John Johnsen Boine (f. 1948) som også deltok i rundebordsamtalen på høringsmøtet for Anárjohkdalen, sa 16. juni 2016 at fisket var en del av folks livberging (birgejupmi). Ved Basevuovdi fisket de sik, abbor, harr, gjedde og laks. Laks var først og fremst slåttemat, fordi den ikke holdt seg så lenge. Siken var den viktigste matfisken. Den ble saltet og varte hele vinteren. De fisket mest med garn, men også med oter, og de fisket sik med not i Ráitejávri.[430]

Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984) sa i *intervju med Nils Ole Anti* at stangfisket i Anárjohka ikke var fordelt. Derimot var områder for notfiske fordelt mellom familiene i dalen. Notfisket foregikk i felleskap fra slutten av juni til slutten av august. Det omfattet fiske etter laks, harr, sik og ørret, men fisket ble forbudt etter andre verdenskrig og tok slutt. Han fisket også gjedde, abbor og ørret med garn i Julkajávri og Gállájávri. Vannene lå 15–20 km fra Iškorasjohkas utløp i Anárjohka der han bodde og også drev med garnfiske. Alt fisket var til eget hushold.[431]

Anders Stueng (1902–1984) fortalte at han frem til 1939 hadde vært med på organisert notfiske etter laks i Iešjohka og Kárášjohka fra slutten av juni og noen uker fremover.[432]

John Georg Fredeng (1926–2010) sa at han drev garnfiske etter sik, gjedde, abbor, harr, røye og ørret både alene og sammen med andre i Idjajávri og Iešjávri. Han hadde også hatt garnplasser i Kárášjohka ved Riidonjárga og ved Ássebákti, og vært med på organisert notfiske i Iešjohka fra Jergul og nedover og i Kárášjohka. Notfisket pågikk fra slutten av juni til noe ut i august, men med opphold under slåttonna i slutten av juli. Fisket var beregnet på laks. Garnfisket gjaldt også ferskvannsfisk som ørret, sik, harr, gjedde, røye og abbor. Fisken ble brukt i eget hushold.[433]

Også Ole Vuolab (f. 1931) fortalte at han hadde deltatt i organisert notfiske i Anárjohka og garnfiske i Goššjohka og Anárjohka. De fisket mest laks, men han hadde frem til 1960-tallet også drevet garnfiske etter blant annet ørret, sik og harr i ulike fjellvann.[434]

7.3.3.7 Andre former for utmarkshøsting (multer og andre bær, sennagress, reinlav)

Når det gjelder annen utmarkshøsting, er særlig plukking av multer, og tidligere også skjæring av sennagress og høsting av reinlav, sentralt. Også denne bruken går langt tilbake i tid. Keilhau forteller at de under besøket hos reindriftssamene sør for Iškoras i 1828 fikk servert et måltid som «*sluttede med en – Glace, som var frosen Reenmelk blandet med Krækebær*»:[435]

> «Reenmelken er, som bekjendt; meget feed og har en ganske guul Farve, hvilken, hist og her tingeret af Krækebærrenes mørk-viinrøde eller næsten violette Saft, tager sig meget godt ud for Øiet; hvad Smagen angaaer, da er Virkningen af disse Bær (af Empetrum nigrum) heller ikke for den ilde.»

Keilhau beskriver også bruken av sennagress, som er en særskilt art av myrgress: «*Komagerne ere et Slags Halvstøvler hvori Finnerne bruge en egen Art langt og blødt vel tørret Myrgræs (Senner, Suinex, af Carex ampullacea), som de vikle omkring Foden i stedetfor Strømper*».[436]

Bærplukking, særlig av multer, har fortsatt betydning i Karasjok der mange steder har gode forekomster. I utredningen om allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark uttaler NINA:[437]

426 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Elina Torikka* (jnr. 15/897-17) s. 8.
427 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Kristian og Ingrid Moeng* (jnr. 15/897-41) s. 8 og 9.
428 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Arne Balto* (jnr. 15/897-33) s. 5.
429 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragnhild Astrid Boine* (jnr. 15/897-44) s. 8.
430 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med John Johnsen Boine* (jnr. 15/897-47) s. 11, 12 og 14.
431 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Klemet Nils Olsen Iskuras*, jnr. 14/315-53 vedlegg 1 s. 6–7.
432 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Anders Stueng*, jnr. 14/315-53 vedlegg 2 s. 3.
433 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med John Georg Fredeng*, jnr. 14/315-53 vedlegg 3 s. 4–5.
434 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med John Georg Fredeng*, jnr. 14/315-53 vedlegg 4 s. 1–2.
435 Baltazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 205–206.
436 Keilhau, Op. cit., 1831 s. 185–186.
437 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 29.

> «Bærsanking har lenge spilt en betydelig rolle i bruken av utmarka. I første rekke gjelder dette multer, men i en del fjordsstrøk var krekling vel så viktige. Tyttebær og blåbær ble også mye høstet. Multehøsten var en uvurderlig ernærings- og vitaminkilde, og ble etter hvert også en av de fremste måtene å skaffe seg kontanter på. I første del av forrige århundret gjaldt det siste især for kommunene Porsanger, Lebesby, Nesseby og Sør-Varanger, mens mulighetene var mindre i innlandskommunene som følge av dårlige kommunikasjoner.»

Når det gjelder sennagress, viser NINA til en utredning fra 2009 der det fremgår at av et utvalg på 300 personer fra Kautokeino er det «*nesten to av tre som oppgir at de skjærer sennegras til skotøy*», og at dette særlig er utbredt blant reindriftssamene.[438] Selv om dette gjelder Kautokeino, kan det tyde på at sennagress fortsatt har betydning også i Karasjok, i alle fall innen reindriften. Reinlav var tidligere viktig som dyrefôr for de fastboende. For eksempel ble det i 1917 høstet 242 tonn reinlav i Karasjok.[439] Bruken har i dag neppe praktisk betydning.

Også NIKUs feltutredning viser at bær, sennagress og reinlav har vært viktig for folk i Karasjok. Ifølge de sakkyndige plukket alle informantene fra kirkestedet multer over til dels store områder. Alle høstet sennagress og de fleste høstet reinlav.[440] Også i Karasjokdalen ble det plukket multer over store områder. Plukkingen var viktig for alle informantene og kunne «*gi kontantinntekter som var avgjørende for livberging resten av året*». Videre høstet alle informantene sennagress, og flere av dem plukket blåbær, tyttebær og krøkebær og høstet reinlav.[441]

Også i Anárjohkdalen foregikk multeplukkingen over store områder og ga viktig inntekt. Det ble også plukket tyttebær, blåbær og krøkebær. Reinlav ble brukt til dyrefôr og folk skar sennagress.[442] I Tanadalen hadde alle familiene sine sennagressområder, mens multeplukkingen i stor grad foregikk i felles områder for de ulike bygdene. En informant forteller også om høsting av reinlav.[443] Når det gjelder Iešjohkadalen, har alle informantene fortalt om multeplukking og flere om skjæring av sennagress og høsting av reinlav. I oppsummeringen uttaler de sakkyndige at dagens multeplukking ved Iešjávri synes å være «*en innovasjon bygd på tradisjon*».[444]

Av utredningen fremgår det at torv også her har vært brukt som bygningsmateriale. For eksempel er det opplyst at de første bygningene i Dálabohki i Karasjokdalen var enkle torvgammer. Derimot synes ikke de lokale torvressursene å ha vært brukt til brensel.[445]

Flere av informantene på det *innledende høringsmøtet* viste til at bærplukking og annen høsting hadde hatt stor betydning. Per Ove Biti (f. 1942) fortalte at folk fra Bieskkenjárga og oppover Karasjokdalen i tillegg til annen utmarksbruk levde av å selge multer. Multemyrene var internt fordelt av lokalbefolkningen. Nils Dalseng fra Dálabohki bekreftet Bitis opplysninger.[446]

Anna Ragnhild Balto (f. 1950) sa at da hun vokste opp i Mollešjohka plukket familien multer for salg og sanket reinlav. Kvinnene skar sennagress. De ulike familiene hadde egne områder for multeplukking, høsting av reinlav og skjæring av sennagress. Alle i nærområdet respekterte dette. Etter at folk fikk traktor, ble det imidlertid økt konkurranse om multene fra folk som bodde andre steder. Ingrid Moeng (f. 1943) sa at de to familiene som i hennes barndom bodde i Basevuovdi sanket reinlav som tileggsfôr og skar sennagress. Familien plukket multer i Ruovdegáldu dit de dro med hest. Bærene var både til eget hushold og for salg. Folk hadde egne høstingsområder for multer og reinlav. Nils Erling Skoglund (f. 1932) fortalte om bærplukking i Váljohka-området. Han var bekymret for at det ikke lenger er noen unge å se på multemyrene.[447]

På høringsmøtet for *Anárjohkdalen* sa John Johnsen Boine (f. 1948) i rundebordsamtalen at folk fra dalen plukket både multer, blåbær og tyttebær. Multemyrene ble fordelt internt. Alle visste «*hvilke områder som hørte til hvem og de hadde gjensidig respekt for dette*». Derfor hadde familien hans fortsatt å plukke ved Basevuovdi, også etter at de flyttet til Máreveadji. Også folk fra finsk side av grensen ved Basevuovdi plukket multer på norsk side. De på norsk side høstet derimot ikke i Finland. Det ble også akspert at folk fra kirkestedet kom på multebærturer i Anárjohkdalen.[448]

Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) understreket at også kvinnene i dalen plukket bær. Folk kjørte til multemyrene uten å spørre noen om lov eller søke om tillatelser. Hun fortalte at områdene ned mot Anárjohka hadde vært fredet

438 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 40.
439 Det Statistiske Centralbyrå, *Jordbrukstellingen i Norge, 1. januar 1918.* Annet hefte, 1921 s. 39.
440 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 57.
441 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s 65. Se også tabell 11 på s. 62.
442 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 69 og 70. Se også tabell 11 på s. 68.
443 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 74–75.
444 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 81 og 82.
445 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 52 og 90.
446 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 15. oktober 2015 (jnr. 14/315-28) s. 3–4 (Biti) og 11 (Dalseng).
447 Finnmarkskommisjonen, Op. cit, (jnr. 14/315-28) s. 4–5 (Balto), 6 og 21 (Moeng), og 13 (Skoglund).
448 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 3, 7 og 15.

mot reinbeite fordi området var forbeholdt fastboende, blant annet til høsting av reinlav. Klemet Ole Boine (1936–2016) sa at det tidligere var vanlig at de fastboende sanket reinlav som fôr til husdyrene og at bær var blant de ressursene folk måtte hente fra utmarka for å klare seg. Han bekreftet opplysningene om intern fordeling av høstingsområder for reinlav og multer, og sa at folk forvaltet områdene selv uten statlig innblanding.[449]

Når det gjelder informasjon om ulike typer høsting, særlig av multer og andre bær, men også av reinlav og sennagress, i forklaringene om de ulike rettighetsmeldingene, kan det vises til forklaringene fra Kjell Magne Grønnli, Olaug Larsson og Ole Georg, Karl Edvard og Nils Kristian Balto om meldingen fra Anárjogaleagi biras (pkt. 9.2.3.1). Se også Grønnlis forklaring om meldingen fra etterkommerne av Johannes J. og Sofie Balto (9.3.3.1) og Ole Georg Baltos forklaring om meldingen fra etterkommerne av Berit O. og Nils J. Balto (9.4.3.1).

Per Ove Biti (f. 1942) fortalte i rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Karasjokdalen* at folk ved Beaivvašgieddi og andre steder i dalen hadde myrer som de anså som sine og der de plukket multer. John Ingvald Dalseng (f. 1946) sa at multemyrene ved Dálabohki var fordelt mellom folk, og at hans familie hadde hatt myrer ved Ástevárri, der det ikke var brukskonkurranse. Områdene var fordelt slik at det var nok til alle, både multer og andre ressurser. Konrad Thorolf Bjørnback (f. 1946) fortalte at de som bodde ved Bieskkenjárga plukket multer, skar sennagress og sanket reinlav. De tok også det de trengte av andre ressurser fra naturen. Per Tor Turi (f. 1953) sa at både fastboende og reineiere med tilhold i dalen om vinteren utnyttet reinlavressursene.[450]

Det ble også fortalt om bærplukking, skjæring av sennagress og høsting av reinlav i flere av forklaringene til rettighetsmeldingene. Se forklaringene fra Petter Kemi om Bieskkenjárgilisearvi (punkt 10.2.3.1), Nils og John Ingvald Dalseng om Dálabogi guovlu (10.3.3.1), Waldemar Grønvold (10.5.3.2), Terje Tretnes (10.7.3.1) og John Nystad (10.9.3.1).

I rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Ieŝjohkadalen* sa Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937) at de hadde sanket mye reinlav til husdyrfôr ved Jeagilčorru og mellom elvene. De skar sennagress ved Mollešjohka, Lássejonniitu, Návlesaijeaggi, Ánnešjohka og Gárdin. De plukket mye multer, som de fylte i tønner og kokte, og tyttebær, blåbær og krøkebær. Husstandene hadde faste multeområder på myrene som tilhørte fjellstuene, men de plukket også andre steder. Ifølge Per Edvard Johnsen (f. 1962) var multeplukking en del av grunnlaget for bosettingen i Nedre Mollešjohka. Områdene ble brukt aktivt særlig av de to husstandene som ikke fikk lønn av staten for å drive fjellstue. Multemyrer og annen ressursbruk var gjenstand for en praktisk og uformell fordeling. Ifølge Johnsen gjør tilgangen til multer og andre utmarksressurser at folk kommer til Mollešjohka i dag, men det ikke så mange at de hindrer den tradisjonelle bruken i området.[451]

Karen Marit Paulsen (f. 1937) fra Jergul sa det var multemyrer både sør og nord for Ieŝjohka, men de lå så langt unna at folk fra Jergul ikke dro dit før folk begynte å kjøre traktor. Folk plukket på de myrene som var der, men myrene ble ikke ansett å tilhøre bestemte familier. Elle Márjá Gaup Eriksen (f. 1955) bor i Šuoššjávri og sa at lokalbefolkningen har blitt fortrengt fra sine tradisjonelle multemyrer fordi områdene har blitt lettere tilgjengelig for tilreisende. Marit Guttorm Graven (f. 1951) viste til at etter at kjøretøyene kom, begynte fremmede å komme til multemyrene og fjellvannene. Tidligere var områdene brukt av de lokale som hadde uskrevne regler om hvem som skulle plukke multer hvor og hvor de skulle skjære sennagress.[452]

Marit Sofie Holmestrand, Nils Sverre Eriksen og Ánne Márjá Biti Nordsletta (i videoopptak) fortalte om multeplukking og annen høsting i sine forklaringer om meldingen fra Ieŝjotsearvi og Ieŝjávri og omegn utmarkslag (punkt 11.2.3.1). Se også Marit Sofie Holmestrand om meldingen fra familien Hansen, Holmestrand og Mienna (11.3.3.1), Inger Eline og Nils Sverre Eriksen om meldingen fra familien Eriksen/Eira (11.4.3.1), Nils Rolf og Per Edvard Johnsen om meldingen fra Johnsen-familien (11.6.3.1) og Marit Guttorm Graven om meldingen fra etterkommerne av Klemet Johannensen Guttorm (11.12.3.1).

På høringsmøtet for *Tanadalen og kirkestedet* fortalte Nils Anders Rasmus (f. 1939) at folk skar sennagress og sanket reinlav, og at multer var en viktig salgsvare. På 1940- og 50-tallet ble det fraktet mye multer med hest fra Luostevuopmi til Váljohka. Det ble også plukket andre steder, men streng praktisering av motorferdselloven har gjort at folk ikke lenger kan plukke for salg selv om de har gjort det i mange slektsledd. Ifølge Rasmus hadde folk hver sine myrer der de plukket. Mange av myrene fikk navn etter de som hadde rett til å plukke der. Nils Erling Skoglund (f. 1932) sa for sin del at multemyrene ikke var veldig strengt fordelt mellom familiene, men at det mer var slik at dit man kom, kunne man plukke. Han var imidlertid enig med Rasmus i at for strenge

449 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55) s. 10, 11, 15 og 16 (Ragnhild Astrid) og 10–11, 12 og 16 (Klemet).

450 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 7. og 8. juni 2016 (jnr. 14/315-62) s. 5 (Biti og Dalseng), 8 (Bjørnback) og 20 (Turi).

451 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 23. og 24. august 2016 (jnr. 14/315-76) s. 4–7 (Eriksen Anti), 10–12, 26, 29–30 og 39–40 (Johnsen).

452 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 19 og 25–26 (Paulsen), 37 (Gaup Eriksen) og 38 (Graven).

restriksjoner på motorferdselen er et reelt hinder for folks muligheter til å plukke multer.[453]

Lillian Kemi (f. 1941) sa at det var nødvendig å plukke multer. De plukket også blåbær og dro med hest til Jeagilvárri der folk hadde egne reinlavteiger som var merket slik at andre ikke høstet der. Alida Nordvang (f. 1958) sa at de tidligere dro på multebærturer med de letteste traktorene og hengerne. Dersom de passerte en myr der ingen plukket, stanset de og plukket. Ellen Sofie Laiti (f. 1950) fra Váljohka sa at det her var myrer der bestemte familer plukket, og at dette ble respektert. Lokalbefolkningen plukket ikke multer der de så andre plukket.[454]

For øvrig fortalte Nils Erling Skoglund om multeplukking og annen høsting også i sin forklaring om rettighetsmeldingen fra Valjok biras (punkt 12.2.3.1). Se også forklaringene til Anders Josefsen Boine og Alida Nordvang om meldingen fra etterkommerne etter Josef J., Klemet J., Iver J. og Anne K. J. Boine (12.3.3.1) og Kåre Theodorsen (12.4.3.1), samt Margit R. Eriksen Opgårds forklaring som gjelder områdene ved Mollešjohka (11.9.3.1).

Waldemar Henry Nystad (1924–2017) fortalte i *bevissikringsintervju* 3. september 2015 at folk dro med hest fra kirkestedet til myrene ved Iškoras for å plukke multer. Selv hadde han plukket multer både der og ved Njárgasaš og Sávkadas. Så lenge folk hadde utmarkslåtter var det imidlertid ikke så mange som plukket multer fordi de måtte prioritere slåttearbeidet.[455]

Josef Pettersen Moen (f. 1927) sa 8. juli 2015 at folk før krigen stort sett plukket multer til eget bruk, men at de plukket mer når frysemulighetene ble bedre. Da plukket både hans familie og mange andre multer ved Njárgasaš. Multeplukkingen var ikke regulert. Folk plukket også blåbær og tyttebær.[456] Berit Kirsten Stueng (f. 1929) fortalte 17. september 2015 at moren hadde vært en flittig multeplukker, og at hun for det meste plukket i Dákteroavvi. Stueng ga ellers uttrykk for at folk på den tiden respekterte andres bruk, og ikke dro dit de visste at andre høstet.[457]

Ifølge Anders Josefsen Boine (f. 1931) var multeplukking en viktig del av folks livberging også i Tanadalen. Boine er oppvokst i Leaibejohka mellom Váljohka og kirkestedet og fortalte i intervju 11. september 2015 at alle familiene hadde sine faste myrer. Hans families myrer lå i området fra Leaibejohka og mot Sávkadasjohka. Før andre verdenskrig var det ingen andre som plukket multer der, men dette hadde endret seg etter at folk fikk biler og andre motorkjøretøy. Han fortalte at moren hadde skåret sennagress ved Sávkadasjohka som hun solgte.[458]

Nils Johnsen (f. 1935) fortalte 3. september 2015 at folk fra hele Karasjokdalen plukket multer ved Šuolggajávri. Også området ved Vuccoljávri har vært brukt og brukes til bærplukking. Ifølge Johnsen var det tidligere god tilgang til multer og andre bær. Det var lite konkurranse om bærene og plukkingen hadde foregått fritt.[459] Fridtjof Berglund (f. 1936) sa 13. september 2017 at det var gode multeplasser ved Rávnná-Lemetjeaggi (Sohkkarjeaggi) og Námmálattu der faren hadde et par forpaktninger, og hvor de også skar sennagress.[460]

Ifølge Berit Alette Eriksen Anti i intervju 17. september 2015 plukket de multer ved Iešjávri, både innenfor og utenfor det området som var forbeholdt fjellstua ved Øvre Mollešjohka. Jussájeaggi og områdene ved de mindre vannene som elva renner gjennom («luobbal'ene»), var hovedområdet for plukkingen.[461] Søsknene Anders Ole Eira (f. 1937) og Siri Ravna Eriksen (f. 1947) fortalte 14. juli 2017 at familien, som flyttet fra Øvre til Nedre Mollešjohka i 1950, plukket multer i Iešjároaivvuš og Gásadat, og ved Čorotjávri og Sáltebuolža, også etter at de flyttet til Nedre Mollešjohka. Multeplukkingen foregikk i nærområdene i gode multeår, men de dro lenger i dårlige år. De hadde også plukket tyttebær og blåbær og skåret sennagress.[462]

Om forholdene ved Basevuovdi i Anárjohkdalen sa Elina Torikka (f. 1929) 8. juli 2015 at folk plukket multer på begge sider av Anárjohka/riksgrensen, og at ingen nektet dem å gjøre dette.[463] Ingrid Moeng (f. 1943) fortalte 17. juli 2015 om intern fordeling av bærplasser ved Láttotnjárga.[464] Samme dag fortalte Arne Balto (1941–2018) om multeplukking ved

453 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra* høringsmøte, 11. og 12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 7–8, 9, 11, 12, 13, 33 og 40 (Rasmus) og 13 og 32 (Skoglund).

454 Finnmarkskommisjonen, Op. cit, (jnr. 14/315-77) s. 14–15 (Kemi), 19 og 33 (Nordvang) og 20–21 (Laiti).

455 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Waldemar Henry Nystad*, (jnr. 15/897-24) s. 6 og 7.

456 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Pettersen Moen*, (jnr. 15/897-12) s. 8.

457 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Kirsten Stueng*, (jnr. 15/897-30) s. 7.

458 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Josefsen Boine*, (jnr. 15/897-6) s. 7 og 8.

459 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Johnsen*, (jnr. 15/897-37) s. 7.

460 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Fridtjof Berglund* (jnr. 14/343-13) s. 11–12.

461 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Alette Eriksen Anti*, (jnr. 15/897-26) s. 9.

462 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Ole Eira og Siri Ravna Eriksen* (jnr. 14/364-11) s. 10, 11 og 13.

463 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Elina Torikka*, (jnr. 15/897-17) s. 8.

464 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Kristian og Ingrid Moeng*, (jnr. 15/897-41) s. 8.

Máreveaileahki.[465] Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) sa 15. juni 2016 at hun var 12 år gammel da hun første gang plukket multer for salg. Da dro de med hest til Njoammelčearru, men vanligvis plukket de på de nærmeste myrene. De plukket også tyttebær.[466] Samme dag fortalte John Johnsen Boine (f. 1948) at familien hans hadde plukket multer for salg og dro på multebærturer med hest, og etter hvert med traktor. De fortsatte å plukke på de samme myrene også etter at de hadde flyttet fra Basevouvdi til Máreveadji, fordi de mente at myrene ved Máreveadji hørte til de som opprinnelig bodde der.[467]

Om reinlavhøstingen er det ellers både på kommisjonens høringsmøter og i intervjuene vist til at reindriftssamene holdt flokkene sine unna de områdene der de fastboende sanket reinlav, og at flere slike områder var fredet mot reindrift. Se det som i punkt 7.3.3.3 er referert fra utsagnene til Anna Ragnhild Balto under det innledende høringsmøtet, Klemet Ole Boine under høringsmøtet for Anárjohkdalen og intervju med Berit Kirsten Stueng. Se også det som der er gjengitt om høsting av reinlav fra intervjuene med Waldemar Henry Nystad, Berit Kirsten Stueng og Nils Johnsen.

Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984) har fortalt til *Nils Ole Anti* at han hadde høstet reinlav 20 kilometer fra bostedet og at familien hadde skåret sennagress til eget bruk og for salg ved Mánalašjávri, der familien hadde fått utmålt en teig. De hadde også skåret torv ved bostedet i Anárjohkdalen og på seterplassen ved Galmmatskáidegeahči, vel en mil fra bostedet. Torven ble brukt til å lage gammer på seterplassen. Familien plukket også tyttebær, blåbær og multer til eget bruk. Etter 1945 plukket de også noe multer for salg. Hvert år sanket de også 20–30 egg til eget hushold. Dette foregikk i to-tre uker fra slutten av mai på elvenesene i Anárjohka, vel en mil oppover elva fra bostedet. De sanket også dun til eget bruk i perioden før fuglene la egg.[468]

Anders Stueng (1902–1984) fra kirkestedet sa at han hadde hentet reinlav ved Dákteroavvi og Jeagelvárri. I de to siste generasjonene før Stueng ble intervjuet på 1970-tallet, hadde familien skåret sennagress til eget bruk på egen eiendom og ved familiens utmarksslåtter ved Ássebákti. Han hadde også plukket tyttebær, blåbær og multer til eget bruk. Multer hadde han plukket siden 1919 vest for Dákteroavvi og øst for Jeagilvárri, men han hadde ikke sanket egg og dun.[469]

Heller ikke John G. Fredeng (1926–2010) hadde sanket egg og dun. Derimot hadde han plukket tyttebær og blåbær til eget bruk, og multer både til eget bruk og for salg. De myrene han benyttet lå i hovedsak ved Iškoras, men også ved Idjajávri. Familien hadde også skåret sennagress ved Iškoras til eget bruk i de to foregående generasjonene, men selv sluttet han med det på 1950-tallet. Fredeng hadde ikke brukt torv som brensel, men faren gjorde det før andre verdenskrig.[470]

Ole Vuolab (f. 1931) sa i intervju med Anti at han plukker multer i området ned mot Iškoras og at han i gode år kan selge en del. Familien hadde også skåret sennagress de to siste generasjonene, både på egen eiendom og utenfor denne i Gámehisávži.[471]

7.3.3.8 Byggverk i utmark

Det har i Finnmark vært vanlig å oppføre gammer og andre enkle byggverk i utmark for at de skulle være utgangspunkt for utmarkshøsting. Dette har også vært tilfellet i Karasjok.

I utredningen om allmennhetens bruk viser NINA til at snarefangst av ryper både i Karasjok og ellers i Indre Finnmark ofte foregikk «*langt inne på vidda, og det ble overnattet i egne jaktgammer eller i flyttsamenes gammer*».[472] Utredningen har også mer generell informasjon om bruk av gammer og liknende byggverk i forbindelse med fiske, jakt og bærplukking. Blant annet fremgår det at det etter hvert ble vanlig å ombygge gammer og overnattingsbuer til enkle hytter.[473]

Av NIKUs feltutredning for Karasjok fremgår det at fire av fem informanter med tilhørighet til kirkestedet hadde gammer der de overnattet i forbindelse med høsting av utmarksressursene.[474] Også i Anárjohkdalen ble gammer brukt i forbindelse med fangst og annen ressursbruk.[475] Det samme gjelder Tanadalen. En informant sier at gammene her «*ble brukt av både familien og andre etter behov*» og at det var «*vanlig tenkning at når man brukte et område så var det naturlig at man måtte sette opp en gamme der*». Samtlige fem informanter fra Iešjohkadalen har fortalt om gammer og næringshytter i utmarka.[476] I Karasjokdalen gjelder dette to

465 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Arne Balto*, (jnr. 15/897-33) s. 4–5.

466 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragnhild Astrid Boine*, (jnr. 15/897-44) s. 8.

467 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med John Johnsen Boine* (jnr. 15/897-47) s. 13 og 14.

468 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Klemet Nils Olsen Iskuras*, jnr. 14/315-53 vedlegg 1, s. 1 (reinlav), 2 (blåbær og tyttebær), 3 (multer, egg og dun) og 4 (torv og sennagress).

469 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Anders Stueng*, jnr. 14/315-53 vedlegg 2, s. 1 (reinlav) og 2 (sennagress og bær).

470 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med John Georg Fredeng*, jnr. 14/315-53 vedlegg 3, s. 2–3.

471 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Ole Vuolab*, jnr. 14/315-53 vedlegg 4, s. 1.

472 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark,* 2010 s. 21.

473 NINA, Op cit., 2010 blant annet s. 25, 31–32, 36 og 82.

474 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 57, jf. også s. 55 og tabell 9 på s. 56.

475 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 70. Se også tabell 11 på s. 68.

476 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 74–75 (Tanadalen) og 81 (Iešjohkadalen).

av fire. Det var her mindre bruk av gammer enn andre steder. De sakkyndige antar at dette skyldes at det ikke i samme grad var nødvendig med gammer for å utnytte utmarksressursene.[477]

Av dagens byggverk i utmarka i Karasjok, er det særlig reindriftens gjeterhytter som kan knyttes direkte til næringsrelatert utmarksbruk. Det har imidlertid fra 1960-tallet vært en økning i antall hytter og fritidsboliger i utmarka. I januar 2012 var det ifølge NIKU 115 hytter på FeFo-forvaltet grunn i Karasjok. 66 av disse hyttene (57,4 %) hadde eiere bosatt i Karasjok. Av de 49 hyttene som hadde eiere fra andre kommuner, hadde 32 eiere med bosted i Finnmark, hvorav de fleste hadde postadresse i Lakselv og Alta (12 eiere hvert sted).[478]

I 2017 hadde FeFo 115 aktive festekontrakter for hytter i Karasjok der det ble betalt årlig festeavgift. For én av hyttene inngikk også et naust i forpaktningen. Det ble også betalt årlig avgift for 15 næringshytter, to oppsynshytter og ett naust. Dette året var det dermed 133 aktive festekontrakter for hytter og liknende byggverk i Karasjok. I tillegg var det i 2017 registrert 37 næringshytter der det ikke ble betalt årlig avgift. 18 av disse er gjeterhytter for reindriften.[479]

Det totale antallet byggverk i utmark i Karasjok er noe usikkert. Før 1965 var det ikke et krav at hyttetomter på den usolgte grunnen skulle festes bort.[480] Det finnes derfor ingen fullgod oversikt over antall hytter og liknende byggverk fra tiden før festeordningen ble satt i system. I tillegg er det en del hytter på privat grunn. Ifølge arealplanen for 2005–2015 hadde Karasjok kommune sju hytteområder. Fire ligger på privat grunn i området fra Buollánnjárga til Ássebákti i Karasjokdalen. Ett ligger dels på privat grunn og dels på FeFo-grunn ved Idjajávri og to ligger på FeFo-grunn, ett i Iešjohkadalen 21 km fra kirkestedet, og ett i Tanadalen 66 km fra kirkestedet.[481]

På kommisjonens *innledende høringsmøte* sa Per Ove Biti (f. 1942) at det i Karasjokdalen ikke hadde vært vanlig å dra veldig langt for å utnytte utmarksressursene. Bieskkenjárgafolket hadde imidlertid hatt en fangsthytte/-gamme ved Skáiddejávri som tilhørte Kemi-familien. Somby-familien hadde en gamme ved Vuccol, om lag to mil fra Bieskkenjárga. Nils Erling Skoglund (f. 1932) fra Váljohka uttrykte misnøye med at lokalbefolkningen ikke lenger får lov til å restaurere og sette opp gammer i sine tradisjonelle bruksområder. Anna Ragnhild Balto (f. 1950) sa at folk hadde gammer ved Šuoššjávri, men at dette var mindre vanlig ved Mollešjohka. Marit Guttorm Graven (f. 1951) fra Jergul sa at de hadde hatt en liten gamme («buvri») ved vannet i deres område. Bestefaren hadde hatt to buvrier, en ved fiskevannet og en ved utmarksslåtta.[482]

Under rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Anárjohkdalen* fortalte Klemet Ole Boine (1936–2016) at han i 1953 hadde bygget en gamme øst for Iškoras. Den brukte han under snarefangst og annen høsting. Faren hadde en slåttegamme ved Čáhppesjohka. Også mange andre hadde gammer ved Iškoras der de drev slåttebruk og snarefangst. De fleste gammene har nå falt ned. Han ønsker at gammene kan restaureres og igjen komme til nytte både for ham og andre under bærplukking, jakt og annen høsting. Det er imidlertid vanskelig å få tillatelse til dette, blant annet fordi de ikke har papirer som dokumenterer deres tidligere bruk av områdene. Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) fortalte at bestefaren hadde en gamme ved Mássuorbmi, men i dag er bare tuftene synlige.[483]

Det ble også fortalt om gammer i partsforklaringene til Kjell Magne Grønnli om meldingen fra etterkommere av Johannes J. og Sofie Balto (punkt 9.3.2.1) og Nils Kristian Balto om meldingen fra etterkommere av Berit O. og Nils J. Balto (9.4.3.1).

Gammer var ikke et tema i rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Karasjokdalen*, men Konrad Bjørnback og Petter Kemi fortalte om gammebruk da de forklarte seg om meldingen fra Bieskkenjárgilisearvi (10.3.2.1). Se også Per Tor Turi (10.4.3.1), Paal Arne Sollien (10.5.3.1), Knut Frode Berg (10.6.3.1), Terje Tretnes (10.7.3.1) og John Nystad (10.9.3.1).

Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937) sa i rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Iešjohkadalen* at familien hadde en gamme ved Ceakkoguoika der faren drev garnfiske. Broren (Aslak Eriksen) hadde en gamme ved Gavdnjavuotna i Iešjávri der han fisket og drev fangst. Nils Anders Nilsen Eira (f. 1943) er oppvokst i Jergul og fortalte om en gamme ved Gáldojohka. De har også gamme i området rundt Mollešjohka og Mollešjávrrit, der de er om høsten.[484]

Det kom også frem informasjon om gammer i forklaringene til Marit Sofie Holmestrand og Ánne Márjá Biti

477 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 64–65. Se også tabell 11 på s. 62.

478 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 159.

479 FeFo, e-post til kommisjonen 5. april 2018 (jnr. 14/374-21) vedlegg 1 og 2. FeFo opplyser at man ikke har full oversikt over antall reindriftshytter i Karasjok fordi det ikke har vært utstedt kontrakter for alle hyttene.

480 NOU 1993: 34 s. 509. Se også NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 36.

481 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 158.

482 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 15. oktober 2015 (jnr. 14/315-28) s. 3–4 (Biti), 5 (Skoglund og Balto) og 6 (Graven).

483 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 12–13, 14 og 17 (Klemet Ole Boine) og s. 15 (Ragnhild Astrid Boine).

484 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 23. og 24. august 2016 (jnr. 14/315-76), s. 5 (Eriksen Anti) og 7–8 og 20–21 (Nilsen Eira).

Nordsletta (i videoopptak) om meldingen fra Ieš̆jotsearvi og Ieš̆jávri og omegn utmarkslag (punkt 11.2.3.1) og i Holmestrands forklaring om meldingen fra familien Hansen, Holmestrand og Mienna (11.3.3.1). Se også forklaringene til Inger Eline Eriksen (11.4.3.1), Nils Rolf Johnsen (11.6.3.1) og Marit Guttorm Graven (11.12.3.1).

På høringsmøtet for *Tanadalen og kirkestedet* sa Nils Anders Rasmus (f. 1939) at det tidligere var fire torvgammer ved Baišvuopmi, men at folk ikke får tillatelse til å vedlikeholde gammene. Det var også flere fjøsgammer i området som folk ikke får tillatelse til å reparere eller dra til med motorkjøretøy. Han fortalte også om en gamme på nedsiden av Hoaššir der folk sanket reinlav og plukket multer. Nils Erling Skoglund (f. 1932) sa at faren hadde en gamme i Vuovdavárluoppal. Det var også andre gammer i Tanadalen, blant annet ved Govdajohka, i øvre Váljohka og ved Faggejohka. Gammene ble brukt under rypejakt og annen utmarksbruk. I likhet med Rasmus var han misfornøyd med at lokalbefolkningen ikke lenger får lov til å reparere gammene. Derimot hadde ifølge Skoglund tre nordmenn fått bygge gammer i området.[485]

Skoglund kom også i sin partsforklaring for Valjok biras inn på gammebruken i Tanadalen (punkt 12.2.3.1). Det samme gjorde Anders Josefsen Boine i sin forklaring om meldingen fra etterkommerne etter Josef J., Klemet J., Iver J. og Anne K. J. Boine (12.3.3.1). Byggverk i utmark var også blant temaene i Kåre Theodorsens forklaring (12.4.3.1) og i Margit R. Eriksen Opgårds forklaring angående sin rettighetsmelding i Mollešjohka-området (11.9.3.1).

Josef Pettersen Moen (f. 1927) er oppvokst i Niitonjárga. Han sa i intervju 8. juli 2015 at familien drev slåttebruk ved Idjajávri. Da bodde de i et hus som ikke tilhørte dem. Bestefaren hadde en gamme i Gilpečoalbmi. Området der den sto er i dag privateid, men ikke av deres familie. Familien hadde også en gamme ved Doalpovárjohka som de bodde i når de slo høy. Tuftene er fremdeles synlige.[486] Waldemar Henry Nystad (1924–2017) fra kirkestedet fortalte 3. september 2015 at hans familie ikke hadde brukt gammer i forbindelse med utmarkshøstingen.[487]

Nils Johnsen (f. 1935) ble også intervjuet 3. september 2015. Han fortalte at familien bodde i Beskán-áddjás gamme når de fisket i og drev slåttebruk ved Skáiddejávri. Gammen var satt opp i 1886 og står fortsatt.[488] Fridtjof Berglund (f. 1936) fortalte at faren hadde satt opp en gamme ved Gohppe i 1937–1938, og at han selv har satt opp en gamme der i 1995. Ifølge Berglund har staten krevd at den nyeste gammen fjernes, men han har ikke etterkommet kravet og har nå fremmet krav for kommisjonen om eiendomsrett til begge gammene, jf. punkt 10.8.4.2. Familien hadde også hatt gamme og stall i Rávnná-Lemetjeaggi, men byggverkene er i dag så vidt synlige.[489]

Anders Josefsen Boine (f. 1931) fortalte 11. september 2011 at familien hadde gamme ved Šaldejávri. Også mange andre fra Tanadalen hadde gammer, både her og andre steder, blant annet i Suolobeaskáidi. Gammene ble blant annet brukt under høstingen av utmarksslåttene, men etter hvert har gammene forfalt og Boine sa at «*det hadde blitt et sant leven*» å gjenreise dem.[490]

I intervju 14. juli 2017 fortalte søsknene Anders Ole Eira (f. 1937) og Siri Ravna Eriksen (f. 1947) fra Mollešjohka at familien hadde hatt en gamme ved Ieš̆jároaivvuš, og senere et bedre byggverk, som ble brukt og brukes i forbindelse med fiske og multeplukking.[491]

Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) sa 15. juni 2016 at farens familie hadde hatt en gamme ved Mássuorbmi i Anárjohkdalen. Den ble brukt i forbindelse med utmarkslåtten, men hun trodde den var falt sammen på 1950-tallet. I alle fall brukte de den ikke når de plukket multer i området.[492] John Johnsen Boine (f. 1948) fortalte samme dag at familien hadde et byggverk («gámpá») på sommerboplassen ved munningen av Skiehččanjohka i Anárjohkdalen over grensen til Kautokeino. Han trodde ikke de hadde papirer på byggverket. Når de drev fangst, bodde de i lávvuer, men tidvis også i gammer. Balto-familien hadde en gamme ved Spierkojohnjálbmi.[493]

Av *Nils Ole Antis intervjuer* fremgår det at Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984) sa at familien hadde en gamme ved Galmmatskáidegeahči vel en mil fra bostedet ved Iškorasjohkas utløp i Anárjohka. Han hadde også en jakthytte ved Spierkojohnjálbmi, 40 km oppover Goššjohka.[494]

485 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11. og 12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 7–8, 9 og 11 (Rasmus) og 9–10 (Skoglund).

486 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Pettersen Moen*, (jnr. 15/897-12) s. 7.

487 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Waldemar Henry Nystad*, (jnr. 15/897-24) s. 6.

488 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Johnsen*, (jnr. 15/897-37) s. 6.

489 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Fridtjof Berglund* (jnr. 14/343-13) s. 9–10 og 12.

490 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Josefsen Boine* (jnr. 15/897-6) s. 8.

491 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Ole Eira og Siri Ravna Eriksen* (jnr. 14/364-11) s. 10 og 11.

492 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragnhild Astrid Boine*, (jnr. 15/897-44) s. 9.

493 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med John Johnsen Boine*, (jnr. 15/897-47) s. 11 og 13.

494 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Klemet Nils Olsen Iskuras*, jnr. 14/315-53 vedlegg 1 s. 1 og 8.

7.3.3.9 Samlet vurdering av lokalbefolkningens bruk etter 1751

Utredningene fra NIKU og NINA, andre skriftlige kilder, kommisjonens bevissikringsintervjuer og høringsmøter, og forklaringene til parter og interesserepresentanter viser at karasjokbefolkningens utmarksbruk har vært *omfattende og intensiv* i hele perioden etter 1751.

Reindriften har involvert mange personer, fra 300–400 på 1800-tallet til rundt 700 i dag. Reintallet har bortsett fra i de første tiårene etter grensesperringen i 1852 da det lå rundt 15 000, og etter andre verdenskrig da det var 13 000, siden 1850-tallet vært minst 25 000 og ofte langt høyere.

Bortsett fra områder som har blitt oppdyrket, bebygd eller utbygd på andre måter, har alt tilgjengelig areal i Karasjok vært benyttet. En del områder i furuskogen og rundt fjellstuene og kirkestedet har vært fredet mot reinbeite, men disse områdene ble brukt som reinbeite lenge før de første fredningene i 1857. Ettersom fredningsforskriften av 2009 ikke viderefører noen av de tidligere fredningene, har dessuten de tidligere fredede områdene igjen blitt lovlig beiteareal, så fremt de kan anses som «*fjellet og annen utmarksstrekning*», jf. reindriftsloven § 19.

Det kan derfor konstateres at reindriftssamenes utmarksbruk i Karasjok har vært mer enn tilstrekkelig i innhold og omfang til å være potensielt rettsstiftende, enten temaet for vurderingen er deres andel i en felles lokal rett, eller i en alminnelig reindriftsrett. Samtidig har det vært tett kontakt mellom reindriftsamene og den øvrige lokalbefolkningen. Det dreier seg om en felles bruk som kan gi grunnlag for en felles rett for de to gruppene. At forholdet ikke er like tett som før, er en følge av at den gjensidige avhengigheten mellom reindrifssamer og fastboende ikke lenger er avgjørende for befolkningens livberging, og kan ikke endre dette utgangspunktet.

Utgangspunktet endres heller ikke av at reindriftens bruk av Karasjok ikke har pågått hele året, men fra det tidspunktet reinflokkene flyttes inn i Karasjok i september/oktober, og frem til vårflyttingen i april/mai, eller av at staten har lovregulert ulike sider av reindriftsutøvelsen.

Fremstillingen foran viser at også bufehold og beite- og slåttebruk var spredt over store områder og involverte mange av husholdningene i kommunen. En del beiting foregikk på egen grunn, men dyrene beitet også i utmark, og slåttebruken hadde lenge et stort omfang. I løpet av de siste 50–60 årene har den tidligere bruksstrukturen, som involverte mange enheter med få husdyr, endret seg til å omfatte færre enheter med flere dyr. Videre har slåttebruken tatt slutt. Dette endrer imidlertid ikke at den jordbruksrelaterte utmarksbruken i Karasjok fra 1751 og frem mot vår tid har hatt et omfang og et innhold som ikke bare er tilstrekkelig til å opprettholde en tidligere etablert rettighet, men også til å etablere seg som en rettighet dersom bruken etter 1751 vurderes isolert.

Bruken av trevirke har også hatt stort omfang. Furuskogen har blant annet vært brukt til bygningsmaterialer, og det har vært hogd bjørkeskog til brensel og andre formål. Dette er trolig årsaken til at folk i Karasjok knapt har benyttet torv som brensel,[495] og viser at skogen var en viktig ressurs for befolkningen. I dag er behovet mindre, men i 2016 var det 98 utviste vedteiger på den FeFo-forvaltede grunnen i Karasjok. Fra disse ble det tatt ut 372 m^3 ved. Med dette ligger Karasjok på femteplass av finnmarkskommunene både i antall utvisninger og hogstvolum.[496]

Også jakt, fangst og fiske og annen utmarkshøsting, så som multeplukking, skjæring av sennagress og høsting av reinlav har hatt stor betydning. Samlet tilsvarer bruken i alle fall det som ville vært naturlig for innehaveren av en kollektiv bruksrett i et lignende område. Bruken er ikke like viktig for folks livsopphold som før, men den viderefører den opprinnelige utmarksbruken i Ávjovárri-siidaen og er fortsatt viktig. Også i dag betegnes bruken med begrepet «birgejupmi». Den sakkyndige feltutredningen gjengir følgende beskrivelse av begrepet:[497]

> «**Birgejupmi**, det at man klarer seg eller at man har tilstrekkelig til sitt livsopphold. Begrepet er knyttet til økonomisk mangesysleri, samiske kombinasjonsnæringer og selvforsyning. [...] (Det er) fortsatt [...] viktig at man kan **birget** (klare seg). Det at man kan hente mat for livsopphold fra sitt miljø henger sammen med **birgejupmi**. Variasjonen i matvaner henger sammen med tilgangen på ressurser. For at alle i respektive samiske lokalsamfunn skal kunne oppnå **birgejupmi** så har man av tradisjon [...] organisert og regulert tilgangen til og fordelingen av ressursene.»

På veidesamfunnets tid var siidaområdet grunnlaget for livbergingen for de som tilhørte siidaen. Det fantes ingen «innmark» og derfor heller ingen «utmark». Beskrivelsene foran viser at også etter at jordbruket hadde gjort sitt inntog, var ressursene fra områdene utenfor gårdens innmark avgjørende for livsgrunnlaget (birgejupmi). Dette har stått ved lag helt inn i nyere tid. Geir Hågvar har gitt følgende karakteristikk av bruken av ressursområdene i Indre Finnmark:[498]

---

495 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 90.

496 Fylkesmannen i Finnmark, Landbruksavdelinga, Seksjon Skogbruk, *Finnmarksskogbruket 2016*, s. 10. I tillegg ble det hogd anslagsvis 300 m^3 på privat grunn i Karasjok.

497 NIKU Oppdragsrapport 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, s. 82 med videre henvisning til Elina Helander, *Samiska rättsuppfatninger* [i] Juridica Lapponica 30, 2004 s. 58.

498 Geir Hågvar, *Den samiske rettsdannelse i Indre-Finnmark*, Bd. 2, Diedut nr. 1/2014 s. 156.

> «Vi ser at denne samiske rettshelhet er annerledes enn i bondesamfunnet, som med gårdsbruket og innmarken som et sentrum strekker seg ut i en periferi av utmark og almenninger. (...).
>
> De fastboende i Finnmark støtter seg til flere samtidige eller suksessive naturgrunnlag, der den dyrkede innmark gjennomgående har mindre betydning enn i det norske bondesamfunnet. Disse trekk preger da også rettsdannelsen, som hos samene inneholder flere og mer likeverdige komponenter.»

Kommisjonen anser det klart at lokalbefolkningens bruk av utmarka i Karasjok har tilstrekkelig *innhold og omfang* til å være potensielt rettsstiftende. Det gjør dessuten bildet enda klarere at bruken viderefører en bruk som var påbegynt lenge før Ávjovárri/Karasjok ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751, og som da var veletablert. Kommisjonen har i punkt 7.3.2.3 lagt til grunn at bruken tilsvarer en rådighetsutøvelse som man i dag ville betegnet som en «eiendomsrett».

Det har etter 1751 ikke vært noe avbrudd i lokalbefolkningens bruk. Som fremholdt i punkt 7.3.2.1, hadde Ávjovárri/Karasjok vært bebodd i mange hundre år da området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751. Både Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller, datidens tingbøker og andre samtidige skrifter, viser at befolkningen i all hovedsak var samisk. Folketallet var ikke stort, og var også lavt i årene etter 1751. På grunnlag av skattelistene er det beregnet at området i 1769 hadde 89 innbyggere, og 296 i 1799.[499] I sin reiseskildring fra 1828 skriver Keilhau at ifølge «*Folketællingen af 1825 udgjorde Indbyggerne [på kirkestedet] 17 Huusholdninger, og vare i alt 70 Personer. Til Kirken sognede dessuden 246 omvandrende Fjeldfinner, og af Fastboende ved Tana 25 Individer*». Om bosettingen ved kirkestedet skriver han:[500]

> «Stedet blev allerførst beboet for noget over hundrede Aar siden, da nogle Qvæner nedsatte sig her, for at leve av Qvægavl og Laxefiskeri. De blandede sig med de omvandrende Fjeldfinner, af hvilke nogle, formodentlig de fattigste, Tid efter anden ogsaa fæstede fast Bopæl, og begyndte at leve som Qvænerne; de bleve snart talrigere end disse, og nu anseer man i Almindelighed hele Folkemængden som Fjeldfinder, uagtet de Ingen Rensdyr have.»

I 1865 var folketallet 588. Tallet økte til 849 i 1910 og til 1087 i 1930, 1691 i 1950, 2530 i 1970 og 2859 i 2001, men har senere gått litt ned. 1. januar 2019 hadde Karasjok 2673 innbyggere.[501]

Det må tas høyde for at Karasjok etter 1751 kan ha hatt noe større befolkning enn hva tallene viser. De tallene som er beregnet ut fra skattelistene frem til 1799 er trolig minimumstall, jf. punkt 7.3.2.1. Også senere tall kan være usikre, blant annet fordi før 1875 ble prestegjeldene brukt som administrative enheter for folketellingene, og ikke herreds-/kommunegrensene. I tillegg kan det skape usikkerhet at Karasjoks nåværende grenser ble fastsatt på 1930-tallet.

Et særtrekk ved bosettingsmønsteret er at mye av befolkningen har vært bosatt nær kirkestedet. Mellom 1865 og 1900 var stort sett «*langt over halvparten av den fastboende befolkningen i Karasjok samlet rundt kirkestedet*». Ellers var bosettingen «*konsentrert langs elvene, ned Tanadalen, oppover Anárjohkdalen, Karasjokdalen og langs bielvene Bávttajohka og Iešjohka*.» I 1865 var 86,9 % (100 av 115 hushold) lokalisert ved eller nær kirkestedet. Den tilsvarende andelen var 69,2 % i 1939 (119 av 172) og 65,3 % i 1959 (164 av 251).[502]

I Tanadalen økte antall hushold fra 10 i 1865 til 14 i 1900, 23 i 1939 og 44 i 1959. I Karasjokdalen økte antallet fra tre i 1865 til 25 i 1900, før det gikk ned til 10 i 1939 og opp til 16 i 1959. Anárjohkdalen hadde i 1865 ett hushold, 22 i 1900, 11 i 1939 og 14 i 1959. Iešjohkadalen og området østover mot Idjajávri hadde en økning fra ett i 1865 til to i 1900, ni i 1939 og 15 i 1959.[503]

Tiden etter 1960 har vært preget av fraflytting fra elvedalene og befolkningskonsentrasjon ved kirkestedet. Som nevnt i punkt 3.2, bodde 2361 av Karasjoks 2645 innbyggere i 1980 (89,3 %) på og ved kirkestedet på et område som utgjør rundt 285 km^2 eller vel 5 % av kommunens totalareal på 5453 km^2.[504] I 2001 hadde andelen økt til 94,3 % (2696 av 2859). Tanadalen hadde da 69 innbyggere (2,4 %), Iešjohkadalen og områdene mot Idjajávri 37 (1,4 %), Karasjokdalen 26 (0,9 %) og Anárjohkdalen åtte (0,3 %). I tillegg kommer 23 personer uten oppgitt bosted.[505]

Endringene i bosettingsmønsteret har sammenheng med utviklingen innen kommunikasjoner og jordbruk. Elvene

499 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Karasjok 1559-2001*, 3. juli 2017 (jnr. 14/315-113) s. 22 (tabell).

500 Baltazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 196–197.

501 NIKU Oppdragsrapport 10/2013, s. 31 og *Folkemengde og befolkningsendringar*, oppdatert 22. februar 2019. (https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkemengde/aar-per-1-januar/#relatert-tabell-1).

502 NIKU Oppdragsrapport 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, s. 31 og 32 (tabell).

503 NIKU Oppdragsrapport 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, s. 32 og s. 38-40 (tabeller). Se også Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Karasjok 1559-2001*, 3. juli 2017 (jnr. 14/315-113) s. 29–20 (tabeller).

504 Statistisk Sentralbyrå, *Folke- og boligtelling 1980, Kommunehefte for 2021 Karasjok*, tabell 22, s. 31.

505 Statistisk Sentralbyrå, *Folke- og boligtelling 2001, Kárášjohka/Karasjok*, tabell 28, s. 51.

var lenge en naturlig ferdselsåre, og innmarka hadde liten betydning for jordbruket så lenge utmarka ga størstedelen av dyreføret. Etter 1945 ble flesteparten av de avsidesliggende småbrukene nedlagt, og det ble etablert større jordbruksenheter nærmere kirkestedet. Samtidig flyttet folk til kirkestedet og nærliggende områder fra steder uten veiforbindelse, så som Bávttajohka, Beaivvašgieddi, Dálabohki og Gorvá i Karasjokdalen.[506]

Selv om bosettingen i Karasjok har vært konsentrert rundt kirkestedet, har imidlertid både Aslak Mattis N. Eira, som er en av reindriftens interesserepresentanter, og Laila Somby Sandvik, som er representant for fastboende utmarksbrukere, understreket at også den fastboende befolkningens utmarksbruk har foregått over hele kommunen, jf. punkt 7.2.7.2 og 7.2.7.5.

Blant de forholdene som har bidratt til å spre de fastboendes utmarksbruk geografisk, er at det var vanlig at de som ikke drev reindrift hadde vinterboplass ved kirkestedet og sommerboplass andre steder, blant annet vestover mot Ássebákti og Buollánnjárga og nordover mot Sieiddejávri ved Idjajávri. Andre hadde sommerboplasser i Tanadalen mot Váljohka og i Anárjohkdalen mot Jorggástat. Bruken av sommerboplasser avtok etter 1945, men pågikk flere steder til 1960-tallet.[507]

Videre har bruken av gammer og andre enkle byggverk i utmark i forbindelse med utmarkshøstingen bidratt til at ressursbruken har foregått over store områder. Utsagnene fra høringsmøtene og bevissikringsintervjuene gjengitt i punkt 7.3.3.8 viser at befolkningens utmarksbruk har manifestert seg gjennom gammebruken, som i tillegg til å ha spredd utmarksbruken geografisk også var en viktig forutsetning for den lokale utmarksbruken.

I dag er utkantbygdene stort sett fraflyttet, men områdene brukes fortsatt av etterkommerne av de tidligere beboerne. Dette gjelder blant annet i Karasjokdalen og Anárjohkdalen, der flere fraflyttede gårdsbruk brukes som utgangspunkt for eierfamilienes utmarksbruk, og hvor det er viktig for disse å videreføre den tradisjonelle utmarkshøstingen.[508]

Ytterligere et forhold som har opprettholdt spredningen av utmarksbruken, er at det også i kommunens utkanter lenge var vanlig å holde bufe og høste fôr i utmarka. Slåttene var spredt over mye av kommunen.[509] Slåttebruken har tatt slutt, men utmarka brukes ennå som sauebeite, jf. punkt 7.3.3.3. I hele perioden etter 1751 har det også foregått annen utmarksbruk i betydelig omfang over store deler av Karasjok, blant annet hogst til brensel og andre formål, multeplukking, fiske, jakt på og fangst av småvilt, og etter hvert elgjakt, jf. punkt 7.3.3.4 til 7.3.3.8.

I NIKUs feltutredning er det uttalt at følgende beskrivelse som gjelder Karasjokdalen, er dekkende også for utmarksbruken i mesteparten av kommunen for øvrig:[510]

> «Den karrige naturen gjorde at alle bosetningene i elvedalen hadde relativt store ressursområder som de hadde en uskreven disposisjonsrett til. Der hentet de sitt utkomme ved siden av jordbruk og reindrift. Dette innbefattet bærressurser som multebær, tyttebær og blåbær, fisk fra fiskevatna og elva, jaktbar små- og storvilt, brensel, fôr til husdyrene fra utslåtter, sennagress, reinlav, utmarksbeite for husdyrene om sommeren og høsten, og beiteområder for rein om vinteren.»

Utmarksbruken har med andre ord pågått *kontinuerlig* også fra 1751 da Ávjovárri/Karasjok ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon og frem til i dag. Bruken har omfattet alle utnyttbare utmarksområder, og lokalbefolkningen har frem til i dag utnyttet ressursene i samsvar med det som har vært naturlig ut fra ressurstilgangen og forholdene for øvrig. Bruken har derfor i tillegg til å ha hatt tilstrekkelig innhold og omfang også hatt tilstrekkelig varighet og sammenheng til å være potensielt rettsstiftende, også om vurderingsperioden begrenses til årene etter 1751.

Det er etter dette ingen tvil om at befolkningen i Karasjok frem til i dag har utøvd en bruk som tilsier at den opprinnelige retten til kommunens «fellesområder» i utgangspunktet er i behold. Et annet spørsmålet er imidlertid om denne retten i dag kan karakteriseres som en kollektiv bruksrett av mer eller mindre eksklusiv art eller som en kollektiv eiendomsrett.

Fordi bruken har omfattet de bruksmåtene som det har vært aktuelt å utnytte, synes det i alle fall i utgangspunktet nærliggende å sammenlikne bruken med en grunneiers bruk. I Svartskog-saken oppsummerer Høyesterett lokalbefolkningens rettsstiftende bruk slik:[511]

506 NIKU Oppdragsrapport 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, s. 30-31 med videre henvisninger blant annet til Hans Prestbakmo, *Bruken av utmarksressurser i Finnmark i dette århundret*, [i] NOU 1994: 21 s. 186 flg, Amund Helland, *Norges land og folk bd. III*, 1906 s. 332 og Hans Guttorm, *Tradisjonell næringsutvikling i Karasjok*, i Gudrun Eriksen (red.), Innføring i lokalkunnskap, 1989 s. 3.

507 NIKU Oppdragsrapport 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, s. 49–52. Se også s. 83.

508 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 65 (Karasjokdalen) og 70 (Anárjohkdalen).

509 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 bl.a. s. 39–40, 47, 49, 50, 64, 70, 75 og 82. Se også Finnmarkskommisjonen, *Forpaktning av utmarksslåtter i Karasjok*, 5. juli 2019 (jnr. 14/315-153).

510 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 82, sitert etter John Ingvald Dalseng, *Bruk og rettsoppfatninger i Dálabohki*, 2012.

511 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1244.

> "I stikkords form preges bruken av kontinuitet, at den har vært altomfattende og intensiv, og av fleksibilitet. Kravet både til brukens omfang og varighet for erverv av eiendomsrett er etter dette oppfylt."

Denne beskrivelsen kan med hensyn til kontinuitet og fleksibilitet anses dekkende også for lokalbefolkningens bruk av utmarka i Karasjok. Bruken har dessuten omfattet de bruksmåtene det til enhver tid har vært aktuelt å utnytte. Den fremstår derfor også som altomfattende.

Ut fra beskrivelsen i underpunktene foran taler videre mye for at bruken – også om hele feltet vurderes samlet – i intensitet er sammenliknbar med lokalbefolkningens bruk av Svartskogen. Dette var et langt mindre område enn den FeFo-forvaltede grunnen i Karasjok, men bruken av Svartskogen lå neppe ned mot den nedre grensen for å oppfylle kravet til bruksintensitet. Vurderingen av intensiteten må dessuten skje med utgangspunkt i hvilken bruk det er naturlig at en kollektiv grunneier ville ha utøvd av et tilsvarende stort utmarksområde.

Spørsmålet om karasjokbefolkningen med grunnlag i utøvd bruk etter 1751 har i behold den retten som da var etablert, eller har etablert kollektiv eier- eller bruksrettigheter til området, beror imidlertid ikke bare på den bruken befolkningen selv har utøvd. Det må også ses hen til *andres bruk* og *statens disposisjoner*. Videre må det vurderes om den lokale bruken har hatt grunnlag i en *rettsoppfatning* som korresponderer med en kollektiv eiendomsrett eller en kollektiv bruksrett. Det må herunder vurderes *hvilken betydning statens disposisjoner* har for dagens rettighetsforhold, og om disposisjonene har virket inn på de lokale rettsoppfatningene på en måte som har gjort at den opprinnelige lokale retten har endret karakter, eller falt bort.

7.3.4 Andre gruppers bruk

7.3.4.1 Innledning

Den dominerende brukeren av et område kan bli ansett som eier av eller innehaver av en særlig bruksrett til området, også om andre har brukt området slik at de kan ha bruksrettigheter der. Som hovedregel vil eksisterende bruksrettigheter i et område være i behold også om området skulle få en (ny) eier. Videre kan bruksrettigheter erverves med grunnlag i langvarig bruk også etter at eiendomsretten til området ble etablert. Den alminnelige reindriftsretten og den allmenningsrettslige retten til bufebeite er eksempler på rettigheter som gjelder uavhengig av grunneierretten, og uavhengig av om rettighetene ble ervervet før eller etter at eiendomsretten til området ble etablert.

Andres bruk av og mulige rettigheter til utmarksressursene i Karasjok er derfor ikke i seg selv til hinder for at lokalbefolkningen eller grupper av lokalbefolkningen kan ha etablert en kollektiv eier- eller bruksrett til hele eller deler av grunnen i feltet. Det konkrete innholdet i den lokale retten vil imidlertid da være begrenset av de rettighetene som måtte ligge til andre.

Reindriftssamer bosatt i Karasjok inngår i lokalbefolkningen og hovedspørsmålet i kapittel 7 er hva slags rett hele eller en større krets av lokalbefolkningen har til den grunnen i kommunen FeFo overtok da finnmarksloven trådte i kraft. Temaet i det følgende er derfor i hovedsak den bruken som tilreisende fra andre kommuner i Finnmark og andre deler av landet og verden for øvrig («utenbygdsboende»), har utøvd i Karasjok. I forklaringene til personer med tilhørighet til bygdene i de ulike elvedalene i Karasjok, er imidlertid tidvis også bruk utøvd av folk fra Karasjok kirkested omtalt som bruk utøvd av «tilreisende» eller «fremmede».

7.3.4.2 Opplysninger i sakkyndige utredninger

(1.) Utredningen til *NINA om allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark* har en generell innretning, men har også informasjon om tilreisendes bruk av utmarksressursene i Karasjok i ulike perioder. Blant annet fremholder NINA at frem til årene etter andre verdenskrig var tilreisende fra kysten i Finnmark og fra andre steder i landet en marginal brukergruppe «*i store deler av fylkets indre områder*», og dermed også i Karasjok.[512]

Ifølge NINA er en viktig årsak til dette at utmarksområdene i Indre Finnmark var lite tilgjengelige for den tilreisende allmennheten.[513] Både Finnmark generelt og Indre Finnmark spesielt hadde et dårlig utbygd veinett. Når det mer konkret gjelder Karasjok, heter det:[514]

> «På 1930 tallet hadde for eksempel Karasjok veg via Nattvann og Lakselv med videre forbindelse til Hammerfest, men ikke til Alta. Gjennom Tanadalen var det ikke vegforbindelse fra Karasjok. Fra Alta gikk det veg forbi Masi, men denne stoppet like sør for Miron. Kautokeino hadde ikke veg. Mellom Kautokeino og Karasjok gikk det turistveg (kløv og reinsti). ... Alle bygdene oppover i Tanadalen og bygdene mellom Masi og Kautokeino lå derfor uten ordentlig vegforbindelse til langt inn på 1960-tallet. Riksvegforbindelsene til Finland kan skje via vegen sørover fra Kautokeino til Enontekiö, over Anarjokka til Karigasniemi, via Samelandsbrua til Utsjoki eller via Neiden mot Inari. Alle disse forbindelsene er opprettet etter siste krig.»

512 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 13–14. Se også s. 87.

513 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 14–15. Se også s. 83.

514 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 15.

I utredningen peker NINA også på at naturbruken i Finnmark, uten å nevne Karasjok spesielt, i nyere tid er preget av bruken av motoriserte kjøretøy, som snøscootere og ATV'er, og at dette trolig har bidratt til å forenkle bruken av «*for eksempel fiske- og bærressurser som ligger langt fra veg*». I tillegg fremholder NINA at endringer i luftfarten, og fremveksten av lavprisselskaper, det siste tiåret har bidratt til en sterk vekst i antall tilreisende småviltjegere til Finnmark.[515]

Fra slutten av 1950-tallet har utmarksbruken i Finnmark blitt «*mindre orientert mot subsistens og næring*» og i økende grad fått preg av friluftsliv. Om dette skriver NINA:[516]

> «Den vesentligste [årsaksfaktoren] er trolig strukturelle endringer som medfører andre måter å livnære seg på og endringer i livsstil og bosetning, økt levestandard og økt mobilitet. I løpet av tiårene etter krigen ble større deler av befolkningen involvert i lønnsarbeid eller næringsvirksomhet, noe som i sin tur medførte at fylkets befolkning i langt større omfang enn tidligere ble integrert i en moderne pengeøkonomi. Dette medførte at ressursutnyttelsen av utmarka ikke lenger var materielt nødvendig eller rasjonelt, også fordi fiskeriene og jordbruket ble modernisert. Det tredje er at kommunikasjonene ble bedre, i første rekke som følge av veiutbyggingen som fant sted i tiårene etter krigen. Områder som tidligere ikke kunne nås uten lange dagsmarsjer, kunne man nå komme til i løpet av få timer i buss eller etter hvert egen bil.»

Økningen i fritidsbruken vises blant annet ved at det etter 1945 har blitt dannet flere lokale jeger- og fiskerforeninger i Finnmark. Imidlertid fremhever NINA at selv om også den lokale bruken har blitt mer fritidspreget, har ikke de gamle brukstradisjonene forsvunnet. Tvert i mot kan mye av den nyere bruken anses som en videreføring av de gamle tradisjonene. NINA peker også på at det frem til 1980 fortsatt var et klart skille mellom innlandet i Finnmark og de ytre områdene. Selv om det er betydelige forskjeller mellom de ulike kyst- og fjordsamfunnene, er hovedbildet at utmarksressursene er langt viktigere i innlandskommunene enn i kyst- og fjordkommunene.[517]

Det fremgår at *viltressursene* lenge spilte en beskjeden rolle for Finnmarks kystbefolkning, fordi jakt- og fangstområdene i Indre Finnmark var lite tilgjengelige for dem. Tilreisende kan ha drevet noe høstjakt på ryper i årene før andre verdenskrig, men dette er ikke spesielt knyttet til Karasjok.[518] Om utviklingen av jakt og fangst heter det blant annet:[519]

> «Ut fra de kildene det er vist til i det foranstående, later det til at befolkningen i bygdene og reindriftsamene for det meste var alene om å drive jakt og fangst fram til begynnelsen av 1900-tallet. Det var særlig snarefangst av rype som var viktig ettersom dette kanskje var den primære kilden til kontanter. I løpet av mellomkrigstiden ser det ut til at innslaget av sportsjegere øker jevnt. Det er vanskelig å vurdere omfanget av dette, men det meste tyder på at det foregikk i en relativt begrenset skala. Det er først etter andre verdenskrig, når flere områder blir lettere tilgjengelig og den materielle velstanden har økt, at fritids- og sportsjakt gjør seg merkbart gjeldende og etter hvert overtar som den dominerende bruksformen.»

Utsagnet om at fritids- og sportsjakt etter hvert har blitt «*den dominerende bruksformen*» gjelder perioden etter 1950 da også antall tilreisende «*for alvor [skyter] fart*».[520] Det må imidlertid ses i lys av at NINA ikke skiller mellom lokalbefolkningen i finnmarkbygdene og allmennheten.[521] Den økende fritids- og sportsjakten er derfor i stor grad også utøvd av jegere fra de ulike bygdene.

Når det gjelder årene etter 1980, fremhever NINA elgjaktens betydning. Jakten har vært forvaltet slik at 60 % av elgvaldene ble fordelt blant kommunens innbyggere (innenbygdsboende), og 40 % i konkurranse mellom innenbygdsboende som ikke fikk jakt innenfor kvoten på 60 %, og utenbygdsboende. Derfor har også utenbygdsboende hatt en viss deltakelse i elgjakten i de ulike finnmarkskommunene. Praksisen er videreført av FeFo, men slik at jaktlag med adresse utenfor Finnmark, i samsvar med finnmarksloven § 23, ikke lenger tildeles elgvald.[522] Se ellers punkt 7.3.3.5 om de siste årenes fordeling mellom innenbygds og utenbygds jaktlag i Karasjok.

Det finnes ikke statistikk for fordelingen av småviltjakt utøvd av kommunens innbyggere i egen kommune og av fylkets innbyggere utenfor egen kommune. Derfor er det vanskelig å anslå hvor stor del av småviltjakten i Karasjok som utøves av kommunens innbyggere, og hvor stor del som

515 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 15.

516 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 34. Se også s. 20.

517 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 35 og 37. Se også s. 83.

518 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 22.

519 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 25.

520 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 82.

521 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 13–14.

522 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 43–44.

utøves av andre finnmarkinger. Derimot har NINAs utredning informasjon som viser at antall tilreisende jegere bosatt utenfor Finnmark økte sterkt fra 2001 til 2007:[523]

> «.... perioden [fra 1985 til 2009–2010] preges av en stabil periode fra starten til omkring år 2002. Da ble det solgt mellom 4 000 og 5 000 kort årlig, herav ca 30 prosent til tilreisende. I perioden 2001 til 2007 var det en sterk vekst i kortsalget og i 2006 ble det solgt over 8 000 kort. Veksten i denne perioden skjedde i all hovedsak i andelen kort solgt til jegere bosatte utenfor Finnmark og andelen kort solgt til tilreisende økte til over 50 %. I perioden etter 2006 har antallet kort og andel tilreisende blitt redusert. Dette har trolig sammenheng med nedgang i rypebestanden og etter hvert strammere reguleringer (kvoter ble første gang innført i Kautokeino kommune i 2007, og deretter for hele Finnmarkseiendommen).»

Om *ferskvannsfisket* fremholder NINA at tilreisende drev sportsfiske etter laks i Finnmark fra midten av 1800-tallet. Disse fiskerne kom i hovedsak fra utlandet og spesielt fra England. Videre opplyser NINA at tilreisende en del steder i Finnmark drev innlandsfiske, og at tilflyttede embetsmenn og handelsmenn drev sportsfiske i elver og fjellvann. Denne informasjonen er imidlertid ikke spesielt knyttet til Karasjok, men synes å gjelde utmarka i nærheten av byene i fylket. For øvrig fremgår det at tilreisende i liten grad utnyttet innlandsfiskeressursene i Indre Finnmark, men at fisket var viktig som matforsyning og kontantiltskudd for lokalbefolkningen.[524]

Finnmarkinger trenger ikke kjøpe kort for å fiske innlandsfisk i Finnmark. Det finnes derfor ikke gode oversikter over omfanget av deres fiske i og utenfor egen kommunene, men NINA viser til en undersøkelse fra 1983 som viser at tilreisende da drev et visst fiske i Karasjok. Undersøkelsen viser også at Karasjok er blant de kommunene i Finnmark der en høyest andel av innbyggerne løste fiskeravgift.[525] Det meste av fisket ble derfor trolig utøvd av lokale fiskere.

Ellers viser NINAs utredning at det fra 1991 til 2001 årlig ble solgt noe under 4000 fiskekort av ulike typer, hvorav i underkant av 1000 kort til fiskere bosatt i Norge utenfor Finnmark. Fra 2001 til 2009 var det en økning til nesten 6000 kort årlig, i hovedsak knyttet til utlendingers fiske. Hvor mye av fisket som ble utøvd i Karasjok, kan ikke leses ut av materialet. For øvrig omtaler NINA også elvefisket etter laks i Finnmark mellom 1980 og 2010,[526] men omtalen gjelder i all hovedsak fisket i bortforpaktede vassdrag. Fordi ingen av disse ligger i Karasjok, har materialet begrenset interesse i nærværende sammenheng.

Når det gjelder *annen ressursutnyttelse*, opplyser NINA at det etter andre verdenskrig ble vanligere at folk fra kysten og tilreisende fra Troms plukket multer i (Indre) Finnmark. Før dette ble multeressursene i hovedsak utnyttet av lokale brukere. Det er ikke opplyst noe om tilreisendes bruk av andre omtalte ressurser, så som utmarksslåtter, trevirke, torv og sennagress.[527]

Ellers fremholder NINA at Finnmarks statlige *fjellstuer* fra starten av 1900-tallet også har blitt benyttet av allmennheten under reiser og friluftsliv. Den Norske Turistforenings årbok for 1938 lister opp 24 statlige fjellstuer, åtte private og to turistforeningshytter i Finnmark, hvorav sju av de statlige fjellstuene lå i Karasjok (Bieskkenjárga, Karasjok, Mollešjohka, Nattvann, Váljohka Ravnastua og Šouššjávri). Turisttrafikken til hyttene var imidlertid nokså beskjeden.[528]

Utredningen opplyser at Ravnastua som er én av to gjenværende statlige fjellstuer i Karasjok, i dag har rundt 1300 besøkende per år og 700 overnattinger. Mye av dette er dagsbesøk fra Karasjok. Også lokale reindriftsutøvere bruker Ravnastua. Det samme gjelder Karasjoks andre statlige fjellstue, Øvre Mollešjohka. Her er antall overnattinger og dagsbesøk noe lavere enn for Ravnastua, og en større andel av overnattingene gjelder gjennomgangstrafikk. Nedre Mollešjohka fjellstue er privat. Her er det lite gjennomgangstrafikk, men lagt til rette for at gjestene kan bruke naturen i nærområdet. Tilreisende fiskere og jegere er derfor en viktig besøksgruppe.[529]

Mot slutten av utredningen gir NINA følgende oppsummering av utviklingen etter 1980:[530]

> «Til tross for store endringer har høstingstradisjonen, som det allerede er påpekt, i betydelig grad blitt holdt levende i mange områder. Dette gjelder spesielt isfiske og garnfiske, og særlig i innlandskommuner og trolig aller mest i Kautokeino. Andelen aktive jegere blant finnmarksbefolkningen er forholdsvis stabil og høy i denne perioden. I løpet av de siste tiårene har elgjakt utviklet seg til en aktivitet som en-

523 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 45.

524 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 27-28. Se også s. 82.

525 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 53.

526 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 55-57 (innlandsfiske) 57–60 (laksefiske).

527 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 30-31 og 60–62.

528 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 32–34.

529 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 65-66.

530 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 83–84.

> gasjerer mange jegere og jegermiljøer over så å si hele fylket. Slik sett har det skjedd en stor endring i utnyttelsen av viltressursene ettersom snarefangst av ryper har gått kraftig tilbake samtidig som småviltjakt med gevær er utbredt. Den næringsmessige utnyttelsen av utmarka, dvs. høsting for salg er nesten borte. Det er få aktører som selger multer, ryper og fisk. Antallet tilreisende turister til fylket som jakter og fisker har vært markant i alle fall fra 1980-tallet, men har økt ytterligere på 2000-tallet»

(2.) Også *NIKUs feltutredning* påpeker at de samfunnsmessige endringene i årene etter andre verdenskrig når det gjelder kortere arbeidstid, økte inntekter, mer ferie og fritid og utbygging av kommunikasjoner, gjorde utmarksområdene i Indre Finnmark tilgengelige for tilreisende.[531]

Videre fremholder NIKU at det har vært «*svært vanskelig*» å tallfeste utenbygdsboendes bruk av utmarka i Karasjok, og peker på at den spørreundersøkelsen de gjennomførte ikke fikk svar fra personer «*uten selvdefinert tilhøringet til Karasjok*». Heller ikke det som ellers er gjort av dokumentstudier i form av gjennomgang av statistikker, utredninger, websider og annet materiale, og kontakt med FeFo, Fylkesmannen, Statens naturoppsyn, Karasjok kommune, Karasjok JFF, Karasjok elgjegerforening og ulike reiselivsaktører, har gitt grunnlag for noen sikker tallfesting av antall utenbygdsboende brukere og omfanget av deres utmarksbruk.[532]

Om *småviltjakten* opplyser NIKU at det fra 1. juni til 12. november 2012 ble utøvd 554 jaktdager i Karasjok. Tilreisende sto for 390 av dagene (70,4 %), og lokale jegere for 164 av dagene. Med grunnlag i et anslag på mellom tre og fem jaktdager per jeger, antar NIKU at i underkant av 100 utenbygdsboende drev småviltjakt i Karasjok i dette tidsrommet. Videre fremgår det at i de tre jaktsesongene 2010/2011, 2011/2012 og 2012/2013 ble 609 av 870 (70,0 %) av det totale antallet fugl (ryper) skutt av utenbygdsboende og 261 av innenbygdsboende.[533]

Elgjakten i Karasjok er inndelt i 55 jaktfelt og jaktlag. Ifølge NIKU var det 12–13 jaktlag med utenbygdsboende i 2012. Med et gjennomsnittstall på fem jegere per jaktlag, antar NIKU at 60–65 utenbygdsboende jakter elg i Karasjok.[534] Mens størstedelen av småviltjakten i Karasjok de senere årene har blitt utøvd av tilreisende, er situasjonen dermed motsatt for elgjakten.

I likhet med NINA, peker NIKU på at det er vanskelig å skille mellom *innlandsfiske* utøvd av innenbygdsboende og utenbygdsboende. Fra uke 27 til 32 i 2012 ble det innrapportert 92 fangster til ESSO Karasjok som selger fiskekort.[535] Dette fisket er trolig utøvd av tilreisende med bosted utenfor Finnmark, fordi finnmarkinger ikke trenger løse fiskekort og fisker gratis.

Utredningen opplyser at det i 2012 ble solgt 494 døgnkort for laksefiske i den delen av Tanavassdraget som ligger i Karasjok. Av disse ble 318 solgt til fiskere hjemmehørene i Norge utenfor Finnmark, 142 til fiskere fra Finnmark fra andre kommuner enn Karasjok, 28 til utlendinger og bare seks til personer fra Karasjok. Dette har sammenheng med at de fleste fiskerne fra Karasjok kjøper sesongkort.[536] Det finnes ikke noe tilsvarende statistisk grunnlag for fisket i fjellvannene og i vassdrag der det ikke går laks, men det er etter dette grunn til å tro at også godt over halvparten av de som driver innlandsfiske i Karasjok er hjemmehørende i kommunen.

For øvrig gir NIKU få opplysninger om tilreisendes bruk av andre ressurser. Det fremkommer imidlertid at de sakkyndiges informanter i Tanadalen har opplyst at tilreisende ikke har representert noe press på de lokale multemyrene, fordi det har vært nok multer til alle.[537]

Utredningen gir også en oversikt over omfanget av *fritidsboliger* i Karasjok, jf. også punkt 7.3.3.8. Per januar 2012 var det 115 hytter på FeFo-forvaltet grunn i kommunen. Av disse festes 66 av personer bosatt i Karajok, 32 av personer bosatt i andre finnmarkskommuner og 17 av personer bosatt andre steder i Norge. Det foreligger ingen oversikt over hvor ofte, hvor lenge eller til hvilke aktiviteter hytteeiere benytter hyttene.[538] Materialet gir dermed ikke grunnlag for å trekke slutninger om omfanget av tilreisendes utmarkshøsting i Karasjok.

Heller ikke NIKUs omtale av lokale reiseslivsaktører og -aktiviteter, og av bruken av turløyper, og av omfanget av motorferdselsdispensasjoner, gir grunnlag for slike slutninger.[539]

Om *fjellstuene* opplyser NIKU at Ravnastua har 700 gjestedøgn årlig, i hovedsak mellom januar og mai og knyttet til ikke-motorisert ferdsel. Ravnastua besøkes ikke av elgjegere, og ikke av mer enn 15–20 rypejegere per år. Få av de besøkende driver innlandsfiske eller multeplukking. Nedre Mollešjohka har flere tusen gjestedøgn i vårhalvåret og mange utenlandske sommergjester. Om høsten kommer det en del jegere. Fjellstua har også besøk av noen bærplukkere hvert år.[540]

531 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 156.
532 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 155.
533 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 169.
534 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 169–170.
535 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 170.
536 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 171–172.
537 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 104.
538 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 157–159. Se også s. 173.
539 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 159–168. Se også s. 173.
540 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 161. Se også s. 173.

7.3.4.3 Opplysninger på kommisjonens høringsmøter

På det *innledende høringsmøtet* fortalte Per Ove Biti (f. 1942) fra Bávttajohka i Karasjokdalen at de i hans barndom ikke så tilreisende i deres tradisjonelle høstingsområder, bortsett fra gullvaskere som holdt til ved Sáđgejohka. Der var det ganske mye folk fra slutten av 1800-tallet og frem til andre verdenskrig. Fra kirkestedet til Sáđgejohka gikk det en kjøretrasé som også lokalbefolkningen i Karasjokdalen brukte for å komme til høstingsområdene sine.[541]

Anna Ragnhild Balto (f. 1950) er født i Šuoššjávri og oppvokst i Mollešjohka. Hun sa at områdene her i utgangspunktet bare ble brukt av folk fra nærområdet og reindriften. Etter at traktoren kom på 1960-tallet hadde imidlertid også folk utenfra begynt å bruke området.[542]

Ifølge Marit Guttorm Graven (f. 1951) ble også Jergulområdet opprinnelig bare brukt av områdets fastboende befolkning og reindriftsutøverne. Tilreisende begynte å komme da det ble vanlig med traktor. Da lurte de lokale på hva de tilreisende hadde der å gjøre.[543]

Ingrid Moeng (f. 1943) fra Basevuovdi i Anárjohkdalen sa at det i hennes oppvekst ikke var andre utmarksbrukere ved Basevuovdi enn de to småbrukerfamiliene som bodde der, men at det tidligere hadde vært drevet gullgraving ved Cáskin. Dette hadde også gitt lokale arbeidsplasser.[544]

Nils Erling Skoglund (f. 1932) er oppvokst og bosatt i Váljohka i Tanadalen. Han fortalte at stedets lokalbefolkning tidligere drev mye rypefangst, men nå kommer tilreisende sørfra og skyter alt som er av rypekyllinger. Han sa også at lokalbefolkningens laksefiske nesten er helt bortregulert, mens folk sørfra og fra Finland fisker «*døgnet rundt og i ukesvis*». Lokalbefolkningen og reindriften hadde tidligere også drevet innlandsfiske og forvaltet de lokale fiskevannene, «*men nå har andre presset seg inn dit, spesielt turister, og tømt disse små vannene våre.*»[545]

Under rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Anárjohkdalen* fortalte John Johnsen Boine (f. 1948) at folk godtok at det kom multeplukkere fra kirkestedet til dalen.[546] Ole Georg Balto tok opp tilreisendes bruk i forklaringen om meldingen fra Anárjogaleagi biras, jf. punkt 9.2.3.1.

På høringsmøtet for *Karasjokdalen* fortalte Konrad Thorolf Bjørnback (f. 1946) under rundebordsamtalen at det frem til 1970-tallet ble lett etter malm ved Ráitevárri i regi av Norges geologiske undersøkelse. Folk i dalen tjente penger på å transportere forskere og andre til fjellstua ved Bieskkenjárga. Også Per Tor Turi (f. 1953) fortalte om geologisk virksomhet og gullvasking.[547]

Ifølge John Ingvald Dalseng (f. 1946) var det lite trafikk av utenforstående og turister til den private fjellstua ved Beaivvašgieddi. Om sommeren kom det en og annen laksefisker dit, og om vinteren kunne det komme hundekjørere fra Šuoššjávri som overnattet på fjellstua. Ellers ble fjellstua brukt mest i forbindelse med kirkesøndager. Det kom også statlige tjenestemenn dit. Skatteoppkrevere kom for å skrive ut skatt, og skogvokteren kom for å merke trær for hogst og for å få oversikt over hvor mye skog som kunne hogges. Av og til kom også lappefogden.[548]

Karen Rasmussen Utsi Somby (f. 1941) fortalte at folk i dalen var forsiktige med å omgås de norske. De turte ikke å overnatte på fjellstuene dersom det var nordmenn der, og var forsiktige med å binde kjørerein til furutrærne i området. Hun sa ellers at andre enn de som bodde i dalen og reindriftsutøverne, ikke begynte å bruke området før det ble vanlig med snøscootere.[549]

Per Ove Biti (f. 1942) flyttet med familien fra Bávttajohka i 1954. Bortsett fra presten og lensmannen som kom én gang om vinteren og én gang om sommeren, kunne han ikke huske å ha sett nordmenn eller folk utenfra her eller ved Beaivvašgieddi så lenge familien bodde der.[550]

Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937) tok i rundebordsamtalen på høringsmøtet for *Iešjohkadalen* opp turisttrafikken. Hun er oppvokst på Mollešjohka fjellstue. Før kom det bare noen skiturister i påsken og noen fotturister om sommeren. I dag kommer folk også med motorkjøretøy. Hun har ikke noe i mot dette, men er bekymret for bruken av utmarka.[551] Margit Eriksen Opgård (f. 1953) er Berits søster og oppsitter på Mollešjohka fjellstue. Hun sa at fjellstuegjestene i dag må tilbys motorisert transport dit for at det skal være mulig å leve av fjellstuedriften.[552]

Per Edvard Johnsen (f. 1962) driver privat fjellstue ved Nedre Mollešjohka. Han påpekte at fjellstuene ble etablert på grunn av tilreisendes bruk. Før kom folk på ski og til fots, men i dag har ikke folk tid til å bruke flere dagsmarsjer på å ta seg inn til fjellstuene. Derfor flyr han inn gjester med sjøfly og kjører folk dit med terrengbil. Johnsen viste til at folk drar til fjellstuene for å oppleve naturen og fiske, jakte ryper og plukke multer. Dette er næringsgrunnlaget for den fjellstua

541 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 15. oktober 2015 (jnr. 14/315-28) s. 4.
542 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., (jnr. 14/315-28) s. 5.
543 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., (jnr. 14/315-28) s. 6.
544 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., (jnr. 14/315-28) s. 7.
545 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., (jnr. 14/315-28) s. 13.
546 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 15.
547 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 7. og 8. juni 2016 (jnr. 14/315-62) s. 10 og 12 (Bjørnback) og s. 21 (Turi).
548 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62) s. 14 og 15.
549 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62) s. 14.
550 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62) s. 14–15.
551 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 23. og 24. august 2016 (jnr. 14/315-76) s. 28 og 31.
552 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 30–31.

han driver, og så får det bli hans utfordring å sørge for at gjestene ikke drar dit de lokale skal ferdes.[553]

Ellen Márjá Gaup Eriksen (f. 1955) har bodd i Šuoššjávri i over 40 år. Hun sa at det særlig etter byggingen av riksveien mellom Kautokeino og Karasjok har vært mye ferdsel av fremmede der lokalbefolkningen har plukket multer, fisket og drevet jakt og fangst. Ifølge Ellen har de lokale brukerne blitt fortrengt fra sine tradisjonelle bruksområder, og har en følelse av å være gjester i sitt eget område: «*Mens finske trailere kan losse kjøretøy og dra over alle viddene våre, må jeg løpe til myndighetene med bønn om å få lov til å dra til den myra eller det vannet*.»[554]

Marit Guttorm Graven (f. 1951) fra Jergul gjentok det hun sa under det innledende høringsmøtet om at det før bare var lokale brukere fra Jergul som brukte fjellvannene og myrene i området, men etter at traktorene kom, begynte også folk fra kirkestedet å bruke områdene.[555]

Også Per Edvard Johnsen ga uttrykk for at riksveien hadde ført til økt brukskonkurranse ved Šuoššjávri og Jergul. Som følge av dette, hadde bygdefolket forpaktet noen av fiskevannene for å sikre seg fortrinnsrett til disse. Det er vanskeligere å ta seg frem til Mollešjohka med egne kjøretøy, bortsett fra ATV'er. De tilreisende til dette området er særlig multeplukkere, men de er ikke så mange at det har vært til særlig hinder for den tradisjonelle lokale bruken.[556]

Inger Eline Eriksen fremholdt i sin forklaring til rettighetsmeldingen fra familien Eriksen/Eira, jf. punkt 11.4.3.1, at brukere fra andre steder i Karasjok later til å forstå hvor det passer seg å ferdes. De trenger seg derfor ikke inn på lokalbefolkningens områder i særlig grad. Derimot er det annerledes med folk fra lenger sør i Norge og utlendinger.[557]

Ole Julius Eriksen sa i partsforklaringen om sin rettighetsmelding som er knyttet til grenseområdet mellom Karasjok og Alta, jf. punkt 11.8.3.1, at det ikke var noe problem at det nå og da hadde kommet folk fra Alta for å plukke multer og for å fiske og drive rypefangst i disse områdene. Det var nok ressurser til alle, og de det gjaldt krysset sjelden Karasjok-grensen.[558]

På høringsmøtet for *Tanadalen og kirkestedet* fortalte Nils Erling Skoglund (f. 1932) under rundebordsamtalen at det i hans barndom hadde kommet noen tilreisende norske jegere til Váljohka for å drive høstjakt med rifle. I sin forklaring til rettighetsmeldingen fra Valjok biras, jf. punkt 12.2.3.1, ga han blant annet uttrykk for at tilreisende rype- og elgjegere fra andre kommuner enn Karasjok for alvor begynte å komme fra begynnelsen av 1960-tallet.[559]

Lillian Kemi (f. 1941) fortalte om utmarksbruken ved familiens sommerboplass ved Idjajávri. I hennes barndom var det folk fra nærområdet som utnyttet utmarksressursene ved Idjavuopmi og Idjajávri. Det kom ikke mange dit, verken fra kirkestedet eller andre steder.[560]

Ellen Sofie Laiti (f. 1950) fra Váljohka sa at det fra 1960-tallet hadde kommet folk dit fra kysten for å plukke bær. Om de plukket nær innmarka, brukte stemoren hennes å jage dem.[561]

Nils Anders Rasmus (f. 1939) viste til at også folk fra andre kommuner kan jakte elg i Karasjok. Han sa at reglene bør endres slik at færre utenbygdsboende får drive elgjakt der.[562]

7.3.4.4 Opplysninger i kommisjonens bevissikringsintervjuer

Waldemar Henry Nystad (1924–2017) sa i intervju 3. september 2015 at det i gjenreisningstiden etter andre verdenskrig kom en del fremmede til kirkestedet, og at det før dette kom prester og leger til bygda. Disse drev lite utmarkshøsting, i motsetning til de som flyttet til Karasjok fra Alta.[563]

Når det gjelder Karasjokdalen, fortalte Nils Johnsen (f. 1935) fra Bieskkenjárga at mange familier fra kirkestedet hadde sommerboplass ved Buollánnjárga og at mange av deres etterkommere har hytter i området i dag. Disse ble ikke ansett som inntrengere.[564]

Anders Josefsen Boine (f. 1931) fortalte 11. september 2015 at så lenge det bare gikk ulike hestekjørespor mellom Váljohka og kirkestedet kom ikke andre til områdene ved Leaibejohka der han vokste opp. Dette endret seg imidlertid etter at bilveien kom på 1960-tallet: «*Nå er det flere folk som kommer hit, og de kommer på de åpne traseene*.»[565]

Berit Alette Eriksen Anti, som også deltok i rundebordsamtalen under høringsmøtet for Iešjohkadalen og som vokste opp på Øvre Mollešjohka fjellstue, jf. punkt 7.3.4.3, fortalte 17. september 2015 at det lenge har vært turister i Mollešjohka, og særlig rundt påsketider. De kom fra Alta på ski eller med hest, men drev lite med utmarkshøsting. Om

553 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 29–30.
554 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 37.
555 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 38–39.
556 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 39–40.
557 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 117.
558 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 22. og 23. august 2017 (jnr. 14/315-111) s. 44–45, jf. s. 46–47.
559 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11. og 12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 13–14 og 49–50.
560 Finnmarkskommisjonen, Op. cit, (jnr. 14/315-77) s. 16.
561 Finnmarkskommisjonen, Op. cit, (jnr. 14/315-77) s. 20–21.
562 Finnmarkskommisjonen, Op. cit, (jnr. 14/315-77) s. 35–36.
563 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Waldemar Henry Nystad* (jnr. 15/897-24) s. 7.
564 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Johnsen*, (jnr. 15/897-37) s. 7.
565 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Josefsen Boine*, (jnr. 15/897-6) s. 8.

sommeren forekom det at gjestene drev stangfiske. På 1950-tallet begynte det å komme en og annen norsk rypejeger. Om vinteren hadde fjellstua få gjester. Når reindriftsutøverne dro videre, kom det sjelden folk før i februar. Av og til overnattet myndighetspersoner på reise mellom Alta og Karasjok.[566]

Anders Ole Eira (f. 1939) og Siri Ravna Eriksen (f. 1947) er søsken og uttrykte i intervju 14. juli 2017 misnøye med at naboen, Per Edvard Johnsen som driver Nedre Mollešjohka fjellstue, «*har guida turister til deres høstingsområder og fiskevann*» og frakter fremmede turister opp dit med motorkjøretøy. Ifølge de to har dette ført til at vannene har blitt nesten tømt for fisk.[567]

Elina Torikka (f. 1929) fra Angeli på den finske siden av riksgrensen ved Basevuovdi i Anárjohkdalen fortalte 8. juli 2015 at det alltid hadde vært god kontakt over grensen, og at man fra finsk side også hadde utnyttet områdene på norsk side til beite, multeplukking, fiske i elver og innlandsvann, rypefangst og elgjakt. Vedhogst og slåttebruk foregikk derimot ikke på tvers av riksgrensen.[568] Arne Balto (1941–2018) sa det slik i intervju 17. juli 2015: «*Finskegrensa eksisterte ikke da, og det gjør den vel ikke i dag heller*». Han ga for øvrig uttrykk for at andre ikke kom til familiens slåtteområder ved Golmmagusajeaggi.[569] Også ekteparet Nils Kristian (f. 1936) og Ingrid Moeng (f. 1943) ga i intervju 17. juli 2015 uttrykk for at områdene i dalen tidligere ikke ble brukt av «fremmede», og at de som bodde på finsk side ikke ble ansett som fremmede.[570]

Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) fortalte 15. juni 2016 at det på 1940- og 50-tallet ikke var vanlig å se andre i Anárjohkdalen enn fastboende og reindriftsutøvere. Da elgjakten ble regulert på 1960-tallet kom det andre, men de første årene var det fortsatt bare folk fra dalen som jaktet elg der. Etter hvert har det blitt flere elgvald og flere elgjegere, og i dag kommer det elgjegere fra mange steder. Bortsett fra skogsarbeidere på vårvinteren, kom det tidligere heller ikke folk fra andre deler av kommunen for å drive utmarkshøsting i dalen. Etter at hun i 1972 hadde flyttet til Iškorasjohka hadde hun imidlertid opplevd at det kom folk fra kirkestedet for å plukke multer på en myr der hun brukte å plukke: «*Det der opplevdes som galt og ubehagelig. Tenk å komme utenfor huset vårt og plukke bær, og sånn var det også med tyttebærplukkinga, folk fra tettstedet kom og plukka bær rett utenfor huset vårt. Det der var respektløst.*»[571]

John Johnsen Boine (f. 1948) sa 15. juni 2016 at det var Anárjohkdalens beboere som brukte områdene, og at nabofolkets bruk fra andre siden av grensa/elva var akseptert: «*det var jo våre folk, og det var vårt område – det hørte ikke til Finland eller Norge.*» Da elgjakten ble regulert hadde det kommet andre elgjegere til dalen, men ikke andre jegere og fiskere. Dette har endret seg: «*Nå kommer rypejegere sørfra med mange hunder til våre områder (i kommunen generelt), og skyter alt som finnes av ryper, er det rett? Det er helt galt.*» På farens tid hadde det vært norsk gulldrift/-vasking i i Basávži, og han hadde selv arbeidet der en periode.[572]

7.3.4.5 Samlet vurdering av andre gruppers bruk

Det fremgår av det foregående at tilreisendes bruk av utmarkssressursene i Karasjok lenge var så godt som ikkeeksisterende. Dette gjelder både tilreisende fra andre steder i Finnmark og fra andre steder i Norge. En viktig årsak var at Karasjok lenge var vanskelig tilgjengelig for tilreisende. Veien fra Lakselv til Karasjok sto ferdig i 1940 og veien fra Tana til Kautokeino via Karasjok først i 1977.[573] Riksvei 92 fra Kautokeino til Karasjok, som er en del av denne strekningen, ble åpnet dette året. Før dette tok folk seg frem til Karasjok vinterstid ved bruk av isveien oppover Tanaelva og Kárášjohka, med kjørerein eller hest og slede, eller med motoriserte snøkjøretøy (snøbiler). Om sommeren foregikk mye av transporten med elvebåt, men turen oppover elva fra Skiippagurra til Karasjok tok ved normal vannstand to dager, og én dag den andre veien.[574]

Dette gjorde at utmarksressursene i Karasjok lenge ble lite utnyttet av folk fra kystområdene i Finnmark. Andre forhold som bidro til dette, er at det først er fra 1960-tallet og fremover at folk har hatt tilstrekkelig fritid til at de har kunnet utnytte utmarksressursene også lenger unna de områdene der de selv har vært bosatt. Som følge av bilrasjoneringen, var det heller ikke vanlig å ha privatbil før på 1960-tallet. I 1959 mens det ennå var bilrasjonering, var det registrert totalt 2874 motorkjøretøy i Finnmark, mens antallet personbiler i 1977 var 17 495.[575]

Disse forholdene begrenset også mulighetene til å drive utmarksutnyttelse i Karasjok for tilreisende fra andre steder i Norge. Adkomsten til Karasjok var i tillegg begrenset av et

566 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Alette Eriksen Anti*, (jnr. 15/897-26) s. 10.

567 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Ole Eira og Siri Ravna Eriksen* (jnr. 14/364-11) s. 11 og 12–13.

568 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Elina Torikka*, (jnr. 15/897-17) s. 6–7 og 8.

569 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Arne Balto*, (jnr. 15/897-33) s. 6–7.

570 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Kristian og Ingrid Moeng* (jnr. 15/897-41) s. 11.

571 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragnhild Astrid Boine*, (jnr. 15/897-44) s. 9–10.

572 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med John Johnsen Boine*, (jnr. 15/897-47) s. 14–15.

573 Einar Richter Hanssen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970*, [i] NOU 1994: 21 s. 205 flg. på s. 268.

574 Einar Richter Hanssen, Op. cit. s. 269.

575 Einar Ricther Hanssen, Op. cit. s. 268.

dårlig utbygd flyplassnett. På 1930-tallet tok en tur fra Oslo til Finnmark fem døgn. Dette endret seg ikke før flyplassene i Alta, Lakselv og Kirkenes ble utvidet og åpnet for sivil luftfart i 1963.[576]

Tilreisendes utmarksbruk i Karasjok har derfor først fått noe omfang fra 1960-tallet og fremover, etter at veiutbyggingen skjøt fart og folk fikk mer fritid og det ble vanligere å eie privatbiler og foreta flyreiser. Riktignok var det en viss turisttrafikk til fjellstuene i Karasjok også før andre verdenskrig. Trafikken var imidlertid liten og gjestene utnyttet ikke de lokale utmarksressursene i nevneverdig grad. Det må derfor legges til grunn at karasjokbefolkningens bruk av utmarka i kommunen fram til 1960-tallet var tilnærmet eksklusiv.

Om forholdene i dag er det på høringsmøtene og i intervjuene uttalt at lokalbefolkningen blir fortrengt av rypejegere sørfra. Se blant annet det som er referert fra Nils Erling Skoglunds og Ellen Márjá Gaup Eriksens uttalelser på høringsmøtene, og fra intervju med John Johnsen Boine. Deres uttalelser gjelder imidlertid begrensede deler av kommunen, og bruken er uansett for kortvarig og utøvd av en for løst sammensatt brukerkrets til å kunne ha rettsstiftende karakter.

Et forhold som kan kommenteres, er at NINA peker på at et liberalt regelverk for motorferdsel i utmark har forenklet bruken av utmarksressurser som ligger langt fra vei.[577] Dette står i motsats til det mange av kommisjonens informanter og intervjuobjekter har sagt om at ferdselsrestriksjoner sterkt har begrenset deres muligheter til å ta seg inn til de tradisjonelle bruksområdene. Utsagnet i NINA-rapporten er imidlertid ikke knyttet spesielt til forholdene i Karasjok. Det fremstår dessuten primært som en konstatering av at mulighetene til motorferdsel i utmark har gjort det lettere for tilreisende å ta seg inn til områder de tidligere ikke hadde faktisk tilgang til. Utsagnene fra informantene og intervjuobjektene i Karasjok gjelder forholdene lokalt, og går ut på at folk før brukte hest og kjerre og etter hvert traktor for å ta seg frem til områdene, men at dette har blitt vanskeliggjort på grunn av lovgivningens restriksjoner på motorferdselen.

Uansett har tilreisendes bruk som først fikk et visst omfang på 1960-tallet, ikke kunnet gi grunnlag for rettigheter ut over den allemannsretten som er regulert i finnmarksloven § 25. Bruken er også for tynn i innhold og omfang og for kortvarig til å kunne endre karasjokbefolkningens rettigheter. Tilreisendes bruk har økt de siste 50 årene, men med unntak av småviltjakten, er den lokale bruken fortsatt dominerende. Dette gjelder både vurdert opp mot bruk utøvd av tilreisende sørfra og vurdert opp mot bruk utøvd av folk fra andre steder i Finnmark.

Imidlertid må det tas visse forbehold når det gjelder folk fra tilgrensende områder der man har tradisjoner for å utnytte utmarksressursene i Karasjok. Det er i flere bevissikringsintervjuer sagt at folk fra den finske siden av Anárjohka tradisjonelt har drevet ressurshøsting også på norsk side av grensen, og at folk på norsk side ikke så på disse som «fremmede». Også befolkningen i bygder nær kommunegrensen på norsk side, for eksempel Skoganvarre i Porsanger og Levajok i Tana, kan ha hatt tradisjoner for å bruke utmarksressursene over kommunegrensen.

Folk fra slike bygder og områder vil ikke nødvendigvis ha andel i de kollektive eier- eller bruksrettighetene som måtte være etablert for befolkningen i Karasjok. De kan imidlertid med grunnlag i langvarig bruk ha etablert partielle bruksrettigheter i de delene av Karasjok som befolkningen fra de aktuelle bygdene og områdene tradisjonelt har utnyttet. For eksempel kan det for jordbrukseiendommer utenfor Karasjok foreligge beiterett for bufé i samsvar med det som er regulert i finnmarksloven § 23 annet ledd, og folk fra andre steder i Finnmark kan ha bruksrett til fiske, jakt og multeplukking i samsvar med § 23 første ledd. Se nærmere punkt 7.3.9.3.

Kommunegrensene har heller ikke ligget fast. Som fremholdt i punkt 7.3.1.2, ble Karasjoks grenser mot nabokommunene fastsatt i 1924 (Porsanger), 1935 (Kautokeino og Alta) og 1937 (Tana), og Karasjoks areal var tidligere om lag 2000 km^2 større enn i dag. Den sakkyndige feltutredningen gir imidlertid inntrykk av at det har vært vanligere at folk fra grenseområdene i Karasjok har brukt områder i Kautokeino enn motsatt.[578] En mulig årsak kan være at det er flere bosettinger på Karasjok-siden, blant annet i Šuoššjávri og Mollešjohka, enn på Kautokeino-siden.

I den grad personer bosatt andre steder tradisjonelt har brukt områder i Karasjok, dreier det seg for det meste om folk fra geografisk nærliggende bygder der bygdenes tradisjonelle bruksområder har strukket seg inn i Karasjok. Det forholdet at det for befolkningen med tilhørighet til slike bygder kan være etablert visse bruksrettigheter til områder i Karasjok kommune, vil ikke på generelt grunnlag være til hinder for at befolkning i Karasjok kan ha kollektive eier- eller bruksrettigheter til hele eller deler av kommunes areal.

I Nesseby-saken viser Høyesterett til at tvisteområdet ikke hadde «*noen klar topografisk avgrensning, verken mot vest, nord eller øst*». Retten poengterer at dette gjør at forholdene «*skiller seg vesentlig fra Svartskogdommen*» der det er

576 Einar Richter Hanssen, Op. cit. s. 261 og 273–274.

577 NINA Rapport 642, Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark, 2010 s. 15. Se også s. 83.

578 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 79, 81 og 108. Se også s. 155 der de sakkyndige opplyser at den spørreundersøkelsen de har foretatt ikke er besvart av noen som ikke har selvdefinert tilknytning til Karasjok.

fremhevet at områdets klare avgrensning gjør at det aldri har vært «*strid med nabobygdene om utnyttelsen av det*».[579] Ved den konkrete vurderingen legger Høyesterett atskillig vekt på at tvisteområdet i Nesseby ikke bare ble brukt av lokalbefolkningen, men at det «*i vesentlig grad*» også var brukt av reindriftsamene i Reinbeitedistrikt 6/5D og av den øvrige fastboende befolkningen i kommunen.[580]

Situasjonen i Karasjok ligger når det gjelder andres bruk, nærmere Høyesteretts beskrivelse av situasjonen i Svartskogen enn beskrivelsen av situasjonen i Nesseby-sakens tvisteområde. Karasjok er ikke topografisk avgrenset på samme måte som tvisteområdet i Svartskogen som ligger i en dal med bratte fjellsider på begge sider, men Karasjok var i likhet med Svartskogen lenge vanskelig tilgjengelig for tilreisende. De lokale brukerne var derfor lenge så godt som enerådende.

Selv om dagens kommunegrenser ikke danner noen absolutte bruksgrenser, følger de til en viss grad fjellrygger, elveløp og andre skillelinjer i terrenget. Grensene kan dessuten anses som en videreføring av bruksgrensene til den gamle Ávjovárri-siidaen. Mot vest og øst har grensene endret seg ved at Ávjovárri-siidaen også omfattet områder i dagens Kautokeino kommune. På 1700-tallet ble en del av Teno siida som var Ávjovárris nabosiida i nord-øst, i praksis innlemmet i Ávjovárris bruksområde og senere formelt en del av Karasjok kommune. Grensene i nord og sør er derimot relativt lite forandret.[581] Dette gir grunnlag for å anta at kommunegrensene i hovedsak er sammenfallende med den tradisjonelle bruken.

Videre kan reindriftsutøvernes utmarkshøsting i Karasjok i all hovedsak knyttes til utøvere bosatt i kommunen. I motsetning til det som var tilfelle i Nesseby-saken, inngår reindriftssamenes bruk i lokalbefolkningens utmarksbruk, og må anses som en del av denne, jf. punkt 7.1.2 og 7.3.1.1. I den grad også reindriftsutøvere bosatt i andre kommuner har hatt og har rein på beite i Karasjok, vil de ha rett til dette i kraft av den alminnelige reindriftsretten, jf. punkt 7.3.9.2.

Eventuelle partielle bruksrettigheter for andre enn Karasjoks befolkning vil være mer avgrensede geografisk og mindre altomfattende når det gjelder innhold, enn den retten Karasjoks befolkning har. Tilreisendes bruk har økt de siste tiårene, men utmarka i Karasjok har likevel ikke «*i vesentlig grad*» vært brukt av tilreisende, slik Høyesterett la til grunn at var tilfellet for den øvrige fastboende nessebybefolkningens bruk av tvisteområdet i Nesseby-saken.

Når det gjelder forholdene innad i Karasjok, har de utmarksområdene som var tilgjengelige fra kirkestedet, der det meste av befolkningen har vært og er bosatt, vært gjenstand for omfattende bruk, men bruken var ikke begrenset til disse områdene. Det var vanlig at de som bodde på kirkestedet om vinteren, hadde et sommerbosted der de drev utmarkshøsting. De hadde også gammer og liknende byggverk i utmark som tjente som utgangspunkt for utmarksbruken.

I de avsidesliggende bygdene i elvedalene foregikk mye av bruken i nærområdene, men bruken spredte seg også over større områder. Etter hvert som bygdene har blitt fraflyttet, har den lokale bygdebruken blitt mindre dominerende enn før. Det er derfor mulig at rettighetshaverkretsen har blitt utvidet, og at også rettighetenes innhold har endret seg, jf. punkt 7.3.1.2.[582] Dette kan imidlertid ikke besvares generelt, men må vurderes konkret i hvert område, jf. kapittel 9 til 12.

7.3.5 Statens disposisjoner

7.3.5.1 Innledning

Det fremgår av det foregående at en *isolert vurdering* av den bruken ulike grupper har utøvd i Karasjok siden 1751 vil gi som konklusjon at karasjoksbefolkningens bruk oppfyller vilkåret om dominerende og tilnærmet eksklusiv bruk sammenliknet med andre brukergrupper.

Spørsmålet om dagens rettighetsforhold kan imidlertid ikke alene avgjøres på grunnlag av den bruken karasjokbefolkningen og andre har utøvd. Som fremholdt i punkt 7.3.3.9, må det også vurderes om statens disposisjoner har påvirket de lokale rettsoppfatningene på en måte som gjør at den opprinnelige lokale retten har endret karakter. Det har fra ulike hold vært stilt spørsmål ved i hvilken grad disse disposisjonene har relevans ved vurderingen av dagens rettighetsforhold i Finnmark, jf. punkt 7.3.7.2 nedenfor. Høyesterett uttaler imidlertid i Stjernøy-dommen at «*statens tidligere rettslige og faktiske disposisjoner over grunnen i Finnmark*» vil inngå i vurderingen «*på vanlig måte*».[583] Dette er fulgt opp i Nesseby-dommen.[584]

Mer konkret er det spørsmål om disposisjonene har gjort at lokalbefokningen har akseptert statens eierpretensjon med den virkningen at statens eiendomsrett har blitt etablert som et festnet rettsforhold, slik flertallet i Rettsgruppen la til grunn.[585] Rettsgruppeflertallets terminologi er ikke helt entydig, men man opererer med en preferanse for «*festnede*

579 HR-2018-456-P premiss 152.

580 Se nærmere HR-2018-456-P premiss 150 til 154.

581 Finnmarkskommisjonen, *Fra siida til kommune – en forsøksvis fremstilling med vekt på Karasjok*, 5. juli 2019 (jnr. 14/315-109). Se også Aage Solbakk, *Ávjovári – Kárášjoga historjá I*, 2000 s. 73.

582 Se nærmere Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 16 og 96.

583 HR-2016-2030-A premiss 73, jf. 105-106.

584 HR 2018-456-P (Nesseby) premiss 172-173, jf. premiss 133-149.

585 Se nærmere NOU 1993: 34 s. 230–266, særlig s. 261 flg. når det gjelder Indre Finnmark.

rettsforhold» eller beslektede uttrykk.[586] Som fremholdt i punkt 6.2.3.3, synes Høyesterett ved flere anledninger å ha anvendt festnede rettsforhold som et selvstendig ervervsgrunnlag. Dette har også støtte i juridisk teori. Det har imidlertid også vært anført at henvisningen til at et rettsforhold er «festnet» mer er et argument for å opprettholde en etablert tilstand enn et egentlig ervervsgrunnlag, og at det er mer treffende å anse festnede rettsforhold som «*en form for lokal innrettelse av sedvanerettslig karakter*».[587]

Enten vurderingstemaet er om staten har blitt eier av grunnen i Karasjok med grunnlag i et festnet rettsforhold eller en sedvanerettsdannelse, vil imidlertid konklusjonen bero på omfanget av og innholdet i statens disposisjoner, og på hvilken vekt disposisjonene har ved vurderingen. Kommisjonen gir i punkt 7.3.5.2 til 7.3.5.6 en oversikt over statens disposisjoner i feltet i ulike tidsperioder frem til ikrafttredelsen av finnmarksloven. Den nærmere vurderingen av hvilken betydning disposisjonene har for dagens rettighetsforhold i Karasjok følger i punkt 7.3.7, etter at det i punkt 7.3.6 er redegjort for lokalbefolkningens rettsoppfatninger.

7.3.5.2 Før jordutvisningsresolusjonen av 1775

Ved vurderingen av dagens rettighetsforhold, vil det være sentralt å avklare om statens disposisjoner har hatt en slik art og et slikt omfang at de kan ha hindret opprettholdelse av eller etablering av en eiendomsrett eller særlige bruksrettigheter for lokalbefolkningen. Viktige momenter er blant annet når staten begynte å disponere over grunnen i Karasjok i kraft av det som utad kunne bli oppfattet som eierrådighet og ikke primært i kraft av territoriell suverenitet eller som utøver av offentlig myndighet, og hvilket omfang disposisjonene har hatt.

Som fremholdt i punkt 4.1.1, går den norske suverenitetshevdelsen i Finnmarks kystområder i alle fall tilbake til tidlig på 1300-tallet, da forløperen til Vardøhus festning ble etablert og det ble bygget en kirke i området. Dette var viktige bidrag til etableringen av Vardøhus len, som omfattet den norske bosettingssonen fra Loppa til Vadsø, men det var ikke et utslag av *privat eierrådighet* eller en tilegnelse av landområdene i privatrettslig forstand.[588]

Disposisjonene hadde dessuten ingen betydning for rettighetsforholdene i Karasjok, som først ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon etter grensedragningen mot Sverige i 1751. Det hadde heller ikke innvirkning på forholdene her at en del rettigheter («accidenzer») på 1500- og 1600-tallet ble lagt til Vardøhus festning.[589] I denne perioden krevde også de dansk-norske fogdene inn skatt fra Ávjovárri-samene. Dette gjorde imidlertid ikke den dansk-norske staten til eier av området. Det er heller ingen kjente eksempler på at det har blitt betalt bygselavgift eller andre former for jordleie til den dansk-norske staten i områder som i dag inngår i Karasjok kommune.[590]

Rettsprotokollene for Indre Finnmark viser at det i tiårsperioden fra 1754 til 1766 ble holdt årlige ting for Ávjovárri. Fra og med 1767 ble det holdt felles ting for Ávjovárri og Kautokeino i Alta. Det ser ikke ut til at det på disse tingene har blitt kunngjort eller iverksatt noen begrensninger på bruken av ressursene i Karasjok. Et mulig unntak er at det på tinget for Ávjovárri i 1762 ble kunngjort en kongelig resolusjon av 17. august 1761 om at trær skadet av skogbrann kunne utvises til allmuen mot en avgift til statskassen. Det var imidlertid vanlig at kongelige forordninger ble kunngjort på tingene uavhengig av deres relevans for den aktuelle rettskretsen, og det er ikke noe som tyder på at resolusjonen fikk praktisk betydning i Karasjok. Folk her betalte heller ikke andre avgifter eller skatter knyttet til bruken av grunn og ressurser.[591]

Det er derfor ikke noe som tyder på at den dansk-norske staten fra 1751 og frem til ikrafttredelsen av 1775-resolusjonen om jordutvisning har disponert over bruken av grunn og ressurser i Ávjovárri/Karasjok-området på en måte som har kunnet innskrenke eller endre de rettighetene som var etablert der da området i 1751 ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon.

7.3.5.3 Perioden fra 1775 og frem til jordsalgsloven av 1863

Det fremgår av det foregående at før 1775 kom statens eierpretensjoner knapt til uttrykk gjennom statlige disposisjoner over grunn og ressurser i Karasjok. Dette ser i relativt liten grad ut til å ha endret seg mellom 1775 og 1863 da jordutmålingen i Finnmark var regulert av 1775-resolusjonen.

Befolkningen i Indre Finnmark er verken omtalt i resolusjonens ordlyd eller i forarbeidene. Den tok derfor neppe sikte på å endre deres faktiske eller rettslige stilling. Det er ikke grunn til å tro at den fikk særlig praktisk betydning for utmarksutnyttelsen i Karasjok. Hovednæringene her var reindrift, jakt og ferskvannsfiske, og ingen av disse næringene er spesielt regulert i resolusjonen.

586 Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 390.

587 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 297. Se også Ernst Nordtveit, *Høgsteretts rolle ved utvikling av rettar til fast eigedom*, [i] Schei, Skoghøy og Øie (red), *Lov Sannhet Rett – Norges Høyesterett 200 år*, 2015 s. 765 flg. på s. 775–776.

588 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 9–10.

589 Se nærmere om dette i Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, s. 60–61 og Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 30–33.

590 Om datidens skattlegging, se Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 23–29.

591 Finnmarkskommisjonen, *Rettsprotokoller for Indre Finnmark etter 1751*, 20. juli 2017 (jnr. 14/315-102) s. 3–5.

Noe av tanken bak resolusjonen var dessuten, slik Høyesterett påpeker i Nesseby-dommen, å oppmuntre til bosetting langs finnmarkskysten.[592] Resolusjonen tok videre sikte på å løse konflikter mellom de som drev jordbruk, ved at det skulle gjennomføres en jorddeling der eiendommene ble avgrenset slik at det kunne bli lagt til rette for et velordnet jordbruk.[593] Det ble drevet et visst jordbruk i Karasjok fra 1720-tallet, jf. punkt 7.3.3.3. Sammenliknet med for eksempel Alta-distriktet, hadde imidlertid Karasjok-jordbruket et beskjedent omfang. Dette gjorde at det her var lite behov for å benytte resolusjonens bestemmelser om jordutmåling.

Som fremholdt i punkt 3.3, ble ti eiendommer i Ávjovárri/Karasjok oppmålt og skyldsatt mellom 1811 og 1814. Eiendommene ble tinglyst i 1817. Ni av dem var lokalisert ved kirkestedet og én ved Váljohka. Av disse eiendommene var én eiendom en fradeling fra en tidligere oppmålt og skyldsatt eiendom. Heller ikke de andre eiendommene var nyetableringer, men tatt i bruk før de ble utmålt. Utmålingene hadde derfor karakter av å formalisere en etablert tilstand.[594]

Disse utmålingene var etter alt å dømme de første som fant sted i medhold av 1775-resolusjonen i Ávjovárri/Karasjok. Et forhold som kan underbygge dette, er at det fra 1779 til 1789 gjaldt en forordning som stilte som vilkår for ekteskapsinngåelse at brudgommen på steder der det var utvist jord, måtte fremvise et jordutdelingsbrev. Kirkebøkene for Vadsø prestegjeld omtaler 72 eiendomsutvisninger i disse årene. For Karasjok kjenner man ikke til kirkebøker som omhandler vielser i perioden 1782 til 1792, men to vielser i Karasjok er innført i ministerialbok for Kistrand prestegjeld i årene 1779 til 1781 uten opplysninger om eiendommer.[595]

Av de ti eiendommene som ble oppmålt og skyldsatt mellom 1811 og 1814 og tinglyst i 1817, kan fem av eiendommene ved kirkestedet og den ene ved Váljohka gjenfinnes i dagens matrikkel. Både disse eiendommene og de fire øvrige var knyttet til husdyrhold og jordbruk.

De neste eiendomsetableringene i Karasjok fant sted i 1862 da tre eiendommer ved kirkestedet ble tinglyst. Også disse eiendommene er formaliseringer av eiendommer som var tatt i bruk tidligere. [596] De er i likhet med seks av de eiendommene som ble tinglyst i 1817, fortsatt matrikkelført.[597] Før ikrafttredelsen av jordsalgsloven av 1863 ser det dermed ut til å ha blitt oppmålt, skyldsatt og tinglyst 13 eiendommer i Karasjok på tidligere umatrikulert grunn. Det dreide seg i alle disse tilfellene om formalisering av etablert bruk.

Samtidig er det på det rene at det frem til 1863 ble etablert atskillig flere eiendommer i Karasjok enn de 13 som ble oppmålt, skyldsatt og tinglyst på grunnlag av 1775-resolusjonen. Det er i 1800 tinglyst salg av en privat eiendom på kirkestedet fra Jens Hansen til Missions Collegiet for 170 Riksdaler.[598] Videre ble det i de årene 1775-resolusjonen regulerte jordutvisningene etablert en rekke private eiendommner ved siden av utvisningene, blant annet ved at eiendommer som var oppmålt og skyldsatt mellom 1811 og 1814 senere var gjenstand for salg og arvefall.[599]

Frem mot 1863 ble det så langt kommisjonen har kunnet bringe på det rene, også utstedt 15 amtsedler på grunnstykker i Karasjok, én i 1843, én i 1844, 12 i 1852 og én i 1856. Antallet kan ha vært noe høyere, men sju av de 15 kjente amtsedlene ble mellom 1869 og 1883 matrikulert til eiendommer med utstedelse av skjøte.[600] Amtseddelordningen supplerte 1775-resolusjonens bestemmelser om jordutvisning og ble innført blant annet fordi det ofte tok lang tid å utferdige skjøter. En amtseddel ga innehaveren midlertidig hjemmel til en bestemt plass inntil skjøte kunne utstedes, og ga reelt sett like god rettslig beskyttelse som et skjøte. Utstedelsen var gratis og innehaveren betalte ikke jordskatt for plassen. Ordningen opphørte ved jordsalgsloven av 1863.[601]

Når det gjelder andre statlige disposisjoner over grunn og ressurser i Karasjok før 1863, ble det etter det kommisjonen

592 HR-2018-456-P premiss 134 med videre henvisning til NOU 1993: 34 s. 417.

593 Se nærmere Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk lovgjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, utredning for Finnmarkskommisjonen, 2014 s. 5–14.

594 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 24–29.

595 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1815*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137), s. 23. Se også HR-2018-456-P para. 136-137 og punkt 4.3.1 foran.

596 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 30.

597 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) vedlegg 6. De seks eiendommene fra 1817 som fortsatt er matrikkelført er gnr. 3, bnr. 6 («Valjokholmen»), gnr. 21, bnr. 58 («Røllikeng»), gnr. 21, bnr. 49 («Annajord»), gnr. 21, bnr. 62 («Birkelund»), gnr. 21, bnr. 67 («Kirkebakken») og gnr. 21, bnr. 66 «Mæleng», hvorav sistnevnte er matrikkelført med etableringsdato 26. februar 1917, som er skrivefeil for 26. februar 1817.

598 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 23–24.

599 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 30–31 og 32–34.

600 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) vedlegg 7.

601 Se Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 151. Før 1775 eksisterte det i Finnmark også en ordning med «plassedler». Det første kjente eksemplet på utstedelse av en plasseddel skjedde på tinget i Talvik 18. juni 1760. En plasseddel beskyttet innehaveren mot andres inntrengen på det området seddelen gjaldt, men den kunne ikke overdras, pantsettes eller verdsettes ved arveskifte. Ordningen ble ikke ansett som en hensiktsmessig varig løsning, og ble avløst av 1775-resolusjonens ordning med overskjøting av eiendommer, jf. Tønnesen, Op. cit, 1972/1979 s. 90–92. Det er ingen kjente eksempler på bruk av plassedler i Karasjok.

har kunnet bringe på det rene, ikke bortforpaktet utmarksslåtter i denne perioden. De ti eiendommene som ble tinglyst i 1817, hadde mellom fire og 24 utmarksslåtter «*liggende til plassene*».[602] I likhet med selve boplassen, dreide det seg om å formalisere etablert bruk. Det ble ikke betalt for slåttene og de var ikke oppmålt. Eiendomsskjøtene viser ellers at en del av slåttene gikk på omgang mellom beboerne etter et system de selv hadde etablert, og som kan minne om det man i dagens rettsterminologi ville betegnet som et sameie.[603] Også en del av de utstedte amtsedlene gjaldt slåttemark. Amtseddelen fra 1843 gjaldt for eksempel 12 utmarksslåtter.[604]

Staten bortforpaktet heller ikke fiskevann, jaktområder eller liknende før 1863,[605] og verken bøndenes eller reindriftssamenes beitebruk ble regulert med grunnlag i statlig eierrådighet. Som kommisjonen har redegjort for i tidligere rapporter, hadde de skjøtene og amtsedlene som ble utstedt mens 1775-resolusjonen gjaldt, ingen klausuler om utmarksbeite. Disse dokumentene virket derfor ikke inn på den sedvanerettslige beiteretten som på denne tiden var etablert i Finnmark.[606]

Når det gjelder reindriften, ble det ved Lov inneholdene Bestemmelser m.h.t. Benyttelsen af visse Strækninger i Finmarken til Reenbete og til Bevogtning af Reenhjorde m.v. 7. september 1854 bestemt at vinterbeitene i Øst-Finnmark ikke kunne brukes til reinbeite om sommeren, og gitt regler om vokteplikt. Loven var en følge av at grensen mellom Finnmark og Finland i 1852 ble sperret for reindrift, og var ikke et utslag av eierrådighet, men av statens alminnelige styringsrett.

1775-resolusjonens § 4 bestemte at lauvskogen i Finnmark skulle forbeholdes «*visse Bygder*», men slik at hogsten skulle skje etter utvisning fra amtmannen. Etter § 5 skulle Kongen «*som hidindtil*» forbeholdes «*den der befindes Furu- og Gran-Skov*». Det tok imidlertid lang tid fra resolusjonens ikrafttreden til staten begynte å disponere over skogressursene i Karasjok.

På tinget for Tana på Gullholmen 6. juli 1776 ble de to 1753-reskriptene om «*den Kongen i Finmarken tilhørende Altens Skov*» erklært gjeldende også for furuskogen i Karasjok og langs Tana. Dette ser imidlertid ikke ut til å ha fått betydning i Karasjok. Sorenskriveren i Øst-Finnmark, Erik Hauge, gir i et brev 20. desember 1834 til amtmannen uttrykk for at allmenningslovgivningen gjaldt for skogen i Karasjok. Hauges syn var at 1753-reskriptene som krevde utvisning og betaling av rekognisjon for hogst, ikke harmonerte med Christian den femtis Norske Lov (1687) 3-12-6 om hogst i «Almindings Skov».[607] Som nevnt i punkt 7.3.3.4, viser dessuten Karasjok herredsstyres uttalelse av 13. april 1846 at skogen var en «*væsentlig Næringskilde for Beboerne*», men at det verken var utnevnt en skogfogd, innført et skogreglement eller etablert en utvisningsordning.[608]

Dette skjedde først i 1856 da hogsten ble underlagt utvisning og det ble ansatt skogfogd for Tana som frem til 1860 også hadde ansvaret for Karasjok-skogen. Det var gratis utvisning i bjørkeskogen, mens det ble betalt en avgift (rekognisjon) for hogst i furuskogen på mellom 3,3 og 6,6 % av tømmerets markedsverdi. Fra 1861 betalte folk mindre for bartrevirke i Anárjohkdalen enn i Karasjokdalen. På denne tiden var det oppsitterne i Karasjoks skogtrakter som fikk utvist skog der, og det ble utvist tømmer både til eget bruk og for videresalg.[609]

7.3.5.4 Perioden fra 1863 til 1902

Et forhold som skiller årene mellom 1863 og 1902 fra årene før 1863, er at statens eierpretensjon er klarere uttrykt i *lovgivningen*. Som nevnt i punkt 7.3.5.3, brukte 1854-loven om fredning av visse områder mot reinbeite uttrykket «*Paa de Staten tilhørende Strækninger*», men «*tilhørende*» uttrykker ikke en like klar eierpretensjon som genitivsformen «*statens jord*».

Uttrykket «*Statens Jord*» i Finnmark ble første gang benyttet i norsk lovgivning i jordsalgsloven av 22. juni 1863.[610] Før 1902 ble det også benyttet i lov ang. Saltvandsfisket i Finmarken av 3. august 1897 nr. 5 som i § 29 hadde regler om forpaktning av grunn til rorbuer og fiskehjeller, og i jaktloven 20. mai 1899 nr. 2 § 8 annet ledd. Se også lov 3. august 1897 nr. 6 om torvskur på «*Statens Grund*» i Finnmark. At lovgivningen uttrykker en statlig eierpretensjon, er imidlertid ikke alene avgjørende for rettighetsforholdene. Det må komme noe i tillegg, i form av disposisjoner over grunn og ressurser som er egnet til å etablere en privatrettslig rett for staten. Bruken av uttrykkene sier heller ikke noe om utstrekningen av de arealene staten mente å eie.

Om Indre Finnmark skriver Sverre Tønnesen at det aldri har foreligget noen lov som «*klart fastslår*» at staten

602 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1815*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137), s. 24–29.

603 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 8. juli 2019 (jnr. 14/315-137) s. 24 og 28–29 og *Forpaktning av utmarksslåtter i Karasjok*, 5. juli 2019 (jnr. 14/315-153). Se også Erik Solem, *Lappiske rettsstudier*, 1933 s. 252.

604 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) vedlegg 7 s. 5.

605 Sverre Pavel, *Finnmark jordsalgskontors (tidligere Finnmark jordsalgskommisjons) forvaltning av statens jakt- og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986 s. 5 (fiske) og 45 (jakt og fangst).

606 Se for eksempel, Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 65–69.

607 Finnmarkskommisjonen, *Bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, 27. juni 2018 (jnr. 14/315-116) s. 10–12.

608 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-116) s. 12–13.

609 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-116) s. 20–22.

610 Gudmund Sandvik [i] NOU 1993: 34 s. 334 flg. på s. 337.

er grunneier. Han påpeker at både jordsalgslovgivningen og særreglene om «*statens jord i Finnmark*» i andre lover, bare har regler «*for den jord privatpersoner eller private grupper ikke eier*». Ifølge Tønnesen innebærer dette at man «*først må fastslå at (og hva) staten eier. På disse områdene gjelder lovgivningen for "statens umatrikulerte grunn", ellers ikke*».[611]

Etter at jordsalgsloven av 1863 ble satt i kraft, økte antall *eiendomsetableringer* i Karasjok betraktelig. I de snaue 40 årene 1863-loven regulerte jordutmålingene, ble det etablert 144 eiendommer i Karasjok som kan gjenfinnes i dagens matrikkel, eller i underkant av fire i året. I samme periode økte innbyggertallet fra 588 i 1865 til 637 i 1900, jf. foran i punkt 3.2.

De første eiendomsetableringene i Karasjok som kan gjenfinnes i matrikkelen, skjedde i 1869 og 1870 da det ble etablert 12 og 16 eiendommer. Etter dette opplyser ikke matrikkelen om eiendomsetableringer før i 1879 da tre eiendommer ble tinglyst. De to årene med flest tinglysninger i 1863-lovens funksjonstid er 1881 med 31 og 1901 med 37. I 1902 ble det tinglyst 15 eiendommer som fortsatt fremgår av matrikkelen. Før øvrig er antallet sju eller lavere per år. I 1882, 1887, 1888, 1889, 1892, 1893 og 1898 er ingen eiendommer tinglyst.[612]

De fleste eiendomsetableringene fra 1863 til 1902 skjedde langs Kárášjohka, fra Ássebákti til møtepunktet mellom Kárášjohka og Anárjohka. I 1869 og 1870 ble det i tillegg til en eiendom ved Šuoššjávri, tinglyst fire eiendommer i Tanadalen og seks ved Buollánnjárga i Karasjokdalen. Det ble også tinglyst eiendommer ved Váljohka og i de nedre delene av Karasjokdalen og Anárjohkdalen, men ikke i øvre Anárjohka, øvre Kárášjohka eller ved Iešjávri.

Antall *nyetablerte* eiendommer i Karasjok mellom 1863 og 1902 er betraktelig lavere enn det antallet som fremgår av dagens matrikkel. Den såkalte Tanakommisjonen utga i 1884 en matrikkel over jordeiendommene i Tana sorenskriveri. Kommisjonens matrikkel for Karasjok har 153 løpenumre, hvorav 139 utgikk fra eiendommer som var matrikulert da kommisjonen startet sitt arbeid i 1881 og 14 fra eiendommer som ble matrikulert mens kommisjonen var i arbeid. Av de 139 eiendommene som i 1881 utgikk fra allerede matrikulerte eiendommer, hadde 88 sitt opphav i de eiendommene som ble oppmålt og skyldsatt mellom 1811 og 1814, og tinglyst i 1817, ved at eiendommene i ettertid har vært gjenstand for fradelinger, for eksempel ved arvefall.[613]

Av de resterende 51 eiendommene som var matrikulert i 1881, har 48 formuleringer i skjøtene som viser at de ikke var nye på det tidspunktet de ble oppmålt, skyldsatt og tinglyst.[614]

For eksempel ble den eldste private eiendommen i Šuoššjávri, «Støttenes» (gnr. 17, bnr. 2) tinglyst i 1870. I skjøtet heter det: «da ... *Støttenes/:Sægginjarg:/ af Nils Persen er brugt i saa lang Tid og på saadan Maade som forudsat i Lov om Afhændelse af Statens Jord i Finmarkens Landdistrikt af 22 Juni 1863 § 9, ..., saa bliver bemeldte Jordeplads ... skjødet og overdraget Nils Persen til fuld Eiendom*».[615] Når skjøtet viser til at eiendommen «*er brugt*» i tilstrekkelig lang tid, har grunnlaget for overdragelsen trolig vært § 9 første alternativ. Det var her åpnet for at den som minst ett år før 1863-lovens ikrafttredelse, hadde brukt jord de tidligere kunne fått utvist, «*kunne vente [jorden] sig udvist og tilskjødet efter de forhen gjældende Regler*» dersom jorden var dyrket eller innhegnet.[616]

Den eiendommen Persen fikk utmålt i 1868 og skjøte på i 1870 hadde dermed vært i bruk i alle fall siden tidlig på 1860-tallet. 39 skjøter fra perioden frem til Tanakommisjonen startet sitt arbeid i 1881 har denne formuleringen, og seks skjøter ble utstedt på grunnlag av eldre amtsedler. Gjennomgangen av skjøtene for eiendommer som ble utmålt, skyldsatt og tinglyst i Karasjok frem til 1881 viser dermed at dette var regelen og ikke unntaket. Av de 139 eiendommene som inntil da var matrikulert hadde som nevnt over, 88 sin opprinnelse i de eiendommene som ble tinglyst i 1817, og 48 av de øvrige 51 eiendommene var tatt i bruk før skjøtet ble utstedt, slik at skjøtet formaliserte en etablert tilstand. Bare tre av 139 eiendommer var nyetableringer. Av disse ble kun én eiendom etablert ved salg fra staten. Salget fant sted i 1880 og kjøpesummen var 20 kroner.[617]

Fra da av ser det ut til at en større andel av eiendomsetableringene i Karasjok har kommet i stand ved ordinære jordsalg. Av de 14 eiendommene som ble matrikulert etter at Tanakommisjonen startet sitt arbeid i 1881 og frem til kommisjonen fullførte arbeidet i 1884, ble fem eiendommer solgt av staten mot en kjøpesum som varierte fra seks til 40 kroner. Av de øvrige ni, ble seks tinglyst med henvisning til alternativet i 1863-lovens § 9 for eiendommer som var tatt i bruk minst ett år før lovens ikrafttredelse, én ble etablert på

611 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 301.

612 Kartverket, *Matrikkelnumre i Karasjok*, mottatt 1. september 2015 (jnr. 14/315-21). Oversikten viser at det ble utmålt 15 eiendommer i Karasjok i 1902, men bare tre av disse ble utmålt etter reglene i 1863-loven.

613 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 30–34.

614 Finnmarkskommisjonen, Op. cit, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 30–34.

615 Finnmarkskommisjonen, *Felt 4 Notat – Historikk melding 53*, 23. juli 2016 (jnr. 16/358-5) s. 3.

616 De to øvrige alternativene i § 9 gjaldt oppsittere som hadde amtseddel på jordstykket, og tilfeller der det dreide seg om «*bebygget Grund med umiddelbart tilstødende Jord*».

617 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) vedlegg 7 s. 4.

grunnlag av en tidligere utstedt amtseddel, mens det ikke har latt seg gjøre å avklare status for de siste to eiendommene.[618]

Når det gjelder *andre statlige disposisjoner* over grunn og ressurser i Karasjok mellom 1863 og 1902, ble det som nevnt i punkt 7.3.3.3 bortforpaktet to utmarkslåtter tidlig på 1870-tallet, og ytterligere ni frem mot århundreskiftet. Videre har kildematerialet opplysninger om at 12 slåtter ble bortforpaktet i 1901 og ni i 1902. Jordsalgsloven av 1863 hadde ikke bestemmelser om bortforpaktning av slåttemark, men slike bestemmelser var inntatt i de tre jordsalgsreglementene som ble gitt i kraft av lovens § 3, henholdsvis 2. juli 1864, 6. mai 1876 og 1. juni 1895.

Med unntak av skogen, disponerte staten mellom 1863 og 1902 heller ikke særlig aktivt over andre former for utmarksbruk. Hva reindriften angår, ble det 23. juni 1888 gitt en lov «*Om forskjellige Forhold vedkommende Fjeldfinnerne i Finmarkens Amt*» med bestemmelser blant annet om fordeling av sommerbeiteområder ved kysten og om merking av rein. I likhet med den i punkt 7.3.5.3 omtalte 1854-loven, hadde loven karakter av offentligrettslig reguleringslovgivning.

Bufebeite i utmark foregikk også mellom 1863 og 1902 uhindret av statlige reguleringer. Etter 1863 ble det riktignok inntatt klausuler om beiterett i de utmålte jordbrukseiendommenes hjemmelsdokumenter, men kommisjonens arbeid i tidligere felt har vist at dette ikke påvirket befolkningens beitebruk.[619] Det er ikke noe som tyder på at det var annerledes i Karasjok.

I den grad utøvelsen av jakt, fangst og fiske ble lovregulert mellom 1863 og 1902, blant annet ved jaktloven av 20. mai 1899 nr. 2, dreier det seg om reguleringer av offentligrettslig art og ikke om utøvelse av statlig eierrådighet. Det samme gjelder 1897-loven om utvisning av torvtak i Finnmark, som dessuten ikke hadde praktisk betydning i Karasjok.

Av disposisjoner som etter sin art er mer typiske grunneierdisposisjoner, ble det i § 7 i jordsalgsreglementet av 1876 gitt bestemmelser som ble videreført i 1895-reglementet, som åpnet for bortforpaktninger av blant annet laksevassdrag, egg- og dunvær og jaktområder. Disse hjemlene ble ikke benyttet i Karasjok.[620] Derimot bortforpaktet staten uten hjemmel i 1876-reglementet to fiskevann ved Ássebákti til kirkesanger Mathis Isaksen fra 1882 til 1891 og to fiskevann noen kilometer nord for kirkestedet til underlensmand Johnsen fra 1885 til 1889.[621]

Når det gjelder skogen, ble det utøvd mer aktiv statlig styring enn før med hensyn til hvor og hvor mye folk skulle få hogge. I 1869 ble det også innført offentlig auksjon av utblinkede trær fra furuskogen på rot. Auksjonene supplerte den i punkt 7.3.5.3 omtalte ordningen med hogst mot rekognisjon. Trærne ble solgt til høystbydende, men utropsprisen var den forholdsvis lave rekognisjonstaksten. Det var i hovedsak innenbygdsboende som ga bud på auksjonene, og det bortauksjonerte volumet var langt mindre enn det som ble utvist mot rekognisjon.[622]

Auksjonsordningen hadde dermed et beskjedent omfang, og hovedformålet var ikke å skaffe staten inntekter. De midlene den innbrakte gikk ikke til statskassen, men til Finmarkens skogfond og skulle brukes til finnmarkingenes beste.[623] Den hadde derfor ikke et utpreget kommersielt preg.

Fremstillingen viser at staten disponerte over grunn og ressurser i Karasjok i større omfang mellom 1863 og 1902 enn før ikrafttredelsen av jordsalgsloven av 1863. Det var en klar økning i antall eiendomsetableringer. Godt over halvparten var imidlertid fradelinger fra private eiendommer som var blitt oppmålt og skyldsatt mellom 1811 og 1814, og før 1880 ser det ikke ut til å ha skjedd eiendomssalg til privatpersoner mot vederlag. Når det gjelder statens øvrige disposisjoner, ble det utøvd mer aktiv styring med befolkningens bruk av furuskogen enn tidligere. For øvrig hadde imidlertid statens disposisjoner over grunn og ressurser et nokså beskjedent omfang. Det dreier seg om rundt 30 slåtteforpaktninger mellom 1870 og 1902, hvorav de fleste først helt mot slutten av perioden, samt et par bortforpaktninger av fiskevann på 1880-tallet.

7.3.5.5 Perioden fra 1902 til 1965

Jordsalgsloven av 22. mai 1902 (i kraft 1. oktober 1902) med tilhørende reglement av 7. juli 1902, var styrende for utmålingen av eiendommer og andre disposisjoner over grunn og ressurser i Finnmark frem til den ble avløst av jordsalgsloven av 12. mars 1965 (i kraft 1. juli 1965), jf. også jordsalgsforskriften av 15. juli 1966. I likhet med 1863-loven, uttrykte

618 Finnmarkskommisjonen, Op. cit, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 33. De to andre eiendommene var Karasjok lensmannsgård som ble fradelt fra en tidligere etablert privat eiendom og solgt for 18 speciedaler i 1871, og en eiendom som i 1879 ble overskjøtt til Karasjok Skolekommune uten kjøpesum.

619 Se for eksempel, Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 69–73.

620 Sverre Pavel, *Finnmark jordsalgskontors (tidligere Finnmark jordsalgskommisjons) forvaltning av statens jakt- og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986 s. 6 (laksevassdrag) og 45 (eggvær og jaktområder).

621 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktning av utmarksslåtter i Karasjok*, 5. juli 2019 (jnr. 14/315-153) vedlegg 1 Liste over utmarksslåtter og en del andre forpaktninger i Karasjok kommune s. 3.Se også Pavel, Op. cit., 1986 s. 23.

622 Se nærmere Finnmarkskommisjonen, *Om bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, 27. juni 2018 (jnr. 14/315-116) s. 21–27.

623 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 304. Se også Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 366.

1902-loven en statlig grunneierpretensjon ved betegnelsen «*Statens jord og Grund i Finmarkens Amts Landdistrikt*».

Andre lovbestemmelser med tilsvarende betegnelser i de årene 1902-loven gjaldt, var blant annet § 2 første ledd i lakselovene av 8. april 1905 og 27. februar 1930 nr. 5 («*statens beholdne jord i Finmarken*»), § 16 første ledd i lov om laksefisket og innlandsfisket av 6. mars 1964 og § 19 første ledd i viltloven 14. desember 1951 nr. 7 («*statens jord i Finnmark*»). Se også regler for bruk av «*statens skog i Finnmark*», gitt av fylkesmannen i Finnmark 9. juli 1936 med hjemmel i den da fortsatt gjeldende § 4 i jordutvisningsresolusjonen av 1775.

Reindriftsloven 12. mai 1933 nr. 3 brukte uttrykket «*statens grunn*» i Finnmark i § 36 som hadde regler om oppføring av gjerder til utskilling av slakterein. § 38 hadde en bestemmelse om reindriftssamens jakt, fangst og fiske i «*statens ... umatrikulerte skoger og høifjellsstrekninger*», som ikke nevnte Finnmark spesielt, men som også gjaldt for den usolgte grunnen i fylket.

Statens grunneierpretensjon er likevel i større grad uttrykt i lovgivningen mellom 1902 og 1965 enn før 1902. Som fremholdt foran, er imidlertid ikke bruken av genitivsformer som «*statens*» grunn eller jord, avgjørende for rettighetsforholdene. For å etablere grunneierrett må staten ved sine disposisjoner ha opptrådt som eier og det må ha oppstått en aksept hos lokalbefolkningen for at staten ikke bare har offentligrettslig styringsrett, men også er privatrettslig eier av grunnen.

Mellom 1902 og 1965 økte antall *eiendomsetableringer* betydelig sammenliknet med situasjonen før 1902. En del av eiendommene kan ikke gjenfinnes i matrikkelen, og en del har ukjent etableringsdato. Det er likevel grunn til å tro at det som i dag er registrert i matrikkelen gir et dekkende bilde over hyppigheten av eiendomsetableringene i de ulike tidsperiodene.

Dagens matrikkel har opplysninger om litt over 150 eiendomsetableringer i Karasjok i årene før 1902, hvorav 144 mellom 1863 og 1902. To av disse er utgått av matrikkelen. Til sammenlikning ble det i løpet av de drøyt 60 årene 1902-loven regulerte utmålingene, etablert 771 eiendommer i kommunen. Tallet inkluderer også 160 festetomter og punktfester. Senere er åtte grunneiendommer og 60 festeforhold utgått. Til sammen dreier det seg dermed om vel 700 eksisterende matrikkelenheter, fordelt på drøyt 600 grunneiendommer og 100 festetomer.[624] I perioden var det også en sterk økning i folketallet fra 637 i 1900 til 2181 i 1960, jf. punkt 3.2.

Mellom 1863 og 1902 ble det etablert i underkant av fire eiendommer i året. For årene fra 1902 til 1965 er det tilsvarende tallet noe over 12 i året. Frem til 1930 var antallet fortsatt relativt lavt, og lå bortsett fra i 1907 (16) og 1924 (12) under ti i året. Gjennomsnittstallet per år var i overkant av fem eiendommer. Fra 1930 til 1933 ble det etablert 57 eiendommer. Etter dette lå antallet godt under ti i året, med unntak av 1939 (18), 1941 (15) og 1942 (14). Fra 1948 økte antallet betraktelig, og også antall bortfestinger skjøt fart.[625] Fra 1948 til 1965 ble det utmålt eller festet bort i overkant av 25 eiendommer per år, med 1954 (69) og 1962 (58) som toppår.[626]

Også en del av de eiendommene som ble etablert mellom 1902 og 1965 er fradelinger fra tidligere etablerte private eiendommer, typisk som følge av arveoppgjør. Det er likevel grunn til å tro at en relativt større andel av eiendomsetableringene enn i tidligere perioder er «nye» eiendommer, som har blitt utmålt ved fradeling fra det som inntil da var usolgt grunn.

Det kan også nevnes at Stortinget 29. mai 1913 vedtok at staten skulle avgi gratis jord og trevirke til bebyggelse i Karasjokdalen ovenfor Ráiti skogsstue og i Anárjohkdalen.[627] I Karasjokdalen skulle gratis utdeling bare skje til «*bygdens egne folk*». I Anárjohkdalen kunne også andre «*som dertil ansees skikket*», være aktuelle.[628] Ordningen ble relativt lite benyttet. I 1917/18 var det for eksempel bare én søker til gratis jordutmål i de to dalførene. Direktoratet for statens skoger opplyser i brev til Landbruksdepartementet 12. desember 1968 at ordningen aldri var brukt i Karasjokdalen, og at den siste gratis utmålingen i Anárjohkdalen var i 1956.[629]

Ordningen synes imidlertid å ha hatt noe større betydning enn hva direktoratets utsagn tyder på. Etter det kommisjonen har kunnet bringe på det rene, ble det foretatt minst 17 gratisutmål med hjemmel i vedtaket, hvorav minst ett i Karasjokdalen. Gratisutmålene skjedde i hovedsak mellom 1927 og 1941, men det finnes enkelteksempler frem til 1961.[630]

Av *andre statlige disposisjoner* i Karasjok mellom 1902 og 1965 ble det som fremholdt i punkt 7.3.3.3, inngått om

624 Se nærmere Kartverket, *Matrikkelnumre i Karasjok*, mottatt 1. september 2015 (jnr. 14/315-21).

625 Den første bortfestingen i Karasjok som kan gjenfinnes i matrikkelen ble foretatt i 1941 (gnr. 9, bnr. 1, fnr. 2).

626 Kartverket, *Matrikkelnumre i Karasjok*, mottatt 1. september 2015 (jnr. 14/315-21).

627 Op. cit., 1962 s. 23 og 30. Se også Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk lovgjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, 2014 s. 108–112.

628 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2014 s. 109.

629 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2014, s. 111–112.

630 Opplysningene bygger blant annet på informasjon mottatt fra FeFo ved epost 29. oktober 2015 (jnr. 14/315-31).

lag 150 kontrakter om slåtteforpaktninger med lokale jordbrukere. Én kontrakt gjaldt ofte flere slåtter. Mellom 1902 og 1920 ble rundt 100 kontrakter inngått, mens om lag 50 kontrakter ser ut til å ha blitt inngått mellom 1920 og 1965. En del slåtter ble oppmålt i forbindelse med kontraktsinngåelsen, men det var også relativt mange forpaktninger på ikke oppmålte slåtter. Rundt 80, eller noe over halvparten av forpaktningene, gjaldt slåtter relativt nært kirkestedet eller i Váljohka-området. Etter 1945 ble mange tidligere forpaktninger ikke forlenget, mens de fleste nye forpaktningene var lokalisert i Karasjokdalen og Anárjohkdalen.[631]

De fleste forpaktningene ble inngått for fem år av gangen, mot en relativt lav årlig avgift, som regel mellom én og fem kroner per år mellom 1902 og 1945, og mellom fire og ti kroner per år etter 1945. En del av forpaktningene ble forlenget flere ganger, men det finnes også eksempler på kontrakter som ikke har blitt forlenget. For øvrig foregikk det trolig også etter 1902 en del uhjemlet slåttebruk, særlig i mer avsidesliggende områder. Blant annet tyder flere av forklaringene på kommisjonens høringsmøter på dette, jf. punkt 7.3.3.3. Se også kapittel 9 til 12.

Beitebruken i utmark var også mellom 1902 og 1965 lite påvirket av statlige disposisjoner med grunnlag i eierrådighet. Reindriftsloven 12. mai 1933 nr. 3 hadde blant annet regler om administreringen og utøvelsen av reindriften, reinmerking og erstatning for reinskade. Loven hadde i likhet med lovene av 1854 og 1888 som er omtalt i punkt 7.3.5.3 og 7.3.5.4, ikke grunnlag i statlig eierrådighet, men i statens offentligrettslige myndighet. Videre er det ikke noe som tyder på at klausulene om rett til bufebeite i utmark i hjemmelsdokumentene til eiendommer som ble utmålt mellom 1902 og 1965 har påvirket utøvelsen av jordbrukernes utmarksbeite.

Når det gjelder jakt, fangst og fiske, videreførte jordsalgsreglementet av 1902 ikke de tidligere reglementenes hjemmel for bortforpaktning av jaktrett. Det finnes ingen kjente eksempler på at staten mellom 1902 og 1965 har bortforpaktet områder for jakt og fangst, eller på andre måter har disponert privatrettslig over utnyttelsen av viltressursene i Karasjok.[632] For eksempel var reguleringen av elgjakten fra og med 1961 av typisk offentligrettslig art.

Derimot har staten med hjemmel i § 8 i 1902-reglementet bortforpaktet enkelte fiskevann til lokale brukere. Reglementets § 8, jf. § 9, hjemlet også bortforpaktning av lakseførende vassdrag. Sistnevnte hjemmel ble ikke benyttet i Karasjok, der alle lakseførende elvestrekninger var omfattet av lovgivningen om laksefisket i Tanavassdraget, jf. lov 23. juni 1888 nr. 1.

Statens *disposisjoner over skogen* hadde et relativt stort omfang også mellom 1902 og 1965. Tidlig på 1900-tallet ble det etablert en ordning for utvisning av tømmer fra furuskogen der tømmer lenger unna kirkestedet var billigere enn tømmer fra områder nær kirkestedet. Det ble ved utvisningene tatt hensyn til ressurstilgangen ved at søkeren ikke nødvendigvis fikk utvist det volumet vedkommende hadde søkt om. Det forekom at også utenbygdsboende søkte om hogstutvisning i Karasjok, men lokalbefolkningen hadde et fortrinn. Se for eksempel følgende uttalelse avgitt 5. august 1920 fra Det nordlandske skoginspektoratet til skogdirektøren:[633]

> «Kjøb paa rod af tømmer i Anarjokdalens statskog for nedflødning til Tana og fremsalg der er en naturlig næringsvei for fastboende finner i Karasjok. Det er meget som taler for at saadan drift forbeholdes bygdens egne folk, for så vidt ansøgninger derom foreligger.»

Tidlig på 1900-tallet er det også en del eksempler på utvisning av gratis tømmer til mottakerens eget bruk blant annet dersom søkeren hadde dårlig økonomi, eller på betingelse av at mottakeren bosatte seg i en av elvedalene. Også i de tilfellene det ble krevd betaling, var prisene relativt lave. Avgiftene for uttak av tømmer i furuskogen synes ikke å ha vært gjenstand for klager på grunn av før høye avgifter. Derimot finnes det en del klager på manglende utvisning.[634]

Det foregikk også skogsdrift i statens regi. Blant annet drev staten kommersiell skogsdrift i Anárjohkdalen fra 1950-tallet, men driften hadde beskjeden økonomisk betydning.[635] Med unntak av skogsdriften, synes statens disposisjoner over furuskogen ikke å ha vært motivert ut fra hensynet til statens inntekter, men ut fra hensynet til skogens bevaring og fornyelse, og sikring av karasjokbefolkningens behov for trevirke. Som nevnt over, var hogstavgiftene lave. Videre tilfalt de midlene hogsten innbrakte også etter 1902 Finmarkens skogfond, og ikke statskassen.

Heller ikke statens disposisjoner over lauvskogen var motivert ut fra økonomiske hensyn. Her gjaldt det en utvisningsordning for hogst av brensel. Bortsett fra noen

631 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktning av utmarksslåtter i Karasjok*, 5. juli 2019 (jnr. 14/315-153) s. 3-5 og vedlegg 1 Liste over utmarksslåtter og en del andre forpaktninger i Karasjok kommune. Tallene kan være noe usikre fordi det ikke alltid fremgår av forpaktningsprotokollene hva forpaktningen gjelder.

632 Sverre Pavel, *Finnmark jordsalgskontors (tidligere Finnmark jordsalgskommisjons) forvaltning av statens jakt- og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986 s. 45–46.

633 Sitert etter Finnmarkskommisjonen, *Om bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, 27. juni 2018 (jnr. 14/315-116) s. 27.

634 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-116) s. 28 og 37.

635 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-116) s. 29–33.

år på 1900-tallet,[636] ble det ikke betalt avgift for utvisninger av bjørkeskog. Ordningen hadde derfor preg av et atferdsregulerende tiltak, der formålet var å unngå rovhogst og sikre lauvskogens gjenvekst. Det har for øvrig ikke vært mulig å fremskaffe noen god oversikt over vedutvisningene i Karasjok. Dette kan ha sammenheng med at utvisningene i ikke ubetydelig grad har blitt besørget av personer som var bosatt i det området utvisningen fant sted, og at disse i relativt beskjeden grad har avlevert sine fortegnelser over utviste vedteiger for arkivering.

Fremstillingen foran viser at statens disposisjoner over grunn og ressurser i Karasjok økte betraktelig i omfang mellom 1902 og 1965, sammenliknet med situasjonen før 1902. Blant annet var det en klar økning i antall eiendomsetableringer. Videre ble det inngått rundt 150 slåtteforpaktninger. Staten disponerte også aktivt over utnyttelsen av skogen, særlig når det gjelder furuskogen der det etter hvert ble igangsatt skogsdrift i statlig regi. Statens øvrige disposisjoner over grunn og ressurser hadde derimot et beskjedent omfang også i denne perioden. Bortsett fra noen få bortforpaktninger av fiskevann, synes det i liten å ha vært gjort disposisjoner som etter sin art klart fremtrer som disposisjoner med grunnlag i eierrådighet.

7.3.5.6 Perioden etter 1965

Etter andre verdenskrig ble spørsmålet om å revidere jordsalgslovgivningen reist både lokalt og sentralt. Som ved tidligere revisjoner, sto ønsket om større orden i eiendomsforholdene og sikring av jord til jordbruksformål sentralt.[637] Dette ble søkt ivaretatt ved jordsalgsloven av 12. mars 1965.

I likhet med jordsalgslovene av 1863 og 1902 signaliserte også 1965-loven en statlig eierpretensjon ved å bruke formuleringen «*statens umatrikulerte grunn i Finnmark*». Statens eierpretensjon er også klart uttrykt i forarbeidene. Som nevnt i punkt 4.3, uttalte blant annet lovutvalget, som var oppnevnt av Direktoratet for statens skoger, at «*så langt tilbake som den norske soge vet å berette, var all jord og grunn i ... Finnmark betraktet som statens eiendom*».[638]

Til forskjell fra de tidligere jordsalgslovene, hadde 1965-loven i §§ 4 og 5 bestemmelser om rett for «*bygdefolket*» til utvisning av lauvskog til ved for husbehov, og om utvisning av torvstikking for kommunens innbyggere. Disse bestemmelsene erstattet den før 1965 fortsatt gjeldende § 4 i 1775-resolusjonen og 1897-loven om torvstikking i Finnmark. I tillegg ble det ved lov 11. mars 1977 nr. 12 inntatt en bestemmelse i § 5 a om rett til plukking av multer for fylkets innbyggere. Denne bestemmelsen hadde ikke noe motstykke i tidligere lovgivning.

Blant øvrige lover som brukte uttrykket «*statens grunn i Finnmark*» etter 1965, kan nevnes viltloven 29. mai 1981 nr. 38 § 44 annet ledd og lakse- og innlandsfiskloven 15. mai 1992 nr. 77 § 22 fjerde ledd. Reindriftsloven 9. juni 1978 nr. 49 brukte ikke dette uttrykket, men «*ikke særskilt matrikulert statseiendom*», som også omfattet den usolgte grunnen i Finnmark.

I de drøyt 40 årene jordavhendelsene i Karasjok ble regulert av 1965-loven,[639] ble det etablert 1460 eiendomsenheter som kan gjenfinnes i matrikkelen. Dette gir et gjennomsnitt på i overkant av 35 enheter i året for hele perioden, med 1994 som det desiderte toppåret (94), fulgt av 2000 (57), 1976 (55) og 1977 (55). Det laveste antallet var i 1966 (sju). Øvrige år med et antall under 20 er 1967 (16), 1968 (15), 1970 (13), 1971 (19), 1973 (19), 1986 (15) og 1997 (14). Av de 1460 enhetene i matrikkelen er 872 grunneiendommer, hvorav 23 er utgått, slik at 849 av eiendommene eksisterer i dag. 559 av enhetene er festegrunn. Av disse er 151 utgått, mens 408 fortsatt eksisterer. I tillegg kommer 29 eierseksjoner, hvorav fire er utgått.[640]

Et særtrekk ved årene etter 1965 er at antallet borfester økte sterkt i første halvdel av perioden. Fra 1. juli 1965 til 31. desember 1987 ble det i Karasjok etablert 209 grunneiendommer og 503 festeforhold. Tre av eiendommene og 143 av festene er i dag utgått av matrikkelen. Fra 1988 har etablering av eiendommer igjen vært i klar overvekt. 663 eiendommer og 56 festeforhold ble etablert frem til 1. juli 2006, hvorav 23 eiendommer og seks fester senere har utgått.

Et annet særtrekk ved perioden etter 1965, og særlig fra midten av 1980-tallet, er at godt over halvparten av eiendomsetableringene er lokalisert i umiddelbar nærhet av kirkestedet, og at det for en stor del dreier seg om boligtomter. Dette gjelder for eksempel 64 av de 94 matrikkelenhetene som ble etablert i 1994 og 32 av de 41 enhetene som ble etablert i 1995.

Når det gjelder andre statlige grunneierdisposisjoner i de årene 1965-loven gjaldt, var det ingen bortforpaktninger av slåttemark, bortsett fra to sennagresslåtter ved Liidnebeahcanjohka i Iešjohkadalen som Nils Aslaksen Eira forpaktet fra 1970 til 1979 for kr. 10 per år.[641] Også forpaktning av

636 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-116) s. 28.

637 Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning*, 2014 s. 132. Se også Ot. prp. nr. 48 (1963-64) s. 11–13.

638 Innstilling om lov og forskrifter om Statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke, 29. september 1962, s. 5.

639 Loven trådte i kraft 1. juli 1965, jf. kgl. res. 4. juni 1965, og gjaldt frem til 1. juli 2006, jf. res. 12. mai 2006 nr. 509.

640 Se nærmere Kartverket, *Matrikkelnumre i Karasjok*, mottatt 1. september 2015 (jnr. 14/315-21).

641 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktning av utmarksslåtter i Karasjok*, 5. juli 2019 (jnr. 14/315-153) vedlegg 1 Liste over utmarksslåtter og en del andre forpaktninger i Karasjok kommune s. 54 (forpaktning nr. 738).

dyrkingsjord hadde et visst omfang i 1965-lovens funksjonstid.

Reindriftsutøvernes og bøndenes beitebruk i utmark ble heller ikke etter 1965 nevneverdig påvirket av statlige grunneierdisposisjoner. Reindriftsloven av 1978 var reguleringslovgivning med grunnlag i statens offentligrettslige myndighet. Også jordbrukseiendommer utmålt etter 1965 har klausuler om utmarksbeite i hjemmelsdokumentene, men dette synes ikke å ha betydning for hvordan beitebruken ble utøvd. I brev til Samerettsutvalget 6. januar 1993 opplyser Finnmark Jordsalgskontor at man ikke har drevet noen form for styring av bøndenes beitebruk i utmark.[642]

Som nevnt foran, hadde de tidligere jordsalgsreglementene hjemler for bortforpaktning av innlandsvann og elvefiske etter laks. Jordsalgsforskriften av 15. juli 1966 har ikke slike hjemler. Imidlertid åpnet § 16 tredje ledd i lakse- og innlandsfiskloven av 1964 for at «*statens fiskerett*» kunne bortforpaktes for inntil 10 år. Se også forskrift 10. februar 1977 om bortforpaktning av statens fiskerett i laksevassdrag i Finnmark. Hjemlene ble videreført til lakse- og innlandsfiskloven 1992 § 22 femte ledd, jf. forskrift om fiske på statsgrunn 18. desember 1992 § 10.

Enkelte fiskevann i Karasjok har vært bortforpaktet med hjemmel i bestemmelsene. I 1970 ble samtlige forpaktninger av fiskevann i Finnmark inndratt fordi ordningen hadde fungert som en privat særrett for forpakterne, hvilket ikke var ønskelig. Bare sju kontrakter ble reetablert.[643] Senere har det vært forpaktninger på Ápmelašjávri, Gussajávri, Bojobeasjávri og Njáhkájávri, men de tre førstnevnte har ikke vært fornyet etter 2006 og er ikke aktive i dag, jf. punkt 7.3.3.6.[644]

I likhet med situasjonen før 1965 har staten heller ikke etter dette disponert privatrettslig over bruken av viltressursene i Karasjok ved bortforpaktninger eller på annen måte.[645]

Fra 1977 åpnet jordsalgsloven § 5 a annet ledd for at «Kongen» kunne gi «*enkeltpersoner, grupper av personer og bygdelag enerett til etter utvisning å utnytte bestemte multeforekomster på nærmere vilkår*», jf. også jordsalgsforskriften § 8 a. Det ble antatt at utvisning kunne være aktuelt for småbygdene langs riksveien fra Kautokeino til Karasjok og særlig på strekningen fra Gievdneguoika til Jergul. Hjemmelen ble imidlertid ikke benyttet i Karasjok.[646]

Staten disponerte derimot også i denne perioden mer aktivt over skogen. Som nevnt foran, hadde «bygdefolk» etter § 4 i jordsalgsloven av 1965 rett til gratis utvisning av lauvtrevirke til ved til husbehov, jf. også §§ 8 og 11 i jordsalgsforskriften av 1966. Nærmere regler om utvisningen ble gitt 3. oktober 1967 av Direktoratet for statens skoger. Ifølge § 1 var «*all hogst og bruk av skog og trær på statens grunn forbudt uten etter utvisning eller spesiell tillatelse av skogforvaltningen*». Etter § 3 var retten til utvisning av vedhogst gratis. Trevirke til gjerdestolper, hesjestaur og liknende måtte «*kjøpes på vanlig måte*». Folk fra Karasjok ble ansett som «bygdefolk» med rett til gratis utvisning. Ordningen ble stort sett praktisert slik at folk fikk utvist vedteiger nær bostedet.[647]

Når det gjelder furuskogen, ble ordningen der folk kunne kjøpe tømmer for en rimelig pris til bygningsmaterialer videreført etter 1965, men tømmerfløtingen nedover Anárjohkdalen tok slutt tidlig på 1970-tallet.[648] Den statlige skogsdriften i furuskogen i Karasjok fortsatte også. Mens utvisningsordningen for vedhogst i lauvskogen var motivert ut fra hensynet til ressursbevaring, ble skogsdriften ansett som en del av statens forretningsdrift.[649]

For øvrig synes imidlertid statens disposisjoner over skogressursene i Karasjok etter 1965 i liten grad å ha hatt et privatrettslig preg. Som nevnt hadde karasjokbefolkningen rett til gratis vedutvisning i lauvskogen og betalingen for annen hogst var relativt lav.

Bildet for perioden 1965 til 2006 er dermed at antall eiendomsetableringer fortsatte å øke, men det dreide seg for en stor del om boligtomter og mindre eiendommer ved kirkestedet. Videre var det, særlig i første del av perioden, vanlig at staten inngikk festekontrakter med lokale brukere. Dette har til en viss grad erstattet de statlige bortforpaktningene som i all hovedsak ble avviklet i løpet av 1960-tallet. For øvrig hadde de statlige disposisjonene over grunn og ressurser i Karasjok, med et visst unntak for skogsdriften, et beskjedent omfang og i liten grad et privatrettslig preg.

7.3.6 Lokalbefolkningens rettsoppfatninger

7.3.6.1 Rettsoppfatninger uttrykt i den sakkyndige feltutredningen

De sakkyndige beskriver rettsoppfatningene i bygdene og grendene i Karasjok med fokus på husdyrhold, slåtter og beitebruk; jakt, fangst og fiske; uttak av brensel og materialer; høsting av bær mv.; boplasser og ferdsel; og forholdet mellom egenregulering og myndighetsregulering.[650]

642 Se NOU 1993: 18 s. 118 der store deler av brevet er gjengitt.

643 Sverre Pavel, *Finnmark jordsalgskontors (tidligere Finnmark jordslagskommisjons) forvaltning av statens jakt- og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986 s. 26.

644 FeFo, epost til kommisjonen, 27. april 2018 (jnr. 14/315-134). Se også epost 5. april 2018 (jnr. 14/374-21).

645 Sverre Pavel, Op. cit., 1986 s. 45–46.

646 NOU 1993: 34 s. 514–515 der det fremgår at hjemmel frem til 1993 hadde vært benyttet ved fire anledninger, tre ganger i Kautokeino kommune og én gang i Lebesby kommune.

647 NOU 1993: 34 s. 503.

648 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 70.

649 NOU 1993: 34 s. 502.

650 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 punkt 4.5 og 4.6 (s. 86–115). Reindriftsutøvernes bruk og rettsoppfatninger er beskrevet i oppdragsrapportens kapittel 5 (s. 115–154).

I oppsummeringen av rettsoppfatningene til de som har tilhørighet til kirkestedet, viser de sakkyndige til at en del ikke-utmålte slåtter var gjenstand for uformell brukerstyrt fordeling. Lakseplasser, fiskevann, multemyrer og områder for skjæring av sennagress kunne ifølge flere av informantene utnyttes av den som kom først til områdene. De fleste fremholdt imidlertid også at folk kunne opparbeide «*hevd til bestemte lokaliteter og at deres fortrinnsrett ble respektert*». Ellers påpeker de sakkyndige at veibygging og bruk av bil har økt tilgjengeligheten til utmarksressursene i Indre Finnmark. Dette har satt spørsmålet om utenbygdsboendes rettigheter på spissen. Om forholdet mellom lokalbefolkningens og tilreisendes rettigheter heter det:[651]

> «Spørsmålet om lokale rettigheter i forhold til allemannsrett (for utenbygdsboende, ikke-finnmarkinger/utlendinger) er mest aktuelt i forhold til små- og storvilt, oppføring av husvære samt motorisert ferdsel i utmark. De fleste mener også her at det skal være lokal fortrinnsrett.»

Når det gjelder rettsoppfatninger som kan knyttes til ressursbruken i Karasjokdalen, viser de sakkyndige til at John Ingvald Dalseng i et notat fra 2012 skriver:[652]

> «Det var sjelden noen uklarheter mellom nabogrendene om bruken av disse områdene [...] Bruken ble regulert ved uformelle bruksmessige overenskomster som alle så seg tjent med å overholde. Overenskomsten innebar også at i dårlige år delte man på ressursene mest mulig rettferdig. Man så ikke behov for eller nytteverdi i å stadfeste utmarksrettighetene formelt i form av eiendomsdokumenter. Det var heller ikke forventet at myndighetene ville stille seg positive til en slik formalisering, og ingen hadde penger til å finansiere juridisk bistand til å formalisere rettighetene.»

De øvrige informantene fra Karasjokdalen har «*stort sett*» uttrykt seg på samme måte, og er «*tydeligere og mer samstemmige*» om en rettsoppfatning basert på uformell lokal forvaltning enn informantene fra kirkestedet. For øvrig fremhever de sakkyndige at en av informantene sier at det bør gjelde en lokal fortrinnsrett som går foran tilreisendes allemannsrett, mens en annen anser det lite ønskelig med «*privatisering*» og poengterer at man er opptatt av «*en kollektiv rett*».[653]

Også i Anárjohkdalen har de sakkyndiges informanter fremhevet at det var uformell lokal fordeling av utmarksslåtter og beiteområder. Som i Karasjokdalen, har ikke folk sett noen grunn til å få utmålt områder som de anså som sine egne. Tidligere var det også uformell lokal forvaltning av fiskevannene. Dette fungerte godt, men etter hvert har myndighetspålagte restriksjoner gjort at lokalbefolkningen ikke lenger har kunnet kultivere fiskevannene. Det fremkom også misnøye med myndighetenes reguleringer av hogsten og elgjakten. For øvrig gir informantene uttrykk for at de lokale fiskevannene og viltressursene, inklusive elgen, tilhører lokalbefolkningen, som også har fortrinnsrett til blant annet multeområder, gammebygging og rett til motorferdsel.[654]

Når det gjelder Tanadalen, forteller informantene om uformell fordeling av beiteområder, utmarksslåtter, sennagressområder, fiskevann og stengsel- og garnplasser for laksefiske. Det rådende synet er ellers at viltet er og bør være en lokal ressurs. Informantene er kritiske til at de må betale for elgjakt og vedutvisning, og gir uttrykk for at etablerte brukstradisjoner bør gi fortrinnsrett til oppføring av byggverk i utmark og motorferdsel.[655]

Også i Iešjohkadalen gir de sakkyndiges informanter uttrykk for at brukstradisjonene bør gi større rett til gammebygging og motorferdsel, og for at det har vært motstand mot myndighetenes reguleringer. Informantene har opplyst at ordningen der ressursene i fjellstuenes nærområder var forbeholdt fjellstueoppsitterne, ble respektert, og at oppsitterne også forpaktet en rekke fiskevann og hadde avtaler om fritt uttak av brensel. Andre beboere i området har hatt rettigheter tilsvarende det folk i andre bygder har hatt. De har hatt egne områder som stort sett har blitt respektert. Også her har den uformelle reguleringen av ressursbruken fungert godt.[656]

I oppsummeringen av de fastboendes rettsoppfatninger påpeker de sakkyndige, med et visst forbehold for kirkestedet, der brukerne i større grad enn ellers har sett seg tjent med å formalisere bruken av utmarksslåtter og annen utmarksbruk, at det bildet som fremkommer er nokså entydig.[657] Mange av brukerne i de ulike dalførene ser på seg selv som forsvarere av gamle kulturbaserte brukstradisjoner som det er viktig for dem å opprettholde. Videre heter det:[658]

> «De fleste bygdene har praktisert uformell lokal fordeling av både fiskevann, sennegressområder og multemyrer, og markerer lokal fortrinnsrett i forhold til folk utenfra. Dette samsvarer med Storm og Kalstads (1978) påpekning av at det har vært vanlig at hvis noen hadde begynt å fiske i et vann så skulle man ikke forstyrre dem så lenge de fisket der, og at det også har vært vanlig at familier som har benyttet spesielle områder har kunnet gjøre dette i fred og ro uten å

651 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 92.
652 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 96.
653 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 96.
654 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 100.
655 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 104.
656 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 110.
657 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 110.
658 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 111–112.

konkurrere med andre. Når det gjelder snarefangst er materialet i stor grad forenlig med den beskrevne regelen om at den som kommer først til et område etter at snøen har lagt seg, har førsterett til området så lenge han bruker det (Storm og Kalstad 1978).

Generelt synes fokuset på lokal fortrinnsrett å være avhengig av hvor viktig ressursen er og hvor sterkt presset på ressursene er. Det er mange tegn på at fordelingen av lakseplassene i elvedalene var på husholdsnivå for garnplasser og at det var større grupper som samarbeidet om stengselsplasser. Når det gjaldt multemyrer var det nok en fjellstueoppsitter som gikk lengst i å si at som regel var det nok multer til alle. På den annen side markerte de fleste at man uansett formelle rettigheter ikke ønsket fremmede multeplukkere nært innpå egne hus.

Ryper og elg blir i stor grad ansett som lokale ressurser, og det er flere som er negative til fremmede jegeres press på rypebestanden og høye priser på elgjakt. Flere informanter uttaler seg negativt om de som «leker med maten» i motsetning til de som høster av naturen for livberging. De fleste mener også at familier med brukstradisjoner skal ha fortrinnsrett både i forhold til gammebygging og motorisert ferdsel.

Den generelle oppfatningen er at lokalbefolkningen har rett til naturressursene. Informantene har i liten grad brukt juridiske begreper for å definere rettighetstyper. Men særlig i svarene på spørreundersøkelsen har noen informanter fokusert på eiendomsrettigheter for mindre og sentrale områder nært knyttet til boplasser, men for øvrig er det flere som er opptatt av kollektive, lokale rettigheter.»

Når det ellers gjelder informasjon om lokale rettsoppfatninger i den sakkyndige feltutredningen, kan det nevnes at det i punkt 4.3 om de fastboendes næringstilpasning er fremholdt at selv om myndighetene ga regler om skogutvisning for å hindre at skogen ble for hardt beskattet, har bruken av skogen blitt oppfattet som en rettighet. Dette gjaldt også bruk av tømmerskog til materialer, men dette ble håndhevet strengt slik at folk etter hvert aksepterte at tømmeret, som i hovedsak kom fra furuskogene langs Anárjohka og Kárášjohka, måtte kjøpes.[659]

7.3.6.2 Rettsoppfatninger uttrykt på kommisjonens høringsmøter

(1.) På det *innledende høringsmøtet* fortalte Per Ove Biti (f. 1942) fra Bávttajohka i Karasjokdalen, at stedets befolkning hadde avtalt seg imellom hvilke områder de skulle bruke. Han visste ikke når dette hadde kommet i stand, men det gikk langt tilbake i tid og var ikke myndighetsregulert. Grensene for de ulike familienes bruk var klare og ble respektert av alle. Folk tenkte ikke over hvilke rettigheter de hadde, men anså områdene og ressursene som sine. Statlige myndigheter var fraværende i forvaltningen av høstingsområdene, men foreldregenerasjonen respekterte at de måtte ha skogvokterens tillatelse for å felle furutrær nær kirkestedet.

Biti sa at alle samer har rett til å bruke sine tradisjonelle områder, og at han selv ikke har større rett en andre. Han antok at det ville være en fordel å forenkle utmarksforvaltningen, som i dag er delt mellom kommunen, FeFo og staten, og da gjerne slik at kommunen får ansvaret.[660] Han ga for øvrig uttrykk for at det er uheldig at folk ikke får lov til å bruke motorkjøretøy langs tradisjonelle ferdselsårer for å ta seg inn til de gamle høstingsområdene uten å søke om dispensasjon. Han var også kritisk til myndighetenes fiskereguleringer, ettersom forbud mot garnfiske har medført at abbor- og gjeddebestanden har økt på bekostning av laksebestanden.[661]

Anna Ragnhild Balto (f. 1950) er født i Šuoššjávri og oppvokst i Mollešjohka. Hun hørte i oppveksten aldri at utmarkshøsting som fiske, rypefangst og vedhogst var lovregulert. Det stod veldig sterkt hvilke familier som brukte de ulike områdene. Folk hadde egne områder til fisking, skjæring av sennagress, slåttebruk og multeplukking. I Šuoššjávri satte de opp gammer og dette fortalte hvem som brukte de ulike områdene. Gammer var mindre vanlig ved Mollešjohka, men også her gjaldt det uskrevne forvaltningsregler, og folk hadde en klar oppfatning om at området var deres. Derfor reagerte de lokale negativt på at folk utenfra begynte å bruke området. Hun ga ellers uttrykk for at kollektive eierrettigheter strider mot hennes rettsoppfatning, fordi det vil medføre at også folk som nylig har flyttet til Karasjok får del i rettighetene. Slik hun ser det, er det «*de som har bodd og brukt områdene her*» som må få sine rettigheter anerkjent.[662]

Nils Erling Skoglund (f. 1932) fra Váljohka sa at området ble forvaltet lokalt frem til 1970-tallet. Det var ikke nødvendig å innhente brukstillatelser fra staten. Senere har lovgivningen vanskeliggjort bruken av de tradisjonelle høstingsområdene. Etableringen av FeFo har ikke bedret situasjonen. Lokalbefolkningen får ikke lov til å restaurere gammer, elgjakten forvaltes på tvers av lokale rettigheter, motorferdselloven fratar folk retten til å ferdes i utmark og laksefisket er så godt som bortregulert. Folk har også mistet retten til garnfiske. Dette har ødelagt mange fiskevann.[663]

Skoglund fremholdt at rettighetene ligger til de som har brukt områdene, men at man ikke kan nekte folk fra andre

659 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 48.

660 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 15. oktober 2015 (jnr. 14/315-28) s. 3–4, 14 og 20.

661 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 4 og 14–15.

662 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 4–5 og 12.

663 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 5–6, 13 og 21–22.

deler av kommunen å plukke bær eller drive annen ressursutnyttelse der. Derimot er det annerledes med tilreisende fra andre kommuner og fylker. Han betegnet de lokale fiskevannene som «*våre vann*» og sa at lokalbefolkningen hadde blitt fortrengt av tilreisende fiskere. Han viste til at staten alltid har hevdet eierskap til furuskogen, men at lokalbefolkningen anså det som et inngrep i deres rettigheter at de måtte spørre skogforvalteren om lov til å hogge.[664]

Marit Guttorm Graven (f. 1951) fra Jergul sa at også her hadde hver familie egne vann og høstingsområder. Fordelingen var gjort uten statlig innblanding. De dro ikke til andres områder for å høste, og ingen andre kom til deres områder. Da noen hadde foreslått at de skulle arbeide for å sikre de lokale rettighetene, hadde faren svart «*vi spør da ingen andre om lov til å bruke egne områder*». Hun delte farens rettssoppfatning, og sa at hun i sitt eget område har rett til å ta brensel og det hun ellers trenger til sitt livsopphold, og til å bruke motorkjøretøy under høstingen. Før mente hun at områdene var til låns, men hadde innsett at eiendomsrett er nødvendig for å sikre birgejupmi-bruken: «*Når vi ikke har papirer på at vi eier områdene, så kan hvem som helst komme hit, ta i bruk og ødelegge våre områder. Så vi må antagelig justere vår rettsoppfatning*».[665]

Ingrid Moeng (f. 1943) fra Basevuovdi fortalte at familien hennes ikke spurte noen om lov til å hogge ved eller drive annen ressursutnyttelse i utmarka. Hun bekreftet det som ellers var sagt om at utmarksbruken og forvaltningen skjedde på grunnlag av uskrevne normer, og at alle hadde sine høstingsområder der de drev slåttebruk, plukket multer og sanket reinlav mv.[666]

Ole Georg Balto (f. 1951) er oppvokst og bor i Anárjohkdalen. Han anser Øvre Anárjohka nasjonalpark som et inngrep i tradisjonell bruk fordi den fratar folk muligheten til å kjøre til de tradisjonelle høstingsområdene. Også motorferdselloven har innskrenket bruken. Blant annet er det ikke lenger mulig å drive vårfiske fordi det ikke gis kjøredispensasjoner før 1. juli. Balto mener at lokalbefolkningen uten å søke bør få kjøre i utmark for å komme til høstingsområdene, slik de før gjorde med kjørerein, hest og traktor. Han anser elgen som en felles ressurs for lokalbefolkningen. Den er umerket og ingens private eiendom. Derimot har folk blitt vant til at furuskogen ikke lenger er deres fordi de i lang tid har måttet spørre skogvokten om lov til å hente trær.[667]

Nils Sverre Eriksen (f. 1950) fra Mollešjohka sa at rettsoppfatningen er knyttet til folks livberging (birgejupmi) og at utmarkshøsting tidligere var en langt større del av livbergingen enn i dag. Han fant det vanskelig å skille mellom bruks- og eierrettigheter og sa at den historiske bruken og forvaltningen av områdene er bygget på de til enhver tid tilgjengelige naturressursene, så som fisk og ryper. I de bygdene han kjenner til, er naturressursene grunnlaget for levesettet.[668]

Thoralf Henriksen (f. 1955) sa at Karasjoks befolkning i fellesskap bør kreve kollektiv rett til kommunens arealer, slik at befolkningen får stadfestet sine rettigheter. Han hadde tidligere ment at det var viktig å få anerkjent lokale rettigheter for enkeltpersoner og mindre grupper, men han fryktet at rettighetene kunne forsvinne med slektene om de individualiseres i for stor grad. Videre ga han uttrykk for at rettighetene tilhører de som til enhver tid bor i kommunen, men slik at de som fortsatt bor i eller har tilhørighet til de mindre bygdene, har fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder fremfor andre i kommunen. En del av den lokale forvaltningen vil derfor være å ivareta dette, og samtidig regulere i hvilken grad brukere fra andre kommuner skal kunne drive fiske, rypejakt, multeplukking og annen ressursutnyttelse i kommunen.[669]

Nils Anders Rasmus (f. 1939) sa seg enig med Thoralf Henriksen. Også Mona Kemi (f. 1968) mener at Karasjoks befolkning i fellesskap må eie og forvalte områdene og blant annet disponere over veduttak, innlandsfiske og rype- og elgjakt, men slik at det tas hensyn til at det kan foreligge lokale særrettigheter. Hun ga også utrykk for at det er viktig at den fastboende befolkningen og reindriftsutøverne står sammen og arbeider i fellesskap.[670]

Per Somby (f. 1944) sa at de tidligere generasjonene hadde oppfattet de områdene de brukte som sine, og at de som ennå bor i utkantstrøkene må ha visse særrettigheter slik at de fortsatt kan bo der. Anders Somby (f. 1960) viser til at det ikke er de lokale brukerne som må dokumentere at de har rettigheter, men at det er de som mener at det ikke finnes lokale rettigheter som må dokumentere hvordan rettighetene har falt bort. Nils Dalseng (f. 1947) sa at det etter hans rettsoppfatning er stor forskjell på samisk utmarksbruk og norsk friluftsliv.[671]

Også flere av interesserepresentantene uttrykte rettsoppfatninger. Aslak Mattis N. Eira (reindrift, østre sone) sa at reindriftssamene tradisjonelt ikke har vært opptatt av å eie jord eller hindre andres bruk. Vestlig eiendomsrettstenkning som innebærer at alt skal eies, har imidlertid fratatt både reindriftsutøvere og fastboende en stor del av deres

664 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 13 og 15.
665 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 15. Se også s. 6, 14 og 21.
666 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 6 og 21.
667 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 8, 9, 15 og 20.
668 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 14 og 21.
669 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 10, 17 og 18.
670 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 11 og 19.
671 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 16, 17 og 18.

rettigheter. Dette har gjort at også samene må formalisere sine rettigheter for å unngå at andre overtar områdene.[672] Mathis Nilsen Eira (reindrift, vestre sone) ga uttrykk for at finnmarksloven har tilbakeført Finnmark til fylkets innbyggere, og fremholdt at reindriftsutøverne alltid har akseptert andres bruk.[673] Nils Aslak Boine (jordbruk) påpekte at reguleringene av motorferdselen har hindret den lokale utmarksbruken fordi den har gjort det vanskeligere for folk å ta seg frem til de tradisjonelle bruksområdene.[674]

(2.) På *høringsmøtet for Anárjohkdalen* 1. og 2. mars 2016 sa Klemet Ole Boine (1936–2016) at lokalbefolkningen høstet fritt i sine bruksområder uten innblanding fra statlige myndigheter, og selv fordelte områdene mellom seg. Dette gjaldt blant annet slåtteplasser og områder for høsting av reinlav. Tilflyttere fikk tildelt slåtte- og andre høstingsområder av lokalbefolkningen. I nyere tid har folks utmarksbruk blitt sterkt begrenset. De må søke om tillatelser og dispensasjoner for å komme seg ut i utmarka og får ikke tillatelse til gammebygging, og garnfisket i innlandsvannene har blitt sterkt begrenset. Han anser dette som et inngrep i lokalbefolkningens opparbeidede rettigheter, og fremholdt at disse rettighetene skal gå i arv til kommende generasjoner.[675]

John Johnsen Boine (f. 1948) sa at befolkningen i Basevuovdi-området tidligere selv hadde forvaltet fiskevannene og elvefisket. Dette gjorde at laksen kom helt opp dit for å gyte. I dag er både vannene og denne delen av elva ødelagt som fiskeområder. Boine mente at dette skyldes at den økologiske balansen er ødelagt fordi det ikke lenger drives garnfiske.[676]

Han fremholdt også at områdene i elvedalen var fordelt mellom dalens befolkning. Basevuovdi tilhørte hans familie. De brukte blant annet multemyrer og slåtteplasser og hadde også faste fiskeplasser. Alle i dalen visste hvilke områder som hørte til hvilke familier, og de hadde gjensidig respekt for dette systemet. Han fortalte at det av og til kom folk fra kirkestedet for å plukke multer i dalen. Lokalbefolkningen hadde ikke innvendinger mot dette. Ifølge Boine ble områdene ellers strengt forvaltet. Det var ikke tillatt å ødelegge naturen og ressursuttaket var nøye regulert: «*Slik var det, det var jo vi som eide området*». Folk i dalen spurte heller ikke staten om tillatelse til å utnytte myrslåttene. Disse var fordelt dem i mellom: «*dette er jo våre områder og hvem skulle vi da spørre – det er jo vårt og vi eier det*». Han ga uttrykk for at dette systemet fortsatt fungerer, og at oppfatningen om at områdene er deres, står ved lag.[677]

Også Kjell Magne Grønnli sa at høstingsområdene ble fordelt internt og at folk ikke drev ressurshøsting i områder som ble ansett å tilhøre andre. Han hadde ikke inntrykk av at folk mener at furuskogen tilhører staten. Skogen anses å tilhøre lokalbefolkningen, men staten har frarøvet skogen fra de lokale ved å administrere skogsarbeidet, slik at noen i dag sier at skogen er statens.[678]

Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) fremholdt at det John Johnsen Boine sa om at folk ikke spurte om tillatelse til å bruke områdene, er riktig. De spurte ingen om lov: «*Vi kjørte til multemyra. Det var aldri snakk om at vi måtte spørre noen om lov eller søke om tillatelser*».[679]

Interesserepresentant Nils Aslak Boine (jordbruk) sa at mange fortsatt har tilhørighet til Anárjohkdalen, selv om de ikke lenger bor der, og at det har vært god kontakt over riksgrensen. Mathis Nilsen Eira (reindrift, vestre sone) og John Aslak Johansen (friluftslivet) ga også uttrykk for at kontakten over grensen hadde vært god, men de var likevel skeptiske til at kommisjonen skal behandler rettighetskrav fremmet fra finsk side. Johansen sa ellers at det særlig tidligere nok ble felt en del elg som ikke ble innrapportert fordi elgen var viktig for folks livberging (birgejupmi).[680]

(3.) På høringsmøtet for *Karasjokdalen* 7. og 8. juni 2016 viste John Ingvald Dalseng (f. 1946) til at kommisjonen skal avklare rettigheter med grunnlag i alders tids bruk og sedvanerett, og til at rettighetssituasjonen i Finnmark fortsatt delvis er en arv fra dansketiden og kongelige forordninger om at det ikke var lov for noen i Finnmark å ha eiendom. Til tross for dette har det pågått en lokal bruk, basert på lokale sedvaner og uformell fordeling. Folk hadde sine egne høstingsområder, blant annet for multeplukking og fiske. Naboene respekterte dette, og områdene var fordelt slik at det var nok til alle. Samtidig kunne også naboene utnytte områdene når de som hadde førsteretten til dem ikke gjorde det. Dalseng påpekte at behovet for regulering først oppstår når brukskonkurransen er stor. Da må det finnes løsninger som hindrer overbeskatning, enten det nå blir i form av individuell eller kollektiv eiendomsrett, eller noe annet.[681]

672 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 2–3. Se også punkt 7.2.7.2.

673 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 19. Se også punkt 7.2.7.3.

674 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 14. Se også punkt 7.2.7.1.

675 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 1. og 2. mars 2016 (jnr. 14/315-55) s. 6, 8, 12, 16 og 17.

676 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55) s. 7–8.

677 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55) s. 15 og 16.

678 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55) s. 9 og 15.

679 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55) s. 16.

680 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-55) s. 3. (Boine), 5 og 60 (Johansen) og s. 60-61 (Eira). Se også foran i punkt 7.2.7.1 (Boine), 7.2.7.3 (Eira) og 7.2.7.4 (Johansen).

681 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 7. og 8. juni 2016 (jnr. 14/315-62) s. 4, 5 og 17.

Per Ove Biti (f. 1942) fra Bávttajohka som også deltok på det innledende høringsmøtet, fremholdt at man må ha bodd lenge i et område for å kunne erverve indidividuell eiendomsrett i utmarka. I hans barndom hadde familien hatt multemyrer som de mente å eie. Også de som bodde i Beaivvašgieddi hadde hatt egne multemyrer. Bitis familie hadde flyttet til kirkestedet på 1950-tallet. Han var derfor usikker på om de individuelle rettighetene var i behold i dag. Derimot ga han uttrykk for at han hadde andel i en kollektiv rett til ressursutnyttelse på hele Finnmarksvidda. Biti opplyste at folk i Karasjokdalen ikke så på elgjakten som noe ulovlig. Det rådende synet var at dyr som ikke var merket i øret, kunne felles av hvem som helst. For øvrig ga han uttrykk for at motorferdsellovgivningen var til hinder for bruken av de tradisjonelle høstingsområdene.[682]

Asbjørn Guttorm (f. 1957) sa at elgen lenge var et sjeldent dyr i dalen, men at mennene når de så elgspor fulgte etter elgen på ski helt til de fikk tak i den. Etter at organisert elgjakt tok til på 1960-tallet, hadde jakten fortsatt innenfor lovens rammer. Han anser imidlertid også den elgjakten som foregikk tidligere som lovlig, fordi den var en del av folks birgejupmi. Folk jaktet elg i fellesskap. Både Guttorm og John Ingvald Dalseng sa at det ikke ble snakket om elgjakten, selv om alle visste at den foregikk. Han fremholdt at gjengs oppfatning er at lokalbefolkningen har førsterett til de lokale multemyrene. Er det multer nok for alle på de nærmeste myrene, er det greit at også tilreisende plukker der. Er det lite multer, bør de nærmeste myrene være forbeholdt lokale brukere, og tilreisende bør dra lenger unna slik at de ikke fortrenger de lokale.[683]

Det kan når det gjelder rettsoppfatninger også nevnes at Petter Kemi (f. 1951) i sin forklaring om rettighetsmeldingen fra Bieskkenjárgilisearvi, jf. punkt 10.2, sa at det ville være uheldig om folk fra andre steder enn Karasjok kjøpte områder for å selge dem til andre.[684]

Interesserepresentant Laila Somby Sandvik (fastboende utmarksbrukere) fremholdt at oppfatningen i Karasjokdalen var at umerkede dyr ikke tilhørte noen, og i alle fall ikke staten. Hun sa også at folket i Bieskkenjárga alltid har delt sine bruksområder med andre, men understreket at det er viktig at bruksrettighetene blir stadfestet. Ellers kan de lokale brukerne bli fortrengt av tilreisende. Ifølge Sandvik provoserer det lokalbefolkningen at andre bestemmer over bruken av de tradisjonelle bruksområdene, og at lokalbefolkningen dessuten må betale for deler av bruken.[685]

Også Aslak Mattis N. Eira (reindrift, østre sone) poengterte at lokale brukere risikerer å bli fortrengt av tilreisende. Han viste ellers til at reindrift og jordbruk i flere hundre år har levd i fellesskap og uten avbrudd brukt Karasjoks naturressurser. Derfor har begge næringene rettigheter der.[686] Mattis Nilsen Eira (reindrift, vestre sone) ga uttrykk for at lokale kollektive bruksrettigheter og næringsmessig utmarkshøsting må gå foran fritidsbruk. John Aslak Johansen (friluftslivet) viste til at det rådende synet lokalt er at myndighetene slipper til for mange tilreisende jegere og at dette fortrenger lokale brukere fra deres tradisjonelle høstingsområder.[687]

(4.) Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937) fortalte på høringsmøtet for *Iešjohkadalen* 23. og 24. august 2016 at husstandene ved Mollešjohka hadde faste steder for multeplukking. Dette var deres multeområde, og omfattet de myrene som lå nærmest fjellstua. Finnmarksvidda er vidstrakt og har nok av myrer der folk kan plukke så mye de ønsker, men de nærmeste myrene må være forbeholdt de som bor der. Det er de som har størst nytte av godene. Hun har ikke noe mot at det kommer tilreisende til områdene ved Mollešjohka for å drive stangfiske og annen ressursutnyttelse, men tilreisendes bruk må ikke få så stort omfang at ressursene forringes.[688]

Per Edvard Johnsen (f. 1962) fra Vuolit Mollešjohka påpekte at NIKUs feltutredning og NINAs utredning om allmennhetens bruk feilaktig gir inntrykk av at det bare er statlige fjellstuer ved Mollešjohka.[689] De statlige fjellstuene ble etablert tidligere, men området har også private husstander som ble etablert rundt 1950. Dette har medført at det er to sett av rettsoppfatninger i området. Den ene har staten bidratt til ved å etablere fjellstuene og innebærer at områdene rundt disse er forbeholdt fjellstueoppsitterne. Den lokale rettsoppfatningen er at befolkningen i området har rett til å bruke de lokale ressursene som del av sitt livsgrunnlag (birgejupmi).[690]

Ifølge Johnsen har småsafunnene og husstandene i Molleš-området hatt en praktisk og uformell fordeling av fiskevann, fiskeplasser og multemyrer uten statlig innblanding. De bestemmer selv hvor fiskehytter og bygninger skal reises. Slik er det også ved kulpene og vannene rundt Iešjávri. Johnsen ser det slik at dersom det er sterk lokal forvaltning i et område, vil den interne fordelingen også begrense tilrei-

682 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14-315/62) s. 5, 11 og 18–19.
683 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14-315/62) s. 11, 12 og 17.
684 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62) s. 25.
685 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62) s. 5, 12 og 16–17. Se også punkt 7.2.7.5.
686 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62) s. 3–4 og 31. Se også punkt 7.2.7.2.
687 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-62) s. 17 (Johansen) og 19 (Eira). Se også punkt 7.2.7.3 og 7.2.7.4.
688 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 23. og 24. august 2016 (jnr. 14/315-76) s. 7, 27–28 og 31.
689 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 og NINA Rapport 642/2010.
690 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 23. og 24. august 2016 (jnr. 14/315-76) s. 10–15.

sendes bruk. Ved brukskollisjoner mellom næringsbruk og rekreasjon, er oppfatningen blant de fastboende at næringsbruken har forrang. Johnsen sa ellers at det er viktig for fjellstueoppsitterne at folk kommer for å plukke multer, fiske og drive rypejakt, men dette må skje på lokalbefolkningens premisser og ikke der de lokale ferdes.[691]

Også Margit Eriksen Opgård (f. 1953), som er søster av Berit Alette Eriksen Anti og oppvokst på Mollešjohka fjellstue og i dag driver fjellstue der, ga uttrykk for at det er viktig at det kommer tilreisende dit. Hun stilte ellers spørsmål ved om hun ville miste sine rettigheter til Mollešjohka, der familien har drevet fjellstue i 100 år, når hun pensjonerer seg og flytter derfra.[692]

Nils Anders Nilsen Eira (f. 1943) er reindriftsutøver fra Jergul. Han sa at de som drev reindrift alltid hadde godtatt at ressursene i de nærmeste områdene rundt fjellstuene var forbeholdt fjellstueoppsitterne. Derfor holdt de reinen unna disse områdene.[693]

Karen Marit Paulsen (f. 1937) er også oppvokst i Jergul, og har nå flyttet tilbake dit etter å ha bodd andre steder noen år. I motsetning til de fleste andre informantene som har uttalt seg på høringsmøtene, ga hun uttrykk for at det ikke var noen fordeling mellom husholdningene med hensyn til hvor de kunne plukke multer eller drive annen ressursutnyttelse. Befolkningen i Jergul plukket multer overalt hvor de fant dem på de tilgjengelige myrene: «*Utmarka tilhører alle*».[694]

Marit Guttorm Graven (f. 1951) som også deltok på det innledende høringsmøtet, og der sa at det hadde vært en intern fordeling av utmarksbruken også i Jergul-området, gjentok dette. De lokale hadde ikke hatt skrevne lover om hvor den enkelte skulle være, men folk hadde bestemte plasser hvor den enkelte plukket multer, slo høy og skar sennegras, og områdene hadde navn etter de som brukte dem. Som eksempel på dette, nevnte hun en myr som het Iŋgááhkusuoidnejeaggi («bestemor Iŋgás gressmyr»). Graven fremholdt ellers at begrepet «lokalbefolkning» for henne gjelder de som bodde i Jergul. Folk som kom til Jergul fra Gussanjárga og fra Karasjok tettsted etter at traktoren kom, ble ansett som fremmede.[695]

På høringsmøtet fremkom det også rettsoppfatninger i flere av forklaringene til de ulike rettighetsmeldingene. Blant annet sa Marit Sofie Holmestrand i sin forklaring for Iešjohtsearvi og Iešjávri og omegn utmarkslag, jf. punkt 11.2, at det er «*Karasjok kommunes innbyggere, de som bor her i området, som selv skal forvalte området. Ikke nordmenn, ikke FeFo*», og at både lokale utmarksbrukere (meahcceolbmot) og reindriftsutøvere må ha del i forvaltningen.[696] Holmestrand begrunnet videre utstrekningen av bruksrettskravet fra familien Hansen, Holmestrand og Mienna, jf. punkt 11.3, med at det ikke bare er «*vi som skal eie eller forvalte hele området*», men at det er «*vi som eier Karasjok kommune sammen med de andre foreningene og lokalbefolkningen*». Med lokalbefolkningen siktet hun til «*hele Karasjoks befolkning*».[697]

Alf Kristian Eriksen forklarte seg om familien Gaup Eriksens rettighetsmelding som gjelder et større område i den nordvestre delen av Karasjok, jf. punkt 11.5, og sa at områdene skal være felles og at ingen skal eie dem alene. Han presiserte også at eiendomsretten bør tilfalle kommunen og at bruksretten bør tilfalle lokalbefolkningen.[698] Marit Guttorm Graven ga i sin forklaring om rettighetsmeldingen fra etterkommerne av Klemet Johannesen Guttorm, jf. punkt 11.12 uttrykk for at det vil være konfliktskapende om enkeltpersoner skal ha eiendomsrett til (større) utmarksområder, men at de som bruker et område, bør ha bruksrett til dette.[699]

(5.) På høringsmøtet for *Tanadalen og kirkestedet* 11. og 12. oktober 2016 fremholdt Nils Anders Rasmus (f. 1939) at det i Váljohka-området hadde vært en intern uformell fordeling mellom husstandene av blant annet fiskevann og multemyrer. Noen av myrene hadde fått navn etter konkrete personer. Det var et uttrykk for at myrene tilhørte dem og at andre ikke hadde rett til å plukke der. For øvrig ga Rasmus uttrykk for at alle som bor i Finnmark, også de som ikke er oppvokst der, og enten de er samer eller ikke, har rettigheter til å ferdes i og bruke utmarka.[700] For øvrig kom han flere ganger inn på at statlige myndigheter gjennom reguleringer av motorferdsel i utmark, gammebygging og garnfiske har frarøvet samene deres rettigheter.[701]

Nils Erling Skoglund (f. 1932) som også deltok på det innledende høringsmøtet og som har vært informant for den sakkyndige feltutredningen, uttrykte et tilsvarende syn som Rasmus hva angår statlige reguleringer. Skoglund er motstander av hemningsløs motorferdsel i utmarka, men anser dagens restriksjoner så strenge at lokalbefolkningen ikke lenger får utnytte sine tradisjonelle høstingsområder for multer, fisk

691 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 26 og 29–30.
692 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 29-30, jf. s. 26–27.
693 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 14–15.
694 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 3 og 25–26.
695 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 38-39.
696 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 61–62.
697 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 86.
698 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 71 og 74–75.
699 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-76) s. 98–99.
700 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 11. og 12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 13 og 35.
701 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 7–9, 11–12, 20–21, 33, 36–38 og 40.

og ryper.[702] Derimot var han uenig i at multemyrene var så strengt fordelt som det Rasmus ga uttrykk for: «*På enhver myr man kom til, kunne man plukke multer*», og det var ingen som forbød andre å plukke på bestemte myrer.[703]

For øvrig fremholdt Skoglund i sin partsforklaring for Valjok biras, jf. punkt 12.2 at bruken av utmarksressursene i Karasjok bør forvaltes av kommunen, og at de lokale utmarksrettighetene ligger til kommunens innbyggere: «*De som kommer fra utlandet eller som ikke tilhører kommunen er de som skal betale for å bruke naturen*».[704]

Lillian Kemi (f. 1941) fra Rávdojohka fortalte at folk ved Idjavuopmi fordelte bruken av reinlav og innlandsvannene seg i mellom. Hun var enig med Rasmus og Skoglund om at statlige reguleringer har fratatt folk deres rettigheter: «*Vi drar med frykt hvis vi skal noe sted for å nyttiggjøre oss [av naturressursene]. (...). De har ødelagt en del av vår karakter. Etter min mening er det helt uforståelig hvordan lovene er laget slik at vi ikke kan komme oss til fjells*».[705]

Alida Nordvang (f. 1958) fra Biessavu ved bredden til Tanaelva, delte oppfatningen om at motorferdsellovgivningen var et sterkt inngrep i den lokale tradisjonelle ressursutnyttelsen. Hun fremholdt for øvrig at lokalbefolkningen delte på ressursbruken. Ingen trengte seg inn på andres områder når de høstet der, men det var annerledes dersom de kom dit først: «*Da drar den andre et annet sted, så vi er på lik linje når vi bruker de samme områdene*.»[706]

Ellen Sofie Laiti (f. 1950) er oppvokst i Váljohka og ga uttrykk for at multemyrene var fordelt mellom familiene i området. Lokalbefolkningen plukket ikke på myrer der de så andre plukket, men derimot ble ikke dette alltid respektert av tilreisende bærplukkere. Hun antar at grunnen til dette var at de tilreisende ikke forsto hvordan den lokale skikken fungerte.[707]

7.3.6.3 Rettsoppfatninger uttrykt i kommisjonens bevissikringsintervjuer mv.

Waldemar Henry Nystad (1924–2017) fra kirkestedet, kom i intervju 3. september 2015 inn på forholdet mellom egenforvaltning og statlig forvaltning. Om slåttebruken sa han at folk hadde faste plasser, som de «visstnok» betalte leie for til lensmannen som representant for staten. Han viste til at staten forvaltet furuskogen, og antok at hensikten med egne hogstteiger var å bevare skogen. Ifølge Nystad måtte folk betale for teigene, enten de hogde til brensel eller andre formål. Derimot spurte de aldri noen om lov til å fiske eller til å drive jakt eller fangst.[708]

Josef Pettersen Moen (f. 1927) fra Niitonjárga sa 8. juli 2015 at elvenesene var fellesjord, og at det kunne gå opptil 12 år mellom hver gang en familie fikk lov til å slå dyrefôr på de beste plassene. Systemet gikk i arv fra generasjon til generasjon, og var avklart mellom familiene uten at staten hadde vært involvert. Ifølge Moen hadde myndighetene gjort en del utmålinger, men regulerte ikke bruken på andre måter. Det var ingen regler om hvor folk kunne drive fangst, og selv om det var nok skog i Karasjok pleide skogvokteren å si at det var nødvendig å utvise hogstteiger for å unngå krangel. Moen ga for øvrig uttrykk for at lokalbefolkningen har rett til utmarka og at alle samer har rett til fri høsting. De som har hatt gammer i sine tidligere høstingsområder, bør ha rett til å sette opp gammer der nå også. Derimot bør motorferdselen begrenses til gamle og lovlige traséer, slik at man unngår ustyrlig kjøring.[709]

Berit Kirsten Stueng (f. 1929) er oppvokst på kirkestedet. I intervju 17. september 2015 sa hun at elgjakten burde forbeholdes for lokalbefolkningen, og at hun aldri har hørt at de spurte noen om lov til å drive jakt og fangst. Hun antok at ordningen med utvisning av hogstteiger var innført for å bevare skogen og for å holde orden. Ifølge Stueng respekterte reindriftsutøverne at en del områder hadde vært fredet mot reindrift av hensyn til de fastboendes høsting av reinlav. Hun mener at det er greit at reindriften i dag bruker disse områdene når de fastboende ikke lenger sanker lav. For øvrig ga hun uttrykk for at kommunens innbyggere har rett til utmarka i Karasjok og til selv å forvalte områdene, «*det kan kommunen gjøre, ikke staten, og ikke FeFo*».[710]

Anders Josefsen Boine (f. 1931) som er oppvokst ved Leaibejohka mellom Váljohka og kirkestedet, ga i intervju 11. september 2015 uttrykk for at folk burde få bruke de områdene de alltid har brukt og «*selv få bestemme hvor vi skal høste – slik som før*». I likhet med flere av de andre informantene fra dette området viste han også til at restriksjoner på motorferdselen hadde begrenset folks muligheter til å komme til sine tradisjonelle bruksområder og fiskevann.[711]

I intervjuet sa Boine også at lokalbefolkningen i Tanadalen fordelte ulike former for utmarksbruk internt uten statlig innblanding. Blant annet hadde folk sine egne fiskevann og faste områder for multeplukking. Han karakteriserte

702 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 9–10, 17–18, 32 og 41.
703 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 13
704 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 46 og 48–49.
705 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 14–15 og 31–32.
706 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77 s. 19, 32–33 og 38.
707 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 20–21.
708 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Waldemar Henry Nystad* (jnr. 15/987-24) s. 6 og 7.
709 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Pettersen Moen* (jnr. 15/879-12) s. 6, 7, 8 og 9.
710 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Kirsten Stueng* (jnr. 15/897-30) s. 7 og 8.
711 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Josefsen Boine* (jnr. 15/897-18) s. 10.

også utnyttelsen av de lokale reinlavressursene som ikke ble høstet hvert år av hensyn til gjenveksten som «lokal forvaltning». Om slåttebruken sa han at folk i området hadde sine egne slåttemyrer som de slo. De betalte «*noe leie til staten*», men det var de selv, og ikke staten, som bestemte «*seg imellom hvor de skulle slå*.»[712]

I forlengelsen av dette, kan det også nevnes at Nils Skoglund (f. 1932) fra Váljohka på NIKUs spørsmål om han kjente til lokal motstand mot myndighetenes reguleringer av utmarksslåtter svarte: «*Ikke som jeg vet. Det var slik at den enkelte selv pekte ut områder de hadde behov for, og fikk de. Jeg kan ikke huske at det var andre restriksjoner*.»[713]

Nils Johnsen (f. 1935) fra Bieskkenjárga sa at de fastboende i Karasjokdalen og reindriften selv forvaltet områdene der: «*Vi har tatt vare på naturen slik som vi skulle, akkurat sånn som man gjør når det er ditt eget*». Derfor har de rett til å bruke områdene i dag. Vedteiger ble merket alt på farens tid, trolig for at andre ikke skulle hogge der. I dag må folk søke om hogsttillatelse og betale til FeFo. Han fortalte at et traktorspor til Beaivvašgieddi er en åpen ATV-løype. Det gjør at mange fremmede kommer dit. Han ser det som et inngrep i de fastboendes rettigheter at de må søke dispensasjon for å dra med motorkjøretøy til de gamle høstingsområdene.[714]

Fridtjof Berglund (f. 1936) fortalte 13. september 2017 at det tidligere var klare regler mellom de fastboende i Karasjokdalen. Alle visste hvem som høstet hvor og dette ble respektert, men forholdene har endret seg som følge av økt brukskonkurranse. Endringene begynte midt på 1960-tallet, men skjøt for alvor fart da det ble vanlig å kjøre med ATV. Ifølge Berglund ble det oppført byggverk i utmark i forbindelse med utmarksbruk uten å spørre noen om lov, fordi dette ble ansett som en del av livsgrunnlaget. Han fortalte også at han tar ut gjerdestolper ved Gohppe uten å søke om tillatelse, fordi hans «*klare oppfatning er at dette tilhører oss*».[715]

Berit Alette Eriksen Anti (f. 1937) fra Mollešjohka sa 17. september 2015 at hun verken hadde betalt for fiskekort eller søkt om dispensasjon for å kjøre med snøscooter og ATV i nærområdene fordi hun anser områdene som deres. Motorferdsel i utmark bør imidlertid etter hennes mening begrenses til nytteformål. Turister bør ikke få lov til å ferdes på vidda med motoriserte kjøretøy, men bare til fots. Selv om det i nyere tid har kommet regler om vedteiger, har reglene ikke blitt fulgt: «*Vi gjør slik vi alltid har gjort. Men de som ikke har lært og [ikke] kan høste i utmark bør følge reglene*». Eriksen Anti fortalte at de i Mollešjohka hadde hatt et system for fordeling av høstingsområdene. Hun ga uttrykk for at utmarka tilhører de som kan høste og leve av den, og at etterkommerne må få fortsette på samme måte: «*De som bor her og som har tilknytning til området har rett til ressursene, og særlig bruk som er til nytte og fornuftig*».[716]

Søsknene Anders Ole Eira (f. 1939) og Siri Ravna Eriksen (f. 1947) er oppvokst i Øvre Mollešjohka. De sa i intervju 14. juli 2017 at de som bor i området har rett til ressursene der og at det er de som skal forvalte områdene. Med henvisning til rettighetsmeldingen fra Iešjohtsearvi og Iešjávri og omegn utmarkslag fremholdt de at det er lokalbefolkningen selv, og ikke foreningen, som må forvalte området, slik at andre ikke kommer og gjør krav på det.[717]

Elina Torikka (f. 1929) fra Angeli på finsk side av Anárjohka, ga i intervju 8. juli 2015 uttrykk for at retten til å bruke områdene tilkommer de som bor der. Med henvisning til rettighetsmeldingen fra Stig Harby angående eiendommene Helligskogen og Kjerringness, jf. punkt 9.5, sa hun at det ikke er riktig at folk som bor andre steder skal ha rettigheter til «*felles land*» (utmark) selv om de har privat eiendom i området. Derimot er det annerledes dersom folk bor i og trenger områdene, eller om de er etterkommere av folk som tidligere har bodd der.[718]

Ingrid Moeng (f. 1943), som også deltok på kommisjonens innledende høringsmøte, ble intervjuet 17. juli 2015 (15/897-41) sammen med ektemannen Nils Kristian (f. 1936). Hun vokste opp i Basevuovdi og fortalte at alle her hadde faste myrslåtter basert på uformell intern fordeling. De ulike familiene hadde også egne områder for annen høsting, så som bærplukking, og fiskeplasser der de drev garnfiske. Hun mener at elgjakten bør være en ressurs forbeholdt lokalbefolkningen og at det i dag er alt for dyrt å delta i jakten.[719] Begge ektefellene fremholdt at dagens regulering av motorferdselen har medført en sterk innskrenkning av den tradisjonelle utmarksbruken. De delte Elina Torikkas kritiske holdning til Stig Harbys rettighetsmelding:[720]

> «Det er helt greit at han har kjøpt de eiendommene som står i skjøtet, men han skal ikke komme her og ta fra oss

712 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 15/897-18) s. 7 og 9.

713 Intervju utført 8. februar 2012 av SEG for NIKU til bruk i NIKUs sakkyndige feltutredning.

714 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Johnsen* (jnr. 15/897-22) s. 6, 7 og 8.

715 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Fridtjof Berglund* (jnr. 14/343-13) s. 11, 12 og 13.

716 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Alette Eriksen Anti* (jnr. 15/897-26) s. 9–11.

717 Finnmarkskommisjonen, *Interjvu med Anders Ole Eira og Siri Ravna Eriksen* (jnr. 14/364-11) s. 13.

718 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Elina Torikka* (jnr. 15/897-17) s. 8–9.

719 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Kristian og Ingrid Moeng* (jnr. 15/897-41) s. 8–9.

720 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Kristian og Ingrid Moeng* (jnr. 15/897-41) s. 9–11.

> våre områder. (...) Han har ikke kjøpt områdene utenfor eiendomsmerkene (merkesteinene). De områdene som Soffá Piera tidligere har slått hører da heller til oss – ja iallefall mer det enn hans. Og det er mest fordi han ikke har tilknytning til området».

Arne Balto (1941–2018) ble også intervjuet 17. juli 2015. Han sa at befolkningen i Anárjohkdalen, blant annet ved Lasedeadji, Mánalašjávri og Mohkkaras, selv bestemte når de skulle fiske. For å høste i eget område spurte de verken staten eller andre om tillatelse. Han ga ellers uttrykk for at de som bor eller som har tilknytning til dalen, har rettigheter til området.[721]

Ragnhild Astrid Boine (f. 1942) sa 15. juni 2016 at oppfatningen i Anárjohkdalen var at skogen tilhørte staten, men at områdene og ressursene ellers tilhørte lokalbefolkningen. Hun viste til at de lokale familiene hadde egne høstingsområder i nærområdene, og sa at motorferdselloven begrenser mulighetene til å plukke bær. Folk bør imidlertid ikke få kjøre hvor de vil, og motorferdselen bør være forbeholdt de som bor i området. Boine ga uttrykk for at kommunen er best egnet til å forvalte rettighetene. Her har man lokalkunnskap, samtidig som det ikke blir for nært. Hun opplevde det som galt at folk fra kirkestedet hadde kommet for å plukke multer på en myr der hun brukte å plukke, og fremholdt at det særlig er de som bor i området som har rett til ressursene der. Om alle med tilknytning til dalen har lik tilgang, fryktet hun for at det ikke ville bli noe igjen til de fastboende. Boine sa også at tanken om å eie utmark var fremmed for henne.[722]

John Johnsen Boine (f. 1948) fra Basevuovdi, som også deltok på høringsmøtet for Anárjohkdalen, sa 15. juni 2016 at de selv forvaltet fisket. De hadde kontroll på bestandene og i motsetning til i dag var det mye laks helt oppe i dalen. Folk forvaltet også de øvrige ressursene selv. Hver familie hadde egne høstingsområder. For eksempel tilhørte multemyrene i Máreveadji-området de som bodde der, og andre dro ikke dit for å plukke. Folk satte heller aldri garn på fiskeplasser som ble ansett å tilhøre andre. Boine kjenner ikke til hvordan fordelingen ble avtalt, men alle aksepterte det, og «*reglene gjelder fremdeles, selv om de er noe mer utvanna i dag*».[723]

Han sa at det lå i bakhodet at også staten bestemte, men de spurte aldri om lov til å bruke utmarksressursene. For eksempel hentet folk ved og tømmer i skogen selv om staten eide furutrærne. Elg ble «*bare tatt ut*» selv om staten hadde bestemt at det ikke var lov. Han ga uttrykk for at folk i første rekke bør få drive elgjakt i sitt eget område, og ikke andre steder.[724]

Forvaltningen av området bør ifølge Boine ligge til kommunen. Dette gjelder både elgjakt, fiske og annen høsting. Han anser det som uheldig at folk på sentralt hold bestemmer og forvalter uten å kjenne lokale forhold og lokal natur: «*Kommunen skulle heller ha forvalta området, for de har kunnskap om de lokales bruk og tilknytning, og kan dermed sikre våres bruk*». Han viste også til at folk i Anárjohkdalen tidligere har forvaltet området: «*Det der er vår natur og utmark, og vi har tidligere hatt klare regler for natur- og utmarksbruk*».[725]

Boine fremholdt at når folk ikke selv får forvalte områdene, tar de ikke ansvar for naturen. Derfor er det bedre om lokalbefolkningen får forvalte motorferdselen, fordi de ikke vil ødelegge sine egne områder. Han er skeptisk til at folk utenfra får bygge hytter i dalen, men mener det er greit at folk fra kommunen får tillatelse. Statens manglende anerkjennelse av lokale rettigheter er ifølge Boine uheldig fordi det gjør at ingenting får være i fred i utmarka. Han fremholdt ellers at det er en vanlig rettsoppfatning at retten til å høste av utmarka ligger til bosatte og folk med tilknytning til dalen, og at det samme gjelder andre steder. Om han skal høste for eksempel i Dálabohki, Beaivvašgieddi eller Gárdin måtte han først spurt folk der om lov.[726]

For øvrig uttrykte også Boine sterk skepsis til Harbys rettighetsmelding: «*Han har kjøpt en jordlapp der som har eier, men ikke hele området der. Hvis han får eie hele det der området, så har jo ikke vi mer der å hente – i vårt tidligere hjem og høstingsområde. Det der går ikke, og det er ikke rett*.» Derimot var han positivt innstilt til meldingene fra Anárjogaleagi biras og etterkommerne av Johannes J. og Sofie Balto, ettersom disse er fremmet av lokal brukere.[727]

Av det *materialet Nils Ole Anti* har overlatt til kommisjonen fremgår det at Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984) fortalte om intern fordeling av områder for multeplukking. Dette var basert på en lokal tradisjon som går tilbake til bestefarens bruk tre generasjoner tidligere. Lokalbefolkningen i Anárjohka hadde også plasser for notfiske som de anså som sine egne.[728] Derimot ga han uttrykk for at skogen er statseid, og at det også gjaldt en del slåttemyrer. Anders Stueng (1902–1984) sa at den skogen som ikke står på privat grunn i Karasjok, er statseid. Også John Georg

721 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Arne Balto* (jnr. 15/897-33) s. 5–6.
722 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragnhild Astrid Boine* (jnr. 15/897-44) s. 9 og 10.
723 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med John Johnsen Boine* (jnr. 15/897-47) s. 11, 11–12, 14 og 15.
724 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 15/897-47) s. 13, 15 og 16.
725 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 15/897-44) s. 16.
726 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 15/897-44) s. 17.
727 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 15/897-44) s. 17 og 18.
728 Nils Ole Anti, *Utskrift av intervju med Klemet Nils Olsen Iskuras*, jnr. 14-315/53 vedlegg 1 s. 2–3 og 6.

Fredeng (1926–2010) og Ole Vuolab (f. 1931) betegnet skogen som «statsskog».[729]

7.3.6.4 Oppsummering

Det bildet kommisjonens høringsmøter og bevissikringsintervjuer gir av de lokale rettsoppfatningene er i hovedsak sammenfallende med bildet i den sakkyndige feltutredningen.

I Anárjohkdalen og Karasjokdalen har egenforvaltningen vært betydelig. Områder for slåttebruk, fiske, fangst og multeplukking og annen høsting har vært fordelt internt. Dette ble respektert av lokalbefolkningen. Det samme var tilfellet i Iešjohkadalen. Her ble det akseptert at områdene nærmest fjellstuene var forbeholdt fjellstueoppsitterne. Utenfor disse områdene var ressursbruken gjenstand for en liknende egenforvaltning som i Anárjohkdalen og Karasjokdalen.

Nær kirkestedet og i Tanadalen er bildet mindre entydig. For eksempel sier Nils Anders Rasmus og Ellen Sofie Laiti fra Váljohka at det var en tydelig intern fordeling blant annet av multemyrene. Nils Erling Skoglund forteller derimot at det i alle fall blant lokale brukere var slik at den som kom først til en myr kunne plukke der, og at resten av lokalbefolkningen da måtte plukke andre steder. Også i Jergul spriker utsagnene om fordelingen av multemyrene. Marit Guttorm Graven sier at myrene var fordelt mellom familiene, mens dette ikke var tilfellet ifølge Karen Marit Paulsen. Sistnevnte har imidlertid i en periode bodd andre steder enn i Jergul, slik at utsagnet kan skyldes at den lokale fordelingen etter at hun flyttet tilbake til området, ikke var like sterk som før.

Selv om utsagnene om styrken av den lokale fordelingen varierer noe, er hovedinntrykket likevel at ressursbruken i Karasjok i alle fall frem til 1960-tallet, da blant annet elgjakten ble formalisert, i stor grad ble styrt og forvaltet av de lokale brukerne, uten statlig innblanding. Dette gjelder ikke hogst i furuskogen, der informantene sier det var nødvendig med tillatelse fra staten før det kunne tas trevirke til bygningsmaterialer og andre formål. Også vedhogst i lauvskogen har etter hvert foregått etter statlig utvisning. Det synes imidlertid i alle fall i de mer avsidesliggende deler av kommunen også å ha foregått atskillig hogst uten at tillatelse var innhentet.

Inntrykket fra høringsmøtene og intervjuene er ellers at det særlig nær kirkestedet ikke var uvanlig å innhente bruksstillatelser eller formalisere bruken gjennom kontrakt med staten.

Som fremholdt i punkt 7.3.3.3, var det blant annet ved kirkestedet og nedover Tanadalen en del forpaktninger på slåttemark. Med enkelte unntak pågikk imidlertid slåttebruken også her uavhengig av statlige bortforpaktninger frem til rundt 1900. Også senere har det foregått slåttebruk parallelt med den som hadde grunnlag i kontrakt med staten. Det forholdet at deler av slåttebruken har skjedd etter kontrakt med staten, kan derfor ikke uten videre tas til inntekt for at den rådende lokale oppfatningen var at staten hadde den privatrettslige retten til slåttene. Avgiften var lav og oversteg før andre verdenskrig sjelden fem kroner per år. I årene etter krigen økte avgiftene noe, men lå som regel i størrelsesorden mellom fire og ti kroner per år.[730] De i punkt 7.3.6.3 gjengitte uttalelsene fra Anders Josefsen Boine og Nils Skoglund kan også tyde på at forpaktningene hadde preg av å formalisere en bruk som slåttebrukerne selv hadde betydelig innflytelse over.

At det var vanligere med forpaktninger i områder som lå relativt nært kirkestedet enn andre steder, kan også ha vært et utslag av at folk her bodde nærmere «øvrigheten». Dette kan – i større grad enn det som gjaldt for folk i utkantbygdene – ha gitt dem et incitament til å inngå kontrakter for å unngå sanksjoner fra statlige myndigheter. Noen kan også ha ansett det som hensiktsmessig å formalisere slåttebruken gjennom forpaktninger, og da ikke fordi de anså staten som eier, men fordi de har ønsket å skaffe seg beskyttelse mot konkurrerende bruk.

De fleste ser ut til å ha akseptert den statlige utvisningsordningen for vedhogst og statens disposisjoner over furuskogen. Imidlertid er heller ikke dette uten videre et uttrykk for en aksept av at staten hadde den *privatrettslige retten* til skogen. Det ble bortsett fra i noen år tidlig på 1900-tallet ikke betalt for vedhogst i lauvskogen. Når det gjelder furuskogen, førte staten kontroll med hogsten og folk måtte betale en beskjeden avgift for trær til bruk som bygningsmaterialer og i private sagbruk. Statens disposisjoner var imidlertid, om man ser bort fra den skogsdriften staten selv sto for, motivert ut fra hensynet til et ordnet ressursuttak.

Slik ser de også ut til å ha blitt oppfattet lokalt. Se for eksempel det som i punkt 7.3.6.3 er gjengitt fra intervjuene med Waldemar Henry Nystad, Josef Pettersen Moen, Berit Kirsten Stueng og Nils Johnsen. Karasjok var dessuten bebodd lenge før staten på slutten av 1850-tallet begynte å disponere over furuskogen. Den lokale bruken er derfor langt eldre og hadde også et relativt stort omfang før statens disposisjoner tok til, jf. punkt 7.3.3.4. Disposisjonene må derfor ha hatt et betydelig omfang for å kunne bryte ned de lokale

729 Nils Ole Anti, *Utksrift av intervjuer med Klemet Nils Olsen Iskuras, Anders Stueng, John Georg Fredeng og Ole Vuolab*, jnr. 14/315-53 vedlegg 1, s. 2 (Iskuras), vedlegg 2, s. 1–2 (Stueng), vedlegg 3, s. 3 (Fredeng) og vedlegg 4, s. 1 (Vuolab).

730 Se Finnmarkskommisjonen, *Forpaktning av utmarksslåtter i Karasjok*, 5. juli 2019 (jnr. 14/315-153) vedlegg 1 Liste over utmarksslåtter og en del andre forpaktninger i Karasjok kommune.

rettsoppfatningene. Når det gjelder dette, har flere både på høringsmøtene og i intervjuene gitt uttrykk for at staten «eier» furuskogen. Andre har imidlertid betegnet statens disposisjoner over furuskogen som et inngrep i lokale rettigheter som fortsatt er i behold. Bildet er dermed ikke entydig. Kommisjonen vil komme tilbake til betydningen av statens disposisjoner over skogen i punkt 7.3.7.7.

Den øvrige utmarksbruken i Karasjok har stort sett foregått uavhengig av statlige reguleringer av privatrettslig karakter. Dette gjelder blant annet jakt, fangst og fiske og plukking av multer og andre bær. Også bufebeite har foregått uten statlig formalisering, bortsett fra at gårdsbrukenes hjemmelsdokumenter har hatt standardformuleringer om beiterett i utmark i samvar med de gjeldende jordsalgsreglementene. Både den sakkyndige feltutredningen og det som har fremkommet på høringsmøtene og i bevissikringsintervjuene viser at det fortsatt gjør seg gjeldende til dels sterke og entydige oppfatninger om at rettighetene ligger til lokalbefolkningen.

Det er også relativt mange som gir uttrykk for at statens regulering av motorferdsel i utmark er et inngrep i de lokale rettighetene, og viser til at dette har begrenset tilgangen til de tradisjonelle høstingsområdene. Videre har flere betegnet statlige reguleringer av garnfiske og elgjakt som et inngrep i lokale rettigheter. Også dette trekker i retning av at det er en utbredt oppfatning at lokalbefolkningen har hatt og har sterke rettigheter til de lokale utmarksressursene.

Når det gjelder rettighetshaverkretsen, kan oppfatningene synes noe sprikende. Anna Ragnhild Balto er kritisk til den kollektive kretsen «*kommunens innbyggere*» som rettighetshaver fordi det vil medføre at også nylig tilflyttede personer vil få del i rettighetene, og har fremholdt at rettighetene ligger til de som har bodd i og brukt de ulike delene av Karasjok. Andre er skeptiske til «*privatisering*» og har fremholdt at de er opptatt av kollektive rettigheter. Denne skepsisen har imidlertid neppe grunnlag i en oppfatning om at områdene ikke kan ha andre rettighetshavere enn staten eller FeFo, men i at det anses uheldig om områdene i for stor grad blir gjenstand for individuelle rettigheter, i stedet for kollektive rettigheter for større grupper av lokalbefolkningen.

Videre har flere av de som har forklart seg på høringsmøtene, blant annet Nils Anders Rasmus, Mona Kemi, Marit Sofie Holmestrand og Alf Kristian Eriksen, gitt uttrykk for at rettighetene ligger til kommunens innbyggere i fellesskap. Det har også vært fremholdt at det vil være ønskelig at utmarksressursene i Karasjok forvaltes på kommunalt nivå. Samtidig har flere understreket at forvaltningen må ta hensyn til at de som fortsatt bor i, eller som på annen måte har sterk tilhørighet til kommunens utkantbygder, har visse særlige rettigheter.

Spørsmålet om forholdet mellom den generelle retten i kommunen og eventuelle særlige lokale rettigheter, vil kommisjonen komme tilbake til i punkt 7.3.8.4 og i behandlingen av de fremsatte rettighetsmeldingene i kapittel 9 til 12. Når det gjelder den mer overordnede lokale rettsoppfatningen, fremtrer imidlertid de sakkyndiges utsagn om at «*den generelle oppfatningen i [Karasjok] er at lokalbefolkningen har rett til naturressursene*» som dekkende.[731]

Oppfatningene er ikke helt entydige, men det er heller ikke å forvente når det dreier seg om uskrevne brukssedvaner. Den rådende generelle oppfatningen er at rettighetene ligger til fellesskapet, men at folk har visse fortrinnsrettigheter til sine tradisjonelle bruksområder. Videre har det eksistert et uformelt lokalt forvaltningsregime, som har vært respektert og fungert godt.

Spørsmålet om hvilken rettslig karakteristikk som best beskriver innholdet i den lokale retten må også ses i lys av statens disposisjoner over grunn og ressurser. Dersom den lokale bruken og de lokale rettsoppfatningene vurderes isolert, kan imidlertid Sverre Tønnesens beskrivelse av den tingsrettslige situasjonen i Indre Finnmark umiddelbart før området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon synes dekkende for situasjonen i Karasjok også i de påfølgende hundreårene:[732]

> «Henimot 1750 ble rettspraksis og rettsoppfatning i Polmak, Karasjok og Kautokeino ennå regulert av den gamle sedvanerett. Denne må i vår terminologi antagelig beskrives som at bygdesamfunnet "eide" bygdas jord. Det var dog klart at [den svenske] staten kunne utvise jord til nybyggere, uten erstatning til bygdelaget. Men de rettigheter som fantes til jakt, fangst, fiske og beite tilhørte bygdelaget.»

7.3.7 Nærmere om betydningen av statens disposisjoner over grunn og ressurser

7.3.7.1 Innledning

Den foregående fremstillingen viser at karasjokbefolkningens bruk etter 1751 vurdert isolert oppfyller kravene til erverv av en kollektiv eiendomsrett. Videre er den rådende lokale rettsoppfatningen at befolkningen har en sterk rett til de lokale naturressursene. Dersom man ser bort fra statens disposisjoner som reguleringsmyndighet og grunneierpretendent etter 1751, ville derfor den retten som Ávjovárrisiidaens befolkning hadde på dette tidspunktet, ha vært i behold. I dagens rettsterminologi ville denne retten ha blitt betegnet som en kollektiv eiendomsrett.

Spørsmålet er imidlertid om de statlige disposisjonene som kommisjonen har redegjort for i punkt 7.3.5, har hatt

731 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 112.
732 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 114.

et innhold og et omfang som har endret dette. Det vil si om karasjokbefolkningens rett har endret karakter som følge av statens disposisjoner, og har blitt erstattet av en rettstilstand der statens eiendomsrett til grunnen etter hvert har blitt etablert som et festnet rettsforhold eller eventuelt av en sedvanerettdannelse med et slikt innhold, og der FeFo i kraft av finnmarksloven har trådt inn i statens tidligere rettslige posisjon.

Staten har i alle fall siden 1863, da uttrykket «*Statens Jord*» i Finnmark for første gang ble brukt i norsk lovgivning,[733] uttrykt en pretensjon om å eie grunnen i Finnmark. En slik pretensjon er imidlertid ikke tilstrekkelig til å etablere statlig eiendomsrett til grunnen. Det må komme noe i tillegg, i form av disposisjoner over grunn og ressurser av en karakter som kan ha etablert en privatrettslig rett for staten, og med et omfang og et innhold som er egnet til å bryte ned lokale rettigheter og lokale rettsoppfatninger om at rettighetene ligger til befolkningen.

Et viktig moment ved vurderingen av statens disposisjoner er om de kan anses som et utslag av privat eierrådighet eller offentlig myndighetsutøvelse. Betydningen av dette skillet kommer blant annet frem i Svartskog-dommen der spørsmålet riktignok ikke var om statens eiendomsrett var etablert som et festnet rettsforhold eller på sedvanerettslig grunnlag, men om de lokale oppsitterne hadde ervervet eiendomsrett til tvisteområdet med grunnlag i alders tids bruk.

Etter å ha lagt til grunn at oppsitterne var i aktsom god tro da deres bruk av Svartskogen startet rundt 1880, og at statens disposisjoner på 1920-tallet som blant annet innbefattet politianmeldelser for ulovlig slåttebruk, ikke hadde brakt befolkningen ut av aktsom god tro, vurderer Høyesterett om befolkningens gode tro gikk tapt på 1940-tallet. Høyesterett skiller ved denne vurderingen mellom statens privatrettslige disposisjoner og disposisjoner av regulerende art. Førstvoterende viser til at lappefogden i brev 20. desember 1943 gjorde stedets ordfører oppmerksom på at Svartskogen er «*en innkjøpt statseiendom underlagt lappevesenet*» og uttaler:[734]

> «Lappefogdens henvendelse viser imidlertid at han ikke primært var opptatt av å markere statens eiendomsrett, men å få bruken av Svartskogen inn i mer kontrollerte former og «få stanset den rent meningsløse hogst av ungskog som foregår der». Ordførerens brev til lappefogden vinteren 1944 viser at også han var mest opptatt av det samme. Brevet av 12. februar 1944 indikerer at dette også var hovedtemaet under møtet 5. februar. Eiendomsretten synes i det hele å ha stått i bakgrunnen. Befolkningens oppfatning må dessuten ha vært påvirket av at staten også i 1921 påberopte seg eiendomsrett uten at det ble straffesak av det. Og for befolkningen var det ikke unaturlig å betrakte forbudet mot hogst av 7. februar 1944 og kunngjøringen av 26. juli 1944 på annen måte enn som utslag av forsøket på å få innført en forvaltningsordning for Svartskogen.
>
> Da lappefogden etter krigen 13. februar 1946 gjentok kunngjøringene fra 1944, kom forvaltningsaspektet enda klarere fram ved at han understreket at påbudet «ikke er gjort av annen grunn enn for å bevare de muligheter som er på eiendommen». Det samme illustreres av at anmeldelsen 15. mars 1946 var begrunnet i skogvernloven, og at det var denne loven lensmannen foreholdt de anmeldte under innledningen av etterforskningen. Og under avhørene hevdet samtlige at de hadde rett til å hogge i Svartskogen, men dersom det i en rettssak skulle vise seg at de ikke hadde slik rett, var de villige til å betale erstatning.»

Det fremgår av dette at både lappefogdens henvendelser og statens øvrige disposisjoner på 1940-tallet var motivert ut fra et regulerings- og forvaltningsaspekt. Disposisjonene kunne derfor ikke frata befolkningen dens gode tro, og konklusjonen ble at vilkårene for erverv av eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk var oppfylt. Ved vurderingen av om statens disposisjoner i Karasjok kan ha påvirket de lokale rettsoppfatningene på en slik måte at statens eierpretensjon har blitt akseptert av lokalbefolkningen, blir det derfor sentralt å vurdere den rettslige karakteren av statens disposisjoner i ulike tidsperioder. Det vil si om disposisjonene i hovedsak er gjort for å «*markere statens eiendomsrett*» slik førstvoterende uttrykker det i det som over er sitert fra Svartskog-dommen, eller om disposisjonene primært har hatt et styrings- og reguleringsaspekt.

Ved vurderingen av om statens eiendomsrett til de usolgte arealene i Karasjok er etablert som et festnet rettsforhold, er det videre sentralt å avklare om det var en samstemmig oppfatning om at staten eide disse arealene da FeFo overtok dem fra Statskog ved finnmarkslovens ikrafttreden. Flertallet i Samerettsutvalgets rettsgruppe uttaler at det gjelder en «*hovedregel om at det må foreligge en "samstemming oppfatning"*», men at rettspraksis tyder på at det ikke «*kreves en fullt ut samstemming oppfatning for at det skal kunne foreligge "festnet bruk"*».[735] Otto Jebens som utgjorde gruppens mindretall viser for sin del til at det «*kreves en samstemmig oppfatning av rettsforholdet fra begge sider gjennom lang tid som grunnlag for et "festnet forhold"*».[736]

733 Gudmund Sandvik, *Statens grunn i Finnmark i et historisk perspektiv* [i] NOU 1993: 34 s. 334 flg. på s. 337–338.

734 Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen) på s. 1249–1250.

735 NOU 1993: 34 s. 264–265.

736 NOU 1993: 34 s. 34. Se også Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999, s. 440–444.

Tilstedeværelsen av en samstemmig oppfatning vil for øvrig være et sentralt moment også dersom vurderingstemaet er om statens eiendomsrett har grunnlag i sedvanerett. Et vilkår for en sedvanerettsdannelse er at den rådende oppfatningen blant de den mulige sedvaneretten får betydning for, er at det dreier seg om en ulovfestet bindende rettsregel, jf. punkt 6.2.3.4.

Før drøftelsen av den rettslige karakteren av statens disposisjoner og hvordan de har påvirket de lokale rettsoppfatningene, gir kommisjonen i punkt 7.3.7.2 noen generelle betraktninger om betydningen statens disposisjoner i Karasjok vil ha ved vurderingen av dagens rettighetsforhold. Det er ansett nødvendig å behandle dette særskilt, fordi det fra ulike hold har blitt stilt spørsmål ved om statens disposisjoner overhodet er et relevant moment ved vurderingen.

De rettslige virkningene av statens disposisjoner i Karasjok etter 1751 vil bero på om disposisjonene har hatt et *omfang og et innhold* som har kunnet erstatte den da foreliggende lokale retten med en statlig eiendomsrett, og *når* disposisjonene eventuelt fikk et slikt innhold. Videre er det spørsmål om disposisjonene har hatt tilstrekkelig *varighet* til at statens rett kan ha festnet seg, og herunder om det har skjedd noe som har hatt *fristavbrytende virkning* og om dette i så fall har skjedd før et mulig pågående rettserverv har blitt fullført. Det synes hensiktsmessig først å vurdere om og i tilfellet når det foreligger fristavbrytende omstendigheter. Dette vil danne en ytre ramme for hvilke statlige disposisjoner det er relevant å trekke inn i vurderingen. Spørsmålet om eksistensen av slike omstendigheter er derfor behandlet i punkt 7.3.7.3.

I punkt 7.3.7.4 og 7.3.7.5 behandles den rettslige karakteren av statens disposisjoner. Fordi jordsalgsloven av 1863 var første gang statens eierpretensjon ble uttrykt i lovgivningen, og omfanget av de statlige disposisjonene økte betraktelig etter 1863-lovens ikrafttreden, er det trukket et skille mellom statens disposisjoner før og etter 1863. I punkt 7.3.7.6 følger en samlet vurdering av disposisjonenes varighet, omfang og innhold. Statens disposisjoner over skogen skiller seg ut fra statens øvrige disposisjoner og er derfor behandlet særskilt i punkt 7.3.7.7. Punkt 7.3.7.8 tar opp forholdet mellom statens disposisjoner og karasjokbefolkningens bruk. I punkt 7.3.7.9 er vurderingene oppsummert. Her omtales også forholdet til de relevante bestemmelsene i ILO konvensjon nr. 169. I punkt 7.3.7.10 følger en redegjørelse for den lokale rettens karakter.

Som fremholdt i punkt 7.1.1, jf. også punkt 7.3.1.3, har kommisjonen delt seg i et flertall bestående av Gauslaa, Henriksen og Magga, og et mindretall bestående av Andersen og Heggelund, ved vurderingen av disse spørsmålene. Uenigheten gjelder i hovedsak betydningen av statens disposisjoner og deres innvirkning på de lokale rettsoppfatningene, og er derfor knyttet til vurderingene i punkt 7.3.7.4 til 7.3.7.10. Mindretallets syn er fremstilt i punkt 7.3.7.11.

7.3.7.2 Generelt om den rettslige betydningen av statens disposisjoner

Når det gjelder betydningen av statens disposisjoner, har som fremholdt i punkt 6.3.2.3, FNs spesialrapportør for urfolks rettigheter, Victoria Tauli-Corpuz, i en rapport publisert 9. august 2016, uttalt seg kritisk om Finnmarkskommisjonens konklusjoner i de første fem utredningsfeltene. Hun viser til at konklusjonene i stor grad «*seem to have been motivated by the State's active and extensive disposition of land and resources in the investigated fields which is seen to have precluded property or usage rights for the local population*» og fremholder:[737]

> «The Special Rapporteur is of the view that the State's earlier dispositions as the claimant of property rights in Finnmark cannot be considered to create law in order to support its continued ownership of land. The importance of that point can be further underscored by the fact that in many cases, the Sami communities' severed connection to their lands and resources is a result of earlier government policies and assimilation efforts towards the Sami. A starting point for any measures to identify and recognize indigenous peoples' land and resource rights should be their own customary use and tenure systems. That is also clear in the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, article 26 (3) of which indicates that States are obligated to provide legal recognition and protection to those lands, territories and resources that indigenous peoples have traditionally owned, occupied or otherwise used or acquired "with due respect to the customs, traditions and land tenure systems of the indigenous peoples concerned". Likewise, article 8 (1) of the ILO Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) provides that due regard must be paid to customs and customary law of the indigenous peoples concerned in applying national laws and regulations».

Spesialrapportøren gir her uttrykk for at statens tidligere grunneierdisposisjoner ikke har vekt ved rettighetskartleggingen i Finnmark og viser til at de samiske samfunnenes avskårne («severed») tilknytning til land og ressurser i mange tilfeller er et resultat av tidligere tiders assimileringspolitikk. Hun fremholder videre at rettighetskartleggingen må ta utgangspunkt i samiske bruksedvaner og normer.

737 Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples on the human rights situation of the Sami people in the Sápmi region of Norway, Sweden and Finland, 9. august 2016 avsnitt 23 og 24. Se også avsnitt 77.

Synspunktets rettslige forankring er en henvisning til artikkel 26 (3) i FNs erklæring om urfolks rettigheter fra 2007 og ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8 (1).

Stjernøy-saken ble prosedert i slutten av august 2016. Det fremgår ikke av domspremissene om spesialrapportørens uttalelse da var et tema. Stjernøy reinbeitedistrikt anførte imidlertid at det måtte ses bort fra «*statens tidligere eierpretensjon og beføyelser ved avgjørelsen av [reindrifts]samenes tingsrettslige krav på øya*»,[738] men uten å få medhold. Med henvisning til at kommisjonen etter finnmarksloven § 29 skal utrede rettigheter på grunnlag av «*gjeldende nasjonal rett*» og til merknadene til lovens § 5 i Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 36, uttaler Høyesterett:[739]

> «Dette må innebære at statens tidligere rettslige og faktiske disposisjoner over grunnen i Finnmark på vanlig måte vil inngå som momenter ved vurderingen av krav om eiendomsrett på grunnlag av alders tids bruk».

Etter å ha bemerket at reindriftssamenes bruk må «*holdes opp mot statens disposisjoner*», og omtalt statens disposisjoner og de fastboendes bruk noe nærmere, slår Høyesterett fast at staten har «*manifestert eierrådighet over øya gjennom juridiske disposisjoner i form av utvisninger, salg og bortfeste*».[740] Statens disposisjoner over Stjernøya ble følgelig vektlagt av Høyesterett, men konklusjonen er trukket etter en bred vurdering der også de fastboendes bruk ble trukket inn. Det er derfor vanskelig å angi presist hvor stor betydning statens disposisjoner hadde for sakens utfall.

Da Utmarksdomstolen for Finnmark behandlet Nesseby-saken, viste Nesseby bygdelag til rapporten fra FNs spesialrapportør og fremholdt «*at statens tidligere disposisjoner i Finnmark ikke kan gi støtte til fortsatt eiendomsrett for staten*».[741] Etter å ha gjengitt hovedtrekkene i rapportens avsnitt 23 til 25, uttaler utmarksdomstolen seg slik om betydningen av de nevnte avsnittene:[742]

> «Disse observasjonene knyttet til folkeretten tilsier at utmarksdomstolen ved anvendelsen av intern norsk tingsrett på det foreliggende saksforholdet, må ta tilbørlig hensyn til samisk sedvanemessig bruk og samiske rettsoppfatninger, herunder ved å tilpasse krav om god tro til samiske rettsoppfatninger og forhold som særpreger samisk naturbruk.»

I dommen gjør utmarksdomstolen en bred vurdering av spørsmålet om statens styringsrett over ressursutnyttelsen i tvisteområdet var etablert som et festnet rettsforhold. Sentrale momenter i vurderingen er bygdefolkets til dels omfattende, intensive og mangesidige bruk av og styring over tvisteområdet i form av uformelle interne bruksfordelinger på den ene siden, og statens rettslige disposisjoner blant annet når det gjelder bortforpaktning av utmarksslåtter og disposisjoner over jakt, fangst og fiske og uttak av trevirke på den andre.[743]

Utfallet av vurderingen ble at bygdefolket hadde sin styringsrett over ressursutnyttelsen i tvisteområdet i behold, med unntak av fisket i Bergebyelva og uttak av trevirke. Når det gjelder disse bruksformene, hadde bygdefolket slik utmarksdomstolen så det, akseptert statens disposisjoner og styring over ressursutnyttelsen i tilstrekkelig lang tid til at det måtte anses som et festnet rettsforhold at staten hadde etablert en rett til å bortforpakte elvefisket og til å utvise vedteiger.[744] Denne retten ble ved finnmarkslovens ikrafttredelse overtatt av FeFo. Statens øvrige disposisjoner i tvisteområdet hadde derimot etter utmarksdomstolens syn hatt preg av å formalisere og videreføre etablert sedvanemessig bruk, og vært for beskjedne i omfang og hatt et for stort preg av offentligrettslig myndighetsutøvelse til å kunne bryte ned den lokale styringsretten.

Utmarksdomstolen anså dermed statens disposisjoner som relevante ved vurderingen av rettighetsforholdene. For at disposisjonene skulle ha avgjørende vekt måtte de imidlertid, slik domstolen så det, ha vært utøvd i lang tid med betydelig fasthet, og de måtte ha medført at det hadde oppstått og over tid festnet seg en lokal oppfatning om at staten har rett til å gjøre de aktuelle disposisjonene. For de bruksmåtene dette ikke var tilfellet, var den lokale styringsretten i behold.

Høyesterett tar i Nesseby-saken opp forholdet til folkeretten uten å kommentere uttalelsen til FNs spesialrapportør.[745] Retten var uenig i at «*statens disposisjoner ikke kan få betydning for rettighetene*».[746] Etter å ha redegjort for statens eiendomsutvisninger og slåtteforpaktninger i tvisteområdet og kort omtalt statens disponering over hogst og elvefiske, uttaler førstvoterende:[747]

> «Vurderingen av om det er etablert rettigheter ved alders tids bruk må, som jeg har påpekt, skje ut fra en bred vurde-

738 HR-2016-2030-A premiss 21.
739 HR-2016-2030-A premiss 73.
740 HR-2016-2030-A premiss 105 til 113.
741 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 6.
742 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 52.
743 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 60-69.
744 Se nærmere Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 69.
745 HR-2018-456-P premiss 162 til 197.
746 Høyesteretts gjengivelse av bygdelagets anførsel i HR-2018-456-P premiss 63.
747 HR-2018-456-P premiss 147.

> ring. Spørsmålet her er om det er etablert en rett til forvaltning av naturressursene. Ved en slik vurdering må lokalbefolkningens handlemåte og oppfatninger holdes opp mot disposisjoner som er foretatt av andre, og som fremstår som utøvelse av en rett til forvaltning. Ved denne vurderingen kan man ikke se bort fra de disposisjoner staten har foretatt på grunnlag av en oppfatning om å være eier. Dette gjelder selv om vurderingen skal skje på samiske premisser, og selv om staten har opptrådt med det uriktige utgangspunkt at samenes utnyttelse av utmarksressursene var "tålt bruk".»

Høyesterett viser til at «*staten fra 1775 og gjennom hele 1800-tallet utviste en betydelig aktivitet med utvisning av eiendom og rettigheter i tvisteområdet*». Utmarksdomstolen hadde derimot ikke «*funnet spor av*» at statlige disposisjoner i tvisteområdet før i 1872.[748] Med dette har Høyesterett lagt større vekt på statens disposisjoner enn utmarksdomstolen, men også Høyesterett gjør en helhetsvurdering. Ved vurderingen holdes bygdefolkets bruk av og styring over ressursbruken i tvisteområdet ikke bare opp mot statens disposisjoner, men også mot andre gruppers bruk. Høyesterett fremholder at bygdefolkets bruk ikke har vært eksklusiv, men at også reindriften og Nessebys øvrige befolkning har brukt tvisteområdet «*i vesentlig grad*».[749]

Det må etter dette legges til grunn at statens disposisjoner må trekkes inn i vurderingen på «*vanlig måte*», slik Høyesterett uttaler i Stjernøy-dommen. Mer konkret må det gjøres en bred vurdering der «*lokalbefolkningens handlemåte og oppfatninger*» må holdes opp mot statens (og andres) disposisjoner, slik Høyesterett fremholder i Nesseby-dommen.

Ved vurderingen må det også ses hen til føringene i artikkel 8 og artikkel 14 i ILO-konvensjon nr. 169 og andre relevante folkerettslige instrumenter. Blant annet kan det ikke stilles særlig strenge krav til befolkningens rettsoppfatninger for at rettigheter skal kunne anses etablert eller være i behold. Statens uttrykte eierpretensjoner vil ikke alene være nok til å frata samiske rettighetspretendenter deres gode tro, og for at etablerte rettigheter skal være brutt ned av statlige disposisjoner, må det kreves relativt mye både når det gjelder varighet, fasthet og innhold.

I Nesseby-dommen viser Høyesterett til at det også ved anvendelsen av artikkel 14 nr. 1 første punktum om urfolks eier- og besittelsesrettigheter til områder de «*traditionally occupy*» må ses hen til statens privatrettslige disposisjoner i tvisteområdet, og uttaler videre:[750]

> «Unjárgga gilisearvi/Nesseby bygdelag har vist til at artikkel 14 nr. 1 første punktum er ment å ha en gjenopprettende funksjon, slik at det ikke vil være avgjørende om staten eller andre gjennom en viss periode har hatt rådighet over områder som tidligere har vært benyttet av urbefolkningen. Et slikt utgangspunkt må generelt sett være riktig, og har støtte i forarbeidene til ILO-konvensjon nr. 169.»

Umiddelbart etter dette, uttaler førstvoterende at han ikke finner grunn til å ta opp bestemmelsens gjenopprettende funksjon. Han begrunnet dette med sakens spesielle omstendigheter. Statens privatrettslige disposisjoner over tvisteområdet ble ansett å gå langt tilbake i tid og bygdefolkets bruk var ikke eksklusiv fordi området i lang tid også har vært brukt av reindriften og kommunens øvrige befolkning. Høyesteretts henvisning til at artikkel 14 har en gjenopprettende funksjon, viser likevel at det skal en del til for at statens disposisjoner vil være avgjørende i tilfeller der de samiske rettighetspretendendene i utgangspunktet har oppfylt vilkåret om «*traditionally occupy*».

For øvrig viser fremstillingen i punkt 7.3.5 at mange av statens disposisjoner i Karasjok ikke er faktisk bruk, men *rettslige disposisjoner* som avhendelse av grunn og bortforpaktning av slåttemark. Det kan spørres om i hvilken grad slike disposisjoner kan gi grunnlag for bortfall av etablerte rettigheter. På samme måte som hevd kan anses som en lovfestet variant av alders tids bruk, kan mothevd, som er regulert i hevdsloven § 9, anses som en lovfestet variant av festnede forhold. Mothevd kan i likhet med festnede forhold medføre at en særrett faller bort dersom det er disponert i strid med særretten. Det følger imidlertid av hevdslovens forarbeider at rettslige disposisjoner alene ikke vil oppfylle kravet til motbruk i hevdsloven § 9, men at det må være utøvd en form for fysisk disponering over det objektet som er gjenstand for mothevden.[751]

I forlengelsen av dette har det i juridisk teori vært anført at det «*ikke bør være vesentlige forskjeller mellom lovfestede og ulovfestede ekstinksjonsregler når det gjelder kravet til bruk – utover intensitet og tidsforløp*», og at det heller ikke «*innenfor den ulovfestede retten ... er et stort rom for at rettslige disposisjoner alene kan danne grunnlag for bortfall av rettigheter*».[752]

En slik betraktningsmåte kan ha noe for seg. Hevdsloven åpner imidlertid ikke for mothevd av eiendomsrett, men bare for mothevd av det § 9 betegner som «*ein særleg rett*». Det vil si ulike former for bruksrettigheter på andres eiendom. For eksempel kan en veirett falle bort dersom grunneieren

748 HR-2018-456-P premiss 142 og Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 64.

749 HR-2018-456-P premiss 150 til 154.

750 HR-2018-456-P premiss 172 og 173.

751 Rådsegn 6 *Om hevd*, 1961 s. 27. Se også Borgar Høgetveit Berg, Hevd, 2005 s. 413–415.

752 Øyvind Ravna, *Rettslige disposisjoner som grunnlag for bortfall av rettigheter*, [i] Tidsskrift for eiendomsrett, nr. 1, 2016 s. 50 flg. på s. 66.

pløyer opp den veien retten er knyttet til (selvstendig mothevd) eller ved at det i forbindelse med hevd av eiendomsrett disponeres over eiendommen slik at også de særrettighetene som er knyttet til denne, faller bort (aksessorisk mothevd).[753]

I Karasjok er det ikke nødvendigvis spørsmål om bortfall av særlige bruksrettigheter, men om den retten befolkningen hadde i 1751 og som det i dagens rettsterminologi er nærliggende å betegne som en kollektiv eiendomsrett, har falt bort eller har endret rettslig karakter på grunn av statens disposisjoner. Det kan derfor neppe uten videre trekkes en parallell mellom hevdslovens regler om mothevd og prinsippene om festnede rettsforhold. Høyesterett har dessuten poengtert at «*statens tidligere rettslige og faktiske disposisjoner over grunnen i Finnmark*», herunder også salg, bortfeste og bortforpaktninger, vil inngå i vurderingen «*på vanlig måte*».[754]

7.3.7.3 Fristavbrytende omstendigheter

Som bemerket i punkt 7.3.7.1, vil tilstedeværelsen av eventuelle fristavbrytende omstendigheter danne en ytre ramme for hvilke statlige disposisjoner det er relevant å trekke inn i vurderingen av dagens rettighetsforhold. I Nesseby-saken uttalte utmarkdomstolen følgende om det tidsspennet som skal legges til grunn for vurderingen av om det foreligger et festnet rettsforhold:[755]

> «Ved alders tids bruk gjelder et tidskrav på mellom 50 og 150 år avhengig av de nærmere omstendighetene. Sett hen til den foreliggende rettspraksis, må noenlunde det samme tidskravet gjelde ved spørsmålet om det er etablert en ny lokal sedvane som et festnet rettsforhold.»

Utmarksdomstolen la til grunn at vedtaket av finnmarksloven i 2005 måtte danne ytterpunktet for vurderingen. Med henvisning til at loven er en følge av langvarige samiske innsigelser mot statens påståtte eiendomsrett til den usolgte grunnen i Finnmark, stilte domstolen også spørsmål ved om ytterpunktet må skyves tilbake i tid. Det ble imidlertid ikke ansett å være avgjørende for konklusjonen angående styringretten over ressursutnyttelsen i tvisteområdet «*om vedtakelsen av finnmarksloven danner endepunktet eller om tidshorisonten forkortes noe*». Utmarkdomstolen tok derfor ikke stilling til spørsmålet, som den stilte blant annet fordi Otto Jebens i 1993 uttalte:[756]

> «Fra 1950–1960-årene har det fra samisk side vært fremsatt krav om eiendomsrett til landområder som er sentrale for samisk kultur, herunder områdene i Indre Finnmark, med den følge at statens representanter ikke kan ha unngått å være oppmerksom på kravets eksistens. Det synes derfor riktig å legge til grunn for vurderingen den utvikling med hensyn til bruk, besittelse og rettsoppfatning som har funnet sted frem til det tidspunkt da et krav om eiendomsrett for samer til disse områder først ble fremsatt.»

Jebens gjentar dette i sin doktoravhandling fra 1999 der han også anfører at det senest på 1950–1960-tallet måtte være «*klart at det ikke besto noen gjensidig respektert oppfatning som grunnlag for statens eiendomsrett*» til grunnen i Indre Finnmark. Han viser til at før andre verdenskrig var samenes bruk «*så klart dominerende at det er berettiget å tale om en fortsatt samisk besittelse i fysisk forstand*» og at det derfor måtte være «*berettiget å legge til grunn tiden omkring 1945 som det avgjørende skjæringspunkt*». Etter dette har det skjedd store endringer i Indre Finnmark med utbygging av veier, bolighus og butikker mv., men Jebens tillegger dette begrenset betydning:[757]

> «Ved bedømmelsen av en tingsrettslig utvikling er det de lange tidsrom som må telle, ikke hva som er skjedd de aller siste år mens diskusjonen om det omtvistede rettsforhold har pågått.»

Det må legges til grunn at i alle fall utformingen av Samerettsutvalget mandat i 1980 må danne ytterpunktet for hvilke statlige disposisjoner som vil være relevante ved vurderingen av om statens eiendomsrett til grunnen i Karasjok er et festnet forhold eller en sedvanerettsdannelse.

I mandatet har Sverre Tønnesens doktoravhandling fra 1972, der han trekker i tvil den rettslige holdbarheten av statens eierrådighet i Finnmark, en viktig plass. Blant annet fremheves Tønnesens spørsmål om «*et bygdelag i Finnmark i dag kan ... få medhold av domstolene om det går til sak mot f.eks. staten og krever fastslått at en bestemt eierfunksjon tilligger bygdefolket*». Mandatet viser også til at Samisk Råd for Finnmark i 1956 uttalte at de tradisjonelle samiske bruksområdene «*tilhører samene*» og til at Norske Samers Riksforbund (NSR) i 1969 blant annet uttalte at samisk bruksrett må «*anses jevngodt med eiendomsrett*» og at myndighetene må medvirke «*til en kartlegging av samiske rettighetsområder*».[758]

753 Se nærmere Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 411–413.

754 HR-2016-2030-A (Stjernøya) premiss 73. Se også HR-2018-459-P (Nesseby) blant annet i premiss 172–173.

755 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 64.

756 NOU 1993: 34 s. 282.

757 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 346–347.

758 Foredraget til kronprinsregentens resolusjon 10. oktober 1980, gjengitt NOU 1984: 18 s. 42–45.

Samerettsutvalgets mandat, der utvalget bes om å utrede rettighetsforholdene i landets tradisjonelle samiske bruksområdene generelt og i Finnmark spesielt, fremtrer som en erkjennelse fra staten om at i alle fall deler av den usolgte grunnen i Finnmark kunne ha andre eiere enn staten. Dette tilsier at statlige disposisjoner foretatt etter 1980 ikke kan vektlegges. Dette må også gjelde disposisjoner som fremtrer som typiske eierdisposisjoner, så som salg av grunn.

Det kan også argumenteres for at ytterpunktet må skyves lenger tilbake enn 1980. Som det fremgår av Samerettsutvalgets mandat, ble det fra 1950-tallet og fremover i økende grad stilt spørsmål ved rettmessigheten av statens ubegrensede eierrådighet i Finnmark. I den uttalelsen fra Samisk Råd som mandatet viser til, er det i tillegg til at de samiske bruksområdene «*tilhører samene*» poengtert at det ikke dreier seg om «*herreløs eiendom*», og fremholdt:[759]

> «Den sosiale gruppe i det samiske fellesskap har betraktet seg som eneberettiget til disse områder i kraft av hevdvunnen bruksrett, fordi samene hovedsakelig har utnyttet og delvis bebodd disse områder fra de tidligste tider til i dag. Denne bruksrett tilhører ikke bare samene som driver reindrift, men også de samer som gjennom lange tider har hentet sin næring fra disse områder ved jakt, fiske og fedrift...».

At det vises til «bruksrett» og ikke «eiendomsrett» er ikke avgjørende for hva slags rettighet det dreier seg om. Som Høyesterett har poengtert i Svartskog-dommen, vil dette bero på den rådighetsutøvelsen som faktisk er utøvd, og ikke på hvilke karakteristikker det har vært vanlig at rettighetspretendentene har brukt.[760] Samisk Råds bruk av ordet «bruksrett» må dessuten ses i lys av at staten på 1950-tallet fortsatt ga uttrykk for at statens eierrådighet i Finnmark var ubegrenset, og at lokalbefolkningens bruk ikke bygget på en rettighet, men var tålt bruk. Det er uansett på det rene at uttalelsen uttrykker en oppfatning om en sterk samisk rett til de aktuelle områdene.

Dette gjelder også den NSR-uttalelsen Samerettsuvalgets mandat viser til, og hvor det er vist til at staten må ta konsekvensen av Altevann-dommen (Rt. 1968 s. 429) og at dette innbærer:[761]

> «1. Samisk bruksrett anses jevngodt med eiendomsretten.
> 2. At myndighetene medvirker til en kartlegging av samiske rettighetsområder.
> 3. At det ikke legges hindringer for den samiske bruksutøvelse i de aktuelle områder.
> 4. At den økonomiske gevinst fra disse områder går til samene selv.
> 5. Enhver innskrenking i disse rettigheter er gjenstand for erstatning.»

Når det her er fremholdt at «*samisk bruksrett må anses jevngodt med eiendomsretten*» og uttalt at den økonomiske gevinsten fra områdene må gå til de samiske rettighetshaverne, er det nærliggende å se det slik at det for alle praktiske formål siktes til en kollektiv eiendomsrett.

De omtalte uttalelsene viser at statens eierrådighet over de samiske bruksområdene ikke var ubestridt i årene før utformingen av Samerettsutvalgets mandat. Ved Tønnesens doktoravhandling fikk synspunktene også større juridisk tyngde. Før 1980 er det likevel vanskelig å angi et eksakt tidspunkt for når statens disposisjoner ikke lenger kan vektlegges. Innsigelsene mot statens eiendomsrett kom som ledd i en gradvis utvikling. Statens disposisjoner over grunn og ressurser i Karasjok frem mot 1980 er derfor ikke nødvendigvis uten betydning. Etter hvert som innsigelsene økte i omfang og styrke, vil imidlertid vekten av disposisjonene avta.

7.3.7.4 Betydningen av statens disposisjoner frem til jordsalgsloven av 1863

Fremstillingen i punkt 7.3.5.2 viser at staten før jordutvisningsresolusjonen av 1775 så godt som ikke disponerte over bruken av grunn og ressurser i Ávjovárri/Karasjok-området. En utvikling mot å etablere staten som privatrettslig eier av grunnen kan derfor ikke ha begynt før 1775.

Når det gjelder betydningen av de disposisjonene som ble gjort i kraft av 1775-resolusjonen, synes det hensiktsmessig først å sen hen til resolusjonens formål. Dette er ikke eksplisitt uttrykt i resolusjonen, men sekretær Krogh i landbruksdepartementet utarbeidet i 1914 en utredning som redegjør bredt for bakgrunnen for og utviklingen av jordsalgsordningen, der det heter:[762]

> «*[1775-resolusjonen] er dog aapenbart git for at fremme bosættelsen i Finmarken, og av dens forhistorie vil det erfares, at man særlig har tat sigte paa at utvise bopladser til lapperne.*»

Et viktig formål med resolusjonen var dessuten å formalisere rettighetene for de som alt hadde tatt i bruk bestemte

759 Sitert etter Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 306.

760 Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen) på s. 1251–1252.

761 Sitert etter NOU 1984: 18 s. 42. Se også Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 386.

762 Landbruksdepartementet, *Oversigt Finmarken. Kolonisation. Fornorskning* (jnr. 14/288-13), 1914 s 2.

områder til jordbruk.[763] Ifølge § 1 bokstav a) skulle det ved utmålingene «*iaktages .. hvor En eller Anden har i Brug visse allerede opryddede Pladser, samme Pladser ham da, saavidt muligt er, tildeles*». § 9 bokstav d) i den låndmålerinstruksen som ble utferdiget i forbindelse med resolusjonen, slo fast at landmåleren skulle anføre «*den Rydningsmark som enten har ligget til Pladsen, eller til den af Landmaaleren uddeles*». Landmåleren skulle etter § 11 påse at plassene ble like store når det gjelder engsletter og rydningsmark, men måtte sikre at:[764]

> «den opryddede Engbud, som enten en PladsOpsidder selv, eller og Oppsidderens Fader, samt en efterlevende Enkes Afdøde Mand, af egen Drift og Vindskibelighed, have ryddet, eller ved Strævsomhed gjort brugbar, maae komme den som paa Jordens Forbedring har arbeidet, eller hands Arvinger, til Nytte».

Jordutmålingen skulle med andre ord skje på en måte som sørget for at tidligere etablerte boplasser og tidligere etablert rydningsmark, kom rydningsmannen og hans familie til gode.

Resolusjonen hadde i § 7 c) en klausul om tilbakefall til staten «*dersom Pladsen forlades øde, og bliver uden Beboere øde henstaaende over tre Aar*». Hensikten med klausulen var ikke nødvendigvis å markere at staten var eier, men å oppfordre de som hadde fått utmålt eiendommer om å fortsette bruken, eller for det tilfellet det dreide seg om «nye» eiendommer, ta disse i bruk.

Statens representanter kan nok ha oppfattet jordutmålingene som utøvelse av statlig eierrådighet, men det vil ikke alene være avgjørende for utmålingenes egnethet til å etablere statlig eiendomsrett. Det må også ses hen til hvordan disposisjonene ble oppfattet lokalt.

Når et viktig formål med resolusjonen var å skape ordnede forhold i jordbruket, er det ikke åpenbart at de som fikk oppmålt og skyldsatt eiendommer i kraft av resolusjonen har ansett dette som uttrykk for utøvelse av statlig eierrådighet. I alle fall må dette gjelde i de tilfellene der det dreide seg om å formalisere retten til jord som alt var tatt i bruk, og ikke om nyryddingsbruk.

Dette forsterkes av at eiendomsutmålingene i kraft av 1775-resolusjonen manglet det kanskje mest typiske kjennetegnet på en eiendomsoverdragelse ved at de som fikk utmålt jord ikke betalte for det. Statens disposisjoner i de sør-norske statsallmenningene hadde derimot som formål å skaffe penger til statskassen.[765] Ifølge resolusjonens § 10 skulle det riktignok til hver utmålt plass betales en «*aarlig Afgift efter det Tal Qvæg, som derpaa kan græsses eller fodres Aaret igjennem*», men det gjaldt flere unntak fra dette. Avgiften var dessuten ikke et vederlag for jorden, men en slags eiendomsskatt. Den ble fjernet i 1833, trolig som følge av endringer i skattelovgivningen.[766]

I Karasjok ser staten ut til å ha oppmålt og skyldsatt 13 eiendommer i kraft av 1775-resolusjonen, ti i årene fra 1811 til 1814 og tre i 1862. Dette var imidlertid, som det er redegjort for i punkt 7.3.5.3, formaliseringer av eksisterende bruk, og ikke nyryddingsbruk. Disposisjonene kan derfor vanskelig ha bidratt til å etablere en lokal oppfatning om statlig eiendomsrett til grunnen.

Hovedgrunnen til at staten besørget oppmåling og skyldsetting av eiendommer som var tatt i bruk, var ikke å markere statens eiendomsrett, men å legge til rette for ordnede eindoms- og bruksforhold. Disposisjonene kan dermed minne om en oppmålingsforretning, der en ikke matrikulert eiendom blir oppmålt og ført inn i matrikkelen. Når kommunale og statlige organer i dag gjør slike disposisjoner i kraft av § 13, jf. også § 6 i matrikkelloven 17. juni 2005 nr. 101, som har avløst delingsloven av 23. juni 1978 nr. 70, opptrer de som utøvere av offentlig myndighet, og ikke som eiere av de arealene som er gjenstand for oppmåling og matrikulering.

Slike disposisjoner vil ikke gi grunnlag for å etablere offentlig eiendomsrett verken til de aktuelle arealene, eller til omkringliggende arealer som ikke direkte berøres av disposisjonene. Dette må også gjelde for de eiendomsoppmålingene og skyldsettingene som fant sted i Karasjok før 1863, og uavhengig av om datidens statlige embetsmenn kan ha foretatt de aktuelle disposisjonene på grunnlag en oppfatning om at staten var grunneier i Finnmark.

Når disposisjonene formaliserte etablert bruk, hadde de objektivt sett ikke et privatrettslig preg. Det er videre ingen holdepunkter for at lokalbefolkningen i Karasjok på denne tiden har ansett disposisjonene som uttrykk for statlig privat eierrådighet. Ikke minst må dette gjelde når befolkningen i all hovedsak var samisktalende og 1775-resolusjonens bestemmelser ble lite brukt.

Den lave utmålingshyppigheten må riktignok ses i lys av at Karasjok på denne tiden hadde få innbyggere. Ifølge folketellingen for 1801 bodde det da ni familier på kirkestedet. Det er like mange som det antallet eiendommer som her ble oppmålt og skyldsatt mellom 1811 og 1814.[767] Derfor har

763 Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, utredning for Finnmarkskommisjonen, 2014 s. 21.

764 Sitert etter Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 395.

765 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 454. Se også NOU 1993: 34 s. 285–286.

766 Kirsti Strøm Bull, Op. cit, 2014 s. 35.

767 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1863*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 25.

trolig de familiene som bodde ved kirkestedet fått formalisert sin eiendomsrett i disse årene. At det ikke var eiendomsetableringer andre steder, bortsett fra én eiendom ved Váljohka, kan ha hatt sammenheng med at det var på kirkestedet folk drev jordbruk og hvor behovet for oppmåling var størst. Beboerne kan ha ansett det som nyttig å få formalisert sin eiendomsrett til den jorda de drev for å sikre ressursgrunnlaget, og særlig når formaliseringen ikke kostet noe.

En annen årsak til at 1775-resolusjonen ble lite brukt i Karasjok, er at det her var en sedvanebasert fordeling av utmarksslåttene der bruken i stor grad gikk på omgang mellom brukerne. Alt tyder på at dette systenet var velfungerende, og det synes å ha vedvart relativt lenge etter 1775. Derfor var det neppe noe stort behov for å ta i bruk resolusjonen i Karasjok.

Uansett er det liten grunn til å tro at jordutvisningene påvirket de lokale oppfatningene om retten til utmarksområdene i årene før 1863. Utvisningene gjaldt som sagt eiendommer som var tatt i bruk og formaliserte dermed en etablert tilstand. Folketallet i Ávjovárri/Karasjok var dessuten rundt 300 på slutten av 1700-tallet og 588 ved folketellingen i 1865, jf. punkt 3.2, og dermed betraktelig høyere enn de ni familiene som i 1801 var registert bosatt på kirkestedet.

Statens øvrige disposisjoner i Karasjok før 1863 var heller ikke uten videre egnet til å etablere statlig eiendomsrett. Det ble mellom 1843 og 1856 tinglyst 15 amtsedler på jord i Karasjok, hvorav 12 i 1852. Som fremholdt i punkt 7.3.5.3, ga amtsedlene innehaveren rett til å disponere den jorden amtseddelen gjaldt inntil skjøte kunne utstedes. Innehaverne betalte ikke for amtsedlene og de betalte heller ikke jordskatt for den plassen seddelen gjaldt. Utstedelsen av amtsedler fremsto derfor utad ikke som typiske grunneierdisposisjoner.

Loven av 7. september 1854 om bruken av «*visse Strækninger i Finmarken til Reenbete og Bevogtning av Reenhjorde*» var for sin del et utslag av alminnelig statlig styringsrett. Riktignok benyttet lovens § 1 uttrykket «*de Staten tilhørende Strækninger*», men loven tok sikte på å ivareta reindriftsnæringens interesser etter grensesperringen mot Finland i 1852. Det er derfor ingen grunn til å tro at uttrykksmåten har påvirket reindriftssamenes rettsoppfatninger.

For øvrig ga sorenskriveren for Øst Finnmark, Erik Hauge, i 1834 uttrykk for at furuskogen i Karasjok måtte anses som allmenningsskog etter Christian den femtes Norske Lov (1687) 3-12-6. Videre hadde statens disposisjoner over bruken av furuskogen fra slutten av 1850-tallet sin bakgrunn i et ønske om å legge til rette for et ordnet ressursuttak og motvirke at skogressursene ble forringet. De hadde derfor et klart offentligrettslig preg. Det fremgår dessuten av et brev fra skogoppsynsbetjent Anders Johnsen til forstassistent Schilling 30. desember 1865 at statens disposisjoner i liten grad hadde påvirket de lokale rettsoppfatningene. Her skriver Johnsen blant annet at lokalbefolkningen ikke anså «Skogtyveri» som tyveri.[768]

Staten ser ellers ikke ut til å ha disponert over bruken av de fornybare utmarksressursene i Karasjok før 1863, verken ved bortforpaktninger eller utvisninger. Som nevnt i punkt 7.3.5.3 hadde de ti eiendommene som ble oppmålt og skyldsatt mellom 1811 og 1814 et varierende antall utmarksslåtter «*liggende til plassene*». Disse slåttene hadde imidlertid ikke sin opprinnelse i statlige disposisjoner, men i lokalbefolkningens bruk, og det ble ikke betalt for dem. Det ble heller ikke betalt for de 12 slåttene som var omfattet av den amtseddelen som ble utstedt i 1843, eller for noen av de slåttene som var omfattet av senere utstedte amtsedler.

Det må etter dette legges til grunn at statens disposisjoner i Karasjok før 1863 ikke har hatt et innhold som har kunnet virke inn på lokalbefolkningens rettsoppfatninger på en slik måte at de har brutt ned eller kan ha bidratt til å bryte ned, de rettighetene som var etablert der i 1751. Det dreier seg i hovedsak om å formalisere etablert bruk og stadfeste etablerte rettigheter. Disposisjonene har også hatt et for beskjedent omfang til å kunne ha hatt slike virkninger.

Før 1863 har staten dermed ikke disponert over grunn og ressurser i Karasjok på en måte eller i et omfang som har kunnet etablere en statlig eiendomsrett til grunnen. Selv om staten også tidligere anså seg som eier av grunnen, ble ikke dette klart uttrykt i lovgivningen før uttrykket «*statens jord i Finnmark*» ble benyttet i jordsalgsloven av 1863. Det var videre først etter ikrafttredelsen av 1863-loven at statens grunneierpretensjoner gjorde seg utslag i form av konkrete disposisjoner av et visst omfang over grunn og ressurser i Karasjok. En utvikling i retning av å etablere en statlig eiendomsrett som et festnet rettsforhold eller lokal sedvanerett, kan derfor tidligst ha startet ved vedtakelsen av og den senere praktiseringen av jordsalgsloven av 1863.

Den retten som var etablert for lokalbefolkningen i Ávjovárri /Karasjok-området da dette ble underlagt dansknorsk enejurisdiksjon i 1751, var følgelig i behold i 1863. I perioden mellom 1751 og 1863 har befolkningen dessuten fortsatt sin tidligere bruk i samsvar med de gamle bruksedvanene, og også utøvd en betydelig egenforvaltning. Grunnlaget for den lokale retten, som det er nærliggende å sammenlikne med det som i dagens rettsterminologi ville blitt betegnet som en kollektiv eiendomsrett, har derfor blitt ytterligere forsterket frem mot 1863.

Flertallet i Rettsgruppen har anført at utviklingen i Indre Finnmark etter 1751 vanskelig kan «*gi grunnlag for en forbedret posisjon*» for lokalbefolkningen når det gjelder

768 Finnmarkskommisjonen, *Bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, 27. juni 2018 (jnr. 14/315-116) s. 10–12, 13–21 og 26–27.

eiendomsretten enn det som var situasjonen i 1751, og synes å anse manglende samiske protester mot statens rådighetsutøvelse som en form for rettsutslettende passivitet.[769] Dette synspunktet bygger ikke på en undersøkelse av hvilke disposisjoner staten faktisk har utøvd i Indre Finnmark og i hvilket omfang. Det er heller ikke i særlig grad sett hen til utviklingen av lokalbefolkningens rettsoppfatninger og bruk etter 1751. Rettsgruppeflertallets konklusjon fremsteår derfor som trukket på et sviktende faktisk grunnlag. I alle fall må dette gjelde for perioden mellom 1751 og 1863.

7.3.7.5 Betydningen av statens disposisjoner mellom 1863 og 1980

(1.) 1775-resolusjonens gratis jordutvisninger ble ved *jordsalgsloven av 1863* erstattet av en ordning der det skulle betales for den utmålte jorden. Det gjaldt heller ikke lenger noen klausul om tilbakefall til staten dersom jorden ikke var tatt i bruk innen tre år. Dette gir jordutmålingene et klarere preg av utøvelse av eierrådighet enn tidligere. Videre er lovens henvisning til «*Statens i Finmarken beliggende Jord*» en tydeliggjøring av statens eierpretensjon.

Årsaken til at jordsalg erstattet de gratis utmålingene, var imidlertid ikke primært et ønske om å markere statens eiendomsrett. Initiativet til endringen kom fra Johannes Norman som var forstmester i Troms og Finnmark fra 1860 til 1876. I brev til Finansdepartementet 19. mars 1862 skrev han at gratis utmålinger medførte at Finnmark fikk «*et talrigt, fattig, utilfreds og illoyalt Jordbruger-Proletariat*». Salg til «*Jordens naturlige pris*» ville ifølge Norman sikre at jorden ble kjøpt av folk med en viss kapital, og som var «*huusholderiske og arbeidssomme mænd*». Dette ville sikre at Finnmark i stedet for «*flere, men fattige, uselvstændige og utilfredse jordeiere, der ofte ender med at falde fattigkassen til byrde*», ville få «*færre, men mer veldholdne selvstændige og tilfredse gaardbrugere*».[770] Normans initiativ hadde sin bakgrunn i forholdene i Alta-området. Det hadde her oppstått et åkerbruk som krevde større arealer enn det man hadde antatt da 1775-resolusjonen ble utarbeidet, og hvor ofte flere ønsket å bruke samme jordstykke.[771]

Finansdepartementet sluttet seg til Normans synspunkter. Departementet viste blant annet til at det ville «*lede til fordærvelige Følger ikke alene for Skovvæsenet, men ogsaa for Jordbruget i Finmarken*» å videreføre 1775-resolusjonens system. Jordsalg ville derimot medføre at distriktets fremtid ville bli «*bygget paa en sikrere Grundvold end Tilfældet vil være, om man ved en fortsat Uddeling af Jord til Hvemsomhelst uden Vederlag stræber at indlokke en fattig Befolkning*».[772]

I Stortinget viste Næringskomité nr. 2 til at gratis jordmåling ikke lenger passet i Finnmark der folketallet hadde økt. Komiteen antok også at jordsalg ville gjøre det lettere å ivareta hensynene til reindrift og fiskerier enn gratis utmåling.[773] Det ble derfor i 1863-lovens § 2 bestemt at jorden skulle selges. Inntektene skulle imidlertid ikke tilfalle statskassen, men «*henlegges til et Fond for Skogvesenets fremme i Finmarken*». Også disse forholdene viser at lovens hovedformål ikke var å skaffe staten inntekter, men av samfunnsbyggende art.

Jordsalgsloven av 1863 hadde også enkelte viktige unntak fra ordningen med jordsalg. § 6 gjorde unntak for hustomter «*i øde Strækninger, hvor det ikke er sandsynligt, at Mange vilde komme til at nedsætte sig i Nærheden af hverandre*». Her skulle det fortsatt «*være Fogden tilladt*» å utvise grunn «*uden Kjøbesums Erlæggelse*». Videre kunne oppsittere som minst ett år før 1863-lovens ikrafttreden hadde tatt i bruk jord, etter § 9 «*vente*» å få jorden «*udvist og tilskjødet efter de forhen gjældende Regler*» dersom de hadde amtseddel på jorden, jorden var oppdyrket og inngjerdet, eller det dreide seg om bebygd grunn med «*umiddelbart tilstødende Jord*».

Som nevnt i punkt 7.3.5.4, er det i Karasjok i dag registrert 144 eiendommer i matrikkelen med etableringsdato i den perioden jordsalgsloven av 1863 regulerte utmålingene. Videre hadde Tanakommisjonens matrikkel for Karasjok fra 1884 til sammen 153 løpenumre. Av disse utgikk 139 fra eiendommer som var matrikulert da kommisjonen startet sitt arbeid i 1881, og 14 fra eiendommer som ble matrikulert i de årene kommisjonen var i funksjon.

Det var dermed en betydelig økning av antall eiendomsetableringer i årene mellom 1863 og 1902 sammenliknet med situasjonen før 1863. Økningen faller i tid sammen med at jordsalg erstattet gratis utmåling. Imidlertid ble bare én av de 139 eiendommene som var matrikulert i 1881 etablert ved salg fra staten til en privatperson. Salget fant sted i 1880. Av de øvrige 138 hadde 88 sitt opphav i de eiendommene som ble oppmålt og skyldsatt mellom 1811 og 1814, og minst 45 i unntakene i 1863-lovens § 9. Av de sistnevnte er seks eiendommer etablert på grunnlag av eldre amtsedler, mens 39 av skjøtene har formuleringer som viser at eiendommene har vært tatt i bruk minst ett år før 1863-lovens ikrafttredelse. Se ellers punkt 7.3.5.4.

Hyppigheten av jordsalgene i Karasjok ser ut til å ha økt noe etter 1880. Blant annet var fem av de 14 eiendommene som ble etablert i løpet av de tre årene Tanakommisjonen var i arbeid solgt. Frem til da har imidlertid den alt vesentlige delen av eiendomsetableringene i Karasjok, i likhet med det

769 NOU 1993: 34 s. 265.

770 Sitert etter Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, 2014 s. 28.

771 Se nærmere Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2014 s. 27–34.

772 Sitert etter Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2014 s. 33.

773 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2014 s. 34.

som var tilfellet før 1863, preg av å formalisere en tidligere etablert tilstand.

Når det gjelder situasjonen etter 1880, hadde jordsalgsreglementet av 1876, som erstattet 1864-reglementet, i § 2 en bestemmelse om at ledig jord ikke måtte avhendes i en del av fylkets skogdistrikter, blant annet i Karasjok. I 1878 anmodet herredsstyret i Karasjok om åpning for «*Avhændelse av jord til Eiendom for alle i Karasjok boende Lapper i Vidje- eller Birkeskov og paa Næs, hvor Furuskov ikke findes*». Amtmannen fant imidlertid ikke grunnlag for å anbefale endringer i den praksisen som 1876-reglementet, jf. også kgl. res. 4. august 1879, hadde etablert. Et skriv amtmannen utferdighet 18. august 1891, tyder på at den praksisen som 1876-reglementet og resolusjonen av 1879 hadde etablert i Karasjok, gjaldt hele herredet, men slik at plasser som uten hjemmel hadde vært brukt som boplass, kunne overføres til brukeren som eiendom.[774]

Dette tilsier at også de fleste eiendomsutmålingene i Karasjok fra 1880-tallet og fremover formaliserte etablert bruk, og ikke var utmålinger av nyrydningsbruk. Et annet forhold som kan underbygge en slik antakelse er at folketallet i Karasjok i denne perioden var relativt stabilt. I årene mellom 1865 og 1900 økte det fra 588 til 637, jf. foran i punkt 3.2.

På 1890-tallet gikk amtmannen inn for at de nevnte avhendingsbegrensningene i reglementets § 2 burde oppheves. Han fikk tilslutning fra Karasjok herredstyre. Amtsagronom A. Nilsen, antok at Karasjok hadde noe over 5 km^2 som kunne dyrkes opp, og at dalførene var godt egnet for fedrift. Han anså det imidlertid lite trolig at norske nybyggere ville flytte dit:[775]

> «At fremstille Karasjok som et Distrikt for Indflytning af Fremmede – af Nordmænd – for der at drive Jordbrug og Kvægdrift, er dog formentlig feilagtigt. Der maa Lapper til for at kunne klare Livet der oppe, med de mangeartede – fra andre Steder i Landet afvigende – Livsbetingelser. Men for Lapperne, for det Folkefærd, der er opvoxt og tilvant Forholdene, tror jeg, Distriktet har mange gunstige Vilkaar.»

Amtsagronomen ga ellers uttrykk for at det beskjedne jordbruksarealet i Karasjok kunne gi grunnlag for relativt mange boplasser. Ifølge Nilsen trengte de samiske jordbrukerne mindre jord enn de norske fordi de i tillegg til høy brukte reinlav («Renmose») som surrogatfôr.[776] Departementet sluttet seg til amtmannens forslag og erstattet i 1895 begrensningene i 1876-reglementets § 2 med bestemmelser som ga forstvesenet innflytelse på jordutmålingen.[777]

Etter 1863 disponerte staten også mer aktivt over utnyttelsen av skogressursene i Karasjok enn tidligere, særlig når det gjelder furuskogen. Disposisjonene hadde imidlertid fortsatt vel så mye preg av adferdsregulerende tiltak for å ivareta ressursene og motvirke rovhogst som av privatrettslige disposisjoner. For øvrig var statens disposisjoner over grunn og ressurser i Karasjok mellom 1863 og 1902 relativt fåtallige. Det dreier seg om to bortforpaktninger av fiskevann for tiårsperioden 1882–1891 og for femårsperioden 1885–1889, og rundt 30 slåtteforpaktninger, der de fleste først ble inngått helt mot slutten av perioden. Ettersom amtmannen i det ovennevnte skrivet fra august 1891 viser til at slåtter som var tatt i bruk uten hjemmel, kunne forpaktes av brukeren for et visst antall år mot avgift, må det også antas at i alle fall noen av forpaktningene formaliserte etablert bruk.[778]

Statens disposisjoner hadde med andre ord et relativt beskjedent omfang, og hadde vel så mye preg av utøvelse av statlig styringsrett som av eierrådighet. Det gjelder også jordutmålingene som var motivert ut fra et ønske om å legge til rette for jordbruket ved at det ble antatt at kjøp av jord ville gi bedre resultater for jordbruket i Finnmark enn gratis jordutdeling. I Karasjok var dessuten gratis utmålinger den reelle hovedregelen i alle fall frem til 1880 og utmålingene var i all hovedsak formaliseringer av eksisterende bruk. Det var trolig situasjonen også i de følgende årene.

Mellom 1863 og 1902 hadde statens disposisjoner i Karasjok dermed et innhold som gir dem begrenset vekt ved vurderingen av om det er etablert en statlig eiendomsrett til grunnen i form av et festnet rettsforhold eller lokal sedvanerett. Disposisjonene har i for liten grad et klart preg av eierdisposisjoner til at de i særlig grad kan ha påvirket de lokale rettsoppfatningene.

(2.) De statlige jordsalgene i Finnmark ble videreført ved *jordsalgsloven av 1902*. Imidlertid hadde heller ikke denne loven som hovedmotiv å markere statens grunneierposisjon. Den brukte riktignok uttrykket «*Statens jord og Grund i Finmarken Amts Landdistrikt*» og i stortingsdebatten ble det fremholdt at loven gjaldt salg av «*statens jord*».[779] Disposisjonene i kraft av loven hadde imidlertid like mye preg av å være utslag av samfunnsmessig styring som av utøvelse av privat eierrådighet. Ved utarbeidelsen av loven fremhevet Landbruksdepartementet følgende forhold som sentrale:[780]

774 Se nærmere Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2014 s. 61-63. Se også s. 45.
775 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2014 s. 65-66 og 68-69. Se også Sth. Prp. Nr. 95 (1895) s. 42.
776 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2014 s. 69. Se også Sth. Prp. Nr. 95 (1895) s. 45.
777 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2014 s. 72.
778 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2014 s. 63.
779 Se Kirsti Strøm Bull, *Jordalgslovgivning*, 2014 blant annet s. 92 og 94.
780 Ot. prp. nr. 20 (1901-02) s. 16.

> «1. At jordsalget skulde kunne benyttes som et middel til at regulere nationalitets- og sprogforholdene i Finmarkens grænsedistrikter.
> 2. At der burde kraftig arbeides for skogenes bevarelse og udvikling.
> 3. At det paa forhaand burde lægges en formelig plan for salget af statens jord, sigtende til at fremkalde en rationel, i hensynet til Finmarkens fuldstændige opdyrkning og kolonisation grundet utnyttelse af statens jord.
> 4. At man burde søge at fremtvinge, at den afhændede jord af vedkommende kjøber virkelig opdyrkes eller benyttes uopdyrket eller kun dyrket i en – selv efter Finmarkens forhold – ufuldstændig grad.»

1902-loven var med andre ord motivert ut fra nasjonale og språklige hensyn, hensynet til å bevare skogen, hensynet til å sikre at den avhendede jorden ble dyrket opp eller utnyttet på annen måte og hensynet til en planmessig utnyttelse av jorden. Det siste hadde sammenheng med at jordsalget etter 1863-loven hadde vært tilfeldig og planløst. De nasjonale og språklige hensynene kom særlig til uttrykk i forslaget til jordsalgsreglementets § 1 c) om at utmåling av jord bare skulle skje til folk som «*kan tale, læse og skrive det norske sprog og benytte det til dagligt brug*».

Stortingets landbrukskomité bemerket at loven måtte fremme en slik målsetting,[781] men at språkklausulen var et hensyn som skulle vektlegges og ingen fast regel.[782] I Odelstinget ga flere representanter uttrykk for at kravet om å beherske norsk måtte praktiseres lempelig i alle fall overfor den samiske befolkningen.[783] Finnmarksrepresentanten Sivert L. Aasen viste til at i Kautokeino og Karasjok «*vil man aldrig kunde undgaa, at det bliver en overveiende lappisk befolkning.*» Ifølge Aasen var det her «*ingen anden norsk mand end presten og lensmanden*».[784]

Etter at også personer med mangelfulle norskkunnskaper hadde fått kjøpe jord, innskjerpet Landbruksdepartementet språkkravet i et skriv 18. desember 1913 til amtmannen i Finnmark. Her ble det understreket at «*der ikke kan ventes at bli meddelt approbiation paa salg til kjøper som ikke til daglig bruk benytter det norske sprog*».[785] Dette utløste sterke protester fra Finnmark. Avisen Vestfinmarkens Socialdemokrat publiserte 8. januar 1914 en kommentar med overskriften: «*Regjeringen mot Finmarkens urbefolkning. Molboisk*», med følgende spørsmål:[786]

> «Hvorfor skal ikke finner og kvæner faa kjøpe av staten jord naar de er norske borgere? Skal disse mennesker som utgjør en betragtelig del av Finmarkens befolkning, straffes fordi de ikke er inde i den nyeste norske retskrivningens finesser? Er det paa den maate regjeringen vil fremme jordbruket i Finmarken?»

De tre stortingsrepresentantene fra Finnmark skrev til departementet 5. februar 1914 og påpekte at en innskjerping ville være urettferdig, blant annet fordi det i flere herreder i Finnmark, blant annet Karasjok, mange steder bor «*bare lapper, der har liten adgang til at være sammen med nordmænd*». Det ville derfor være «*for meget forlangt at paalægge disse folk at tale norsk i hjemmene*». Formannen i Finnmark Jordsalgskommisjon, Klouman, ga uttrykk for at han ikke hadde «*lagt særlig vegt paa, om ansøkeren benytter det norske sprog til daglig bruk*», og at det verken ville tjene «*fornorskningen eller andre offentlige interesser*» å stille et slikt krav.[787]

Et annet dokument fra 1914 som belyser hensikten med jordsalget, er den i punkt 7.3.7.4 omtalte utredningen fra sekretær Krogh i Landbruksdepartementet. Han vier koloniserings- og fornorskningshensynet bred plass. Blant annet siteres følgende fra Ot. prp. nr. 20 (1901–1902):[788]

> «Det er da en selvfølge, at administrationen særlig bør ha for øie at benytte jordsalget som et middel til at fremme utbredelsen av det norske sprog mellem de fremmede elementer».

Utredningen gjengir også følgende uttalelsen fra statsråd Konow under Odelstingsdebatten:[789]

> «Skal vi idet hele tat faa Finmarken til at bli et norsk distrikt med norsk nationalitet, tror jeg hverken skolen eller kirken vil virke saa synderlig kraftig, jeg tror at det vil ske ved, at vi faar en sterk norsk stamme der oppe, en befolkning som kan assimilere de fremmede elementer, likesom i Nordamerika, hvor den sterke engelske stamme lidt efter lidt asimilerede den fremmede indvandrende befolkning.»

Konows uttalelse var foranlediget av at representantene Lutzow Holm og Aasen hadde betonet at språklausulen i jordsalgsreglementets § 1 c) måtte utøves med varsomhet, «*særlig like overfor Lapperne*», mens representanten Egede Nissen var uenig i dette «*idet han fremholdt Lappernes*

781 Indst. O. XI (1901-02).
782 Kirsti Strøm Bull, Op. cit. s. 90 med videre henvisning til Indst. O. XI (1901-02) s. 90.
783 Kirsti Strøm Bull, Op. cit. s. 90–92.
784 Forhandlinger i Odelsthinget 1901–1902 s. 1253.
785 Sitert etter Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning*, 2014 s. 112.
786 Sitert etter Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2014 s. 113.
787 Se nærmere Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2014 s. 113–114.
788 Landbruksdepartementet, *Oversigt Finmarken. Kolonisation. Fornorskning* (jnr. 14/288-13), 1914 s. 39.
789 Landbruksdepartementet, Op. cit., 1914 s. 43.

tiltagende "Kvænificering"»[790] Utredningen oppsummerer hensikten med jordsalget slik:[791]

> «Man synes at ha ment at hovedhensynet skulde være til enhver tid rundt om i Finmarken og ikke mindst i grensestrøkerne at søke opretholdt en saavidt kraftig overvægt av den norske befolkning at denne efter haanden kunde assimilere de fremmede elementer i stedet for selv at bukke under for den fremmede indflytelse».

Hovedformålet med 1902-lovgivningen slik Landbruksdepartementet så det i 1914, var med andre ord fornorskning og norsk kolonisering av Finnmark. Hensikten var ikke å utøve privatrettslig eierskap, men å sikre norsk territorium og markere statens overhøyhet.

Ytterligere et forhold som viser at det privatrettslige aspektet ikke var viktig, er at inntektene fra jordsalget fortsatt skulle tilfalle Finmarkens skogfond der de ifølge 1902-lovens § 5 foruten å dekke kostnadene ved jordutmålingen «*efter Bevilgning af Storthinget [kunne] anvendes til Fremme af Jord- og Skogbruget i Finmarkens Amt*». Videre lå prisene under markedspris. Det utvalget som forberedte 1965-loven, skriver at staten tok «*sterke sosiale hensyn ved fastsettelse av jordprisene, og etter at jordsalgsloven av 22. mai 1902 trådte i kraft har således staten tatt andre enn rent økonomiske hensyn ved fastsettelse av prisene på umatrikulert statseiendom.*»[792] Følgelig sto ikke ivaretakelse av statsfinansene eller statens eierinteresser sentralt, men statens ønske om for det første å motvirke spekulative jordkjøp og for det andre å legge til rette for «*å få dyktige norske bureisere til å ta fatt på kolonisasjonen av Finnmark*».[793]

Jordsalgsloven av 1902 fremstår dermed i flere hensender mer som et distriktspolitisk tiltak enn som en lov som skulle eller var egnet til å fremheve statens grunneierposisjon.

Når det gjelder den konkrete situasjonen i Karasjok, viser fremstillingen i punkt 7.3.5.5 at det fra 1902 til 1965 var en klar økning av antallet statlige disposisjoner som etter sin art har grunnlag i eierrådighet. Antall eiendomsutmålinger og bortfester ble over tredoblet fra under fire i året mellom 1863 og 1902, til over 12 i året mellom 1902 og 1965. Særlig mellom 1948 og 1965 var aktiviteten stor ved at det i gjennomsnitt ble etablert eller festet bort over 25 eiendommer i året. Selv om en ikke ubetydelig andel av eiendomsetableringene var fradelinger fra tidligere utmålte eiendommer, er det grunn til å tro at en relativt større andel av eiendomsetableringene enn tidligere var nyetablerte eiendommer, og dermed ikke formaliseringer av etablert bruk.

Videre økte antallet slåtteforpaktninger fra rundt 30 til og med 1902 til vel 150 mellom 1902 og 1965. Staten begynte i denne perioden også med næringsmessig skogsdrift.

Både da 1902-loven ble vedtatt og i de påfølgende tiårene, var det imidlertid få i Karasjok som hadde norsk som morsmål. I motsetning til i Alta-området og Pasvik, var det heller ikke noen norsk tilflytning av betydning. Sett i lys av dette, er det ikke gitt at statens disposisjoner har blitt oppfattet som utøvelse av eierrådighet. Det kan heller ikke uten videre legges til grunn at befolkningens aksept av jordsalget også var en aksept av statens grunneierposisjon. Jordsalget kan ha vært ansett for å være i befolkningens egen interesse, blant annet fordi det kan ha bidratt til mer avklarte bruksforhold. Befolkningen kan derfor ha tilpasset seg jordsalgsordningen fordi det var hensiktsmessig, og ikke primært fordi de oppfattet ordningen som utslag av en rettsregel.

Av det foregående fremgår det dessuten at regelverket for eiendomsutmålingene i Finnmark fra og med 1902 var et utslag av statens fornorskningspolitikk overfor fylkets samiske og kvenske befolkning, jf. språkklausulen i § 1 c) i jordsalgsreglementet av 1902. Klausulen ble praktisert lempelig og ble «*så vidt vites*» ikke anvendt etter første verdenskrig.[794] Den hadde derfor liten direkte betydning i Karasjok. Søknadsskjemaene om jordkjøp hadde imidlertid spørsmål om søkernes språk frem til 1958, og § 1 c) ble stående frem til reglementet ble avløst av jordsalgsforskriften av 1966. De statlige eierdisposisjonene i medhold av 1902-loven hadde følgelig sin bakgrunn i statens assimiliseringspolitikk. Dette vil i alle fall i noen grad begrense disposisjonenes vekt ved vurderingen av dagens rettighetsforhold, jf. den i punkt 6.3.2.3 og 7.3.7.2 omtalte uttalelsen fra FNs spesialrapportør, Victoria Tauli-Corpuz.[795]

Også statens slåtteforpaktninger kan i noen grad ses i lys av at lokalbefolkningen kan ha hatt egeninteresse av å formalisere slåttebruken. Slike oppfatninger har gjort seg gjeldende ellers i Finnmark.[796] Det kan også ha vært tilfellet i Karasjok. Her var det et internt fordelingsystem og liten tilflytting utenfra, men når det særlig ved kirkestedet og i Tanadalen var vanlig å forpakte, kan det skyldes at potensialet for konkurrende bruk var større her enn i utkantbygdene. Områdene var også lettere tilgjengelige for øvrigheten. Noen kan derfor ha inngått kontrakter for å unngå sanksjoner.

790 Landbruksdepartementet, Op. cit., 1914 s. 43.
791 Landbruksdepartementet, Op. cit., 1914 s. 45.
792 *Innstilling om lov og forskrifter om statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke*, 29. september 1962 s. 30.
793 Op. cit., 1962 s. 9.
794 Op. cit., 1962 s. 15.
795 Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples on the human rights situation of the Sami people in the Sápmi region of Norway, Sweden and Finland, 9. august 2016 avsnitt 23 og 24. Se også avsnitt 77.
796 Se for eksempel Finnmarkskommisjonen, *Felt 5 Varangerhalvøya øst*, 2014 s. 50 med videre henvisninger.

Forpaktningsavgiftene var lave, stort sett under 5 kroner per år før 1945 og mellom fire og ti kroner per år etter 1945, slik at kontraktsinngåelse neppe var særlig byrdefullt. Derfor kan det ikke uten videre legges til grunn at forpakterne anså staten som eier av slåttene. Det kan også se ut til at folk hadde relativt stor innflytelse over den interne fordelingen av forpaktningene.

Et forhold som i alle fall utad kan ha vært egnet til å styrke det offentligrettslige preget av ordningen med slåtteforpaktninger, er ellers at det fra 1935 var lensmannen som førte forpaktningsprotokollene for Karasjok, og ikke jordsalgskommisjonen/jordsalgskontoret.

Gjennomgangen i punkt 7.3.5.5 viser ellers at staten mellom 1902 og 1965 bortforpaktet enkelte fiskevann i Karasjok, mens staten ikke ser ut til å ha disponert privatrettslig over bruken av beite-, vilt- og multeressursene. Derimot styrte staten aktivt over bruken av skogressursene. De statlige disposisjonene som gjelder befolkningens bruk av skogen hadde imidlertid også mellom 1902 og 1965 preg av regulerende tiltak som var motivert ut fra hensynet til å bevare ressursene og fordele bruken. De har derfor mer karakter av myndighetsutøvelse enn av utøvelse av eierrådighet.

Statens egen skogsdrift står i en annen stilling. Skogsdrift alene er imidlertid ikke en tilstrekkelig mangesidig rådighetsutøvelse til uten videre å kunne etablere grunneierrett. Dessuten fikk virksomheten først et visst omfang på 1950-tallet. Hogstvolumet var atskillig mindre enn volumet av det tømmeret som ble solgt på rot til privatpersoner. Verdien var heller ikke spesielt høy, om enn klart høyere enn verdien av det som ble solgt på rot. Det ble i perioder også levert noe tømmer, såkalt «sulfatkubb» fra skogen i Karasjok til kjemisk industri lenger sør i Norge.[797]

Det foregikk en viss hogst i Karasjok i statlig regi også før 1950-tallet. Staten har også utøvd faktisk bruk av skogen blant annet til gjerdebygging. I driftsplanen for «Karasjok statskoger» fra 1920–1921 er det imidlertid uttalt at skogen har «*praktisk talt ingen verdi ... for det offentlige*».[798] Staten hadde på den tiden ingen ambisjoner om å drive næringsmessig skogsdrift i Karasjok. Frem til midten av 1950-tallet ble så godt som alt hogd tømmer i Karasjok brukt til å dekke lokalbefolkningens behov og til gjenreisningen etter andre verdenskrig. Statens skogsdrift og disposisjonene i tilknytning til skogsdriften skiller seg likevel en del ut fra statens øvrige disposisjoner i Karasjok, og vil derfor bli særskilt omtalt og vurdert i punkt 7.3.7.7.

(3.) Fremstillingen i punkt 7.3.5.6 viser at statens utmåling av eiendommer og festetomter i Karasjok økte ytterligere i omfang etter ikrafttredelsen av *jordsalgsloven av 1965*. Mens det mellom 1902 og 1965 i gjennomsnitt ble gjort i overkant av 12 slike disposisjoner per år, ble antallet nesten tredoblet til rundt 35 disposisjoner årlig mellom 1965 og 2006.

Som fremholdt i punkt 7.3.7.2, kan imidlertid statens disposisjoner etter oppnevningen av Samerettsutvalget ikke vektlegges ved vurderingen av om statens eiendomsrett til grunnen i Karasjok er etablert som et festnet rettsforhold eller på et sedvanerettslig grunnlag. Fra 1. juli 1965, da den nye jordsalgsloven trådte i kraft, og frem til oppnevningen av Samerettsutvalget 10. oktober 1980, ble det etablert til sammen 457 nye grunnboksenheter i Karasjok, fordelt på 131 grunneiendommer og 326 festetomter. Dette gir et årlig gjennomsnittstall på om lag ni eiendommer og drøyt 21 festetomter. Senere har én av eindommene og 90 av festetomtene gått ut av matrikkelen, slik at det i dag dreier seg om 130 grunneiendommer og 236 festetomter.[799]

Når det gjelder *andre statlige disposisjoner* over bruken av grunn og utmarksressurser i Karasjok med grunnlag i eierrådighet, var det snarere en nedgang enn en oppgang etter 1965.

Staten fortsatte den næringsmessige skogsdriften, men virksomheten fikk etter hvert lite omfang. Videre ser det ikke ut til å ha vært inngått eller fornyet slåtteforpaktninger. Bortsett fra et beskjedent antall bortforpaktninger av tilleggsjord og fiskevann, synes staten heller ikke å ha foretatt mange andre disposisjoner som har karakter av klare grunneierdisposisjoner. Det er riktignok grunn til å tro at det etter 1965 har blitt foretatt et betydelig antall vedutvisninger, men dette har preg av styring over ressursutnyttelsen og ikke av utøvelse av grunneierrådighet.

Det offentligrettslige preget kommer for øvrig i ikke liten grad til uttrykk også når det gjelder utmålingene av eiendommer og festetomter. Som nevnt i punkt 7.3.5.6, var bakgrunnen for at jordsalgsloven av 1902 ble erstattet av en ny lov i 1965, et ønske om mer ordnede eiendomsforhold og sikring av jord til jordbruksformål. I Landbruksdepartementets lovproposisjon er det fremholdt at «*det ved forvaltningen av statens umatrikulerte grunn i Finnmark bør legges hovedvekt på en samfunnsgagnlig og økonomisk riktig disponering av grunnen*».[800] Videre ble følgende bestemmelse inntatt i § 1 i jordsalgsforskriften av 1966:

> «For å oppnå en rasjonell utnytting av statens umatrikulerte grunn skal salg og feste så vidt mulig foregå på grunn-

797 Se nærmere Finnmarkskommisjonen, *Om bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, 27. juni 2018 (jnr. 14/315-116) s. 32–37.

798 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. (jnr. 14/315-116) s. 31. Se også s. 18, 25 og 29–32.

799 Kartverket, *Matrikkelnumre i Karasjok*, mottatt 1. september 2015 (jnr. 14/315-21).

800 Ot. prp. nr. 48 (1963–64) s. 11.

> lag av en samlet vurdering av interessene innenfor et områder. Ved planleggingen, som bør skje innenfor rammen av arealplanleggingen etter bygningslovgivningen, må det tas oppsyn til behovet for jord til jordbruksformål, grunn til bolig- og industritomter, veibygging, vannforsyning, kloakk, flyplasser, anlegg til bruk for Forsvaret, naturområder, friluftsområder og andre anlegg av allmen interesse».

Jordsalgsordningen av 1965 hadde dermed et klart offentligrettslig preg. Dette styrkes dessuten av at forskriftens §§ 15 til 17 hadde regler om saksbehandlingen ved søknader om kjøp, leie eller feste av jord. Søknadene skulle som utgangspunkt avgjøres av Finnmark jordsalgskontor etter reglene i forskriftens §§ 15 og 16, og etter § 16 a hadde reglene om klage i forvaltningsloven kapittel VI tilsvarende anvendelse. Direktoratet for statens skoger var klageinstans.

Jordsalgsordningens offentligrettslige preg etter 1965 kom dermed direkte til utrykk i ordningen selv, og ikke bare indirekte gjennom anvendelsen av plan- og bygningsloven og annen lovgivning som begrenser hva private grunneiere kan foreta seg. Det privatrettslige aspektet ved statens rådighetsutøvelse i Finnmark i kraft av 1965-loven, var derfor lite fremtredende, i alle fall frem til Direktoratet for statens skoger ble omorganisert til statsforetaket Statskog SF i 1993.

Selv om antallet eierdisposisjoner i form av eiendomsutmålinger og bortfeste av grunn hadde et relativt stort omfang etter 1965, er det derfor usikkert i hvilken grad disposisjonenes innhold var egnet til å etablere en eiendomsrett for staten. Disposisjonene må ses i lys av at formålet med dem var å utøve samfunnsmessig styring. De øvrige statlige disposisjonene som har preg av utøvelse av eierrådighet etter 1965 er for fåtallige til at de kan tillegges nevneverdig vekt ved vurderingen av om statens eiendomsrett til grunnen i Karasjok er etablert som et festnet forhold eller på sedvanerettslig grunnlag. Som fremholdt i punkt 7.3.7.3, vil dessuten de økende innsigelsene mot statens eiendomsrett til grunnen i Indre Finnmark i årene frem mot 1980 begrense den vekten statens aktivitet i denne perioden kan tillegges i helhetsvurderingen.

For øvrig har staten både før og etter 1965, utøvd en omfattende offentligrettslig styring over bruken av grunn og naturressurer i Karasjok med grunnlag i lovgivningen. Dette har ikke betydning ved helhetsvurderingen. Staten har i lang tid i lover og forskrifter fastsatt reguleringer som begrenser private grunneieres og bruksrettshaveres rådighet. Uansett hvor lang historie slike reguleringer har, vil de ikke gi grunnlag for erverv av eiendomsrett eller andre privatrettslige rettigheter for staten. For eksempel vil ikke verne- eller fredningsvedtak etablere noen privatrettslige rettigheter på statens hånd. Vedtakene kan begrense bruken av ulike ressurser, men de vil ikke medføre at tidligere etablerte rettigheter faller bort. Så lenge vernet gjelder, kan rettighetene ikke utnyttes fullt ut, men de blir igjen virksomme dersom vernet opphører.[801]

7.3.7.6 Samlet vurdering av disposisjonenes varighet, omfang og innhold

Vurderingen av om det har blitt etablert statlig eiendomsrett til grunnen i Karasjok må i hovedsak knyttes til perioden mellom 1863 til 1980. Før 1863 hadde statens disposisjoner for lite preg av utøvelse av eierrådighet og var dessuten for sporadiske til at de kan tillegges nevneverdig vekt i helhetsvurderingen. Staten begynte riktignok å disponere over furuskogen fra slutten av 1850-tallet, men det begrenser disposisjonenes vekt at de var motivert ut fra hensynet til å verne skogen.

Dessuten var det før 1863 etablert et langt større antall eiendommer i Karasjok enn de 13 oppmålingene og skyldsettingene som skjedde i kraft av 1775-resolusjonen. Som fremholdt i punkt 7.3.5.3, ble det i 1800 tinglyst solgt en privat eiendom på kirkestedet fra Jens Hansen til Missions Collegiet for 170 Riksdaler. I de årene 1775-resolusjonen regulerte jordutvisningene ble det videre etablert en rekke private eiendommer ved salg og arvefall uavhengig av utvisningene. Blant annet hadde 88 eiendommer i Tanakommisjonens matrikkel fra 1884 referanser til de ti eiendommene som ble tinglyst i Karasjok i 1817. Dette tilsier at de aller fleste av disse 88 eiendommene hadde sitt utspring i 1817-eiendommene som alle var formaliseringer av etablert bruk. Følgelig er det ikke grunnlag for å anta at statens jordutvisninger før 1863 har påvirket de lokale rettsoppfatningene på en måte som har foranlediget en aksept av staten som privatrettslig eier av grunnen i Karasjok.

Det er heller ikke sannsynlig at bruken av amtsedler har hatt slike virkninger. Bortsett fra i 1852 da det ble utstedt og tinglyst 12 amtsedler på plasser som var oppmålt i årene 1846 til 1850, hadde bruken et sporadisk preg. En amtseddel var dessuten ikke uttrykk for en reell eiendomsovergang, men en ordning som ble brukt i påvente av at skjøte kunne utstedes, og det ble verken betalt vederlag for utstedelsen eller jordskatt for den plassen seddelen gjaldt.

Fra 1863 har staten i jordsalgslovgivningen, annen lovgivning og i lovforarbeider erklært seg som «eier» av den usolgte grunnen i Finnmark. For å etablere eiendomsrett må imidlertid staten også ha disponert over grunnen i kraft av privatrettslig eierrådighet. Staten synes imidlertid ikke å ha utmålt og solgt eiendommer til privatpersoner mot vederlag i Karasjok før i 1880 da én eiendom ble solgt til en privatperson for 20 kroner. De eiendomsetableringene som

801 Se for eksempel Rettsgruppens drøftelse i NOU 1993: 34 s. 167–168 av dommen i Rt. 1988 s. 377.

ellers fant sted i kommunen før 1880, var ikke utmålinger av nyryddingsbruk, men formaliseringer av allerede eksisterende eiendommer. Staten ser videre ikke ut til å ha foretatt noen slåtteforpaktninger før tidlig på 1870-tallet da to forpaktninger på slåtter ble etablert. Det var imidlertid først etter århundreskiftet at slike forpaktninger fikk et større omfang, jf. punkt 7.3.5.4. Det er derfor fra 1880 at det som utad kan fremtre som utøvelse av statlig eierrådighet i Karasjok får et visst omfang og en viss fasthet.

I motsatt ende av tidsskalaen er utformingen av Samerettsutvalgets mandat i oktober 1980 fristavbrytende. Teksten i mandatet er en erkjennelse av at i alle fall deler av Finnmark kan ha andre eiere enn staten. Samtidig vil de økende innsigelsene mot statens eiendomsrett til grunnen i Indre Finnmark begrense vekten av statens disposisjoner foretatt i de siste årene før 1980.

Det er dermed særlig statens disposisjoner fra 1880 og de neste 100 årene som får betydning. Dette vil normalt oppfylle tidsvilkåret for å etablere et festnet rettsforhold, men det må foretas en helhetsvurdering. Det må blant annet ses hen til innholdet i og omfanget av disposisjonene, og til i hvilken grad det foreligger forhold som styrker eller svekker deres vekt.

I disse årene gjorde staten et stort antall *eiendomsutvisninger og bortfester* av grunn. Før 1902 hadde imidlertid dette periodevis et nokså sporadisk preg. Da Tanakommisjonen startet sitt arbeid i 1881, var det kun gjennomført ett jordsalg i Karasjok til en privatperson. Antall årlige tinglyste eiendommer som er registrert i dagens matrikkel fra og med 1882 til og med 1900 var med unntak av 1883 (sju), 1884 (sju) og 1900 (sju), tre eller lavere. Fra 1876 til 1895 forbød dessuten jordsalgsreglementet utvisning av andre eiendommer i Karasjok enn de som alt var ryddet og tatt i bruk. Det må derfor antas at de fleste utvisningene i disse årene formaliserte etablert bruk.

Etter århundreskiftet økte antallet statlige jordutmålinger. De eneste årene det mellom 1901 og 1980 i Karasjok ikke er etablert eiendommer som kan gjenfinnes i matrikkelen, er 1908, 1914 og 1945. Gjennomsnittstallet for utmålinger og bortfester mellom 1902 og 1947 er i underkant av sju i året. Antallet økte til vel 25 i året mellom 1948 og 1965 og rundt 30 i året i perioden 1965 til 1980.

En del av eiendomsetableringene var imidlertid fradelinger fra tidligere utmålte eiendommer, og en ikke ubetydelig andel er boligtomter i umiddelbar nærhet av kirkestedet. Som påvist i punkt 7.3.7.5 (3), hadde dessuten de jordutmålingene og bortfestene som ble gjort i medhold av jordsalgsloven av 1965 et klarere offentligrettslig preg enn tidligere. I tillegg begrenses, som sagt, vekten av disse disposisjonene av at det i økende grad ble gjort gjeldende innsigelser mot statens antatte eiendomsrett til grunnen i Indre Finnmark.

Statens *øvrige disposisjoner* var, med unntak av skogen, relativt fåtallige på 1800-tallet. I 1863-jordsalgslovens funksjonstid ser det ut til å ha blitt bortforpaktet rundt 30 utmarksslåtter i Karasjok,[802] hvorav de fleste i 1901 og 1902. Forpaktningene fikk etter dette større omfang. Frem til og med 1940-tallet ble det inngått rundt 150 kontrakter mellom staten og lokale brukere om forpaktning av utmarksslåtter, og der én og samme kontrakt kunne gjelde flere slåtter. Etter 1950 har staten i liten grad inngått eller fornyet kontrakter om slåtteforpaktninger, jf. punkt 7.3.5.6.

Staten har ellers bortforpaktet enkelte fiskevann. To vann var bortforpaktet mellom 1885 og 1889. Senere har det vært forpaktninger på fiskevann, blant annet Bojobeasjávri ved Jergul. Ellers ser ikke staten ut til å ha disponert privatrettslig over jakt, fangst og fiske. Staten har mange andre steder i Finnmark bortforpaktet elvefisket etter laks.[803] Dette har ikke vært gjort i Karasjok der de lakseførende elvestrekningene har vært og er undergitt de særlige reglene for laksefisket i Tanavassdraget. Disse reglene har sitt utspring i 1775-resolusjonens § 6, og har senere vært videreført i Tanaloven av 1888 og i 2014-loven om fiskeretten i Tanavassdraget.

Derimot har staten fra slutten av 1850-tallet utøvd forholdsvis stor aktivitet når det gjelder *bruken av skogen*. De disposisjonene som gjaldt befolkningens bruk, hadde imidlertid primært karakter av adferdsregulering og ressursbevaring og ikke et typisk privatrettslig preg. Statens egen skogsdrift står i en annen stilling, men fikk først noe omfang på 1950-tallet. Kommisjonen vil likevel i punkt 7.3.7.7 gå nærmere inn på betydningen av statens disposisjoner over skogen.

Det er etter dette *særlig mellom 1902 og 1965* at statens disposisjoner vurdert isolert hadde et omfang og et innhold som kan ha vært egnet til å etablere en statlig eiendomsrett som et festnet rettsforhold eller på sedvanerettslig grunnlag. Disposisjonene før og etter dette er ikke irrelevante, men det er særlig i denne perioden at typiske privatrettslige disposisjoner som salg og bortfeste av grunn, bortforpaktninger av utmarksslåtter og næringsrelatert skogsdrift i innhold og omfang kan sammenliknes med det som ville vært naturlig for en eier av et tilsvarende område.

Før 1902 hadde trolig mange av jordutmålingene karakter av formaliseringer av etablert bruk, og utmålingene var motivert ut fra hensynet til å legge til rette for økt jordbruk i Finnmark. Etter 1965 ble utmålingenes offentligrettslige preg forsterket gjennom jordsalgslovgivningen, samtidig som

802 Jordsalgsloven av 1863 gjaldt frem til 1. oktober 1902, som er ikrafttredelsesdatoen for jordsalgsloven av 1902.

803 Se blant annet Finnmarkskommisjon, *Rapport felt 2 Nesseby,* 2013 s. 94–97, *Rapport felt 5 Varangerhalvøya øst*, 2014 s, 81–84, jf. også s.197–202 og *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 76–81, jf. også s. 144–154.

innsigelsene mot statens eiendomsrett svekker disposisjonens vekt.

Statens salg og bortfeste av grunn hadde imidlertid også mellom 1902 og 1965 et klart innslag av samfunnsmessig styring. Heller ikke i denne perioden var virksomheten motivert ut fra hensynet til statens inntekter, men for å legge forholdene til rette for jordbruksutvikling.

I tillegg sto koloniseringshensynet og fornorskningshensynet sentralt. Et hovedformål med lovgivningen var å ivareta disse hensynene. Dette kom blant annet til uttrykk i språkklausulen i § 1 c) i jordsalgsreglementet av 1902. Klausulen ble ikke anvendt særlig aktivt i Karasjok, men var et utslag av statlig assimiliserings- og fornorskningspolitikk. Dens eksistens vil derfor, i alle fall i noen grad, begrense vekten av statens jordavhendinger i det tidsrommet klausulen gjaldt.

Dessuten var det både i jordsalgsloven av 1863 og i lovene av 1902 og 1965 inntatt ulike avhendingsbegrensninger blant annet for grunn som ble ansett som nødvendige beiteområder for reinsdyr. I hele perioden fra 1863, og også tidligere, jf. punkt 4.2, har lovgivningen forutsatt at den alt vesentlige delen av grunnen i Finnmark ikke skulle overdras til private. Dette kan ha bidratt til å opprettholde og forsterke lokale rettsoppfatninger om at de usolgte områdene var et fellesareal der retten ikke lå til staten, men til de som bodde i og brukte områdene for sitt livsopphold.

Avhendningsbegrensningene har også bidratt til at omfanget av solgt grunn i Finnmark er lite, og anslagsvis bare utgjør rundt 4 % av fylkets totale areal. I Karasjok er andelen betraktelig lavere. Her utgjør den solgte grunnen om lag 92 km^2 eller 1,7 % av kommunes areal, mens den usolgte grunnen som fremholdt i punkt 3.1, omfatter 5361 av 5453 km^2, eller 98,3 % av arealet.

Dersom statens jordavhendinger anføres som det bærende argumentet for at staten hadde retten til den usolgte grunnen i Karasjok da FeFo overtok den i 2006, vil dermed disponeringen av 1,7 % av arealet, blir bestemmende for eierforholdet til de resterende 98,3 %. Som Otto Jebens har påpekt, har dette preg av en «*fra det mindre til det mere*»-slutning.[804] For å ta stilling til spørsmålet om eiendomsretten til grunnen vil det derfor også være nødvendig å se hen til andre typer statlig rådighetsutøvelse, og da særlig over den grunnen som har forblitt usolgt.

Som det fremgår av det foregående, har statens privatrettslige rådighetsutøvelse over den grunnen i Karasjok som ikke har vært utmålt og solgt til private vært beskjeden. Staten bortforpaktet, særlig fra tidlig på 1900-tallet og frem til 1945, relativt mange utmarksslåtter. En del av forpaktningene var imidlertid trolig formaliseringer av alt etablert bruk. For øvrig har staten bare gjort et fåtall mer typiske privatrettslige disposisjoner over den usolgte grunnen i Karasjok.

I Svartskog-saken fikk det ikke avgjørende betydning at 14 personer i 1921 hadde inngått avtaler med staten om slåtteforpaktning. Dette kunne ikke «*anses som bevis for at disse personene aksepterte at de var uten rettigheter i Svartskogen. Årsaken kan like gjerne være at de lettere enn andre bøyde seg for et pålegg fra myndighetene, eller at de så fordeler i å få seg tildelt en bestemt teig – forutsatt at dette ble respektert av de øvrige oppsitterne*».[805] Det fikk heller ikke avgjørende betydning at fem personer hadde inngått slike avtaler i 1928, eller at det på 1940-tallet ble inngått avtaler om hogst og slåttebruk mellom lokale oppsittere og staten.[806] Ved vurderingen vektla Høyesterett også at de lokale oppsitterne ikke hadde norsk som morsmål:[807]

> «Ved vurderingen må det også legges vekt på at en stor del av befolkningen på denne tiden, etter hva jeg må legge til grunn, behersket det norske språk dårlig. Og som fremhevet i [Rt. 2001 s. 769] må det også tas hensyn til at det i kommunikasjon mellom nordmenn og samer kan oppstå misforståelser fordi språklige og kulturelle forskjeller kan medføre at man oppfatter hverandre på en uriktig måte».

Tilsvarende betraktninger kan anføres for Karasjok, der hovedtyngden av befolkningen heller ikke hadde norsk som morsmål. Det kan derfor ikke anses avgjørende at karasjokbefolkningen har søkt om kjøp eller feste av grunn i samsvar med de ulike jordsalgslovene, eller inngått andre kontrakter med staten. Dette er ikke nødvendigvis en aksept av statens grunneierrett. Det kan snarere ha vært en følge av at en forutsetning for å drive jordbruk var å søke om kjøp eller feste av jord. Som nevnt foran, var prisen relativt lav. Noen kan også ha ansett det fordelaktig å få formalisert sin pågående bruk eller å få tildelt et eget grunnstykke eller slåtteområde.

Det kan for øvrig også være usikkert i hvilken grad statlige jordavhendinger opprinnelig ble ansett å ha grunnlag i Kongens privatrettslige eiendomsrett. Etter eldre norsk allmenningsrett var ikke Kongen «eneeier» av allmenningsgrunnen, men rettighetshaver sammen med de øvrige allmenningsberettigede. Derimot ble han eneeier av de delene av allmenningsgrunnen som ble ryddet til gårdsbruk.[808] Ut fra dette kan det anføres at Kongens avhendinger av allmenningsjord til boplasser ikke primært skjedde i kraft av en opprinnelig eiendomsrett til den avhendede grunnen, men at

804 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 364–365.

805 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1248.
806 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1249 og 1251.
807 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1249.
808 Se for eksempel, Thor Falkanger, *Almenningsrett*, 2009 s. 46.

avhendingene var utslag av en styringsrett med grunnlag et kongelig privilegium.

De statlige disposisjonene over den usolgte grunnen i Karasjok var beskjedne i innhold og omfang, og kan derfor ha latt seg forstå innenfor rammene av en privilegietenkning. Samtidig var det betydelig kulturell og språklig avstand mellom lokalbefolkningen og storsamfunnet, og oppfatningen av innholdet i grunneierretten var ikke den samme som i dag.

En situasjon der noen, i dette tilfellet lokalbefolkningen på kollektivt grunnlag, «eier» en del av de beføyelsene som inngår i grunneierretten, mens andre (Kongen/staten) «eier» retten til å avhende grunn, kan minne om det som har vært betegnet som «*kløyvd eigedomsrett*».[809] Tanken om «kløvd eigedomsrett» har imidlertid i liten grad fått tilslutning i rettspraksis.[810] Dette er imidlertid ikke til hinder for at lokalbefolkningen i Karasjok kan ha oppfattet statens jordavhendinger som et utslag av et kongelig privilegium, eller for at de lokale oppfatningene om en sterk kollektiv rett til de usolgte arealene har stått ved lag frem til vår tid.

7.3.7.7 Særlig om statens disposisjoner over skogen

Skogen i Finnmark har i lovgivningen lenge hatt en annen status enn de øvrige utmarksressursene. Etter § 4 i 1775-resolusjonen skulle lauvskogen forbeholdes «*visse Bygder*», men underlegges en utvisningsordning. Videre forbeholdt resolusjonens § 5 for Kongen «*fremdeles som hidindtil den der befindendes Furu- og Gran-Skov*».[811] 1863-lovens § 9 som åpnet for at arealer som var tatt i bruk senest ett år før lovens ikrafttredelse kunne forventes utmålt «*efter de forhen gjældende Regler*», slo for sin del fast at «*Den paastaaende Skov forbeholdes dog Staten*».

Redegjørelsen i punkt 7.3.3.4 viser imidlertid at bruken av skogressursene i Karasjok foregikk mer eller mindre fritt frem til det i 1856 ble ansatt en skogfogd og etablert en utvisningsordning. Fra da av har staten disponert mer aktivt over skogen, men de disposisjonene som gjelder lokalbefolkningens bruk har i stor grad har vært motivert ut fra ressurshensyn.

Slik synes disposisjonene også å ha blitt oppfattet lokalt. I intervju 3. september 2015 antok for eksempel Waldemar Henry Nystad (1924–2017) fra kirkestedet at hensikten med å utvise hogstteiger var å bevare furuskogen.[812] Josef Pettersen Moen (f. 1927) fra Niitonjárga fortalte 8. juli 2015 at skogvokteren pleide å si at «*her i Karasjok er det nok skog, men vi må utvise teiger så det ikke blir krangel*».[813] Berit Kirsten Stueng (f. 1929) fra kirkestedet ga 17. september 2015 uttrykk for at hensikten med vedutvisningene var «*å holde orden og bevare skogen*».[814] Nils Kristian (f. 1936) og Ingrid Moeng (f. 1943) fra Anárjohkdalen viste 17. juli 2015 til at utvisning ikke var en samisk skikk, men en norsk regel som folk måtte godta.[815]

Det har imidlertid på flere av høringsmøtene også vært uttalt at staten «eier» furuskogen i Karasjok. For eksempel fortalte Nils Dalseng (f. 1947) fra Dálabohki i Karasjokdalen at han hadde hørt at det ble bestemt i 1680 at furuskogen i Finnmark tilhørte Kongen, jf. punkt 7.3.3.4. Nils Erling Skoglund (f. 1932) fra Váljohka i Tanadalen viste til at staten alltid har «*hevdet eierskap til furuskogen*». Ifølge Ole Georg Balto (f. 1950) var dette også tilfellet i Anárjohkdalen, der befolkningens bruk av furuskogen ble regulert og håndhevet relativt strengt. På møtene ble det imidlertid også poengtert at statens disposisjoner over furuskogen var et inngrep i lokale rettigheter som fortsatt anses å være i behold. Se blant annet Skoglunds uttalelser gjengitt i punkt 7.3.6.2.

Det er dermed ikke nødvendigvis en entydig eller samstemt lokal oppfatning at staten «eier» skogen i Karasjok. Som flertallet i Rettsgruppen bemerker, trenger ikke «*eiendomsrett til skogen bety at man også er eier av grunnen*».[816] Dessuten vil uansett ikke de betegnelsene befolkningen selv har brukt og bruker være avgjørende for hvilke rettigheter de har. I Svartskog-saken hindret det ikke de lokale oppsitternes eiendomserverv at de «*i stor utstrekning bare har gitt uttrykk for at de har bruksrett*» til tvisteområdet.[817] Det forholdet at Svartskog-saken gjaldt rekkevidden av bygdefolkets rettighetserverv, og det i Karasjok er spørsmål om staten har blitt eier i kraft av et festnet rettsforhold eller sedvanerett, endrer ikke dette prinsipielle utgangspunktet.

I Svartskog-saken ble det også vektlagt at statens disposisjoner over befolkningens bruk av skogen – på samme måte som i Karasjok – mer hadde et offentligrettslig enn et privatrettslig preg. Førstvoterende poengterer at Lappefogden i brev 20. desember 1943, der han gjør ordføreren

809 Se særlig Knut Robberstad, *Kløyvd eigedomsrett*, [i] Lov og Rett 1963 s. 162 flg.

810 Se for eksempel Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett* (8. utg.) 2016 s. 45–46.

811 Etter § 5 skulle Kongen også forbeholdes en del tidligere «*bortforpagtede Herligheder af Kobbefangst, Æg- og Duun-Samling og deslige, paa visse øde og ubebyggede Steder*». Dette hadde imidlertid ikke betydning i Karasjok.

812 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Waldemar Henry Nystad* (jnr. 15/897-24) s.6.

813 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Pettersen Moen* (jnr. 15/897-12) s. 8.

814 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Berit Kirsten Stueng* (jnr. 15/897-30) s. 7.

815 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Kristian og Ingrid Moeng* (jnr. 15/897-41) s. 8–9.

816 NOU 1993: 34 s. 264.

817 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1251–1252.

oppmerksom på at staten hadde skjøte på området, «*ikke primært var opptatt av å markere statens eiendomsrett, men å få bruken av Svartskogen inn i mer kontrollerte former og "få stanset den rent meningsløse hogst av ungskog som foregår der"*». Førstvoterende uttaler videre at eiendomsretten «*synes i det hele å ha stått i bakgrunnen*», og påpeker at forvaltningsaspektet kom enda klarere frem 13. februar 1946 da lappefogden understreket at hogstforbudet var gjort «*for å bevare de muligheter som er på eiendommen*».[818] Som følge av dette, fikk ikke statens hogstforbud og forsøk på å straffeforfølge lokale oppsittere for ulovlig hogst avgjørende betydning.

Statens disponeringer over hogsten i Karasjok var ikke et hogstforbud, men en ordning der befolkningen bortsett fra noen år tidlig på 1900-tallet, ikke betalte for utvisning av vedhogst i lauvskogen.[819] Det ble også betalt relativt lite for utvisninger i furuskogen, og særlig for hogst et stykke unna kirkestedet. Eksistensen og praktiseringen av en slik ordning vil ha begrenset vekt ved helhetsvurderingen av om det er etablert eiendomsrett for staten til grunnen i kommunen.

Det har også begrenset betydning at folk i Karasjok har godtatt å betale for hogst i furuskogen. Slik hogst var da ordningen med betaling av avgift (rekognisjon) ble innført på 1850-tallet en livsnødvendighet for mange. Betalingen kan dessuten kanskje like mye ses under synsvinkelen skattelegging av en bestemt bruk som betaling av vederlag for kjøp av statlig eiendom. På samme måte som for jordutmålingene er det også vanskelig å se for seg at befolkningen hadde andre reelle valg enn å betale avgiften, som dessuten var relativt beskjeden.

Også Sverre Tønnesen har ansett betalingen som skattelegging og ikke som et uttrykk for at staten var skogeier. Om betaling av rekognisjon for hogst i Alta fra 1750-tallet skriver han:[820]

> «De beste grunnene taler antagelig imidlertid for å se det slik at det var en regulær skatt som ble innkrevd, ikke et vederlag for "solgt" trevirke. I hvert fall er det grunn til å tro at forholdet ble oppfattet slik i datiden, selv om man seinere lett kunne få en annen oppfatning.»

For å underbygge dette siterer Tønnesen en erklæring fra 1775-resolusjonens «far», amtmann Thorkel Fieldsted, datert 24. oktober 1788, der Fieldsted skriver: [821]

> «Dog kan jeg aldrig anse skovskatten i disse lande (Nordland og Finmarken) som noget finants objekt; thi dertil er den endog fordoblet altfor liden; men den er indført for skovens conservation, nemlig en saare liden kjendelse, som er bestemt for hugsten og denne hæves av en tilsynsmand, som derfor efter stedernes beskaffenhed lønnes».

Til forskjell fra i Alta, Porsanger, Talvik, Hammerfest og Sør-Varanger ser det heller ikke ut til å ha vært behandlet noen straffesaker i Høyesterett om ulovlig hogst i Karasjokskogen.[822] Flere av de som på 1860-tallet var tiltalt for ulovlig hogst i Finnmark ble dessuten frifunnet i underretten fordi det kun dreide seg om overskridelse av bruksrett, og ikke om tyveri. Blant annet ble sjøsamen Per Persen Jux fra Børselv frifunnet for å ha hogd furutrær til bruk ved oppføring av et stabbur. I Høyesterett ble han dømt med fire mot tre stemmer,[823] men underrettens frifinnelse tyder likevel på at rettsoppfatningen lokalt var at folk hadde rett til hugst også i barskogen. I så måte er det betegnende at assessor Saxlund som tilhørte mindretallet i Høyesterett, og som hadde vært fogd i og stortingsmann fra Finnmark, uttalte i sitt votum: «*Jeg tager neppe feil naar jeg antager at man tidligere i Finmarken altid har betragtet forholdene saa som i underrettsdommen antydet*».[824]

Når dette var situasjonen i Børselv og andre fjordområder, er det sannsynlig at oppfatninger om hogstrett også i barskogen i vel så stor grad gjorde seg gjeldende i Karasjok, der norske myndigheters tilstedeværelse var mindre markant, og tilgangen på skogressurser langt større.

Mens statens disposisjoner over befolkningens hogst hadde klare offentligrettslige innslag, er statens egen skogdrift rådighetsutøvelse som har et privatrettslig grunnlag. Hadde en privatperson i aktsom god tro drevet slik virksomhet på en annen persons grunn i tilstrekkelig lang tid uten innsigelser, ville vedkommende ha ervervet hogstrett. Derimot er det vanskelig å se at det ville vært grunnlag for erverv av eiendomsrett med mindre hogst var den eneste aktuelle utnyttelsesmåten i området. Karasjok-skogen byr for sin del på langt flere utnyttelsesmåter enn hogst. Et eventuelt eiendomserverv ville dessuten under enhver omstendighet vært begrenset til det arealet der det faktisk ble utøvd hogst, og ikke omfattet et større omkringliggende område.

Det er videre lite treffende å parallellføre forholdet mellom karasjokbefolkningen og staten med forholdet mellom to privatpersoner. En privat grunneiers oppfordring

818 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1249 og 1250.

819 Finnmarkskommisjonen, *Om bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, 27. juni 2018 (jnr. 14/315-116) s. 28.

820 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 84.

821 Tønnesen, Op. cit., 1972/1979 s. 84–85.

822 Se Rt. 1853 s. 560 (Alta), Rt. 1867 s. 180 og s. 293 (Kistrand/Porsanger), Rt. 1897 s. 75 (Talvik), Rt. 1897 s. 89 (Hammerfest) og Rt. 1902 s. 587 (Sør-Varanger).

823 Rt. 1867 s. 283, jf. også Rt. 1867 s. 180. Avgjørelsene er omtalt i NOU 1993: 34 s. 98–99, 308–309 og 388.

824 Sitert etter NOU 1993: 34 s. 388.

til å protestere mot at andre privatpersoner tar i bruk vedkommendes eiendom til næringsrelaterte formål, vil være langt sterkere enn i forholdet mellom staten og Karasjoks befolkning. Dette blant annet på grunn av språkbarrieren og fordi det sistnevnte tilfellet ikke gjelder to presumptivt likestilte aktører.

Statens skogsdrift fikk dessuten ikke et omfang av betydning før på 1950-tallet og hadde dermed i 1980 pågått i noe over 20 år.[825] Tidskravet for at et rettsforhold skal festne seg som gjeldende rett er omtrent det samme som ved alders tids bruk.[826] Skogsdriften har derfor også hatt for kort varighet til at den kan tillegges særlig vekt i helhetsvurderingen. Riktignok foregikk det også før 1950-tallet skogsdrift i statlig regi, men virksomheten hadde i denne perioden for lite omfang og for liten økonomisk betydning til å kunne tillegges nevneverdig vekt.[827]

Det er dessuten tvilsomt om det vil være folkerettslig holdbart å operere med et skille der langvarig statlig bruk av en bestemt ressurs kan etablere statlig eiendomsrett til et tradisjonelt urfolksområde, eller en særlig statlig bruksrett til denne ressursutnyttelsen. Objektet for det som etter ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 (1) første punktum skal anerkjennes, er «*de landområder*» («*lands*») der urfolket tradisjonelt lever. Uttrykket «*lands*» er også benyttes i artikkel 13 og 15 (1), og er konkretisert gjennom ILOs håndhevelsespraksis. Praksisen er omtalt i ILOs håndbok for konvensjon nr. 169 der det er poengtert at «*when the Convention talks about "lands", the concept embraces the* ***whole territory*** *they use, including forests, rivers, mountains and coastal sea*».[828]

Konvensjonens uttrykk «*lands*» omfatter følgelig også skogen. Det kan derfor vanskelig hevdes at visse deler av skogen i tradisjonelle urfolksområder, eller bestemte treslag, ikke har samme rettslige stilling etter konvensjonen som resten av skogen eller de øvrige landområdene. For øvrig fremgår det også av FN-erklæringen om urfolks rettigheter fra 2007 at uttrykket «*lands*» omfatter totalmiljøet eller hele territoriet i urfolkets tradisjonelle bruksområder.[829]

Statens disposisjoner over og næringsmessige utnyttelse av furuskogen i Karasjok kan etter dette ikke gi grunnlag for et rettighetserverv på statens hånd. Disposisjonene er derfor heller ikke til hinder for at den retten som karasjokbefolkningen hadde i 1751, fortsatt er i behold.

7.3.7.8 Forholdet mellom statens disposisjoner og karasjokbefolkningens bruk

Ved helhetsvurderingen må statens disposisjoner også holdes opp mot lokalbefolkningens bruk og disposisjoner. Det fremgår av redegjørelsen i punkt 7.3.3.2 til 7.3.3.9 at karasjokbefolkningen i hele perioden etter 1751 har utøvd en omfattende, intensiv og mangesidig bruk av de lokale utmarksressursene. Denne bruken tilsvarer i innhold og omfang den bruken innehaveren av en kollektiv eiendomsrett til de aktuelle områdene vil ha utøvd. Det fremgår også at befolkningen har utøvd betydelig grad av egenforvaltning med ressursutnyttelsen, ved at det har vært i funksjon ulike interne fordelingsordninger for blant annet slåttemark, multeplukking og fiskevann.

Det er videre neppe noen tvil om at befolkningen i Ávjovárri-/Karasjok-området tradisjonelt har ansett seg eneberettiget til å utnytte de lokale naturressursene. Dette må også ha omfattet rett til å utnytte nye bruksformer etter hvert som de dukket opp og rett til å fordele den lokale ressursutnyttelsen internt og eksternt. Denne oppfatningen av å ha en tilnærmet altomfattende rådighet kan sammenliknes med oppfatningen av å ha eiendomsrett, og har trolig stått ved lag i lang tid også etter at områdene ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751.

Først på slutten av 1850-tallet begynte staten å disponere over den lokale utmarksbruken, men disse disposisjonene var i hovedsak begrenset til å innføre restriksjoner på utnyttelsen av furuskogen. Bortforpaktningene av slåttemark kom først i gang tidlig på 1870-tallet og det første jordsalget til en privatperson mot betaling later til å ha skjedd i 1880. De eiendommene som ble etablert før dette, hadde karakter av å være formaliseringer av allerede påbegynt bruk.

Etter hvert har folk i Karasjok forholdt seg til statens disposisjoner i ulike sammenhenger. Imidlertid viser både den sakkyndige feltutredningen, og informasjonen fra kommisjonens høringsmøter og bevissikringsintervjuer at de lokale rettsoppfatningene var sterke, og at den lokale retten også ble ansett å omfatte nye bruksmåter. Blant annet drev folk etter at husdyrhold ble vanlig, omfattende slåttebruk også før staten begynte å utvise slåtter. Det ser også ut til at det, særlig i kommunens utkantbygder, har foregått utstrakt slåttebruk ved siden av og i tillegg til den bruken som hadde grunnlag i statlige bortforpaktninger. Folk drev også elgjakt i ikke ubetydelig omfang og anså seg berettiget til dette før elgjakten ble regulert på 1960-tallet.

Oppsummeringsvis fremstår karasjokbefolkningens bruk av de lokale utmarksressurssene som fast og kontinuerlig i hele perioden etter 1751. Med unntak av at det i grense-

825 Finnmarkskommisjonen, *Om bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, 27. juni 2018 (jnr. 14/315-116) s. 29 flg.

826 Se blant annet Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 385–390, jf. også foran i punkt 6.2.3.3.

827 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 27. juni 2018 (jnr. 14/315-116) s. 29–32.

828 ILO, *Indigenous & Tribal Peoples' Rights in Practice – A Guide to ILO Convention No. 169*, 2009 s. 91.

829 Se blant annet artiklene 25 til 30 og 32, samt fortalens 6., 7., 10. og 12 avsnitt.

områdene mot Finland og mot nabokommunene foregikk en viss grenseoverskridende bruk, hadde bruken også et eksklusivt preg. Dette vedvarte helt frem til de første tiårene etter andre verdenskrig.

Flertallet i Rettsgruppen viser til at befolkningen i Indre Finnmark har «*fortsatt med å bruke grunnen stort sett som før*» også etter 1751, men anser deres tilsynelatende aksept av statens rådighetsutøvelse som en form for rettsutslettende passivitet. Ifølge rettsgruppeflertallet har dette ført til at den retten de samiske samfunnene eventuelt hadde i 1751 har bortfalt, og til at statens eiendomsrett var etablert som et festnet forhold «*allerede … på 1960-tallet*».[830]

Som fremholdt i punkt 7.3.7.4, bygger ikke denne vurderingen på en undersøkelse av hvilke disposisjoner staten faktisk har utøvd i Indre Finnmark eller i Karasjok, og heller ikke på en konkret vurdering av befolkningens bruk og rettsoppfatninger. Kommisjonens arbeid viser at statens privatrettslige disposisjoner i Karasjok hadde et meget beskjedent omfang mellom 1751 og 1880, og at det var først etter 1900 at disposisjonene over utmarka fikk et større omfang, og da særlig i form av slåtteforpaktninger. Lokalbefolkningens bruk har vært omfattende. Med unntak av skogressursene, har bruken også i liten grad vært undergitt statlige reguleringer ut over det som har grunnlag i offentligrettslig reguleringslovgivning om utnyttelsestider og redskapsbruk.

Det kan etter dette ikke legges til grunn at karasjokbefolkningens manglende protester mot statens disposisjoner har karakter av rettsutslettende passivitet. I Karasjok er det riktignok ikke spørsmål om fullstendig rettighetsbortfall, men snarere spørsmål om det som tidligere var en form for kollektiv eiendomsrett har endret karakter som følge av statens disposisjoner og i dag må anses som en bruksrett for karasjokbefolkningen til de lokale utmarksressursene. Denne forskjellen kan imidlertid ikke rokke ved utgangspunktet om at det i sin alminnelighet skal mye til for at passivitet kan gi grunnlag for rettighetsbortfall, jf. foran i punkt 7.3.3.1.

For at befolkningens manglende protester mot statens disposisjoner skulle hatt avgjørende eller betydelig vekt, er det også nærliggende å anta at befolkningen måtte hatt et reelt incitament til å protestere. Jordutmålinger og slåtteforpaktninger har imidlertid i hovedsak vært i befolkningens interesse ved at disposisjonene i ikke liten grad har formalisert etablert bruk og også har lagt til rette for ordnet bruk. Å inngå avtalene har heller ikke vært økonomisk byrdefullt. Det er da vanskelig å se for seg at manglende protester skulle gi grunnlag for rettighetsbortfall.[831]

Noen sterk grunn til å protestere mot statens bortforpaktninger av fiskevann og liknende disposisjoner hadde befolkningen heller ikke. Flesteparten av de relativt få fiskeforpaktningene i Karasjok har tilgodesett lokale brukere, blant annet ved Jergul. De omfattet dessuten bare en liten andel av vannene i kommunen. Ordningen der nærområdene rundt fjellstuene i kommunen har blitt forbeholdt fjellstueoppsitterne, må ses under samme synsvinkel. Dette har neppe blitt ansett som noe egentlig inngrep i de kollektive lokale rettighetene blant annet fordi fjellstuene ligger i avsidesliggende områder, blant annet ved Mollešjohka og Ravnastua/Gárdin.

Statens disposisjoner over skogen har for sin del medført bruksbegrensninger. Vedhogst i lauvskogen ble på slutten av 1850-tallet underlagt en utvisningsordning som har sitt grunnlag i § 4 i 1775-resolusjonen, men utvisningen var bortsett fra noen år tidlig på 1900-tallet gratis.[832]

Fra slutten av 1850-tallet har også hogst i furuskogen skjedd etter utvisning, og dessuten mot betaling av hogstavgift. Det har i liten grad vært klaget på de relativt lave hogstavgiftene. Derimot har det vært klaget på manglende utvisning og på at utvist kvantum har vært for lite.[833] Ordningen ser likevel stort sett ut til å ha blitt aksepert. Avgiftsbetalingen hadde imidlertid et visst preg av skattlegging, og tiltakene ble iverksatt for å ivareta ressursene og legge til rette for ordnet bruk. De var derfor også i lokalbefolkningens interesse. Tiltakene hadde derfor ikke en karakter som uten videre er egnet til å bryte ned lokale rettsoppfatninger om hogstrettigheter.

Situasjonen er annerledes når det gjelder statens kommersielle skogsdrift. Språklige og andre forhold kan ha bidratt til at eventuell misnøye med denne ikke har blitt uttrykt. Som nevnt i punkt 7.3.7.7, kan dessuten skogsdrift alene ikke gi grunnlag for erverv av eiendomsrett.

Når det også ses hen til at statens disposisjoner over grunn og ressurser i Karasjok, med unntak av årene mellom 1902 og 1965, hadde et relativt begrenset omfang, samtidig som lokalbefolkningens bruk har vært videreført frem til i dag, er det etter dette vanskelig å se at de statlige disposisjonene kan ha medført at den retten lokalbefolkningen hadde i 1751 har falt bort. Det kan heller ikke ses at retten i vesentlig eller nevneverdig grad har endret karakter.

830 NOU 1993: 34 s. 264-266.

831 Så også Sverre Tønnesen [i] *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 183.

832 Finnmarkskommisjonen, *Om bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, 27. juni 2018 (jnr. 14/315-116) s. 19 og 28.

833 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 27. juni 2018 (jnr. 14/315-116) s. 28 og 37.

7.3.7.9 Oppsummering. Forholdet til ILO-konvensjon nr. 169

Det følger av det foregående at situasjonen i Karasjok er en annen enn i tvisteområdet i Nesseby-saken. Der hadde staten «*fra 1775 og gjennom hele 1800-tallet [utøvd] en betydelig aktivitet med utvisning av eiendom og rettigheter*».[834] I Karasjok var statens aktivitet på 1800-tallet før de første slåtteforpaktningene tidlig på 1870-tallet og den første eiendommen ble solgt mot betaling i 1880 nesten fraværende, med unntak av at bruken av furuskogen ble regulert fra slutten av 1850-tallet.

Etter 1900 økte statens aktivitet betraktelig. Fordi statens disposisjoner før 1900 og i de siste årene før oppnevningen av Samerettsutvalget bare vil ha begrenset vekt, kan det imidlertid hevdes at disposisjonene måtte ha hatt et større omfang fra 1900 til 1970-tallet enn hva de har hatt for å erstatte den lokale retten med en statlig eiendomsrett. Som fremholdt i punkt 6.2.3.3, er tidskravet for å etablere en rettighet som et festnet forhold omtrent det samme som ved alders tids bruk. Det vil normalt si rundt 100 år, og i alle fall minst 50 år.[835] Om lag 70 år ligger dermed i det nedre sjiktet for hva som skal til for å oppfylle tidsvilkåret. Skal disposisjonene gi rom for et eiendomserverv på statens hånd må de derfor ha hatt et betydelig omfang og intensitet.

Det er imidlertid tvilsomt om statens disposisjoner har hatt tilstrekkelig *omfang* til å ha kunnet etablere staten som eier av den usolgte grunnen i Karasjok. Dette gjelder både om perioden fra 1880 og de følgende 100 årene vurderes samlet, og om tidsrommet fra rundt 1900 og frem til 1970-tallet vurderes mer isolert. Denne tvilen forsterkes av flere forhold som begrenser vekten av de statlige disposisjonene. Det må legges til grunn at lokalbefolkningens opprinnelige rettsoppfatning var at de hadde en praktisk talt altomfattende og i prinsippet eksklusiv rett til grunn og naturressurser, og at retten kan sammenliknes med en eiendomsrett.

For å etablere en samstemming oppfatning og lokal aksept av staten som grunneier, kan det derfor hevdes at disposisjonene måtte ha hatt et *innhold* som klarere enn det som har vært tilfellet hadde signalisert at de var et utslag av privat eierrådighet, og ikke av statlig styringsrett.

I et vedlegg til NOU 1997: 4 fremholder Gudmund Sandvik at jordsalgsloven av 1863 «*gjorde minimale inngrep i tidlegare tiders bruk av naturgoda, av slikt bruk som folk har halde for livsnødvendig og rettmessig*». Han antar derfor at de lokale rettsoppfatningene sto ved lag etter 1863.[836] Etter 1900 har staten som nevnt over, disponert mer aktivt over grunn og ressurser i Karasjok, blant annet ved hyppigere jordutmålinger, et betydelig antall slåtteforpaktninger og disposisjoner over bruken av furuskogen. Selv om lokalbefolkningen har akseptert dette, er det imidlertid ikke gitt at de derved også har akseptert statens posisjon som grunneier.

At befolkningen har forholdt seg til og godtatt at staten kunne selge og bortfeste grunn til blant annet jordbruksformål og boligformål, gir ikke nødvendigvis et sikkert grunnlag for slutninger om at de også har akseptert at staten eier de usolgte arealene, som i dag utgjør over 98 % av grunnen i Karasjok. Avhendingsbegrensningene i de ulike jordsalgslovene gjør at det aldri har vært aktuelt å avhende disse arealene. Dette gjør det nærliggende å anta at de lokale oppfatningene om en sterk kollektiv rett til de usolgte arealene har stått ved lag frem til i dag.

De statlige disposisjonene som etter sin art har et privatrettslig preg, har dessuten blitt utøvd på en måte som hadde preg av samfunnsmessig styring. Det svekker også disposisjonenes vekt at de var utslag av statlig assimileringspolitikk. Det må derfor legges til grunn at statens disposisjoner da Samerettsutvalgets mandat ble utformet i 1980 ikke hadde brutt ned den lokale retten som var etablert i Karasjok da området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751.

Denne konklusjonen styrkes dessuten av at ILO konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1 første punktum om anerkjennelse av urfolkets rett til eierskap og besittelse «*over the lands which they traditonally occupy*», har en gjenopprettende funksjon. I Nesseby-saken viser Høyesterett til anførselen fra Unjárgga gilisearvi/Nesseby bygdelag om at denne funksjonen måtte medføre at det «*ikke vil være avgjørende om staten eller andre gjennom en viss periode har hatt rådighet over områder som tidligere har vært benyttet av urbefolkningen*» og uttaler:[837]

> «Et slikt utgangspunkt må generelt sett være riktig, og har støtte i forarbeidene til ILO-konvensjon nr. 169.»

På grunn av omstendighetene i Nesseby-saken der også andre grupper enn de som sognet til bygdelaget hadde utøvd langvarig bruk og hvor statens disposisjoner hadde pågått «*i flere hundre år*», gikk ikke Høyesterett nærmere inn på temaet. Statens disposisjoner i Karasjok er imidlertid ikke like langvarige ettersom de disposisjonene det i første rekke er relevant å trekke inn i vurderingen særlig er knyttet til perioden fra tidlig på 1900-tallet og til noen år ut på 1970-tallet.

Dersom den samiske bruken hadde opphørt i denne perioden og det ikke lenger var noen forbindelse mellom

834 HR-2018-456-P premiss 142.

835 Se for eksempel Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 385-390.

836 Gudmund Sandvik, *Om oppfatninger av retten til og bruken av land og vatn i Finnmark fram mot slutten av 1960-åra*, [i] NOU 1997:4 s. 578 flg. på s. 593.

837 HR-2018-456-P premiss 173.

den rådigheten og den bruken som opprinnelig ble utøvd og dagens situasjon, kunne rundt 70 år etter forholdene vært tilstrekkelig. Formuleringen «*traditonally occupy*» i artikkel 14 nr. 1 første punktum, innebærer imidlertid at det ikke er et krav at urfolkets rådighetsutøvelse og bruk må ha pågått med samme omfang og samme innhold som den opprinnelig gjorde for å utløse retten til eierskap og besittelse etter artikkel 14.[838]

Med henvisning til ILO-konvensjonens forarbeider antok Folkerettsgruppen under Samerettsutvalget at det for å oppfylle vilkåret om «*traditionally occupy*» i artikkel 14 nr. 1 første punktum vil være tilstrekkelig «*om den bruk som påberopes som grunnlag for retten*», har stått ved lag til noen år inn på 1900-tallet.[839] I forkant av Norges ratifikasjonen av konvensjonen i 1990 antok Justisdepartementet at situasjonen måtte ha vedvart «*fram til våre dager*».[840]

Det er imidlertid neppe påkrevd å gå nærmere inn på dette. På samme måte som spørsmålet om det foreligger et festnet rettsforhold eller en sedvanerettsdannelse, vil dette bero på en helhetsvurdering. Det er imidlertid på det rene at karasjokbefolkningens bruk var dominerende frem til de første tiårene etter andre verdenskrig. I denne perioden utøvde befolkningen, med unntak av bruken av skogen, også betydelig styring over den lokale ressursutnyttelsen.

I Svartskog-saken siterer Høyesterett de rettsoppnevnte sakkyndige som uttalte at Svartskogens status som «*bygdeallmenning for alle bosatte i Manndalen og som folk i hovedsak har forvaltet på egen hånd … uten noe formelt styre, og med så omfattende bruk over tid og fremdeles svært aktivt, er sjeldent forekommende ellers i landet*.»[841] Befolkningen i Karasjok har i alle fall tidligere styrt den lokale ressursutnyttelsen på en sammenlignbar måte. Selv om staten etter hvert gjorde seg gjeldende og befolkningen har forholdt seg til statens disposisjoner, har den lokale bruken fortsatt et betydelig omfang. Videre står de lokale rettsoppfatningene om at retten til grunn og utmarksressurser ligger til lokalbefolkningen og ikke til staten, fortsatt sterkt.

Den usolgte grunnen i Karasjok må derfor anses omfattet av kriteriet «*traditionally occupy*» i artikkel 14 nr. 1 første punktum. Bestemmelsens gjenopprettende funksjon må innebære at rundt 70 års forholdsvis omfattende statlig rådighetsutøvelse fra rundt 1900 ikke vil være tilstrekkelig til at statens disposisjoner over grunn og ressurser har brutt ned den retten som forelå i 1751. Dette må også bli resultatet dersom man i tillegg til statens disposisjoner i denne perioden også ser hen til vel 40 år med nokså begrenset rådighetsutøvelse før 1900 og snaut 10 år frem mot 1980 med disposisjoner som har mindre vekt grunnet innsigelsene mot statens eiendomsrett.

Det har ved denne vurderingen også betydelig vekt at den statlige rådighetsutøvelsen ikke har et entydig preg av eierrådighet, men også har betydelige innslag av samfunnsmessig styring. Som fremholdt foran, er det derfor ikke opplagt at disposisjonene har blitt oppfattet som eierdisposisjoner, og det kan både på grunn av språklige forhold og fordi det ikke dreier seg om to likestilte parter, ikke stilles spesielt strenge krav til innholdet i de samiske rettsoppfatningene.

Et slikt synspunkt har også støtte i ILO-konvensjonens artikkel 8 (1), jf. også artikkel 26 (3) i FNs verdenserklæring om urfolks rettigheter. Disse bestemmelsene innebærer at det i den nasjonale rettsavendelsen må tas tilbørlig hensyn til urfolkets sedvaner og rettsoppfatninger. Som fremholdt i punkt 6.3.2.1, innebærer dette at det ved anvendelsen av nasjonale tingsrettslige prinsipper ikke kan stilles spesielt strenge krav til rettsoppfatning eller aktsom god tro for å anerkjenne et samisk rettighetserverv, og at internrettslige godtrokrav må praktiseres relativt mildt.

Det må også medføre at når det er spørsmål om statlig eiendomsrett til et tradisjonelt urfolksområde er etablert som et festnet forhold eller på sedvanerettslig grunnlag, må kreves relativt mye før det kan legges til grunn at urfolkets rettsoppfatning er brutt ned, og erstattet av en aksept av statens eierrett. Som også flertallet i Rettsgruppen legger til grunn, må det som hovedregel foreligge en «*samstemmig oppfatning*» av et rettsforhold fra begge sider gjennom lang tid som grunnlag for et festnet rettsforhold.[842] Det fremgår av det foregående at det i Karasjok ikke foreligger en slik samstemt rettsoppfatning over tilstrekkelig lang tid.

Høyesterett understreker både i Stjernøy-saken og Nesseby-saken at når «*alminnelige nasjonale tingrettslige regler skal anvendes for å ta stilling til samenes rettigheter, må det skje på samiske premisser*», og at en slik anvendelse av tingsretten vil være i tråd med ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8 (1).[843] Det følger av det overstående at en anvendelse av tingsretten «*på samiske premisser*» vil gi som konklusjon at statens eiendomsrett til grunnen i Karasjok ikke var etablert som et festnet rettsforhold eller på sedvanerettslig grunnlag da Samerettsutvalget ble oppnevnt i 1980. Fordi utvalgets mandat må anses som en statlig erkjennelse av at deler av Finnmark – og i alle fall i de indre områdene – kan ha andre eiere enn staten, har ikke statens rettslige og faktiske disposi-

838 ILO, *Indigenous & Tribal Peoples' Rights in Practice – A Guide to ILO Convention No. 169*, 2009 s. 94–95.

839 NOU 1997: 5 s. 49–50. Se også Otto Jebens, *Om eiendomsrretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 532–534.

840 St. prp. nr. 102 (1989–90) s. 6.

841 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1243.

842 NOU 1993: 34 s. 264.

843 HR-2016-2030-A (Stjernøy) premiss 84 og 85 og HR-2018-456-P (Nesseby) premiss 123 til 125.

sjoner over grunnen i Karasjok etter 1980 betydning for vurderingen.

For øvrig gir Justisdepartementet i forarbeidene til finnmarksloven uttrykk for at Indre Finnmark har andre eiere enn staten. Dette fremgår av følgende uttalelse i Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) om forholdet til ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1 første setning:[844]

> «Etter departementets oppfatning finnes det områder i Finnmark innenfor begge kategoriene i ILO-konvensjonen art. 14 nr. 1, og hele eller deler av indre Finnmark er omfattet av det første alternativet, dvs. områder som samene har krav på «eiendoms- og besittelsesrett» til.»

Senere i proposisjonen gjentar departementet at det finnes områder i Finnmark «*innenfor begge rettighetskategoriene i ILO-konvensjonens artikkel 14 nr. 1, det vil si både områder der det samiske folk har krav på eiendoms- og besittelsesrett og områder der samene har krav på bruksrett*». Departementet hadde imidlertid ikke «*tilstrekkelig faktisk grunnlag for å trekke et skille mellom områder som faller inn under den ene kategorien og områder som faller inn under den andre, og områder som faller utenfor begge*». Derfor ble det i proposisjonen ikke foreslått å lovfeste en inndeling av Finnmark i ulike rettighetskategorier etter ILO-konvensjonen.[845]

Stortingets behandling av lovforslaget førte til at finnmarksloven ble supplert med regler om kartlegging og anerkjennelse av eksisterende rettigheter. Hensikten med den kartleggingen loven legger opp til, er blant annet å fremskaffe et faktisk grunnlag for å trekke et skille mellom de ulike rettighetskategoriene i artikkel 14, og som departementet ikke hadde i 2003.

7.3.7.10 Nærmere om den lokale rettens karakter

Det er foran lagt til grunn at den retten som var etablert i Karasjok da området i 1751 ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon, og som med dagens terminologi kan betegnes som en kollektiv «*eiendomsrett*» for befolkningen i Ávjovárri-siidaen, jf. punkt 7.3.2.3, fortsatt er i behold på lokalbefolkningens hånd. Befolkningens bruk har også etter 1751 vært omfattende og mangesidig med et klart innslag av egenforvaltning, samtidig som statens nærvær lenge var beskjedent. Den lokale kollektive retten til den usolgte grunnen i Karasjok kan derfor vanskelig ha endret karakter på en måte som gjør at retten står vesentlig svakere i dag enn i 1751.

Spørsmålet om den lokale rettens karakter, er dels et spørsmål om hvilke ressurser som inngår i retten, og dels et spørsmål om hvilken rådighet som tilkommer rettighetshaverne. Det siste kan også formuleres som et spørsmål om retten er begrenset til at rettighetshaverne har rett til å bruke de ressursene som inngår i retten, eller om de også har rett til å disponere over og styre utnyttelsen av ressursene innenfor rammene av den alminnelige reguleringslovgivningen.

Fremstillingen foran gir grunnlag for å fastslå at det dreier seg om noe mer enn en selvstendig bruksrett av den typen som er regulert i finnmarksloven og underlagt FeFos styring. En slik bruksrett vil omfatte de mest aktuelle utmarksressursene og ha vern mot ekspropriasjon. Retten vil også medføre at FeFos disposisjoner over utmarkshøstingen i kraft av finnmarkslovens kapittel 3 må skje under hensyntagen til karasjokbefolkningens bruksrett. Retten har derfor atskillig verdi, men den vil bare gi rettighetshaverne indirekte innflytelse på den lokale utmarksbruken, gjennom deltakelse i valget på de organene som oppnevner FeFos styre.

En slik rådighet kan ikke sammenliknes med den rådigheten som ligger til innehaveren av en kollektiv særlig bruksrett eller en kollektiv eiendomsrett. Å konkludere med at den lokale retten i Karasjok korresponderer med de rettighetene som er regulert i kapittel 3 i finnmarksloven og som i innhold og omfang ikke går ut over dette, vil derfor verken samsvare med de faktiske eller de rettslige realitetene. Under arbeidet med finnmarksloven antok riktignok Justisdepartementet, til tross for at man slo fast at «*hele eller deler av indre Finnmark er … områder som samene har krav på "eiendoms- og besittelsesrett" til*» etter ILO konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1,[846] at det ville oppfylle kravene i bestemmelsen å etablere FeFo som et nytt grunneierorgan i Finnmark.[847] I en observasjonsuttalelse angående Norges oppfyllelse av konvensjonen fra ILOs «Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations» heter det imidlertid:[848]

> «As concerns the substance of the proposal for the Finnmark Estate, it appears to go beyond what is permitted under *Article 14* of the Convention, though under the proper circumstances it could be in conformity with *Article 15*.»

Ekspertkomiteen viser til at selv om etableringen av FeFo som nytt grunneierorgan i Finnmark vil styrke den samiske innflytelsen på forvaltningen av de samiske bruksområdene, vil ikke dette oppfylle statens forpliktelser etter artikkel 14 nr. 2 om å «*identify the lands which the peoples concerned tra-*

844 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 88.
845 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 90-91.
846 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 88.
847 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 90–91.
848 Observation (CEACR), adopted 2003, published International Labour Conference 92nd Session 2004, Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) – Norway (Ratification: 1990) para. 16.

ditionally occupy.»[849] Senere ble derfor regjeringens lovforslag supplert med et nytt kapittel 5 om rettighetskartlegging for «*i større grad å sikre en lojal oppfyllelse av ILO-konvensjonens krav om identifisering av opparbeidede kollektive og individuelle rettigheter*».[850]

Det må etter dette, og ut fra det som er opplyst om lokalbefolkningens og andres bruk, statens disposisjoner over grunn og ressurser, og de foreliggende rettsoppfatningene, slås fast at karasjokbefolkningen i alle fall har i behold en *altomfattende bruksrett* til de lokale utmarksressursene. Det vil si en rett som har grunnlag i «*særlige rettsforhold*» og som etter finnmarkslovens § 21 annet ledd vil falle utenfor lovens forvaltningssystem. Som følge av dette vil ikke retten være underlagt FeFos rådighet etter bestemmelsene i lovens kapittel 3, men måtte disponeres av rettighetshaverne selv, innenfor rammene av den alminnelige lovgivningen.

En slik særlig bruksrett vil innbefatte en rett til å bruke både de ressursene som er regulert i finnmarksloven og andre aktuelle ressurser. Den vil også gi rett til å disponere over og styre ressursutnyttelsen ved å fordele bruken internt og åpne for at andre enn de som inngår i rettighetshaverkretsen kan delta i bruken. Derimot vil retten ikke åpne for bruk i større omfang eller med andre redskaper enn hva den alminnelige offentligrettslige reguleringslovgivningen om tillatte utnyttelsestider og redskapsbruk åpner for. Videre vil de partielle bruksrettighettighetene som andre grupper eller personer måtte ha opparbeidet der den særlige bruksretten gjelder, måtte respekteres og dermed sette visse rammer for rettighetshavernes disposisjonsfrihet.

Innehaveren av en slik særlig bruksrett av denne typen vil ha like sterk innflytelse på den lokale ressursbruken som en grunneier. Videre vil FeFo som fortsatt innehaver av eiendomsretten til grunnen måtte hensynta den særlige bruksretten når det er aktuelt å disponere over grunn og ressurser i Karasjok i kraft av eiendomsretten, for eksempel ved salg og bortfeste av grunn.

Statens disposisjoner har imidlertid ikke i vesentlig grad endret innholdet i og den rettslige karakteren av den retten som var etablert i Karasjok i 1751. Dette innebærer at staten ikke kan anses som eier av den usolgte grunnen i kommunen da finnmarksloven trådte i kraft. Fordi FeFo etter finnmarksloven § 49 overtok de faste eiendommene «*som Statskog SF har grunnbokshjemmel til eller eier uten å ha grunnbokshjemmel*», og også ellers trådte inn i Statskog SFs rettslige posisjoner, må FeFo i denne relasjonen anses som statens rettsetterfølger. Flertallet i Justiskomiteen har dessuten påpekt at det er «*noe upresist å snakke om en overføring av eiendomsretten fra Statskog SF til Finnmarkseiendommen*», og gitt følgende presisering:[851]

> «Man tar ikke ved selve hjemmelsoverføringen stilling til hvilke rettigheter som faktisk eksisterer. Denne oppgaven overlates til kommisjonen og særdomstolen etter reglene i det nye kapittel 5.»

Når staten ikke eide den usolgte grunnen i Karasjok da finnmarksloven trådte i kraft, har grunnen reelt sett ikke blitt overført til FeFo, og FeFo kan ikke anses som eier av denne eiendomsmassen.

Konsekvensen av dette er at den lokale retten som var etablert i Karasjok da området ble norsk territorium i 1751, og som for alle praktiske formål hadde karakter av en kollektiv eiendomsrett, også i dag har en slik karakter. Dette må ikke minst gjelde når den lokale bruken har vært altomfattende og intensiv også etter 1751. I Svartskog-saken viser Høyesterett til at den lokale bruken «*nesten helt siden 1879*» hadde omfattet alle aktuelle bruksmåter, og uttaler:[852]

> "I stikkords form preges bruken av kontinuitet, at den har vært altomfattende og intensiv, og av fleksibilitet. Kravet både til brukens omfang og varighet for erverv av eiendomsrett er etter dette oppfylt."

Redegjørelsen i punkt 7.3.3 foran viser at dette er dekkende også for lokalbefolkningens bruk av utmarksressursene i Karasjok. Staten utviste særlig på 1900-tallet mange private eiendommer og inngikk et betydelig antall kontrakter om slåtteforpaktning. Dette har imidlertid ikke brutt ned lokalbefolkningens oppfatninger om at de hadde rett til å bruke og disponere over utmarksressursene i de områdene staten ikke hadde disponert over. Disse oppfatningene kan også ha blitt forsterket ettersom den bruken lokalbefolkningen utøvde også i denne perioden var omfattende og intensiv. Bortsett fra når det gjelder skogen der statens disposisjoner var begrunnet i hensynet til ressursbevaring, foregikk bruken også i hovedsak uten statlig inngripen. Som det er redegjort for i punkt 7.3.7.6, er det heller ikke gitt at lokalbefolkningen har oppfattet statens disposisjoner slik at de har vært basert på statlig eiendomsrett til den usolgte grunnen.

Hvilke uttrykk de som bruker et område har benyttet for å betegne den rettigheten de mener å ha, er for sin del ikke avgjørende for rettighetens karakter. I Svartskog-saken hadde de lokale rettighetspretendentene før saken sto for domstolene «*i stor utstrekning bare ... gitt uttrykk for at de har bruksrett*», men Høyesterett anså ikke dette som avgjørende.

849 CEACR, 2004, Op. cit. para. 17.
850 Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 14–15.
851 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 27.
852 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1244.

Den samiske befolkningen som var dominerende i området, hadde ikke «*samme tradisjon for å tenke på eiendomsrett*» og hadde «*anvendt formuleringer som gir en sterk indikasjon på en oppfatning om eiendomsrett.*» Dessuten ville «*deres rådighetsutøvelse, som i innhold tilsvarer utøvelse av eiendomsrett, bli satt i en ugunstig særstilling i forhold til befolkningen for øvrig*» om det skulle hindre rettserverv at de i ulike sammenhenger hadde talt om bruksrett og ikke om eiendomsrett.[853]

Det har derfor ikke avgjørende vekt at det fra karasjokbefolkningens side på kommisjonens høringsmøter og i andre sammenhenger både har vært snakket om «bruksrett» og «eiendomsrett». Den rådende rettsoppfatningen er at befolkningens rett ikke bare omfatter bruk av de lokale utmarksressursene, men også styring over ressursbruken på liknende måte som en grunneier.

For eksempel har Laila Somby Sandvik med henvisning til at Bieskkenjárgilisearvi, hvis rettighetsmelding er behandlet i punkt 10.2, ikke har krevd «eksklusive eierrettigheter» fremholdt at det er viktig at lokale bruksrettigheter blir stadfestet. Samtidig har hun poengtert at det oppleves som provoserende for lokalbefolkningen at andre bestemmer over bruken av deres tradisjonelle bruksområder, jf. punkt 7.2.7.5. En rett som korresponderer med den rettsoppfatningen som ligger i disse utsagnene, vil i alle fall tilsvare en bruksrett som også gir styringsrett over den lokale utmarksbruken. Retten ligger nærmere en kollektiv eiendomsrett enn en bruksrett som regulert i finnmarksloven. Dette fordi den sistnevnte retten i motsetning til en kollektiv eiendomsrett, ikke vil gi rettighetshaverne noen umiddelbar styringsrett over den lokale ressursutnyttelsen.

I likhet med det befolkningen i Manndalen gjorde da spørsmålet om eiendomsretten til Svartskogen sto for domstolene, har dessuten også rettighetspretendentene til den usolgte grunnen i Karasjok gjennom de rettighetskravene som er fremsatt for kommisjonen, uttrykt en eierpretensjon til «restarealet» i kommunen. Det vil si det arealet som ikke tidligere er solgt til private, eller som det gjennom rettighetskartleggingen blir avklart at ligger til andre enn FeFo.

Det følger dessuten av Høyesteretts uttalelser i Svartskog-saken at det avgjørende for å avklare spørsmålet om eiendomsrett er innholdet i rettighetspretendentenes rådighetsutøvelse. I Svartskogen var lokalbefolkningens bruk av tvisteområdet meget omfattende. Staten hadde bortforpaktet slåttemark og påtalt noen tilfeller av det den anså som ulovlig hogst og slåttebruk, men Høyesterett betegner statens utøvelse av eierrådighet etter at den hadde kjøpt området i 1885 som "*svært sporadisk*".[854] Disposisjonene kunne derfor ikke rokke ved befolkningens gode tro.

Situasjonen i Karasjok kan langt på vei sammenliknes med dette. Dersom det ses hen til at det arealet som FeFo overtok i Karasjok ved finnmarkslovens ikrafttreden utgjør om lag 5360 km^2, mens Svartskogen er et område på vel 116 km^2, fremstår heller ikke statens disposisjoner nødvendigvis som mer omfattende enn i Svartskogen. I Karasjok er det dessuten ikke primært et spørsmål om et godtroerverv på befolkningens hånd slik som i Svartskogen, men om statens eiendomsrett har blitt etablert som et festnet forhold eller som en form for lokal sedvanerett.

Det må etter dette legges til grunn at den lokale retten i Karasjok har karakter av en *kollektiv eiendomsrett* for de som inngår i rettighetshaverkretsen og ikke bare en særlig bruksrett, og at det dreier seg om det Høyesterett i Svartskog-saken betegner som en «*full eiendomsrett*».[855]

Retten vil dermed ikke bare omfatte bruk av og disponering over de ressursene det er gitt regler om i finnmarksloven og andre forbnybare utmarksressurser, men også andre ressurser som etter norsk rett tilkommer grunneieren, så som mineraler med lavere egenvekt enn 5 gram/cm^3, jf. mineralloven 19. juni 2009 nr. 101 § 7 annet ledd. Mineraler med egenvekt 5 gram/cm^3 eller mer, blant annet jern, nikkel og kobber, tilkommer derimot etter første ledd staten, uavhengig av hvem som er grunneier.[856] Slik vil situasjonen også være i Karasjok.[857]

Retten vil også ellers omfatte eierens fulle disposisjonsrett. Denne retten omfatter interne bruksfordelinger mellom de berettigede, utstedelse av brukstillatelser til andre og iverksettelse av tiltak for å forhindre konkurrerende bruk, og også rett til å disponere rettslig over grunnen ved fradelinger, bortleie og andre beføyelser som inngår i grunneierretten. Det må likevel antas at rettens praktisk viktigste bestanddeler vil være rett til bruk på linje med en eiers rett, og en rett til å

853 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1251–1252.

854 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1232. Statens disposisjoner er omtalt på s. 1232–1237 og godtrovurderingen på s. 1244 flg.

855 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1244.

856 Skillet mellom de to gruppene av mineraler har sitt utspring i det såkalte «bergregalet». Dette er et tysk prinsipp som ble utviklet på 1400-tallet og som i Norge ble lovfestet ved Christan III's bergverksordning av 1539. Det innebærer at Kongen/staten har eiendomsretten til metaller og malmer som overstiger en viss egenvekt (såkalte mutbare mineraler), uansett hvem som eier overflaten. Se Ot. prp. nr. 43 (2008–2009) s. 26–27.

857 Internasjonal urfolksrett tillater at vedkommende nasjonalstat – også i områder der urfolk har krav på å få anerkjent eiendomsrett – kan beholde retten til undergrunnsressurser som etter den aktuelle statens interne rett tilkommer staten uansett hvem som er grunneier. Dersom det er planer om å utnytte ressursene, skal de berørte urfolksgruppene konsulteres og ha del i nytteverdien av virksomheten, jf. ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 15 nr. 2.

styre den lokale ressursbruken ved interne bruksfordelinger og reguleringer av andres bruk.

For øvrig kan en grunneier, like lite som en bruksrettshaver, utvide ressursbruken på egen grunn ut over rammene av alminnelig reguleringslovgivning. Også ellers må grunneieren respektere alle foreliggende lovbestemte begrensninger i eierrådigheten.

7.3.7.11 Særmerknad fra kommisjonens mindretall

Kommisjonens mindretall (Andersen og Heggelund) har som fremholdt i punkt 7.3.7.1, kommet til en annen konklusjon enn flertallet når det gjelder spørsmålet om kollektiv eiendomsrett. Slik mindretallet ser det, er vilkårene for en slik rett ikke lenger oppfylt. Mindretallet er enig i at den samiske befolkningen i området var så godt som enerådende før 1751 og at det da forelå grunner til å anta at det var etablert en slags eiendomsrett for de som brukte områdene, som også omfattet nåværende Karasjok kommune. Flertallet i Samerettsutvalgets rettsgruppe konkluderte imidlertid med at utviklingen siden 1751 måtte medføre at statens eiendomsrett – også til Indre Finnmark – var etablert som et festnet rettsforhold.[858] Mindretallet slutter seg til denne konklusjonen.

Det er etter mindretallets syn godt dokumentert at statens disposisjoner over grunnen etter 1751 har medført at de opprinnelige eierrettighetene har falt bort. Staten har blant annet utøvd myndighet i dagens Karasjok kommune gjennom juridiske disposisjoner i form av utvisninger, salg og bortfeste helt siden midten av 1800-tallet, jf. blant annet jordsalgsloven av 1863.

Staten ansatte en skogfogd og etablerte en utvisningsordning for skogen i 1856 og iverksatte den første slåtteforpaktningen i 1872. Staten har i tillegg fra midten av 1800-tallet uttrykt helt klart at den eier grunnen i Finnmark. Det har ikke kommet reelle innsigelser mot dette fra befolkningen før Alta-aksjonen på 1980-tallet. Befolkningen både i Karasjok og i Finnmark for øvrig har derimot i ulike sammenhenger de siste 250 årene forholdt seg til statens disposisjoner. Befolkningen har historisk forholdt seg til statlige inngrep gjennom blant annet tømmerhogst, fløting, skoghogst og jaktregulering. Det vises ellers til fremstillingen i punkt 7.3.5 foran over statens disposisjoner frem til ikrafttredelsen av finnmarksloven. Se også følgende uttalelse fra Nesseby-dommen:[859]

> «Samlet må det etter mitt syn legges til grunn at staten fra 1775 og gjennom hele 1800-tallet utviste en betydelig aktivitet med utvisning av eiendom og rettigheter i tvisteområdet. Jeg kan derfor ikke følge utmarksdomstolen når den i dommen side 64 uttaler at den har «ikke funnet spor av at staten har gjort disposisjoner i tvisteområdet før den første utmarksslåtten ble utmålt i 1872. ...»

Mindretallet finner ingen grunn til at forholdene i Nesseby ikke er sammenlignbare med forholdene i Karasjok. Høyesterett fastslo dessuten i Stjernøy-saken at «*staten har manifestert eierrådighet over øya gjennom juridiske disposisjoner i form av utvisninger, salg og bortfeste*».[860] Mindretallet mener dette også gjelder for Karasjok.

Etter mindretallets syn er det heller ikke sannsynliggjort at det foreligger en entydig rettsoppfatning når det gjelder eiendomsrettsspørsmålet. Det er ikke holdepunkter for å anta at befolkningen i Karasjok og Finnmark for øvrig klarte å skille mellom når staten opptrådte som grunneier eller som regulerende myndighet. Denne forskjellen mellom statlig eierrådighet og offentlig regulering har derfor vært av mindre betydning for befolkningens rettsoppfatning.

De fleste informantene gir et klart inntrykk av å ønske en kollektiv bruksrett, og at de selv anser seg berettiget til å bruke områder i andre kommuner ved knapphet på ressurser. Flere ga uttrykk for at de anser hele Finnmarksvidda og/eller Finnmark som et felles område. Mindretallet er derfor i tvil om Karasjoks samlede befolkning anser seg som eiere av kommunens arealer.

Bevisførselen for øvrig viser dessuten at både folk fra Porsanger, Kautokeino, Tana og personer fra finsk side har brukt områder i Karasjok. Kommunen er heller ikke sterkt avgrenset, og befolkningen både på norsk og finsk side har krysset grensene i stort omfang for å høste av naturen. Kommunegrensene har heller ikke ligget fast og har vært endret flere ganger. Se blant annet rapportens punkt 3.1. Det er videre fremmet krav fra Valjok bygdelag, som ligger lengst øst i kommunen. Kravet gjelder i tillegg til områder i Karasjok, områder i Tana og Porsanger. Mindretallet legger derfor til grunn at bruken i Karasjok ikke kan anses å ha vært eksklusiv og avgrenset, og at befolkningen heller ikke har opptrådt som eier av området. Svartskogdommen i Rt. 2001 s. 1229 får derfor ikke avgjørende betydning for Karasjok.

Når det gjelder bruksrett for befolkningen i Karasjok, finner mindretallet at disse rettighetene er i behold. Også i Karasjok bør det imidlertid kun anerkjennes en kollektiv bruksrett, lik de vurderingene Høyesterett har gjort i dommene om Stjernøya og Nesseby. Innbyggerne i Finnmark er opptatt av at området er felles for alle, selv om de som bor i samme kommune har visse særlige bruksrettigheter.

Situasjonen i Finnmark er dessuten vesentlig endret som følge av finnmarksloven. Staten har ved etableringen

858 NOU 1993: 34 s. 261–266.

859 HR-2018-456-P premiss 142.

860 HR-2016-2030-A premiss 113.

av Finnmarkseiendommen (FeFo), der styret består av tre representanter oppnevnt av Sametinget og tre av Finnmark fylkesting, gitt fra seg styringen til over 95 % av fylkets landarealer. Forvaltningen av arealene er organisert gjennom finnmarksloven og FeFos administrasjon og styre. Dette gjør at Finnmarks innbyggere i dag i realiteten er eiere av grunnen, og at FeFo ikke er en fortsettelse av statens eiendomsrett.

Etter mindretallets syn kan ikke befolkningen i Karasjok hevde en eiendomsrett de i realiteten har i kraft av finnmarksloven og opprettelsen av FeFo. Finnmarkslovens § 22 og 23 er en stadfesting av de bruksrettighetene befolkningen har opparbeidet. I lovproposisjonen om finnmarksloven er FeFo betegnet som en «*ny grunnforvaltning der finnmarkingene selv får eierrådigheten og ansvaret for forvaltningen av ressursene, mens staten trekker seg ut av grunneierrollen i Finnmark*».[861] I proposisjonen er det også uttalt:[862]

> «For øvrig opprettes Finnmarkseiendommen (Finnmárkkuopmodat) som får eierrettighetene til den grunnen og de naturressursene som Statskog SF i dag eier i Finnmark. Gjennom det nye grunneierorganet får alle innbyggerne i fylket en andel i eiendomsretten til grunnen og naturressursene i fellesskap. Ut fra en ren tingsrettslig analyse har Finnmarkseiendommen slik den nå foreslås opprettet, sammenholdt med det system som fastsettes for forvaltningen av utmarksressursene, store likhetstrekk med en bygdeallmenning.»

Det som tingsrettslig sett kjennetegner en bygdeallmenning er at bruksrettshaverne også er grunneiere, mens det i en statsallmenning er staten som er grunneier. Den tanken som er uttrykt i proposisjonen er derfor at Finnmarks befolkning i fellesskap er grunneiere og bruksberettigede.

Slik mindretallet ser det, er ordningen også forenlig med internasjonale konvensjoner Norge har ratifsert, blant annet ILO-konvensjon nr. 169.

7.3.8 Rettighetssubjekt og rettighetshaverkrets

7.3.8.1 Innledning

Det fremgår av det foregående at kommisjonen har delt seg i et flertall og et mindretall når det gjelder spørsmålet om eiendomsretten til grunnen. Flertallets konklusjon om at den lokale retten til den usolgte grunnen i Karasjok har karakter av en kollektiv eiendomsrett, innebærer at det også må tas stilling til hvilken personkrets denne retten tilkommer. Mindretallets konklusjon om at den kollektive retten som er i behold i Karasjok er fanget opp av finnmarksloven, men slik at FeFo ved disponeringen av rettighetene må ta hensyn til de lokale rettighetshaverne i Karasjok for å unngå at disse fortrenges fra sine tradisjonelle bruksområder, nødvendiggjør ingen slik stillingtaken. Mindretallet har imidlertid gitt subsidiær tilslutning til de følgende vurderingene.

Når det skal tas stilling til spørsmålet, må det tas utgangspunkt i at fire ulike aktører har oversendt rettighetsmeldinger som gjelder eiendomsrett til all FeFo-forvaltet grunn i Karasjok, og i at to reinbeitedistrikter har sendt meldinger om eiendomsrett innenfor sine distriktsgrenser.

Rettighetsmeldingene fra Kárášjoga Sámiid Searvi og Karasjok kommune er fremmet på vegne av alle med bostedsadresse i Karasjok og gjelder i utgangspunktet all grunn som ikke var solgt til private før finnmarksloven trådte i kraft. Ved finnmarkslovens ikrafttreden utgjorde dette arealet til sammen 5361 km^2, eller 98,3 % av grunnen i Karasjok, jf. punkt 3.1.

Meldingene fra Sohpar og Guttormgruppen gjelder det samme arealet, men en snevrere personkrets. Sohpars melding er fremmet på vegne av «*alle samiskættede*» i Karasjok, og Guttormgruppens på vegne av kommunens «*samiske befolkning*». Under høringsmøtet 23. august 2017 sa Nils Thomas Utsi at også andre enn genetiske samer kan være «samiskættede» og at de kan bli en del av det samiske samfunnet gjennom bosetting. Han fremholdt at det vil være opp til Sohpar å avgjøre dette på grunnlag av prinsippene om samisk selvbestemmelsesrett, jf. punkt 7.2.1. Rettighetshaverkretsen i Sohpars melding er dermed noe videre enn i Guttormgruppens melding, men ikke like vid som i meldingene fra kommunen og Kárášjoga Sámiid Searvi.

I tillegg til de meldingene som gjelder all usolgt grunn i Karasjok, har Reinbeitedistrikt 16 og Reinbeitedistrikt 13 krevd eiendomsrett til arealene innenfor de respektive distriktsgrensene, jf. punkt 7.2.5 og 7.2.6. Disse meldingene gjelder 3330 km^2 (Rbd 16) og 660 km^2 (Rbd 13), og er fremmet på vegne av reindriftsutøverne i vedkommende distrikt.

Reinbeitedistrikt 17 som bruker de resterende reindriftsarealene i Karasjok (i underkant av 2500 km^2), har ikke krevd eiendomsrett innenfor distriktsgrensene på vegne av distriktets reindriftsutøvere. Er det først grunnlag for å anerkjenne eiendomsrett for reindriftsutøverne i Rbd 13 og 16, er det imidlertid liten grunn til å tro at utøverne i Rbd 17 står i en annen rettslig posisjon. Dersom reindriftsutøverne i disse to distriktene har kollektiv eiendomsrett innenfor distriktsgrensene, vil dette derfor etter all sannsynlighet også gjelde utøverne i Rbd 17.

Når det gjelder forholdet til de øvrige rettighetsmeldingene, har kommunen presisert at dens melding gjelder det «restarealet» som ingen enkeltpersoner eller mindre lokale enheter blir tilkjent eiendomsrett til gjennom rettighetskartleggingen, jf. punkt 7.2.4. Sohpar har gjort en liknende

861 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 7.
862 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 104–105.

presisering ved å peke på at individuelle og kollektive særrettigheter som alt er etablert eller som vil bli anerkjent, vil bestå ved siden av Sohpars rett, jf. punkt 7.2.1.

I meldingen fra Kárášjoga Sámiid Searvi er det om de rettighetsmeldingene som gjelder mindre områder, uttalt at det vil bli «*et "lappeteppe" av et forvaltningsregime*» dersom hver gruppe «*skal få innfridd sine krav om å kunne forvalte grunnen i deres område*», jf. punkt 7.2.2. Imidlertid må også meldingen fra Kárášjoga Sámiid Searvi vurderes opp mot disse meldingene. Dersom det viser seg at én eller flere av de aktuelle rettighetspretendendene oppfyller vilkårene for erverv av eiendomsrett til hele eller deler av det området deres melding gjelder, vil konsekvensen være at «restarealets» utstrekning blir tilsvarende innsnevret. En slik reservasjon må også gjøres når det gjelder Guttormgruppens melding og meldingene fra de to reinbeitedistriktene, selv om disse ikke har tatt noe liknende forbehold som kommunen og Sohpar, jf. punkt 7.2.3, 7.2.5 og 7.2.6.

Spørsmålet i det følgende er derfor om retten til «restarealet» i Karasjok tilkommer alle i kommunen eller en mer avgrenset personkrets, og om personkretsen i så fall skal avgrenses til kommunens «samiskættede» eller «samiske befolkning», eller til reindriftsutøverne innenfor de respektive distriktsgrensene. Dette vil bli vurdert i punkt 7.3.8.2 og 7.3.8.3. Den geografiske utsrekningen av «restarealet» kan for sin del først avklares etter at rettighetsmeldingene fra enkeltpersoner/familier og mindre lokale enheter er behandlet, jf. kapittel 9 til 12. I punkt 7.3.8.4 følger imidlertid noen generelle betraktninger om forholdet til de lokale rettighetspretendentene.

7.3.8.2 Alle fastboende eller kommunens «samiskættede»/samiske befolkning som rettighetshavere?

Det tradisjonelle utgangspunktet i norsk rett er at kollektive rettigheter ligger til medlemmene av kollektivet eller gruppen. De som inngår i gruppen, har del i retten så lenge de er en del av den gruppen som har retten, men ikke etter at de har trådt ut av den.[863] For eksempel vil personer som flytter fra en kommune der innbyggerne har en kollektiv rettighet, etter flyttingen ikke ha del i den kollektive retten. Motsatt vil de som flytter til kommunen, få del i retten når de bosetter seg der.

I lovgivningen finner man utslag av dette prinsippet blant annet i fjellova §§ 23 og 28 der de som det siste året har vært og fortsatt er bosatt der vedkommende statsallmenning ligger, har visse fortrinnsrettigheter når det gjelder jakt, fangst og fiske, og i finnmarkslovens §§ 22 og 23 der rettighetene er knyttet til fast bosted i kommunen eller fylket. En konkret anvendelse av prinsippet er også inntatt i bruksreglene for Čáhput Siida. Befolkningen i Manndalen etablerte siidaen i kjølvannet av Svartskog-saken der Høyesteretts domsslutning var at staten ikke er eier av «*grunn i Manndalen med tilliggende fjellstrekninger*».[864] Siidaen er opprettet for å disponere over den lokale kollektive eiendomsretten. Innledningsvis i bruksreglene heter det:[865]

> «Alle rettigheter til ressursene i Čáhput [Svartskogen] tilhører Manndalens befolkning og skal kun utnyttes av de som i følge folkeregisteret er registrert bosatt i Manndalen. Bruksreglene kan i enkelte tilfeller dispensere fra dette, men skal ikke være til hinder for tradisjonell bruk.»

Det var de samiske oppsitternes bruk av Svartskogen som var grunnlaget for at lokalbefolkningen nådde frem med sitt krav om kollektiv eiendomsrett. Et sentralt element i Høyesteretts godtrovurdering var at disse ikke hadde noen sterk tradisjon for å tenke på eiendomsrett.[866] Selv om den samiske bruken og de samiske rettsoppfatningene var grunnlaget for den lokale kollektive eiendomsretten, har rettighetshaverne dermed ikke gjort noe skille internt i lokalbefolkningen på grunnlag av etnisitet, men knyttet rettighetene til folkeregistrert bosted i Manndalen.

Anvendt på Karasjok vil prinsippet om at rettighetshaverkretsen knyttes til fast bosted i kommunen uavhengig av etnisk bakgrunn, medføre at de som til enhver tid er registrert bosatt i Karasjok har andel i den kollektive eiendomsretten. Dette er i samsvar med det Karasjok kommune og Kárášjoga Sámiid Searvi har anført i sine rettighetsmeldinger, men ikke med det Sohpar og Guttormgruppen har anført. Spørsmålet i det videre blir om det foreligger et reelt grunnlag for å avvike fra det generelle utgangspunktet når det gjelder avgrensningen av rettighetshaverkretsen.

Sohpars og Guttormgruppens avgrensning bygger på en betraktning om at den samiske befolkningens bruk er grunnlaget for den lokale retten, og at det derfor er dagens samiske befolkning/samiskættede som er rettsetterfølgerne etter de opprinnelige berettigede. Sohpar har blant annet fremhevet at kravet om eiendomsrett har «*bakgrunn i alle samiskættedes bruk og bosetting gjennom lang tid*» og at områdene «*fra gammelt av har tilhørt de samiskættede*».[867] Guttormgruppen har vist til at de samiske slektene i mange hundre år har brukt Karasjok tilnærmet eksklusivt. På høringsmøtet 12. oktober 2016 fremholdt Thoralf Henriksen at bare den samiske

863 Se for eksempel NOU 1993: 34 s. 24.

864 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1252–1253.

865 http://www.manndalen.no/bruksregler.47984.no.html

866 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1252.

867 Sohpar, *Rettighetsmelding*, 24. juni 2012 (jnr. 14/347-1) s. 3–4. Se også punkt 7.2.1.

befolkningen har etablert rettigheter med grunnlag i alders tids bruk til kommunens arealer.[868]

Både skattelister og andre kilder tyder på at Karasjoks opprinnelige befolkning var samisk, jf. punkt 7.3.2.3. Den samiske befolkningen kan dermed anses som opprinnelig rettighetshaver til områdene i Ávjovárri-siidaen. Karasjok fikk imidlertid kvenske tilflyttere på 1720-tallet, da to kvenfamilier bosatte seg på et elvenes ved Kárášjohka for å drive fehold og elvefiske. Disse familiene med barn og barnas ektefeller utgjorde et ikke ubetydelig kvensk befolkningsinnslag gjennom store deler av 1700-tallet. Kvenene deltok i og påvirket den lokale bruken ved at de tok med seg sine brukstradisjoner fra Finland. Ved inngangen til 1800-tallet hadde de av tilflytternes etterkommere som fremdeles bodde i Karasjok i hovedsak samisk som dagligspråk.

Det norske befolkningsinnslaget er av nyere dato enn det kvenske. Som fremholdt i punkt 7.3.2.3 opplyser Peter Schnitler at Ávjovárri/Karasjok ikke hadde norsk bosetting på 1740-tallet. Videre var den norske tilstedeværelsen lenge knyttet til øvrigheten. Se for eksempel den i punkt 7.3.7.5 (2) siterte uttalelsen fra finnmarksrepresentanten Sivert Aasen under Stortingets debatt om jordsalgsloven av 1902 om at det i Kautokeino og Karasjok var «*ingen anden norsk mand end presten og lensmanden*». Imidlertid har med tiden også den norske befolkningen i Karasjok blitt en del av lokalmiljøet. På individnivå er det derfor vanskelig å skille mellom samer og nordmenn.

Otto Jebens har fremholdt at «*de kvenske innflytterne i Avjovarre (Karasjok) med tiden gled inn i det samiske fellesskap som likeberettigede deltakere*». Han oppfatter forholdene i samebyene i Indre Finnmark på midten av 1700-tallet «*slik at byens rettigheter var felles for alle faste beboere uansett herkomst*» og at retten «*tilkom byen som sådan*». Videre uttaler han:[869]

> «Man finner således et rettslig forhold som er beslektet med en bygdeallmenning i norsk rett eller en häradsalmenning i Sverige, hvor både bruksrettigheter og eiendomsrett tilkommer bygdelaget.»

Jebens trekker en liknende parallell i sin dissens i Rettsgruppens utredning. Her gir han videre uttrykk for at det er kontinuitet mellom de opprinnelige beboerne i Ávjovárri-siidaen og dagens befolkning i Karasjok. Selv om kontinuiteten er basert på samisk avstamming, er også bosettingen innenfor det opprinnelige siidaområdet avgjørende «*fordi bosettingsforholdet innenfor et bygdemiljø er nødvendig for på sikt å bevare en felles kultur og en felles følelse av identitet.*»[870]

Han fremholder også at «lokalbefolkningen» eller «bygdelaget» som rettighetsubjekt vil ivareta samiske interesser i kommuner som Karasjok der samene er i klart flertall, og at lokalbefolkningen også vil være et egnet rettighetssubjekt for ivaretakelse av samiske rettigheter andre steder i Finnmark, «*men da oftest begrenset til mindre lokale områder*». Slik Jebens ser det, tilsier den historiske utviklingen med utgangspunkt i de gamle siidaene at den kollektive retten i dag «*anses knyttet til befolkningen i det enkelte lokale område*», og at det i dag «*kan bli tale om befolkningen innenfor en kommune eller et mindre lokalt område*».[871]

Også Sverre Tønnesen trekker frem lokalbefolkningen (bygdelaget) som den praktisk aktuelle eierpretendenten. Han anser det lite hensiktsmessig å anse «*samene (f.eks. "samene i Kautokeino" eller "samene i Vest-Finnmark") ... som en eierpretendent*». Tønnesens begrunnelse er i første rekke rettsteknisk ved at han påpeker at det ikke lar seg «*med tilnærmet sikkerhet fastslå hvem som er samer*». Han fremhever imidlertid at det «*typiske i den samiske oppfatning av rettigheter til jorden er – som i norsk rett for øvrig – at lokalbefolkningens rett går foran andres*».[872] Tønnesen viser også til at dagens kommunegrenser, «*går etter de gamle bruksområder*» og at den offentlige grensefastsettelsen derfor har «*vært en stadfestelse av gamle rettigheter*».[873]

Synspunktene til Jebens og Tønnesen har mye for seg både rettslig og praktisk. Når det gjelder det rettslige, kan det vises til at forholdene i samebyene slik Jebens har fremhevet, etter hvert utviklet seg slik at også andre beboere enn de samiske tok del i den lokale ressursutnyttelsen. Det er ingenting som tyder på at det har vært noe brudd i denne tradisjonen. For eksempel fortalte Waldemar Henry Nystad (1924–2017) 3. september 2015 at det i gjenreisningstiden etter andre verdenskrig kom en del tilflyttere til kirkestedet, og at det før krigen var prester og leger der. De sistnevnte høstet ikke nevneverdig av naturressursene, men det gjorde de som flyttet til Karasjok fra Alta.[874] Tilflytterne fra Alta synes dermed å ha blitt en del av lokalmiljøet og høstet av naturressursene etter behov. Prestenes og legenes manglende deltakelse må ses i lys av at de neppe hadde noe stort behov for å drive utmarkshøsting.

868 Guttormgruppen, *Foreløpig rettighetsmelding*, 23. august 2016 (jnr. 16/922-1)s. 1, jf. s 3. Se også punkt 7.2.3.

869 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 319-320. Se også s. 334–336.

870 NOU 1993: 34 s. 296.

871 Se nærmere NOU 1993: 34 s. 296–297.

872 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 302–303.

873 Tønnesen, Op. cit. s. 306. Se også Finnmarkskommisjonen, *Fra siida til kommune – en forsøksvis fremstilling med vekt på Karasjok*, 5. juli 2019 (jnr. 14/315-109).

874 Finnmarkskommisjonen, *Bevissikringsintervju med Waldemar Henry Nystad* (jnr. 15/897-24) s. 7.

Heller ikke ellers har det fremkommet noe i kommisjonens bevissikringsintervjuer eller på høringsmøtene som tyder på at det er en utbredt rettsoppfatning i Karasjok at de lokale rettighetene bare tilkommer kommunens samiske befolkning. I den grad informantene har uttrykt oppfatninger om hvem rettighetene tilkommer, har det vært trukket et skille på grunnlag av bosetting i ulike områder, og ikke på grunnlag av brukernes etnisitet. En del av de som har uttalt seg, har vært kritiske til tilreisendes bruk. Enten det dreier seg om tilreisende fra utlandet, fra Sør-Norge, fra kystområdene i Finnmark, eller folk fra kirkestedet som har kommet til kommunens utkantbygder, gjelder imidlertid skepsisen brukernes bosted og ikke deres etniske bakgrunn.

Det vil dermed bryte med den historiske og rettslige kontinuiteten om man i Karasjok kommune, som motsvarer Ávjovárri-siidaens gamle rettighetsområde, i dag skulle skille mellom samer og andre når det gjelder retten til ressursbruk og andel i den lokale eiendomsretten.

Som Tønnesen er inne på, vil det også by på praktiske vanskeligheter å trekke et skille på grunnlag av de enkelte utmarksbrukernes etnisitet. Samerettsutvalget trakk frem noen av disse vanskelighetene. Med henvisning til at utvalgets forslag ikke trekker noe skille ut fra etnisk bakgrunn «*når det gjelder enkeltpersoners rett og adgang til å utnytte naturgodene*», heter det:[875]

> «Å trekke et slikt skille ville være problematisk, for ikke å si umulig å gjennomføre, bl.a. fordi det ofte vanskelig ville la seg gjøre å skille mellom personer av samisk, kvensk eller norsk herkomst i de samiske bosettingsområdene og den ressursutnyttelse de driver. Videre ville et slikt skille skulle kunne ha uheldige konsekvenser, ved at personer bosatt i samme lokalsamfunn ville ha ulik rett og adgang til å bruke utmarksgodene i sitt nærområde. Slike skillelinjer mellom naboer ville kunne skape vansker innad i lokalsamfunnene, virke urettferdig for den ikke-samiske befolkning og virke uheldig utad, bl.a. ville man kunne bli møtt med anklager om diskriminering av den øvrige lokalbefolkning.»

Det er heller ikke noen folkerettslige hindre for at kollektive samiske rettigheter kan ha karakter av grupperettigheter for hele befolkningen i de aktuelle rettighetsområdene.[876] Av interesse er også følgende utsagn fra ILOs ekspertkomité i observasjonsuttalelsen til Norge fra 2004:[877]

> «The Committee notes the need to guarantee the land rights of both the Sami and non-Sami populations of the region, and recognizes that the solution must be fair, and perceived as fair, for both parts of the population. The Convention recognizes special rights for indigenous and tribal peoples in view of the vulnerability of their traditional way of life to the loss of land rights on which it is based, and the long occupancy that they often have practiced. The Convention does not, however, contemplate depriving other parts of the national population of the rights they have also acquired through long usage.»

Ekspertkomiteen viser til at løsningene i prosessen med å anerkjenne samiske landrettigheter må være rettferdige og bli ansett som rettferdige både av samer og ikke-samer. En løsning der bare den samiske befolkningen får del i de rettighetene, vil neppe bli oppfattet som rettferdig og vil heller ikke være det. Uttalelsen underbygger dermed at ILO-konvensjonen ikke er til hinder for at samiske rettigheter kan anerkjennes i form av kollektive rettigheter for hele befolkningen innenfor et avgrenset område dersom anvendelsen av nasjonal tingsrett leder til en slik konklusjon.

7.3.8.3 Særlig om reindriftsutøverne som mulig rettighetssubjekt

Det er i forrige underpunkt pekt på at det vil by på avgrensningsproblemer å skille den samiske befolkningen fra den øvrige befolkningen i Karasjok. Når det gjelder reindriftsutøverne som mulig subjekt for den lokale eiendomsretten, vil man ikke støte på tilsvarende problemer. Det lar seg bringe på det rene hvem som er siidaandelshavere og reineiere i de ulike reinbeitedistriktene. Derimot kan det tenkes at avgrensningen mellom de ulike distriktene vil by på visse problemer. Grensene mellom reinbeitedistriktene er fastsatt administrativt av reindriftsforvaltningen, og er ikke nødvendigvis fullt ut sammenfallende med den bruken som har vært utøvd i alders tid.

Det er imidlertid ikke nødvendig å ta opp denne problematikken i nærværende sammenheng. Reindriftsutøverne har riktignok stått for en vesentlig del av den lokale rettsstiftende bruken i Karasjok, både før 1751 og senere. Deres bruk har imidlertid ikke vært eksklusiv eller dominerende i forhold til den øvrige lokalbefolkningens bruk. Det kan blant annet vises til følgende uttalelse fra Otto Jebens i hans dissens i Rettsgruppens utredning:[878]

> «Ut fra forholdene i Finnmark antas at reindriftssamene som gruppe (med eller uten lokal begrensning) neppe kan være rettssubjekt for en eiendomsrett til jorden. Dette for

875 NOU 1997: 4 s. 61–62.

876 Se blant annet NOU 1997: 5 s. 41–42 og Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 88.

877 Observation (CEACR), adopted 2003, published International Labour Conference 92nd Session 2004, Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) – Norway (Ratification: 1990) para. 21.

878 NOU 1993: 34 s. 295.

> det første av historiske grunner, fordi det historiske utgangspunktet for en eiendomsrett ikke er reindriften alene, men siidaens totale bruk av landsskapets ressurser, slik som ovenfor fremholdt. Dessuten fordi der i samebyene alltid også har levd andre samer enn reindriftssamene, som også har tatt del i bruksutøvelsen i området, f.eks. til jakt og fiske».

Jebens omtaler her i første rekke forholdene før 1751. Fremstillingen i punkt 7.3.3 viser imidlertid at selv om en stor del av Karasjoks befolkning har vært knyttet til reindriften, har også den øvrige lokalbefolkningen i hele perioden etter 1751 drevet en til dels meget omfattende, intensiv og mangesidig ressursutnyttelse. Det kan også vises til at både Aslak Mattis N. Eira, som har vært interesserepresentant for reindriften i felt 4, og Laila Somby Sandvik som har representert fastboende utmarksbrukere, har poengtert at reindriften og de fastboende har brukt all tilgjengelig utmark i Karasjok i fellesskap, jf. punkt 7.2.7.2 og 7.2.7.5.

Det kan derfor når det gjelder andelen i den kollektive lokale eiendomsretten ikke skilles mellom reindriftsutøverne og den øvrige lokalbefolkningen. Reindriftsutøverne med registert bosted i Karasjok vil derfor ha samme andel i denne retten som kommunens øvrige befolkning.

I tillegg til andel i den lokale retten, vil reindriftsutøverne i Karasjok også ha andel i den alminnelige reindriftsretten. Denne retten har sitt grunnlag i alders tids bruk og gjelder innenfor den delen av grunnen i Karasjok som inngår i «*det samiske reinbeiteområdet*», jf. reindriftsloven § 4 første ledd. Det vil i praksis si så godt som all utmark i kommunen, etter at de tidligere fredningene av visse områder mot reinbeite ble opphevet i 2009, jf. punkt 7.3.3.2. Den alminnelige reindriftsretten kan innenfor de respektive siidaenes bruksområder i utmark, jf. reindriftsloven § 19, utøves uavhengig av hvem som er grunneier. Retten vil derfor ikke bli påvirket av endringer i grunneierforholdene. Se nærmere nedenfor i punkt 7.3.9.2.

7.3.8.4 Forholdet til lokale rettighetspretendenter

Et spørsmål av en annen karakter enn det som er drøftet i punkt 7.3.8.2 og 7.3.8.3, gjelder forholdet mellom den generelle retten for Karasjoks befolkning, og eventuelle særlige rettigheter for enkeltpersoner/familier eller mindre grupper, typisk et bygdelag. Som nevnt i punkt 7.3.8.1, vil utgangspunktet være at dersom noen enkeltpersoner/familier eller mindre lokale grupper oppfyller vilkårene for erverv av eiendomsrett, vil den geografiske utstrekningen av det området der den felles lokale eiendomsretten gjelder («restområdet»), bli tilsvarende innskrenket.

Dette vil bli nærmere behandlet i kapittel 9 til 12, men det kan generelt bemerkes at det materialet som er frembrakt gjennom kommisjonens arbeid, viser at lokalbefolkningens utmarksbruk har dekket hele kommunen. Dette gjelder både reindriften og den befolkningen som har vært betegnet som «fastboende». Som fremholdt i punkt 7.3.3.8, var gammer lenge viktig for den lokale utmarksbruken og bidro til å spre denne geografisk. Også beite- og slåttebruk foregikk over store områder, jf. punkt 7.3.3.3. Det samme gjelder den øvrige utmarksbruken.

I feltutredningen påpeker de sakkyndige at «*mye av veidesamfunnets livsform har preget Karasjok det meste av 1900-tallet*». De anser det «*paradoksalt at viddegårdbrukerne kalles fastboende*»,[879] og trekker frem følgende sitat fra Audhild Schanche:[880]

> «(en del av) arbeidsoppgavene i utmark/meahcci, især rypefangst og fiske, medførte opphold milevis fra gården og strakk seg over flere uker [...] til sammen minst 6 av årets 12 måneder var mannen så langt borte at daglig retur var umulig [...] Svært "fastboende" var de altså ikke. Store deler av etterjulsvinteren var mennene på rypefangst. Om våren var det andejakt, og om sommeren dro de på notfiske etter sik. På sensommeren var tiden inne for multesanking og høsting av utslåtter, og når isen la seg, var det tid for isfiske og rypejakt. Innimellom skulle matfisk hentes i nære fiskevann, vinterveden måtte skaffes til veie, fiskeutstyr måtte fraktes til og fra fiskevannene, og fisketønner og ryper til markedene.»

Denne beskrivelsen er i første rekke knyttet til de mer avsidesliggende delene av Karasjok, men også kirkestedets befolkning drev rypefangst og annen ressursutnyttelse til dels langt fra bostedet. Som det er redegjort for blant annet i punkt 7.3.3.3 og 7.3.3.9, var det dessuten frem til de første årene etter andre verdenskrig vanlig at mange familer fra kirkestedet hadde sommerbosted andre steder i kommunen, blant annet ved Sieiddejávri, Idjajávri, Ássebákti og Buollánnjárga. I den sakkyndige feltutredningen er dette blant annet omtalt på følgende måte:[881]

> «Sommerflytting var tidligere en integrert form av driftsformen i Karasjok. Det var vanlig å flytte ei uke før St. Hans og være på sommerboplassen til slutten av august. Før andre verdenskrig var det nesten ikke folk på kirkestedet i slutten av juni og i juli (Storm og Kalstad 1978, Guttorm 1989).

879 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 82–83.

880 Audhild Schance, *Meahcci, den samiske utmarka*, [i] Svanhild Andersen (red.) *Samiske landskap og Agenda 21: kultur, næring, miljøvern og demokrati. Rapport 2 i prosjektet «Miljø, kultur og kunnskap. Bruk og forvaltning av naturressurser i samiske områder»*, Diedut 1: 2002 s. 156 flg. på s. 167, sitert etter NIKU Op. cit. s. 83.

881 NIKU Oppdragsrapport 10/2013 s. 50.

> Man flyttet ikke bare for å utnytte beitene på sommerplassen og spare beitene på vinterplassen, men også for å utnytte andre ressurser, bl.a. plukke bær og fiske. Westrheim (1978) fant at laksefisket var hovedårsaken til sesongflyttingene både i Karasjok, Tana og Skoganvarre, og har kategorisert driftsformen som *lakseseterbruk*. Det er med andre ord kontinuitet i sesongflyttingen tilbake til det gamle fangstsamfunnet hvor Ássebákti var en av de mest kjente sommerboplassene.»

Etter andre verdenskrig ble mange av utkantbygdene i kommunen fraflyttet. Waldemar Henry Nystad (1924–2017) fortalte 3. september 2015 at mange av beboerne i Anárjohkdalen og Karasjokdalen, og en del av beboerne i Iešjohkadalen flyttet til kirkestedet. Ifølge Nystad fikk folk tilskudd til å flytte, trolig fordi det ville blitt for dyrt å bygge veier til disse stedene.[882] Som fremholdt i punkt 7.3.3.3, hadde flyttingen også sammenheng med strukturendringer i jordbruket.

Fraflyttingen fra småstedene til kirkestedet har endret den lokale befolkningsstrukturen, men også tidligere bodde mesteparten av befolkningen i Karasjok ved eller i nærheten av kirkestedet. Som fremholdt i punkt 7.3.1.2, skrev for eksempel Aftenposten i 1913 at to tredjedeler av befolkningen var «*klumpet sammen*» omkring kirkestedet. I dag bor nesten 95 % av kommunens befolkning ved eller relativt nær kirkestedet. En følge av dette vil nødvendigvis være at den lokale bygdebruken mange steder er mindre dominerende enn før.

Dette gjør det i sin tur nærliggende å anta at både subjektet for og området for tidligere etablerte bygdelagsrettigheter har endret seg. Som Ingvald Falch har påpekt, er et bygdelag ikke nødvendigvis en konstant størrelse. I tilfeller der bosetting og næringsstruktur har endret seg, vil bygdelaget måtte «*fastlegges på ny*» og noen ganger kan «*det meste av en kommune bli omfattet*».[883] De endringene som har skjedd når det gjelder bosettingsstrukturen, og i noen grad også næringsstrukturen, gjør det nærliggende å anse Karasjok som et eksempel på dette.

På den tiden bosettingen var mer spredt, var det riktignok vanlig at de som bodde i mer avsidesliggende områder mente å ha fortrinnsrett til ressursene i nærområdene og at familiene fordelte områdene seg i mellom gjennom interne fordelingsordninger. Dette er beskrevet både i NIKUs feltutredning, på kommisjonens høringsmøter og i flere av bevissikringsintervjuene. For eksempel har Nils Johnsen (f. 1935) fra Bieskkenjárga fortalt at mange familier fra kirkestedet hadde sommerboplass ved Buollánnjárga i Karasjokdalen. Disse ble ikke ansett som inntrengere, og det blir heller ikke de av deres etterkommere som har hytter i området i dag.[884]

På grunnlag av det som har fremkommet i bevissikringsintervjuene og på høringsmøtene, synes det også å være relativt bred lokal aksept for at rettighetene i dag ligger til kommunens befolkning som helhet og at de må forvaltes på kommunalt nivå, jf. punkt 7.3.6.4. Som fremholdt der, har flere av informantene påpekt at det er viktig at det i forvaltningen tas særlige hensyn til lokale fortrinnsrettigheter innenfor den alminnelige felles retten. Slike hensyn kan imidlertid ivaretas også om forvaltningen ligger på kommunalt nivå, og ikke til det enkelte bygdesamfunn.

Noe av grunnen til at det tidligere uformelle lokale forvaltningssystemet fungerte godt, er at befolkningen respekterte det. Det vil også i fortsettelsen være viktig med et velfungerende forvaltningssystem, og ut fra dagens situasjonen vil det være krevende for de enkelte bygdesamfunnene å ha en slik oppgave. Mange av bygdene har i dag liten eller ingen fast bosetting, og det er fremsatt mange til dels overlappende og konkurrerende lokale rettighetskrav.

Rettighetsforvaltning på kommunalt nivå vil for sin del lettere kunne gjennomføres på en måte som blir godtatt av den berettigede lokalbefolkningen, og slik at også andre relevante brukerinteresser kan bli ivaretatt. For eksempel kan en mulig måte å organisere forvaltningen på være at det av og blant kommunens befolkning velges et utmarksstyre som disponerer over den lokale kollektive eiendomsretten på liknende måte som styret for en bygdeallmenning.

Eiendomsforholdene i Karasjok har en del fellestrekk med en bygdeallmenning, ettersom også de berettigede i en bygdeallmenning har eiendomsrett til grunnen og bruksrett til de lokale utmarksressursene. En forskjell er imidlertid at rettighetene i Karasjok tilkommer hele kommunens befolkning, mens rettighetene i en bygdeallmenning tilkommer de lokale jordbrukseiendommene, jf. lov om bygdeallmenninger 19. juni 1992 nr. 59 § 1-1 første ledd.

Til tross for denne forskjellen vil spørsmålet om eiendomsrett eller særlige bruksrettigheter for enkeltpersoner eller mindre grupper av Karasjoks befolkning, ha klare paralleller med spørsmålet om det i en bygdeallmenning foreligger rettigheter «*i kraft av særlig hjemmel*» som ikke er en del av den generelle retten i vedkommende allmenning, jf. bygdeallmenningsloven § 1-1 annet ledd. Et sentralt gjennomgående spørsmål ved denne vurderingen vil være om noen av de lokale rettighetspretendentene har brukt hele eller deler av det området deres krav gjelder på en måte som har gått «*klart .. ut over*» hva deres andel i den alminnelige

882 Finnmarkskommisjonen, *Bevissikringsintervju med Waldemar Henry Nystad* (jnr. 15/897-24) s. 6–7.

883 Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 96, jf. s. 16.

884 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Johnsen*, (jnr. 15/897-37) s. 7.

retten har åpnet for, jf. prinsippet i Rt. 1986 s. 583 (Soknedal Søndre).[885]

7.3.9 Forholdet til den alminnelige reindriftsretten og andre bruksrettigheter

7.3.9.1 Innledning

Temaet i det følgende er forholdet mellom karasjokbefolkningens rett til «restarealet» i Karasjok og aktuelle bruksrettigheter som andre måtte ha på dette arealet. I likhet med vurderingene i punkt 7.3.8, er det særlig flertallets konklusjon om at den lokale retten i Karasjok har karakter av en kollektiv eiendomsrett for kommunens innbyggere, som gir grunn til å omtale temaet.

Mindretallets konklusjon utløser ikke det samme behovet. Spørsmålet om forholdet mellom den lokale retten og den alminnelige reindriftsretten, jf. punkt 7.3.9.2, står imidlertid i prinsippet i samme stilling enten den lokale retten har karakter av en kollektiv eiendomsrett, eller en bruksrett regulert i finnmarksloven. Dette gjelder også spørsmålet om forholdet mellom den lokale retten og bufebeiterettigheter og andre bruksrettigheter for befolkningen i nabobygdene, jf. punkt 7.3.9.3 (2) og (3). Mindretallet har derfor sluttet seg til vurderingene i de her nevnte underpunktene.

7.3.9.2 Reindriftsretten

Reindriftsutøvere med bostedsadresse i Karasjok vil i tillegg til del i den lokale retten, enten den er en kollektiv eiendomsrett eller en bruksrett regulert i finnmarksloven, ha del i den alminnelige reindriftsretten. Utøvere med bostedsadresse andre steder vil ha andel i reindriftsretten i Karasjok dersom de tilhører siidagrupper som har beiteområder her, men ikke andel i den lokale retten.

Den alminnelige reindriftsretten er regulert i reindriftsloven 15. juni 2007 nr. 40 der det av § 4 første ledd fremgår at retten i områder «*hvor reindriftsamene fra gammelt av har utøvet reindrift (det samiske reinbeiteområdet)*» har grunnlag i alders tids bruk. Videre fremgår det av annet ledd at det innenfor dette området «*skal legges til grunn at det foreligger rett til reinbeite innenfor rammen av denne lov, med mindre annet følger av særlige rettsforhold*».

Det er i punkt 6.4.3 foran redegjort for forhistorien til § 4 annet ledd. Bestemmelsen viderefører § 2 første ledd tredje punktum i reindriftsloven av 1978.[886] Den lovfester en presumsjon for at det i all utmark innenfor «*det samiske reinbeiteområdet*» slik dette på 1930-tallet ble avgrenset i medhold av reindriftslovgivningen, er etablert alminnelig reindriftsrett. I motsetning til det som gjaldt før § 2 første ledd tredje punktum ble tilføyd 1978-loven i 1996, er det ikke reindriftssamene som har bevisbyrden for at det innenfor «*det samiske reinbeiteområdet*» er ervervet reindriftsrett, men grunneieren som har bevisbyrden for at dette ikke er tilfellet.

Ordlyden i § 4 annet ledd er noe misvisende. Det er ikke nødvendig å påvise et «*særlig rettsgrunnlag*» for at det ikke skal være opparbeidet reindriftsrett i det samiske reinbeiteområdet, men tilstrekkelig at det er «*sannsynlighetsovervekt for at [reindriftsutøvernes bruk] ikke har hatt et tilstrekkelig omfang til at arealet er lovlig reindriftsareal*». Er det først ervervet reindriftsrett innenfor det samiske reinbeiteområdet, vil retten dessuten ikke være begrenset til «*reinbeite*» som nevnt i § 4 annet ledd, men som «*alminnelig regel*» medføre at reindriftssamene også «*har ervervet de tilknyttede rettighetene*» til trevirke, jakt, fangst og fiske og de andre beføyelsene som inngår i reindriftsretten slik denne i dag er regulert i reindriftslovens kapittel 3.[887]

Spørsmålet om det i Karasjok er etablert reindriftsrett, vil etter dette bero på om vilkårene for rettserverv med grunnlag i alders tids bruk er oppfylt. Dette innebærer at det må foreligge «*en viss bruk, som må ha funnet sted i lang tid, og ha skjedd i god tro*».[888]

Fordi reindrift er en ekstensiv bruksform, stilte Høyesterett i Selbu-saken ikke strenge krav til brukens omfang for at bruksvilkåret skulle være oppfylt. Om dette uttaler førstvoterende:[889]

> «Av konkrete momenter fremhever jeg særlig at reindriften er svært arealkrevende, og at arealbruken varierer fra år til år avhengig av vær, vind og beitenes beskaffenhet. Det kan således ikke kreves at reinen har beitet i et bestemt område hvert år. Både av denne grunn og på grunn av samenes nomadiske livsform kan avbrudd ikke hindre rettserverv selv om det har hatt atskillig lengde. ...
>
> Konsekvensen av at det tas hensyn til reinens natur, er at det må legges vekt på beitemønsteret. Reinen tar store områder i bruk, og omgivelsene, topografi, næringsforhold, vær og vind mv. avgjør områdebruken. Et typisk beitemønster er at den streifer. At reinen har visse kjerneområder for for eksempel kalving, betyr ikke at bruksområdet ikke er betydelig større. Rettserverv kan dermed ikke være avskåret utelukkende fordi det er såkalt "streifbeiting" som har funnet sted.»

Reindriften har, som det er redegjort for i punkt 7.3.3.2, lange tradisjoner i Karasjok. Dagens reindrift viderefører den

885 Rt. 1986 s. 583 på s. 593.

886 Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 53. Se også NOU 2001: 34 s. 135.

887 Se nærmere Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 788.

888 Rt. 2001 s. 789 på s. 788. Se også foran i punkt 6.2.3.2.

889 Rt. 2001 s. 769 på s. 792–793.

reindriften som i alle fall siden 1600-tallet har foregått innenfor den gamle Ávjovárri-siidaen, og har pågått i sammenheng frem til i dag. Bruken har i hele perioden hatt stort omfang, og har utvilsomt vært utøvd på grunnlag av en oppfatning om at den har vært berettiget. I så måte er følgende uttalelse fra Rettsgruppen dekkende:[890]

> «Reindriftssamene i indre Finnmark har åpenbart drevet sin reindrift og i sammenheng med det utnyttet fiske, jakt, bær og andre ressurser for å sikre levegrunnlaget, i den tro at de hadde rett til det. Bruken var århundregammel og ingen protesterte mot den i indre Finnmark».

Det er derfor ingen tvil om at vilkårene for rettserverv med grunnlag i alders tids bruk er oppfylt når det gjelder reindriftsretten i Karasjok. Det er på alt areal i kommunen som er en del av «*det samiske reinbeiteområdet*» etablert en alminnelig reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk i samsvar med presumsjonen i reindriftsloven § 4, og med det innholdet loven angir.

Retten gjelder også i de delene av Karasjok som tidligere har vært fredet mot reinbeite. Som det er redegjort for i punkt 7.3.3.2, ble de første fredningene mot reinbeite vedtatt på 1850-tallet. Senere har furuskogen vært fredet ved at det «*inntil videre*» skulle være forbudt å la rein beite innenfor fire avgrensede områder, blant annet ved Beaivvašgieddi i Karasjokdalen og ved Basevuovdi i Anárjohkdalen, jf. kgl. res. 22. februar 1935. Disse fredningene har senere blitt opphevet, jf. forskrift 29. januar 1985 nr. 183 og forskrift 30. juni 2009 nr. 1052.

Ettersom reindriften i Karasjok med større flokker har røtter i alle fall tilbake til 1600-tallet, og de første fredningene fant sted på 1850-tallet, må det legges til grunn at reindriftsretten var en veletablert rettighet med grunnlag i alders tids bruk, da fredningsvedtakene ble truffet. I en slik situasjon vil ikke et fredningsvedtak medføre rettighetsbortfall. Retten kunne ikke utnyttes så lenge fredningene gjaldt, men den ble igjen virksom da fredningene opphørte.[891]

Fordi den alminnelige reindriftsretten etter reindriftsloven § 19 gjelder «*i fjellet og annen utmarksstrekning*» og dermed ikke på oppdyrkede arealer og andre arealer som ikke lenger kan anses som «utmark» i friluftslovens forstand, vil retten imidlertid ikke omfatte slike arealer.

Det kan etter dette slås fast at det med grunnlag i alders tids bruk er etablert en alminnelig reindriftsrett til den grunnen i Karasjok som FeFo ved finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006 overtok fra Statskog SF. Rettens innhold er sammenfallende med det som er angitt i reindriftsloven §§ 19 til 26, jf. presumsjonen i reindriftsloven § 4 annet ledd. Den kan innenfor reindriftslovens rammer utøves uavhengig av hvem som er grunneier i de områdene reindriften foregår.

Reindriftsretten i Karasjok vil derfor ikke bli påvirket av endringer i grunneierforholdene. I likhet med andre selvstendige rettigheter i utmark, er reindriftsretten vernet mot ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep, jf. Grunnloven § 105 og EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1. Rettens selvstendige karakter setter også visse skranker for grunneierrådighetens rekkevidde. Blant annet vil grunneiere i områder der det er etablert reindriftsrett ved utøvelsen av sine rettigheter måtte ta tilbørlig hensyn til reindriftsretten. Eventuelle brukskonflikter må søkes løst på grunnlag av prinsippene i reindriftsloven § 63, jf. også servituttlova § 2. Dette gjelder for øvrig også for andre bruksrettshavere i områder der det er etablert reindriftsrett.

7.3.9.3 Bruksrettigheter for andre grupper

(1.) I likhet med reindriftsutøvere bosatt utenfor Karasjok kommune som driver reindrift der, kan også andre grupper eller personer som er bosatt utenfor kommunen ha ervervet ulike partielle bruksrettigheter til de områdene i Karasjok hvor deres bruk oppfyller vilkårene for å erverve slike rettigheter. I det følgende omtales noen av de mest aktuelle typetilfellene.

(2.) Kommisjonen har i tidligere rapporter vurdert den rettslige karakteren av finnmarksloven § 23 annet ledd om at det til jordbrukseiendommer på den grunnen FeFo overtok fra Statskog SF ligger «*rett til beite for så stor buskap som kan vinterføs på eiendommen*». Konklusjonen har vært at bestemmelsen kodifiserer en selvstendig rettighet av allmenningsrettslig karakter.[892] Dette innebærer at også jordbrukseiendommer utenfor de ulike feltene kan ha del i den selvstendige beiteretten dersom deres beitebruk i feltet samsvarer med tradisjonell stedfunnen bruk.

Det er ikke noe som tyder på at det er en annen rettstilstand i Karasjok. Derfor kan det også til jordbrukseiendommer utenfor Karasjok ligge selvstendig beiterett for bufe i visse deler av Karasjok. Beiteretten vil ikke nødvendigvis gjelde i hele kommunen, men i de delene der jordbrukere fra de aktuelle bygdene eller områdene tradisjonelt har hatt dyr på beite.

Slike rettigheter har karakter av realrettigheter som ligger til vedkommende eiendom så lenge den har karakter

890 NOU 1993: 34 s. 265.

891 Se for eksempel Rettsgruppens drøftelse i NOU 1993: 34 s. 167–168 av dommen inntatt i Rt. 1988 s. 377.

892 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 67–77, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013 s. 69–80, *Rapport felt 3 Sørøya*, 2013 s. 55–66, *Rapport felt 5 Varangerhalvøya øst*, 2014 s. 59–69 og *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015. s. 65–74.

av og brukes som jordbrukseiendom. Rettighetene kan være i behold også om de ikke har vært utnyttet på relativt lang tid. I en sak om rett til bufebeite i Store Bekkarfjord på Seiland la for eksempel Alta herredsrett til grunn at bønder fra fastlandet hadde sin sedvanebaserte beiterett i behold, selv om retten ikke hadde vært utnyttet på 35 år.[893]

(3.) Som nevnt i punkt 7.3.4.5, kan det tenkes at befolkningen i *bygder som ligger nær Karasjok*, for eksempel Levajok i Tana og Skoganvarre i Porsanger, har drevet ressurshøsting over grensen til Karasjok i et slikt omfang at de kan ha partielle bruksrettigheter til én eller flere av de utøvde bruksformene. Det er også mulig at folk fra andre kommuner enn Karasjok kan ha fiskerettigheter i Iešjávri ettersom innsjøen ligger på grensen mellom Karasjok, Kautokeino og Alta, og nær grensen til Porsanger. Videre kan folk fra bygdene på den finske siden av Anárjohka har drevet ressurshøsting på norsk side i et slikt omfang at de har ervervet visse rettigheter.

Sistnevnte spørsmål er vurdert i punkt 9.6 i forbindelse med rettighetsmeldingen fra Basevuovdi og Angeli grunneierforening, som gjelder mulige rettighetserverv for personer fra den finske siden. Spørsmålet om innholdet i, omfanget av og lokaliseringen av eventuelle rettigheter for personer fra andre bygder utenfor Karasjok som har drevet en viss utmarkshøsting der, har det derimot ikke vært mulig å ta stilling til. Det vil imidlertid ved disponeringen over karasjoksbefolkningens rettigheter måtte tas høyde for at slike rettigheter kan eksistere.

(4.) Et spørsmål av en annen karakter enn de som er omtalt over, gjelder forholdet til den bruken som er regulert i *finnmarksloven § 23 første ledd*, der det fremgår at de som «*er bosatt i Finnmark fylke*» har rett til blant annet jakt på storvilt og småvilt, fiske i vassdrag med stang og håndsnøre og multeplukking. En konsekvens av konklusjonen om at FeFo ikke eier grunnen i Karasjok, vil være at finnmarkslovens kapittel 3 ikke lenger vil gjelde for bruken av utmarksressursene i Karasjok, jf. finnmarksloven § 21 annet ledd.

Som følge av dette, vil rettighetshaverkretsen i Karasjok når det gjelder de bruksmåtene som er regulert i finnmarksloven § 23 første ledd bli endret fra fylkets til kommunens innbyggere. De sistnevnte vil i kraft av sin andel i den lokale eiendomsretten ha bruksmåtene i behold. Både jakt, fangst og fiske og multeplukking kan utøves i kraft av grunneierretten. Det vil heller ikke være noen endring når det gjelder de bruksmåtene som er regulert i § 22, hvorav garnfiske og vedhogst er de mest praktiske i Karasjok, ettersom disse ligger til de som «*er bosatt i kommunen*».

For Finnmarks øvrige befolkning vil derimot situasjonen være en annen. Dette vil kunne oppleves som et innhogg i deres rettigheter. I et vedlegg til Samerettsutvalgets utredning skriver Gudmund Sandvik at «*særlig frå og med 1960-åra har det store fleirtalet av finnmarkingar sett det slik at dei har rett til å bruka naturgoda på statens grunn over heile fylket*». Han peker samtidig på at lokalbefolkningen i bygdene kunne oppleve «*tilstrøyminga frå kysten og frå Sør-Norge som krenking og nedvurdering av folkeskikk og den lokale tradisjonelle rettsoppfatninga*».[894]

Også på kommisjonens høringsmøter er det fortalt om brukskonflikter mellom lokale og tilreisende brukere. Det generelle inntrykket er likevel at konfliktene kanskje var større tidligere enn i dag. Og selv om tilreisende fra kysten kan bli opplevd som inntrengere, på samme måte som folk fra Karasjok kirkested tidvis har blitt ansett som inntrengere når de kom til kommunens utkantbygder, har kystbefolkningens bruk i dag så lange tradisjoner at de har en legitim interesse i å drive jakt og fiske i Karasjok. Om dette skriver Otto Jebens:[895]

> «For befolkningen i de ytre deler av Finnmark tjener Indre Finnmark i dag som et viktig rekreasjonsområde. For denne befolkning har jakt og fiske m.v. i Indre Finnmark i dag slik betydning at dette representerer et hensyn av vekt. I dagens diskurs om rettigheter til naturressurser i Finnmark spiller også hensynet til likhet innenfor fylkets befolkning en rolle. Men disse rettigheter for fylkets befolkning er basert på lovgivningen og er ikke avhengig av eierspørsmålet. Så lenge denne lovgivning ikke er endret, vil befolkningen i ytre Finnmark fortsatt ha rett til jakt og fiske på Finnmarksvidda. Men det er ikke urimelig at kystbefolkningen må finne seg i at den lokale befolkning i Indre Finnmark, som har jakt og fiske som en del av næringsgrunnlaget, må ha visse fortrinn».

Jebens uttrykker seg noe upresist når han sier at befolkningen i ytre Finnmark vil ha retten til jakt og fiske i Indre Finnmark i behold og at rettighetene ikke er avhengige av eierspørsmålet. Jakt og fiske tilkommer i norsk rett grunneieren. Som følge av dette, er det i utgangspunktet de som har andel i grunneierretten som disponerer de ulike beføyelsene som inngår i retten.

893 Alta herredsrett, dom 17. april 1996 i sak 95-00296 A. Saken er nærmere omtalt i Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 69–70.

894 Gudmund Sandvik, *Om oppfatningar av retten til og bruken av land og vatn i Finnmark fram mot slutten av 1960-åra* [i] NOU 1997: 4 s. 578 flg. på s. 595.

895 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 481.

Det er imidlertid ikke noe i veien for at befolkningen i Karasjok disponerer sin rett slik at også tilreiende kan bruke de fornybare utmarksressursene der. Rettighetshaverne i Svartskogen selger fiskekort og jaktkort til utenbygdsboende.[896] Det er full anledning for rettighetshaverne i Karasjok til å gjøre det samme. Dette kan også gjøres på en måte som differensierer mellom ulike brukergrupper, for eksempel slik at utflyttede personer med fritidsbolig i Karasjok, og andre finnmarkinger, betaler mindre for jakt- og fiskekort enn tilreisende fra andre fylker, eller ved at det åpnes for at også andre finnmarkinger kan drive garnfiske i Karasjok. I praksis trenger det ikke bli noen endringer fra dagens situasjon. Dette vil det imidlertid være opp til rettighetshaverne å bestemme innenfor rammene av den alminnelige lovgivningen.

(5.) Et annet spørsmål gjelder FeFos *løpende festekontrakter og forpaktningskontrakter* i Karasjok, der den private parten har en – som regel tidsbegrenset – kontraktsfestet rett til for eksempel en tomt eller en bestemt form for utmarksutnyttelse i et nærmere angitt område.

Det dreier seg i hovedsak om festekontrakter der det er oppført boliger, hytter eller andre byggverk, og i noen tilfeller om festekontrakter på jordbruksarealer. I motsetning til flere andre steder i Finnmark, bortforpakter ikke FeFo lakseførende elvestrekninger i Karasjok. Med unntak av enkelte fiskevann, hvorav bare én forpaktning har vært videreført etter 2006, jf. punkt 7.3.3.6, er det for tiden heller ikke forpaktninger på andre former for utmarksbruk i Karasjok.

Karasjokbefolkningen vil tre inn i FeFos rettslige posisjoner i Karasjok, på samme måte som FeFo etter finnmarksloven § 49 trådte inn i Statskog SFs rettslige posisjoner i Finnmark. I praksis vil befolkningen på kollektivt grunnlag, etter at det er etablert et organ som skal disponere over den kollektive eiendomsretten, tre inn i FeFos sted som part i alle løpende kontrakter. Hvordan forholdet mellom de lokale rettighetshaverne og deres kontraktmotparter skal ordnes når kontraktene utløper, vil måtte avklares partene i mellom i hvert enkelt tilfelle.

7.3.10 Oppsummering/konklusjon

Befolkningen i Ávjovárri-siidaen hadde da siidaens bruksområde ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751 en rett til området som tilsvarer det man i dag ville betegnet som en kollektiv eiendomsrett. Etter dette har bruken fortsatt i stort omfang helt frem til i dag.

Kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen og Magga) vil videre vise til at statens disposisjoner over grunn og ressurser i Ávjovárri-siidaens gamle bruksområde, lenge hadde et beskjedent omfang. Mot slutten av 1800-tallet, og særlig etter ikrafttredelsen av jordsalgsloven av 1902 fikk statens disposisjoner noe større omfang. De har imidlertid ikke hatt et innhold som har kunnet etablere statens eiendomsrett som et festnet rettsforhold eller på sedvanerettslig grunnlag. Disposisjonene har hatt et offentligrettslig preg, og har ikke brutt ned rettsoppfatningene om en sterk lokal kollektiv rett. De har heller ikke bidratt til å etablere en tilstrekkelig bred aksept for staten som privatrettslig grunneier hos lokalbefolkningen.

Som følge av dette, var ikke statens eiendomsrett til den usolgte grunnen i Karasjok etablert som et festnet rettsforhold da FeFo overtok den fra Statskog SF ved finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006. Denne eiendomsmassen er derfor ikke underlagt FeFos eiendomsrett etter finnmarksloven, men er *kollektivt eid av lokalbefolkningen i Karasjok*. Retten ligger ikke til kommunen som sådan, men til alle som til enhver tid har registrert bostedsadresse i Karasjok, og slik at disse har lik andel i retten uavhengig av botid og etnisk opprinnelse. Kommisjonsflertallets konklusjon er dermed i all hovedsak sammenfallende med kravene fra Kárášjoga Sámiid Searvi, jf. punkt 7.2.2 og Karasjok kommune har anført, jf. punkt 7.2.4.

Eventuelle fremtidige grensejusteringer eller kommunesammenslåinger vil verken endre rettighetsområdet eller rettighetshaverkrets. Rettighetsområdet er det arealet i dagens Karasjok kommune som FeFo overtok 1. juli 2006, med fratrekk av områder som det eventuelt blir rettskraftig avgjort at har andre eiere. Rettighetshaverkretsen er de som til enhver tid er registert bosatt innenfor dagens kommunegrenser.

Eiendomsretten omfatter *alle beføyelser* som etter norsk rett inngår i grunneierretten, herunder også retten til de ikke-fornybare ressursene som etter norsk rett tilfaller grunneieren, og andre grunneierrettigheter, så som fallrettigheter og rett til å disponere rettslig over grunnen ved salg og bortleie. Ved ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep i eiendomsretten, vil rettighetshaverne ha krav på erstatning i samsvar med alminnelige ekspropriasjonsrettslige grunnsetninger, jf. Grunnloven § 105 og EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1.

Eiendomsretten vil også gi rett til *bruk av og styring med bruken* av fornybare naturressurser innenfor rammene av den alminnelige reguleringslovgivningen. Utøvelsen av eiendomsretten vil også ellers være underlagt de begrensningene som gjelder for andre grunneiere. Statlig styring og kontroll med ressursforvaltningen i form av reguleringer av utnyttelsestider og redskapsbruk vil fortsatt kunne utøves. Videre vil plan- og bygningsloven, naturmangfoldloven, motorferdselsloven og andre lover som begrenser grunneierrådigheten, gjelde på vanlig måte.

896 Čáhput siida, *Bruksregler for Svartskogen i Manndalen* (http://www.manndalen.no/bruksregler.47984.no.html).

Eierrådigheten vil også være begrenset av de bruksrettighetene lokale reindriftsutøvere, som også har andel i den lokale eiendomsretten, og andre måtte ha opparbeidet til grunnen i Karasjok. I tidligere rapporter har kommisjonen når den har konkludert med at FeFo er grunneier, påpekt at eksistensen av lokalbefolkningens bruksrettigheter begrenser FeFos eierrådighet.[897] Høyesterett understreker dette i Nesseby-dommen og fremholder at de lokale bruksrettighetene «*må respekteres*».[898]

Et tilsvarende prinsipp vil gjelde ved disponeringen av eiendomsretten i Karasjok. Dette innebærer at karasjokbefolkningen ved disponeringen over den kollektive eiendomsretten i kommunen må ta tilbørlig hensyn til lokale rettighetshavere i kommunens utkantbygder og unngå at personer med bosted i slike områder blir fortrengt fra sine tradisjonelle høstingsområder.

Det vil være opp til befolkningen i Karasjok selv å avgjøre hvordan de vil *organisere seg* for å disponere over den kollektive eiendomsretten.

Kommisjonens mindretall (Andersen og Heggelund) er enig med flertallet i at det i 1751 var etablert en rettighet i Karasjok som kan minne om en kollektiv eiendomsrett. Statens senere disposisjoner over området i form av eiendomsutvisninger, bortforpaktninger og andre disposisjoner over grunn og ressurser, har imidlertid påvirket de lokale rettsoppfatningene i en slik grad at statens eiendomsrett til grunnen har blitt etablert som et festnet rettsforhold.

I følge mindretallet har dette medført at lokalbefolkningens opprinnelige kollektive rett har endret karakter og blitt erstattet av den bruksretten som i dag er regulert i finnmarksloven. Retten disponeres av FeFo etter reglene i finnmarksloven, men slik at FeFo må ta tilbørlig hensyn til de lokal rettighetshaverne i Karasjok for å unngå at disse ikke fortrenges fra sine tradisjonelle bruksområder. Se det som umiddelbart ovenfor er gjengitt fra Nesseby-dommen.

897 Se for eksempel Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 105–106 og 214–215.

898 HR-2018-456-P para. 195, se også para. 155 til 161.